

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Ю. М. РУДЕНКО, В. В. ТОКАР

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 339.7
ББК У 261
Р 83

Рецензенти

В. Є. Новицький, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф.
(Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України)
В. Є. Сахаров, канд. екон. наук, проф. (Державна академія управління)
Д. А. Леонов, канд. екон. наук, доц. (Український інститут розвитку фондового ринку)

Редакційна колегія факультету міжнародної економіки і менеджменту

Голова редакційної колегії Д. Г. Лук'яненко, д-р екон. наук, проф.
Відповідальний секретар редакційної колегії Т. В. Кальченко, д-р екон. наук, доц.
Члени редакційної колегії: Л. С. Козловська канд. філол. наук, доц., О. М. Мозговий, д-р екон. наук, проф., А. М. Поручник, д-р екон. наук, проф., Т. М. Циганкова, д-р екон. наук, проф.

Руденко Ю. М.

Р 83 Фінансові системи зарубіжних країн [Електронний ресурс] : навч посіб / Ю. М. Руденко, В. В. Токар. — К. : КНЕУ, 2010. — 348 с.

ISBN 978-966-483-285-1

У навчальному посібнику викладено теоретико-практичні питання побудови та функціонування національних фінансових систем у цілому та їхніх окремих ланок, взаємодії бюджетної та податкової політики, організації міжбюджетних відносин.

Аналітична інформація авторами згрупована в сім блоків. Перший блок — теоретичні засади побудови та функціонування національної фінансової системи; другий блок — фінансові системи країн Європи; третій блок — фінансові системи країн Азії; четвертий блок — фінансові системи країн Північної Америки; п'ятий блок — фінансові системи країн Південної Америки; шостий блок — фінансова система Австралії; сьомий блок — фінансові системи країн Африки.

Для студентів, аспірантів, викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, фахівців фінансового сектору.

УДК 339.7
ББК У 261

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено*

ISBN 978-966-483-285-1

© Ю. М. Руденко, В. В. Токар, 2010
© КНЕУ, 2010

ЗМІСТ

Вступ	9
ЧАСТИНА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	10
Розділ 1. Типологізація та основи побудови фінансової системи	10
1.1. Сутність фінансової системи.....	10
1.2. Елементи світової фінансової системи	17
1.3. Структура національної фінансової системи	20
Розділ 2. Бюджетний устрій зарубіжних країн	28
2.1. Національна бюджетна система.....	28
2.2. Структура доходів і видатків бюджетної системи	32
2.3. Бюджетний процес.....	38
Розділ 3. Податкові системи зарубіжних країн	40
3.1. Економічна сутність податків, принципи оподаткування.....	40
3.2. Поняття і структура національної податкової системи	41
3.3. Форми національної податкової системи	43
ЧАСТИНА 2. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОПИ	44
Розділ 4. Фінансова система Австрії	44
4.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Австрії	44
4.2. Бюджетна система Австрії	45
4.3. Податкова система Австрії.....	46
4.4. Банківська система Австрії	48
4.5. Фінанси суб'єктів господарювання Австрії.....	50
4.6. Фінанси домогосподарств Австрії	51
Розділ 5. Фінансова система Бельгії	53
5.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Бельгії	53
5.2. Бюджетна система Бельгії	54
5.3. Податкова система Бельгії.....	54
5.4. Банківська система Бельгії	55
5.5. Фінанси суб'єктів господарювання Бельгії	57
5.6. Фінанси домогосподарств Бельгії	57
Розділ 6. Фінансова система Великобританії	59
6.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Великобританії.....	59
6.2. Бюджетна система Великобританії.....	59
6.3. Податкова система Великобританії	64
6.4. Банківська система Великобританії	70
6.5. Фінанси домогосподарств Великобританії.....	77
Розділ 7. Фінансова система Іспанії	80
7.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Іспанії	80
7.2. Бюджетна система Іспанії	80
7.3. Податкова система Іспанії.....	82

7.4. Банківська система Іспанії.....	84
7.5. Фінанси суб'єктів господарювання Іспанії.....	86
7.6. Фінанси домогосподарств Іспанії	86
Розділ 8. Фінансова система Італії	88
8.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Італії.....	88
8.2. Бюджетна система Італії.....	88
8.3. Податкова система Італії	90
8.4. Банківська система Італії.....	92
8.5. Фінанси суб'єктів господарювання Італії.....	94
8.6. Фінанси домогосподарств Італії.....	95
Розділ 9. Фінансова система Нідерландів.....	97
9.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Нідерландів	97
9.2. Бюджетна система Нідерландів	97
9.3. Податкова система Нідерландів	99
9.4. Банківська система Нідерландів.....	99
9.5. Фінанси суб'єктів господарювання Нідерландів.....	100
9.6. Фінанси домогосподарств Нідерландів	101
Розділ 10. Фінансова система Німеччини.....	104
10.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Німеччини	104
10.2. Бюджетна система Німеччини	105
10.3. Податкова система Німеччини	111
10.4. Банківська система Німеччини.....	114
10.5. Фінанси суб'єктів господарювання Німеччини.....	120
10.6. Фінанси домогосподарств Німеччини	121
Розділ 11. Фінансова система Норвегії	125
11.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Норвегії	125
11.2. Бюджетна система Норвегії.....	125
11.3. Податкова система Норвегії	126
11.4. Банківська система Норвегії.....	128
11.5. Фінанси суб'єктів господарювання Норвегії.....	129
11.6. Фінанси домогосподарств Норвегії.....	130
Розділ 12. Фінансова система Польщі.....	132
12.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Польщі.....	132
12.2. Бюджетна система Польщі	132
12.3. Податкова система Польщі.....	134
12.4. Банківська система Польщі	136
12.5. Фінанси домогосподарств Польщі	137
Розділ 13. Фінансова система Португалії	138
13.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Португалії.....	138
13.2. Бюджетна система Португалії.....	139
13.3. Податкова система Португалії	139
13.4. Банківська система Португалії.....	140
13.5. Фінанси суб'єктів господарювання Португалії.....	141
13.6. Фінанси домогосподарств Португалії.....	141

<i>Розділ 14. Фінансова система Росії</i>	143
14.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Росії	143
14.2. Бюджетна система Росії.....	144
14.3. Податкова система Росії	146
14.4. Банківська система Росії.....	160
14.5. Фінанси суб'єктів господарювання Росії.....	162
14.6. Фінанси домогосподарств Росії.....	164
<i>Розділ 15. Фінансова система Туреччини</i>	165
15.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Туреччини	165
15.2. Бюджетна система Туреччини.....	166
15.3. Податкова система Туреччини	168
15.4. Банківська система Туреччини.....	169
15.5. Фінанси домогосподарств Туреччини	170
<i>Розділ 16. Фінансова система Франції</i>	172
16.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Франції	172
16.2. Бюджетна система Франції.....	173
16.3. Податкова система Франції	180
16.4. Банківська система Франції.....	187
16.5. Фінанси суб'єктів господарювання Франції.....	195
16.6. Фінанси домогосподарств Франції.....	195
<i>Розділ 17. Фінансова система Хорватії</i>	197
17.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Хорватії	197
17.2. Податкова система Хорватії	197
17.3. Банківська система Хорватії.....	198
17.4. Фінанси домогосподарств Хорватії	199
<i>Розділ 18. Фінансова система Чехії</i>	201
18.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Чехії.....	201
18.2. Бюджетна система Чехії	202
18.3. Податкова система Чехії.....	202
18.4. Банківська система Чехії	203
18.5. Фінанси домогосподарств Чехії	204
<i>Розділ 19. Фінансова система Швейцарії</i>	206
19.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Швейцарії.....	206
19.2. Бюджетна система Швейцарії	206
19.3. Податкова система Швейцарії.....	207
19.4. Банківська система Швейцарії	207
19.5. Фінанси домогосподарств Швейцарії	208
<i>Розділ 20. Фінансова система Швеції</i>	210
20.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Швеції.....	210
20.2. Бюджетна система Швеції	210
20.3. Податкова система Швеції	212
20.4. Банківська система Швеції	213
20.5. Фінанси суб'єктів господарювання Швеції	214
20.6. Фінанси домогосподарств Швеції	215

ЧАСТИНА 3. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН АЗІЇ	216
Розділ 21. Фінансова система В'єтнаму	216
21.1. Загальна характеристика національної економічної моделі В'єтнаму	216
21.2. Бюджетна система В'єтнаму	216
21.3. Податкова система В'єтнаму	217
21.4. Банківська система В'єтнаму	219
21.5. Фінанси домогосподарств В'єтнаму	220
Розділ 22. Фінансова система Ізраїлю	221
22.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Ізраїлю	221
22.2. Податкова система Ізраїлю	221
22.3. Банківська система Ізраїлю	222
22.4. Фінанси домогосподарств Ізраїлю	223
Розділ 23. Фінансова система Індії	225
23.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Індії	225
23.2. Податкова система Індії	226
23.3. Банківська система Індії	227
23.4. Фінанси домогосподарств Індії	228
Розділ 24. Фінансова система Індонезії	232
24.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Індонезії	232
24.2. Податкова система Індонезії	233
24.3. Банківська система Індонезії	233
24.4. Фінанси домогосподарств Індонезії	234
Розділ 25. Фінансова система КНР	236
25.1. Загальна характеристика національної економічної моделі КНР	236
25.2. Бюджетна система КНР	237
25.3. Податкова система КНР	239
25.4. Банківська система КНР	243
25.5. Фінанси домогосподарств КНР	249
Розділ 26. Фінансова система Південної Кореї	251
26.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Південної Кореї	251
26.2. Бюджетна система Південної Кореї	251
26.3. Податкова система Південної Кореї	252
26.4. Банківська система Південної Кореї	253
26.5. Фінанси домогосподарств Південної Кореї	254
Розділ 27. Фінансова система Таїланду	256
27.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Таїланду	256
27.2. Бюджетна система Таїланду	256
27.3. Податкова система Таїланду	257
27.4. Банківська система Таїланду	258
27.5. Фінанси домогосподарств Таїланду	259
Розділ 28. Фінансова система Японії	260
28.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Японії	260
28.2. Бюджетна система Японії	260
28.3. Податкова система Японії	265
28.4. Банківська система Японії	268
28.5. Фінанси суб'єктів господарювання Японії	274
28.6. Фінанси домогосподарств Японії	278

ЧАСТИНА 4. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ	281
<i>Розділ 29. Фінансова система Канади</i>	281
29.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Канади	281
29.2. Бюджетна система Канади	282
29.3. Податкова система Канади	283
29.4. Банківська система Канади	284
29.5. Фінанси домогосподарств Канади	285
<i>Розділ 30. Фінансова система Мексики</i>	287
30.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Мексики	287
30.2. Бюджетна система Мексики	288
30.3. Податкова система Мексики	288
30.4. Банківська система Мексики	289
30.5. Фінанси домогосподарств Мексики	290
<i>Розділ 31. Фінансова система США</i>	292
31.1. Загальна характеристика національної економічної моделі США	292
31.2. Бюджетна система США	292
31.3. Податкова система США	297
31.4. Банківська система США	301
31.5. Фінанси домогосподарств США	304
ЧАСТИНА 5. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ	306
<i>Розділ 32. Фінансова система Бразилії</i>	306
32.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Бразилії	306
32.2. Бюджетна система Бразилії	306
32.3. Податкова система Бразилії	308
32.4. Банківська система Бразилії	309
32.5. Фінанси домогосподарств Бразилії	310
<i>Розділ 33. Фінансова система Венесуели</i>	312
33.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Венесуели	312
33.2. Бюджетна система Венесуели	313
33.3. Податкова система Венесуели	314
33.4. Банківська система Венесуели	316
33.5. Фінанси суб'єктів господарювання Венесуели	317
33.6. Фінанси домогосподарств Венесуели	317
<i>Розділ 34. Фінансова система Колумбії</i>	319
34.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Колумбії	319
34.2. Податкова система Колумбії	320
34.3. Банківська система Колумбії	320
34.4. Фінанси домогосподарств Колумбії	322
ЧАСТИНА 6. ФІНАНСОВА СИСТЕМА АВСТРАЛІЇ	323
<i>Розділ 35. Фінансова система Австралії</i>	323
35.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Австралії	323
35.2. Податкова система Австралії	324
35.3. Банківська система Австралії	324
35.4. Фінанси домогосподарств Австралії	326

ЧАСТИНА 7. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН АФРИКИ	328
Розділ 36. Фінансова система ПАР	328
36.1. Загальна характеристика національної економічної моделі ПАР.....	328
36.2. Податкова система ПАР.....	329
36.3. Банківська система ПАР.....	329
36.4. Фінанси домогосподарств ПАР.....	330
СЛОВНИК	331
ДЖЕРЕЛА	336
ДОДАТКИ	338

ВСТУП

Глобалізація фінансового середовища є однією із суттєвих рис сучасної світової економічної системи. Тривалий період динамічного розвитку міжнародних фінансових ринків, зростання потенціалу транснаціональних банків та небанківських корпорацій із подальшим настанням сучасної світової фінансової кризи з руйнівними наслідками для світової економіки й національних соціально-економічних систем спонукає по-новому оцінити взаємозалежність країн, їхню конкурентоспроможність та здатність адаптуватися до викликів глобальної економіки. У зв'язку із цим закономірним є посилення інтересу до вивчення дисциплін, що розкривають різні аспекти міжнародної фінансової діяльності. Курс «Фінансові системи зарубіжних країн» — відносно нова навчальна дисципліна, яка стала важливою й необхідною складовою вивчення проблем світової економіки, міжнародного бізнесу та міжнародних економічних відносин у більшості вищих навчальних закладів.

Сучасне розуміння сутності світових фінансів набагато ширше, ніж розгляд лише міжнародних валютно-фінансових відносин або тільки світових фінансових ринків, що означає необхідність інтегрованого підходу, основу якого становить аналіз взаємодії елементів світової фінансової архітектури, які прямо чи опосередковано пов'язані з рухом глобальних фінансових потоків. Важливою передумовою розуміння особливостей сучасних світових фінансів є попереднє вивчення таких дисциплін, як «Фінанси», «Фінансовий менеджмент», «Банківська справа», «Інвестування», «Міжнародна економіка», «Фінансові ринки». Глобалізація сучасних фінансів зумовлює необхідність мультидисциплінарного підходу до вивчення цієї дисципліни.

Мета даного навчального посібника — надання цілісної оцінки сучасним міжнародним фінансовим процесам, особливостям побудови й тенденціям розвитку фінансових систем зарубіжних країн. Авторами основну увагу приділено конкретним механізмам перерозподілу фінансових ресурсів у фінансовій системі окремо взятих країн, а також інституційній структурі сучасної світової фінансової системи.

Завдання навчальної дисципліни полягає у формуванні комплексних знань щодо: поняття, класифікації та структури фінансової системи; особливостей побудови й функціонування окремих ланок фінансових систем зарубіжних країн, які необхідні для порівняння фінансових систем різних країн; правильного тлумачення сучасних світових фінансових подій і передбачення їхнього розвитку в майбутньому; прийняття обґрунтованих рішень у якості споживача, заощадника, позичальника, менеджера фірми або державного службовця.

Логіка викладу передбачає поступове розкриття основних категорій міжнародних фінансів, перехід від загальних запитань до конкретних механізмів фінансової техніки та фінансових рішень. Для кращого засвоєння матеріалу кожний розділ завершується переліком контрольних питань для самоперевірки, а навчальний посібник — термінологічним словником і списком використаних джерел.

За змістом тем навчальний посібник складається із семи частин. У першій частині проаналізовано теоретичні засади побудови та функціонування національної фінансової системи; друга частина присвячена детальному аналізу фінансових систем країн Європи; третя — країн Азії; четверта - країн Північної Америки; п'ята — країн Південної Америки; у шостій частині представлена фінансова система Австралії, а в сьомій — фінансова система ПАР. Структура навчального посібника та перелік країн, які розглядаються, визначені авторами на основі типової програми дисципліни й анкетування слухачів у процесі апробації даного курсу в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

РОЗДІЛ 1

Типологізація та основи побудови фінансової системи

- Сутність фінансової системи
- Елементи світової фінансової системи
- Структура національної фінансової системи

1.1. Сутність фінансової системи

Для розуміння сутності поняття «фінансова система» спочатку звернімося до поняття системи взагалі. Слово «система» походить з грецької мови та означає ціле, яке складене із частин; сполучення. Поняття «система» — це множина елементів, які перебувають у відношеннях і взаємозв'язках один з одним і утворюють певну цілісність, єдність¹. «Фінансова система», як і будь-яка система, являє собою сукупність взаємозв'язаних елементів, що мають однорідні ознаки.

Фінанси є однією з найбільш важливих і складних економічних категорій. Забезпечуючи вартісний рух створеного в суспільстві валового внутрішнього продукту (ВВП), фінанси відображають складні відносини, що виникають при цьому. Фінанси мають як видиму, зовнішню, форму прояву, так і внутрішній зміст. Видима сторона фінансів проявляється в грошових потоках, які рухаються між суб'єктами фінансових відносин. Прихована, змістова сторона фінансів пов'язана з тим, що вони відображають обмінні й розподільні відносини, від налагодженості яких залежить ефективність економічної системи й розвиток суспільства.

На думку В. Опаріна, *фінанси* — це сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією й розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов — і національного багатства. У свою чергу, авторський колектив на чолі з О. Мозговим визначає *фінанси* як економічні відносини, які пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення².

Функціонування фінансів пов'язане з такими поняттями, як фінансові відносини, фінансова діяльність, гроші й грошові кошти, фінансові ресурси, доходи й видатки (витрати) (рис. 1.1).

Вихідними фінансовими категоріями є **доходи й видатки та фінансові ресурси**. *Доходи* розглядаються в широкому й вузькому розумінні. У широкому розумінні — це всі надходження, які забезпечують фінансування видатків (витрат). У вузькому розумінні — це надходження, що відображають приріст вартості. Джерелом доходів є основні складові доданої вартості — заробітна плата, прибуток, позичковий процент, рента, непрямі податки.

Доходи розглядаються за стадіями й методами формування. За стадіями розрізняють первинні доходи, що отримані в процесі первинного розподілу доданої вартості, та вторинні, які формуються внаслідок перерозподілу первинних доходів. За методами формування виділяють продуктивні доходи — від продуктивної діяльності, та доходи від продажу й використання майна, ресурсів, у тому числі фінансових, чи певних прав. Окрім того, доходи можуть

¹ Новый иллюстрированный энциклопедический словарь / Ред. кол.: В.И. Бородулин, А.П. Горкин, А.А. Гусев, Н.М. Ланда и др. — М.: Большая российская энцикл., 1998. — С. 660.

² Міжнародні фінанси: Навч. посібн. / О.М. Мозговий, Т.С. Оболенська, Т.В. Мусієць та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О.М. Мозгового. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 10.

поділятися на законні — отримані відповідно до чинного законодавства, та незаконні - одержані з порушенням законодавства.

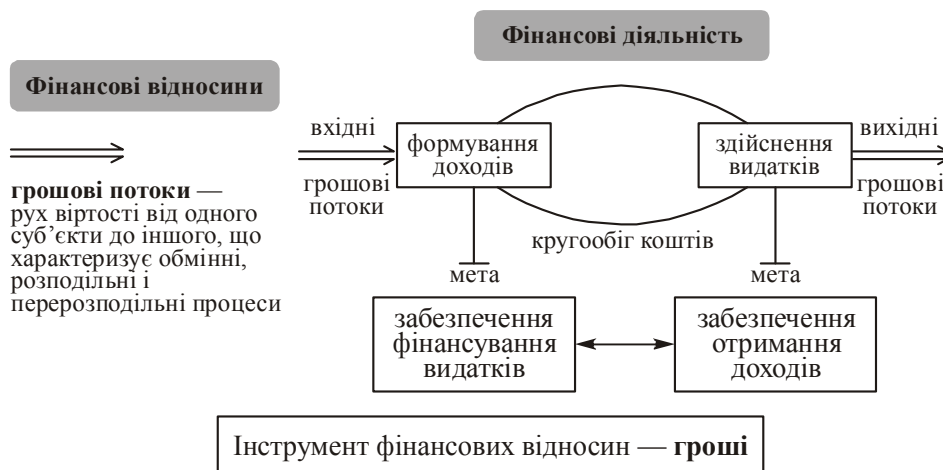

Рис. 1.1. Організаційні засади функціонування фінансів³

Під *витратами* розуміють використання грошових коштів, що є в розпорядженні того чи іншого суб'єкта на даний момент, з метою забезпечення його певних потреб. Витрати можуть здійснюватися за рахунок отриманих доходів чи наявних фінансових ресурсів.

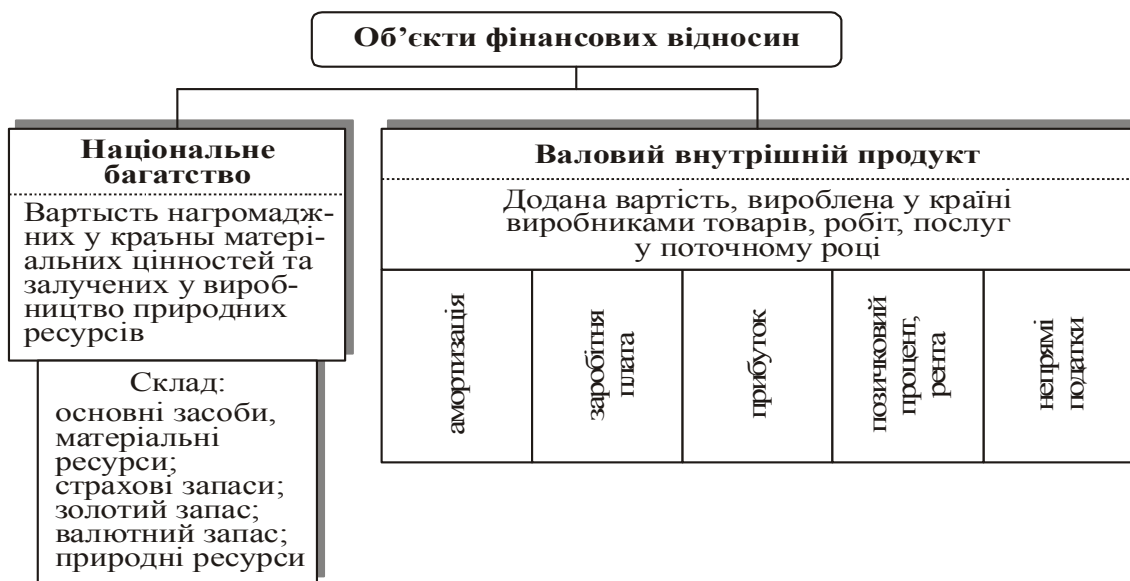

Рис. 1.2. Об'єкти фінансових відносин⁴

Фінансові ресурси — це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємств, на основі яких формуються продуктивні доходи. Основу фінансових ресурсів становить капітал; проте не увесь капітал має форму фінансових ресурсів (наприклад, резервний та непрацюючий капітал), у свою чергу фінансові ресурси можуть формуватись шляхом залучення та запозичення коштів.

³ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

⁴ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Характеристика фінансових відносин пов'язана з виділенням їх об'єктів і суб'єктів. Об'єктами даних відносин є національне багатство й вироблений ВВП (рис. 1.2).

Розподіл ВВП є необхідною передумовою забезпечення безперервності виробництва. Фінанси виконують роль сполучної ланки між кількома виробничими циклами, без них неможливе відтворення виробництва — ані просте, ані розширене. ВВП як об'єкт фінансових відносин характеризує нормальну фінансову ситуацію: суспільство розподіляє й відповідно споживає чи нагромаджує те, що воно створює.

Нормальна фінансова ситуація	Кризова фінансова ситуація
Основним об'єктом фінансових відносин є ВВП; національне багатство — тільки в частині зайвих ресурсів.	ВВП не вистачає для формування доходів і фінансових ресурсів, тому розпродається національне багатство.

Рис. 1.3. Вибір об'єкта фінансових відносин залежно від фінансової ситуації⁵

За умов, коли об'єктом фінансових відносин є національне багатство, для формування доходів використовується те, що створене попередніми поколіннями або дане природою. Закономірним таке явище можна назвати тільки в тому разі, якщо існують відносно «надлишкові» основні засоби чи матеріальні ресурси, які не використовуються, а також якщо є значні запаси природних ресурсів, що перевищують потреби даної країни. В інших випадках розпродаж національного багатства означатиме просте «проїдання» ресурсів. У свою чергу, це може бути викликане економічною чи фінансовою кризою, коли іншого виходу не існує, або безвідповідальною фінансовою політикою (рис. 1.3).

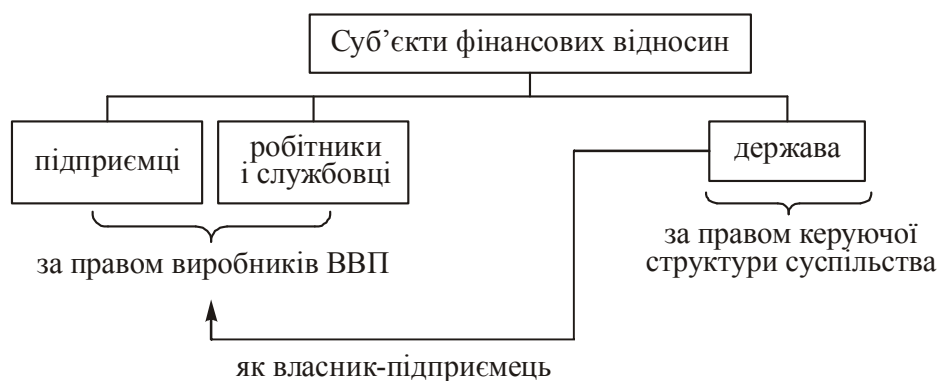

Рис. 1.4. Суб'єкти фінансових відносин⁶

Суб'єктами фінансових відносин у процесі створення ВВП є підприємці, робітники й службовці, держава (рис. 1.4). Права підприємців та робітників і службовців відображають їхні незаперечні права власності на вироблений ВВП. У межах державного сектору економіки такі самі права власності належать державі, яка в даному разі є звичайним підприємцем.

Права держави як керуючої структури суспільства визначаються об'єктивними потребами встановлення системи фінансового забезпечення виконання державою її функцій. Держава акумулює необхідні кошти:

- заробляючи як власник засобів виробництва;

⁵ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

⁶ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

- експлуатуючи природні ресурси, що перебувають у її власності;
- мобілізуючи ресурси шляхом перерозподілу доходів фізичних і юридичних осіб.

Сутнісними ознаками фінансів виступають:

- обмінно-розподільний характер;
- рух вартості від одного суб'єкта до іншого;
- грошова форма відносин;
- формування доходів і здійснення видатків;
- еквівалентний (за призначенням) характер обміну та розподілу й нееквівалентний характер перерозподілу.

Фінанси виконують дві **основні функції**:

- розподільну;
- контрольну.

Сутність розподільної функції полягає в тому, що фінанси є цільовим інструментом розподілу й перерозподілу ВВП; окрім них у сфері перерозподілу цю функцію можуть виконувати ціни («ножиці цін»), коли на товари й послуги одних галузей вони вищі від вартості, а на інші товари й послуги - нижчі. Розподіл і перерозподіл вартості ВВП може відбуватися в результаті кримінальних порушень - крадіжок, зловживань службовим становищем, розкрадання майна підприємств, уникнення від сплати податків тощо.

Механізм дії розподільної функції фінансів включає кілька стадій:

- 1) первинний розподіл;
- 2) перерозподіл;
- 3) вторинний розподіл.

Первинний розподіл - це розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП. **Первинними доходами** на цій стадії виступають:

- **заробітна плата** (фізичні особи);
- **прибуток** (юридичні особи);
- **прибуток державного сектору; надходження від державних послуг, ресурсів; непрямі податки** (держава).

Перерозподіл полягає в створенні й використанні централізованих фондів:

- 1) загальнодержавних (бюджет і фонди цільового призначення);
- 2) відомчі (фонди міністерств і відомств);
- 3) корпоративні передбачають централізацію частини доходів структурних підрозділів у корпоративних об'єднаннях.

Перерозподіл включає два етапи:

- вилучення частини доходів у суб'єктів;
- формування централізованих фондів.

На даному етапі формуються вторинні доходи суб'єктів, що створюють ці фонди; використання централізованих фондів і формування доходів окремих суб'єктів. Перерозподіл передбачає формування як первинних доходів — заробітна плата фізичних осіб, зайнятих у бюджетній сфері, які знову ж таки підлягають перерозподілу; так і вторинні доходи у вигляді різних виплат і надання безоплатних послуг із централізованих фондів фізичним особам та асигнувань і виділення коштів юридичним особам.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що фінанси — це інструмент контролю за діяльністю суб'єктів обмінно-розподільних відносин. У процесі фінансових взаємовідносин різні суб'єкти контролюють один одного, така підконтрольність забезпечує збереження фінансових ресурсів та формування доходів на законній основі; у практичній діяльності контрольна функція проявляється у фінансовому контролі.

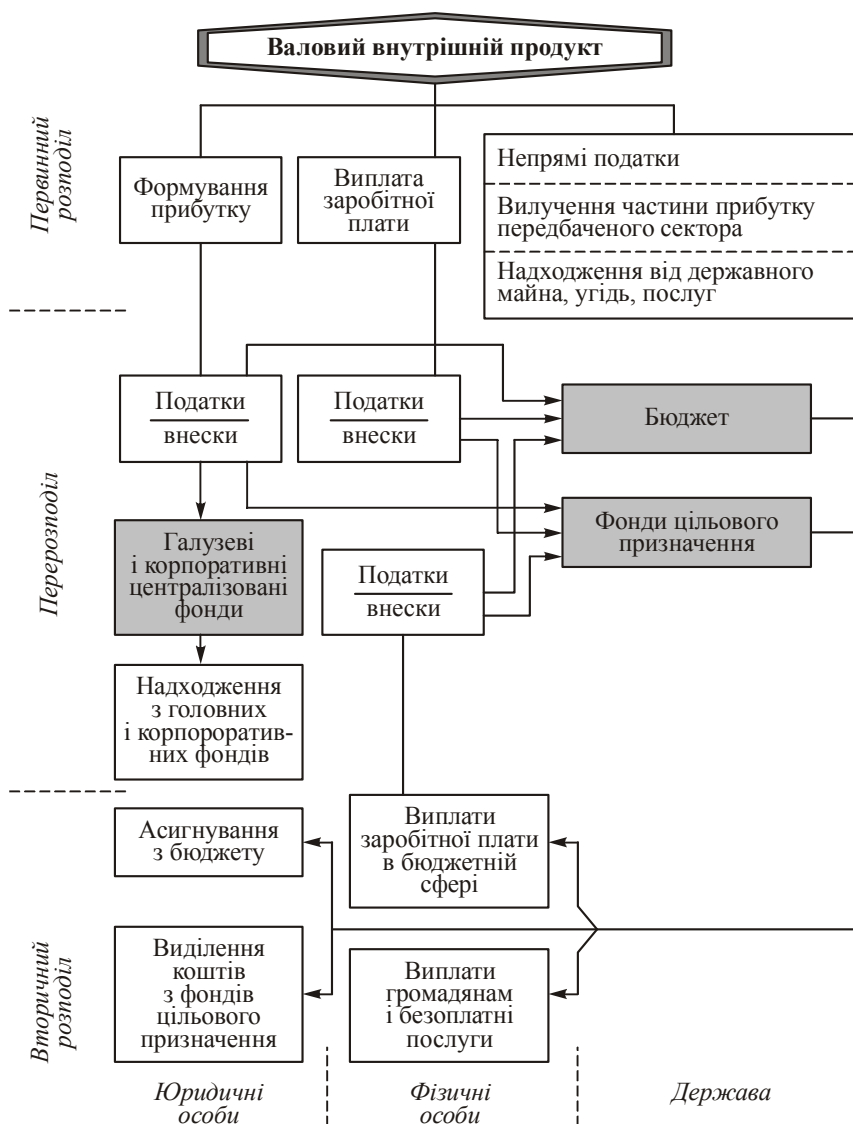

Рис. 1.5. Механізм дії розподільної функції фінансів ⁷

Ураховуючи вищенаведене, можна визначити **фінанси** як соціально-економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов простого й розширеного відтворення.

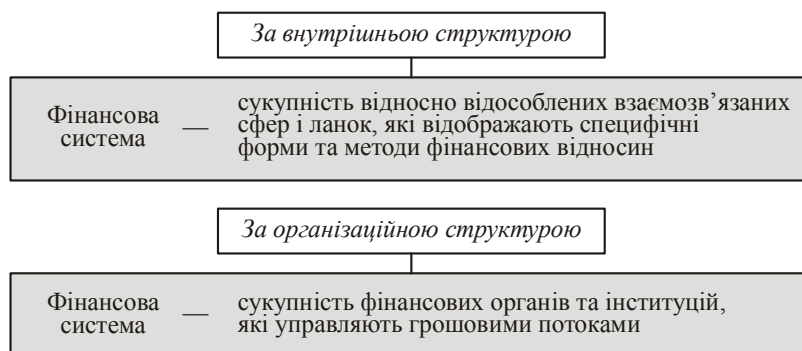

Рис. 1.6. Структурна будова фінансової системи ⁸

⁷ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Охарактеризувавши складові поняття «фінансова система», проаналізуємо сутність цілісного феномену. Г. Кірейцев, М. Александрова та С. Маслова визначають **фінансову систему** як сукупність різноманітних фондів фінансових ресурсів, які створюються й використовуються в місцях їхнього акумулювання з певними намірами економічного й соціального розвитку⁹.

За визначенням В. Чепіноги, **фінансова система** — сукупність різноманітних сфер фінансових відносин, у процесі яких утворюються й використовуються фонди коштів¹⁰.

На думку Л. Миргородської, фінансова система — це: 1) сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами й ризиками; 2) сукупність установ, інструментів і механізмів, за допомогою яких саме ці фінансові можливості державного сектору та фінансових установ здатні задовольнити фінансові потреби підприємств і населення; 3) система форм і методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств¹¹.

Фінанси охоплюють широку гаму обмінно-розподільних відносин, які відображаються в різноманітних грошових потоках. За єдиної сутності цих відносин у них виділяються окремі елементи, які мають свої характерні ознаки й особливості. Форми фінансових відносин — складові фінансів, які виділено за певною ознакою. Сукупність цих складових визначається терміном «фінансова система». Як і будь-яка інша система, вона є не простим набором окремих елементів, а сукупністю взаємозв'язаних елементів, що мають однорідні ознаки.

Фінансова система зазвичай розглядається з двох сторін: за внутрішньою (змістовою) структурою й організаційною будовою. Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин і є загальною для всіх країн; складається зі сфер і ланок. Сфера характеризує узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин, а ланка — їхню відособлену частину.

В основу структуризації фінансової системи доцільно покласти рівень економічної системи (рис. 1.7), виділивши відповідні сфери фінансів:

- мікрорівень — фінанси суб'єктів господарювання (підприємств);
- макрорівень — державні фінанси;
- світове господарство — міжнародні фінанси;
- узагальнюючий рівень — фінансовий ринок.

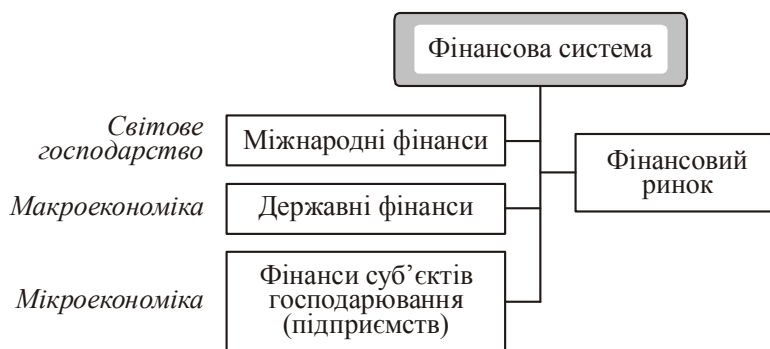

Рис. 1.7. Сфери фінансових відносин¹²

⁸ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

⁹ Кірейцев Г.Г., Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит // <<http://www.vulzib.net>>.

¹⁰ Чепінога В.Г. Основи економічної теорії: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — С. 350.

¹¹ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -С. 9-10.

¹² Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Кожна сфера має організаційне забезпечення, склад доходів і видатків (витрат) та специфічну схему організації фінансової діяльності, а фінансовий ринок — форми фінансових ресурсів і методи торгівлі ними. Виділення ланок проводиться за ознакою наявності відособленого фонду грошових коштів, специфічних форм і методів фінансових відносин. Відособленою ланкою фінансової системи є страхування, що не належить до конкретної сфери й посідає проміжне місце між мікро- і макрорівнем.

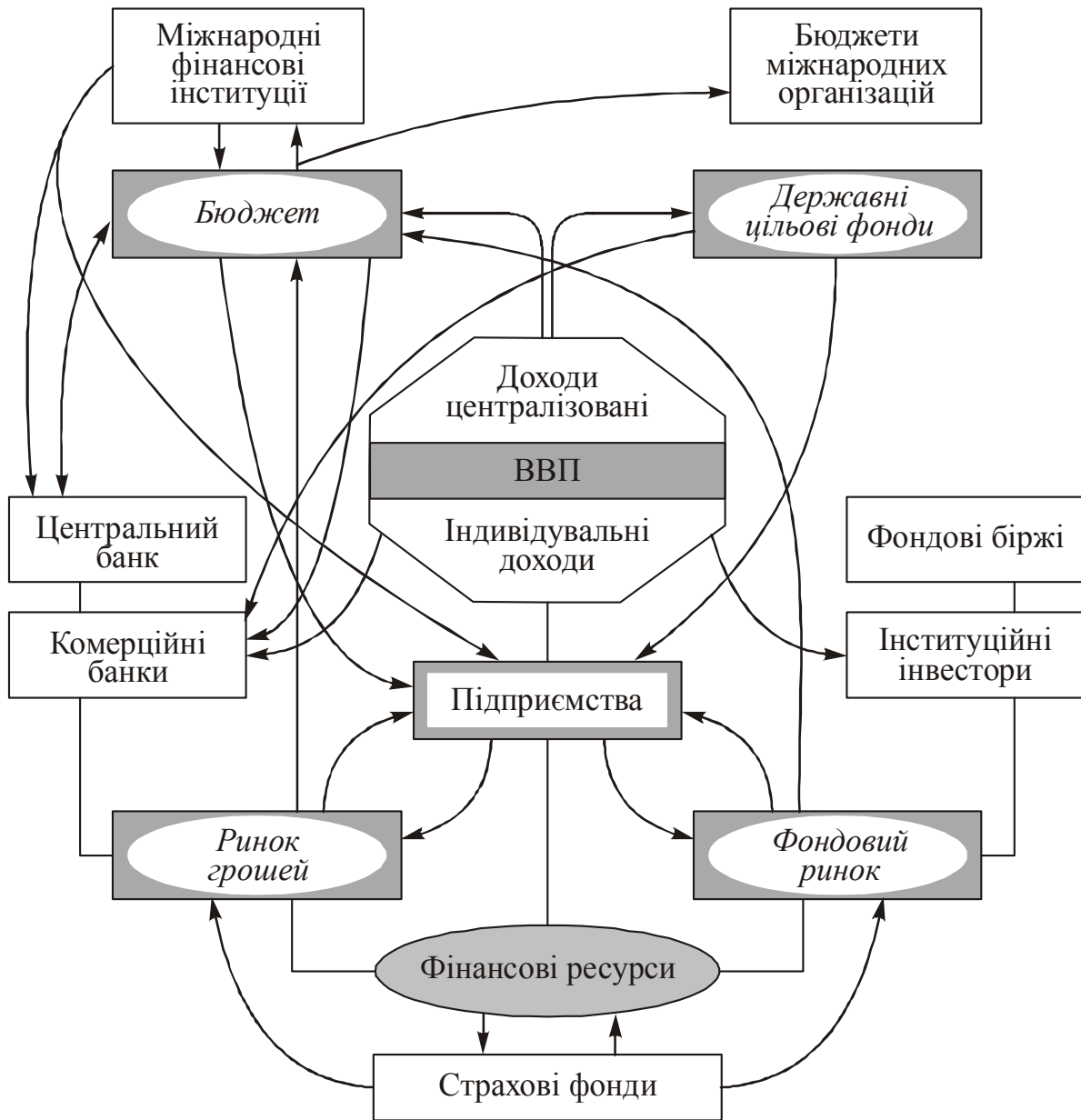

Рис. 1.8. Організація функціонування фінансової системи ¹³

Функціонування фінансової системи ґрунтується на кругообігу фінансових ресурсів (рис. 1.8), які зосереджуються безпосередньо на підприємствах і у суб'єктів фінансового ринку — комерційних банків та інституційних інвесторів (інвестиційних фондів і компаній). Водночас ці суб'єкти є, по суті, фінансовими посередниками між продавцями та споживачами фінансових ресурсів; значну частину ресурсів інституційних інвесторів і банків становлять розміщені в них тимчасово вільні ресурси й доходи під-

¹³ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

приємств і домогосподарств. Певна частина ресурсів спрямовується до страхових фондів, однак надалі вони можуть використовуватись у кругообігу через інституції фінансового ринку.

На основі використання фінансових ресурсів на підприємствах створюється ВВП, частина якого набуває форми централізованих доходів (централізується державою в бюджеті та цільових фондах), а решта — форми індивідуальних доходів підприємств (прибуток) та робітників і службовців (заробітна плата).

Значна частина індивідуальних доходів спрямовується на забезпечення поточних потреб підприємств і домогосподарств. Решта набуває форми нагромаджень підприємств і заощаджень домогосподарств, які є потенційними джерелами інвестицій. Інвестиції прямо або через систему фінансового ринку спрямовуються на збільшення обсягів фінансових ресурсів підприємств, що, у свою чергу, є передумовою для забезпечення зростання обсягів ВВП.

Основна частина централізованих у бюджеті та в цільових фондах коштів теж витрачається безпосередньо в країні на фінансування поточних потреб. Частина видатків, які пов'язані з економічною діяльністю держави, спрямовується на інвестиції у формі капітальних вкладень і в такий спосіб прямо сприяють зростанню фінансових ресурсів. Окрім того, залишки коштів бюджету й цільових фондів, що зберігаються в установах комерційних банків, є джерелом формування ресурсів цих банків.

За рахунок бюджету здійснюються платежі до міжнародних організацій та міжнародних фінансових інституцій. У свою чергу, міжнародні фінансові інституції надають тій чи іншій країні фінансову допомогу, яка може надходити до бюджету (на фінансування дефіциту), центрального банку (на формування валютних резервів) та безпосередньо суб'єктам підприємницької діяльності (на кредитування інвестиційних проєктів).

Процес формування бюджету також може бути пов'язаний із функціонуванням фінансового ринку, на якому держава є позичальником (коротко-, середньо- та довгострокові державні позики на покриття бюджетного дефіциту або на цільові проєкти). Таке запозичення зменшує обсяги фінансових ресурсів, які могли б спрямовуватися на створення ВВП, і є доцільним за умови забезпечення достатньої ефективності використання залучених з фінансового ринку коштів.

Досить тісний взаємозв'язок у фінансовій системі існує між бюджетом та центральним банком з приводу надання й погашення кредиту на фінансування бюджетного дефіциту. Крім того, через бюджет може регулюватися фінансова діяльність банку — перевищення доходів над видатками спрямовується до бюджету, а недостатність доходів забезпечується бюджетними асигнуваннями.

1.2. Елементи світової фінансової системи

У теоретико-практичному плані більшістю науковців підтримується типізація фінансових систем за наступними видами (регіональний аспект):

- світова;
- регіональні (рівень інтеграційних утворень);
- національні;
- регіональні (рівень адміністративно-територіальних одиниць).

Світова та регіональні (інтеграційні утворення) фінансові системи складаються із двох рівнів:

- національні фінансові системи країн світу чи окремого регіону;
- міжнародні фінанси, які відображаються в централізованих на світовому чи регіональному рівнях коштах та фінансових ресурсах.

Сукупність усіх фінансових відносин утворює **світову фінансову систему**, що включає національні фінансові системи, регіональні фінансові системи, транснаціональні корпорації (ТНК) і міжнародні фінансово-кредитні організації. Функціонування

світової фінансової системи підлягає економічним законам і тому є об'єктивною. Однак при розумінні й реалізації цих законів суб'єктами дана система набуває суб'єктивного характеру.

До **об'єктивних елементів** світової фінансової системи належать:

- 1) міжнародні фінансові ресурси;
- 2) міжнародні фінансові фонди;
- 3) органи міжнародного фінансового нагляду;
- 4) учасники міжнародних фінансових відносин;
- 5) фінансові механізми міжнародної фінансової діяльності.

Міжнародні фінансові ресурси — це кошти й цінні папери, що використовуються в міжнародній фінансовій діяльності. Міжнародні фінансові ресурси можуть *бути власними, позичковими й притягнутими*. **Власні** ресурси створюються самим суб'єктом у процесі зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, амортизаційні відрахування й фонд нагромадження, які йдуть на відновлення оборотних фондів. **Позичкові** зовнішні ресурси надходять від нерезидентів на принципах платності, зворотності, терміновості (наприклад, міжнародні кредити). **Притягнуті** міжнародні фінансові ресурси — це ресурси, які отримуються безоплатно (міжнародна фінансова допомога, участь у закордонному акціонерному капіталі тощо).

Міжнародні фінансові ресурси існують як у грошовій формі, так і у формі цінних паперів. Цінні папери, випущені іноземними емітентами, які купуються закордонними інвесторами та обертаються на світовому фінансовому ринку, є **міжнародними фінансовими інструментами**, якими оперують суб'єкти міжнародних фінансових відносин.

Міжнародні фінансові інструменти можуть бути простими й похідними. До простих фінансових інструментів належать іноземні акції й облигації, а також євроакції і єврооблігації, до похідних — форварди, ф'ючерси, опціони, свопи.

Міжнародні фінансові фонди являють собою фонди міжнародних фінансових ресурсів; поділяються на централізовані та децентралізовані. До **централізованих**, тобто за участю центральних органів влади, належать:

➤ **міжнародні спеціалізовані фонди** (Міжнародний валютний фонд тощо) — створюються під егідою ООН. Ресурси таких фондів розподіляються відповідно до цілей цих організацій;

➤ **регіональні бюджети** — централізовані міжнародні фінансові фонди кількох країн, що входять до інтеграційного об'єднання. Ці бюджети формуються за рахунок відрахувань із державних бюджетів країн-учасниць, а також за рахунок спеціальних регіональних податків, митних платежів. Кошти витрачаються на регіональні програми, фінансову підтримку менш розвинених країн регіону та ін. Найбільш відомим прикладом регіонального фонду є бюджет ЄС;

➤ **спеціальні міждержавні фонди** створюються невеликою кількістю країн для фінансування тимчасових цільових програм.

До **децентралізованих** міжнародних фінансових фондів належать міжнародні фонди корпорацій, які утворюються в процесі міжнародної фінансової діяльності за рахунок фонду оплати праці, амортизаційного фонду, фондів споживання й нагромадження, резервного фонду, фонду страхування валютних ризиків тощо.

До **органів міжнародного фінансового нагляду** належать Міжнародний валютний фонд, Група Всесвітнього банку, Банк міжнародних розрахунків, Паризький і Лондонський клуби кредиторів тощо. Національними органами міжнародного фінансового нагляду, що контролюють і регулюють міжнародні фінансові відносини, є міністерства фінансів, казначейства, спеціальні комітети, наприклад, Комітет із цінних паперів, Комітет відкритого ринку.

Учасниками міжнародних фінансових відносин є практично всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, оскільки без фінансів не обходиться жоден економічний процес.

Основними учасниками міжнародних фінансів (які розподіляють і управляють міжнародними фінансовими ресурсами) є транснаціональні корпорації та банки, державні фінансові інститути, міжнародні фінансові організації. Державні фінансові інститути виступають органами не тільки нагляду, вони також беруть участь у міжнародних фінансових відносинах, у тому числі на світовому фінансовому ринку, проводячи емісію державних цінних паперів. Окрім того, до активних учасників міжнародних фінансових відносин належать банківські установи, небанківські кредитно-фінансові інститути, приватні й державні корпорації, індивідуальні підприємці.

Другорядні учасники обслуговують міжнародні фінансові процеси, забезпечуючи їхню ефективність. До них належать біржі, інформаційні служби, зокрема аналітичні й статистичні журнали, рейтингові агентства, консалтингові фірми, вищі навчальні заклади тощо.

Фінансові механізми як елементи світової фінансової системи являють собою сукупність різних форм і методів міжнародної фінансової діяльності. Останні залежать від фінансового суб'єкта (держава, приватні компанії тощо). Міжнародна державна фінансова діяльність концентрується переважно на поповненні державного бюджету й фінансуванні державних програм. При цьому існують відмінності у формах міжнародної фінансової координації й інтеграції різних держав, у методах залучення міжнародних фінансових ресурсів, міжнародного державного інвестування та міжнародної фінансової діяльності державних компаній.

Суб'єктивні елементи світової фінансової системи, які залежать від політики національної й регіональної влади, а також міжнародних фінансових організацій, включають:

1) **світове фінансове регулювання**, яке носить рекомендаційний характер і виступає у формі спостереження за світовими фінансовими процесами. У фінансовому регулюванні переважає національне, котре має на меті захист фінансових інтересів своєї країни. При уніфікації принципів національного фінансового регулювання кількох країн чи регіону регіональне фінансове регулювання стає наднаціональним. У разі прийняття єдиних стандартів фінансового регулювання у всіх країнах світу можна буде говорити про існування світового фінансового регулювання;

2) **режим обігу міжнародних фінансових ресурсів**. Це механізм, що визначає випуск і обігу цінних паперів, державних і корпоративних емітентів серед резидентів і нерезидентів на біржах країни. Держава також бере участь у регламентації діяльності бірж, визначаючи режим їхньої роботи;

3) **режим функціонування бірж** містить у собі порядок лістингу цінних паперів (допуску до емісії); види обігових фінансових інструментів (основних і похідних); суб'єктів, що беруть участь (резидентів і нерезидентів). Режим обігу цінних паперів і бірж перебувають у юрисдикції окремих країн. Світовий статус фінансовий ринок одержує завдяки своїй інтернаціональності та широкому колу фінансових інструментів.

Національні й регіональні фінансові системи, що становлять світову систему, класифікуються за принципом територіального охоплення фінансових відносин.

Національна фінансова система — це фінансова система держави, вона обмежена національними рамками фінансових відносин. Елементи національної фінансової системи в умовах міжнародних відносин мають національну специфіку.

Під **національними фінансовими ресурсами** розуміються кошти, що формуються в результаті фінансової діяльності, у тому числі міжнародної, у національній валюті й цінних паперах, які випущені емітентами — резидентами країни. Фінансові ресурси можуть бути отримані в іноземній валюті, а потім переведені в національну.

Національні фінансові фонди — це державний бюджет, місцеві бюджети й позабюджетні фонди, а також фонди корпорацій, що займаються фінансовою діяльністю на території держави. До національних фондів, пов'язаних з міжнародною діяльністю, нале-

жать валютні фонди уряду, центрального банку, різні тимчасові цільові та нецільові стабілізаційні фонди.

Органи національного фінансового нагляду складаються з інститутів фінансового регулювання країни; як правило, це міністерство фінансів, центральний банк, комітети з регулюванням ринку цінних паперів. Окрім того, наглядом за міжнародними фінансовими відносинами може опікуватися міністерство закордонних справ. Учасниками фінансових відносин у рамках національної фінансової системи виступають резиденти країни й нерезиденти, що здійснюють фінансову діяльність і мають фінансовий інтерес і прибуток у державі. Фінансові механізми національної фінансової системи визначаються сформованою практикою, рівнем розвитку економіки, особливостями національного фінансового регулювання.

Регіональні фінансові ресурси (рівень інтеграційних утворень) — це регіональна валюта й цінні папери, що обертаються на **регіональному фінансовому ринку**. При об'єднанні національних фінансових систем у регіональну організуються регіональні фінансові фонди реалізації загальних програм. До таких фондів відносять регіональний бюджет і цільові позабюджетні фонди. Регіональний бюджет формується за рахунок відрахувань із державних бюджетів і включає видаткові статті на вирівнювання економічного розвитку країн регіону, реалізації соціальних та інших програм.

У рамках регіональної фінансової системи створюються спеціалізовані **органи фінансового нагляду**, які стежать за формуванням і розподілом фінансових фондів і законністю міжнародних фінансових операцій. Ці інститути мають наднаціональний статус стосовно державних фінансових установ країн-учасниць. **Учасниками регіональних фінансових відносин** є транснаціональні компанії й банки, державні фінансові установи, індивідуальні інвестори з інших країн тощо. **Фінансові механізми** регіональної системи надають додаткові можливості суб'єктам використати розбіжності у фінансових законодавствах різних країн. **Регіональне фінансове регулювання** вводиться поступово та полягає в рекомендаціях національним органам державної влади.

Розглянута класифікація фінансових систем дає змогу визначити структуру фінансових відносин на національному, регіональному й світовому рівнях. На практиці елементи світової фінансової системи тісно переплітаються, тому самостійно не функціонують. Сучасні інституціональна й функціональна структури міжнародних фінансів сформувалися завдяки розвитку їхніх окремих сегментів і світового фінансового середовища в цілому.

1.3. Структура національної фінансової системи

Структура національної фінансової системи динамічна; у процесі економічного розвитку вона може доповнюватися або деякі її ланки можуть відмирати.

Фінансова система являє собою складний механізм. Ефективність її функціонування визначають **два основні чинники**:

- 1) налагодженість фінансових відносин у суспільстві;
- 2) організація управління національною фінансовою системою.

В основі даних чинників лежить насамперед вибір оптимальної для даної країни фінансової моделі, яка стимулює виробника й суспільство. Національна фінансова модель повинна враховувати не лише стадіальний розвиток соціально-економічної системи (табл. 1.1), а перш за все цивілізаційну ідентичність, національний менталітет, пріоритет розвитку. З метою вибору оптимальної фінансової моделі країни науковцями розроблено кілька різнопланових підходів щодо визначення структури національної фінансової моделі, її сфер та ланок.

**ВПЛИВ ТИПУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ
НА СТРУКТУРУ ТА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ¹⁴**

Тип економічної системи	Командно-адміністративна економіка	Ринкова економіка вільної конкуренції	Перехідна економіка	Регульована ринкова економіка
Характерні ознаки				
Форма власності	Державна	Приватна	Поява корпоративного сектору і приватної власності	Державна і приватна
Рівень централізації фінансових ресурсів	Надмірна централізація (більше 80 %) через державний бюджет	Спрацьовує діялокаційної функції державних фінансів	Пропорції перерозподілу фінансових ресурсів часто змінюються залежно від фінансових пріоритетів	Від 25 до 60 відсотків
Використання фінансових ресурсів	Планове управління і централізоване ціноутворення	Активне використання фінансових інструментів та важелів	Недостатнє	Поєднання регулюючої ролі держави із ринковою конкуренцією
Рівень розвитку фінансової системи	Спрощена і дещо примітивна	Досягає довершеності	У стадії розвитку і удосконалення	Досягає довершеності
Основні сфери і ланки фінансової системи	Державний бюджет і фінанси державних підприємств	Усі сфери та ланки достатньо розвинуті, пріоритетну роль відіграє фінансовий ринок і корпоративний сектор	На стадії формування фінансовий ринок, система державного кредиту, недостатній розвиток фінансового посередництва	Усі сфери і ланки достатньо розвинені, а структурне співвідношення між ними визначається моделлю економіки

Беручи за основу *суб'єкти фінансової системи* (рис. 1.9), виділяють такі сфери та ланки національної фінансової системи:

1) фінанси домогосподарств;

2) фінанси суб'єктів господарювання:

- фінанси комерційних підприємств;
- фінанси установ соціальної сфери;
- фінанси громадських і добродійних організацій;

3) державні фінанси:

- консолідований державний бюджет;
- державний кредит;
- державні цільові фонди.

¹⁴ Кравчук Н.С. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування // Світ фінансів. — 2006. - № 3 (8). — С. 83.

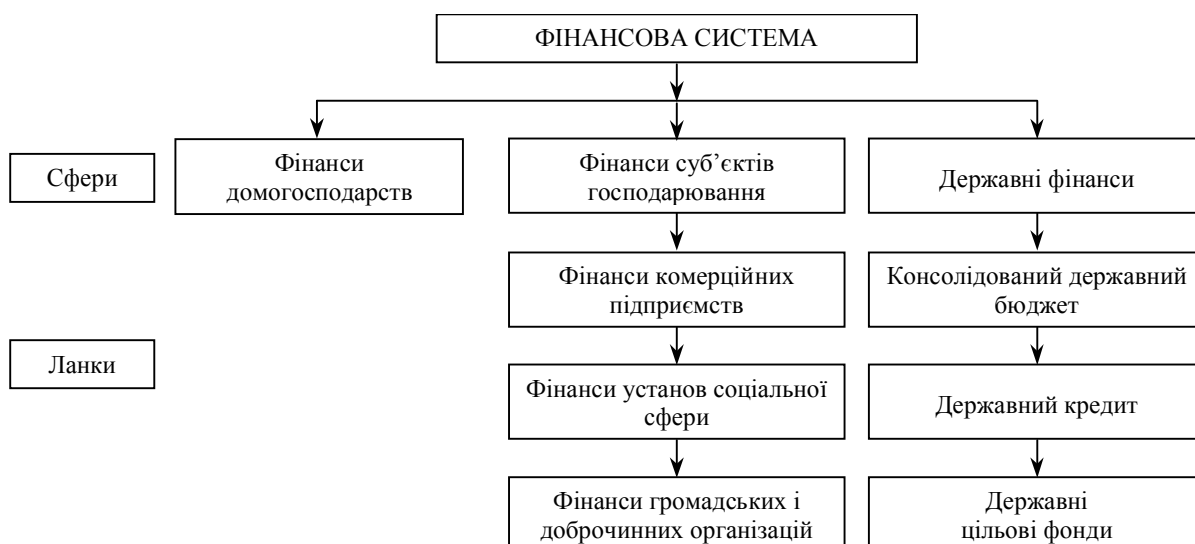

Рис. 1.9. Структурування фінансової системи відповідно до суб'єктів фінансових відносин¹⁵

Ураховуючи *рівні формування фінансових відносин* (рис. 1.10), національну фінансову систему можна розділити на такі складові:

- 1) *фінанси суб'єктів господарювання;*
- 2) *фінанси домогосподарств;*
- 3) *державні фінанси;*
- 4) *місцеві фінанси;*
- 5) *фінансовий ринок.*

Рис. 1.10. Структурування фінансової системи за рівнем формування фінансових відносин¹⁶

На особливу увагу заслуговує структурування національної фінансової системи за *функціональним призначенням суб'єктів фінансових відносин* (рис. 1.11), яке розглядає такі сфери та ланки:

1. **Основні:**
 - 1.1. **Державні фінанси:**
 - державний бюджет;
 - державний кредит;
 - державні цільові фонди.
 - 1.2. **Фінанси підприємств;**
 - 1.3. **Фінанси домогосподарств.**
2. **Забезпечуючі:**
 - 2.1. **Фінансові посередники:**
 - страхові компанії;

¹⁵ Кравчук Н.С. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування // Світ фінансів. — 2006. - № 3 (8). — С. 85.

¹⁶ Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): Навчальний посібник. — Тернопіль: Астон, 2002. — С. 18.

- комерційні банки;
- інші небанківські фінансово-кредитні установи;
- інвестиційні та фінансові компанії;
- фондові біржі;
- валютні біржі;

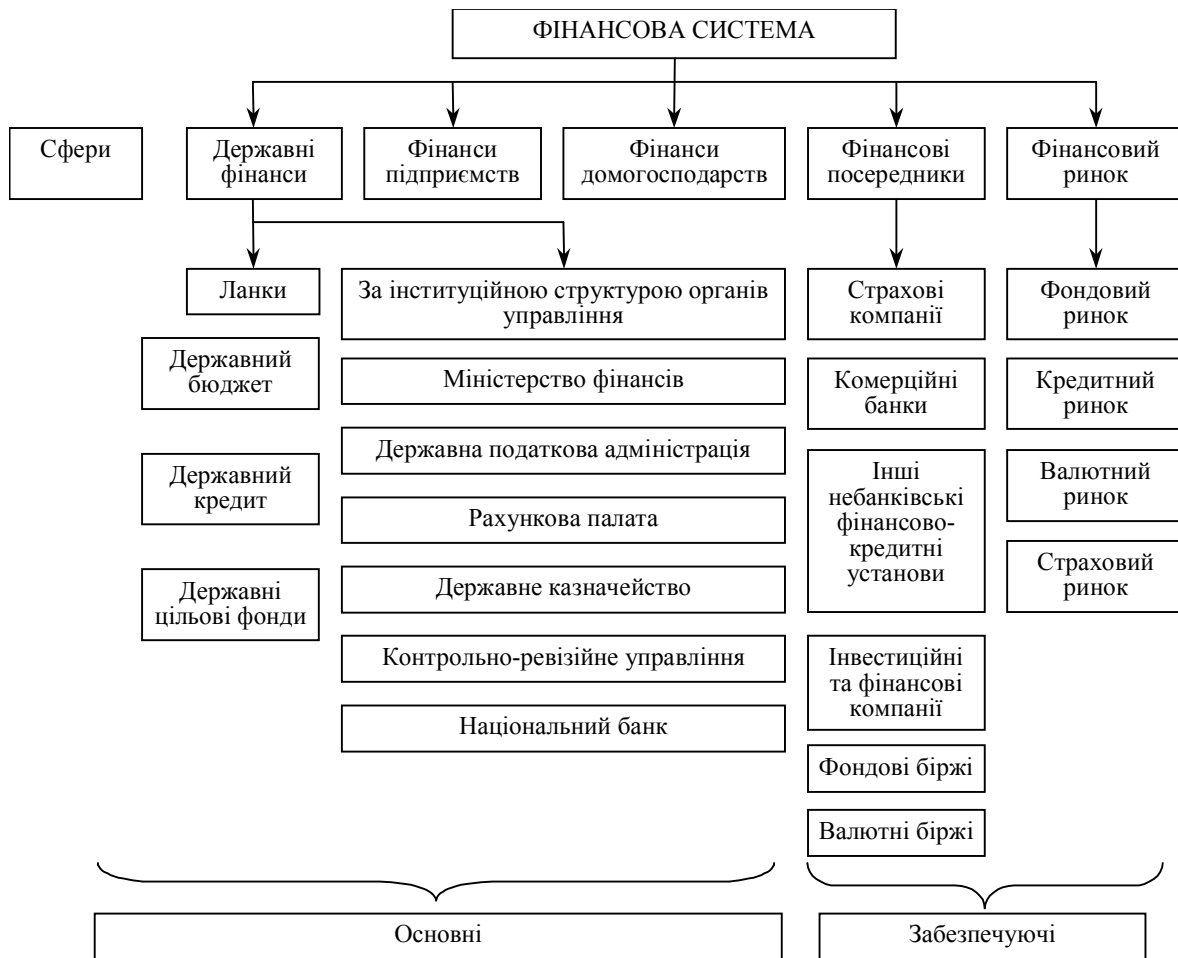

Рис. 1.11. Структурування фінансової системи за функціональним призначенням суб'єктів фінансових відносин¹⁷

2.2. Фінансовий ринок:

- фондовий ринок;
- кредитний ринок;
- валютний ринок;
- страховий ринок.

Глобалізація здійснює вплив у тому числі на внутрішню структуру національної фінансової системи, яка на сьогоднішній день тісно пов'язана з регіональними й світової фінансовими системами (рис. 1.12). Кожна сфера й ланка національної фінансової системи мають відповідне призначення й специфічні ознаки.

Фінанси суб'єктів господарювання призначені для забезпечення діяльності підприємств. Вони є основою всієї фінансової системи, оскільки саме тут створюється ВВП, який є об'єктом фінансових відносин.

¹⁷ Бланк И.А. Концептуальные основы финансового менеджмента. — К., 2003. — С. 29.

Рис. 1.12. Внутрішня структура національної фінансової системи¹⁸

Обмінно-розподільні відносини, що характеризують фінанси підприємств, поділяються на дві групи — **внутрішні** й **зовнішні**. *Внутрішні відносини* характеризують грошові потоки на підприємстві й відображають процеси формування, розподілу й перерозподілу його доходів. *Зовнішні відносини* характеризують зв'язки з іншими підприємствами та сферами й ланками фінансової системи. Вони поділяються на вхідні та вихідні грошові потоки.

Діяльність суб'єктів господарювання залежить від забезпеченості фінансовими ресурсами. Можливості їхнього нарощення визначаються величиною отриманих доходів та рівнем їх вилучення й надходження через систему зовнішніх фінансових відносин. *Мета господарської діяльності* — виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг. *Мета фінансової діяльності* — отримання прибутку.

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання регулюється:

- *законодавчо* — в частині взаємовідносин із державою;
- *на підставі угод* — з іншими суб'єктами, в основі яких лежать інтереси підприємства;
- *статутними документами* — внутрішні відносини.

Внутрішні фінансові відносини можуть мати **фондовий** чи **каналний характер**. *Фондовий характер* означає, що спочатку відбувається концентрація фінансових ресурсів у фондах грошових коштів, а потім — їх використання згідно із призначенням фонду. При цьому виділення фондів може мати частковий характер, коли окремо ведеться їх облік, і повний, коли вони концентруються на окремих рахунках у банку. У разі *каналного характеру* фінансових відносин використання коштів відбувається за певними напрямками з одного рахунка згідно з потребами підприємства.

Страховання являє собою відособлену ланку національної фінансової системи, яка відображає відносини із приводу формування й використання колективних страхових фондів. З одного боку, страхування забезпечується через страхові компанії, які є звичайними суб'єктами підприємництва, тобто їх діяльність належить до рівня мікроекономіки. З іншого боку, фонди, які створюються, відображають перерозподіл фінансових ресурсів між окремими суб'єктами страхування й, таким чином, мають ознаки належності до макrorівня. При цьому колективні страхові фонди можуть створюватись й державними страховими компаніями; у цьому випадку вони належать до системи державних фінансів.

¹⁸ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Державні фінанси відображають суспільну централізацію доходів та підприємницьку діяльність держави. Це основна сфера перерозподілу ВВП, і тому всі суб'єкти розподільних відносин зацікавлені в її *оптимальності*. *Оптимальність* означає, що рівень централізації повинен як забезпечувати державу достатніми коштами, так і не підірвати фінансової бази суб'єктів господарювання, а ступінь перерозподілу — як достатньо впливати на пропорції соціально-економічного розвитку, так і не створювати «утриманської» психології в юридичних і фізичних осіб.

Державні фінанси включають **централізовані ланки** — *бюджет, фонди цільового призначення й державний кредит*, а також **децентралізовані** — *фінанси суб'єктів господарювання в державному секторі*.

Фінансові відносини в сфері централізованих державних фінансів мають фондовий характер і поділяються на два напрями: мобілізація коштів державою та їх виділення. Мобілізація коштів здійснюється за допомогою податків, платежів, відрахувань, внесків і зборів, які надходять до бюджету, та фондів цільового призначення. Виділення коштів здійснюється у формі інвестицій, дотацій та субсидій, кредитів, кошторисного фінансування, державних пенсій, відшкодування витрат. Взаємовідносини з бюджетом і фондами цільового призначення регулюються на законодавчій основі.

Бюджет держави — це основний фонд грошових коштів і визначальна ланка державних фінансів. Він призначений для фінансового забезпечення виконання державою її функцій: управління суспільством, оборони країни економічної та соціальної. Через бюджет регулюється діяльність усіх сфер і ланок фінансової системи, тобто з позицій управління фінансами це визначальна ланка, яка спрямовує в заданому напрямі розвиток суспільства.

Фонди цільового призначення являють собою централізацію коштів для вирішення конкретних завдань і проблем. Їх характерною ознакою є чітко визначені джерела формування й напрями використання. Створення таких фондів визначається конкретними потребами, тому їх склад досить різноманітний у різних країнах і в різні часи. Серед них виділяються такі, котрі мають стабільний характер, наприклад, пенсійні фонди й фонди зайнятості, а також ті, що відбивають відносно тимчасові потреби.

Державний кредит відображає відносини, за яких держава виступає позичальником або гарантом за позичками юридичних осіб даної країни. Кредиторами можуть бути юридичні й фізичні особи даної та інших країн, уряди інших країн, міжнародні організації та фінансові інституції. Мобілізовані державою кошти спрямовуються на покриття бюджетного дефіциту або до окремого фонду, призначеного для інвестицій у разі випуску цільових позик.

Фінанси державного сектору економіки включають ті самі відносини, що й фінанси будь-якого суб'єкта господарювання, оскільки характер і напрями господарської і фінансової діяльності не залежать від форми власності. Водночас фінансові ресурси й отримані доходи цих підприємств належать державі, а їхня фінансова діяльність регламентується державою як на підставі законів, так і у формі державного управління.

Міжнародні фінанси відображають відносини, що складаються на рівні світового господарства і характеризують діяльність на цьому рівні як національних суб'єктів господарювання і держави, так і міжнародних організацій та фінансових інституцій.

Міжнародні фінансові відносини пов'язані з рухом вартості між окремими країнами. Система міжнародних розрахунків базується на валютному регулюванні, основою якого є встановлення курсу валют. Для проведення розрахунків потрібна відповідна валюта, а для забезпечення еквівалентного обміну потрібне достовірне співвідношення валют. Відхилення встановленого курсу валют від реального веде до міжнародного перерозподілу доходів і фінансових ресурсів. Це можна порівняти із ціновим механізмом перерозподілу, який, до речі, діє як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Проблеми, пов'язані з функціонуванням **валютного ринку**, на якому здійснюються операції купівлі-продажу валют, досить складні, оскільки встановлений на ньому курс валют не завжди збігається з економічними реаліями.

Фінанси міжнародних політичних, економічних, гуманітарних та інших організацій характеризують формування і використання доходів цих організацій. Суб'єкти і характер цих

взаємовідносин визначаються статутом тієї чи іншої організації. Наприклад, усі країни — члени ООН сплачують членські внески до бюджету цієї політичної організації. Кошти з бюджету ООН використовуються на утримання її органів, на фінансування міжнародних програм і проведення різних заходів. Міжнародні організації також можуть надавати фінансову допомогу окремим країнам. Отже, через цю ланку міжнародних фінансів здійснюється міжнародний перерозподіл доходів.

Міжнародні фінансові інституції є своєрідною надбудовою над сукупністю національних фінансових систем. Вони характеризують зародження єдиної фінансової системи світового співтовариства. Нині ці інституції виконують здебільшого функції надання фінансової допомоги у формі кредитів тим країнам, що її потребують. До їх складу входять:

- *Міжнародний валютний фонд;*
- *група Світового банку;*
- *Європейський банк реконструкції та розвитку;*
- *Африканський банк розвитку;*
- *Азіатський банк розвитку;*
- *Міжамериканський банк розвитку.*

Фінансовий ринок є важливою складовою фінансової та економічної систем. З одного боку, це елемент насамперед фінансової системи, який відіграє особливу роль. По-перше, він являє собою своєрідну надбудову, через яку координується діяльність усієї фінансової системи. По-друге, це сполучна сфера, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів. Тобто, якщо фінанси суб'єктів господарювання виконують роль двигуна, а державні фінанси - функції системи керування, то фінансовий ринок можна порівняти з трансмісією. Образно кажучи, це кровоносна система, яка живить увесь фінансовий організм. З іншого боку, фінансовий ринок поряд із ринками праці, товарів та послуг, засобів виробництва і технологій та духовних благ є надзвичайно важливою складовою ринкової економіки, її визначальним елементом, без якого не може працювати весь механізм. Усе починається з фінансового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання. Сутність відносин у сфері фінансового ринку полягає в купівлі-продажу фінансових ресурсів. Їх ціною є плата за користування ресурсами, насамперед у вигляді процента.

Фінансовий ринок поділяється на дві ланки: *ринок грошей* і *ринок капіталів*. **Ринок грошей** — це сфера, де можна їх купити. Його функціонування забезпечується насамперед кредитною системою — сукупністю кредитних установ, які здійснюють концентрацію тимчасово вільних грошових коштів та їх надання в кредит. **Кредитна система** складається із двох частин: *банківської системи* і *небанківських кредитних установ* (кредитні спілки, ломбарди, каси взаємодопомоги тощо).

Банківська система складається із двох рівнів: центральний банк та комерційні банки. Центральний банк здійснює емісію грошей, організовує грошовий обіг, керує діяльністю всієї банківської системи, виконуючи роль банку банків. Комерційні банки виконують функції мобілізації ресурсів, кредитування і проведення розрахунків. Вони можуть бути універсальними (які виконують усі операції для всіх галузей) і спеціалізованими (на певних операціях та галузях).

Ринок капіталів — це сфера торгівлі не тільки грошима, а й правом власності. Інструментом ринку капіталів є спеціальні цінні папери — акції. Крім того, до ринку капіталів належать середньо- та довгострокові кредитні зобов'язання. Акції та інші цінні папери, що не дають права власності, у тому числі ті, що випускаються державою, формують ринок цінних паперів. За його допомогою здійснюється швидкий і ефективний перерозподіл ресурсів між окремими суб'єктами господарювання, галузями, регіонами і країнами. Причому, на відміну від сфери державних фінансів, насамперед бюджету держави, де подібний перерозподіл має певні ознаки суб'єктивізму, перерозподіл через ринок цінних паперів завжди має об'єктивний характер, оскільки визначається критеріями ефективності використання фінансових ресурсів.

На основі конструктивного аналізу різноманітних підходів щодо виділення окремих сфер і ланок національної фінансової системи доцільно виділити такі складові:

- *бюджетна система;*
- *податкова система;*
- *банківська система;*
- *фінанси суб'єктів господарювання;*
- *фінанси домогосподарств.*

Вищенаведений перелік не претендує на вичерпність, проте він є достатнім для створення загального уявлення про національну фінансову систему та передбачення тенденцій її розвитку в майбутньому.

Контрольні запитання

1. Наведіть визначення понять «фінанси», «фінансова система».
2. Поясніть, чому існує багато визначень поняття «фінансова система», наведіть основні з них.
3. Назвіть основні ланки національної фінансової системи. Коротко охарактеризуйте кожну з них.
4. Яка роль кожної ланки в структурі фінансової системи?
5. Дайте визначення поняття «фінансовий ринок».

Бюджетний устрій зарубіжних країн

- *Національна бюджетна система*
- *Структура доходів і видатків бюджетної системи*
- *Бюджетний процес*

2.1. Національна бюджетна система

Бюджетний устрій — це організація вертикальної структурної побудови бюджету держави за рівнями адміністративно-територіального поділу країни.

Бюджетна система — це сукупність усіх бюджетів, які формуються в даній країні згідно з її бюджетним устроєм.

Основи бюджетного устрою:

- виділення видів бюджетів;
- установлення принципів побудови бюджетної системи;
- розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи;
- організація взаємовідносин між бюджетами.

За основу побудови бюджетної системи прийнято принцип поєднання централізованих і децентралізованих ланок, що дає змогу враховувати як загальнодержавні, так і регіональні потреби. Взаємозв'язок різних ланок бюджетної системи може встановлюватися на основі двох альтернативних принципів:

- *єдності всіх бюджетів;*
- *автономності кожного бюджету.*

Принцип єдності означає, що всі ланки бюджету в сукупності становлять єдиний (зведений, консолідований) бюджет, який складається й затверджується в загальному обсязі. Принцип єдності забезпечується єдиною дохідною базою всіх бюджетів, єдиною системою видатків, а головне — керованістю процесом складання й виконання бюджету з єдиного центру.

Принцип автономності означає, що кожний бюджет, що входить до складу бюджетної системи, є відносно відособленою й самостійною ланкою. Автономність бюджетів забезпечується чітким законодавчим розмежуванням доходів і видатків між бюджетами із забезпеченням кожного бюджету стабільною дохідною базою. Кожний бюджет складається, затверджується й виконується відповідними органами влади відособлено й самостійно.

Розмежування доходів і видатків між бюджетами є важливим елементом бюджетного устрою. Воно починається з розмежування видатків, яке ґрунтується на розмежуванні функцій держави між різними рівнями влади й, відповідно, на призначенні того чи іншого бюджету: із центрального бюджету фінансуються видатки загальнодержавного характеру, з відповідних місцевих бюджетів — видатки регіонального значення. При цьому може застосовуватись **два підходи**:

- *розподіл за територіальною ознакою* (за місцезнаходженням об'єкта фінансування);
- *розподіл, виходячи з відомчого підпорядкування* (фінансування ведеться з бюджету того рівня, до якого належить орган управління, якому підпорядкований даний об'єкт фінансування).

Розмежування доходів є похідним відносно розмежування видатків і може проводитись на основі **двох методів**:

- закріплення доходів за кожним бюджетом у повній сумі чи за твердо фіксованими нормативами в умовах автономності кожного бюджету;
- установленні системи бюджетного регулювання в умовах єдності бюджету, тобто в проведенні відрахувань до бюджетів нижчих рівнів, виходячи з їхніх потреб; при цьому всі доходи поділяються на закріплені й регулюючі.

Організація взаємовідносин між бюджетами передбачає виділення їх напрямів, видів та форм. *За напрямками взаємовідносини* між бюджетами поділяються на **вертикальні** — між бюджетами різних рівнів, і **горизонтальні** — між бюджетами одного рівня.

Види взаємовідносин:

- регламентовані законодавчими та інструктивними документами;
- договірні — на підставі угоди між відповідними органами влади чи управління.

Форми взаємовідносин:

- бюджетне субсидіювання;
- вилучення коштів;
- взаємні розрахунки;
- бюджетні позички.

Субсидіювання — це виділення коштів із бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня.

Види субсидіювання:

- субсидії;
- субвенції;
- дотації.

Вилучення коштів — передання коштів із бюджетів нижчого рівня до бюджетів вищого рівня.

Взаємні розрахунки — передання коштів з одного бюджету до іншого у зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків після затвердження бюджету.

Бюджетні позички — запозичення коштів у зв'язку з виникненням тимчасового касового розриву — незбігання у часі фінансування видатків і надходження доходів. Можуть надаватись або з бюджету вищого рівня, або установами банківської системи.

Структура національної бюджетної системи залежить від державного устрою. Теоретично в **унітарних державах** бюджетна система містить **дві ланки**:

- державний бюджет;
- бюджети адміністративно-територіальних одиниць.

У **федеративних державах** бюджетна система складається із трьох ланок:

- державного (федерального, центрального уряду) бюджету;
- бюджетів членів федерації (штатів, провінцій, земель, кантонів тощо);
- місцевих бюджетів.

Місцеві бюджети в унітарних державах своїми доходами та видатками не входять до державного бюджету, у федеративних — до бюджетів членів федерації, а останні не включаються до федерального бюджету¹⁹.

Бюджет держави є складним і багатограним явищем у суспільстві; його розглядають із трьох сторін:

- за економічним змістом;
- за формою прояву;
- за матеріальним змістом.

За **економічним змістом** бюджет являє собою сукупність грошових відносин між державою — з одного боку, і юридичними та фізичними особами — з другого, з приводу формування й використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.

Основним джерелом формування бюджету є ВВП. Права держави в його розподілі ґрунтуються на двох чинниках:

- виконання суспільних функцій;
- підприємницька діяльність як власника засобів виробництва у державному секторі.

За **формою прояву** бюджет є основним фінансовим планом, у якому відображається діяльність держави та місцевих органів влади й управління. Як фінансовий план бюджет являє собою баланс доходів і видатків. Водночас це не просто розпис доходів і видатків держави

¹⁹ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -С. 11-12.

— це віддзеркалення її економічної й соціальної, міжнародної та оборонної, а головне фінансової (в усіх її напрямках) політики. Бюджет як фінансовий план відіграє дуже важливу роль у діяльності держави. Він визначає її можливості й пріоритети, її роль і форми реалізації закріплених за нею функцій. Це документ, що спрямовує фінансову діяльність держави, робить її конкретною й фінансово забезпеченою.

За **матеріальним змістом** бюджет являє собою централізований грошовий фонд держави. Обсяг бюджету — це річна сума коштів, що проходять через цей фонд. Він перебуває у постійному русі: практично щоденно до нього надходять кошти й здійснюється фінансування видатків. У зв'язку із цим необхідна чітко налагоджена система управління бюджетом із метою забезпечення своєчасного й повного надходження доходів та раціонального й ефективного використання його коштів.

Сучасна практика організації внутрішніх міжурядових фінансових відносин у розвинутих зарубіжних країнах базується на основі **чотирьох основних теоретичних концепцій**:

- *бюджетного унітаризму;*
- *бюджетного (фінансового, фіскального) федералізму;*
- *бюджетної децентралізації;*
- *субсидіарності.*

Бюджетний федералізм — це форма організації внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основними ознаками якої виступають:

1) чітке розмежування витрат різних рівнів влади й наділення цих владних рівнів фіскальними повноваженнями самостійно формувати власну прибуткову базу;

2) побудова внутрішніх міжурядових фінансових відносин на основі договірно-правових форм їхньої організації;

3) організація таких відносин за активною роллю у визначенні їхньої моделі не тільки центральної влади, а й регіональної та місцевої через механізм їхніх консультацій та переговорів.

Бюджетний федералізм як концепція покладений в основу міжурядових фінансових відносин у країнах із федеративним державним устроєм. Кожна федеративна країна має індивідуальну, властиву тільки їй модель бюджетного федералізму, що сформувалася у певних історичних та політичних умовах.

Може бути виділено **дві основні групи** моделей бюджетного федералізму:

- *децентралізовані;*
- *кооперативні.*

Децентралізовані моделі бюджетного федералізму характеризуються значною фіскальною автономією регіональної та місцевої влади, слабкістю зв'язків між різними рівнями влади, порівняно обмеженим співробітництвом. Для цих моделей характерною ознакою є те, що центральна влада фактично не займається проблемами фінансового вирівнювання, мало уваги звертає на фіскальні дисбаланси в розвитку окремих територій.

Кооперативні моделі бюджетного федералізму характеризуються тісним співробітництвом різних рівнів влади, активною політикою центральної влади з подоланням фіскальних дисбалансів на різних рівнях управління й фінансового вирівнювання. При таких моделях бюджетного федералізму центральна влада активно піклується про забезпечення єдиних стандартів суспільних послуг у межах усієї території країни.

Бюджетний унітаризм — це така форма внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основні принципи організації яких визначаються центральною владою. Місцевій та регіональній владі при цьому, як правило, приділяється досить пасивна роль. У рамках бюджетного унітаризму центральна влада здійснює активну політику забезпечення єдиних стандартів суспільних послуг по всій території країни, вирівнює фіскальні дисбаланси.

Розширення повноважень місцевих органів влади в більшості унітарних країн називається **децентралізацією**.

У багатьох унітарних країнах у сфері внутрішніх міжурядових фінансових відносин почали активно застосовувати окремі принципи бюджетного федералізму. Це стосується розмежування

між різними рівнями влади витрат і компетенції щодо здійснення їх. Центральною владою широко почав використовуватися механізм консультацій із місцевою та регіональною владою через відповідні асоціації. Розширилася фіскальна автономія місцевої та регіональної влади.

Концепція субсидіарності базується на кількох основних принципах:

- 1) влада вищого рівня може втручатися у фінансові справи влади нижчого рівня лише в тій мірі, у якій остання продемонструвала і довела свою нездатність вирішувати проблеми;
- 2) термін «субсидіарність» означає допомогу, тобто обов'язок вищої (державної) влади надавати фінансову допомогу органам влади місцевого рівня; така допомога має сприяти фінансовій автономії місцевої влади і розширенню її повноважень;
- 3) розподіл повноважень між різними рівнями влади в усіх сферах;
- 4) співробітництво (партнерство) різних рівнів влади;
- 5) делеговане управління, коли частина своїх повноважень може бути делегована іншому рівню влади на підставі угоди.

Однією з головних цілей державної регіональної фінансової політики щодо зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій є подолання вертикальних і горизонтальних фіскальних дисбалансів та фінансове вирівнювання.

Під **вертикальним фіскальним дисбалансом** розуміють невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади, регіонального чи місцевого, і обсягами завдань та обов'язків, що на нього покладаються в процесі розподілу компетенції між центральною, регіональною і місцевою владою. **Вертикальний фіскальний дисбаланс** означає недостатність фінансових ресурсів і невідповідність певному рівню влади для забезпечення суспільних і державних послуг у межах його завдань.

На відміну від вертикальних фіскальних дисбалансів, **горизонтальні фіскальні дисбаланси** пов'язані з різними фінансовими можливостями органів влади одного територіального рівня. **Горизонтальний фіскальний дисбаланс** — це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів однієї чи кількох територіальних одиниць одного рівня обсягам завдань, які на них покладаються і які забезпечуються іншими територіальними одиницями цього рівня. Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли одна чи кілька територій того ж рівня не мають достатніх фінансових ресурсів для надання державних та суспільних послуг в обсягах, які надаються іншими територіями відповідно до визначених стандартів.

Основними формами фінансового вирівнювання виступають:

- *вертикальне фінансове вирівнювання;*
- *горизонтальне фінансове вирівнювання;*
- *вирівнювання доходів місцевих органів влади;*
- *вирівнювання видатків місцевих органів влади.*

Під **методами фінансового вирівнювання** розуміють способи його здійснення на основі використання таких інструментів: фондів фінансового вирівнювання (еквалізаційних фондів), загальних та спеціальних трансфертів, внесків територій, розподілених та переданих податків тощо.

Розрізняють також дві основні системи фінансового вирівнювання. Перша ґрунтується на тому, що необхідні для фінансового вирівнювання ресурси акумулюються в бюджеті центрального уряду, а потім перерозподіляються на користь окремих територій, які потребують допомоги.

Друга система фінансового вирівнювання базується на основах самофінансування, тобто необхідні для вирівнювання ресурси акумулюються в спеціальних фондах самими територіями без участі бюджету центрального уряду.

Фінансове вирівнювання здійснюється на основі розробленого алгоритму, що має назву *формули вирівнювання*. **Формула вирівнювання** — це математична модель, яка визначає розміри доплати відповідній території або її внесків на основі об'єктивних факторів та критеріїв. Кожна країна має власну формулу вирівнювання, яка пов'язана з її індивідуальними особливостями²⁰.

²⁰ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -С. 72-73.

У сучасних умовах дедалі частіше територіальні органи влади призначені забезпечити комплексний розвиток регіонів, пропорційний розвиток виробничої та невиробничої сфер на підвідомчих територіях. Регіональні бюджети — основна складова частина територіальних фінансів, і в економічній науці частіше використовується поняття «регіональна бюджетно-податкова система» (РБПС). Регіональна бюджетно-податкова система передбачає не тільки просте об'єднання таких елементів, як регіональні бюджети, регіональні податки, збори, пільги, а й механізм специфічних відносин центрального та регіонального бюджетів, податків, використання важелів бюджетного регулювання.

Функціями регіональної бюджетно-податкової системи виступають:

- 1) закріплення певного порядку руху бюджетно-податкових потоків залежно від територіальної організації суспільства;
- 2) зосередження та використання в загальнорегіональних цілях коштів, які отримані на цій території і надійшли до регіонального бюджету;
- 3) реалізація регіональними органами влади й управління своїх повноважень в умовах формальної фінансової незалежності;
- 4) самозабезпечення внутрішньорегіональних соціальних програм;
- 5) формування інфраструктури даної території;
- 6) раціональне використання природно-ресурсного й екологічного потенціалу;
- 7) стимулювання визначених регіональних орієнтирів розвитку.

2.2. Структура доходів і видатків бюджетної системи

Специфічними ознаками бюджетних відносин є *перерозподільний, всеохоплюючий* та *законодавчо регламентований* характер. **Перерозподільний характер** полягає в перерозподілі через бюджет доходів юридичних і фізичних осіб (рис. 2.1.).

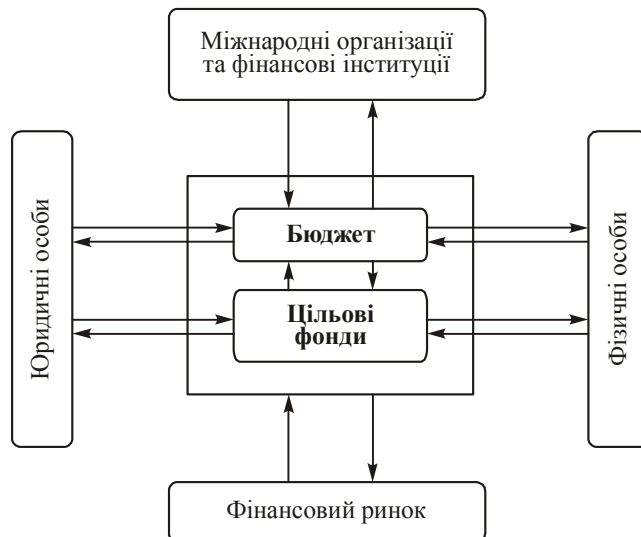

Рис. 2.1. Грошові потоки державних фінансів²¹

Такий перерозподіл, з одного боку, є необхідним, оскільки завжди є особи, які в певний час потребують певного обсягу фінансової допомоги й підтримки. Однак, з другого боку, такий перерозподіл має бути досить обмеженим, щоб не підривати стимулів до продуктивної діяльності в тих суб'єктів, у кого вилучаються доходи, і не створювати «утриманських тенденцій» у тих, хто отримує асигнування, субсидії й дотації з бюджету. Бюджетний перерозподіл здійснюється між галузями

²¹ Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

економіки й соціальної сфери, між окремими регіонами та між соціальними верствами населення. При цьому саме бюджет завдяки розгалуженій бюджетній системі, що охоплює всі регіональні формування та населені пункти, є основним інструментом перерозподілу й реалізації на цій основі економічної, фінансової та соціальної політики.

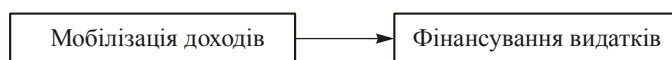

Рис. 2.2. Схема фінансової діяльності держави²²

Всеохоплюючий характер бюджетних відносин виявляється в тому, що вони охоплюють абсолютно всіх — кожного громадянина, кожне підприємство, кожну державну структуру. При цьому, як правило, бюджетні відносини мають двосторонній характер — платежі до бюджету та асигнування з нього (рис. 2.2). Оскільки на цій основі здійснюється перерозподіл доходів, то взаємовідносини з бюджетом є ключовими інструментами фінансового регулювання діяльності суспільства в цілому, і кожної юридичної та фізичної особи зокрема. Саме тому процеси складання, розгляду й затвердження та виконання бюджету перебувають у центрі уваги громадськості та політичних партій.

Оскільки бюджетні відносини мають перерозподільний і всеохоплюючий характер і відображаються на формуванні доходів юридичних і фізичних осіб та держави, вони **регламентуються в законодавчій формі**. Регламентування здійснюється на **трьох рівнях**:

1) відповідними законами про побудову бюджету й бюджетної системи, у яких визначається склад доходів і видатків бюджету, склад бюджетної системи й принципи її побудови, розмежування доходів та видатків між бюджетами, загальні засади бюджетного процесу, тобто порядку складання й виконання бюджету;

2) законами, що регламентують формування доходів і фінансування видатків (податкове законодавство, законодавство про окремі напрями діяльності держави (наприклад, про освіту) і засади їх бюджетного фінансування);

3) на основі прийняття щорічних законів (чи відповідних рішень місцевої влади) про бюджет на поточний рік, у якому затверджується обсяг доходів і видатків бюджету поточного року, джерела їх формування й напрями фінансування, стан бюджету.

Таблиця 2.1

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ²³

1) Функції	Видатки
управлінська	<ul style="list-style-type: none"> ➤ державне управління; ➤ судова влада й прокуратура; ➤ правоохоронні органи й служба безпеки; ➤ фінансові й митні органи; ➤ міжнародні відносини;
оборонна	<ul style="list-style-type: none"> ➤ національна оборона;
соціальна	<ul style="list-style-type: none"> ➤ соціальний захист; ➤ соціальне забезпечення; ➤ соціальна сфера;
економічна	<ul style="list-style-type: none"> ➤ економічна діяльність держави; ➤ фундаментальні дослідження;
2) Фінансова діяльність	<ul style="list-style-type: none"> ➤ обслуговування державного боргу.

²² Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

²³ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Склад видатків бюджету визначається функціями держави та характером її фінансової діяльності (табл. 2.1). У зазначеному співвідношенні видатків бюджету й функцій держави треба враховувати певну умовність віднесення видатків на фундаментальні дослідження до економічної функції, адже ці дослідження здійснюються й в оборонній, і в соціальній сферах. У системі видатків бюджету це — окрема група, але основним напрямом фундаментальних досліджень є забезпечення розвитку економіки, і тому вони відображають насамперед економічну функцію держави.

Рис. 2.3. Система державних видатків²⁴

З позицій використання централізованих у бюджеті коштів його **видатки** можна умовно поділити на дві групи:

- *державне споживання;*
- *бюджетне фінансування юридичних і фізичних осіб.*

Державне споживання являє собою видатки на утримання державного апарату — управлінського, правоохоронного, судового тощо та армії. Формування доходів бюджету в цій частині є платою з боку суспільства державі за послуги, що надаються нею у сфері управління країною та забезпечення її обороноздатності й правопорядку. Бюджетне фінансування відображає процес перерозподілу доходів у суспільстві. Якщо видатки бюджету в частині державного споживання відшкодовуються суспільству у вигляді відповідних послуг з боку держави, то бюджетне фінансування є, по суті, або поверненням суспільству, або суспільним споживанням частини централізованого у бюджеті ВВП.

Бюджетне фінансування видатків, відбиваючи перерозподіл отриманих державою доходів, відображається у формуванні вторинних, а в окремих випадках, і первинних доходів юридичних і фізичних осіб. Воно може мати прямий і непрямий (опосередкований) характер. Прямий характер має формування доходів конкретних отримувачів бюджетних асигнувань — розпорядників бюджетних коштів, опосередкований характер — споживачів суспільних благ, які забезпечуються за рахунок бюджету.

²⁴ *Опарін В.М.* Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Бюджетне фінансування може здійснюватися в таких **формах** (рис. 2.3.):

- *бюджетні інвестиції;*
- *державні трансферти;*
- *бюджетні кредити;*
- *кошторисне фінансування.*

Основною формою **бюджетних інвестицій** виступає фінансування капітальних вкладень. Виділення коштів може здійснюватись окремим підприємствам, міністерствам і відомствам під певні об'єкти, а може мати форму проектного фінансування конкретного інвестиційного проекту. Бюджетні інвестиції можуть спрямовуватися також на придбання певної частки акцій акціонерних товариств.

Державні трансферти являють собою цільове, безповоротне та безоплатне (нееквівалентне) виділення коштів з бюджету конкретним суб'єктам у вигляді державних субсидій, субвенцій і дотацій. **Субсидії** можуть виділятися юридичним і фізичним особам і мають форму фінансової допомоги чи відшкодування втрат доходів.

Субвенції й дотації надаються юридичним особам. **Субвенції** є різновидом цільових субсидій, які передбачають спільну участь отримувача й бюджету у фінансуванні певних витрат.

Державні дотації видаються на покриття збитків підприємств, але у тому разі, коли вони викликані незалежними від підприємств причинами.

Бюджетні кредити — це надання коштів із бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі, що загалом не властиве бюджетним відносинам. На відміну від банківських кредитів вони видаються на більш пільгових умовах та за нижчими процентними ставками.

Кошторисне фінансування означає виділення коштів із бюджету на основі спеціального планового документа — кошторису. Воно охоплює такі напрями видатків: соціальна сфера, соціальне забезпечення, фундаментальні дослідження, оборона, управління. З погляду бюджетних установ воно є формою цільового, безповоротного й безоплатного фінансування. Працівники даних установ отримують на цій основі свої первинні доходи. З позицій споживачів суспільних послуг у соціальній сфері, це так звані безплатні послуги, що характеризують вторинні доходи користувачів даними послугами.

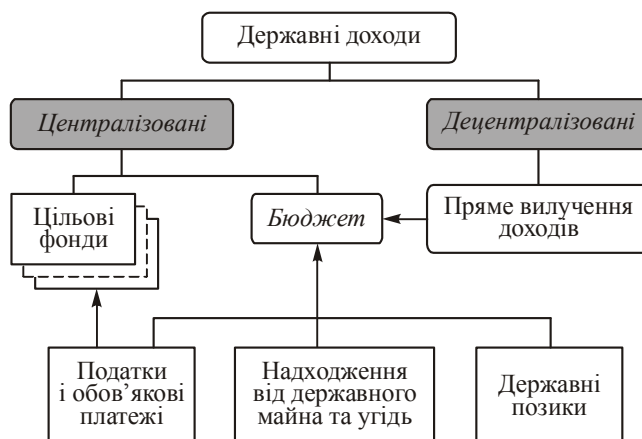

Рис. 2.4. Система державних доходів²⁵

Формування доходів бюджету здійснюється за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел на основі використання різноманітних методів (рис. 2.4). Внутрішніми джерелами є вироблений у країні ВВП та національне багатство. Зовнішні джерела — це надходження доходів до бюджету на основі міжнародного перерозподілу доходів і фінансових ресурсів.

²⁵ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

У процесі формування доходів бюджету держава може використовувати як загальні методи, притаманні всім суб'єктам фінансових відносин (від продуктивної діяльності, від майна та державних угідь, запозичення), так і специфічні, властиві тільки їй, методи (податковий, емісійний) (табл. 2.2).

Доходом держави від підприємницької діяльності є прибуток державних підприємств. За правом власності він належить державі. Однак, як правило, держава ніколи повністю не централізує його в бюджеті, а залишає певну частину на підприємстві. Мобілізація частини прибутку державних підприємств до бюджету може здійснюватися шляхом прямого вилучення або на основі податкового методу. У будь-якому разі це внутрішні взаємовідносини в системі державних фінансів.

Таблиця 2.2

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ²⁶

Методи	Доходи	Джерела
1) продуктивна діяльність		
підприємницька	частина прибутку державних підприємств	ВВП
державні послуги	Державне мито компенсаційні доходи	ВВП
2) від майна й майнових прав		
	постійні (від здавання в оренду й від корпоративних прав держави); разові (від реалізації майна)	ВВП національне багатство
від державних угідь	платежі за ресурси; концесії	національне багатство
3) податковий		
	податки	внутрішні (ВВП); зовнішні
4) позичковий		
	внутрішні позики; зовнішні позики	внутрішні й зовнішні; зовнішні
5) емісійний		
	емісійний дохід	-

Доходи від державних послуг надходять до бюджету у вигляді державного мита — плати за нотаріальні послуги, видачу дозволів, патентів, документів тощо та у вигляді компенсаційних доходів за виконані державою роботи — геологорозвідувальні, дорожні тощо.

Доходи від державного майна й майнових прав можуть надходити на постійній та разовій основах. Постійними доходами є орендна плата — від передання державного майна в оренду та дивіденди від акцій, що відображають корпоративні права держави на частку майна акціонерних товариств, якою володіє держава. Разові доходи держава отримує від реалізації свого майна чи корпоративних прав (наприклад, доходи від приватизації).

Доходи від державних угідь пов'язані із загальнонародною, по суті державною, власністю на землю та, відповідно, на угіддя, що на ній знаходяться, і надра землі. Вони можуть надходити у вигляді платежів за використання лісових та водних ресурсів, за видобування корисних копалин, а також у вигляді доходів від концесій — передання прав користування угіддями й ресурсами.

Податковий метод формування доходів бюджету пов'язаний із перерозподілом доходів юридичних і фізичних осіб на користь держави. Основна частина податків відбиває перерозподіл виробленого у країні ВВП.

Певна частина податкових доходів відображає міжнародний перерозподіл доходів та формується за рахунок зовнішніх джерел (мита, що сплачується нерезидентами при ввезенні,

²⁶ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

вивезенні чи транзиті товарів через митний кордон; податки, які сплачені за рахунок доходів, отриманих за кордоном, тощо).

Використання державою позикового методу формування бюджету має специфічний характер. Адже, якщо у суб'єктів підприємництва фінансова діяльність ґрунтується на кругообігу ресурсів (у тому числі позикових, які після їх використання в одному чи кількох оборотах можуть бути повернені власнику), то держава здійснює фінансування з бюджету, як правило, на безповоротній основі. Тобто залучення позик вимагає й здійснення видатків на обслуговування державного боргу, котрий, крім суми заборгованості, включає виплату процентних чи дисконтних доходів. Це означає, що для фінансової діяльності держави запозичення доцільні у тому разі, коли вони забезпечуються належною фінансовою результативністю, передусім зростанням ВВП. Якщо це не забезпечується, то й внутрішні, і зовнішні позики — це лише тимчасові доходи. Водночас із позицій бюджету поточного року — це надходження, що забезпечують фінансування його видатків. За визнаю в усьому світі методологією державні позики належать не до доходів бюджету, а до джерел його фінансування, тобто покриття дефіциту.

Якщо позикові доходи держави є тимчасовими, то емісійний дохід, що являє собою різницю між номінальною вартістю випущених в обіг грошей і витратами на їх друкування (досить значними, але практично невідчутними порівняно з номінальною вартістю), є, по суті, фіктивним. Він не відображає ані вартості створеного ВВП, ані реалізованого національного багатства. З позицій поточного бюджетного року емісійний дохід, як і державні позики, забезпечує фінансування передбачених видатків. Однак, ураховуючи його специфіку, він теж належить не до доходів бюджету, а до джерел його фінансування.

Оскільки бюджет є системою всеохоплюючих перерозподільних відносин, то його формування й стан мають особливе значення для держави, кожної юридичної і фізичної особи та суспільства загалом. **Формування бюджету** передбачає вирішення **триєдиного завдання**: 1) **визначення реальних обсягів доходів**; 2) **оптимізації структури видатків** на основі критерію забезпечення максимального рівня зростання ВВП при задоволенні мінімуму соціальних потреб; 3) **збалансування бюджету**.

Збалансування бюджету можливе за рахунок:

- **збільшення доходів** — введення нових податків, підвищення ставок чи розширення об'єкта оподаткування з діючих податків, розширення використання неподаткових доходів;
- **скорочення видатків** — пропорційного чи селективного;
- **прийняття бюджетного дефіциту** з установленням джерел його покриття (державні позики або грошова емісія).

За наявності значних фінансових проблем усі ці способи збалансування бюджету можуть використовуватися у комплексі.

Стан бюджету як фінансового плану відображає не тільки фінансовий стан держави, а й характеризує багато в чому фінансову ситуацію країни загалом, і тому цікавить усіх громадян та кожен підприємницьку структуру. Він характеризується такими трьома показниками: 1) **рівновага доходів і видатків**; 2) **перевищення доходів над видатками**; 3) **перевищення видатків над доходами**.

Бюджетний дефіцит розглядається за формою прояву, за причинами виникнення та за напрямом дефіцитного фінансування. За **формою прояву** виділяють **відкритий** — офіційно зафіксований, та **прихований** дефіцити. Прихованість дефіциту є ознакою нереальності фінансової політики держави.

За **причинами виникнення** розрізняють **свідомий** і **вимушений** дефіцит. Свідомий виникає в умовах достатності ресурсів у суспільстві та досить високому рівні доходів юридичних та фізичних осіб. Він пов'язаний із політикою помірною оподаткування з метою зміцнення фінансової бази підприємницьких структур. За таких умов досить активною є політика позикових фінансів. Вимушений дефіцит пов'язаний із низьким рівнем виробленого ВВП, коли навіть високий рівень оподаткування може забезпечити бюджет держави достатніми доходами.

За **напрямами дефіцитного фінансування** дефіцит може мати *пасивний* характер — спрямування залучених під його покриття коштів на поточні потреби, та *активний* — фінансування бюджетних інвестицій, насамперед капітальних вкладень у високоефективні інвестиційні проекти.

2.3. Бюджетний процес

Бюджетний процес — це організація і порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету.

Основними **принципами організації бюджетного процесу** виступають:

➤ *єдність*, яка виражається в єдності правової бази, грошової системи, бюджетної класифікації, форм бюджетної документації, яка необхідна для статистичної і бюджетної інформації при формуванні бюджетів;

➤ *самостійність* кожного учасника здійснювати бюджетний процес, яка забезпечується наявністю власних і регулюючих джерел доходів, а також правом визначати напрями використання;

➤ балансовий метод, що полягає у встановленні правильного співвідношення між доходами та видатками бюджетів.

Бюджетний процес складається з двох частин: *бюджетного планування; виконання бюджету.*

Бюджетне планування охоплює: 1) складання проекту бюджету; 2) розгляд проекту; 3) затвердження проекту.

При **складанні проекту бюджету** ставляться такі цілі:

➤ *активний вплив* на підвищення ефективності економіки;

➤ *забезпечення погодженості фінансових та інших ресурсів* з економічними і соціальними програмами-прогнозами уряду;

➤ *установлення необхідних пропорцій і пріоритетів* у витраті коштів;

➤ *визначення джерел* для покриття дефіциту бюджету.

При розробці проекту бюджету на майбутній рік, а в багатьох розвинутих країнах — на тривалу перспективу (чотири-п'ять років) використовують **програмно-цільовий метод** обчислення доходів та видатків, у тому числі системний аналіз, економічні моделі, електронно-обчислювальну техніку.

Завдання бюджетного планування визначаються необхідністю вирішення такого триєдиного завдання формування бюджету: 1) достовірне визначення обсягу та джерел формування доходів бюджету; 2) оптимальний розподіл видатків за окремими групами й галузями; 3) збалансування бюджету.

Бюджетне планування починається з визначення можливого обсягу доходів. Оптимальність розподілу видатків визначається ефективністю використання бюджетних коштів з позицій забезпечення економічного зростання та соціальної гармонії в суспільстві. Збалансування бюджету — найскладніше завдання, оскільки, як правило, потреби у видатках перевищують реальні можливості формування доходів.

У процесі **бюджетного планування** використовуються такі методи: 1) *балансовий* (загальний); 2) *нормативний* (до окремих статей): **прямого рахунку; аналітичний.**

Сутність **балансового методу** полягає в тому, що бюджет як фінансовий план є балансом доходів і видатків. Отже, бюджет не може бути незбалансованим. Перевищення видатків над доходами неможливе, адже воно, виходячи зі схеми фінансової діяльності держави, не може бути профінансовано. Перевищення ж доходів над видатками, якщо йдеться не про бюджетний профіцит, недоречно, оскільки державі не потрібні зайві кошти. Використання балансового методу забезпечує реальність не тільки бюджетного планування, а й збалансованість формування та розміщення фінансових ресурсів у суспільстві.

Нормативний метод є основою бюджетного планування і полягає у визначенні окремих статей доходів і видатків за встановленими нормативами. Наприклад, окремі видатки можуть визначатися за нормативами до макроекономічних показників. Нормативи можуть мати різні рівні узагальнення

— до макро- і мікроекономічних показників, у розрахунку на одного мешканця, одну бюджетну установу чи оперативно-мережевий показник, а також до конкретних статей видатків чи доходів.

Метод прямого рахунку передбачає деталізований розрахунок за кожним платником доходів та отримувачем бюджетних коштів. Саме цей метод забезпечує повну прозорість бюджетного процесу і найбільшу обґрунтованість проекту бюджету. Водночас це досить трудомісткий процес, і тому його використання, особливо на рівні централізованих бюджетів, є ускладненим. У процесі прямого розрахунку доходів і видатків бюджету теж використовуються нормативи, але не узагальнені, а деталізовані.

Аналітичний метод ґрунтується на визначенні тенденцій розвитку окремих показників бюджету і чинників, які впливають на ці показники. Планування може здійснюватися з використанням коефіцієнтів, які характеризують динаміку доходів і видатків, або на основі визначення впливу на зміну показників бюджету окремих чинників, наприклад, зростання чисельності населення, динаміку цін і тарифів, валютного курсу тощо.

Процедура бюджетного планування — послідовність заходів і дій зі складання, розгляду і затвердження проекту бюджету, яка визначається відповідним законом.

Виконання бюджету полягає в мобілізації запланованих доходів і фінансуванні передбачених видатків. Виконання бюджету здійснюється на підставі розпису доходів і видатків; цей документ складається після затвердження бюджету відповідно до підрозділів бюджетної класифікації, яка містить повну деталізацію. Даний етап триває протягом року, який називається фінансовим чи бюджетним роком. **Бюджетний рік** — це період, протягом якого діє затверджений бюджет, який не завжди збігається з календарним роком, що пояснюється історично сформованою практикою, термінами скликання сесій парламентів.

Важливий елемент цієї стадії бюджетного процесу — **касове виконання бюджету**, тобто організація збору бюджетних коштів на території країни, їхнє збереження і видача, а також ведення обліку та звітності. У більшості країн існує банківська система касового виконання бюджету, в основному центральний банк є головним касиром держави. В основі касового виконання бюджету лежить принцип єдності каси: усі бюджетні кошти надходять на єдиний рахунок Міністерства фінансів (Казначейства) у центральному банку, з якого і здійснюються всі витрати держави.

Виконання бюджету включає **контроль** на всіх етапах процесу витрати коштів: 1) *етап зобов'язань* передбачає встановлення і резервування частини бюджетних асигнувань для покриття конкретних видатків відповідно до затвердженого бюджету; 2) *етап перевірки*: на цьому етапі отримувач бюджетних коштів підтверджує, що всі вимоги щодо оплати конкретних видатків виконані; 3) *етап оплати*: на цьому етапі виконується оплата взятих зобов'язань.

У деяких країнах діє правило **секвестру**, яке припускає право уряду пропорційно зменшувати статті видатків прийнятого бюджету протягом часу, що залишився до кінця поточного року.

Складання звіту про виконання бюджету міністерством фінансів та затвердження його Парламентом — остання стадія бюджетного процесу, що починається після закінчення фінансового року²⁷.

Контрольні запитання

- 1) Дайте визначення поняттям «бюджет», «бюджетна система», «бюджетний устрій».
- 2) Назвіть етапи бюджетного процесу.
- 3) Охарактеризуйте завдання бюджетного планування.
- 4) Наведіть основні статті доходів бюджету й охарактеризуйте джерела дохідної частини.

Охарактеризуйте основні причини й наслідки для національної економіки бюджетного дефіциту.

²⁷ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -С. 44-45.

Податкові системи зарубіжних країн

- Економічна сутність податків, принципи оподаткування
- Поняття і структура національної податкової системи
- Форми національної податкової системи

3.1. Економічна сутність податків, принципи оподаткування

Провідну роль у мобілізації коштів у державний бюджет відіграють податки, які створюють фінансову базу для виконання державою функцій і завдань.

Джерелом податків виступає нова вартість — національний дохід, який створюється у сфері матеріального виробництва, що включає вартість необхідного продукту (ціну робочої сили чи заробітну плату) та вартість додаткового продукту (прибуток, ренту, відсотки).

Податки є індивідуальними безповоротними цільовими платежами юридичних і фізичних осіб у бюджет певного рівня в розмірах і терміни, які встановлені законом.

Розбіжності в податках залежать від характеру оподатковуваних доходів та видатків. Природа цих доходів та видатків лежить в основі класифікації податків. Податки можуть стягуватися:

- 1) на ринку товарів чи факторів виробництва (праці, землі та капіталу);
- 2) з продавців чи покупців товарів;
- 3) з домогосподарств чи компаній;
- 4) із джерела, доходу чи зі статті видатків.

Сучасні принципи оподаткування відбивають реалії економічного та політичного життя держави:

1) *Рівень податкової ставки має установлюватися з урахуванням можливостей платника податків*, тобто рівня доходів. Оскільки можливості різних фізичних та юридичних осіб неоднакові, для них повинні бути встановлені диференційовані податкові ставки, тобто податок із доходу має бути прогресивним. Принцип цей дотримується далеко не завжди, деякі податки в багатьох країнах розраховуються пропорційно. Однак ідея необхідності обкладання податками доходів та майна за прогресивними ставками протягом століть володіє умами значної частини людства.

2) *Оподаткування доходів має носити однократний характер*. Багаторазове обкладання доходу чи капіталу неприпустиме. Прикладом здійснення цього принципу слугує заміна податку з обороту, коли обкладання обороту відбувалося за наростаючою кривою, на податок на додаткову вартість, де новостворений чистий продукт обкладається податком усього один раз. У результаті кожна надбавка до ціни сировини, яка виникає в міру її проходження по виробничому ланцюгу, оподатковується тільки один раз.

3) *Обов'язковість сплати податків*. Податкова система не повинна залишати сумнівів у платника податків у неминучості платежу. Система штрафів та санкцій, суспільна думка в країні мають бути такими, щоб несплата чи несвоєчасна сплата податків були менш вигідними, ніж своєчасне та чесне виконання зобов'язань перед податковими органами.

4) *Система і процедура виплати податків мають бути простими, зрозумілими і зручними для платників податків та економічними (дешевими) для установ, що збирають податки*.

5) *Податкова система має бути гнучкою і легко адаптуватися до мінливих суспільно-політичних та економічних потреб*.

5) *Податкова система має забезпечувати перерозподіл ВВП і виступати ефективним інструментом державної економічної політики*²⁸.

²⁸ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008.-С. 76-77.

3.2. Поняття і структура національної податкової системи

Податкова система — це сукупність установлених у країні податків, зборів і платежів; принципів та методів їх установлення; зміни чи скасування дій, що забезпечують їх сплату, контроль та відповідальність за порушення податкового законодавства.

Сутність податкових систем реалізується за *принципом цілісності* й ґрунтується на *системному підході*. **Системний підхід** означає реалізацію функцій податків. З **фіскальної позиції** — податкова система зобов'язана забезпечувати гарантоване і стабільне надходження прибутків до бюджету; з **регулюючої позиції** — забезпечити державі можливість впливу на всі сторони соціально-економічного розвитку суспільства.

Відмінності в загальному рівні оподаткування різних країн показують існування зв'язку між часткою податкових надходжень у ВВП і моделлю ринкової економіки із властивими їй масштабами та формами державного регулювання.

Більшості країн, у тому числі із соціально орієнтованою ринковою економікою, властиве *помірне оподаткування*, яке оптимально поєднує **дві мети**:

- *створення сприятливого податкового клімату для господарської діяльності* (ця мета визначає верхню межу оподаткування);
- *ефективного вирішення соціальних проблем* (ця мета визначає нижню межу оподаткування).

Важливою характеристикою податкових систем є їхня структура. На практиці розрізняють **прямі і непрямі (на споживання) податки**. Хоча такий розподіл багато в чому носить умовний характер, передбачається, що **прямі податки** стягуються безпосередньо з одержувачів доходів — фізичних і юридичних осіб, **непрямі** — в процесі руху доходів чи обороту товарів і призначені для перекладання на кінцевих носіїв податкового тягаря.

Загальноприйнятий розподіл податків на прямі і непрямі має на увазі, з одного боку, обкладання доходів, а з іншого боку — видатків. У дійсності межа між ними умовна і залежить від можливостей перекладання цих податків. Так, прямий, за визначенням, податок на прибуток компаній за умови перекладання його в ціни стає непрямим, а непрямий за визначенням податок на додану вартість за неможливості включення його в ціну стає прямим податком. Умовна тільки класифікація податків на прямі та непрямі, а не сама система прямого і непрямого обкладання доходів, котра реальна і постійно діє на основі всієї сукупності податків. На практиці вичленювання прямого і непрямого обкладання є неможливим, тому для їхньої характеристики доводиться використовувати умовний розподіл²⁹.

Гнучкість окремих видів податків — залежність зростання/падіння надходжень від певного виду податку — від зростання/падіння номінального ВВП. Тенденції розвитку провідних країн світу вказує, що середня гнучкість доходів від прямих податків перевищує 1, від непрямих — менше 1. У цілому гнучкість перевищує 1.

Практика оподаткування свідчить, що на співвідношення прямих і непрямих податків впливають:

- ✓ *життєвий рівень переважної частини населення;*
- ✓ *досконалість механізму стягування податків;*
- ✓ *рівень податкової;*
- ✓ *традиції оподаткування.*

Загальні принципи побудови податкових систем знаходять конкретне відображення в загальних елементах податків. Кожен податок містить такі елементи:

- ✓ *суб'єкт (платник);*
- ✓ *об'єкт оподаткування;*
- ✓ *джерело сплати;*
- ✓ *одиниця оподаткування;*
- ✓ *податкова ставка;*
- ✓ *податкова квота;*
- ✓ *пільги;*
- ✓ *податковий оклад.*

²⁹ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -С. 78-79.

Суб'єкт податку — платник податків (юридична або фізична особа) або носій податку чи кінцевий платник податків, який формально не несе юридичної відповідальності, але є фактичним платником через законодавчо встановлену систему перекладання податку.

Об'єкт оподаткування — предмет, який підлягає обкладанню: доходи (прибуток), додана вартість продукції (робіт, послуг), спеціальне використання природних ресурсів, майно юридичних і фізичних осіб тощо. Об'єкт оподаткування повинен бути стабільним і підлягати чіткому обліку.

Джерело сплати податків та зборів — дохід суб'єкта (заробітна плата, прибуток, відсоток, рента), з якого виплачуються обов'язкові платежі, чи право користування, володіння землею без одержання доходу.

Одиниця оподаткування — грошова чи фізична одиниця вимірювання об'єкта оподаткування.

Податкова ставка — це законодавче встановлений розмір податку на одиницю оподаткування. Принцип рівності та справедливості розподілу податкового тягаря, що є основою сучасної системи оподаткування, лежить в основі побудови податкових ставок або величини податку на одиницю обкладання. Податкові ставки поділяються на **тверді й процентні**.

Тверді ставки встановлюються в грошовому вираженні на одиницю оподаткування в натуральному обчисленні. Розрізняють фіксовані і відносні, тобто визначені за відхиленням до конкретної величини, наприклад у відсотках.

Процентні ставки встановлюються один раз щодо об'єкта оподаткування як частка його вартості. Залежно від методу формування поділяються на **пропорційні, прогресивні, регресивні та змішані**.

Пропорційні ставки побудовані за принципом єдиного відсотка, який не залежить від розміру об'єкта обкладання.

Прогресивні ставки побудовані за принципом зростання відсотка зі збільшенням вартості об'єкта обкладання та утворюють шкалу ставок. Розрізняють **просту і складну прогресивні ставки**.

За **простої прогресії** ставка податку зростає зі зростанням загальної суми доходу чи вартості майна. Такий вид прогресії звичайно застосовується до податків зі спадщини.

За **складної прогресії** дохід поділяється на частини (ступені), для кожної частини встановлюється податкова ставка, причому підвищеним відсотком обкладається не увесь дохід, а лише кожен наступний ступінь (сума, що перевищила певний рівень).

Податкова квота — частина доходу платника, виражена у відсотках.

Податкові пільги — цілковите чи часткове звільнення від податків суб'єктів відповідно до чинного законодавства (знижки, відрахування тощо).

Неоподаткований мінімум — найменша частина об'єкта, цілком звільнена від податку.

Податковий оклад — сума податку, що сплачується платником податків з об'єкта обкладання. У податковій практиці країн існує три його форми або способи стягування податків:

✓ **кадастровий** — за реєстром, що містить перелік об'єктів оподаткування власника (землі, доходів) — при поземельному, житловому і промисловому податках;

✓ **«із джерела»** (вилучення податку до одержання власником доходу) — з осіб найманої праці та інших більш-менш фіксованих доходів;

✓ **за декларацією** (вилучення податку після одержання доходу власником) — для обкладання нефіксованих доходів при великій кількості джерел.

Формами податкових пільг із прибуткового податку з населення виступають:

✓ **податкові знижки** (відрахування з доходів, що підлягають оподаткуванню);

✓ **податкові кредити** у вигляді обкладання окремих груп доходів за нульовими ставками (звільнення від обкладання низьких доходів);

✓ **«система квот»;**

✓ **розбивка доходів на складові частини (шедули)**, які оподатковуються за різними ставками.

Система розподілу доходів — дохід сімейної пари поділяється порівну між подружжям; передбачена відповідна ставка обкладання; підрахована таким способом сума податку подвоюється. Як правило, величина знижки, яка надається платникові податків на дітей, не залежить від наявності в його дружини (чоловіка) власного заробітку.

Особливість податкової пільги у формі «податкового кредиту» полягає в тому, що податкова знижка вираховується із суми обчислених податкових зобов'язань, тобто зменшується сам податок, а не величина оподаткованого доходу, як у випадку звичайної податкової знижки. В основному податковий кредит надається у твердій абсолютній сумі.

Залежно від характеру доходів існують **два типи систем оподаткування**:

1. **Глобальна (синтетична) податкова система**, що виділяє з метою оподаткування увесь сукупний дохід за певний період часу. При цьому сукупний дохід формується як кінцева сума незалежно від каналів одержання.

2. **Шедулярна (класифікаційна, парцелярна)** система оподаткування розмежовує доходи залежно від джерела надходження на окремі групи — шедули. кожна з яких має свої правила й особливості оподаткування.

3.3. Форми національної податкової системи

Механізм використання податкових систем, ті чи інші національні особливості привели до виникнення цілого ряду специфічних форм.

Плюралістична (США) — характеризується стабільністю бюджетно-податкових відносин держави та регіонів. Фактично штати мають рівні права в цій галузі з федерацією в цілому, тому на рівні федерації та в штатах існують ідентичні за найменуванням податки (прибутковий податок із населення, прибутковий податок із корпорацій). Найбільш принциповим обмеженням податкових прав штатів, відповідно до Конституції, є заборона на введення окремих непрямих податків, які перешкоджають свободі торгівлі між штатами.

Регламентована (ФРН) — характеризується наявністю системи фінансового вирівнювання. Споконвічно нерівні економічні можливості окремих земель, які обумовлені природно-географічними, історичними, демографічними та культурними розбіжностями спричинили конституційне закріплення самостійності суб'єктів федерації. Ст. 109 Конституції ФРН визнає рівноцінними потреби федерації, земель і громад у коштах та передбачає приблизно однакову частину податкових надходжень до дохідної частини бюджетів різних рівнів. Уся сукупність податків поділяється на дві групи: власні (закріплені, які надходять повністю у відповідний бюджет) та загальні (які розподіляються за нормативами між бюджетами). Збір податків розподілений між федеральними та земельними фінансовими відомствами. Основи податкової системи законодавчо закріплені на федеральному рівні, і землі не можуть змінювати ставки та механізм основних податків.

Централізована (Австралія) — характеризується високою централізацією держави у фінансовому відношенні. Федеральний рівень влади має повноваження використовувати будь-які форми оподаткування, а штатам заборонені податкові коректування. За відсутності податкових надходжень до регіональних бюджетів федеральний рівень широко використовує систему субсидій штатам, розмір яких визначається в умовах жорсткого фінансового контролю над видатками. Спеціальна комісія із субсидій може корегувати їх залежно від ситуації.

Конфедеративна (Швейцарія) — характеризується тим, що на федеральному рівні в основному реалізуються міжнародні функції, які відповідно корегують її податкову базу й акумулюють надходження за рахунок акцизів і митних зборів. Основна маса податків знаходиться в компетенції кантонів, які несуть відповідальність за проведення внутрішньої політики. Це спричинило певне розбіжності в економічному розвитку кантонів. Вирівнювання розвитку регіонів здійснюється переважно за рахунок міграції населення та засобів, виділення субсидій із федерального бюджету. Особливістю Швейцарії є те, що рішення про введення будь-якого податку чи нових ставок із кантонів приймається шляхом референдуму, що обмежує можливості кантональної влади щодо самостійного корегування податкової системи³⁰.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняттю «податкова система».
2. Охарактеризуйте джерела податків.
3. Наведіть основні форми національної податкової системи.
4. Охарактеризуйте типи систем оподаткування.
5. Охарактеризуйте основні ланки національної податкової системи.

³⁰ Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008.-С. 15-17.

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОПИ

РОЗДІЛ 4

Фінансова система Австрії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Австрії*
- *Бюджетна система Австрії*
- *Податкова система Австрії*
- *Банківська система Австрії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Австрії*
- *Фінанси домогосподарств Австрії*

4.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Австрії

Австрія (Republik Oesterreich, Oesterreich) — федеративна республіка, яка складається з 9 земель (Bundeslaender, однина — Bundesland): Burgenland, Kaernten, Niederoesterreich, Oberoesterreich, Salzburg, Steiermark, Tirol, Vorarlberg, Wien. Загальна площа 83 870 км² (суша — 82 444 км², водна поверхня 1 426 км²). Довжина кордонів складає 2 562 км: з Італією — 430 км, Ліхтенштейном — 35 км, Німеччиною — 784 км, Словаччиною — 91 км, Словенією — 330 км, Угорщиною — 366 км, Чехією — 362 км, Швейцарією - 164 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 8,2 млн. осіб. Середній вік населення становить 42,2 року (для чоловіків — 41,1; для жінок — 43,2). Приріст населення дорівнює 0,052 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,39 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,5 року (чоловіки — 76,6; жінки — 82,56). Писемність населення — 98 %; витрати на освіту становлять 5,4 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет користувачів налічується 4,277 млн. осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 325 млрд. дол., що менше за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 432,4 млрд. дол. Інвестиції становлять 20,7 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 39 200 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 1,9 %;
- промисловість — 30,6 %;
- послуги — 67,4 %.

Вартість наданих послуг у 2007 році перевищила 243 млрд. дол. (230 млрд. дол. у 2006 році). Трудові ресурси налічують 3,493 млн. осіб; рівень безробіття дорівнює 3,7 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 5,5 %;
- промисловість — 27,5 %;
- послуги — 67 %.

Зростання австрійської економіки оцінюється на рівні 3,22 % у 2006 році та 3,32 % у 2007, проте в 2008 р. відбулось уповільнення темпів до 1,9 % із прогнозним показником зростання в 0,6 % в 2009 році. Головним чинником зростання австрійської економіки виступає збільшення експорту товарів і послуг: позитивне сальдо: 2004 — 6,13 млрд. дол., 2005 — 6,24 млрд. дол. Згідно з даними Австрійського національного банку, в 2007 році зареєстровано позитивне сальдо в розмірі 12 млрд. дол. (3,2 % ВВП).

У 2008 році експорт становив 163,3 млрд. дол. FOB, імпорт — 183,4 млрд. дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінують у 18,22 млрд. дол. Зовнішній борг — 752,5 млрд. дол. (станом

на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 276,9 млрд. дол., прямі зарубіжні інвестиції — 275,2 млрд. дол. Національна валюта з 1999 року — євро.³¹

У 2007 році на НДДКР Австрія витратила 7,9 млрд. дол., що становить 2,45 % ВВП (для порівняння: 7,1 млрд. дол. — 2005; 7,5 млрд. дол. — 2006). Основними інвесторами в НДДКР виступають:

- приватний сектор — 46,7 %;
- державний сектор — 37,4 %;
- іноземні партнери — 15,9 %.

Приблизно 78 % австрійських компаній мають власний сайт, а 98 % — використовують Інтернет. Кількість осіб, які залучаються до НДДКР, має стійку тенденцію до збільшення: 2004 — 74 191 осіб, 2005 — 77 563, 2006 — 80 936, 2007 — 83 029.

Витрати на захист навколишнього середовища досягли 8,6 млрд. євро в 2005 році, структура має наступний вигляд:

- приватний сектор — 60 %;
- домогосподарства — 26 %;
- державний сектор — 14 %.

Економічна політика австрійського уряду базується на основних цілях:

- сприяння інвестиціям у НДДКР, інфраструктурі, системі освіти;
- досягнення збалансованого бюджету в 2010 році (загальна стратегія ЄС);
- структурна реформа в суспільному управлінні, політиці забезпечення національної конкурентоспроможності й збалансування ринку робочої сили.

4.2. Бюджетна система Австрії

Державний бюджет ураховує доходи й витрати:

- *федерації;*
- *земель;*
- *громад.*

Річний бюджет складається на основі середньострокового фінансового плану; збігається з календарним роком.

Провідна роль у галузі системи планування, розподілу, складання й виконання бюджету, а також контролю за використанням грошових ресурсів належить Казначейству Австрії.

Казначейство консультує керівників усіх міністерств з питань, що стосуються загального обсягу ресурсів, того, наскільки цей обсяг ресурсів збігається із загальними планами уряду й з існуючими економічними й фінансовими умовами. Крім того, казначейство виступає з пропозиціями щодо розподілу загального обсягу ресурсів між програмами, що здійснюють різні міністерства.

Усі видатки, які здійснюють міністерства, мають бути затверджені казначейством. Казначейство за погодженням з бюджетними міністерствами визначає категорії видатків, для здійснення яких воно передає цим міністерствам відповідні повноваження. До обов'язків казначейства також належать:

- надання консультацій міністерствам з питань економіки й фінансів;
- визначення й забезпечення взаємодії з міністерствами, застосування відповідних методів управління державними коштами та їхнім витрачанням;
- координація підходів до розгляду деяких загальних питань, наприклад, у галузі закупівель і оплати праці в державному секторі тощо.

Основними витратними статтями державного бюджету Австрії виступають³²:

- *соціальна політика та охорона здоров'я — 12,4 %;*
- *оборона — 0,85 %;*

³¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

³² Офіційний сайт Міністерства фінансів Австрії // <<http://www.bmf.gv.at>>

- правоохоронна та судова діяльність — 2,1 %;
- агропромисловий комплекс — 2,3 %;
- культура та освіта — 4,2 %.

Видаткова частина бюджету Австрії на 2007 рік становила 69,575 млрд. євро, доходи бюджету — 65,713 млрд. євро; бюджетний дефіцит — 3,862 млрд. євро.

Австрійський уряд домогся скорочення дефіциту бюджету з 3,7 % у 2004 році до 0,5 % у 2007 (2005 і 2006 роках дефіцит бюджету був на рівні 1,5 %). Скорочення дефіциту бюджету до показника менше 1 млрд. євро в 2007 році пояснюється зростанням податкових надходжень.

Витрати австрійського уряду на сектор охорони здоров'я в 2007 році досягли відмітки 10 % ВВП; загальні витрати на охорону здоров'я в 2007 році дорівнювали 20 млрд. дол.

Витрати на освіту досягли рівня 17,65 млрд. дол. в 2007 році, що становить 2 203 дол. на душу населення.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 198,6 млрд. дол., видатки — 203 млрд. дол. Внутрішній борг становить 58,8 % ВВП.

4.3. Податкова система Австрії

Податкова система Австрії нараховує близько 50 різних податків і зборів; функціонує на трьох рівнях:

- *федеральному;*
- *земельному;*
- *общинному/муніципальному.*

Доходи федерального бюджету в 2008 році перевищили на 900 млн. євро заплановані, завдячуючи виконанню планових показників, у тому числі, з отримання податкових надходжень (табл. 4.1).

Таблиця. 4.1

ПОДАТКОВІ ДОХОДИ ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮДЖЕТУ АВСТРІЇ В 2008 РОЦІ, МЛРД. ЄВРО³³

Податки	Доходи	
	заплановані	фактичні
Податок з доходів фізичних осіб	2,4	2,5
Нарахування на зарплату	17,0	16,9
Прибутковий податок (корпоративний)	3,6	4,4
Податок з обороту	19,1	19,4
Податок на тютюнові вироби	1,4	1,3
Податок на нафтопродукти	3,7	3,6
Усього доходи:	56,3	57,2

Найбільш поширеними організаційно-правовими формами підприємств в Австрії є акціонерне товариство (Aktiengesellschaft (AG)) і товариство з обмеженою відповідальністю (Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH)). Інші формами виступають як: просте підприємство (Offene Handelsgesellschaft (OHG)); командитне товариство (Kommanditgesellschaft (KG)).

³³ Офіційний сайт Міністерства фінансів Австрії // <<http://www.bmf.gv.at>>

Австрія приваблює іноземних інвесторів низькими ставками оподаткування підприємств. Існують податкові пільги при здійсненні НДДКР та навчання персоналу. Податкова знижка на проведення НДДКР становить 25 %, а для деяких форм досліджень навіть 35 %. Компанії мають право на субсидію, яка дорівнює 8 % вартості НДДКР. Проведення зовнішнього навчання персоналу стимулюється 20 % зниженням податку або за вибором компанії субсидією розміром 6 % від вартості проведення такого навчання.

Прибутковий податок. Прибутковий податок сплачується чотирма внесками (15 лютого, 15 травня, 15 серпня, 15 листопада) на основі розміру податку, який сплачено в попередньому році. Баланс сплачується після здійснення відшкодування податку.

Платники податку можуть подавати заявки на відшкодування податків до 30 квітня наступного податкового року. ПДВ може оформлюватися в електронній формі.

Ставка прибуткового податку дорівнює 25 %. Мінімальна річна сума податку на прибуток не може бути нижче 5 % від 1/4 мінімального статутного капіталу компанії, тому ТОВ сплачує мінімальний прибутковий податок у розмірі 1 750 євро, а акціонерне товариство — 3 500 євро, починаючи із другого року функціонування. У перший рік функціонування підприємства мінімальна сплата податку встановлена на рівні 1 092 євро.

Податок на підприємницьку діяльність сплачується щорічно самозайнятим населенням, яке здійснює підприємницьку діяльність. Сума податку підраховується на основі індивідуального чистого доходу й типу підприємницької діяльності. Ставка оподаткування становить 3—5 % від чистого доходу.

Податок з доходів фізичних осіб. Сплачується за прогресивною шкалою за ставками від 0 до 50 % (табл. 4.2.).

Таблиця 4.2

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В АВСТРІЇ

Дохід, тис. євро	Ставка оподаткування, %
менше 10	0
10-25	23
25-51	33,5
понад 51	50

Дивіденди, які сплачуються компанії-нерезиденту, оподатковуються за ставкою 25 %, окрім випадків, якщо існує міжнародна податкова угода, яка передбачає інші умови оподаткування. Не оподатковують дивіденди, які сплачуються дочірньою компанією компанії-засновнику, що базується в ЄС і якій належить не менше 10 % у статутному капіталі платника.

Відрахування до соціальних фондів. Максимальні ставки³⁴:

- роботодавець — 21,9 %;
- працівник — 18,2 %.

Податок на додану вартість (ПДВ). В Австрії стягується ПДВ з усіх товарів і послуг, до винятків належать: 1) морські та повітряні перевезення; 2) підприємства малого й середнього бізнесу з річним оборотом, що не перевищує 30 000 євро; 3) банківські операції; 4) експортні операції.

Стандартна ставка — 20 %.

Знижена ставка 10 % застосовується щодо:

- продуктів харчування;
- сільськогосподарської продукції;
- оренди;
- туристичних послуг;

³⁴ Austria Income Taxes and Tax Laws // <<http://www.worldwide-tax.com>>

➤ послуг комунальних підприємств (крім електроенергії).

Професійні послуги (адвокати, архітектори) оподатковуються ПДВ за ставкою 20 %. Реклама оподатковується за ставкою 5 %.

Розрахунки за ПДВ мають значення для сплати австрійськими підприємствами й фірмами певної частини членського внеску Палаті економіки Австрії (членство в Палаті за законом є обов'язковим для всіх підприємницьких структур). Ця частина внеску обчислюється в розмірі 0,39 % від суми, що становить різницю між сумою ПДВ у сплачених і виставлених фірмою рахунках; стягується щоквартально.

Гербовий збір за ставкою 0,8—1,5 % стягується з іпотеки та інших видів кредитів, а також операцій (лізинг, оренда тощо).

Податок з нерухомості щорічно стягується муніципалітетами за ставкою 0,4-0,84 % від вартості нерухомого майна.

Податки на споживання:

1) **податок на нафтопродукти:** стягується з продуктів переробки сирової нафти (бензин, мазут, масла тощо) і становить від 37 до 480 євро за 1 тону (залежно від товару);

2) **податок на тютюнові вироби** (сигари, сигарети, трубковий тютюн): становить до 74 % роздрібної ціни товару.

3) **податок на спиртні напої:** розраховується за місткістю етилового спирту в 1 л продукту при температурі 20 градусів за Цельсієм і становить 727 євро за 1 декалітр спирту.

4) **податок на пиво:** нараховується в розмірі 1,5 євро з 1 декалітр за 1 градус щільності (уміст сухої речовини в 100 г напою);

5) **податок на ігристі й деякі інші вина:** становить від 50—145/євро/декалітр.

У 2009 році планується скасування податків на спадщину й подарунки (Erbschafts- und Schenkungssteuer), які щорічно приносили у федеральний бюджет дохід у розмірі 140 млн. євро. За оцінками Міністерства фінансів Австрії, подібні дії повинні позитивно позначитися на діяльності дрібних і середніх підприємств, головним чином, сімейних, що полегшить їхню передачу майна в спадщину.

З метою розширення податкової бази австрійським урядом прийнято рішення з 2010 року зменшити максимальні ставки оподаткування малого й середнього бізнесу, а також скоротити кількість податкових пільг. Незважаючи на нещодавнє скорочення податків, загальне податкове навантаження становить 42 % ВВП.

4.4. Банківська система Австрії

Австрійська банківська система перебуває під юрисдикцією Австрійського національного банку, який координує свою діяльність з австрійським урядом. Австрійській національний банк (Oesterreichische Nationalbank (OeNB)) є центральним банком Австрії і бере участь в Європейській системі центральних банків (European System of Central Banks (ESCB)). OeNB бере участь у формулюванні монетарної та економічної політики в Австрії та еврозоні.

Відповідно до Акта «Про Національний банк», який було прийнято в 1984 році, OeNB — акціонерне товариство, 50 % акцій якого належить державі. Решта знаходиться у власності банків, страхових компаній, кооперативів, об'єднань роботодавців, інших фізичних та юридичних осіб, що є резидентами країни.

Банк очолюється президентом, який має двох заступників. Президенту та віцепрезидентам підпорядковані генеральний директор банку, який опікується питаннями загальної політики, планування та управління банком. Окрім того, у його розпорядженні знаходяться підрозділи внутрішньої ревізії, зв'язків із громадськістю, а також юридична служба, відділ кадрів і секретаріат ювілейного фонду, який фінансує дослідницькі роботи та заохочує наукові розроблення.

Поточне функціонування банку регулюється Радою директорів, що концентрується на п'ятих сферах діяльності:

- 1) виготовлення цінних паперів, система кас та безпеки;
- 2) організація збору та обробки інформації, управління внутрішніми службами;
- 3) фінансові ринки та банки;
- 4) управління ліквідними ресурсами та портфелем активів банку;
- 5) міжнародні зв'язки та платіжний баланс.

Характерною рисою Австрійського центробанку є його самостійність, гарна захищеність Законом про національний банк. Австрійський національний банк щорічно перераховує до державного бюджету 90 % чистого прибутку. У своїй діяльності Австрійський національний банк бере до уваги інтереси економічного зростання та забезпечення зайнятості, а також підтримує загальну економічну політику Європейського союзу лише в тому випадку, якщо це не загрожує досягненню цінової стабільності.

Інструменти грошово-кредитної політики включають:

- рефінансування;
- операції на відкритому ринку;
- валютні свопи;
- регулювання валютних курсів;
- мінімальні резервні вимоги.

Основні операції, що здійснюються центральним банком:

- 1) операції з золотом, дівизами та наявною іноземною валютою;
- 2) дисконтування векселів;
- 3) ломбардні операції;
- 4) операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- 5) депозитні операції;
- 6) ведення рахунків комерційних банків, а також інших фінансових структур;
- 7) організація функціонування платіжної системи;
- 8) проведення агентських (комісійних) операцій;
- 9) емісійні операції;
- 10) здійснення контролю над готівковим обігом.

Австрійська банківська система складається з 55 банків, які мають мережу приблизно з 850 філій. У банківській системі Австрії не існує статутних вимог, які б відокремлювали комерційні банки від інвестиційних, проте така універсальність не виключає можливості для окремої кредитної установи мати обмежену банківську ліцензію або спеціалізуватися на певних напрямках діяльності.

Більшість банків є універсальними, які провадять діяльність в окремих регіонах. Creditanstalt-Bankverein і Osterreichische Landesbank (державна є найбільшим акціонером в обох банках) є двома найбільшими банками, які здійснюють операції по всій країні. У 1991 році відбулося злиття Osterreichische Landesbank і Zentralsparkasse (центральні ощадні каси) зі створенням Банку Австрії.

Банківська система організована за секторами. Майже 90 % з усіх австрійських кредитних установ є ощадними чи кооперативними банками, що афілійовані з одним із трьох «багатоярусних секторів» (Sparkassen, Raiffeisenbanken, Volksbanken), які надають спільні послуги в таких сферах, як маркетинг, опрацювання даних, навчання персоналу тощо. У середині секторів центральна чи «кушова» установа, що належить банкам-членам, вирішує завдання координації, у тому числі фінансування сектору. Центральні установи керують ліквідними ресурсами асоційованих ощадних або кооперативних банків, надають позички та підтримують їхню поточну ліквідність, організовують безготівкові платежі всередині сектору, емітують консолідовані облігації для рефінансування.

Через універсальність австрійської банківської системи більшість небанківських установ контролюється банками: їм належить більшість інвестиційних компаній та пенсійних фондів, банки є найбільшими гравцями ринку капіталу та Віденської фондової біржі.

Віденська фондова біржа (Wiener Bourse) здійснює операції із цінними паперами в Австрії, була утворена в 1771 Марією Терезою. Капіталізація Віденської біржі впала до 73,4 млрд. дол. станом на 23.12.2008 (наприкінці 2007 року капіталізація дорівнювала 112,7 млрд. дол.).

Регулювання страхування здійснюється Міністерством фінансів Австрії (Bundesministerium Für Finanzen). Основними компаніями, які здійснюють страхування життя в Австрії, виступають:

- Wiener Stadtische Insurance;
- Raiffeisen Insurance;
- Uniqa Personenversicherung Insurance.

Компанії, які надають послуги з інших видів страхування:

- Generali Insurance;
- Allianz Elementar Insurance;
- Uniqa Sach Insurance;
- Donau Insurance;
- Zurich Insurance.

Австрійський парламент реформував структуру фінансового ринку наприкінці 2007 року, зміни набули чинності 1.01.2008 року. Реформою передбачене формування дуалістичної системи управління, яка складається з Комісії з фінансового ринку (FMA) і Австрійського національного банку (Oesterreichische Nationalbank (OeNB)).

Standard & Poor's надав Австрії кредитний рейтинг AAA у 2008 році, відмітивши високий економічний розвиток, сильні політичні та ринкові інститути.

4.5. Фінанси суб'єктів господарювання Австрії

Більше 30 % обсягу промислового виробництва в Австрії припадає на державні підприємства. На державних підприємствах на першому місці стоїть політика зайнятості, а вже потім — бізнес.

На державних підприємствах виробляються електроенергія, чавун, сталь, алюміній; здійснюється видобуток залізної руди, бурого вугілля, нафти й природного газу; переробка нафти; виробляються азотні добрива, штучні волокна, частина виробів машинобудування. Приватними залишилися підприємства легкої й харчової промисловості, а також група галузей, пов'язаних із заготівлею, переробкою й обробкою деревини.

Державна промислова політика в Австрії формується й реалізується в рамках загальної економічної політики уряду, виходячи з ринкової моделі розвитку економіки країни, у руслі концептуальних підходів ЄС. У ході еволюції концепції промислової політики в післявоєнний період, у тому числі на основі практичного досвіду керування існуючим раніше значним державним сектором промисловості, Австрія відмовилася від секторально-галузевого принципу прямої фінансової підтримки виробничих підприємств і втручання держави в їхню господарську діяльність, вважаючи його малоефективним, витратним, що й породжувало структурні дисбаланси. У результаті було зроблено висновок про недоцільність державної підтримки нерентабельних, безперспективних підприємств і надано перевагу заміщенню їхньої продукції більш ефективним імпортом.

Процес закриття нерентабельних підприємств (зокрема, у видобувній промисловості) здійснюється поетапно. Держава бере активну участь у вирішенні соціальних проблем звільнених працівників (достроковий вихід на пенсію, одноразові позички й допомога, навчання й перекваліфікація для одержання нової професії, пільгові кредити для початку самостійної підприємницької діяльності тощо).

Потужний державний сектор економіки ефективно доповнює приватний сектор, створюючи можливості для його розвитку. За даними Світового банку, для організації власної спра-

ви в Австрії в середньому потрібно 8 процедур і 28 днів³⁵, у цілому дані показники характеризують Австрію як країну привабливу для здійснення прямих іноземних інвестицій.

4.6. Фінанси домогосподарств Австрії

На найбідніші 10 % домогосподарств Австрії припадає 3,3 % сукупного доходу домогосподарств, на найбагатші 10 %—22,5 %; коефіцієнт Джині дорівнює 26. Прожитковий мінімум в Австрії встановлено на рівні 726 євро на місяць. Соціальні видатки в 2003 році досягли 29,5 % ВВП, більше 42 % населення Австрії опиняться за межею бідності без урядових соціальних програм. У 2003 році на кожного громадянина Австрії було витрачено більше 8 000 євро у вигляді грошових і негрошових пільг і компенсацій.

Універсальне соціальне страхування на випадок довготермінового лікування передбачене для всіх громадян Австрії. Податкові знижки сім'ям та по догляду за дітьми надаються незалежно від поточного або попереднього доходу, а також статусу на ринку праці (працюючий чи безробітний). 98 % резидентів покриті медичним страхуванням. Страхівні виплати у зв'язку зі старістю, хворобою або втратою роботи залежать від попередньої роботи та доходів. Дані виплати становлять 59 % усіх соціальних витрат у 2007 році. Австрійська система соціального страхування базується на принципах обов'язковості та солідарності. Більшість надходжень до фондів соціальних страхувань формуються за рахунок працівників та роботодавців.

В Австрії забезпечується повний соціальний захист безробітних, самозайнятих і позаштатних працівників. Поправки до Акта «Про страхування на випадок безробіття» збільшили вдвічі до 850 євро на місяць виплати найманим працівниками під час академічної відпустки.

Витрати на охорону здоров'я в 2007 році становили 10 % ВВП, що дорівнює 4 350 дол. на душу населення. В Австрії існує 24 інститути медичного, пенсійного й страхування від нещасних випадків, які формують Австрійську Федерацію Соціального Страхування, на яку покладені функції:

- довгострокового планування;
- розроблення та реалізація загальної стратегії;
- адміністрування центральною базою даних;
- укладення контрактів із лікарями та стоматологами;
- публікування медичних реєстрів;
- порівняння ключових показників різних інститутів соціального страхування.

До позабюджетних спеціальних фондів в австрійській фінансовій системі належать Пенсійний фонд, Фонд медичного страхування, страхові фонди на випадок безробіття, страхування від нещасних випадків. Кожен австрієць має обов'язкову соціальну страховку, до якої входить медичне страхування, страхування від нещасних випадків, на випадок безробіття та пенсійне страхування. Цей обов'язковий грошовий внесок автоматично стягується із заробітної плати й перераховується до соціальної страхової компанії, з якої оплачуються медичні та інші послуги громадянам.

Внесок на соціальне страхування залежить від розміру заробітної плати. З того, хто заробляє більше, стягуються більші кошти, незалежно від того, як часто користується людина медичними послугами. Гроші в такому разі витрачаються на тих, хто цього дійсно потребує. Соціальне страхування в Австрії бореться з фінансовими труднощами: воно не може покрити абсолютно всі витрати на медичні послуги. Тому за деякі з них пацієнти мають сплачувати більше, ніж раніше. Це стосується, наприклад, багатьох послуг стоматолога, за які пацієнт мусить сплачувати з власної кишені.

Старіння населення створить серйозні проблеми в майбутньому через значне соціальне навантаження на економіку. У 2007 році пенсійні виплати становили 13,2 % ВВП. Австрійський уряд розробляє програму заохочення людей пенсійного віку, які продовжують працю-

³⁵ Офіційний сайт Світового банку // <<http://www.worldbank.org>>

вати. Сьогоднішній стан пенсійного страхування в Австрії характеризується тим, що одночасно з державним досить поширене й приватне пенсійне страхування. На австрійському ринку існує великий вибір можливостей щодо цього виду страхування. Приватне страхування функціонує таким чином: до приватної страхової компанії можна протягом 20—30 років сплачувати внески. Коли людина виходить на пенсію, вона отримує ці кошти або одержуватиме певну суму щомісячно додатково до державної пенсії.

Сума пенсії становить 80 % від останньої зарплати, хоча залежить також від того, скільки людина отримувала упродовж свого трудового життя, від трудового стажу, складності роботи тощо. Держава передбачає певне «вирівнювання» — наприклад, щоб уникнути випадків, коли людина, яка протягом певного часу отримувала невелику зарплату, не мала пенсію, нижчу за прожитковий мінімум. Для нарахування пенсії необхідно мати 35 років трудового стажу. Ураховуються також період, протягом якого австрійські громадяни працювали в країнах ЄС, для жінок — час перебування в декретній відпустці; для всіх частково враховуються роки навчання. Існує можливість, за бажанням, вийти на пенсію раніше (за законом пенсійний вік для жінок — 60 років, для чоловіків — 65). У такому разі з майбутньої пенсії стягується певна сума, і людина, як наслідок, отримує меншу пенсію.

У галузі освіти австрійський уряд розробляє заходи щодо зменшення максимальної кількості учнів в аудиторії до 25. Австрійська система освіти передбачає право вибору учня у віці 10 років продовжувати освіту чи отримувати професійно-технічну освіту, коли людина ще занадто молода, щоб приймати осмислене рішення. Система освіти передбачає обов'язкові 9 років навчання в школі, державні школи — безкоштовні. Нараховується близько 6 800 шкіл, з яких 10 % засновані Римо-Католицькою церквою.

Вищі навчальні заклади в Австрії мають таку структуру: 22 державних університетів — 88 % студентів; 11 приватних університетів — 2 % студентів; 18 університетів із прикладних наук (Fachhochschulen) — 10 % студентів.

Протягом 2006—2007 навчального року в Австрії нараховувалось приблизно 260 000 студентів вищих навчальних закладів, з яких близько 50 000 — іноземці.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Австрії.
2. Наведіть основні податки Австрії.
3. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Австрії.

Фінансова система Бельгії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Бельгії*
- *Бюджетна система Бельгії*
- *Податкова система Бельгії*
- *Банківська система Бельгії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Бельгії*
- *Фінанси домогосподарств Бельгії*

5.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Бельгії

Бельгія (Королівство Бельгія) (Royaume de Belgique/Koninkrijk België; Belgique/Belgie) — конституційна монархія (федеративна парламентська демократія), яка складається з трьох регіонів (франц. — regions; нідерланд. — gewesten) і 10 провінцій (франц. — provinces, одна — province; нідерланд. — provincies, одна — provincie):

- 1) Brussels — столичний регіон;
- 2) Flanders регіон (п'ять провінцій):
 - Antwerpen (Antwerp);
 - Limburg;
 - Oost-Vlaanderen;
 - Vlaams-Brabant;
 - West-Vlaanderen;
- 3) Wallonia регіон (п'ять провінцій):
 - Brabant Wallon;
 - Hainaut;
 - Liege;
 - Luxembourg;
 - Namur.

У результаті конституційної реформи 1993 року Бельгія перетворилась на федеративну державу з виділенням трьох рівнів влади зі складним розподілом повноважень:

- федеративної;
- регіональної;
- мовних громад.

Загальна площа 30 528 км² (суша — 30 278 км², водна поверхня — 250 км²). Довжина кордонів становить 1 385 км: з Люксембургом — 168 км, Нідерландами — 450 км, Німеччиною — 167 км, Францією — 620 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 10,4 млн. осіб. Середній вік населення становить 41,7 року (для чоловіків — 40,4; для жінок — 43). Приріст населення дорівнює 0,094 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,65 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,22 року (чоловіки — 76,06; жінки — 82,53). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту складають 6 % ВВП (показник 2004 року). Інтернет — користувачів нараховується 5,22 млн. осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 398,7 млрд. дол., що менше за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 495,4 млрд. дол. Інвестиції становлять 21,3 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 38 300 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 1 %;
- промисловість — 24,1 %;
- послуги — 74,9 %.

Трудові ресурси нараховують 4,99 млн. осіб; рівень безробіття дорівнює 6,5 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 2 %;
- промисловість — 25 %;
- послуги — 73 %.

У 2008 році експорт становив 372,9 млрд. дол. FOB, а імпорт — 375,2 млрд. дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 16,51 млрд. дол. Зовнішній борг — 1 313 млрд. дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 733,9 млрд. дол., прямі зарубіжні інвестиції — 581,9 млрд. дол.³⁶

Протягом 2000—2006 рр. бельгійська економіка зростала в середньому на 2 % у рік. У другій половині 2007 року в Бельгії розпочалось уповільнення економічного зростання, що пов'язане з поведінкою глобального фінансового ринку, підвищенням вартості євро, зростанням цін на енергетичні ресурси та сільськогосподарські товари. 80 % ВВП Бельгії формується за рахунок експорту, тому будь-які коливання світового ринку безпосередньо відбивається на економіці даної країни. Уповільнення продовжилось у 2008 році, зростання ВВП ледве досягло рівня 1,4 %; у 2009 році прогнозується подальше зниження темпів зростання економіки.

5.2. Бюджетна система Бельгії

Бюджетний рік у Бельгії збігається з календарним роком. У 2007 році основними дохідними статтями державного бюджету були податок з доходів фізичних осіб і прибутковий податок (35 %); відрахування з доходів регіонів і громад (39 %); ПДВ і акцизи (18 %). У видатках на пенсійне забезпечення припадало 10 %; на виплату відсотків, що пов'язано з обслуговуванням боргу, — 25 %.

Фінансова автономія місцевих бюджетів коливається в межах 56—68 %; її основу становлять місцеві податки й місцеві надбавки до загальнодержавних податків. Податок з доходів фізичних осіб і прибутковий податок забезпечують 70—90 % доходів місцевих бюджетів; решта доходів припадає на податки на майно й непрямі податки на товари й послуги.

З 2004 року бельгійський уряд запроваджує жорстку фіскальну політику з метою підтримання збалансованого бюджету. Стабілізаційна програма 2005 року передбачила дорожню карту для державних фінансів у зв'язку зі старінням населення. Уряд створив Фонд Старіння як частину стратегії фінансування витрат, які пов'язані із загальною тенденцією старіння нації. Заплановано досягнення бюджетного профіциту в розмірі 0,3 % ВВП зі збереженням зростання на 0,2 % щорічно до 2018 року та з подальшим скороченням до 0 в 2030 році.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 251,3 млрд. дол., видатки — \$254,2 млрд. дол. Бельгія спромоглася скоротити внутрішній борг з 110 % ВВП у 2000 році до 80,8 % у 2008 році. У 2009 році уряд сподівається досягти профіциту в розмірі 0,7 %.

5.3. Податкова система Бельгії

Бельгія характеризується найбільшим у Європі податковим навантаженням (ураховуючи соціальні відрахування), яке досягло в 2006 році 55,4 % ВВП.

Податок на доходи фізичних осіб сплачується за прогресивною шкалою (табл. 5.1.).

Таблиця 5.1

ПОДАТОК ІЗ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У БЕЛЬГІЇ

Доходи, євро	Ставка оподаткування, %
> 10 510	40
> 17 610	45
> 32 270	50

³⁶ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

Податок на доходи фізичних осіб сплачується з податкової бази, яка розраховується на основі заробітної плати, що корегується на розмір обов'язкових соціальних відрахувань (сплачених у Бельгії або за кордоном).

У 2008 році найвища професійна знижка досягла 3 320 євро. Базовий неоподатковуваний максимум — 6 040 євро. Існують додаткові податкові пільги для одружених і людей із дітьми на утриманні.

Прибутковий податок. З бельгійських компаній стягується податок з доходів, які отримані всередині країни та за кордоном. Ставка прибуткового податку дорівнює 34 %.

Підприємства малого та середнього бізнесу, якщо оподатковуваний дохід не перевищує 322 500 євро, оподатковуються за ставкою 25 %.

Компанії сплачують комунальний (місцевий) і регіональні податки за ставками 0—8,5 % від загального оподаткованого доходу; найбільш поширеною є ставка в 6 %.

Оподаткування трансферу доходів. Компанії отримують знижку участі, яка застосовується до резидентів і нерезидентів, і передбачає вирахування 95 % із нерозподіленого прибутку. За знижкою участі, приріст капіталу звільняється від оподаткування. Компанії-резиденти зобов'язані утримати 25,75 % з дивідендів, які розподіляються між акціонерами (резидентами й нерезидентами). Більшість міжнародних податкових угод знижують даний податок до 15 %, або 5 % у випадку відносин філія-батьківська компанія (принаймні 25 % від статутного капіталу).

Соціальні відрахування. Бельгійська система соціального захисту складається зі знижок сім'ям, страхування на випадок безробіття, пенсійної програми, медичного страхування й лікарняних. Середній рівень виплат роботодавців становить 38,5 % від фонду оплати праці робітників інтелектуальної й 32,5 % робітників фізичної праці; у свою чергу працівники відраховують приблизно 13 % від заробітної плати. Приватні компанії пропонують додаткові соціальні бонуси.

Податок на додану вартість (ПДВ). Стандартна ставка ПДВ дорівнює 21 % для більшості товарних категорій. Для товарів першої необхідності встановлено пільгову ставку в 6 %.

Імпортне мито стягується з товарів, які імпортуються із країн, які не є членами ЄС, ставки коливаються в межах 5—7 % для більшості товарів. Сировина для промислового виробництва може імпортуватися без стягнення мита або за мінімально можливою ставкою.

Місцеві податки. Власники будинків сплачують місцевий **податок на власність**, який базується на вартості оренди нерухомості, за ставкою 20—50 %.

5.4. Банківська система Бельгії

Національний банк Бельгії (NBB) оперує як центральний банк з 1850 року. NBB відповідає за імплементацію монетарної політики й виконує директиви Європейського центрального банку з 1.01.1999, відіграє активну роль у визначенні та запровадженні монетарної політики в євросистемі, основною метою якої виступає збереження цінової стабільності в євросоні, а також здійснює нагляд за фінансовими інститутами та фінансовою системою в цілому.

Національний банк Бельгії є акціонерним товариством зі статутним капіталом у 10 млн. євро із загальною кількістю 400 тис. акцій, половина з яких належить державі. Він є некомерційною установою, що розподіляє прибутки між своїми акціонерами.

Структура Національного банку Бельгії:

- *голова банку;*
- *правління банку* (визначає напрям його політики);
- *Рада Регентства* (обговорює загальні питання діяльності банку, монетарну політику та економічну ситуацію в Бельгії та ЄС);
- *Рада цензорів* (відповідає за бюджет Національного банку).

➤ *аудитор і представник* Міністерства фінансів (*аудитор* перевіряє та підтверджує рахунки Національного банку; *представник* Міністерства фінансів спостерігає за діяльністю Національного банку).

До **компетенції Національного банку Бельгії** належить: установлення процентних і дисконтних ставок за своїми операціями; управління золотовалютними резервами країни; проведення операцій на кредитному й відкритому ринках; установлення ставок мінімального резервування для кредитних установ; надання послуг у якості фінансового агента федерального уряду й урядів земель.

У Бельгії нараховується 104 банки, включаючи 70 іноземних. У фінансовій системі домінує кілька міжнародних банківсько-страхових груп. Загальні активи банків Бельгії в 2007 році зросли на 13 % у порівнянні з попереднім роком, досягнувши 812 млрд. дол. Як у більшості європейських країн, бельгійські банки постраждали через іпотечну кризу й глобальне уповільнення економічного зростання. Уряд погодився надати кошти проблемній фінансовій групі Fortis, проте через постійну критику прем'єр-міністру довелося змінити думку, й французький банк BNP Paribas урятував фінансову групу Fortis, викупивши 75 % її акцій. Більше того, уряди Бельгії, Франції й Люксембургу підписали угоду щодо допомоги банку Dexia, який є найбільшим кредитором органів місцевого самоврядування у світі. До кризи Fortis Group, KBC і Dexia Group були лідируючими банківсько-страховими групами.

Прибутковість бельгійських банків і коефіцієнт платоспроможності дещо зменшились у другій половині 2007 року. Однак загальна фінансова позиція залишилась сильною, з часткою неліквідних активів у 11,2 % наприкінці 2007 року. Чистий прибуток 6,7 млрд євро у 2007 році виявився значно меншим за показник 2006 року в 9,7 млрд євро, але перевищив середній показник у 2004—2005 рр. у 5,9 млрд євро.

Відповідно до закону «Про фінансовий нагляд», який було прийнято в 2002 році, створено Комітет з фінансової стабільності (Financial Stability Committee (FSC)) і Наглядову раду з фінансових послуг (Financial Services Authority Supervisory Board (FSASB)) з метою посилення та інституалізації співробітництва між Національним банком Бельгії й Комісії з банківської діяльності, фінансів і страхування (Banking, Finance and Insurance Commission (CBFA)).

Комісія з банківської діяльності, фінансів і страхування (Banking, Finance and Insurance Commission (CBFA)) створена в 2004 році в результаті злиття Комісії з банківської діяльності й фінансів і Комітету з нагляду за страховою діяльністю. Завданнями даної установи є захист власників цінних паперів і підтримка суспільної упевненості у фінансових продуктах і послугах, у тому числі забезпечення правильного функціонування ринків фінансових інструментів. Під юрисдикцію комісії підпадають банки та інші кредитні інститути, страхові компанії, брокери (торгівці цінними паперами) та інші інвестиційні фірми, компанії з управління активами інституційних інвесторів, недержавні пенсійні фонди.

Бельгійський фондовий ринок — NYSE Euronext. У результаті злиття в 2000 році Паризької, Амстердамської, Лісабонської й Брюссельської фондових бірж утворився Euronext NV. У 2007 році NYSE Group і Euronext NV сформували NYSE Euronext. BEL 20 — фондовий індекс бельгійських компаній, з ринковою капіталізацією 219 млрд. дол. на кінець 2007 року. Капіталізація фондового ринку становить 386,4 млрд. дол. (станом на 31.12.2007).

Страховання. Страховий сектор Бельгії не є таким сильним як банківський. У 2007 році частка бельгійської страхової індустрії досягла позначки в 1,13 % від загальносвітової, зібравши загальні страхові бруто-внески на суму 45,8 млрд дол.

Управління активами. За показниками управління активами в 2006 році Бельгія посіла дев'яте місце у світі, загальний обсяг активами під управлінням досяг позначки 420 млрд євро. Протягом 2000—2006 років частка зберігання сімейних активів у вигляді передачі під управління досягла позначки 17,3 %; протягом даного періоду вага змішаного доходу (інвестиційні фонди, фонди захисту капіталу, пенсійні фонди, фонди операцій з нерухомості, закриті інститути спільного інвестування) зросла з 30 до 70 %, проте з настанням глобальної

фінансової кризи вартість заощаджень населення у даній формі розтанула, відповідно зменшивши змішаний дохід.

У травні 2008 року рейтингова агенція Standard & Poog's надала Бельгії кредитний рейтинг AA + у довгостроковій перспективі й A – 1 + у короткостроковій перспективі зі стабільним прогнозом.

5.5. Фінанси суб'єктів господарювання Бельгії

Особливість фінансів суб'єктів господарювання Бельгії полягає в тому, що впливовими акціонерами основних холдингових компаній (груп) виступають члени обмеженого кола сімей (переважно франкомовних). Існує чотири основні групи: SG, Brussels-Lambert, Paribas, Almanij-Kredietbank, які контролюють 70 % бельгійських компаній (промислових, банківських і страхових), а також кілька сімейних холдингових компаній — Solvay (хімікати, пластмаси й фармацевтична продукція), Delhaize (роздрібна торгівля) тощо.

У Бельгії сконцентровано 140 біотехнологічних компаній, що складає 7 % від їхньої кількості в ЄС; на них припадає 16 % європейського обороту в цій сфері. Кількість таких компаній зростає на 17 % кожного року, і на 10 % збільшується кількість робочих місць, що вони надають. У 2006 році даний сектор працевлаштовував приблизно 10 000 фахівців, створивши чистий прибуток у розмірі майже 3 млрд дол.

Атомна енергетика становить 50 % видобутку електроенергії в Бельгії. Уряд планує відійти від атомної енергії у період 2015—2025 рр. Частка федерації в державних витратах на НДДКР становить 25 %. Приватний сектор Бельгії забезпечує 60 % витрат на НДДКР, що близько до цільової відмітки в 66 %, яка встановлена ЄС до 2010 року. 70 % витрат приватного сектору припадає на філії іноземних підприємств. У 2007 році кількість фахівців, які задіяні в НДДКР, досягла 85 000 осіб. За даними Асоціації технологічної промисловості (Agoria), у Бельгії спостерігається дефіцит кваліфікованої робочої сили в галузі високих технологій у розмірі 13 500 вакантних посад.

5.6. Фінанси домогосподарств Бельгії

На найбільшніші 10 % домогосподарств припадає 3,4 % доходу, на найбагатші 10 %—28,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 28. Бельгійські закони про працю передбачають максимальну тривалість робочого дня в 7 годин 36 хвилин, або 38 годин на тиждень. Ринок робочої сили характеризується високими заробітними платами й значним рівнем безробіття, що пояснюється високою продуктивністю в секторі нових технологій і недостатньою кваліфікованістю робочої сили в Бельгії.

Номінальна середня заробітна плата в країні становить близько 4—4,5 тис. євро на місяць; з відрахуванням податків і соціальних зборів чиста заробітна плата становить 1,5—2 тис. євро на місяць. За номінальним рівнем заробітної плати Бельгія є лідером серед країн ЄС. Мінімальна заробітна плата становить 1 186 євро. Заощадження становлять 12,3 % валового доходу домогосподарств. Позики домогосподарствам, які значно зросли протягом останніх років навіть незважаючи на те, що кредитування підприємств зменшилося, становлять 49 % від загальної кількості банківських позик. Близько 75 % кредитів домогосподарствам забезпечені заставою³⁷.

З 1970 року в Бельгії не спостерігається зростання населення, водночас відзначається поступове старіння населення зі збільшенням соціального тиску на економіку. Передбачаючи зростання витрат на пенсійне забезпечення в зв'язку зі старінням населення, уряд створив у 2001 Срібний Фонд, який є резервний фондом на майбутнє. У 2004 році витрати уряду на пенсійні виплати становили 9,3 % ВВП; до 2030 року прогнозується зростання цих видатків до 12,3 % ВВП.

³⁷ Financial System Stability Assessment. Belgium // <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006>>

Соціальне страхування. Система соціального страхування запроваджена в 1945 році. Вона включає пільги родинам, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасних випадків на виробництві, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення за віком та інвалідністю, страхування на випадок довготривалого лікування. Система соціального страхування фінансується за рахунок внесків працедавців (13 %) і працівників (34 %), а також за допомогою державних субсидій. Самозайняте населення відраховує певний відсоток від доходів до фондів соціального страхування.

Охорона здоров'я. Бельгійська система охорони здоров'я вважається однією з кращих у світі. Право на здоров'я гарантовано Конституцією. Відповідальність за законотворчість лежить на регіональному уряді, здійснення політики в царині охорони здоров'я покладене на регіональні уряди та органи місцевого самоврядування. Бельгійська система охорони здоров'я складається з державних і приватних лікарень. Бельгія має систему обов'язкового медичного страхування, яке було запроваджене в 1945 як частина бельгійської системи соціального захисту. Охорона здоров'я фінансується через державну систему страхування, яка покриває більшість населення. Крім державної існують приватні схеми страхування здоров'я. Державне страхування покриває лише третину загальних витрат, тому громадяни часто звертаються до приватних страхових компаній.

У 2007 році національні витрати на охорону здоров'я становили приблизно 273 млрд дол. (11,7 % ВВП), витрати на душу населення сягнули 2 507 дол. У зв'язку зі старінням населення витрати на охорону здоров'я мають тенденцію на щорічне зростання на 12 %.

Освіта. Базова освіта є обов'язковою в Бельгії. Відповідно до регіональної автономії всі рішення в цій царині приймаються регіонами самостійно. У Фландрії діти завершують початкову школу після 6 років навчання. Середня освіта (8 років навчання) розподіляється на **4 види:** ASO (загальна); TSO (технічна); KSO (артистична); BSO (професійна).

В останні два роки навчання школярі можуть обрати галузь спеціалізації.

У французьких громадах початкова освіта є подібною, проте середня освіта розподіляється на **два типи.** *Перший тип* розбито на три рівні по два роки навчання. *Другий тип* являє собою два цикли по 3 роки навчання. Дані системи надають загальну, технічну й професійну освіту. Перша система передбачає додатково мистецьку освіту.

Вища освіта представлена університетською й неуніверситетською (політехнічна й професійна освіта) формами. Відповідно до Болонського процесу, який спрямовано на гармонізацію вищої освіти в ЄС, вища освіта в Бельгії перебуває в стадії перетворень. Кандидатські й ліцензовані ступені замінені академічними рівнями бакалавра (3 роки навчання) і магістра (1—4 роки навчання).

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Бельгії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Бельгії.
3. Наведіть основні податки Бельгії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Бельгії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Бельгії.

Фінансова система Великобританії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Великобританії*
- *Бюджетна система Великобританії*
- *Податкова система Великобританії*
- *Банківська система Великобританії*
- *Фінанси домогосподарств Великобританії*

6.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Великобританії

Великобританія (Об'єднане Королівство Великобританії та Північної Ірландії (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)) — конституційна монархія, яка складається з Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Адміністративно-територіальні одиниці Англії: 34 дворівневі графства, 32 Лондонські райони, 1 Великий Лондон, 36 графства (міські агломерації), 46 унітарних областей. Адміністративно-територіальні одиниці Північної Ірландії: 26 унітарних областей. Адміністративно-територіальні одиниці Шотландії: 32 унітарні області. Адміністративно-територіальні одиниці Уельсу: 22 унітарні області.

Загальна площа 244 820 км² (суша — 241 590 км², водна поверхня 3 230 км²). Довжина кордонів становить 360 км: з Ірландією — 360 км. Довжина узбережжя становить 12 429 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 61,113 млн осіб. Середній вік населення становить 40,2 року (для чоловіків — 39,1; для жінок — 41,3). Приріст населення дорівнює 0,279 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,66 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,01 року (чоловіки — 76,52; жінки — 81,63). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,6 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет — користувачів нараховується 40,2 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 2 281 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 2 787 млрд дол. Інвестиції становлять 16,7 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 37 400 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 1; промисловість — 22,8; послуги — 76,2 %.

Трудові ресурси нараховують 31,2 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 5,5 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 1,4; промисловість — 18,2; послуги — 80,4 %.

У 2008 році експорт склав 468,7 млрд дол. FOB, імпорт — 645,7 млрд дол. FOB. Золото-валютні резерви оцінюють у 57,3 млрд дол. Зовнішній борг — 10,45 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 1 409 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 1 841 млрд дол.³⁸

Незважаючи на економічне зростання в 3 % у 2007 році, у 2008 році відбулося уповільнення до 1,8 %, проте, починаючи з 2009 року прогнозується зростання ВВП до 2,7 % щорічно; у 2012 році зростання очікується на рівні 3 %.

6.2. Бюджетна система Великобританії

Бюджетна система Великобританії включає:

- *державний бюджет;*
- *державні позабюджетні фонди (83 % всіх акумульованих державною фінансовою системою ресурсів);*

³⁸ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

- *бюджети місцевих органів влади* (бюджети й позабюджетні фонди — 11 % усіх фондів державної фінансової системи);

- *фінанси корпорацій*.

Державний бюджет Великобританії містить дві частини:

- *консолідований фонд* (поточні доходи й витрати);

- *національний фонд позик* (витрати на капітальні вкладення).

Таблиця 6.1

СТРУКТУРА ПОДАТКОВИХ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ, %

Доходи	100	Витрати	100
Прибутковий податок	25—30	Військові асигнування	23
Податок на прибуток корпорації	11	Витрати на втручання в економіку	7
Податок на реєстрацію автомобілів	15	Допомога місцевим органам влади	16
Податок на додану вартість (ПДВ)	15	Витрати на соціальні цілі	43
Податок на соціальне страхування	20	На утримання державного апарату	3
Неподаткові надходження від держпідприємств	7	Внески до бюджету європейських країн	2
Інші доходи	4-6	Інші витрати	6

Консолідований фонд є основною частиною державного бюджету. Перевищення доходів над витратами Консолідованого фонду зараховується в дохідну частину Національного фонду позик. Якщо ж у Консолідованому фонді присутній дефіцит, то він покривається позичкою з Національного фонду позик, і на цю суму уряд збільшує свій борг. Основними *доходами* Консолідованого фонду є податки (табл. 6.1).

Витрати Консолідованого фонду включають дві групи:

- *витрати*, які щорічно затверджуються Парламентом;

- *витрати для постійного обслуговування* (не розглядаються в Парламенті).

Витрати, що затверджуються, включають основні витрати:

1. Військові асигнування:

- *прямі військові витрати*;

- *непрямі військові витрати*;

2. Цивільні статті, які відображають витрати на:

- *промисловість*;

- *сільське господарство*;

- *інші галузі*;

- *утримання апарату управління*;

- *соціальні цілі*;

- *субсидії місцевим органам влади*;

- *субсидії країнам, що розвиваються*.

До *витрат із втручання в економіку* (промисловість, сільське господарство, інші галузі) належать витрати на науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) — 0,6 %.

У витратах на *соціальні цілі* 15 % припадає на пенсії, 11 — на допомогу особам із низькими доходами й на випадок безробіття, 13 % — на медичне обслуговування.

Витрати *на утримання державного апарату управління* передбачають фінансування:

- *органів законодавчої і виконавчої влади*;

- *суду*;

- *прокуратури*;

- *поліції*;

- *міністерств і відомств.*

Витрати для постійного обслуговування включають відсотки за державним боргом (ці кошти передаються до Національного фонду позик і виплачуються з нього).

З початку 1990-х років державний борг Великобританії постійно зростає. У 1997/98 бюджетному році чистий державний борг становив 351,8 млрд ф. ст. (42 % ВВП; 27 % у 1990/91 році). Однак рівень боргу за сучасною оцінкою має тенденцію до зниження. Чисті позички державного сектору знизились з 28,2 млрд ф. ст. у 1996/97 році до 8,2 млрд ф. ст. у 1997/98 році. Валова сума державного боргу наприкінці 1997/98 бюджетного року оцінювалась у розмірі 50 % ВВП.

Головне боргове зобов'язання уряду Великобританії — це облігації «джилтс», які не мають ризику дефолту (**дефолт** — нездатність здійснювати своєчасні основні та процентні виплати за борговими зобов'язаннями). Ці облігації є ринковими цінними паперами й перебувають в активному обігу. Пенсійні фонди і страхові компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя, є найбільшими власниками цих цінних паперів.

До недавнього часу для державного бюджету Великобританії був притаманний хронічний дефіцит. Наприклад, дефіцит державного бюджету на 1984/85 фінансовий рік становив 11 млрд ф. ст. У даний час можна говорити про політику держави на зниження дефіциту поточного бюджету. Так, у 1997/98 році дефіцит поточного бюджету становив 4,4 млрд ф. ст. (1,4 % витрат бюджету).

Витрати за цивільним листом (утримання королеви та її найближчих родичів) у 2000 році становили 9,385 млн ф. ст.).

Національний фонд позик (друга частина бюджету) відбиває витрати на капітальні вкладення.

Дохідну частину Національного фонду позик створюють наступні джерела:

- *відсотки*, які надходять від державних корпорацій і місцевих органів влади за надані Казначейством довгострокові кредити;

- *прибутки емісійного департаменту Банку Англії;*

- *кошти*, які надано з Консолідованого фонду для постійного обслуговування.

Витрати Національного фонду позик включають:

- *відсотки за державним боргом;*

- *управління державним боргом;*

- *довгострокові кредити на капітальні вкладення, які надаються державним корпораціям і місцевим органам влади.*

Місцеві бюджети представлені бюджетами графств і округів, які забезпечують комплексний розвиток території.

Дохідну частину місцевих бюджетів формують **чотири основні джерела:**

- 1) *субсидії центрального уряду;*

- 2) *податок на житло;*

- 3) *тарифи на рухоме майно;*

- 4) *збори і доходи від продажу ліцензій.*

Близько 75 % **витрат** місцевих бюджетів фінансується за рахунок урядових субсидій і тарифів на рухоме майно.

Тарифи на рухоме майно являють собою податок, який сплачують власники рухомого майна; вартість цього майна переоцінюється кожні 5 років. Тарифи встановлюються центральним урядом, а потім збираються місцевою владою. Податкові платежі збираються до загальнонаціонального бюджету, а потім розподіляються між місцевими бюджетами.

Податок на житло стягується з нерухомого майна. Кожне житло належить до однієї з 8 оціночних категорій, залежно від його реальної вартості (сума, за яку його можна було б продати на відкритому ринку). На житло, у якому проживають менше двох дорослих, надаються знижки. Ставка податку на житло може бути знижена для малозабезпечених (іноді на всі 100 %).

Фінанси державних підприємств (державних корпорацій, змішаних і відомчих підприємств) характеризуються тісними фінансовими взаємозв'язками з державним бюджетом, які проявляються, з одного боку, у сплаті податку на прибуток корпорацій і процентів за отри-

мані в Казначействі кредити з капітального бюджету, а із другого — включають отримання ними коштів із бюджету на модернізацію виробництва та інші цілі.

Бюджетний рік Великобританії охоплює період з 1 квітня по 31 березня наступного року. Бюджет є найважливішим із законів, які щорічно приймаються. За його основу береться *Бюджетне послання Канцлера* казначейства, з яким він виступає в жовтні-листопаді кожного року.

У посланні викладається аналіз розвитку економіки за минулий рік і думка уряду щодо перспективи економічного розвитку на середньострокову і довгострокову перспективи, а також проголошується валютна і фіскальна політики держави, розглядаються питання стану державних фінансів і з'являються зміни в податковій та інших фінансових сферах.

Детальний розгляд державних витрат провадиться в спеціальних комітетах Палати громад (наприклад, Комітет із рахунків державних установ) і в установах, яким делеговані відповідні повноваження.

У бюджетному процесі вирішальна роль належить *уряду в особі Казначейства*, тоді як проходження бюджету в Парламенті зводиться, власне кажучи, до формального схвалення дій уряду. Депутати не можуть вносити, а Палата громад не може приймати законів про збільшення загальної суми бюджетних витрат, яка запропонована урядом. Таке правило розширює можливості уряду впливати на мінливу економічну ситуацію в країні. Палата громад формально має право відхилити законопроект про бюджет, але практично це ніколи не робиться. Незважаючи на тривалу процедуру, Парламент завжди затверджує бюджет у сумах, що запропоновано урядом.

Особливість бюджетного процесу полягає в тому, що замість єдиного бюджетного закону Парламент щорічно приймає так званий «фінансовий закон», який фіксує зміни, внесені до системи бюджетних доходів, а також один чи кілька законів, які уповноважують уряд витратити протягом року з тією чи іншою метою певну кількість грошей.

Бюджет виноситься на розгляд по частинах і в різний час (спочатку по витратах, потім по доходах). Після схвалення Палатою громад бюджетний законопроект передається на схвалення Палати лордів, підписується главою королівської влади і стає законом. *Звіт про виконання* бюджету доводиться до відома Парламенту, але ним не затверджується.

Бюджет формується на основі середньострокових програм (на 3 роки) економічного розвитку країни в цілому і сукупності окремих відомчих програм, що розроблюються на рік. У якості **основних завдань** бюджетної політики на 2007/2008 рік Урядом було названо такі³⁹:

- 1) створення могутнішої та конкурентоздатної економіки;
- 2) інвестиції в розвиток інноваційних галузей установити на рівні приблизно 110 млрд дол., з щорічним зростанням у 4 % до 2011 року;
- 3) зростання витрат на науку, освіту, охорону здоров'я, транспорт, дитячу бідність, оборону;
- 4) спрощення системи оподаткування з метою покращення ефективності й досягнення справедливості.

Бюджет на 2007/2008 фінансовий рік містить детальний план досягнення цих цілей.

Структура **дохідної частини** Бюджету на 2007/2008 фінансовий рік представлена наступними основними джерелами (рис. 6.1):

- *прибутковий податок* — 27,9 %;
- *відрахування до системи національного страхування* — 17,57 %;
- *податок на додану вартість* — 14,67 %;
- *податок з прибутків корпорацій* — 8,51 %;
- *акцизи* — 7,43 %;
- *муніципальний податок* — 4,35 %;
- *інші доходи* — 19,57 %.

³⁹ Pre-Budget Report and Comprehensive Spending Review // <www.hm-treasury.gov.uk>

Основні доходні статті бюджету 2007-2008

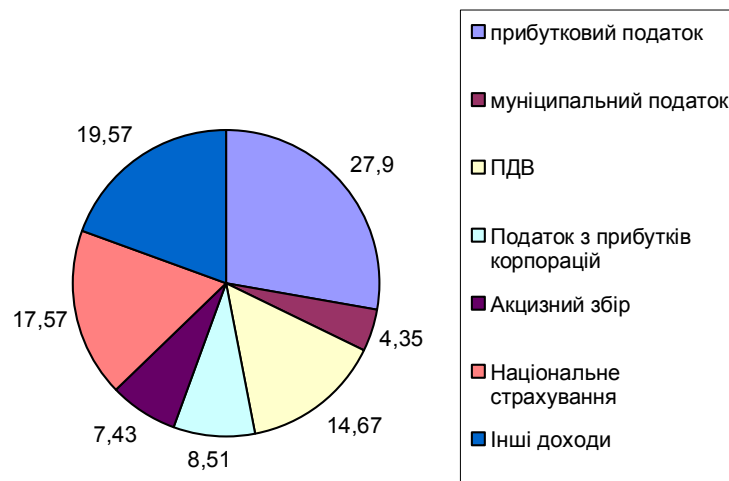

Рис. 6.1. Структура основних доходних статей бюджету 2007/2008⁴⁰

Основні витратні статті бюджету 2007-2008

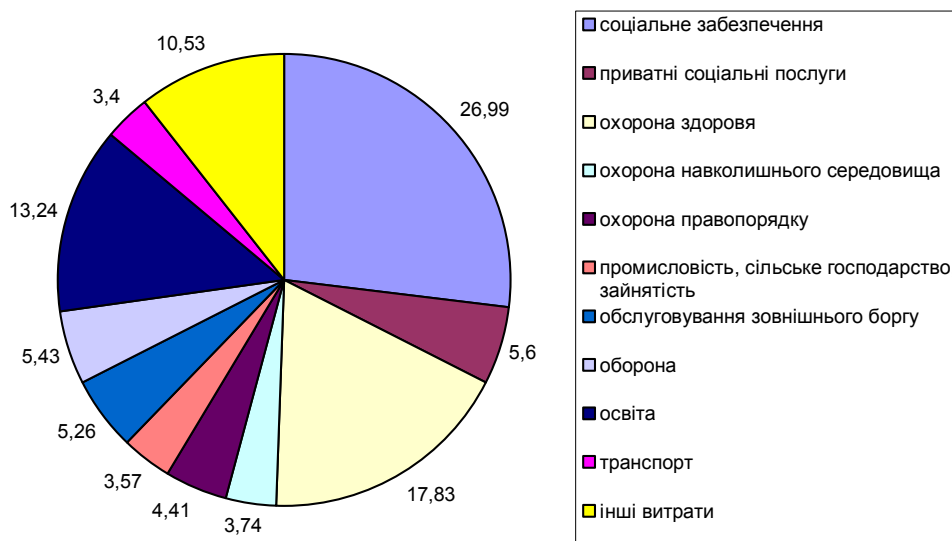

Рис. 6.2. Структура основних витратних статей бюджету 2007/2008⁴¹

Структура **витратної частини** бюджету на 2007/2008 бюджетний рік представлена наступними статтями (рис. 6.2):

соціальне забезпечення — 26,99 %;

охорона здоров'я — 17,83 %;

освіта — 13,24 %;

⁴⁰ HM Treasury, 2007-2008 projections // <www.hm-treasury.gov.uk>

⁴¹ HM Treasury, 2007-2008 projections // <www.hm-treasury.gov.uk>

приватні соціальні послуги — 5,6 %;
охорона навколишнього середовища — 3,74 %;
охорона правопорядку — 4,41 %;
промисловість, сільське господарство, зайнятість — 3,57 %;
обслуговування зовнішнього боргу — 5,26 %;
оборона — 5,43 %;
транспорт — 3,4 %;
інші видатки — 10,53 %.

Відповідно до прогнозних даних, заплановано щорічне зростання витрат за 2008-2011 роки:

охорона здоров'я — 3,9 %;
транспорт — 2,1 %;
інновації — 2,2 %;
оборона — 1,5 %;
правосуддя — 1,1 %;
культура, засоби масової інформації та спорт — 6,6 %;
охорона навколишнього середовища — 1,4 %;
міжнародний розвиток — 11 %.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 1 107 млрд дол., видатки — 1 242 млрд дол. Внутрішній борг складає 47,2 % ВВП.

З метою збільшення контрольованості бюджетного дефіциту урядом Великобританії встановлено два правила:

➤ **«золоте правило»** передбачає, що суспільні витрати повинні фінансуватися за рахунок податкових надходжень;

➤ **«стійкого інвестування»** встановлює обмеження на зростання запозичень.

Основний рефрен державного бюджету на 2008/2009 фінансовий рік «обладнати країну до викликів майбутнього, протистояти кліматичним змінам і покінчити з дитячою бідністю в цьому поколінні». Уряд збільшує підтримку пенсіонерів, сплачуючи енергетичні рахунки пенсіонерів у розмірі 360 дол. (близько 180 ф. ст.) для людей, старших за 60 років і 700 дол. (350 ф. ст.) для людей, старших за 80 років. Уряд установив ціль до 2020 року покінчити з дитячою бідністю.

6.3. Податкова система Великобританії

Державний бюджет Великобританії отримує наступні види податків:

1. Прямі податки:

- податок із доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на доходи від нафти;
- податок на спадщину;
- податок на капітал;
- внески на соціальне страхування.

2. Непрямі податки (на споживання):

- податок на додану вартість (ПДВ);
- акцизи;
- мито;
- гербові податки;
- податок з грального бізнесу.

Місцеві бюджети формуються за рахунок *муніципального податку на нерухоме майно*.

Податок на доходи фізичних осіб (income tax), фінансово й соціально найважливіший податок у Великобританії, запроваджено в 1842 році в розмірі 7 пенсів із кожного фунта стерлінгів оподаткованого доходу. Нагадаємо, що до запровадження десятикової системи в

1970-ті роки ХХ століття фунт стерлінгів складався з 240 пенсів (20 шилінгів по 12 пенсів), тобто в процентному вимірі тодішня ставка дорівнювала 2,9 %.

При визначенні оподаткованого доходу сучасний прибутковий податок передбачає знижки й пільги. Стандартна особиста знижка, що виконує роль неоподаткованого мінімуму, становить 3 445 ф. ст. на рік; для осіб, старших за 64 роки — 4 200; старших за 74 роки — 4 370. Платники похилого віку сплачують податок за пониженими ставками, якщо сукупний дохід не перевищує 14 200. Величина знижок щорічно індексується залежно від інфляції. Оподатковуваний дохід зменшується на суму витрат, які пов'язані з одержанням доходу (спецодяг, обладнання для роботи), а також на суми внесків до пенсійних і благодійних фондів, медичної страховки для осіб, старших за 65 років, процентних платежів по позиках на придбання житла та власності (максимум 30 тис. ф. ст.).

Податок на доходи фізичних осіб сплачується резидентами за ставкою 20 %, якщо не перевищує 34 600 ф. ст. і 40 % при перевищенні цього показника. Резидентом вважається особа, яка присутня 183 і більше днів протягом фінансового року або особа, яка відвідувала Великобританію більше ніж на 90 днів 4 роки поспіль.

Серед пільг існують особисті знижки (personal allowance) самотнім людям, які мають на втриманні дітей віком до 16 років, або старшого віку за умови, що дитина студент денної форми навчання. На відміну від раніше діючого порядку стягування прибуткового податку з подружньої пари як з одного платника (сумарний дохід сім'ї приписувався чоловікові), з 1990 року запроваджено обов'язкове нарізне (незалежне) оподаткування доходів подружжя. За новою системою оподатковуються індивідуальні доходи подружжя, включаючи ті частини, які походять від власності, що знаходиться в спільному володінні. Крім того, указані зміни торкнулися особистих пільг, які поширюються на кожного з подружжя при сплаті як прибуткового податку, так і податку на реалізований приріст ринкової вартості капіталу.

Передбачено спеціальну податкову пільгу на приріст доходу. Остання надається у випадку, коли незначне додаткове збільшення доходу платника переміщає його в категорію платників, для яких установлені більш високі податкові ставки. Наприклад, декларований дохід платника становить 34 700, тобто, одержавши понад 34 600 усього 100 ф. ст., платник потрапляє до вищої рубрики оподатковуваних доходів. У такому разі в платника є право сплатити податок на 34 600 тис. за ставкою 20 % плюс надлишок у 100 ф. ст., що, вочевидь, вигідніше, ніж платити з усієї суми за ставкою 40 %.

Британський прибутковий податок має *шедулярну форму*, що означає групування оподатковуваних доходів за певною ознакою. Шедули названо за літерами англійського алфавіту: А, С, D, E, F.

Шедула А — доходи від власності та орендованого майна (землі, будинку, квартири, якщо це буде навіть автофургон чи яхта, пристосовані для постійного проживання); оподатковуваний дохід вираховується як різниця між доходами від власності чи володіння майном і експлуатаційними видатками на його утримання; до даної шедули належать також доходи від колишньої *шедули В* (комерційна експлуатація лісів, що знаходяться в приватній власності).

Шедула С — доходи від облігацій державних позик.

Шедула D — доходи від виробничо-комерційної діяльності (наприклад, прибуток власника магазину), від надання послуг особами вільних професій (адвокатами, лікарями тощо), аліменти, гонорари, доходи британських підданих від цінних паперів і майна, що знаходиться за кордоном).

Шедула E — заробітна плата, пенсії із приватних пенсійних фондів, оподатковувані соціальні допомоги.

Шедула F — дивіденди та інші виплати, здійснювані компаніями.

Оподаткування доходів за *шедулою E* передбачає збирання податку в момент і за місцем одержання доходу («біля джерела») за процедурою pay-as-you-earn — «платіть там і тоді, де й коли заробляєте». Зрозуміло, до цієї групи платників прибуткового податку належать особи наймані праці, на роботодавців яких покладається обов'язок стягувати податки із заробі-

тків і перераховувати до державного бюджету. Інші категорії платників сплачують податок за деклараціями. Загалом, шедулярна система має ту перевагу, що дозволяє визначити кількість платників по кожній з окремих груп доходів.

Прибутковий (корпоративний) податок (corporation tax) — податок на прибуток компаній від комерційних операцій та інших доходів після зменшення валового доходу на величину передбачених законом відрахувань і податкових пільг. Стандартна ставка — 30 %; для компаній, з доходами менше 300 тис. ф. ст., — 19 %; у межах 19—30 % сплачують компанії, які отримують прибуток від 300 тис. до 1,5 млн ф. ст. на рік. У бюджеті на 2008/2009 фінансовий рік запроваджено зниження прибуткового (корпоративного) податку до 28 %. Стягнення даного податку здійснюється за процедурою «pay and file» — «заплати й поклади в папку», що означає обов'язок компанії сплатити належний податок через 9 місяців після закінчення розрахункового періоду, а звіт подати ще через три місяці.

Корпоративний податок складають дві частини: *авансовий* і *основний податок*. **Авансовий податок (advance corporation tax)** пов'язаний з принципом умовного нарахування (imputation system of taxation), який застосовується при взаємодії стягнення податку з компанії як юридичної особи із прибутковим оподаткуванням дивідендів її акціонерів. При виплаті дивідендів своїм акціонерам британські компанії сплачують податок за базовою ставкою прибуткового податку (24 %) плюс авансовий податок (33 % від суми дивідендів). Наприклад, при величині дивідендів 750 ф.ст. авансовий податок складе 250 ф. ст. (разом 1 000 ф. ст.), то 24 %-ний податок з даної суми дорівнює 250 ф. ст., тобто буде рівний величині авансового податку. Отже, установлення авансового податку переслідує потрійну мету:

(1) *сплату особистого прибуткового податку на дивіденди, одержані акціонерами;*

(2) *частина податку на прибуток корпорації прирівнюється до сплати акціонерами прибуткового податку з одержаних дивідендів;*

(3) *якщо компанія розрахувалася з податком на корпорації, будь-які суми виплачуваних нею дивідендів можуть пройти через необмежену кількість інших компаній, не підлягаючи більше податку на корпорації.*

Корпоративний податок у певній його частині виконує роль податкового кредиту стосовно особистого прибуткового податку, сплачуваного власниками акцій із доходу від дивідендів. Даний порядок стає зрозумілішим у порівнянні з альтернативною системою, коли залишок прибутку компанії після сплати податку на прибуток корпорацій розподіляється між акціонерами у вигляді дивідендів, які підлягають повторному оподаткуванню за повними ставками прибуткового податку.

При визначенні оподатковуваного доходу компаній (корпорацій) вирахуванню з валового доходу підлягають:

- *поточні витрати ділового характеру* (оренда виробничих приміщень, вартість ремонту тощо);
- *компенсаційні виплати при звільненні працюючих за виробничою необхідністю, затрати на перепідготовку персоналу, вартість премій і подарунків;*
- *витрати на юридичні консультації та бухгалтерські послуги;*
- *транспортні витрати виробничого характеру;*
- *вартість ліцензій;*
- *затрати, пов'язані з одержанням майбутнього прибутку* (наприклад, затрати по догляду за садами, урожай від яких буде через кілька років);
- *представницькі витрати розважального характеру на співробітників даної компанії та іноземних партнерів «у розумних межах»;*
- *подарунки рекламного характеру* вартістю не вище 10 ф.ст., крім напоїв, продуктів харчування, тютюнових виробів; подарунки у формі зразків продукції компанії, але вартістю не вище 10 ф. ст. на одного одержувача на рік;
- *витрати на заробітну плату, у тому числі заробітну плату співробітників, які відволікаються на надання добродійних послуг та на викладацьку роботу;*

- *поточні експлуатаційні витрати виробничого характеру* (водопостачання, електроенергія, газ, поштові послуги, опалення, телефон, канцелярські товари);
- *внески й пожертвування до благодійних фондів* (на максимальну суму, не більшу 3 % від суми дивідендів по акціях);
- *збитки комерційного й некомерційного характеру;*
- *витрати на наукові дослідження;*
- *деякі інші затрати, борги, платежі* (зокрема, спонсорська допомога політичним партіям, програми яких не допускають проведення націоналізації. Усі інші внески у фонди політичних партій вирахованню не підлягають).

Великобританія — нафтодобувна країна. Для компаній, які видобувають нафту й газ у Північному морі, крім загального податку на корпорації, встановлено спеціальні податки: *роялті* та *податок із доходу від видобутку нафти*.

Роялті (royalty) — податок, який сплачують підприємства, що здійснюють видобуток мінеральних ресурсів, оскільки всі права на них у Великій Британії належать Короні (державі). За своєю економічною природою роялті є формою ренти з експлуатації природних ресурсів. Для нафтовидобувних компаній роялті становить 12,5 % від вартості нафти на місці видобутку та 12,5 % від вартості нафти, яка доставлена на сушу, при цьому прибутковість видобутку до уваги не приймається. Для деяких нафтових і газових родовищ роялті скасовані.

Податок з доходу від видобутку нафти (petroleum revenue tax, PRT) — доповнення до роялті, запроваджений в 1975 році. За ставкою 75 % PRT оподатковує дохід від видобутку нафти та газу після відрахування виробничих витрат, роялті, податкових знижок. Податкова знижка на інвестиції становить 135 % від величини; податкова знижка на нафтовидобуток дорівнює сумі витрат на видобуток 10 млн тонн із нових родовищ. Подібний порядок оподаткування розрахований на стимулювання розвідки та освоєння нових родовищ.

Податок на капітал (податок на приріст вартості капіталу, податок на капітальний прибуток; capital gains tax) економічно спирається на збільшення (реалізований чистий приріст після вирахування збитків) ринкової вартості активів за період між їх придбанням і продажем. Тобто, у ряді випадків оподаткування торкається спекулятивних операцій. До активів належать усі форми власності на території Великобританії та за кордоном, включаючи як матеріальні (земля, будівлі та споруди, машини й устаткування, товарні запаси, акції, дебіторська заборгованість, іноземна валюта), так і нематеріальні активи (патенти, авторські права, торгові марки тощо). Від оподаткування звільняються перші 5 тис. ф. ст. доходу від реалізації, а також доходи від продажу приватних автомобілів, житлових будинків, витворів мистецтва, державних цінних паперів (облігацій, ощадних сертифікатів), а також доходи від полісів на страхування життя та азартних ігор.

Податок на приріст капіталу з фізичних осіб стягується за ставкою 25 % при продажу бізнесових активів, які трималися більше 2-х років, і для небізнесових активів, які утримувались 10 років, 60 % приросту стягується у вигляді податку. Навколо оподаткування капіталу йде тривала дискусія, оскільки податок справляється при кожному продажу активів незалежно від того, чи будуть виручені кошти, реінвестовані у виробництво, чи направлені на особисте споживання.

Податок на спадщину (inheritance tax) — різновид податку на багатство, яким у кумулятивній сумі оподатковується все майно (власність) небіжчика, залишене на момент смерті з урахуванням вартості дарувань, зроблених в останні сім років життя. Оподаткування дарувань встановлене з метою попередити можливе ухилення від податку шляхом розподілу майна між родичами у формі дарунків. При цьому вартість дарувань, одержаних протягом року, не повинна перевищувати 3 тис. ф. ст. Продаж або дарування будь-якої власності (будівель, цінних паперів тощо) розглядаються як активи, передача яких оподатковується податком на реалізований приріст ринкової вартості капіталу. Ставка податку на спадщину становить 40 % вартості майна, що перевищує 150 тис. ф. ст. Податок стягується із суми активів за вирахуванням особистих зобов'язань покійного.

За час свого існування з 1894 року закон про цей податок зазнав кількох змін, у 1986 році отримав свою сучасну назву. Проте вважають, що британський варіант оподаткування спадщини не в повній мірі відповідає ознакам класичного податку на спадщину, оскільки останній передбачає оподаткування власності, успадкованої спадкоємцями, а не вартості майна, залишеного померлим. Майно вартістю 150 тис. ф. ст. і вище, як правило, за життя відписують за заповітом. Тому зобов'язання сплатити податок лежить на дарувальнику. Опоненти такої форми оподаткування вважають, що оскільки успадкована власність змінює на краще матеріальний стан спадкоємців, то більш соціально справедливим є оподаткування спадщини й дарувань за принципом податку на вступ у права (accessions tax), тобто покладати податкові зобов'язання на одержувачів.

Податок на спадщину — один зі складних і дорогих в адмініструванні податків, оскільки його стягнення передбачає безліч нюансів юридичного характеру. У цьому зв'язку в 1964 році з метою перешкодити дарувальнику поширювати свою волю на надто віддалене майбутнє й тим самим створювати невизначеність щодо остаточної власності на майно був прийнятий закон про так званий безстроковий період і грошові накопичення.

Внески на соціальне страхування, маючи характер соціальних цільових податків, витрачаються на виплату пенсій і соціальної допомоги. У Великій Британії суб'єкти даної форми оподаткування поділяються на **чотири класи**:

- 1) *наймані працівники та роботодавці;*
- 2) *особи, які не перебувають у відношеннях найму (самозайняті: фермери, професійні спортсмени, митці тощо);*
- 3) *непрацюючі або ті, хто не належить до перших двох класів;*
- 4) *особи другого класу з підвищеними доходами.*

Таблиця 6.2

ВНЕСКИ НА СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

Клас	Оподаткування	
	Дохід	Ставка
1	< 54 ф. ст. на тиждень	не підлягають оподаткуванню
	≥ 54 ф. ст. на тиждень	2 % від перших 54 ф. ст. плюс 9 % із решти доходу, але не вище 405 ф. ст. на тиждень
2	5,35 ф. ст. на тиждень	
3	5,25 ф. ст. на тиждень	
4	6,3 % від заробітку	

Величина соціальних виплат залежить від належності до певного класу (табл. 6.2).

Найбільш чисельна й соціально диференційована категорія належить до *першого класу*. Ті з них, хто заробляє менше 54 ф. ст. на тиждень, цілком звільнені від сплати соціальних внесків. Якщо заробітна плата перевищує дану суму, внески становлять 2 % від перших 54 ф. ст. плюс 9 % із решти доходу, але не вище 405 ф. ст. на тиждень.

Другий клас сплачує соціальні внески за твердою ставкою 5,35 ф. ст. на тиждень.

Третій клас — за твердою ставкою — 5,25 ф. ст.

Четвертий клас сплачує внески за ставкою 6,3 % заробітку.

Крім державної пенсії, яка нараховується по вищезазначеним нормам внесків, кожен має право взяти участь у альтернативних приватних або комбінованих приватно-державних системах пенсійного забезпечення (державна пенсійна програма залежно від доходів; пенсійна програма за місцем роботи; особиста пенсійна програма; пенсійний фонд для менеджерів).

Податок на додану вартість (value added tax, VAT) був запроваджений у 1973 році як фіскальна умова членства Великобританії в ЄС. Стандартна ставка ПДВ становить 17,5 %;

знижена ставка в 5 % застосовується щодо окремих товарів. 0 % застосовується щодо експорту, деяких міжнародних послуг, їжі, води, пасажирського транспорту.

Звільнені від ПДВ: земля, поштові, страхові та фінансові послуги, освіта й охорона здоров'я, гральний бізнес і лотереї, професійні спілки (тред-юніони), спортивні змагання, твори мистецтва, ритуальні послуги.

Оподаткування за ставкою 0 %:

- *продукти харчування;*
- *ліки;*
- *книги й журнали;*
- *вугілля;*
- *газ та електрична енергія;*
- *житлове будівництво;*
- *дитячий одяг і взуття;*
- *золото;*
- *цінні папери;*
- *транспортні послуги.*

Різниця між звільненням від ПДВ і оподаткуванням за нульовою ставкою, зазвичай, полягає в тому, що звільнені товари й послуги не включаються до системи ПДВ, а тому не дають права на компенсацію податку, сплаченого на попередніх стадіях, а нульова ставка дає таке право.

Ставка 5 % поширюється на послуги з постачання палива й електроенергії підприємствам і організаціям некомерційного характеру.

Реєстрація платників ПДВ є обов'язковою для підприємств з оборотом більше 60 000 ф. ст. і добровільною — нижче цією відмітки. Зняття з реєстрації можливе, якщо оборот стає меншим за 58 000 ф. ст.

Перевірки платників ПДВ здійснюються з інтервалом 1—9 років, великих підприємств — щомісяця. Порухення залежно від обставин караються 30 % або трикратним штрафним відшкодуванням податку, за карний злочин передбачено ув'язнення на строк від шести місяців до семи років.

Акцизу (*excise duties*) оподатковують алкогольні напої, нафтопродукти, тютюнові вироби, транспортні засоби. Акциз на спиртні напої та пальне стягується у твердих сумах на одиницю проданого товару, акциз на тютюнові вироби встановлено у формі процентної надбавки (10—30 %) до ціни товару.

Mumo (*customs duties*), відповідно до режиму розмитнення в межах ЄС не поширюється на імпорт з країн-партнерів по ЄС. Але стосовно країн, які не входять до ЄС, діє спільний зовнішній митний тариф, що захищає внутрішній ринок ЄС. Суми, зібрані через спільний тариф, минаючи державний бюджет Великої Британії, перераховуються до бюджету ЄС. Країнам Африки, Карибського моря та Тихоокеанського басейну, асоційованим з ЄС *Ломейською конвенцією*, дозволено безмитне ввезення на митну територію ЄС усіх промислових товарів і більшості сільськогосподарської продукції.

До **непрямих податків** належать також *податки на гральний бізнес, кінні перегони, собачі перегони.*

Гербові збори (*stamp duties*) стягуються у твердих сумах або за адвалерним принципом при оформленні документів на цивільно-правові угоди. Необхідним реквізитом юридичних і комерційних документів є марка або штамп про сплату гербового збору, що тим самим засвідчує законність трансакції. Ця стародавня форма оподаткування існує з 1694 року. Ставка гербового збору на право передачі власності вартістю понад 60 тис. ф. ст. (менші суми звільнені від гербових зборів) становить 1 % вартості, зазначеної в угоді. При трансферті акцій стягується 0,5 % їх ціни, а при конверсії британських акцій в американські депозитарні розписки — 1,5 %.

Муниципальний податок (*council tax*), основа місцевих бюджетів Великої Британії, — податок на майно, що замінив собою в 1993 році непопулярний громадський збір подушного типу (*community charge*). Стягується з власників і орендарів нерухомого майна, вартість яко-

го оцінюється один раз у 10 років, та залежно від кількості членів родини, що проживають за однією адресою. У кожному з регіонів країни установлені свої норми оподаткування, тому ставки податку значно диференційовані.

Муніципалітети мають право встановлювати інші місцеві податки та збори, для яких немає єдиного переліку.

6.4. Банківська система Великобританії

Особливостями фінансової системи Великобританії виступають велика питома вага банківського капіталу, гнучкі організаційні структури фінансово-промислових груп (в основному, консорціуми). У сфері фінансів зайнято близько 4 млн осіб (12 % трудових ресурсів країни). Лондон залишається найбільшим після Нью-Йорка світовим фінансовим центром.

Банківська система Великобританії внаслідок особливостей економічної та історичної еволюції країни є однією з найрозвиненіших у світі. Фінансові установи країни надають широкий спектр послуг — консультаційних, юридичних, бухгалтерських, управлінських. Дерегулювання посилило тенденцію до диверсифікації фінансових послуг і універсалізації банків. Комерційні банки надають послуги, які раніше надавали торгові банки, вторгаються в сферу страхування, приєднують компанії, що спеціалізуються на видачі споживчого кредиту.

У цілях залучення коштів вкладників банки надають їм різноманітні послуги, фактично перетворюючись на фінансові супермаркети. Останнім часом зростає значення діяльності таких небанківських фінансових установ, як будівельні товариства, страхові й фінансові компанії, інвестиційні фонди. Швидко розширюється діяльність комп'ютерних фірм, які надають консультації у сфері інформаційних технологій, проводять дослідження ринку, надають управлінські та рекламні послуги.

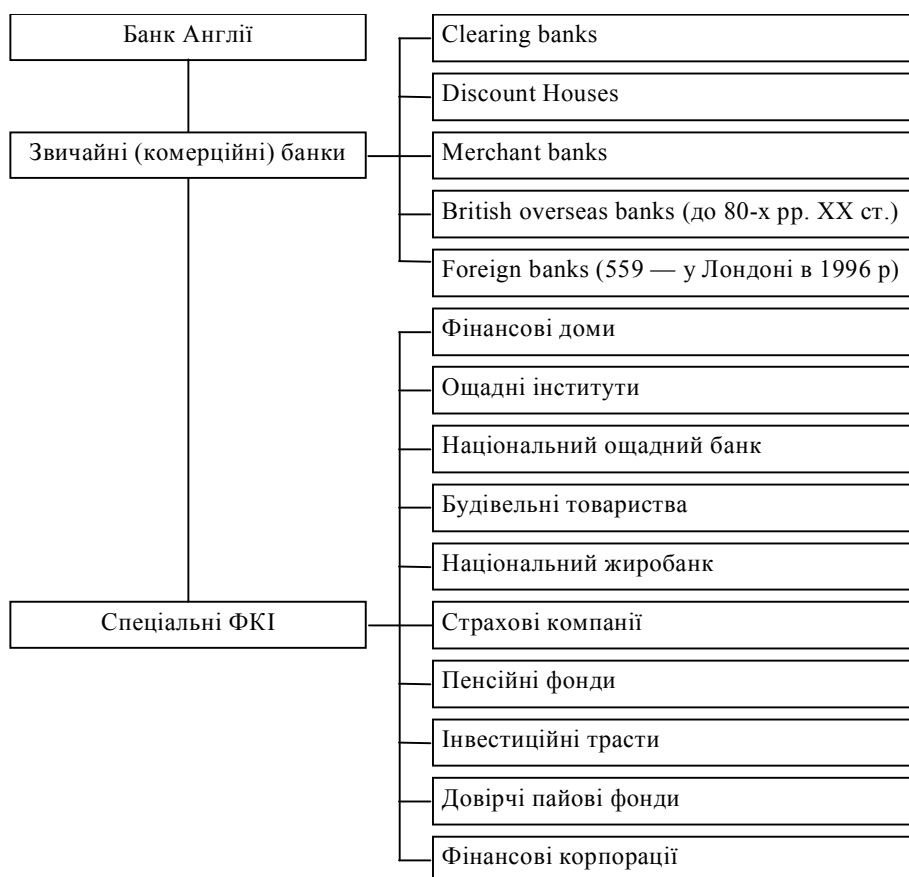

Рис. 6.3. Структура банківської системи Великобританії

Структура банківської системи Великобританії складається з таких ланок (рис. 6.3):

- *Банк Англії;*
- *комерційні банки;*
- *спеціальні фінансово-кредитні інститути.*

Юридичного розмежування функцій між кредитними інститутами здебільшого немає, а традиційні бар'єри в останні роки поступово розмиваються. У результаті існує тенденція до універсалізації кредитних інститутів.

Банк Англії (Bank of England) засновано в 1694 році як приватну акціонерну компанію. Із середини XVIII століття Банк Англії розпочав виконувати функції центрального банку, монополізував емісію банкнот і виступив як банкір уряду. У 1946 році Банк Англії націоналізовано урядом, який очолювали лейбористи, попередні власники отримали щедрий викуп: в обмін на акції їм було надано державні облігації на суму, що перевищувала номінальну вартість акціонерного капіталу в 4 рази.

У травні 1997 року уряд надав Банку Англії повну автономію щодо контролю монетарної політики й розробку стратегії досягнення встановленого урядом рівня інфляції. Установлення процентної ставки покладено на Комітет з монетарної політики (Monetary Policy Committee (MPC)). MPC складається з 9-ти членів:

- *керуючого (governor);*
- *двох заступників керуючого (deputy governors);*
- *головного економіста банку (bank's chief economist);*
- *виконавчого директора по ринках;*
- *чотирьох зовнішніх членів.*

Представник Казначейства, який інформує MPC про урядові економічні цілі та завдання, також є присутнім на засіданнях MPC, йому дозволяється брати участь у дискусіях без права голосу. Зовнішні учасники призначаються прем'єр-міністром (chancellor of the exchequer) та допомагають MPC отримати зовнішню експертизу. Члени MPC мають право голосу для встановлення процентної ставки, яка найбільше відповідає інфляційним межам.

Банк Англії виконує такі функції:

- *банк для комерційних банків;*
- *банк уряду (через нього проходять усі державні доходи й витрати);*
- *емісія банкнот;*
- *обслуговування позикових операцій держави;*
- *здійснення та контроль валютних операцій;*
- *управління офіційними золотовалютними резервами країни;*
- *нагляд за кредитними установами, валютними й кредитними ринками;*
- *консультування уряду з питань грошово-кредитної політики та її здійснення (переважно за допомогою купівлі-продажу комерційних векселів, цінних паперів; в окремих випадках виступає у ролі «кредитора останньої інстанції» банківської системи).*

Банк Англії не залежить від уряду. Строк повноважень керуючого Банку Англії не залежить від зміни уряду (це сприяє незалежності банку).

В умовах ринкової економіки важливою формою контролю за діяльністю центрального банку є *зовнішній і внутрішній аудит*, який відіграє важливу роль у системі перевірок центрального банку.

Внутрішній аудит Банку Англії організаційно — це особливий структурний підрозділ — *департамент аудиту*. Директор департаменту (головний внутрішній аудитор) підпорядковується безпосередньо створеному зі членів Ради директорів підкомітету з питань аудиту та самій Раді. У такий спосіб підкреслено незалежність аудиторської служби.

Внутрішні аудитори Банку Англії підтримують добрі взаємини із зовнішніми аудиторами, вільно обмінюються інформацією, що має додаткові переваги:

- *можливість запозичення оптимальної системи (колеги мають досвід роботи із системами внутрішнього аудиту інших клієнтів);*

- *якісна оцінка системи внутрішнього аудиту Банку Англії;*
- *здешевлення зовнішнього аудиту (використання підсумків діяльності служби внутрішнього аудиту Банку Англії).*

Підставою для такої співпраці є узгоджена сторонами офіційна пам'ятна записка про оптимальне розмежування функцій та обов'язків. У Банку Англії аудиторів проводять такі **перевірки**:

- *фінансові;*
- *комп'ютерної мережі;*
- *ефективності витрачання коштів.*

Аудиторів не заглиблюються детально у справи перевірених підрозділів, їхню увагу привертають лише порушення, які можуть призвести до глобальних негативних наслідків. З метою досягнення позитивних результатів у роботі аудиторів акцентують увагу на таких **моментах**:

- *ретельне планування;*
- *розуміння системи, що перевіряється;*
- *оптимальна оцінка ризиків і механізмів управління;*
- *забезпечення зв'язку;*
- *докладна інформація.*

У департаменті аудиту Банку Англії перевагу надають комплексному підходу у доборі кадрів (аудиторами стають і сторонні спеціалісти, і співробітники підрозділів банку). Працівники виконують функціональні обов'язки за індивідуальним «Положенням про посаду». Аудиторів повинні бути ініціативними й старанними, наполегливо доводити дослідження до логічного завершення, бути тактовними, дипломатично виходити з нелегких ситуацій, уміти аналізувати стан справ і чітко формулювати висновки, а також орієнтуватися у системах, що перевіряються. Подана аудиторів інформація є підставою для прийняття Радою директорів Банку Англії оптимальних управлінських рішень щодо вдосконалення принципів функціонування банку.

Банк Англії бореться з **ризиками високого рівня** (втрата грошей або репутації) і **вторинними ризиками**, до яких належать такі:

- *обман (приведе до порушення законодавства);*
- *помилка (спричинить вплив інформації з банку);*
- *крадіжка (втрата нерухомості);*
- *неправильне рішення (може призвести до неплатоспроможності банку);*
- *помилкове стратегічне планування (спричинить недостатню інформованість керівництва банку);*
- *неефективне забезпечення комп'ютерних систем.*

З метою управління даними ризиками Банком Англії розроблено систему контролю:

1. Працівники банку:

- *наявність достатнього досвіду;*
- *адекватна підготовка.*

2. Стан роботи з документами:

- *наявність двох підписів для переказування коштів;*
- *перевірка підсумкових показників для підтвердження точності цифр.*

3. Виконанням угод:

- *розмежування здійснення угод і виконання розрахунків;*
- *перевірка лімітів угод;*
- *контроль інструкцій щодо розрахунків (запис телефонних розмов дилерів).*

4. Цінності:

➤ *подвійний нагляд за доступом у сховища, де зберігаються цінності (два ключі є у різних працівників);*

- *розмежування зберігання цінностей та їх обліку;*
- *систематичні підрахунки й звіряння;*
- *обладнання сховищ відеоапаратурою.*

5. Комп'ютери:

- *дублювання інформації на випадок її втрати у центральному комп'ютері;*

- використання паролів для доступу до системи комп'ютерів і програмного забезпечення;
- забезпечення комп'ютерних систем технічною документацією, що дає змогу терміново знайти неточності;
- використання мереж із шифрованими засобами для зменшення ризику небажаного проникнення.

Банк Англії має вирішальний вплив на стабільність національної валюти, надійність банківських установ, дієвість платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування економіки країни.

У 1979 році створено Раду захисту депозитів Банку Англії, яка гарантувала 75 % компенсації за вкладом не більше 10 000 ф. ст. (тобто за вкладом 8 000 ф. ст. компенсація становила 6 000 ф. ст., а за вкладом 25 000 — тільки 7 500 ф. ст.). У 1987 році сума вкладу, за яким гарантувалося 75 % компенсації, становила 15 000 ф. ст. З 1999 року Рада захисту депозитів гарантує 90 % компенсації Банком Англії вкладів, що не перевищують 20 000 ф. ст. (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

ПОКАЗНИКИ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ ПРИВАТНИХ ОСІБ

Сума депозиту, що страхується, ф. ст.	20 тис.
Частина депозиту, який підлягає компенсації, %	90
Мінімальний розмір страхового фонду, ф. ст.	5 млн.

Банк Англії постійно зменшує розмір обов'язкових резервів комерційних банків і здійснює грошово-кредитну політику без обов'язкового резервування. Невелика норма обов'язкового резервування (0,35 %) застосовується для забезпечення доходу для Банку Англії.

В умовах поступової відмови від обов'язкового резервування Банк Англії спрямовує зусилля на управління зміною процентних ставок. Цього досягають за допомогою операцій на відкритому ринку.

Банківські установи Великобританії виконують також установлені чинним законодавством загальні звітні процедури. Банк Англії отримує звіти аудиторів та ревізорів згідно з інструкцією для ревізорів (1994 рік) до закону про банки, який прийнято в 1987 році.

Згідно з інструкцією № 3 до Положення про координацію банківської системи, яка була видана в 1992 році (друга директива Ради Європи), Банк Англії має право вимагати звіти за бухгалтерськими записами та системами внутрішнього контролю від усіх банків.

Комерційні банки включають наступні види:

- клірингові банки;
- облікові домів;
- торговельні банки;
- іноземні банки;
- банки Співдружності.

Найменування «банк», згідно із законом про банківську діяльність від 1987 року, залишається за банками, що мають капітал, який перевищує £5 млн, або за банками, які зареєстровано за кордоном.

Клірингові банки (clearing banks) (основа банківської системи Великобританії) — провідні депозитні банки, які входять до складу найбільших банків світу. Вони є членами *Лондонської клірингової палати*, активно проводять міжнародні операції та керують за кордоном мережею дочірніх компаній, відділень і представництв (мають представництва у країнах СНД).

З середини 1980-х років унаслідок лібералізації правил торгівлі цінними паперами на Лондонській фондовій біржі й за її межами, а також через посилення конкуренції у сфері традиційних банківських операцій з боку будівельних товариств та інших небанківських кредитних установ клірингові банки почали активно розширювати коло фінансових послуг.

Організаційно це виявилось в поєднанні клірингових банків із безліччю спеціалізованих дочірніх компаній (із торгівлі цінними паперами, лізингу, факторингу тощо) і в перетворенні їх на кредитно-фінансові конгломерати.

Зокрема, Lloyd's можна лише умовно вважати корпорацією. Фактично це сектор ринку. Але якщо в 1989 році кількість індивідуальних вкладників Lloyd's становила 31329, то вже у 1993 році — 19537, проте, незважаючи на негаразди, корпорація утримує позиції.

Банк «Holding Hong Kong and Shanghai Banking Corporation» («HSBC») — Холдинг банківської корпорації Гонконгу й Шанхаю) разом з американськими Citibank і Bank of America складає трійку найбільших банків миру. Спочатку банк «HSBC» (засновано в 1865 році) діяв переважно в Гонконгу, Шанхаї й Лондоні, опікуючись головним чином обслуговуванням торгівлі опіумом. У кінці XIX століття отримав статус банку британського уряду на Сході. Після закінчення Другої світової війни компанія почала експансію в країни Заходу: у 1981 році засновано дочірній банк у Канаді, в 1986 році — в Австралії, в 1987 році під його контроль перейшов нью-йоркський Marine Midland Bank. У 1991 році всі банки, що належали «HSBC», були об'єднані в холдинг.

Облікові дома (Discount Houses) — установи, що функціонують на грошовому ринку. Вони традиційно залучають ресурси до запитання (онкольний кредит) і вкладають їх у комерційні казначейські векселі, державні облигації, зобов'язання муніципалітетів, строкові депозити й депозитні сертифікати. До 1980-х років облікові дома були єдиними установами, які мали право на кредити Банку Англії в обмін на посередництво в розміщенні казначейських векселів. Банк Англії й далі здійснює операції на грошовому ринку в одному з облікових домів, проте вони вже не мають таких привілеїв і їхнє значення зменшується. В умовах швидкої перебудови грошово-кредитної сфери ці вузькоспеціалізовані інститути-посередники диверсифікували діяльність, тому їх кількість у 1990-х роках скоротилася до 10.

Торговельні банки (Merchant banks) (кілька десятків установ Сіті), основна сфера діяльності яких пов'язана із зовнішньою торгівлею й міжнародними кредитно-фінансовими операціями. Сила цих банків полягає у позиції, яку вони традиційно займають на ринку позикових капіталів, зокрема, цінних паперів. Торговельні банки поєднують депозитно-позикові операції для обмеженої кількості клієнтів з емісійно-засновницькою діяльністю, а також із консультаційними послугами. Вони організують консорціуми, керують портфелями цінних паперів, виступають посередниками в операціях злиття й поглинання компаній, відіграють важливу роль на валютному ринку й ринку золота.

Merchant banks входять до банківських асоціацій Issuing Houses Association (55 банків) і Accepting Houses Association (16 банків). Крім цього, Merchant banks, які здійснюють емісію цінних паперів, входять до асоціації British Merchant Banking and Security Houses Association.

Іноземні банки (Foreign banks) — найчисленніша група банківських установ Великобританії. Із приблизно 800 кредитних інститутів у країні понад 350 — іноземні. Загальний баланс іноземних банків становить понад 60 % балансу всієї банківської системи. У 1996 році в Лондоні були зосереджені найбільші інвестиційні компанії Європейського економічного співтовариства й 559 іноземних банків (американських банківських представництв більше ніж банків у самому Нью-Йорку, а концентрація японських банків більша, ніж у Токіо).

Банки Співдружності (British overseas banks) — офіційна назва колишніх британських колоніальних банків. Зараз не виокремлюються, оскільки більшість із них увійшли до складу великих банківських груп. Відмінність таких установ — переважна діяльність у країнах ЄС, хоча їхні штаб-квартири та акціонери розміщуються у Великобританії. Типовий представник цієї групи — Standard-Chartered Bank — має за кордоном понад 1300 відділень і входить до перших десяти банків Великобританії. У складі провідних клірингових банків колишні колоніальні банки звичайно виконують функції спеціальних міжнародних підрозділів.

Спеціальні фінансово-кредитні інститути включають наступні ланки:

- фінансові дома;
- оцядні інститути;

- *національний ощадний банк;*
- *будівельні товариства;*
- *Національний жиробанк;*
- *страхові компанії;*
- *пенсійні фонди;*
- *інвестиційні трасти;*
- *довірчі пайові фонди;*
- *фінансові корпорації.*

Фінансові дома спеціалізуються на кредитуванні продажу з розстрочкою платежу споживчих товарів і деяких видів промислового обладнання. Основне джерело ресурсів цих установ — короткострокові депозити (строком від 3 до 6 міс.) промислових торгових фірм, банків і населення. Вага фінансових домів у загальному обсязі кредитних операцій невелика. Багато з них втратили самостійність і контролюються депозитними або торговими банками. Останнім часом фінансові дома активно провадять лізингові операції та опікуються кредитними картками.

Ощадні інститути включають довірчо-ощадні банки, будівельні товариства й Національний ощадний банк. Основне джерело ресурсів — невеликі вклади населення. Довірчо-ощадні банки в минулому здебільшого відігравали роль місцевих ощадних кас. Пізніше вони були реорганізовані в 16 великих регіональних установ, але їхній правовий статус залишався невизначеним. Наприкінці 1986 року вони перетворилися на єдиний акціонерний Довірчо-ощадний банк, який виконує всі основні операції комерційних банків.

Національний ощадний банк (у минулому поштово-ощадний банк) акумулює заощадження населення через мережу поштових відділень, кількість яких перевищує 20 тис. Банк пропонує два види рахунків — звичайні та інвестиційні (за останніми процент вищий, але одержати вклади можна з попередженням за місяць). Усі кошти банк інвестує у державні цінні папери.

Будівельні товариства існують понад 200 років, нині вони акумулюють найбільшу частину заощаджень населення, їх сумарні активи приблизно дорівнюють величині активів провідних депозитних банків. Серед будівельних товариств триває процес централізації, але вони залишаються кооперативними інститутами. Ресурси будівельних товариств ідуть переважно на довгострокове кредитування будівництва або купівлю житлових будинків (квартир) і вкладаються в цінні папери. Останніми роками товариства почали опікуватися багатьма банківськими операціями, торгівлею нерухомості.

Національний жиробанк — державне підприємство, створене в 1968 році для розрахунків через поштові відділення. У цій ролі він є конкурентом системи чекового клірингу, характерного для комерційних банків.

Страхові компанії та пенсійні фонди спрямовують акумульований позиковий капітал у довгострокові інвестиції. Фінансово-кредитна діяльність є вторинною стосовно їхньої професійної спеціалізації — страхової справи й приватного пенсійного забезпечення. Мобілізовані ними кошти вкладаються в операції на строк до 20—25 років (переважно в акції), проте страховий ринок Великобританії залишається найконсервативнішим: існує організація страхових синдикатів, які є світовими лідерами у страхуванні банківських ризиків.

Члени корпорації — приватні особи, які несуть необмежену відповідальність за свої ризики, називаються андерайтерами, або «людьми з іменами», тобто людьми зі статком, який дає їм змогу вести страхову діяльність. Андерайтери об'єднуються у синдикати, кожен з яких має щонайменше одного професіонала, уповноваженого брати на страхування ризики від імені членів синдикату.

Кожен андерайтер, у свою чергу, має кілька довірених брокерів, які власне й відшуковують клієнтів для страхування. Андерайтер аналізує пропозиції брокерів і вирішує, чи страхувати запропоновані ризики. У цьому полягає одна з особливостей такого страхового ринку: на нього неможливо вийти без брокера.

Інвестиційні трасти здійснюють виключно операції із цінними паперами. Через емісію акцій і облігацій вони залучають капітал, який вкладають у цінні папери інших компаній. При зниженні курсу цінних паперів вони зазнають фінансових труднощів, збитків і банкрутують.

Довірчі пайові фонди за спеціалізацією подібні до інвестиційних трастів, вони акумулюють грошовий капітал і вкладають його в цінні папери. Але оскільки пайовик будь-коли може продати свій пай провідній компанії, то капітал цих фондів змінюється: він залежить від переважаючого характеру операцій — продажу чи купівлі паїв. Структура активів фондів подібна до структури активів інвестиційних трастів: близько 80 % становлять акції приватних компаній.

Фінансові корпорації спеціалізуються на кредитуванні приватних фірм, які не мають доступу до звичайних джерел позикового капіталу. Держава надає фінансову допомогу таким корпораціям або виступає в ролі гаранта.

Органи регулювання банківської системи Великобританії. З 1 червня 1998 року лейбористським Кабінетом міністрів у Великобританії розпочата масштабна реформа органів управління фінансовим ринком. Сутність реформи — створення єдиного органу — **Управління з фінансового регулювання і нагляду**, відповідального за регулювання і нагляд за діяльністю всіх інвестиційних, фінансових і банківських компаній, що здійснюють діяльність на території Великобританії. Нова організація замінила систему роз'єднаних і малоефективних саморегульованих і регулюючих організацій, які функціонували на фінансовому ринку Великобританії. У даний час Управлінню з фінансового регулювання і нагляду вже передані чи передаються **функції таких організацій:**

- Ради з цінних паперів та інвестицій;
- Організації з регулювання управляючих;
- Управління з цінних паперів;
- Управління з приватних інвестицій;
- Комісії з будівельних товариств;
- Комісії з діяльності товариств взаємного кредитування;
- Реєстру кредитних союзів і товариств взаємного кредитування;
- Дирекції зі страхування Казначейства.

На сучасному етапі діяльність банків та інвестиційних компаній стає універсальною, ризики на різних сегментах ринку перемішуються. У цих умовах ідея єдиного регулюючого і наглядового органу виглядає дуже логічною.

Перевагою нового режиму регулювання є те, що він передбачає чіткий **поділ сфер відповідальності** між Казначейством і Управлінням з фінансового регулювання і нагляду, при цьому міністри відповідають за законодавчу базу, а Управління — за ефективну роботу відповідно до чинного на даний час законодавства. Управління з фінансового регулювання і нагляду відповідає за стосунки з фінансовими інститутами з метою забезпечення дотримання ними нормативних вимог.

Основними функціями виступають:

- оцінка фінансових ускладнень організації (вплив на інші установи);
- оцінка можливості виведення даної організації з кризи за участю інших комерційних організацій (якщо існує ризик для всієї фінансової системи в цілому, Банк Англії оцінює характер системної загрози і виправданість підтримки з боку представників державного сектору (забезпечення ліквідності чи капіталовкладеннями);
- надання консультацій населенню (розповсюдження посібників з використання індивідуальних ощадних рахунків приватними клієнтами, телефонні лінії допомоги, зустрічі в різних містах країни);
- запобігання використанню легальних форм фінансової діяльності в кримінальних цілях.

До складу витрат нової організації включені як власні витрати, так і витрати фірм, які підлягають регулюванню, що в цілому перевищує прямі витрати в пропорції 4:1. Об'єднання дев'ятьох різних організацій дало можливість одержати економію на підставі зростанням об-

сягу роботи, зокрема, у галузі забезпечення поточної діяльності, що дозволяє відшкодувати витрати багатьох фірм, повернувши переплачені ними кошти.

Комітет з фінансових послуг (Financial Services Authority (FSA)) здійснює регулювання для більшості ринків фінансових послуг, фондових бірж і фінансових компаній у Великобританії. FSA забезпечує справедливе й ефективне функціонування ринків фінансових послуг і захищає права клієнтів. Комітет з фінансових послуг — незалежна неурядова організація, яка наділена владою Актом «Про фінансові послуги і ринки» від 2000 року. Казначейство Великобританії призначає раду Комітету з фінансових послуг, яка відповідає за загальну політику, у той час як виконавчий директор відповідає за поточні рішення й управління персоналом. Рада Комітету складається з голови, головного виконавчого директора (chief executive officer), трьох керуючих і дев'яти директорів.

Банківський сектор Великобританії уражений іпотечною кризою в США і знаходиться на найнижчому за останні шість років рівні. Роздрібний банк Northern Rock було врятовано британським урядом. Інвестори були стурбовані розмовами про націоналізацію банку, але уряд оголосив намір продати 56 млрд дол. боргу банку. Банківський сектор складається із сегментів надання послуг корпоративним клієнтам, фізичним особам і роздрібній торгівлі. Банківські послуги в роздрібній торгівлі охоплюють всі три економічні послуги: грошовий переказ, кредитування та заощадження.

Лондонська фондова біржа (London Stock Exchange (LSE)) відповідає за забезпечення високоактивного й ефективного ринку для торгівлі широким набором цінних паперів, у тому числі цінними паперами резидентів і нерезидентів, борговими цінними паперами, покритими варантами, депозитарними розписками. Лондонська фондова біржа дозволяє компаніям будь-якого розміру залучати капітал на чотирьох первинних ринках:

- **головному ринку** (престижний лістинг): акції найбільших компаній;
- **AIM**: акції менших компаній;
- **ринок професійних цінних паперів** (Professional Securities Market): депозитарні розписки і боргові цінні папери;
- **фондовий ринок спеціалістів** (Specialist Fund Market): спеціалізовані інвестиційні цінні папери.

Капіталізація фондового ринку становить 3 859 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Страхування складається зі страхування життя та інших видів страхування. Ринок страхування складається з ринку страхування на випадок смерті та пенсійного страхування. Загальна вартість страхових бруто-внесків у 2006 році досягла 370 млрд дол., з темпом зростання 6,3 % щорічно протягом 2002—2006 років. Сегмент страхування життя досяг 268 млрд дол. (72,4 % загальної вартості). Прогнозується, що загальний обсяг страхового ринку досягне 461,7 млрд дол. до кінця 2011 року.

Управління активами. Загальна вартість активів під управлінням дорівнює 3,1 трлн дол. Іноземним клієнтам належать активи вартістю 800 млрд дол. (27 % загальної вартості активів).

Рейтингова агенція Standard & Poog's у 2007 році надала Великобританії рейтинг AAA через високий рівень диверсифікації та відкритості економіки.

6.5. Фінанси домогосподарств Великобританії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 2,1 % доходу, на найбагатші 10 % — 28,5 %; коефіцієнт Джині дорівнює 34. З метою управління бюджетним дефіцитом урядом передбачені пріоритети: охорона здоров'я й освіта. Система соціального захисту представлена Департаментом праці і пенсій (Department for Work and Pensions (DWP)). Основними цільовими групами DWP виступають:

- діти;
- пенсіонери;
- інваліди і люди, які піклуються про них;

➤ *люди працездатного віку.*

Агентство з підтримки дітей (Child Support Agency (CSA)) відповідає за своєчасну і в повному обсязі сплату аліментів, у тому числі збирання і трансфер коштів від батьків, які знаходяться за кордоном. Незважаючи на прогрес — у 1997—1998 рр. 25 % дітей жили в бідності — у 2003—2004 рр. в бідності жили 20 % дітей

Пенсійний фонд (*Pension Service*) надає державну фінансову підтримку більш як 11 млн пенсіонерів на національному і місцевому рівнях.

Фонд з підтримки інвалідів і піклувальників (Disability and carers service) надає такі види фінансової допомоги:

- допомога на відвідування (Attendance Allowance);
- допомога при інвалідності (Disability Living Allowance);
- допомога піклувальникам (Carer's Allowance);
- компенсаційні виплати для погашення збитків від вакцинації (Vaccine Damage Payments).

Центр зайнятості (Jobcentre plus) допомагає безробітним знайти роботу і працевлаштуватися заповнити вакансії.

Комісія зі здоров'я та безпеки (health and safety commission (HSC)) забезпечує контроль над ризиками, які притаманні динамічним робочим місцям.

Національне агентство з охорони здоров'я (*National Health Service (NHS)*) засновано в 1948 році як єдина установа, що відповідає за охорону здоров'я у Великобританії. Через розподіл повноважень Англія, Шотландія, Уельс і Північна Ірландія мають власні національні агентства з охорони здоров'я, які фінансуються за рахунок податків.

Органи місцевого самоврядування взяли на себе повноваження щодо забезпечення доступності медичних послуг Primary Care Trusts — в Англії, Health Boards — у Шотландії, Primary Care Partnerships — у Північній Ірландії і місцеві групи здоров'я в Уельсі, що є різновидами центрів з надання медичних послуг.

Комісія з охорони здоров'я відповідає за оцінку та звіт про діяльність Національного агентства з охорони здоров'я і приватних закладів охорони здоров'я в Англії у здійсненні тематичних оглядів системи охорони здоров'я в Уельсі. Подібні заклади існують по всій території Великобританії.

Загальні видатки на охорону здоров'я становили більш як 200 млрд дол. і приблизно 8,3 % ВВП у 2005—2006 роках. Приватні витрати на охорону здоров'я дорівнюють лише 16,5 % від загальних видатків у цій царині. Основною метою уряду було збільшення видатків на охорону здоров'я до 9,3 % ВВП протягом 2007—2008 років. Витрати на охорону здоров'я в 2007 році становили 229 млрд дол., тобто 9 % ВВП. Протягом останніх 15 років частка державних витрат складала 81—85 %. На державу припадає 191,2 млрд дол. (83,5 % витрат), на приватний сектор 37,8 млрд дол. (16,5 %).

Проблема старіння нації вирішуються шляхом «керованої міграції» і реформуванням системи соціального забезпечення, зокрема, охорону здоров'я і пенсійного забезпечення. Пенсійною реформою передбачається збільшення пенсійного віку з 65 до 68 років. Мінімальний трудовий стаж жінок для отримання повної державної пенсії зменшено з 44 до 30 років. Відповідно до законів ЄС «Про працю», максимальна тривалість робочого тижня складає 48 годин за 7 днів, з мінімальним відпочинком 11 годин кожні 24 години. Великобританія дозволяє працювати більше всім, хто бажає.

Система освіти. Навчання в школі є обов'язковим для дітей у віці від 5 до 16 років, більшість дітей відвідує державні безкоштовні школи. Система освіти в Шотландії значно відрізняється від систем Англії, Уельсу та Північної Ірландії, які є дуже подібними.

Відповідно до Акту «Про реформу освіти» від 1988 року, запроваджена Національна програма навчання (National Curriculum) для державних початкової та середньої освіти, хоча незалежні школи, які не залежать від державного фінансування, можуть визначати самостійно програму навчання.

Національна програма навчання намагається дати глибші знання за вузьким колом дисциплін, у свою чергу система освіти Шотландії акцентує увагу на широкому колі дисциплін.

Національна програма навчання включає: загальну науку, математику й англійську мову; історію, географію, мистецтво і дизайн, музику, технологію, інформацію та комунікаційну технологію, сучасні іноземні мови; громадянство, релігія і фізичне виховання.

Батьки можуть обрати відправити дітей у гральні групи або дитячі садки перед початковою освітою. Діти починають ходити до школи у віці 4—6 років. Середня освіта починається у віці 11—13 років. Вища освіта у віці 17—19 років.

Вища освіта (Tertiary education). Більшість студентів, які хочуть отримати вищу освіту користуються Агентство із зарахування до університетів і коледжів (Universities and Colleges Admissions Service (UCAS)). Хоча більшість університетів не належать державі, вони фінансується державою. Якість освіти визнається по всьому світу. Більше 2,2 млн. студентів навчаються у Великобританії, щорічно випускається 630 000 студентів.

У Великобританії нараховується 170 університетів і закладів вищої освіти, включаючи 4 найкращих університети в Європі та 2 з 3-х найкращих університетів світу. У 2007 році на НДДКР у Великобританії витрачено 43 млрд. дол., що складає лише 1,69 % ВВП; до 2014 року планується збільшити цей показник до 2,5 %.

Контрольні запитання:

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Великобританії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Великобританії.
3. Наведіть основні податки Великобританії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Великобританії.
5. Надайте загальну характеристику фінансів домогосподарств Великобританії.

Фінансова система Іспанії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Іспанії*
- *Бюджетна система Іспанії*
- *Податкова система Іспанії*
- *Банківська система Іспанії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Іспанії*
- *Фінанси домогосподарств Іспанії*

7.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Іспанії

Іспанія (Королівство Іспанія) (Reino de España; España) — парламентська монархія, яка складається з 17 автономних областей (comunidades autonomas, одна — comunidad autonoma), що розташовані на Європейському континенті; 2 автономних міст (ciudades autonomas, одна — ciudad autonoma): Сеута та Мелілья (розташовані на Африканському континенті) і островів Чафарінас, Пеньйон-де-Альхусемас, Пеньйон-де-Велес-де-ла-Гомера, які мають спільну назву «фортеці суверенітету» (Plazas de Soberania).

Загальна площа 504 782 км² (суша — 499 542 км², водна поверхня 5 240 км²). Довжина кордонів складає 1 917,8 км: Андорра — 63,7 км, Гібралтар — 1,2 км, Марокко — 15,9 км, Португалія — 1 214 км, Франція — 623 км. Довжина узбережжя — 4 964 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 40,525 млн. осіб. Середній вік населення складає 41,1 роки (для чоловіків — 39,7; для жінок — 42,5). Приріст населення дорівнює 0,072 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,31 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,05 роки (чоловіки — 76,74; жінки — 83,57). Писемність населення — 97,9 %; витрати на освіту складають 4,2 % від ВВП (показник 2005 року). Інтернет користувачів нараховується 19,69 млн. осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 1 378 млрд. дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 1 683 млрд. дол. Інвестиції складають 30,1 % від ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 36 500 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 3,6 %; промисловість — 28,9 %; послуги — 67,5 %.

Трудові ресурси нараховують 23,1 млн. осіб; рівень безробіття дорівнює 13,9 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 4 %; промисловість — 26,5 %; послуги — 69,5 %.

У 2008 році експорт склав 292,8 млрд. дол. ФОБ, а імпорт — 444,9 млрд. дол. ФОБ. Золотовалютні резерви оцінюють у 21,38 млрд. дол. Зовнішній борг — 2,478 трлн. дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 606,8 млрд. дол., прямі зарубіжні інвестиції — 738,5 млрд. дол.⁴²

На сьогоднішній день в Іспанії спостерігається економічна криза, яка поглиблюється через слабкість внутрішнього попиту й зростаючу інфляцію. Очікується продовження падіння в 2008 і 2009 роках, коли зростання ВВП оцінюється на рівні 2,1 % і 1,8 % відповідно. З метою подолання економічної кризи у квітні 2008 року урядом прийнято пакет фінансових законів на загальну суму 16 млрд. дол.

7.2. Бюджетна система Іспанії

Відповідно до Конституції (1978 рік) та інших нормативно-правових актів, бюджетна система Іспанії складається із трьох рівнів:

⁴² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

- державний бюджет;
- бюджети 17 автономних областей і 2 автономних міст;
- місцеві бюджети (бюджети провінцій і міст).

Необхідно розрізняти **державний бюджет** і **загальний (зведений, консолідований) бюджет** Іспанії, який має наступну структуру (2008 рік):

- державний бюджет (48,1 %);
- бюджети автономних областей (14,6 %);
- бюджет Соціального забезпечення (36,5 %);
- бюджети державних установ і публічно-адміністративних організацій (0,8 %).

Державний бюджет щороку розробляється Міністерством економіки і фінансів, а саме Головним Секретаріатом з бюджету і витрат, у даному процесі приймають участь 3 комітети⁴³:

- бюджетний комітет;
- комітет витрат на персонал і пенсії;
- комітет суспільних фондів.

Бюджетний процес складається з чотирьох стадій:

- складання проекту бюджету;
- прийняття бюджету;
- виконання бюджету;
- складання Міністерством економіки і фінансів Іспанії звіту про виконання бюджету.

Проект бюджету затверджується Радою Міністрів, а згодом — Конгресом депутатів і Сенатом. Фінансовий рік в Іспанії співпадає з календарним роком.

Бюджети автономних областей і місцеві бюджети складаються органами місцевого самоврядування незалежно від уряду, проте повинні відповідати встановленим спільним нормативам.

У 2007 році витрати консолідованого бюджету Іспанії склали 475,3 млрд. дол. Витратна частина бюджету на 2008 рік складається з операцій поточного характеру (262,4 млрд. євро), операцій з капіталом (24 млрд. євро), фінансових операцій (59,7 млрд. євро). Витрати консолідованого бюджету країни на 2008 рік становлять 349,2 млрд. євро (на 7,5 % більше ніж у 2007 році). Витрати на нефінансові операції зросли до 289,6 млрд. євро (82,9 % витрат консолідованого бюджету; зростання на 7,2 %, у порівнянні з 2007 роком). Видатки на Фонд резерву пенсій складають 6,8 млрд. євро.

Надходження до зведеного бюджету в 2008 році склали 308,6 млрд. євро, що на 8,8 % більше в порівнянні з минулим роком. нефінансові надходження досягли рівня 301,6 млрд. євро, тобто на 7,9 % більше ніж у 2007 році. Найбільш важливим джерелом надходжень є податкові надходження (понад 96 %).

Основні статті податкових надходжень:

- податок з доходів фізичних осіб — 70,579 млрд. євро;
- ПДВ — 61,279 млрд. євро;
- прибутковий податок — 44,42 млрд. євро;
- податок на емісію двоокису вуглецю — 10,849 млрд. євро;
- акцизи на тютюнові вироби — 6,642 млрд. євро.

Видатки державного бюджету Іспанії становлять 201,82 млрд. євро; нефінансові операції 152,331 млрд. євро (75,5 %), що на 6,7 % більше ніж у 2007 році.

Загальні видатки бюджетів автономних областей у 2008 році склали 44,187 млрд. євро, що на 7,4 % більше від аналогічних витрат у 2007 році. Основними статтями витрат бюджетів автономних областей є витрати на НДДКР, об'єднання заради розвитку, допомога безробітним, стимулювання зайнятості й охорони здоров'я.

Витрати бюджету соціального забезпечення склали 115 млрд. євро (зростання на 7,7 % у порівнянні з 2007 роком).

⁴³ <http://www.sgpg.pap.meh.es/SGPG/Cln_Principal/Presupuestos>

Витратна частина бюджетів державних установ складає 5,15 млн. євро, у той час, як витрати на публічний адміністративний сектор складають 1,979 млрд. євро.

Таблиця 7.1

СТРУКТУРА ВИТРАТ КОНСОЛІДОВАНОГО БЮДЖЕТУ ІСПАНІЇ НА 2008 РІК⁴⁴

Витрати	Сума, млрд. євро	Частка бюджету, %	Зміна відносно 2007 року, %
Суспільні потреби (армія, правосуддя тощо)	22	7,0	12,7
Соціальна сфера (освіта, охорона здоров'я тощо)	150,3	47,8	7,7
Виробництво товарів першої необхідності	8,6	50,5	7,8
Економічні (дотації та інвестиції)	39,5	12,6	8,3
Загальні (обслуговування зовнішнього боргу, перерозподіл витрат між бюджетами)	93,9	29,9	7,0
Усього:	314,3	100	7,9

Основні статті витрат консолідованого бюджету Іспанії на 2008 рік (табл. 7.1):

- пенсії — 98 млрд євро;
- трансферти до бюджетів автономій — 65,845 млрд євро;
- обслуговування державного боргу — 16,609 млрд євро;
- витрати на допомогу по безробіттю — 15,777 млрд євро;
- витрати на інфраструктуру — 15,17 млрд євро;
- витрати на оборону — 8,149 млрд євро;
- витрати на охорону здоров'я — 4,434 млрд євро;
- витрати на освіту — 2,933 млрд євро.

У 2003 році уряд запровадив Закон «Про бюджетну стабільність», який закликає всі рівні державного управління формувати, приймати та виконувати збалансовані бюджети або отримувати бюджетний профіцит. Протягом 2004—2007 років консолідований бюджет Іспанії зводився з профіцитом. У 2006 році профіцит становив 1,8 % ВВП; у 2007 році профіцит становив 23,368 млрд євро (2 % ВВП). У 2008 році дефіцит бюджету становив 40,656 млрд євро, державний борг — 37,5 % ВВП.

7.3. Податкова система Іспанії

Податкова система Іспанії складається із трьох рівнів:

- державного;
- регіонального;
- місцевого.

Загальнодержавні податки в Іспанії можна класифікувати таким чином:

1. Прямі податки:

1.1 з доходів:

- прибутковий податок;
- податок з доходів фізичних осіб;
- податок з доходів нерезидентів;

⁴⁴ <http://www.sgpg.pap.meh.es/SGPG/Cln_Principal/Presupuestos>

1.2 **податки на майновий статок** (стосується виключно фізичних осіб):

- *майновий податок;*
- *податок на спадщину і дарування.*

2. **Непрямі податки і збори:**

2.1 *ПДВ;*

2.2 *податок на передачу майна і документальні правові акти;*

2.3 *акцизи;*

2.4 *імпортне мито;*

2.5 *страховий податок.*

Податок з доходів фізичних осіб сплачується на підставі закону «Про податок на доходи фізичних осіб» № 35 від 28 листопада 2006 року⁴⁵, який установлює категорії доходів, які оподатковуються (заробітна плата найманих працівників; земельні доходи; доходи від оборотного капіталу; доходи від економічної діяльності тощо). Податок з доходів фізичних осіб сплачують резиденти. Резидентом вважається особа, яка проводить більше 183 днів за календарний рік у даній країні, або працює в Іспанії за наймом.

Податок з зарплати найманих працівників стягується за прогресивною шкалою в межах 0—43 %: 0 — з доходів, які не перевищують 9 000 євро на рік; 43 % — з доходів, які перевищують 52 360 євро на рік. Передбачена податкова пільга інвалідам, які сплачують лише 33—65 % від загальної ставки оподаткування.

Існують загальна і регіональна шкали сплати податку з доходів фізичних осіб. Мінімальна комбінована ставка становить 24 % для доходів, які не перевищують 17 707,2 євро; податкова ставка для доходів, які перевищують 53 407,2 євро, становить 43 %. Іспанія підписала договори про усунення подвійного оподаткування з усіма країнами-членами ЄС.

Податок на доходи нерезидентів сплачується суб'єктами, які здійснюють економічну діяльність на території країни:

1) за умови постійного представництва (підприємство на іспанській території) сплачують за ставкою 35 %;

2) за умови відсутності постійного представництва, оподатковуються наступні категорії:

- *доходи від праці;*
- *доходи від надання послуг;*
- *доходи від здійснення господарської діяльності на іспанській території;*
- *доходи від цінних паперів;*
- *доходи від нерухомості;*
- *інші види доходів.*

Прибутковий податок сплачується компаніями з юридичною адресою в Іспанії або у випадку перебування фактичного керівництва в Іспанії. З 1.01.2008 стандартна ставка оподаткування становить 30 % (у 2007 році — 32,5, у 2006 році — 35 %). Спеціальні ставки застосовуються щодо:

- *колективних інвестиційних підприємств (інвестиційні фонди в секторі нерухомості) — 1 %;*
- *кооперативів — 20 %;*
- *компаній, які займаються розвідкою й експлуатацією нафтових та газових родовищ, — 40 %.*

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за стандартною ставкою 16 %, а також за зниженими ставками: 7 — продукти харчування (окрім алкогольних напоїв), житло, перевезення пасажирів тощо; 4 % — товари першої необхідності, медикаменти, книги, газети, журнали. Звільнені від ПДВ фінансові та страхові трансакції, медичні й освітні послуги. В Іспанії ПДВ не стягується на Канарських островах, Сеуті та Мелільї.

Майновий податок стягується щорічно залежно від вартості майна за ставками 0,2—2,5 %: 0,2 — на майно вартістю до 167 129 євро; 2,5 % — на майно вартістю понад 10 695 996 євро.

⁴⁵ Офіційний сайт іспанської податкової служби // <<http://www.agenciatributaria.es>>

Акцизи застосовують щодо алкогольних напоїв, пива, бензину, дизельного палива, тютюнових виробів на стадії виготовлення, переробки та імпорту. Акцизи не стягуються в Сеуті та Мелільї, акцизи на алкогольні напої та пиво застосовуються на Канарських островах.

Податок за реєстрацію транспортних засобів стягується за такими ставками:

- *Піренейський півострів* — 12 %;
- *Канарські острови* — 11 %;
- *Сеута та Мелілья* — 0 %.

Податок на електроенергію стягується з виробництва, імпорту та придбання електроенергії в межах ЄС; база оподаткування визначається на основі ПДВ, помноженого на коефіцієнт 1,05113. Ставка податку становить 4,864 %.

Імпортне мито (зовнішнє щодо ЄС) становить 5—7 % для більшості продуктів, проте виробнича сировина може бути імпортована без обкладання митом або за мінімальною ставкою.

Загальне податкове навантаження становить 38 % ВВП.

7.4. Банківська система Іспанії

Банківська система Іспанії складається з таких ланок:

- *Банк Іспанії*;
- *іспанські й іноземні банки*;
- *ощадні каси*;
- *кредитні кооперативи* — сільські каси;
- *фінансово-кредитні організації* — організації, які спеціалізуються на фінансовому лізингу, фінансуванні й іпотечному кредитуванні, і не можуть приймати вклади від населення;
- *інститути спільного інвестування* (інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, пенсійні фонди).

Іспанія є членом ЄС і передала контроль над монетарною політикою Європейському центральному банку (European Central Bank (ECB)). **Банк Іспанії** (Banco de España) відповідає за імплементацію монетарної політики й виконує директиви Європейського центрального банку. З метою дотримання вимог, які були встановлені в 1992 році Маастрихтською угодою, Банк Іспанії отримав незалежність від уряду й запровадив жорсткі обмеження на використання урядом пропозиції грошей як джерела кредитів. Банк Іспанії відповідає за визначення та запровадження монетарної політики ЄС, з головною метою підтримання цінової стабільності в єврозоні. Банк також здійснює контроль над валютними операціями й просування належної роботи платіжної системи в єврозоні.

Банк Іспанії, беручи участь у діяльності Європейської системи центральних банків, виконує такі **основні функції**: 1) визначення й виконання валютної політики в єврозоні з метою підтримання стабільності цін; 2) проведення операцій з обміну валют, зберігання та управління офіційними валютними резервами держави; 3) розвиток та підтримка ефективності платіжної системи в єврозоні; 4) емісія банкнот; 5) інші функції, які передбачені законодавством ЄС.

Відповідно до положень закону «Про автономію» Банк Іспанії наділено такими функціями: 1) здійснення контролю за платоспроможністю й діяльністю кредитних організацій і фінансових ринків; 2) сприяння належному функціонуванню й стабільності фінансової системи й національних платіжних систем; 3) розроблення й публікація статистики, яка стосується його функцій; 4) здійснення послуг казначейства й фінансового агента у сфері державної заборгованості; 5) консультування уряду та підготовка необхідних звітів та досліджень.

Іспанія характеризується розвинутою банківською мережею. Центральним банком Іспанії зареєстровано 78 вітчизняних і 58 іноземних банків; крім комерційних існує 47 регіональних або провінційних ощадних банків. На два банки Santander Central Hispano (SCH) і Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) припадає близько 40 % активів банківського сектору. «Другий ешелон» складають ощадні банки La Caixa і Caja Madrid.

Ощадні каси — це кредитні організації, які мають цілковиту операційну свободу у порівнянні з іншими учасниками іспанської фінансової системи. Вони мають юридичний статус приватних фондів, які створено у соціальних цілях, та діють виключно на ринкових умовах, хоча й реінвестують частину отриманого прибутку в соціальні проекти.

Іспанські ощадні каси об'єднані в Іспанську конфедерацію ощадних кас (CECA). Цю кредитну організацію було засновано у 1928 році як Національну асоціацію та фінансовий орган ощадних кас, і на сьогоднішній день вона нараховує 46 ощадних кас. В останні роки банки та ощадні каси беруть участь у важливому процесі, який спрямовано на оптимізацію позицій масштабів в умовах єдиного європейського ринку банківських послуг. У рамках цього процесу відбулась подальша інтеграція, яка торкнулася найбільших іспанських банків та призвела до появи двох банківських груп (SCH та BBVA), які мають світовий масштаб і значну присутність у країнах ЄС.

Основним регулятором фондового ринку виступає **Національна комісія з фондових бірж** (Comision Nacional del Mercado de Valores (CNMV)) — агентство, яке здійснює нагляд та контроль над іспанськими фондовими ринками й над діяльністю учасників цих ринків. Дана установа була створена відповідно до закону «Про ринок цінних паперів», який ініціював реформу фондового ринку. Комісія здійснює нагляд на емітентами, брокерами й дилерами. Торгівці, які здійснюють управління цінними паперами фізичних осіб, також підпадають під юрисдикцію даної установи.

Іспанський фондова біржа (Bolsas y Mercados Espanoles (BME)) — офіційна фондова біржа Іспанії, яка складається з фондових бірж Барселони, Більбао, Мадрида й Валенсії. Ринкова капіталізація BME на кінець 2006 становить 1,3 трлн дол. BME — організація, яка координує іспанські ринки акцій, похідних цінних паперів, а також розрахунково-клірингові системи.

Мадридська фондова біржа є найбільшою, на неї припадає 92 % ринкової капіталізації, складається із цінних паперів 106 компаній із різних секторів економіки: будівництво, фінансові послуги, комунікації, споживчі та капітальні товари, енергетика, ринкові послуги. IBEX-35 індекс — це індекс Мадридської фондової біржі, який складається з 35 ліквідних цінних паперів. Sociedad de Bolsas, якою володіють чотири іспанські фондові біржі, відповідає за технічне управління Системою взаємозв'язку іспанського фондового ринку. Торгівля опціонами й похідними цінними паперами знаходиться під управлінням Іспанського ринку фінансових ф'ючерсів (Mercado Español de Futuros Financieros (MEFF)).

Регулятор страхового сектору — **Головне управління зі страхування і пенсійних фондів (Direccion General de Seguros y Fondos de Pensiones (DGSFP))**, знаходиться в підпорядкуванні Міністерства фінансів і економіки. Даний підрозділ відповідає за моніторинг функціонування приватних страхувальників і перестраховальників. Підрозділ регулює такі види діяльності: злиття, зміни в портфелі, виділ та інші трансакції між страхувальниками, щоб запобігти будь-яким нечесним діями у даному секторі.

У страхуванні домінує сектор страхування життя. На страхування припадає 6 % ВВП у 2006 році. Протягом останніх 5 років відчувається зниження ефективності діяльності страхових компаній. Загальна вартість страхових бруто-внесків у 2005 році досягла 20,5 млрд євро, на поліси страхування життя припадало 53,3, на пенсійні фонди — 46,7 %. В Іспанії комерційні та ощадні банки є основними постачальниками доходів страхових компаній. Найбільші 5 страховиків контролюють 37 % ринку страхування. Головними компаніями зі страхування життя є MAPFRE Vida Insurance, Vida Caixa Insurance і BBVA Seguros Insurance. Головними компаніями з інших видів страхування виступають Allianz Insurance, AXA Aurora Iberica Insurance і Zurich Espana Insurance.

Управління активами. Взаємні фонди в Іспанії у 2006 році досягли рівня капіталізації у 320 млрд євро. Споживчі взаємні фонди становлять дві третини даної суми — 213,7 млрд євро, на них припадає 18 % заощаджень та інвестицій домогосподарств, що трохи нижче за показник 2002 року в 21 %.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Іспанії довгострокову оцінку в ААА, охарактеризувавши стан економіки як стабільний.

7.5. Фінанси суб'єктів господарювання Іспанії

Найбільшими корпораціями з юридичною адресою або управлінським центром в Іспанії є такі: Repsol YPF, Banco Santander ex-BSCH, Telefonica, Endesa, El Corte Inglés, ACS (Actividades de Construcción y Servicios, S.A), BBVA (Banco Bilbao Vizcaya Argentaria), MCC (Mondragon Corporacion Cooperativa), Ferrovial Grupo, Telefonica Moviles, Iberdrola SA, CEPESA (Compania Espanola de Petroleo SA), Gas Natural Sdg SA, FCC (Fomento de Construcciones y Contratas) SA, Tabacalera, Inditex (Industria de Diseno Textil), Eroski, Union Fenosa SA⁴⁶. Частина з них знаходиться в державній власності, проте переважна більшість корпорацій є приватними.

До суспільного сектору (sectór público) підприємницької діяльності в Іспанії входять підприємства й торгові товариства державної форми власності. Закон від 14 квітня 1997 року «Про організацію та функціонування об'єктів державної форми власності» (LOFAGE), установлює юридичні умови діяльності підприємств державної форми власності. Головною метою діяльності таких підприємств є надання послуг та виробництво товарів, які є предметом суспільного інтересу, навіть за умови, якщо дані товари або послуги є економічно не вигідними.

Відповідно до статті 166 Закону Іспанії №33 від 3 листопада 2003 року підприємствами державної форми власності вважаються підприємства, понад 50 % статутного капіталу (власного капіталу) яких належить державі.

У 2008 році Іспанія витратила 38,2 млрд євро на фінансування державних підприємств: нефінансового сектору — 34,7 млрд євро; фінансового сектору — 1,9 млрд євро; страхового сектору — 1,6 млрд євро.

Державні підприємства забезпечують загальну інфраструктуру (залізниця, авіаперевезення, аеро- та морські порти, енергетика, науково-дослідна сфера). Збитки державних підприємств покриваються за рахунок бюджетних коштів; у 2008 році діяльність підприємств державної форми власності коштувала кожному жителю Іспанії 136 євро⁴⁷. Державна залізнична компанія RENFE, на яку припадає близько половини всіх видатків, залишається збитковою через значні капіталовкладення, які пов'язані з будівництвом надшвидкісних ліній перевезень.

Державні підприємства, які здійснюють НДДКР, у 2008 році отримують значні субвенції в розмірі 673,6 млн євро. Планується підвищити частку приватного сектору у видатках на НДДКР до 55 % у 2010 році.

7.6. Фінанси домогосподарств Іспанії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,6 % доходу, на найбагатші 10 % — 26,6 %; коефіцієнт Джині дорівнює 32. Доходи домогосподарств щороку стабільно зростають: 23 442 євро в 2006 році, що на 4,6 % більше, ніж у 2005 році, або 8 403 євро на особу, що на 6 % більше, ніж у 2005 році. Середня заробітна плата в Іспанії постійно зростає: у 2006 році становила 19 680,88 євро на рік, а в 2005—18 676,92 євро на рік⁴⁸.

У 2008 році мінімальна заробітна плата зафіксована на рівні 600 євро на місяць, або 8 400 євро на рік, яка враховує 12 місячних зарплат і 2 спеціальні виплати. Максимальна тривалість робочого тижня зафіксована на рівні 40 годин. Близько 60 % працівників покрито колективними угодами.

У 2008 році, внаслідок податкової реформи, домогосподарства (а їх налічується понад 15 млн) сплатять на 2,2 млрд євро податків менше, ніж сплатили б до реформування податкової

⁴⁶ <<http://es.transnationale.org/paises/esps.php>>

⁴⁷ <<http://www.eldiariomontanes.es/20071001/economia/empresas-estatales-costaran-euros-20071001.html>>

⁴⁸ Офіційний сайт Національного інституту статистики Іспанії // <<http://www.ine.es>>

системи⁴⁹. Щороку домогосподарства в Іспанії в середньому витрачають 29 393,93 євро (за даними 2006 року). У структурі витрат домогосподарств переважають витрати на комунальні послуги, транспорт та харчування. На освіту домогосподарства витрачають лише 0,92 % річного доходу, що в 10,5 рази менше за витрати на готелі, кафе та ресторани, та в 2 рази менше за витрати на алкогольні та тютюнові вироби⁵⁰.

Охорона здоров'я. У 1986 році Закон «Про загальну охорону здоров'я» (General Healthcare Act) окреслив основні принципи системи охорони здоров'я. Даний закон реформував стару систему, яка базувалась на страхуванні, на нову, яка фінансується на основі податків і забезпечує практично універсальне покриття. Децентралізація системи охорони здоров'я завершилась у 2002 році з наданням повноваження усім 17 автономним провінціям. Основними джерелами фінансування системи охорони здоров'я в провінціях: податки й відрахування із центрального бюджету. Приватна система охорони здоров'я складається із прямих виплат за надані послуги й добровільного медичного страхування.

У 2007 році Іспанія витратила близько 8,4 % ВВП на охорону здоров'я, що є нижче за середній показник у 9 % в ЄС. У 2004 році частка держави у видатках на охорону здоров'я становила 70, на приватний сектор — 30 %.

У зв'язку зі старінням населення прогнозується, що витрати держави на пенсійні виплати досягнуть 7 % ВВП, витрати на охорону здоров'я досягнуть 4 % ВВП. Значну частину надходжень до фондів соціального захисту забезпечують 2,7 млн імігрантів. Протягом 2000—2007 частка громадян іноземного походження збільшилась з 4 до 12 % від загальної кількості населення. З метою стимулювання народжуваності та покращення сімейного добробуту в 2008 році запроваджено одноразову допомогу по народженню або всиновленню дитини, яка виплачується в сумі 2 500 євро; крім цього встановлено пільги щодо оподаткування залежно від сімейного стану та кількості дітей.

Система освіти в Іспанії базується на прийнятому в 1990 році «Органічному законі про загальну організацію освітньої системи» («Ley Organica de Ordenacion General del Sistema Educativa (LOGSE)), який реструктурував початкову й середню освіту, запровадивши безкоштовну й обов'язкову освіту для дітей у віці 6-16 років. Шкільні програми були вдосконалені з метою залучення нових технічних предметів та іноземних мов. Розподіл освітньої програми за стадіями: *підготовча освіта* — 3—5 років; *початкова освіта* — 6—11 років; *середня освіта* — 12—16 років; *бакалаврат* — 17—18 років.

Перші три роки навчання не є обов'язковими. Школи поділяються на **три види**: *державні*; *приватні*; *змішані (concertado)*, які керуються приватними особами, але отримують державні субсидії.

Освіта в університетах є платною, але університети надають гранти й стипендії для іноземних і вітчизняних студентів.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Іспанії.
2. Наведіть основні податки Іспанії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Іспанії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Іспанії.

⁴⁹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

⁵⁰ Звіт про витрати домогосподарств в Іспанії // <<http://www.ine.es/prensa/np474.pdf>>

Фінансова система Італії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Італії*
- *Бюджетна система Італії*
- *Податкова система Італії*
- *Банківська система Італії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Італії*
- *Фінанси домогосподарств Італії*

8.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Італії

Італія (Repubblica Italiana, Italia) — республіка, яка складається з 15 областей (regioni, однина — regione) і 5 автономних областей (regioni autonome, однина — regione autonoma).

Загальна площа 301 230 км² (суша — 294 020 км², водна поверхня 7 210 км²). Довжина кордонів становить 1 899,2 км: з Австрією — 430 км, Ватиканом — 3,2 км, Сан Марино — 39 км, Словенією — 199 км, Францією — 488 км, Швейцарією — 740 км. Довжина узбережжя — 7 600 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 58,126 млн осіб. Середній вік населення становить 43,3 року (для чоловіків — 41,8; для жінок — 44,8). Приріст населення дорівнює — 0,047 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,31 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,2 року (чоловіки — 77,26; жінки — 83,33). Писемність населення — 98,4 %; витрати на освіту складають 4,5 % ВВП (показник 2005 року). **Інтернет-користувачів** налічується 32 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 1 801 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 2 399 млрд дол. Інвестиції становлять 20,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 31 000 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 2; промисловість — 26,7; послуги — 71,3 %.

Трудові ресурси налічують 25,09 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство, — 4,2; промисловість — 30,7; послуги — 65,1 %.

У 2008 році експорт становив 566,1 млрд дол. FOB, імпорт — 566,8 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 104 млрд дол. Зовнішній борг — 1,06 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 374,8 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 547,7 млрд дол.⁵¹

У 2007 році італійський ринок інформаційних технологій оцінювався в 29 млрд дол.; оборот ринку наукових досліджень про життя (біологія, біохімія, імунологія, вірусологія тощо) становив 20 млрд дол. Загальні національні видатки на НДДКР становили 1,5 млрд дол.; у даній сфері задіяно 85 000 осіб. Італійський уряд планує довести витрати на НДДКР до 2,5 % ВВП у 2010 році.

8.2. Бюджетна система Італії

Бюджетна система Італії включає:

- *бюджет центрального уряду;*
- *бюджети місцевих органів влади;*
- *спеціальні фонди.*

⁵¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

Державний бюджет складається за принципом нетто, тобто поряд із ним існують бюджети автономних державних підприємств, діяльність яких відображається в державному бюджеті у вигляді додатного або від'ємного сальдо.

Місцеві бюджети, як і бюджети інститутів соціального забезпечення, не входять до державного бюджету. Частина коштів, що акумулюються державним бюджетом, у різних формах передається місцевим органам влади, установам соціального забезпечення.

Бюджетний рік в Італії триває з 1 липня по 30 червня. Міністерство економіки і фінансів Італії складає проект бюджету протягом 7 місяців. Проект бюджету надходить до парламенту в кінці липня перед парламентськими канікулами, і парламент зобов'язаний ухвалити закон про бюджет до 16 грудня. Виконання бюджету, а також контроль за його виконанням організує казначейство. Найвищим контрольним органом Італії у царині державних фінансів є Рахункова палата. Після висновку Рахункової палати парламент затверджує закон про виконання бюджету.

Державний бюджет Італії складається із двох частин:

- *рахунків поточних операцій;*
- *рахунків руху капіталів.*

Доходи державного бюджету на 80 % забезпечують податкові надходження (в основному непрямі податки). Решта припадає на неподаткові надходження (операції із власністю й надходження від туризму); незначна частина доходів припадає на доходи від капіталу (проценти), від державних підприємств і майна.

Основні витрати державного бюджету складають:

- *соціальні виплати;*
- *економічні витрати* (наприклад, витрати на автошляхи, виробничу інфраструктуру, аеродроми й залізницю);
- *витрати на внутрішню безпеку й оборону;*
- *видатки на фінансове сприяння* (субсидії, пільгові кредити, пряме фінансування);
- *утримання адміністративного апарату;*
- *внески до бюджетів ЄС.*

П'ять регіонів Італії із двадцяти мають особливий статус, який виражається в існуванні конституційних законів, що наділяють ці регіони великою самостійністю у визначенні видаткової бази своїх бюджетів. На бюджетах регіонів лежить обов'язок щодо фінансування послуг медичних установ, планування містобудування, водопостачання, а також дорожнього будівництва й внутрішньо-регіонального пасажирського транспорту.

При цьому у законодавстві застережена можливість передачі частини видаткових повноважень органами влади регіонів на нижчестоящі рівні бюджетної системи. **Бюджети провінцій** несуть витрати щодо фінансування будівництва й утримання державних автомобільних доріг регіонального значення, фінансування водного й гірського транспорту, заходів щодо захисту навколишнього середовища, освітніх установ і культурних закладів регіонального значення (місцеві університети, музеї, театри тощо).

Основними статтями витрат **бюджетів муніципалітетів** виступають:

- *утримання місцевих підрозділів поліції;*
- *фінансування системи соціального забезпечення;*
- *будівництво й утримання будинків для органів юстиції й освітніх установ;*
- *будівництво, ремонт і прибирання муніципальних вулиць і доріг;*
- *забезпечення населення муніципалітету газом і електроенергією.*

Основними джерелами доходів регіональних і місцевих бюджетів виступають податкові внески, цільові й нецільові гранти бюджетів вищого рівня й позикові кошти.

До 1992 року частка власних податкових і неподаткових доходів регіональних бюджетів становила близько 3 % від загального обсягу. Місцеві органи влади не мали права вводити нові податки або маніпулювати ставками існуючих національних податків. У 1993 році, як один з етапів програми децентралізації податкової й бюджетної систем, за-

проваджено дозвіл органам влади регіонів змінювати ставки деяких національних податків у встановлених межах. До доходів регіональних бюджетів почали зараховувати надходження від цільового податку на охорону здоров'я, який стягується з фонду оплати праці й із доходів фізичних осіб, причому регіональним органам влади були передані права щодо зміни ставок цього податку. З урахуванням зазначених змін частка власних податкових і неподаткових доходів у загальному обсязі доходів регіональних бюджетів в 1993 році зросла до 48,6 %.

Муніципалітети характеризуються високим ступенем фінансової самостійності, у бюджетах яких близько 50 % усіх доходів припадає на власні податкові й неподаткові джерела. Додатковим джерелом фінансування видатків регіонального й місцевого рівня виступають *цільові та нецільові гранти*.

Джерелами нецільових грантів регіонам є два національні бюджетні фонди — *Загальний фонд* і *Фонд регіонального розвитку*. Ці фонди розподіляються між регіонами пропорційно чисельності населення, площі регіону й рівню безробіття в регіоні. В основному кошти зазначених фондів направляються в південні, менш розвинені регіони країни.

Нецільові гранти, які виділяються муніципальним бюджетам із центрального бюджету, носять більш різносторонній характер. Джерелами є три різні фонди, трансферти з яких виділяються відповідно до різних критеріїв - із метою фінансування стандартних поточних витрат, спеціальних видаткових програм (наприклад, програми зайнятості молоді) і з метою компенсації недостатності податкової бази в муніципалітетах.

Основними джерелами цільових грантів є два бюджетні фонди — Національний фонд охорони здоров'я й Національний транспортний фонд.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 1,139 трлн дол., а видатки — 1,203 трлн дол.; державний борг досяг рівня 103,7 % ВВП. Італійський уряд проводить жорстку фіскальну політику з метою досягнення збалансованого бюджету до 2011 року.

8.3. Податкова система Італії

Податкова система Італії базується на *прямих і непрямих* податках. Основними **прямими податками** виступають:

- *податок з доходів фізичних осіб;*
- *прибутковий податок;*
- *місцевий прибутковий податок;*
- *податок на спадщину й дарування.*

Податок з доходів фізичних осіб сплачується з чистих доходів громадян, одержаних у вигляді заробітної плати, доходів від комерційної діяльності, операцій з нерухомістю, власності на землю, капіталу або доходів з будь-яких інших джерел. Визначають п'ять категорій доходів за характером походження:

- **Категорія А.** Доходи від власності на землю, нерухомість і будівлі;
- **Категорія Б.** Дохід з капіталу;
- **Категорія В.** Дохід від найманої праці;
- **Категорія Г.** Доходи від підприємницької діяльності;
- **Категорія Д.** Інші доходи.

Податок на доходи фізичних осіб в Італії сплачується за прогресивною шкалою (табл. 8.1).

Крім цього, існує регіональний податок 0,9—1,4 % і муніципальний податок у 0,1—0,8 %. Існують знижені податкові ставки й податкові пільги для окремих категорій платників. Сума податку зменшується на розмір індивідуальних пільг, який залежить від складу родини (чим більша родина, тим більше пільг надається). Проводяться також відрахування на дружину, яка перебуває на утриманні чоловіка.

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІТАЛІЇ

Дохід, євро	Ставка, %
0—15 000	23
15 001—28 000	27
28 001—55 000	38
55 001—75 000	41
75 001 і більше	43

Прибутковий податок стягується з промислових, комерційних, кредитно-фінансових установ і підприємств, дрібних приватних підприємств, що не мають статусу акціонерних товариств, але побудовані на основі участі в капіталі, що діють на території держави, їхні закордонні філії. Об'єктом оподаткування є чистий дохід, що розраховується як різниця між усіма доходами, одержаними підприємством та всіма витратами, у тому числі й необхідними для підтримки процесу комерційної діяльності.

Незважаючи на зниження податкових ставок, оподаткування знаходиться на високому рівні. Базова ставка прибуткового податку була знижена до 27,5 % в 2000 році. На додаток місцевий прибутковий податок (IRAP) стягується за ставкою 3,9 %, це формує ефективну ставку на рівні 31,4 %, що вище за середній рівень у ЄС (25,04 %).

Податок на приріст капіталу сплачується фізичними та юридичними особами. Податок на приріст капіталу від володіння простими акціями дорівнює 12,5, привілейованими — 20 %. Для юридичних осіб ставка становить 27,5 %.

Цільові збори включають шкільний податковий збір, збір за використання державних земельних ділянок.

Податок з нерухомого майна справляється на основі кадастрових оцінок, котрі переглядаються кожні 10 років. Норми оподаткування диференційовані залежно від характеру експлуатації майна. Якщо земельна ділянка або будівля не використовується за призначенням, кадастрова оцінка збільшується за установленою системою коефіцієнтів (максимально до 300 %).

Об'єкт **податку зі спадщини і дарувань** — ринкова вартість майна, що змінює власника у випадку смерті або в результаті дарування. Шкала ставок побудована за принципом так званої подвійної прогресії, тобто знаходиться в залежності як від вартості спадщини або дарування, так і від ступеня спорідненості з тими, у власність яких переходить майно. Так, подружжя, батьків і дітей стосується лише перша частина податку, інші спадкоємці, починаючи з братів і сестер, сплачують обидві частини податку. Ставки податку з загальної вартості майна знаходяться в діапазоні від 3 до 27 %. Ставки податку для рідних: брати і сестри — 3—25; родичі 3-го та 4-го ступенів спорідненості (двоюродні, племінники) — від 3—27; інші родичі та особи — 6—33 %.

До основних **непрямих податків** належать:

- податок на додану вартість (ПДВ);
- гербовий збір;
- реєстраційний податки;
- акцизи;
- мито.

Податок на додану вартість (ПДВ) сплачується з приросту вартості товару при переході з одного циклу виробництва на інший. База оподаткування розраховується як різниця між вартістю проданих товарів, надання послуг та собівартістю продукції. Обкладання відбувається на кожній стадії просування виробів.

ПДВ стягується за п'ятьма ставками:

- стандартна — 9 % (застосовується щодо широкого кола промислових товарів);

➤ *знижені* — 0 % і 4 % (щодо виробників товарів першої необхідності: хліб, молоко, інші продукти харчування, газети, журнали);

➤ *підвищені* — 19 % (ресторанні послуги, паливо, нафтопродукти) і 38 % (товари розкоші: хутро, ювелірні вироби, спортивні автомобілі).

Деякі товари та послуги повністю звільнюються від сплати ПДВ: експорт продукції, міжнародні послуги та пов'язані з ними операції, операції зі страхування, надання кредитів, медичного забезпечення, народної освіти, культури, поштових послуг.

Гербовий збір сплачується за юридичне оформлення цивільних та комерційних документів; величина збору залежить від документа, розміру угоди.

Реєстраційний збір сплачується за державну реєстрацію документів щодо переходу прав власності (позика, патенти), угод, які пов'язані з лізингом, дорученнями, рішеннями, що виносить суд. Ставка реєстраційного збору становить 0,5-0,8 %.

Акцизи й збори встановлюються на деякі види товарів — алкогольні напої, тютюнові вироби, нафту, нафтопродукти, електроенергію, а також при укладанні страхових контрактів купівлі-продажу акцій, які отримані від держави послуг концесійного характеру.

8.4. Банківська система Італії

Банківська система Італії складається із двох рівнів:

- *центральний банк;*
- *комерційні й спеціалізовані банки.*

Банк Італії (Banca d'Italia) — центральний банк країни, який відповідає за монетарну й фінансову стабільність у країні, створений у 1893 році в результаті злиття трьох великих банків: Banco Nazionale Renio, Banco Nazionale Toscana і Banco Toscana di Credito per le nazionali industrie. Банк Італії упроваджує директиви Європейського комерційного банку й управління золотовалютними резервами країни. Центральний банк управляє частиною резервів Європейського центрального банку в інтересах останнього. Центральний банк відповідає за виробництво кількості євробанкнот, яка встановлена євросистемою. Як наглядовий орган, банк відповідає за гарантування розсудливого управління комерційними банками та іншими фінансовими інститутами.

Основні функції Банку Італії:

- *нагляд за банківською системою;*
- *захист конкуренції в банківському секторі;*
- *монополія на емісію банкнот;*
- *управління системою клірингу;*
- *нагляд за платіжною системою;*
- *нагляд за фінансовими ринками.*

Основу банківської системи Італії становлять «звичайні кредитні банки», що здійснюють короткострокове кредитування (строком до 18 місяців). Закон підрозділяє кредитні банки на наступні категорії:

- *звичайні банки;*
- *банки національних інтересів;*
- *публічно-правові банки;*
- *кооперативні банки;*
- *ощадні й позичкові банки I-го класу;*
- *відділення іноземних банків в Італії;*
- *сільськогосподарські й ремісничі банки;*
- *центральні кредитні установи.*

Італія має добре розвинену банківську систему, яка пройшла через серію злиттів й поглинань, що дозволило збільшити концентрацію. Загальна вартість активів банківської системи — 488 млрд дол. у 2007 році, зафіксувавши зростання на 14 % у порівнянні

з попереднім роком. Частка п'яти найбільших банківських груп зросла в 2006 році до 48,7 % (2005—45 %).

На кінець 2006 року нараховувалось 87 банківських груп. Кількість банків становила 793: *банки у формі товариств з обмеженою відповідальністю* — 245; *кооперативні банки* — 38; *взаємні банки* — 436; *відділення іноземних банків* — 74.

Італійська банківська система є більш відкритою, ніж сусідніх країн, частка іноземних представництв і відділень становить 7,4 і 11 % відповідно. Останніми роками прибутковість італійських банків покращилась. Незважаючи на зниження розриву між італійськими й іноземними банківськими групами в питаннях ефективності, рівень ризику надання кредитів підприємствам малого й середнього бізнесу є значно більшим. Починаючи з останнього кварталу 2007 року банки зробили більш жорсткими критерії для позичання корпоративним клієнтам, особливо великим фірмам. Дана тенденція продовжилась у 2008 році, хоча банки послабили критерії для домогосподарств.

Регулятор фондового ринку — **Національна комісія з компаній і бірж (КОНСОБ) (Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (CONSOB))** — орган державної влади, який здійснює регулювання італійського фондового ринку. КОНСОБ має повноваження гарантувати прозорість діяльності й захищати інвесторів. Компанії, які проходять лістинг, зобов'язані надавати повну й правдиву інформацію КОНСОБ для інформування інвесторів. Дана установа також забезпечує відповідність аудиторів даних компаній установленим правилами. КОНСОБ надає отриману інформацію Банку Італії, Адміністрації з регулювання пенсійних фондів (COVIP), Адміністрації з регулювання страхової діяльності (ISVAP) та Італійську адміністрацію з обміну іноземної валюти (UIC).

Італійська біржа (Borsa Italiana) — основна фондова біржа Італії. Вона організовує та управляє італійським фондовим ринком за участю близько 130 вітчизняних та іноземних брокерів. Borsa Italiana гарантує розвиток ринків, максимізацію ліквідності, прозорості та конкурентоспроможності з метою досягнення високого рівня ефективності та прибутковості. У своїй поточній приватизованій структурі Borsa Italiana працює як орган з регулювання ринку, який користується автономією й гнучкістю. У той час як Borsa Italiana відповідає за регулювання й управління фондовим ринком, нагляд здійснюють CONSOB і Banca d'Italia. У 2007 році відбулося злиття біржі з Лондонською фондовою біржею.

Сфера відповідальності Borsa Italiana включає прості акції, похідні цінні папери, електронний обіг цінних паперів. Borsa Italiana управляє MTA International, де відбувається торгівля акціями іноземних емітентів, які пройшли лістинг на інших ринках, які регулюються ЄС. На кінець 2007 року в лістингу нараховувалось 318 компаній, загальна капіталізація фондового ринку становила 1 072 млрд дол., що на 5 % перевищило показник 2006 року. Капіталізація фондового ринку становить 1 073 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Адміністрація з регулювання страхової діяльності (ISVAP) створена в 1982 році як автономний регуляторний орган страхової діяльності. ISVAP контролює технічне й фінансове управління юридичних осіб з метою гарантування захисту споживачів і підтримки платоспроможності й стабільності системи. Страховики, перестраховики й посередники знаходяться під наглядом ISVAP. Брутто-ставки страхового внеску становили 6,5 % ВВП у 2007 році (7,2 % — у 2006 році). Загальний дохід італійських страховиків упав у 2007 році на 7 % у порівнянні з попереднім періодом, що має вираз у 158,1 млрд дол. Доходи від страхування життя знизились на 11,4 %, (98 млрд дол). Пенсійні фонди зросли на 152,5 %, досягнувши позначки 1,112 млрд дол. Інші види страхування відіграють значно меншу роль, загальний дохід досяг рівня 60,1 млрд дол.

Італійські страхові компанії, які спеціалізуються на страхування життя, контролюють 85 % ринку. П'ять найбільших компаній зі страхування життя отримують 36 % доходу від пенсійних схем і страхування життя. Банки й поштові відділення концентрують таку саму частку доходу від пенсійних схем.

Управління активами. Загальна вартість активів під управлінням у вересні 2007 впала на 0,8 %, що становить 1,082 млрд євро (1 482 млрд дол.), втративши 9,3 млрд євро (12,7 млрд дол.). Протягом року найбільші втрати спостерігались у відкритих інститутах спільного інвестування, які представляють 52 % від загальної вартості активів під управлінням. Дані фонди втратили 6,5 млрд євро (8,7 млрд дол.). Найбільшими компаніями з управління активами виступають: Eurizon Financial Group, Assicurazioni Generali і UniCredit. Італія характеризується падінням ринку взаємних фондів. Частка італійських фондів у загальноєвропейському масштабі впала до 5 % у 2007 році (12 %—2000 рік).

Банки концентрують основну діяльність взаємних фондів в Італії, більшість з банків продають продукти взаємних фондів через свої філії, обмежуючи зростання даного сегмента. Banca d'Italia здійснює спроби відокремити володіння банківським і фондовим управлінням, вимагаючи від компаній з управління активами відкривати власні дистрибуторські мережі. Рейтингове агентство Standard & Poor's надало довгострокову рейтингову оцінку Італії в А+ і короткострокову в А-1+.

8.5. Фінанси суб'єктів господарювання Італії

На «верхньому поверсі» італійської економіки знаходяться потужні корпорації, здебільшого «сімейного» типу. В одноосібному володінні мажоритарним пакетом акцій знаходиться близько 60 % вартості цінних паперів; у власності п'яти провідних акціонерів (для кожної фірми) — близько 90 %, тоді як на дрібних володарів припадає лише 2 % акцій.

Фінансово-промислові групи Італії мають холдингову структуру. Вони об'єднують під своїм контролем одну третину всіх італійських фірм із половиною всіх зайнятих. Італійські фірми широко використовують практику взаємних домовленостей, взаємної участі в капіталі (така система охоплює 85 % усіх компаній країни).

Кооперативний сектор є важливою складовою економічної системи Італії. У країні нараховується близько 90 тис. кооперативів з 8 мільйонами пайовиків. У цей сектор входять 107 «народних банків», 715 сільських і ремісничих ощадних кас, на які припадає відповідно 12 і 14 % активів національної банківської системи. Територіально кооперативи поділяються на промислові округи, констеляції, групи, мережі.

Констеляція — це кооперація невеликої кількості підприємств (5-10). Серед них є одне головне, до якого інші пристосовують своє виробництво. **Мережа** являє собою об'єднання самостійних, але технологічно пов'язаних між собою підприємств. Часто мережі працюють на принципі франчайзингу, тоді вони залежать від великих фірм (наприклад, «Фіат», «Бенеттон»). Специфікою діяльності **округів** є широке використання місцевих ресурсів, у тому числі трудових, місцевих традицій виробництва.

Наслідком активізації кооперативного сектору є досить велика частка дрібних і середніх підприємств у зовнішній торгівлі: 40 % експорту припадає на підприємства з кількістю зайнятих менше 300 осіб, тоді як частка великих корпорацій становить 20 %. Частка приватного сектору у фінансуванні НДДКР сягає 50 %; уряд планує в 2010 році довести цей показник до 66 %, хоча це видається нереалістичним, ураховуючи вповільнення темпів економічного зростання. На державний сектор економіки припадає 20 % доданої вартості, 24 % інвестицій і 15 % зайнятих (без урахування сільського господарства). Керівництво державною власністю здійснює Інститут реконструкції індустрії — великий державний холдинг, що був створений у 1993 році для керівництва підприємствами, контрольний пакет яких був у руках держави. Особливістю регулювання діяльності підприємств є покриття збитків одних підприємств за рахунок перерозподілу прибутків інших. Згодом були створені ще нові державні холдинги: ЕНІ (нафтогазова промисловість), та ЕФІМ (машинобудування). З опорою на дані організації була здійснена модернізація ряду базисних галузей.

8.6. Фінанси домогосподарств Італії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,3 % доходу, на найбагатші 10 %— 26,8 %; коефіцієнт Джині дорівнює 32. У 2006 році 13,2 % від загальної кількості населення жили в злиднях. Серйозною проблемою стає старіння нації. Середній вік населення зріс на 7 років з 1986; у 2024 році прогнозується подальше зростання до 51 року, у 2024 році очікується, що в Італії буде проживати більше 1 млн осіб, старших за 90 років. Частка громадян старших за 60 років може зрости з 24,2 % у 2000 році до 46,2 % у 2050.

Соціальне страхування. Національний інститут соціального страхування є головною державною установою, яка здійснює державну політику в даній царині. Національний інститут надає пенсії, виплати на випадок безробіття та інші види допомоги, які підпорядковані Міністерству соціального добробуту.

Соціальне страхування передбачає виплати на випадок безробіття, хвороби, вагітності, нещасних випадків на роботі, професійних хвороб, пенсії за віком та інвалідністю, допомогу сім'ям та піклувальникам. У системі працює багато державних агентств, проте їхня діяльність координується Національним інститутом із соціального страхування. Італійська пенсійна система відчуває недофінансування через старіння населення, що призводить до збільшення податкового навантаження на платників податків. Існують плани збільшити мінімальний пенсійний вік з 57 до 60 років (61 для зайнятого населення) у 2008, який у подальшому зросте до 62 (63 для самозайнятого населення) у 2014 році.

Охорона здоров'я. Універсальне медичне покриття є основною рисою італійської системи охорони здоров'я. У системі задіяна велика кількість державних агентств, які здійснюють нагляд над усіма соціальними послугами. Національний інститут соціального страхування (Istituto Nazionale della Previdenza Sociale; INPS). Італійська система подібна до британської моделі, яка забезпечує універсальне медичне покриття по всій країні. Обов'язкова система медичного страхування була запроваджена в 1943 році, яка була замінена в 1978 році Італійською національною службою з охорони здоров'я. Протягом 1992-2000 років була ініційована значна кількість реформ, основним результатом яких стала раціоналізація державних видатків і покращення послуг пацієнтам.

Італійська служба з охорони здоров'я має три рівні: 1) *центральний уряд*; 2) *регіональна влада*; 3) *місцеві агентства з охорони здоров'я (Unita Sanitarie Locali (USL))*.

Ініційовані в 1990-ті роки реформи зробили систему децентралізованою, надавши регіонам політичні, адміністративні й фінансові права в запровадженні системи охорони здоров'я. Основна відповідальність залишається на Італійській службі з охорони здоров'я. Італійська служба з охорони здоров'я фінансується за рахунок податків. Щорічний бюджет на фінансування системи охорони здоров'я базується на системі квотування на душу населення «per capita quota», яка являє собою суму грошей, які потрібні одній людині для покриття витрат на заходи з охорони здоров'я.

На додаток до державної системи італійці мають право обирати приватні схеми медичного страхування. У межах приватного медичного страхування людина може обрати лікаря або лікарню. Деякі регіональні власті підписали угоди із приватними лікарнями, що надає пацієнтам отримати медичні послуги за державними цінами.

Витрати уряду на охорону здоров'я досягли 8,8 % ВВП у 2007 році. 76 % витрат припадає на державу, лише 24 % — на приватні джерела.

Система освіти в Італії складається із двох етапів: початкова освіта й середня освіта. До початкової освіти можливе відвідування протягом 3 років необов'язкових дитячих садків. Обов'язкова освіта включає 5 років початкової й 3 роки середньої школи. У віці 14—18 років школярі можуть відвідувати загальну середню школу для проходження професійної спеціалізації або підготовки для вступу до університету. Середня освіта (Scuole Medie) розподілена на два етапи: «низька середня» «Medie Inferiori», яка відповідає середній школі й триває 3 роки, «висока середня» «Medie Superiori», яка триває від 3 до 5 років.

«Висока середня» освіта є більш різноманітною, існує декілька типів шкіл, які відрізняються за предметами та позашкільними заняттями. **Основні типи:** 1) *ліцей* (Liceo), який включає широке коло загальних предметів: література, математика, різні напрями науки, історія, географія тощо; 2) *технічний інститут* (Istituto Tecnico); 3) *професійний інститут* (Istituto Professionale) — професійне училище.

Закінчення середньої освіти дає право на вступ до університету. З 1999 року університетська система освіти перейшла від старої системи 5 років навчання до нової системи, яка включає 3 роки бакалаврата (Laurea) і 2 роки магістратури (Laurea Specialistica). Була запроваджена кредитно-модульна система для підрахунку роботи, яка необхідна для проходження курсу та іспиту (25 робочих годин дорівнює 1 кредиту). Студенти мають покращені можливості змінити дисципліни або продовжити навчання в іншій державі після перших трьох років навчання. У 2005 році частка осіб, які завершують вищу освіту, становила 41, підвищившись з 19 % у 2000 році.

Витрати на освіту в 2007 році становили 93 млрд дол. (5,07 % ВВП). Щорічні витрати на одного школяра початкової школи становили 7 390 дол. і середньої школи 7 843 дол.

Контрольні запитання:

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Італії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Італії.
3. Наведіть основні податки Італії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Італії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Італії.

Фінансова система Нідерландів

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Нідерландів*
- *Бюджетна система Нідерландів*
- *Податкова система Нідерландів*
- *Банківська система Нідерландів*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Нідерландів*
- *Фінанси домогосподарств Нідерландів*

9.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Нідерландів

Нідерланди (Королівство Нідерланди) (Koninkrijk der Nederlanden, Nederland) — конституційна монархія, яка складається з 12 провінцій (provincies, одна — provincie): Drenthe, Flevoland, Friesland, Gelderland, Groningen, Limburg, Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht, Zeeland, Zuid-Holland.

Загальна площа 41 526 км² (суша — 33 883 км², водна поверхня 7 643 км²). Довжина кордонів становить 1 027 км: з Бельгією — 450 км, Німеччиною — 577 км. Довжина узбережжя — 451 км. Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 16,716 млн осіб. Середній вік населення становить 40,4 року (для чоловіків — 39,6; для жінок — 41,2). Приріст населення дорівнює 0,412 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,66 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,4 року (чоловіки — 76,8; жінки — 82,14). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,3 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет-користувачів налічується 15 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 687,5 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 909,5 млрд дол. Інвестиції становлять 20,3 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 41 300 дол. Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 2; промисловість — 24,4; послуги — 73,6 %.

Трудові ресурси налічують 7,75 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4,5 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 2; промисловість — 18; послуги — 80 %. У 2008 році експорт становив 537,5 млрд дол. FOB, імпорт — 485,3 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 24,28 млрд дол. Зовнішній борг — 2,277 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 726,9 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 872,5 млрд дол.⁵² Помітне економічне зростання протягом останніх років пов'язане з політикою економічних і бюджетних реформ у сукупності з комплексом нормативно-правових і організаційних заходів. Важливу роль у здійсненні поставлених планів та реформ виконує Фонд укріплення економічної структури Нідерландів (Fonds Economische Structuurversteking FES), який було засновано в 1995 році на підставі Закону «Про Фонд укріплення економічної структури». Законодавчі зміни в організацію дії Фонду були внесені 2004 року. Головним завданням Фонду є фінансування інвестиційних та стратегічних загальнонаціональних проєктів.

9.2. Бюджетна система Нідерландів

Основні пріоритети розвитку нідерландської економіки визначені урядом Нідерландів у державному бюджеті на 2007 рік. Згідно з планами нідерландського керівництва, бюджет на 2007 рік спрямовувався на досягнення «профіцитного бюджету економічного зростання», що мав забезпечити подальше вдосконалення структури економіки, збільшити споживчу спро-

можність населення, зміцнити безпеку суспільства, створити умови для стійкого функціонування фінансової системи держави.

Згідно з бюджетом на 2007 рік, **видатки держави** збільшилися на 10,1 млрд євро, порівняно з 2006 роком і становили 156,8 млрд євро:

- *освіта, культура й наука* — 28,9 млрд євро (18,5 %);
- *соціальне забезпечення й вирішення проблем зайнятості населення* — 27 млрд євро (17,3 %);
- *муніципальні й провінціальні фонди* — 15,8 млрд євро (10 %);
- *обслуговування державного боргу* — 13,8 млрд євро (8,8 %);
- *медицина, охорона здоров'я й спорт* — 13,6 млрд євро (8,6 %);
- *забезпечення зовнішньополітичної діяльності, міжнародне співробітництво* — 11,7 млрд євро (7,5 %);
- *транспорт* — 8,7 млрд євро (5,6 %).

У 2007 році здійснювалось додаткове фінансування програм, що реалізуються, та непередбачених видатків. Пріоритетами тут залишаються питання піклування за дітьми, діяльності поліції, інтеграції, установлення вуличного відеонагляду, медичного обслуговування престарілих на дому, безпеки гідроспоруд, боротьби з інфекційними хворобами, розвитку рибальства, охорони навколишнього середовища й освіти.

Скорочення податків і внесок у забезпечення суспільної безпеки. Сумарні витрати за цими розділами в 2007 році становили приблизно 1 млрд євро й були рівномірно розподілені між бізнесом і громадянами країни.

Для забезпечення зростання купівельної спроможності населення вжито таких заходів як пониження ставки податку на перший кредит до 0,5 та другого до 0,05 %; виплати роботодавцями коштів на утримання та догляд за дітьми стануть обов'язковими.

Дохідна частина бюджету Нідерландів за 2007 рік становила 157,5 млрд євро (для порівняння — 137,4 млрд євро в 2006 році). **Основними джерелами** виступають:

- *податок на додану вартість* — 42,4 млрд євро (26,9 %);
- *податок з доходів фізичних осіб* — 38,6 млрд євро (24,5 %);
- *прибутковий податок* — 16,5 млрд євро (10,5 %);
- *акцизи* — 9,7 млрд євро (6,2 %);
- *податок на землекористування* — 5,5 млрд євро (3,5 %);
- *податки й збори на охорону навколишнього середовища* — 4,7 млрд євро (3,0 %);
- *податок з дивідендів* — 2,8 млрд євро (1,8 %);
- *податок з азартних ігор* — 0,2 млрд євро (0,1 %).

Бюджетною політикою на 2008 рік було передбачене структурування бюджету з метою покращення становища всього суспільства. Головною метою уряду є здійснення реформування структури бюджету з дефіциту в 0,2 % ВВП в 2007 році до профіциту в 1 % у 2011 році. Уряд фокусується на покращенні Економічного і валютного союзу (Economic and Monetary Union (EMU)). EMU запроваджений з 1.01.1999 із прийняттям євро як спільної валюти; це означає, що всі країни — учасники передали частину повноважень Європейському центральному банку. Таким чином, баланс Економічного і валютного союзу (EMU) — це різниця між доходами і видатками уряду (центрального уряду, соціального страхування й органів місцевого самоврядування) певної країни за певний рік. Як частина бюджетних домовленостей, уряд погодився на наступні умови:

- збільшити виробництво з метою створення додаткової суми близько 12,35 млрд дол.;
- сума 13,12 млрд дол. має бути зібрана шляхом скорочення видатків і здійснення заощаджень;
- близько 15,4 млрд дол. загального бюджету мають бути використанні для інвестицій, і 10 млрд дол. — спрямовані для досягнення 1 % профіциту.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 408,5 млрд дол., видатки — 398,8 млрд дол.; внутрішній борг становить 43 % ВВП.

9.3. Податкова система Нідерландів

Основними видами податків у Нідерландах виступають:

- *податок з доходів фізичних осіб;*
- *прибутковий податок;*
- *податок на додану вартість;*
- *акцизи.*

Податок з доходів фізичних осіб сплачується за п'ятьма шкалами зі звільненням найнижчих доходів і зниженими ставками для утриманців. Старші за 65 років оподатковуються за ставкою 15 %. Оподаткування доходів фізичних осіб здійснюється за ставками 32,9, 38,4, 42 і 52 %. Фізичні особи з найнижчими доходами не оподатковуються.

Податок на багатство (капітал) стягується з чистих індивідуальних накопичень. Уся власність резидентів, незалежно від місця її знаходження, належить оподатковуванню податком на капітал. Деякі види власності нерезидентів у Нідерландах також оподатковуються. Ставка податку — 0,8 %. Податок сплачується раз на рік, при цьому враховуються борги та не можуть відбиратися субсидії.

Податок з дивідендів стягується за ставкою 15 % для резидентів і нерезидентів. Звільнення від оподаткування надається батьківській компанії відповідно до директив ЄС.

Прибутковий податок стягував за ставкою 25,5 % у 2007 році (29,6 — 2006 рік, 31,5—2005 рік і 34,5 %—2004). Ставки для малих фірм становлять 20 % для доходів до 39 000 дол., 23,5 % — для доходів 39 000-94 000 дол. З метою стимулювання інновацій пропонується оподатковувати прибутки від інновацій за ставкою 10 і 5 % за фінансування фінансово-промислових груп.

Податок на додану вартість (ВТВ) є найбільшим непрямим податком у Нідерландах. ПДВ запроваджено в Нідерландах у 1969 році й реформовано в 2001 році зі збільшенням ставок. Стандартна ставка — 17,5 %, знижена ставка в 6 % застосовується щодо товарів першої необхідності, пасажирського транспорту, медикаментів, продовольчих товарів, книг, послуг у галузі культури, спорту. Звільняються від сплати податку банківські, страхові, медичні, поштові та телекомунікаційні послуги.

Податок на спадок знижено з 68 до 50 % (неродинні зв'язки і юридичні особи), запроваджуються різні податкові ставки для різного ступеня спорідненості.

Податок на передачу власності (купівля власності) стягується за ставкою 6 %.

Акцизи стягуються з нафтопродуктів, тютюнові виробів, міцних спиртних напоїв, пива, безалкогольних напоїв. Ставки акцизів на деякі товари:

- *бензин* (за 1 галон) — 50-55 євро;
- *цигарки* — 21,05 % від роздрібною ціни плюс 36 євро за 1 000 одиниць;
- *міцні алкогольні напої* (на один градус спирту) — 15 євро.

9.4. Банківська система Нідерландів

Євросистема, яка складається з Європейського центрального банку (ЄЦБ) (European Central Bank (ECB)) і національних центральних банків 13 країн-членів, визначає й запроваджує валютну політику в єврозоні. Процентні ставки в єврозоні встановлюють Європейським центральним банком. ЄЦБ використовує три основні інструменти для контролю над грошовими ринками:

- *установлення обов'язкових резервів;*
- *операції на відкритому ринку;*
- *кредитування.*

ЄЦБ використовує двосторонню стратегію контролю процентних ставок у регіоні. Перша сторона полягає в підтриманні зростання пропозиції грошей, що є ключовим індикатором визначення інфляції. Щорічне зростання грошової маси встановлено на рівні 4,5 %. Якщо вартість зменшується

занадто, то ЄЦБ корегує даний процес шляхом установлення відповідних процентних ставок. Другий підхід полягає в збалансованому врахуванні інших економічних індикаторів, таких як зростання заробітної плати, курсу обміну іноземних валют, бюджетна політика.

Номінальна депозитна ставка в 2006 році становила 3 і в 2007 році — 3,9 %; прогнозується зростання до 4,2 % у 2010 році. У 2006 ставка кредитування становила 3,5 і зросла більше ніж у 4,5 % у 2007 році. У 2008 році ставка становила 4,8 % і прогнозується її подальше зростання до 5 % в 2010 році.

У першому кварталі 2008 року Нідерланди надали в єврозону 315,8 млрд дол. депозитів переважно домогосподарств і підприємств і 315,8 млрд дол. короткострокових депозитів. Ще додаткові 315,8 млрд дол. становили депозити приватного сектору економіки строком до 2 років. Протягом 1998-2003 років банківський сектор Нідерландів показував непогані результати. Незважаючи на знецінення долара, прибуток сектору зріс на 40 %. Прибутковість активів малих банків становила 12,6 % у 2003 році. Іпотечна криза в США вдарила по економіці Нідерландів. Внутрішніми ризиками залишаються іпотечні кредити. У фінансовій системі домінують банки, на які припадає 70 % загальних активів, на страхові компанії — 11 і на пенсійні фонди — 19 %.

Банк Нідерландів (De Nederlandsche Bank) — товариство з обмеженою відповідальністю (створено в 1814 році), політика якого формується Радою керуючих. Банк виступає наглядовим і консультуючим органом, який бере участь у формуванні банківської політики. Банк відповідає за гарантування фінансової стабільності й наглядає за запровадженням єдиної монетарної політики в єврозоні, яка поширюється Європейським центральним банком (ЕЦБ). Він також відповідає за функціонування платіжної системи й наглядає за фінансовими інститутами.

Амстердамська фондова біржа є однією з найстарших і найбагатших фондових бірж у Нідерландах. Амстердамська фондова біржа об'єдналась із Брюссельською й Паризькою фондовими біржами в 2000 році, сформувавши Euronext, на сьогоднішній день відомий як Euronext Amsterdam. Euronext є одним із найбільших у єврозоні ринків грошових цінних паперів і складається з Liffe (фондова біржа деривативів), NYSE Arca Options (торговельна платформа США).

У лістингу Euronext присутні 4 000 компаній. Щоденна вартість торговельних операцій становить 141 млрд дол., що відповідає третині світового обігу. Капіталізація фондового ринку становить 456,2 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Страхування. На страховий сектор припадає 11 % доходів фінансової системи Нідерландів. Сегмент страхування життя акумулює 35,2 млрд дол. у 2006 році (54,9 %) у вигляді бруто-внесків. Інші види страхування становлять 28,9 млрд дол., або 45,1 %. Протягом 2006—2011 років прогнозується щорічне зростання на 4,5 % страхового сегмента з досягненням позначки 79,8 млрд дол. на кінець 2011 року. Лідируючими компаніями виступають Nationale-Nederlanden, Interpolis BTL NV і Eureko BV.

Standard & Poor's у 2007 році залишив Нідерландам кредитний рейтинг ААА через високу відкритість і диверсифікованість економіки.

9.5. Фінанси суб'єктів господарювання Нідерландів

Промислове виробництво в Нідерландах зросло з 85,8 млрд дол. у 2000 році до близько 150 млрд дол. у 2007 році. Уряд спрямовує зусилля на формування економіки, яка базується на знанні. У 2003 році вступила в силу інноваційна платформа, яка означала формування партнерства між членами уряду, представниками бізнесу та академічного сектору. На період 2004-2006рр. урядом було виділено 1,25 млрд євро, з яких 150 млн передбачено для впровадження Акта «Про просування НДДКР». За 5 останніх років у Нідерландах створено 102 000 нових інноваційних компаній (стартап).

Протягом багатьох років приватний сектор відіграє головну роль у фінансуванні НДДКР. У 2003 році на приватний сектор припадало 51 % видатків, на державу — 36, на іноземне фі-

нансування — 13 %. Підприємницький сектор є найбільшим виконавцем НДДКР. У 2004 році на приватний сектор припадало 58 % видатків на НДДКР, на університети — 28, на дослідницькі центри — 14 %. У 2004 році 7 найбільших фірм здійснили 50 % усіх витрат на НДДКР у приватному секторі. На Philips припадає більше 20 % витрат бізнесу на НДДКР.

Зростає кількість приватних компаній у царині НДДКР. У квітні 2008 року Центр трансляційної молекулярної медицини (Translational Molecular Medicine (СТММ)) витратив 235 млн дол. на нову техніку з діагностування та лікування хвороб. У період скорочення витрат держава знайшла додаткові кошти на освіту, дослідження та інновації. Протягом 2004—2006рр. бюджетом було передбачено більше 1,25 млрд дол. на дані цілі. У 2005 році уряд виділив додаткові 1,57 млрд дол. на стимулювання формування економіки знань.

Державне наукове й дослідницьке суспільство Нідерландів включає 14 університетів, що перетворює Нідерланди на країну з найбільш орієнтованим на дослідження університетами в ЄС. Дані установи включають Нідерландську королівську академію мистецтва та наук (Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)) і її 18 інститутів, Нідерландську організацію наукових досліджень (Netherlands Organization for Scientific Research (NWO)) і 9 інститутів, 11 Великих технологічних інститутів (Large Technological Institutes (LTIs)), Нідерландську організацію прикладних досліджень (Netherlands Organization for Applied Research (TNO)), сільськогосподарські дослідницькі інститути DLO Foundation, державні дослідницькі та консультативні центри, кілька інших інститутів у сфері охорони здоров'я та соціальних наук. У загальному обсягу фінансування НДДКР на TNO і DLO припадає 29 %. Серед інших університетів на GTO — 14, KNAW — 6, NWO — 11 та на інші — 11 % у 2007 році.

9.6. Фінанси домогосподарств Нідерландів

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,5 % доходу, на найбагатші 10 % — 22,9 %; коефіцієнт Джині дорівнює 30,9. Соціально-економічна рада опікується питаннями праці, надає консультації уряду стосовно встановлення рівнів заробітної плати. Мінімальна заробітна плата робітника становить 1 050 дол. на місяць. Мінімальний працевдатний вік — 16 років. Існує система, яка дозволяє платити менші зарплати робітникам, які молодші за 23 роки. Система зарплат пропонує різноманітні схеми від 35 % від мінімальної зарплати 16-річним до 85 %—22-річним. Робочий тиждень має тривалість 5 днів, 40 годин на тиждень. У профспілках близько 30 % робітників.

Охорона здоров'я. Міністерство охорони здоров'я й навколишнього середовища відповідає за питання охорони здоров'я, хоча послуги з охорони здоров'я не організовані централізовано, місцеві й регіональні медичні центри відіграють головну роль у системі охорони здоров'я. Дані установи перебувають під контролем і управлінням релігійних громад.

Міністерство здоров'я, благоустрою й спорту наглядає за координацією людей зі спеціальними потребами, включаючи розвиток, запровадження й оцінювання політика, у той час як у центральному уряді відповідальність розпорошена по різних міністерствах. Заклади й послуги для людей зі спеціальними потребами фінансують на основі Загального акта про виключні медичні витрати.

Більшість установ охорони здоров'я є приватними. Запровадження в 1983 році системи бюджетування лікарень допомогло контролювати медичні витрати за відсутності централізованої й державної систем охорони здоров'я. У 2002 витрати на охорону здоров'я становили 10 % ВВП, проте поступово скоротились до 6 % ВВП у 2007 році, досягши 44 млрд дол. Планується незначне збільшення до 6,5 % ВВП у 2012 році.

Нідерландський соціальний сектор знаходиться під наглядом Міністерства з охорони здоров'я, добробуту й спорту. У 2007 році було запроваджено Акт «Про соціальну підтримку» в усіх муніципалітетах Нідерландів. Відповідно до акту, муніципалітети відповідають за надання соціальної допомоги всім громадянам, які підпадають під юрисдикцію. Акт є результатом ширшої політики, яка робить наголос на індивідуальній відповідальності в охороні

здоров'я, у страхуванні та наданні медичних послуг на всіх рівнях. Концепція передбачала нову базову схему медичного страхування для всього населення. Нова схема покриває витрати на медичне страхування та соціальну допомогу у випадках довготривалої хвороби, інвалідності або старечих хвороб. Уряд створив легший шлях доступу до страхових грошей для громадян. У попередній схемі передбачалось, що всі громадяни, які сплачували страхові внески, мали права на повернення 395 дол., якщо протягом попереднього року не було звернень до лікаря. Схема була відома під назвою «правило повернення за відсутності звернення». У 2008 році ця схема була замінена на обов'язкове повернення більше ніж 230 дол. на рік. За новою схемою люди з довготривалими медичними витратами (у випадках хронічної хвороби або інвалідності) отримують фінансову компенсацію. У листопаді 2007 року уряд запровадив нову програму на ринку праці «працювати на піклуванні». За цим планом уряд запланував створити нові робочі місця на даному сегменті ринку (соціальні працівники). На додаток, уряд здійснює заходи для залучення більше 200 000 осіб у цей сектор до 2011 року. У 2008 році на душу населення на заходи з охорони здоров'я витрачалось 4 480 дол.

Соціальне страхування. Існує велика кількість урядових ініціатив, які сприяють покращенню системи соціального страхування й забезпечення. Система соціального захисту складається із соціальних пільг і соціального страхування, а за новим законодавчим актом «Про соціальну підтримку» муніципалітети несуть відповідальність за здійснення соціальної підтримки, включаючи страхування, медичні послуги, допомогу на випадок тривалої хвороби, інвалідності або старечих хвороб.

Соціальний захист у Нідерландах складається з фінансової допомоги людям, які не можуть забезпечити себе через хворобу, довгострокову неможливість працювати, безробіття або вихід на пенсію. Соціальний захист поділяється на соціальні фонди (національні страхові фонди й страхові фонди працедавців), соціальну допомогу й пенсії за віком. Ініціативи щодо соціального захисту передбачають боротьбу з бідністю та з махінаціями в сфері соціального захисту.

Концепція держави загального благоустрою була запроваджена в 1960-ті роки. Країна запроваджувала індивідуальні схеми щодо заощаджень життєвих циклів, у якій працівники заощаджували частину загальної заробітної платні до оподатковування. У Нідерландах частка людей зі спеціальними потребами становить 11 % від загального населення. З метою допомоги даному сектору суспільства країна здійснює політику адаптації таких людей і надання їм можливості повноцінної участі в суспільному житті. Політика визначає інвалідність як неможливість нормального функціонування в результаті фізичного або ментального пошкодження.

Старіння нації є серйозним викликом для Нідерландів. У 2005 році іммігранти становили 19 % робочої сили в Нідерландах. Пенсія дорівнює 31 % середнього заробітку. Щорічні видатки на пенсійні виплати становлять 4,5 % ВВП.

Система освіти. Освіта є обов'язковою для дітей у віці 5—18 років. Нідерланди запроваджують спеціальну освіту для дітей зі спеціальними потребами в спеціальних школах (початкових і середніх); здійснюють серйозні заходи для інтеграції таких дітей у загальноосвітню систему на стільки, на скільки це можливо.

Останні тенденції вказують на те, що майже 100 % дітей до 10 років відвідують початкову школу, а 92 % — середню. Також існують дитячі ясла для дітей до 4-х років, які не підпадають під юрисдикцію Міністерства освіти. Середня школа в Нідерландах складається із трьох типів:

- *загальна середня школа* з вибором 4-річного навчання в молодшій загальній середній школі (MAVO) або 5-річна старша загальна середня школа (HAVO);
- *предуніверситет*, який складається з 6 років athenaeum або гімназії;
- *спеціальна середня школа* з молодшим (LBO), старшим (MBO) і вищим (HBO) рівнями.

Освіта для дорослих: існує декілька відкритих шкіл та університетів для дорослих, і муніципалітети мають кілька установ для навчання дорослих. Існує 8 університетів і 5 інститутів, які повністю фінансуються за рахунок держави (Hogescholen), надаючи професійну та університетську освіту на рівнях з 7 теологічними коледжами.

У 2002 році витрати на освіту знаходились на рівні 21 млрд дол. і до 2007 року зросли до 38 млрд дол. Уряд очікує на подальше збільшення витрат на освіту до 45 млрд дол. у 2012 році.

У 2007 році уряд запровадив гранти для проведення НДДКР в університетах у розмірі 5,5 млрд дол. З метою заохочення студентів отримати вищу освіту передбачені щомісячні стипендії в розмірі 144 дол. для студентів, які проживають із батьками, й 400 дол. для тих, хто живе окремо. 20 % запланованого бюджету на фінансування студентів передбачено для компенсації транспортних видатків для студентів, які живуть далеко. Уряд інвестує 1,5 млрд дол. для підняття заробітної плати вчителям і більше 100 млн дол. на допомогу студентам із фінансовими проблемами.

У 2004 році майже 33 % населення від 15 років і старших працювало в науці та технологічному секторі. У 2003 році кількість випускників наукових та інженерних спеціальностей (віком 20—29 років) на 1 000 складало 7 осіб.

Контрольні запитання:

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Нідерландів.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Нідерландів.
3. Наведіть основні податки Нідерландів.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Нідерландів.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Нідерландів.

Фінансова система Німеччини

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Німеччини*
- *Бюджетна система Німеччини*
- *Податкова система Німеччини*
- *Банківська система Німеччини*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Німеччини*
- *Фінанси домогосподарств Німеччини*

10.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Німеччини

Німеччина (Федеративна Республіка Німеччина) (Bundesrepublik Deutschland, Deutschland) — федеративна республіка, яка складається з 16 земель (Laender, однина — Land): Baden-Wuerttemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thuringen. Bayern, Sachsen і Thuringen іменують себе вільними державами (Freistaaten, однина — Freistaat).

Загальна площа 357 021 км² (суша — 349 223 км², водна поверхня 7 798 км²). Довжина кордонів становить 3 621 км: з Австрією — 784 км, Бельгією — 167 км, Данією — 68 км, Люксембургом — 138 км, Нідерландами — 577 км, Польщею — 456 км, Францією — 451 км, Чехією — 646 км, Швейцарією — 334 км. Довжина узбережжя — 2 389 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 82,329 млн осіб. Середній вік населення становить 43,8 року (для чоловіків — 42,6; для жінок — 45,2). Приріст населення дорівнює — 0,053 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,41 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,26 року (чоловіки — 76,26; жінки — 82,42). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 4,6 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет-користувачів налічується 42,5 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 2 863 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 3 818 млрд дол. Інвестиції становлять 18,9 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 34 800 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 0,9 %;
- промисловість — 30,1 %;
- послуги — 69 %.

Трудові ресурси налічують 43,62 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 10,8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 2,5 %;
- промисловість — 29,7 %;
- послуги — 67,8 %.

У 2008 році експорт становив 1,53 трлн дол. FOB, імпорт — 1,202 трлн дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 136,2 млрд дол. Зовнішній борг — 4,489 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 924,7 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 1,36 трлн дол.⁵²

Дорожня мережа Німеччини складається з 231 500 км, включаючи високошвидкісні з обмеженим доступом автобани (12 400 км); автошляхи федерального значення 41 000 км, звичайні дороги 86 600 км, регіональні автошляхи 91 600 км. У травні 2007 року Німеччина підписала контракт із Францією на будівництво високошвидкісного залізничного сполучення з Франкфуртом, Штутгартом і Парижем. Німецька національна залізниця (Deutsche Bahn) має

намір побудувати на основі технології маглев (магнітна подушка) залізничне сполучення між Мюнхеном і Мюнхенським міжнародним аеропортом.

Німеччина спрямована на досягнення збалансованого державного бюджету в 2011 році та збалансованого консолідованого бюджету — в 2010-му. Німецький уряд має намір зменшити чисті запозичення до 10,5 млрд євро в 2009 з 11,9 млрд євро в 2008; знизити запозичення до 6 млрд євро в 2010 році й відмовитись від запозичень у 2011 році. У 2007 році частка витрат на НДДКР становила 2,25 % ВВП. Уряд має намір довести дані витрати до 3 % у 2010 році.

10.2. Бюджетна система Німеччини

Бюджетну систему Німеччини складають такі ланки:

- *державний бюджет;*
- *бюджети земель;*
- *бюджети громад (комун, общин);*
- *спеціальні фонди;*
- *бюджети державних підприємств.*

Порядок складання і затвердження бюджету. Бюджет виступає головною ланкою фінансової системи Німеччини, його структура та бюджетний процес відповідають федеративному характеру державного устрою. У державний бюджет включаються доходи та витрати 3 рівнів адміністративного управління:

- *федерації (центральный бюджет);*
- *земель (регіональні бюджети);*
- *громад (місцеві бюджети).*

Зведений (консолідований) державний бюджет розраховується шляхом складання доходів і витрат бюджетів усіх трьох рівнів за винятком міжбюджетних трансфертів (субсидій, дотацій). У Німеччині річний бюджет складається на основі середньострокового фінансового плану, який щороку подається до парламенту. Бюджетний рік у Німеччині збігається з календарним. Як план, так і бюджет розробляються на основі фіскальних пропозицій, запропонованих Радою з фінансового планування, у якій представлені всі рівні уряду. Оцінки майбутніх доходів федерального бюджету на середньострокову перспективу базуються на макроекономічних прогнозах та припущеннях. У плані відображається загальна фіскальна політика та майбутні видатки по кожному з 40 великих блоків. Ці блоки складаються з багаторічних оцінок, зроблених одночасно з річним бюджетом по кожній статті видатків, включених до бюджету. Показники узгоджуються з галузевими міністерствами. При прогнозуванні потреби в грошових коштах на наступні 3 роки до деяких блоків включають поправку на підвищення цін (наприклад, по тих соціальних видатках, які індексуються; виплатах відсотків). На кожний рік передбачається нерозподілені планові резерви на випадок подальшого зростання цін та прийняття нових програм, а також загальний резерв на збільшення заробітної плати. Багаторічні оцінки узгоджуються із середньостроковими цілями, але розмір призначення, що виділяється кожному розпоряднику коштів, є меншим, аніж закладені в бюджет видатки, оскільки загальний запланований резерв включено до прогнозу кожного з наступних років для покриття додаткових витрат на нові програми та можливе зростання цін⁵⁴.

Федеральний бюджет затверджується Бундестагом (парламентом). Складання, затвердження, виконання федерального бюджету передбачають визначення очікуваних доходів і витрат у бюджетному плані; ведення бюджетного обліку; фактичне відображення виконання бюджету.

На стадії складання *центрального бюджету* міністерства й відомства направляють до Міністерства фінансів кошторис витрат на наступний рік, приблизно за 9 місяців. Міністерство фінансів на підставі прогнозних доходів уточнює витратну частину бюджету й передає проект бюджету на затвердження федеральному уряду. Погоджений Кабінетом міністрів проект бюджету направляється на затвердження до законодавчих органів. Спочатку бюджет

направляється на розгляд до верхньої палати парламенту (Бундесрат), а потім до нижньої (Бундестаг). У разі внесення однією з палат поправок до бюджету він повертається на повторний розгляд. Після прийняття бюджету Бундестагом законопроект підписується главою уряду й стає законом. У ті ж строки й у такій же послідовності приймаються бюджети земель і громад.

Структура федерального бюджету. Формування доходів бюджету — це регулюючий процес, він визначає такий важливий для економіки показник як «квота держави» (частка у ВВП). Формування доходів визначає цілу систему фінансових каналів, через які до казни стікаються кошти від фізичних і юридичних осіб. Податкові надходження становлять 4/5 усіх доходів бюджету, при чому на 2/3 податкові надходження формуються за рахунок прямих податків.

Одним з інструментів впливу на процес суспільного виробництва є державні витрати. Вони відображають особливості розвитку країни. За рахунок бюджету в першу чергу забезпечується фінансування традиційних сфер діяльності федерації, земель і громад. Конституція ФРН обмежує щорічні кредитні запозичення величиною інвестиційних витрат бюджету.

Структура витрат бюджету відображає функції, які виконуються федеральним урядом. На центральний уряд припадають наступні витрати:

- *економічні витрати* (з них 90 % іде на фінансування виробничої інфраструктури: будівництво й утримання автошляхів, аеродромів, федеральної залізниці та пошти);
- *військові витрати* — 25—30 %;
- *витрати на зовнішні відносини*;
- *соціальні витрати* (основна частина);
- *витрати на фінансове сприяння* (субсидіювання, пільгове кредитування, пряме фінансування) окремих галузей, виробництв і регіонів;
- *витрати на науку та освіту відбуваються через Міністерство досліджень і технологій* — 2,9 %;
- *витрати на утримання адміністративного апарату* — 3 %.

Державний борг ФРН є одним із факторів функціонування фінансової системи. За величиною й темпами зростання державного боргу ФРН знаходиться на третьому місці після США й Великобританії. Особливістю розвитку державного боргу є тенденція до скорочення частки федерального уряду й земель при зростанні заборгованості общин.

Таблиця 10.1

ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ФЕДЕРАЦІЇ НА 2008-2012 РР. ⁵²

Показник	2007 звітний період	2008 майбутній період	2009 проект	Фінансовий план		
				2010	2011	2012
ВИДАТКИ, млрд євро	270,4	283,2	288,4	292,4	295,2	300,6
Зміна стосовно попереднього періоду, %	+3,6	+4,7	+1,8	+1,4	+1,0	+1,8
ДОХОДИ, млрд євро:	270,4	283,2	288,4	292,4	295,2	300,6
Податкові надходження	230,0	238,0	248,7	255,4	266,3	276,0
Інші надходження	26,0	33,3	9,2	31,0	28,9	4,6
Нетто кредитування	14,3	11,9	10,5	6,0	0	0

Витратна частина бюджету на 2006 становила 261,2 млрд євро, нова заборгованість — 38,2 млрд євро. Уряд збирався фінансувати витрати за рахунок податкових надходжень у

розмірі 194 млрд євро, нових податків і продажу державної власності на суму 6,6 млрд євро. На інвестиції планувалося витратити 23,3 млрд євро; формально бюджет суперечить Конституції, адже борги в ньому перевищують інвестиційні витрати⁵³.

Дефіцит державного бюджету Німеччини становив у 2006 році 1,9 % ВВП, в основному завдяки значним податковим надходженням, що зросли на 6,8 % у 2006 році. Обсяг чистих запозичень у 2006 році скоротився на 27,9 млрд євро, тоді як спочатку планувалося, що він становитиме 38,2 млрд євро. Дефіцит державного бюджету Німеччини в 2006 році дорівнював 2,2 % і виявився нижчим установленого для всіх країн ЄС рівня 3 % ВВП⁵².

У 2006 році Німеччина перерахувала до бюджету ЄС на 366 млн євро менше запланованого. Сумарний членський внесок Німеччини становив 15,67 млрд євро. Зниження внесків пов'язано з тим, що ЄС не витратив усі кошти, закладені в бюджеті. Залишок від 107,4 млрд євро становив 950 млн євро.

Кабінет міністрів Німеччини в червні 2007 року прийняв проект державного бюджету на 2008 рік, а також середньостроковий фінансовий план до 2011 року (табл. 10.1), що передбачає збільшення витрат у 2008 році майже на 5 % до 283,2 млрд євро. Заплановані витрати бюджету Німеччини в 2007 році були збільшені на 2,9 млрд євро. Відповідно до прогнозів, сума податків становитиме 237,1 млрд євро, що на 17 млрд вище рівня 2007 року. У бюджет закладено новий борг у розмірі 12,9 млрд євро. До 2011 року Німеччина планує вийти на рівень бездефіцитного бюджету.

До такого висновку прийшли п'ять провідних економічних інститутів країни, що складають традиційний кон'юнктурний звіт. Зростання економіки в 2007 і наступному роках становитиме 2,4 %⁵². У 2007 році дефіцит державного бюджету Німеччини становив 0,6 %. У 2008 році дефіцит державного бюджету, за оцінками європейських експертів, може знизитися до 0,3 % ВВП.

Цільовий рівень капіталовкладень було підвищено з 23,5 млрд євро до 24 млрд євро. Обсяг податкових надходжень до бюджету Німеччини за період з 2007 по 2010 рік перевищить запланований рівень приблизно на 180 млрд євро⁵².

Економічний бум і, як наслідок, мільярдні додаткові надходження податків спонукали уряд скоротити рамки прогнозованого сукупного обсягу нових запозичень на період до 2011 року на 65 % — до 29,4 млрд євро. У 2008 році нове запозичення в розмірі 12,9 млрд євро проводитиметься після запланованого в бюджеті 2007 року в розмірі 19,6 млрд євро.

У проекті бюджету 2008 року передбачене надходження доходів у розмірі 10,7 млрд євро від приватизації, тоді як у 2007 році доходи за цією статтею становили 9,2 млрд євро. Найціннішими державними активами вважаються пакет акцій «Deutsche Telekom AG» розміром 14,83 %, а також непряме володіння пакетом у 16,87 % акцій цієї компанії через «KfW Banking Group».

У 2006 році держава здійснила продаж акцій компанії державному банку «KfW». До кінця 2009 року уряд має намір здійснити приватизацію залізничної компанії «Deutsche Bahn AG», у 2008 році планує інвестувати 24,3 млрд євро й намічає суму доходів до бюджету по різних статтях у розмірі приблизно 33,2 млрд євро. У 2007 році подібні доходи знаходяться на рівні 30,4 млрд євро. У 2008 році в суму доходів по цій статті будуть включені доходи від приватизації на суму приблизно 9 млрд євро, а також чистий прибуток центрального банку Німеччини порядку 3,5 млрд євро.

У проект бюджету 2008 року було включено виділення значної суми коштів на сферу соціального забезпечення, у тому числі, до фонду пенсійного забезпечення й державної допомоги з безробіття в довгостроковій перспективі. Міністерство фінансів переведе приблизно 7,5 млрд євро у Федеральне агентство праці, щоб скоротити відрахування в систему страхування безробіття земель, проте з 2008 року агентству доведеться виплачувати 50 % державних витрат на заходи щодо повернення до зайнятості осіб, які довгий час не мали роботи. Як зазначено в проекті бюджету, це потребуватиме приблизно 5 млрд євро щорічно.

⁵² <<http://www.fxcompas.com/forex>>

Другим значним рядком бюджету 2008 року залишаться виплати, пов'язані із заборгованістю федерального уряду, які досягнуть 2,7 млрд євро в рік унаслідок поточного підвищення процентних ставок. Уряд планує виділити на ці цілі приблизно 43,24 млрд євро⁵³.

У 2007 року витрати за бюджетом у ФРН дорівнюють 267,6 млрд євро. Головне джерело фінансових надходжень — податок на додану вартість (ПДВ). Вони збільшилися в цілому на 20,5 млрд євро. Частка інвестицій досягла 23,5 млрд євро. Вони спрямовуються здебільшого на так звані «інвестиції майбутнього»: на наукові дослідження, освіту й розвиток. Характерно, що значно збільшується частка бюджетних коштів для міністерств: освіти, у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок і молоді, закордонних справ, економічного розвитку і співробітництва. На 2 % збільшуються витрати на оборону. Велика увага приділяється розвитку і конкурентоспроможності малих і середніх підприємств. Спеціально для цього в бюджеті передбачено 700 млн євро.

У 2007 році передбачено кошти для вирішення проблеми старого нерухомого житлового і суспільного фонду. Так, наприклад, у Берліні, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені та інших великих містах розпочато реконструкцію старих офісних будинків, поки що під готельні комплекси. Дана програма містобудування називається «оздоровлення будинків» і на неї було відпущено 1,5 млрд євро бюджетних коштів.

Суперечки тривають навколо «реформи охорони здоров'я». Саме у зв'язку із затримкою цієї реформи, що триває вже не перший рік, пов'язане різке, більш ніж удвічі, скорочення бюджетних грошей на потреби Міністерства охорони здоров'я в 2007 році. Головне питання полягає у страхових медичних касах, яких у Німеччині налічується не менш як 200 і всі вони з різними підходами, а отже, часом дублюють функції одна одної. Відбувається розпилення бюджетних коштів, тому після палких дебатів під час обговорення бюджету в Бундестазі було прийнято компромісне рішення: створити єдиний фонд охорони здоров'я, з якого фінансуватимуть каси медичного страхування. Реформа охорони здоров'я остаточно набуде чинності 2009 року.

Узагалі, соціальний бік бюджету Німеччини має дуже переконливий вигляд: тільки так званих «батьківських грошей» на утримання дітей, саме на утримання, а не на виховання, як це трактувалося раніше, передбачено в бюджеті ФРН на 2007 рік 3,5 млрд євро. Блок витрат на соціальні виплати у зв'язку з безробіттям, перенавчання на нові професії, фінансування бірж праці, страховки і пенсії, — усе це забирає з бюджету понад 74 млрд євро.

З 2008 року громадянам ФРН доведеться платити нові податки за використання комп'ютерів і мобільних телефонів із можливістю доступу до телебачення і радіо через Інтернет. Запроваджено також податок на надприбуток, який уже встигли охрестити «податком на багатих»: тут процентна ставка податків помітно підвищується. Заплановано загальне підвищення податку на додану вартість з 16 до 19 %. Загальне надходження в бюджет від податків очікується в межах 210 млрд євро⁵⁴.

Федеральний уряд затвердив Державний бюджет на 2009 рік (табл. 10.2). Надходження від регіонів та общин передбачаються у розмірі 800 млн євро. Бюджет є збалансованим та передбачає подорожчання в секторі послуг та введення нового податку на авіаквитки. Також має скоротитися кількість державних службовців. Передбачаються підвищення мінімальних пенсій та пільг на електроенергію для домогосподарств з низькими доходами.

За даними Федерального Міністерства фінансів, у Державному бюджеті на 2009 рік та у фінансовому плані до 2012 року передбачені додаткові витрати на такі пріоритетні галузі, як «Допомога у розвитку» — 800 млн євро, та «Дослідження та розвиток» — 400 млн євро. Фінансування такої програми поміж іншим передбачене через підвищення надходжень від емісійних сертифікатів.

⁵³ <<http://www.inosmi.ru/translation/235415.html>>

⁵⁴ <<http://www.golos.com.ua/article/1166532627.html>>

ФЕДЕРАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ НА 2009 РІК⁵⁵

Витрати, млн євро	2008	2009 прект	зміна, %
Федеральний президент і канцелярія федерального президента	24,88	27,63	+11,0
Бундестаг	632,50	667,29	+5,5
Бундесрат (Федеральна рада)	21,70	21,28	-1,9
Федеральний канцлер і державна канцелярія	1 749,41	1 793,16	+2,5
Міністерство закордонних справ	2 858,93	2 930,59	+2,5
Федеральне міністерство внутрішніх справ	5 065,76	5 598,43	+10,5
Федеральне міністерство юстиції	468,49	500,45	+6,8
Федеральне міністерство фінансів	4 648,05	4 866,85	+4,7
Федеральне міністерство економіки і технології	6 191,87	6 371,38	+2,9
Федеральне міністерство продовольства, сільського і лісового господарства	5 280,31	5 289,76	+0,2
Федеральне міністерство праці і соціального забезпечення	124 041,04	123 522,48	-0,4
Федеральне міністерство транспорту, будівництва і міського будівництва	24 390,57	25 594,75	+4,9
Федеральне міністерство оборони	29 450,47	31 093,00	+5,6
Федеральне міністерство охорони здоров'я	2 898,60	4 450,49	+53,5
Федеральне міністерство навколишнього середовища, охорони природи і безпеки реакторів	846,97	1 324,15	+56,3
Федеральне міністерство сім'ї, пенсіонерів, жінок і молоді	6 209,53	6 147,23	-1,0
Федеральний конституційний суд	21,59	22,93	+6,2
Федеральна рахункова палата	111,22	116,64	+4,9
Федеральне міністерство у справах економічного співробітництва і розвитку	5 134,59	5 772,00	+12,4
Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень	9 350,64	10 080,28	+7,8
Федеральний (державний) борг	42 936,65	42 450,43	-1,1
Загальне фінансове управління	10 866,24	9 758,80	-10,2
Усього	283 200,00	288 400,00	+1,8

Передбачається, що частка федеральних видатків у загальному ВВП знизиться до 11,2 %, при цьому частка соціальних витрат не перевищуватиме 50 % від загального бюджету. Частка витрат за процентами зменшилась з 14,8 до 14,4 %. Витрати на персонал збільшуються попри підвищення тарифів мінімально і залишаються на рівні менше 10 % від загальних витрат. Нетто кредитування передбачається найнижчим за часи об'єднання Німеччини і становитиме 10,5 млрд євро. До 2016 року передбачається щорічне збільшення відрахувань на медичне страхування на 1,5 млрд євро. Планується здійснити масштабні інвестиції в

⁵⁵ Офіційний сайт Федерального міністерства фінансів Німеччини <<http://www.bundesfinanzministerium.de>>

інфраструктуру транспорту. Як і раніше, велике значення надається розвитку сім'ї, збільшується допомога на дитину, підвищуються ставки допомоги у навчанні (BAFöG).

Спеціальні фонди виступають важливою ланкою бюджетної системи Німеччини; за обсягом коштів вони посідають друге місце після державного бюджету країни. Головним є *Фонд соціального страхування*, який складається з великої кількості автономних фондів, що охоплюють окремі види страхування:

- з тимчасової непрацездатності;
- на випадок безробіття;
- від нещасних випадків;
- пенсійне страхування робітників і службовців;
- пенсійне страхування осіб, що не працюють за наймом.

Загальною для всіх фондів соціального страхування є система мобілізації доходів; кошти формують **три основні джерела**:

- обов'язкові відрахування;
- внески підприємців;
- державні субсидії з федерального бюджету.

Бюджети земель і громад становлять понад 20 % національного доходу ФРН; на них припадає: майже 100 % загальнодержавних витрат на комунальне господарство, заклади освіти й охорони здоров'я; понад 80 % усіх витрат на транспорт, житлове господарство; майже 3/4 витрат на утримання державного апарату і понад 40 % витрат на управління державним боргом. Зростання витрат бюджетів земель і громад не супроводжується розширенням прибуткової бази, тому питома вага власних джерел доходів знижується і збільшується частка дотацій з вищих ланок бюджетної системи.

У дохід бюджетів громад надходять різні адміністративні збори і доходи від видачі місцевих ліцензій. До доходів від місцевого господарства належать доходи від муніципальних будинків, водопостачання, газових заводів, електростанцій, мостів, проте витрати земель і громад жодною мірою не забезпечуються надходженнями податків. Для фінансування витрат місцевих бюджетів земель і громад одержують від федерального уряду дотації — цільові і загальні. Місцеві бюджети є хронічно дефіцитними, обтяженими боргами; особливо висока частка боргів у громад. Постійне використання позик на покриття бюджетних дефіцитів і фінансування капіталовкладень посилює зростання місцевої заборгованості, виступаючи однією із причин погіршення фінансового стану місцевих бюджетів.

У 2006 році комунальні бюджети Німеччини вперше за 6 років отримали прибуток у розмірі 3 млрд євро. У 2005 році дефіцит місцевих бюджетів становив 2,3 млрд євро. Основною причиною зміни ситуації стало збільшення надходжень від промислового податку на 20 % до 28,3 млрд євро, що обумовлено поліпшенням економічної кон'юнктури. Загальна сума, що надійшла до бюджетів місцевих органів влади, становила 158,6 млрд євро.

Бюджети державних підприємств відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку Німеччини. ФРН має розвинений сектор державної власності: 100 % транспорт, зв'язок, гірничорудна промисловість, чорна і кольорова металургія, виробництво електроенергії, алюмінію; близько 50 % виробництва автомобілів і кораблів; 20 % видобутку нафти і газу. Держава зосереджує у своїх руках галузі недостатньо рентабельні для монополістичного капіталу, у тому числі, будівництво автострад, аеродромів, житлове господарство. Значні кошти з бюджету спрямовуються на будівництво об'єктів військового призначення і наукові дослідження військового характеру; розвиток інфраструктури.

Діяльність державних підприємств у ФРН у цілому збиткова через низькі ціни. Збитки покриваються за рахунок короткострокових і середньострокових кредитів, внаслідок чого зростають борги державних підприємств. У тому випадку, коли державні підприємства не є збитковими, вони сплачують податки до бюджетів відповідних рівнів.

10.3. Податкова система Німеччини

Податкова система Німеччини характеризується складним, багатоступеневим розподілом усієї сукупності податкових надходжень між різними бюджетами. У ФРН на загальнодержавному й окремо на федеральному, регіональному й місцевому рівнях налічується близько 40 податків, причому 90 % податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів забезпечують усього 15 податків. Залежно від закріплення за окремими ланками бюджетної системи **податки поділяються на чотири групи**⁵⁶:

1. Загальні (надходять у бюджети різних рівнів):

- *прибутковий податок із громадян;*
- *корпоративний податок;*
- *податок на додану вартість (ПДВ);*
- *податок на доходи від капіталу;*
- *податок з обороту імпорту.*

2. Федеральні:

- *акцизи на нафтопродукти, тютюнові та спиртогорілчані вироби;*
- *страховий податок*

3. Земельні:

- *податок із власників автомобілів;*
- *майновий;*
- *податок на спадщину й дарування,*
- *акциз на пиво.*

4. Місцеві (громад, комун):

- *промисловий;*
- *поземельний.*

Стосовно окремих податків законодавча ініціатива (компетенція) по їх запровадженню (як за німецьким, так і міжнародним правом ЄС), бюджетна належність одержуваних доходів, організаційно-адміністративний рівень справляння можуть збігатися повністю, збігатися частково, а в окремих випадках навіть не збігатися зовсім.

Власне **федеральний уряд** збирає лише два види податків: **акцизи** (крім акцизу на пиво) і **мито**; обов'язки адміністрування всіма іншими податками від імені федерації покладені на податкові органи земель і громад. Розподіл надходжень податків між окремими ланками бюджетної системи зафіксовано в чітких пропорціях, має регульований характер, або податки повністю закріплюються за певними бюджетами.

Прибутковий податок з громадян (забезпечує близько 40 % бюджетних доходів) розподіляється наступним чином: 42,5 % надходжень до федерального бюджету; 42,5 — до бюджету землі; 15 % — до бюджетів громад. Податок стягується за прогресивною шкалою, мінімальна ставка податку становить 15, максимальна — 45 %. Базою прибуткового податку у ФРН є сукупний дохід фізичної особи, з якого виділені **сім груп доходів** залежно від джерел:

- *сільське й лісне господарство;*
- *промислова діяльність;*
- *індивідуальна трудова діяльність (робота не за наймом);*
- *наймана праця;*
- *капітал;*
- *надання майна в оренду;*
- *інші.*

Не оподатковуються виплати з фондів соціального страхування, державна соціальна допомога на дітей та деякі інші доходи. Податок сплачується на основі декларації або стягується

⁵⁶ <<http://kreml.org/opinions>>

ся безпосередньо із джерела доходу. Так, податок із заробітку найманих працівників утримується роботодавцем. В основу оподаткування покладений принцип рівного податку на рівний дохід незалежно від його джерела. Усі, хто отримує доходи з кількох джерел, подають податкову декларацію. Правильність суми податку визначається після закінчення відповідного календарного року на основі декларації платника. Декларація перевіряється відповідним фінансовим органом і підтверджується у формі податкового повідомлення, якщо перевіркою порушень не виявлено. Платники, що працюють не за наймом, зобов'язані щоквартально робити авансові відрахування фінансовому відомству на рівні платежів попереднього року.

При визначенні величини оподаткованого доходу із сукупного доходу вираховуються так звані особливі та непередбачені витрати. **До особливих витрат** віднесені затрати, що мають характер матеріального забезпечення платника та його сім'ї в майбутньому:

- *страхові внески;*
- *цільові внески на житлове будівництво;*
- *витрати на професійне навчання та підвищення кваліфікації;*
- *аліменти;*
- *підтримка благодійних, церковних, наукових установ (загальний обсяг таких пожертвувань не може перевищувати 5-10 % загальної суми доходів платника).*

До **не передбачуваних витрат** належать вимушені затрати у випадку:

- *лікування;*
- *інвалідність;*
- *догляд за хворими членами сім'ї (у межах установленого рівня).*

Крім того, при визначенні оподаткованого доходу з нього вираховуються знижки за віком (для платників, старших за 64 роки), неоподатковуваний мінімум, знижки на дітей. Подібні досить щедри знижки оподаткованої бази й податкові пільги впливають із характеру німецької держави загального добробуту, по суті є елементами соціальної ринкової економіки.

Початкова ставка податку на прибуток установлена в Німеччині на рівні 15 %, якщо бруutto-дохід становить більше 8 000 євро на рік. Хто заробляє менше вказаної суми, хоч і звільняється від оподаткування, та все ж вимушений сплачувати соціальні внески до державної казни. Найвища ставка податку встановлена на рівні 42 % у випадку, якщо платник податків заробляє 80 000 євро й більше на рік. З 2007 року виділяють чотири зони тарифу податку на прибуток.

Тарифна зона I (нульова): платник податків заробляє менше встановленого мінімуму (7 664 євро на рік), податок не сплачується.

Тарифна зона II (Прогресивні зони 1 і 2): у прогресивній зоні 1 ставка податку становить 15 %, рівень ставки стрімко зростає до 24 % у випадку доходів, які перевищують 12 740 євро. Закінчується шкала рівнем податкової ставки в 42 % (Прогресивна зона 2). У цих двох зонах ставка податку зростає на 0,6 п.п. при збільшенні доходу на 1 000 євро.

Тарифна зона III (Пропорційна зона 1): Починаючи з 52 152 євро ставка податку залишається незмінною на рівні 42 %. Це означає, що при подальшому збільшенні доходу з кожного додаткового євро стягується 42 євроценти. З 2007 року дане положення поширюється тільки на прибутки, що не перевищують 250 000 євро на неодружених і 500 000 євро для одружених.

Тарифна зона IV (Пропорційна зона 2): ця зона була введена в 2007 році під назвою «Податок для багатіїв». Згідно із правилами цієї зони з кожного додаткового євро із прибутку 250 000 (500 000) євро стягується 45 %.

На сьогоднішній день скасовано звільнення від оподаткування тимчасової грошової допомоги (Übergangsgeld Übergangsbeihilfe), наприклад, чиновникам (Beamtenversorgungsgesetz) або солдатам (Soldatenversorgungsgesetz). Скасовано звільнення від оподаткування грошової допомоги, що виплачується працедавцем найнятому робітникові в зв'язку зі вступом до шлюбу або народженням дитини. До цього часу такі виплати в розмірі до 315 євро не оподатковувалися.

Частка державної або виробничої пенсії, що підлягає оподаткуванню, збільшена з 50 до 52 %. Оподаткуванню підлягає сума пенсії, що перевищує 7 664 євро на рік. Для приватних осіб скасована можливість вирахування з доходу оподаткування витрат на податкове консультивання й підготовку податкової декларації. Але частина цих витрат, як і раніше, може бути врахована як виробничі витрати або витрати, які пов'язані зі здобуттям доходу. Скасована можливість дегресивного обліку амортизації для житлових будівель і приміщень, що здаються в оренду. Зараз застосовується лише лінійний (рівномірний) облік амортизації за ставкою 2 % в рік упродовж 50 років.

На сьогоднішній день у Німеччині відбувається серія гучних скандалів, які пов'язані з багатими німцями, які заснували фонди в Ліхтенштейні, щоб запобігти сплаті податків. У лютому 2008 році слідчі розкрили податкові афери на суму більше 200 млн євро.

Корпоративний податок і податок на дохід з капіталу ділиться в пропорції 50 на 50 % поміж федеральним і земельними бюджетами. Ставку **корпоративного податку (податку на прибуток юридичних осіб)** у березні 2008 році знижено до 15 % з 25 % (2007 рік). Уряд планує змістити податкове навантаження зі змінної на незмінну податкову базу шляхом зниження місцевих бізнесових податків і збільшення податків на власність.

Малі підприємства мають змогу здійснювати більші інвестиційні відрахування (з 1540 00 до 200 000 євро), збільшуючи при цьому інвестиційні потужності. Ліміт на одночасне списання витрат на придбання чи виробництво дешевих активів зменшено до 150 євро. Для активів, витрати на придбання яких були в межах від 151 до 1 000 євро, формулюється спільна стаття.

Структура розподілу **податку на додану вартість (ПДВ)** між трьома видами бюджетів періодично змінюється залежно від кон'юнктурних обставин. **Податок на додану вартість (ПДВ):** 75 % (від 44 %-ної частки землі в доході) розподіляється з урахуванням численності населення, тобто в розрахунку на душу населення, а 25 % — залежно від економічного потенціалу землі, ця частка йде у фонд субсидіювання бідних. Окрім того, 2 % доходу від частки ПДВ, що надійшов до федерального бюджету, використовується у вигляді додаткових субсидій землям із низьким рівнем податкових доходів. У 2007 році ПДВ на внутрішні товари зріс із 16 до 19 %. Планується зменшення ПДВ на медикаменти до 7 %. Товари, які імпортуються до Німеччини, оподатковують ПДВ за ставками: сільськогосподарські товари — 7; промислові товари — 16 %.

Прибутковий податок і податок на прибуток корпорацій розподіляються відповідно до регіональної структури створення нової вартості. Практична складність обумовлює спрямування надходжень від податку на прибуток корпорацій в основному пропорційно заробітній платі, що виплачується цими компаніями на конкретних землях.

Особливе значення надається вирівнюванню за допомогою системи горизонтальних трансфертів. Німецька формула вирівнювання враховує податкові можливості та фінансові потреби земель. Спочатку розраховується податковий потенціал як сума податкових надходжень у бюджет земель і 50 % надходжень у місцеві бюджети від прибуткового податку, податку на нерухомість і бізнес із урахуванням середньої ставки по цих податках у країні. Потреба у фінансових ресурсах ураховується через показник середнього рівня сукупних податкових надходжень на душу населення, помножений на чисельність населення кожної землі. Так вираховується «спеціальне навантаження» на бюджет.

Акцизи стягуються з нафти й нафтопродуктів, алкоголю та алкогольних напоїв, тютюнових продуктів, смаженої кави. Деякі ставки федеральних акцизів: бензин — 0,50-0,57 євро/літр; мазут для опалювання — 6,7 євроценти/кг; тютюнові вироби — 9,3 євроценти/цигарка; кава — 3,1 євро/кг; міцні спиртні напої — 160 євро/100 л; шампанське — 1,4 євро/0,75 літра.

Торговий податок стягується з підприємців. Органи місцевого самоврядування самостійно встановлюють ставки в межах, установлених центральним урядом. У січні 2008 року середня ставка становила приблизно 14 % від оподаткованого доходу.

Поземельним податком обкладаються підприємства сільського й лісового господарства, земельні ділянки за ставкою 1,2 %, проте від сплати податку звільнені державні й релігійні

установи. Під час переходу ділянки землі від одного власника до іншого оплачується внесок у розмірі 2 % від ціни придбання. Визначаючи величину поземельного податку, муніципалітети, як правило, розмежовують землі, відведені під сільськогосподарські ділянки, під лісові господарства й інші земельні ділянки.

Ставка податку на спадок і дарування залежить від міри спорідненості й вартості майна. Розрізняють чотири категорії спадкоємців, щодо яких розраховується мінімальна й максимальна ставка податку.

На сьогоднішній день у Німеччині існують такі **розміри соціальних відрахувань**:

страхування на випадок безробіття - 4,2 %;

пенсійне страхування - 19,9 %;

медичне страхування - 14,25 % (середній відсоток: величина залежить від того, у якій із лікарняних кас застраховано працівника);

страхування на випадок необхідності призупинення роботи - 1,7 %.

Половину цих внесків платить працівник, другу половину — працедавець, але для нього сума соціальних внесків трохи більша, тому що він платить повністю внески зі страхування від нещасного випадку на виробництві й доплачує додаткові 0,9 % на медичне страхування

10.4. Банківська система Німеччини

Банківська система Німеччини - одна з найбільш розвинутих на європейському континенті. За насиченістю банківськими установами (чисельність мешканців на 1 банківську установу) країна поступається лише Швейцарії та значно перевищує інші країни Європи. Такі результати вражають, якщо взяти до уваги, що після Другої світової війни Німеччині довелося фактично створювати нову кредитну систему. Військові адміністрації США, Великобританії та Франції перешкоджали створенню єдиної банківської системи. Так, філіям провідних банків дозволялося проводити операції лише в межах своїх окупаційних зон. Тільки після втручання федерального уряду в 1950 році були створені юридичні й організаційні передумови для функціонування трьох провідних банків країни: «Deutsche Bank AG», «Commerzbank AG», «Dresdner Bank AG».

Репутація Німеччини як провідного банківського центру світу насамперед пов'язана з досконалістю банківського законодавства. Юридичною основою банківського бізнесу й фінансових послуг є Банківський акт, який прийнято 10 червня 1980 року й спрямовано на підтримку стабільності фінансового сектору й забезпечення захисту інвесторів. Закони, які регулюють банківську діяльність, поділяються на дві групи:

- *загальні* (обов'язкові для кредитних установ на території всієї країни);
- *особливі* (обмежені територією окремих федеральних земель).

До першої групи належать: «Закон про кредитну справу» (остання редакція 1993 року), «Закон про Німецький Федеральний банк» (у редакції 1992 року) тощо. До другої групи входять закони, що видаються урядами федеральних земель (ландтагами) і регулюють діяльність кредитних установ регіонального рівня, наприклад, Закони про ощадні каси, які перебувають у компетенції ландтагів.

Головною ланкою банківської системи Німеччини є **Німецький федеральний банк (Deutsche Bundesbank)**, який було створено згідно з «Законом про Німецький Федеральний банк» (1957 рік) шляхом об'єднання центральних банків земель із Банком німецьких земель (1948 рік) та Центральним західноберлінським банком. Основний капітал банку (2,556 млрд євро) - належить Федерації, проте незалежність банку гарантовано. Відповідно до закону 1957 року, Центральний банк зобов'язаний підтримувати загальну економічну політику Федерального уряду, але при виконанні повноважень, наданих йому цим Законом, він є незалежним від указівок уряду.

НІМЕЦЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ БАНК (DEUTSCHE BUNDESBANK)⁵⁷

Резервні активи, млрд євро (станом на 01.01.2007)	
Іноземна валюта	28,6
Золото	53,1
Заборгованість МВФ	3,0
Усього:	84,7
Участь у Європейському центральному банку (ЄЦБ) (станом на 01.01.2008)	
Частка в статутному капіталі, %	20,5211
Частка в сплаченому капіталі, %	29,4436
Сума сплаченого капіталу, млрд євро	1,18
Резервні активи, які передано ЄЦБ, млрд євро	11,82

Організаційна структура банку складається з **трьох рівнів**:

1. **Директорат (головна контора)** (у Франкфурті-на-Майні).
2. **Центральні банки земель** (головні управління).
3. **Філії** (головні відділення й відділення) у великих населених пунктах.

Банк налічує дев'ять головних офісів, які розташовано в Берліні, Гамбурзі, Ганновері, Франкфурті-на-Майні, Дюссельдорфі, Лейпцигу, Штутгарті, Мюнхені й Майнці, і 47 відділень (станом на 1 жовтня 2007), які підпорядковуються головним офісам. Персонал банку налічує 10972 співробітників (станом на 1 січня 2007), але планується скоротити цю кількість до 9000 у 2012 році.

Банку були притаманні характерні функції центрального банку, але з 1 січня 1999 року, виконуючи положення Маастрихтської угоди про створення Європейського валютного та економічного союзу й уніфікації інструментарію грошово-кредитного регулювання, банк передав значну частину своїх повноважень, особливо тих, що стосуються грошово-кредитної політики, спеціально створеному Європейському центральному банку, увійшовши до системи європейських центральних банків (ЄСЦБ) (табл. 10.3).

До компетенції Дойче Бундесбанку належать:

- *установлення процентних і дисконтних ставок за своїми операціями;*
- *управління золотовалютними резервами країни;*
- *проведення операцій на кредитному й відкритому ринку;*
- *установлення ставок мінімального резервування для кредитних установ;*
- *надання послуг у якості фінансового агента федерального уряду й урядів земель.*

З моменту створення Європейської системи Центральних банків (ЄСЦБ), Бундесбанк як Центральний банк Федеративної Республіки Німеччини виступає активною складовою ЄСЦБ, бере участь у цій системі, забезпечує цінову стабільність євро й здійснює платежі в країні та за її межами. Бундесбанк як центральний банк проводить спільну монетарну політику з ЄСЦБ у Німеччині. Функції емісії євро передані Європейському центральному банку. Вступ Дойче Бундесбанку до ЄСЦБ спричинив зміни в організаційній структурі. **Головним органом**, відповідальним за прийняття рішень, став **Виконавчий комітет**, до якого входять президент, віце-президент та шість інших членів.

Банк повністю відмовився від касового кредитування державних органів федерального рівня, надавши їм можливість вести свої бюджетні рахунки за вибором: або в системі цент-

⁵⁷ Офіційний сайт Німецького федерального банку <www.bundesbank.de>

рального банку, або в приватних комерційних банках (до цього часу рахунки державних установ були лише в Дойче Бундесбанку).

Банк активно кредитує комерційні банки:

- операції РЕПО (40 % активів банку);
- дисконтування векселів і надання ломбардних кредитів.

Дойче Бундесбанк організовує та здійснює розрахунки всередині країни та з іншими країнами; через мережу своїх відділень контролює діяльність банків.

Органом нагляду над банківською системою виступає **Федеральне відомство з нагляду за фінансовим сектором (BaFin)**, яке створено в 2002 році шляхом об'єднання органів банківського нагляду, нагляду за страхуванням і ринком цінних паперів. Федеральне відомство підпорядковується міністерству фінансів, видає дозволи на відкриття нових банків, установлює обов'язкові вимоги для банківських установ, стежить за дотриманням ними законодавства. Федеральне відомство може отримувати від банків будь-яку інформацію, проводити позачергові ревізії, втручатись в операційну діяльність банків і видавати накази про негайне призупинення операцій. Банки мають інформувати Федеральне відомство про всі зміни у своєму юридичному статусі.

У цілому в німецькій банківській системі функціонують 2 038 банків (станом на 01.01.2007); на їхньому балансі знаходиться приблизно 7,231 трлн євро⁵⁸. На кінець 2007 року банківський сектор Німеччини складався з 2 334 незалежних банків, 1 500 малих і дуже малих банків з обсягом операцій менше 1 млрд євро, і 46 444 банківських філій. Найбільші 10 банків Німеччини: Deutsche Bank AG, HVB Group, Dresdner Bank AG, Commerzbank AG, Landesbank B-W, DZ Bank AG, KfW Group, Bayr Landesbank, WestLB and Eurohypo. З шести найбільших німецьких банків за обсягами активів: три були приватними, два державними і один кооперативний банк.

Універсальні банки. Особливий характер німецької банківської системи проявляється в значному переважанні кредитних установ, що діють універсально. Незалежно від відмінностей в організаційно-правових формах, відносин власності, величини банків більшість із них поєднують усі можливі банківські операції. Банки здійснюють наступні види депозитно-позикових та інвестиційних операцій:

- приймання депозитів;
- надання кредитів і акцептів;
- облік векселів і оплата чеків;
- придбання і продаж цінних паперів за дорученнями;
- зберігання і управління цінними паперами;
- інвестиції в цінні папери та інші довгострокові активи;
- ухвалення зобов'язань щодо купівлі вимог до закінчення строку обігу;
- надання гарантій;
- проведення безготівкових розрахунків.

Основна перевага універсальної банківської системи полягає в підвищенні стабільності на базі ефектів диверсифікації і в пов'язаній із цим високій надійності грошових внесків. Крім того, відсутність внутрішнього розділення за напрямками діяльності банків забезпечує можливість надання клієнтові обширного сервісу «з однієї руки», й за рахунок широкого асортименту пропонованих послуг банк продає свої послуги в слухний для клієнта час. Підставою для критики універсальної банківської системи слугує значний промисловий вплив німецьких банків. Він існує завдяки участі банків у підприємствах, банківських мандатів у наглядових радах і повноважень банків на право голосу.

Універсальні банки можна поділити на три основні групи:

- приватні комерційні банки (30 % ділових операцій);
- публічно-правові банки (50 % ділових операцій);

⁵⁸ <<http://www.dw-world.de>>

- кооперативні банки (20 % ділових операцій).

Приватні комерційні банки включають:

1. *П'ять гроссбанків*: Deutsche Bank, Commerzbank, HypoVereinsbank, Postbank і Dresdner Bank, - які спочатку працювали виключно із крупними промисловими клієнтами і заможними приватними вкладниками; широка мережа філій за кордоном.

2. *Приватні регіональні банки* (Südwestbank) працюють із приватними вкладниками і великими корпоративними клієнтами.

3. *Банки іпотечного кредитування* (Hypo Real Estate, BHW).

4. *Філії іноземних банків*.

Загальною важливою ознакою приватних комерційних банків, незалежно від їхнього розміру і структури, є значне переважання короткострокових кредитних операцій, хоча за останні роки намітилася тенденція до збільшення довгострокових кредитів. Приватні комерційні банки активно працюють із цінними паперами, у сфері управління майном і капіталовкладень. Приблизно три чверті всіх цінних паперів із твердим відсотком, інвестиційних сертифікатів і акцій знаходяться на депо-рахунках приватних банків.

Важливий напрям діяльності приватних комерційних банків - виконання розрахунків по торгових операціях, зокрема, із зарубіжними партнерами. Понад 3/4 робочих балансів іноземних банків-кореспондентів припадає на приватні банки Німеччини. Майже така ж частина комерційних платіжних операцій із зарубіжними підприємцями проходить через рахунки приватних комерційних банків.

Гроссбанки представлені перш за все *Deutsche Bank, Dresdner Bank і Commerzbank* — 3-а найбільш відомими і крупними німецькими банками. Вказані банки — акціонерні товариства, капітал яких розміщено всередині країни й за кордоном. Кожен із цих банків має 200-300 тис. акціонерів, серед яких велика кількість співробітників цих банків. Це типові універсальні банки, які виконують свою діяльність по всьому діапазону банківських послуг. У фінансуванні зовнішньої торгівлі, емісійних операціях і в управлінні цінними паперами клієнтів ці банки відіграють першорядну роль. Банки мають мережу з понад 4000 філій, що охоплює всю Німеччину, у цілому вони налічують близько 20 млн клієнтів. Обширні міжнародні послуги даних банків засновані на могутніх банківських відділеннях усередині країни, що виконують операції із зарубіжними партнерами, на дочірніх організаціях, представлених у всьому світі, а також на їхніх філіях і представництвах в інших країнах.

Deutsche Bank засновано в 1870 році в Берліні з метою проведення банківських операцій усіх видів, зокрема, для сприяння розвитку торговельних відносин між Німеччиною, європейськими країнами й країнами далекого зарубіжжя. На сьогодні банк має розвинену мережу відділень по всьому світу, проводить політику поглинання іноземних банків і фінансових груп, має міцну позицію на фінансовому ринку Великобританії, США. Deutsche Bank є одним із найбільших банків світу, його сукупні активи складають 10 % усіх банківських активів Німеччини; 60 % співробітників працюють за кордоном. У 2006 році Deutsche Bank заробив майже 6 млрд євро.

Регіональні банки створені в організаційно-правових формах акціонерних товариств (AG), акціонерних командитних товариств (KGA) і товариств з обмеженою відповідальністю (GMBH). Найбільші банки цієї групи є універсальними, з великою кількістю філій усередині країни й за кордоном.

Публічно-правові банки включають:

1. *Земельні банки* (Landesbank);

2. *Ощадні каси* (Sparkasse).

3. *Банківську групу* KFW.

Земельні банки (11) є філіями Німецького федерального банку, центрами ощадних кас і великими комерційними банками (наприклад, West Deutsche Landesbank, Bayerische Landesbank). Вони управляють ліквідними активами ощадних кас і здійснюють операції в

сфері банківських послуг. Очолює систему ощадних кас і земельних банків «Німецький комунальний банк».

Ощадні каси (Sparkassen) мають значну кількість відділень (майже 15 тис. по всій країні) і банкоматів. Ці банки зобов'язані відкрити рахунок будь-якому охочому (36,4 млн рахунків), тому на їхніх рахунках накопичується значний обсяг коштів (близько 370 млрд доларів). Ощадкаси повністю або частково належать федеральним землям або містам, тому по суті є напівдержавними банками. У пасивах ощадних кас - ощадні вклади, в активах - довгострокові іпотечні кредити. Важлива риса діяльності - кредитування комерційних банків.

Банківська група KfW забезпечує фінансування різних урядових проектів, таких як підтримка малого і середнього підприємництва, будівництво доступного житла, розвиток інфраструктури, заходи щодо підвищення ефективності використання енергії.

Кооперативні банки - відносно невеликі кредитні установи, кількість яких за останні роки постійно зменшується в зв'язку з їх злиттям. В основі створення кооперативного кредитного сектору Німеччини лежить ідея, яка виникла більш як 125 років тому, про «допомогу шляхом самопомогі». Вона ґрунтується на єдності принципів самоврядування й солідарної відповідальності. Незважаючи на те, що їхня діяльність сконцентрована на отриманні безстрокових ощадних вкладів, а також на наданні короткострокових і середньострокових кредитів своїм членам (при цьому важливо зазначити, що обсяг довгострокових кредитів постійно збільшується), сьогодні кооперативні товариства пропонують універсальний асортимент послуг. Якщо раніше членами таких товариств були ремісники; особи, які займались промислом; фермери, то тепер основна маса (понад 11 млн членів) є представниками середнього класу, які працюють за наймом (робітники, службовці, чиновники).

Операції розрахунку між окремими кооперативними банками проходять через регіональні центральні банки, завдання яких приблизно відповідають завданням земельних банків у організації ощадних кас. Ця група банків складається із чотирьох установ. Верховною організацією кооперативної банківської групи є Deutsche Bank Geschäftskunden AG, який має право випускати акції та виконує банківські операції всіх видів. Як універсальний комерційний банк він проводить свою діяльність по всьому світу.

Кооперативні банки включають:

1. *DZ Bank* і *WGZ-Bank*, які обслуговують крупних корпоративних клієнтів.
2. *Volksbank* і *Raiffeisenbank* (понад 16 млн. клієнтів є одночасно пайовиками банків) засновано у формі кас взаємодопомоги для дрібних і середніх підприємців.
3. *Банки церков (Spar- & Kreditbank Evangelisch-Freikirchlicher Gemeinden)*.
4. *Галузеві банки (Beamtenbank («банк державних службовців»); Deutsche Apotheker & Arztebank («банк німецьких аптек і лікарів»))*.
5. інші.

Спеціалізовані банки. Через спеціалізовані банки відбувається понад 1/4 ділового обороту всіх кредитних установ Німеччини; приблизно кожен третій крупний банк із діловим оборотом 5 млрд євро — це спеціалізований банк.

Спеціалізовані банки включають наступні види:

- ❖ *іпотечні банки;*
- ❖ *кредитні установи зі спеціальними завданнями;*
- ❖ *банки, що надають позики з погашенням у розстрочку;*
- ❖ *кредитні установи, що видають позики для індивідуального будівництва;*
- ❖ *поштовий банк;*
- ❖ *кредитні установи промисловості*

Основну групу спеціалізованих банків складають **30 приватних іпотечних банків**. Вони видають довгострокові кредити для фінансування житлового будівництва й реконструкції житлових будинків, а також для промислових і сільськогосподарських капіталовкладень (під заставу земельних ділянок). Другий основний вид операцій - надання комунальних кредитів Федерації, землям і муніципалітетам, іншим корпораціям і установам публічного права. Ко-

мунальні кредити в значній мірі перевищують кредити на житлове будівництво. Дві кредитні установи цієї групи фінансують як іпотечні банки суднобудування (на базі середньострокових і довгострокових кредитів). Необхідні кошти для кредитування вказані банки отримують за рахунок продажу на ринку капіталу заставних і облігацій комунальної позики.

Близько **10 публічно-правових іпотечних банків**, як і приватні іпотечні банки, спеціалізуються на наданні іпотечних і комунальних кредитів. Із загального числа приватних і публічно-правових ощадних кас, що видають кредити для індивідуального будівництва, понад 30 здійснюють фінансування приватних будинків і квартир за принципом колективного накопичення заощаджень. Накопичувальні внески на будівництво житла в ощадній касі при певній величині доходу вкладника заохочуються державною премією (у розмірі до 10 %) або ці внески (до певної максимальної суми) не обкладаються прибутковим податком. До групи спеціальних банків віднесені близько 30 гарантійних банків і гарантійних товариств з кредитування. Вони є установами самопомоги для середніх і малих підприємств.

Поштовий банк створено в 1990 році як спеціалізований банк розрахунків і операцій по внесках у формі публічно-правової установи, майно якої належить Федерації. Поштовий банк має у своєму розпорядженні понад 20000 відділень по всій Німеччині.

Близько **20 кредитних** установ із групи спеціальних банків мають **організаційно-правову форму торгових товариств**. Наприклад, *Augsfur Kreditgesellschaft GmbH* фінансує експорт у країни, що розвиваються, а *Кредитна установа з відновлення (KfW)* надає кредити для капіталовкладень в економічно слабкі регіони Німеччини.

Страховання банківських депозитів у Німеччині здійснюють **три організації**: *Фонд страхування депозитів приватних банків*; *Фонд страхування депозитів ощадних кас*; *Страховий фонд кооперативних банків*.

У **Фонді страхування депозитів приватних банків** можуть брати участь усі приватні кредитні установи, які мають генеральну ліцензію *Федерального відомства з нагляду за фінансовим сектором* і є членами *Союзу аудиторів німецьких банків*. Страхуванню підлягають практично всі види депозитів, за винятком міжбанківських, а також деяких боргових зобов'язань на пред'явника. *Deutsche Bundesbank* у системі страхування вкладів та депозитів практично не бере участі й не здійснює на неї прямого впливу.

Фонд страхування депозитів ощадних кас є додатковим засобом захисту інтересів вкладників, оскільки особливий статус організацій, які підпорядковуються комунам, комунальним союзам, округам та іншим адміністративно-територіальним одиницям, передбачає наявність у них державних гарантій. Загальний фонд ощадкас формується з кількох регіональних страхових фондів і становить 3 % сукупних вкладів. Другим елементом є страхові резерви (резервні фонди) земельних банків у обсязі 1 % від сукупних вкладів.

Страховий фонд кооперативних банків проводить свою діяльність через *Асоціацію кооперативних банків*. На спеціальному рахунку Фонду зберігається 10 % коштів, а 90 % розміщуються на рахунках регіональних аудиторських об'єднань, які управляють цими коштами на основі довіреності Асоціації. Банку, який опинився в складному фінансовому становищі, будуть надані процентні чи безпроцентні позики, гарантії.

Небанківські фінансово-кредитні установи включають: *будівельні ощадні каси*; *кредитні товариства*; *інвестиційні компанії*; *страхові товариства*; *пенсійні каси*.

Будівельні ощадні каси, акумулюючи надходження до загального фонду, надають вкладникам за планом розподілу коштів кредити на будівництво житлових об'єктів і квартир. Вкладник повинен у визначений термін вносити певні суми до загального фонду, тільки після цього він отримує право на позику. У Німеччині діє 18 приватних і 13 державних будівельних ощадних кас.

Кредитні товариства надають короткострокові кредити торговцям, дрібним промисловцям, ремісникам. Центральним закладом є *Німецький банк кредитних товариств*.

Інвестиційні компанії реалізують свої сертифікати (або акції) і на залучений капітал купують акції промислових та інших підприємств. У ФРН налічується 35 інвестиційних компа-

ній, що мають понад 700 різних фондів. Більшість фондів у ФРН працюють за принципом «відкритої системи».

Страхові компанії ФРН мають великі активи, значну частину яких надають у кредит. У ФРН діє близько 10 тис. страхових закладів, з них понад 9 тис. є відносно невеликі. Основними операціями виступають страхування життя, страхування майна, перестраховування.

Пенсійні каси (40 закладів) займаються кредитуванням (переважно довгостроковим та іпотечним) та інвестиціями в цінні папери підприємств.

Федеральне агентство з нагляду над фінансовими послугами (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin)) має багато монетарних функцій: нагляд на організаціями, які надають фінансові послуги, кредитними установами, страховими компаніями, торгівцями цінними паперами та інвестиційними компаніями. BaFin регулює діяльність 2 700 банків, 800 організацій, які надають фінансові послуги, і більше 700 страхових компаній.

Німецькі фондові ринки. У Німеччині нараховується 8 фондових бірж, Франкфуртська фондова біржа є найбільшою. Торгові індекси на Франкфурті DAX, DAXplus, CDAX, LDAQ, MDAX, SDAX, TecDAX і VDAX. Штутгартська фондова біржа є другою за значенням. Багато фінансових компаній, таких як Allianz Life Insurance, LBBW Bank і Wustenrot мають свої представництва в Штутгарті. Гамбурзька фондова біржа, яка була заснована в 1558 році, об'єдналась з Ганноверською фондовою біржею у вересні 1999 року, сформувавши об'єднану організацію BOAG Borsen. Берлінська фондова біржа (Berliner Börse) об'єдналась з Бременською фондовою біржею (Börse Bremen), сформувавши Börse Berlin-Bremen.

Франкфуртська фондова біржа (Frankfurter Wertpapierbörse) є одним з найбільших торговельних центрів у світі. У 1997 році Франкфуртська фондова біржа запровадила систему Xetra, електронну торговельну платформу, яка потім була запроваджена на Віденській, Ірландській і Будапештській фондових біржах. 300 учасників Франкфуртської фондової бірж, 140 є іноземними інвесторами. Загальна капіталізація фондового ринку Німеччини становить 2,106 трлн дол. (станом на 31.12.2007).

Страховання. Німецький страховий ринок радикально змінився після дерегулювання в 1994 році. Наприклад, з'явилися нові дистрибутивні канали — телефонні та незалежні брокери. CGU, Clerical Medical, Equitable Life, Skandia and Standard Life мають значний вплив на сегменти страхування життя та пенсійні схеми. У Німеччині зареєстровано більше 430 страхових компаній, 40 з яких є представництвами іноземних компаній.

Управління активами. Загальна вартість активів в управлінні становила 1,4 трлн євро в 2007 році (зростання на 5 % у порівнянні з 2006 року).

Standard & Poor's надало AAA короткостроковий кредитний рейтинг Німеччині, дана оцінка підтримується ліквідністю, помірним боргом, значним обсягом іноземних інвестицій, зростанням експорту і високим рівнем золотовалютних резервів.

10.5. Фінанси суб'єктів господарювання Німеччини

У 2008 році серед найбільших 50 фінансових ТНК світу опинилися чотири німецькі корпорації: Allianz Se, Deutsche Bank AG, Commerzbank AG, DZ Bank. У сто найбільший нефінансових ТНК увійшли EOn, Deutsche Telekom AG, Volkswagen Group, Siemens AG, RWE AG, BMW Group⁵⁹.

Основу державних промислових підприємств становлять великі концерни, у яких зосереджено близько 2/3 всього акціонерного капіталу державних підприємств. Фінанси державних підприємств є складовою фінансової системи країни. ФРН має розвинутий державний сектор. У власності федерації, земель, общин повністю знаходиться транспорт і зв'язок, гірничо-промисловість, чорна й кольорова металургія, виробництво електроенергії, алюмінію, близько 50 % виробництва автомобілів та суден, видобуток нафти й газу. Держава зосереджує у своєму розпоря-

⁵⁹ Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі і розвитку // <<http://www.unctad.org>>

дженні галузі, що є недостатньо рентабельними для монополістського капіталу, у тому числі дорожнє господарство, будівництво автострад, аеродромів, житлове господарство.

Загальний обсяг ринку державного транспорту (автобуси, трамваї, метро) становив у 2006 році 13,5 млрд євро. Три чверті підприємств належать державі, 20 % засновані на державній формі власності, тільки 8 % є приватними. Найвідомішим приватним підприємством у цій сфері є дочірнє підприємство Deutsche Bahn AG DB Stadtverkehr GmbH, під керівництвом якого перебувають 240 автобусних компаній, електропоїзди у Франкфурті та Гамбурзі.

Станом на 2007 рік оборот Deutsche Post AG разом із доходом за банківськими операціями становив 63,512 млн євро (4,9 % зростання в порівнянні з 2006 роком). На підприємствах Deutsche Telekom AG задіяні 244 000 працівників, а річний оборот 2007 сягнув 65,2 млрд євро.

Існують програми підтримки проведення НДДКР хімічними компаніями в Німеччині. ЄС і німецький федеральний уряд забезпечують до 50 % фінансування проектів у виробництві нових матеріалів, нанотехнології, біотехнології, фармацевтиці, сонячній енергетиці. У кінці 2008 року було заплановано прийняття закону захисту вітчизняних фірм від заволодіння багатими на гроші країнами (КНР, Росія й країни Середнього Сходу). Друга за обсягом китайська компанія із сонячної енергії China Sunergy у січні 2008 році оголосила про наміри відкрити НДДКР — центр у Мюнхені. Німецький уряд має намір надати 12 млрд євро в 2009 році компаніям, які здійснюють НДДКР у Німеччині. Приблизно 22 000 іноземних компаній в Німеччині наймають 3 млн осіб і надають близько 1,25 трлн дол. економіці.

10.6. Фінанси домогосподарств Німеччини

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 3,2 % доходу, на найбагатші 10 % — 22,1 %; коефіцієнт Джині дорівнює 27. Прожитковий мінімум становить 600—700 євро на місяць (коливається по регіонах); середній показник становить 643 євро/місяць. Робочий день триває 8 годин, з можливістю продовження до 10. Мінімальна перерва між змінами повинна тривати не менше 11 годин. Мінімальна оплачувана відпустка триває 20 робочих днів на рік. Кожна компанія із чисельністю працівників більше 100 повинна створити Економічний комітет з вирішення економічних питань.

Працівник з повною зайнятістю на виробничому підприємстві та в сфері надання послуг отримував у другому кварталі 2008 року в середньому 3 098 євро у місяць, що становило на 2,8 % більше, ніж у другому кварталі 2007 року. Споживчо-ціновий індекс збільшився за цей час на 2,9 %.

Працівник з повною зайнятістю на виробничому підприємстві та в сфері надання послуг отримував у другому кварталі 2008 року в середньому 18,35 євро/година, що становило на 30 % більше ніж за тарифом для працівників з неповним робочим днем. Причиною такої великої різниці між зайнятістю повний день та частковою пояснюється насамперед тим, що працівники знаходяться на різних кваліфікаційних рівнях. У той час, коли 11 % працівників при повній зайнятості посідали керівні посади, ця частка серед працюючих неповний робочий день становила 4,9 %. Частка працівників без професійної освіти коливалась від 24,1 % за повної зайнятості до 39,4 % серед неповної⁶⁰.

Грошові нагромадження приватних домогосподарств Німеччини в першому кварталі 2008 року значно зросли порівняно з аналогічним періодом 2007-го. Зі зростанням на 2 млрд євро, загальна сума бюджетів приватних домогосподарств становить 45 млрд євро. З огляду на значне збільшення прожиткового мінімуму в збільшенні нагромаджень спостерігається цікаве явище. Така жага до заощаджень пояснюється насамперед тим, що із приходом зими багато коштів піде на підвищені тарифи за електроенергію та опалення. Банківські вклади та готівка німців налічують близько 7 млрд євро, що відповідає малій частині активів минулого

⁶⁰<<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/VerdiensteArbeitskosten/Bruttoverdienste/Aktuell,templateId=renderPrint.psml>>

року. Цікавою є тенденція до подвоєння кількості термінових вкладів, що збільшилися на загальну суму 15,5 млрд євро.

Зобов'язання приватних домогосподарств перед банками або за страховими кредитами також знижуються і, судячи з показників, скоротилися на 10 млрд євро. У той час, коли вклади в цінні папери із твердою ставкою та інвестиційні сертифікати збільшилися на 11 млрд євро, продаж акцій приватними домогосподарствами характеризувався зменшенням на 1 млрд євро порівняно з відповідним періодом 2007 року⁶¹.

Система пенсійного забезпечення Німеччини поєднує дві концепції фінансування забезпечення громадян у старості: розподільну й накопичувальну. Дана система називається **«системою трьох рівнів»**.

Перший (80 % усіх пенсійних виплат в основному фінансується розподільним способом) охоплює обов'язкове пенсійне страхування всіх найманих працівників. Розподільна система характеризується тим, що на виплати пенсій людей похилого віку використовуються надходження до фонду пенсійного страхування (відомства пенсійного страхування): *страхові відрахування застрахованих осіб; страхові відрахування працедавців; дотації держави*.

Другий і третій рівні пенсійного забезпечення з фондів підприємств і приватних накопичень фінансуються накопичувальним способом. Страхування й виплати по безробіттю здійснюються федеральним відомством зайнятості. Страхові відрахування є обов'язковими для робітників і службовців незалежно від їхніх доходів. Безробітні одержують допомогу, яка залежить від загального трудового стажу, від розмірів останньої заробітної платні, від віку, від наявності дітей. Безробітні, які вичерпали право на допомогу, одержують виплату по безробіттю. Розмір такої виплати складає для безробітних, які мають дітей, — 58 %, для безробітних без дітей — 56 %. Фінансування виплат по безробіттю здійснюється за рахунок коштів федерального бюджету.

Серйозною проблемою є старіння населення. У 2008 році населення 65 років і старші склало 5,2 млн осіб. У 2005 році німецький уряд підвищив пенсійний вік з 65 до 67 років, і планує підвищувати на 1 місяць щорічно протягом 2012-2015 років. Крім збільшення пенсійного віку передбачається зменшення пенсії на 10 %.

Охорона здоров'я. Німецький уряд фокусується на збільшенні витрат на охорону здоров'я та освіти шляхом надання соціальної допомоги громадянам, включаючи пенсійне забезпечення, страхування на випадок безробіття й соціальну допомогу. Уряд має намір забезпечувати дані виплати через програму реформи «Agenda 2010», яку прийнято в 2004-у як відповідь на виклик, який пов'язаний зі старінням населення.

Система охорони здоров'я в Німеччині є високоцентралізованою, 16 земель поділяють відповідальність з центральним урядом. Більшість громадян обирають державні плани, які базуються на працевлаштуванні; великі компанії пропонують медичне страхування своїм працівникам.

Приватні плани є більш гнучкими. Система медичного страхування (Krankenversicherung) складається з приватних програм медичного страхування, які відповідають різноманітним потребам. Обов'язкове медичне страхування в Німеччині представлено 241 страховою компанією. Більше 80 % громадян мають покриття, яке забезпечується національною системою страхування, деякі громадяни надають перевагу приватним планам.

У випадку обрання національної системи страхові внески базуються на рівні доходу. У випадку приватного страхування страхові внески визначаються на основі віку, статі, здоров'я та деяких інших критеріїв.

На заходи з охорони здоров'я в 2007 році було витрачено близько 6 % ВВП.

Соціальний захист. У Німеччині існує велика кількість організацій соціального захисту, які надають широке коло виплат і пільг. Нещодавньою ініціативою держави є «Сімейна політика», яка передбачає пряму фінансову допомогу жінкам на дітей, що дозволить збалансувати роботу

⁶¹ <http://www.innovations-report.de/html/berichte/wirtschaft_finanzen/bericht-115213.html>

та сім'ї. Уряд має намір сплачувати одному з подружжя дві третини чистого заробітку до 1 800 євро протягом декретної відпустки. Міністерство сім'ї обіцяло інвестувати 1,8 млрд євро, щоб збільшити втричі кількість місць у дитячих садках до 2013 року для дітей до 3 років.

У фінансову систему країни входять **позабюджетні фонди**, що знаходяться в розпорядженні центрального уряду, основними з яких є:

- *Фонд вирівнювання тягаря війни;*
- *Фонд розвитку Європейської економіки.*

Фонд вирівнювання тягаря війни створений з метою «надання допомоги населенню, яке постраждало від війни». Кошти фонду складаються з внесків підприємців у розмірі 2-3 % вартості майна. Внески підприємців включаються в ціну продукції й перекладається на споживачів. Фонд також поповнюється дотаціями з федерального й місцевих бюджетів, а також виручкою від розміщення позик.

Фонд розвитку Європейської економіки створена відповідно до «плану Маршалла». До фонду відрховувалися кошти з еквівалентних рахунків, що утворюються при реалізації товарів, що постачалися до ФРН за цим планом. Кошти з цієї фундації спрямовувались на видачу середньо- і довгострокових кредитів за пільговими відсотками. З нього видаються гарантії за позиками приватному сектору, а частина його надається у вигляді допомоги країнам, що розвиваються. Кошторис витрат і доходів цієї фундації складається щорічно, підлягає обов'язковому розгляду й затвердженню парламентом.

Кошти інших спеціальних фундацій можуть бути використані урядом для надання допомоги приватному сектору в періоди економічних негараздів.

Дефіцит державного соціального страхування за перший квартал 2008 року становив 3,7 млрд євро. (збільшення на 10 % порівняно з аналогічним періодом 2007 року). Виплати по соціальному страхуванню становили 117,8 млрд євро (підвищення на 1,6 %), натомість внески сягали лише 114,1 (підвищення на 1,3 %) млрд євро. Найбільшу частку у фонді соціального страхування становило пенсійне страхування з 50 % виплат або внесків. Тут дефіцит спостерігався не такий високий (1,3 млрд євро), як у попередньому році (2,1 млрд євро). У медичному страхуванні, що становить десь третину внесків та виплат із соціального страхування, дефіцит збільшився з 0,8 до 1,1 млрд євро.

Федеральна служба зайнятості констатувала в першому півріччі 2008 року зменшення виплат та внесків зі страхування по безробіттю. Страхові внески на випадок безробіття на рівні 8,7 млрд євро обумовили скорочення на 13,2 % порівняно з 2007 роком. Натомість виплати знизилися на 5,4 % і становили 9,7 млрд євро. Дефіцит у цій частині соціального страхування збільшився з 0,3 до 1,0 млрд євро. Така ситуація призвела до того, що був знижений внесок на соціальне страхування по безробіттю, який з 1 січня 2008 року становить 3,3 % на відміну від 4,2 %.

Система освіти. Німецька освіта є безкоштовною. Шкільна освіта розподіляється на початкову школу та середню школу. Більшість закладів освіти є державними. Початкову школу починають у 6 років, навчання триває 4 року (6 років у випадку Бранденбурга й Берліна). **4 типи** середньої школи на вибір школярів: 1) загальна середня освіта, яка починається в 5 або 6 класі; після закінчення надається сертифікат, який дає право на відвідування професійних програм; 2) середня школа, яка надає інтенсивну програму навчання з 5 до 10 клас, з метою використання широких можливостей середньої освіти; 3) підготовка до коледжу в 11-13 класах надає більш глибокі знання й триває 9 років, прийняття до школи здійснюється на основі екзамену й диплому про освіту екзамен на атестат зрілості (Abitur); 4) загальноосвітня школа.

У Німеччині також існують школи для дітей з особливими потребами. 70 середніх шкіл надають 3 роки професійного навчання.

У 1990-ті роки вища освіта пройшла реструктурування й розширення. Протягом 1992-1993 років вища освіта складалася з більше ніж 300 інститутів, у яких навчалось 1,9 млн студентів. З них: 80 університетів і технічних університетів. 7 університетів, 8 коледжів з підготовки вчителів, 126 професійно-технічних коледжів, 30 установ з підготовки фахівців державного управління, і 45 академій мистецтв, музики та літератури. Більшість цих закладів

були розташовані в західній частині Німеччини. У 1990 році приблизно 69,7 % студентів відвідували університети та інженерні школи, 21,7 % — коледжі з професійного навчання.

Студенти мають вибір завершити навчання за 5 років, проте в середньому даний процес триває 7 років, що пояснюється можливістю отримання подальших ступенів.

У Німеччині спостерігається серйозна нестача комп'ютерних фахівців, інженерів та інших кваліфікованих працівників. Кількість вакансій з цих дисциплін у травні 2008 року склала 596 269. Німецькі компанії потребують 95 000 інженерів, у той час як навчання з цього напрямку проходять лише 40 000 студентів, що змусить державу залучати іноземну робочу силу. З січня 2009 року випускники нових країн — учасниць ЄС матимуть змогу працювати в Німеччині. Іноземні працівники для отримання дозволу на роботу повинні отримувати 63 600 євро, замість попередніх 86 400 євро.

Контрольні запитання:

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Німеччини.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Німеччини.
3. Наведіть основні податки Німеччини.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Німеччини.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Німеччини.

Фінансова система Норвегії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Норвегії*
- *Бюджетна система Норвегії*
- *Податкова система Норвегії*
- *Банківська система Норвегії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Норвегії*
- *Фінанси домогосподарств Норвегії*

11.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Норвегії

Норвегія (Королівство Норвегія) (Kongeriket Norge, Norge) — конституційна монархія, яка складається з 19 графств (fylker, однина - fylke): Akershus, Aust-Agder, Buskerud, Finnmark, Hedmark, Hordaland, More og Romsdal, Nordland, Nord-Trøndelag, Oppland, Oslo, Ostfold, Rogaland, Sogn og Fjordane, Sor-Trøndelag, Telemark, Troms, Vest-Agder, Vestfold.

Загальна площа 323 802 км² (суша — 307 442 км², водна поверхня 16 360 км²). Довжина кордонів становить 2 542 км: з Росією — 196 км, Фінляндією - 727 км, Швецією — 1 619 км. Довжина узбережжя — 25 148 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 4,661 млн осіб. Середній вік населення становить 39,4 року (для чоловіків — 38,5; для жінок — 40,2). Приріст населення дорівнює 0,341 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,78 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 79,26 роки (чоловіки — 76,26; жінки — 82,42). Писемність населення — 100 %; витрати на освіту становлять 7,2 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів налічується 3,8 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 267 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 481,1 млрд дол. Інвестиції становлять 20,3 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 57 500 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 2,5; промисловість — 40,7; послуги — 56,8 %. Трудові ресурси налічують 2,59 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 2,6 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 2,9; промисловість — 21,1; послуги — 76 %. У 2008 році експорт становив 177,6 млрд дол. FOB, імпорт — 93,21 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 60,84 млрд дол. Зовнішній борг — 469,1 млрд дол. (Норвегія — чистий кредитор, тобто заборгованості інших країн перевищують заборгованість Норвегії) (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 69,04 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 142,3 млрд дол.⁶²

Норвегія, Ісландія та Швейцарія не є членами ЄС. У зв'язку з важкими кліматичними умовами Норвегія надає субсидії сільськогосподарським виробникам. У 2008 і 2009 роках щорічно авансується 310,94 млн дол. На кожного фермера припадало субсидії на 1 865 дол. у 2008 році, у 2009 році заплановано збільшення цієї суми до 3 000 дол. на одного фермера. Протягом 2000-2007 рр. національні витрати на НДДКР становили в середньому 1,75 % на рік.

11.2. Бюджетна система Норвегії

Бюджетна система Норвегії є дворівневою: 1) *державний бюджет*; 2) *місцеві бюджети*.

Бюджетний рік у Королівстві Норвегії збігається з календарним і триває з 1 січня по 31 грудня. Державний бюджет Норвегії (Statsbudsjettet) - це бюджет, що приймається головним законодавчим органом країни строком на 1 рік. Державний бюджет акумулює доходи й вида-

⁶² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

тки уряду Норвегії; визначає головні податки, які будуть зібрані, та їх ставки, а також видатки, що передбачаються на плановий бюджетний рік. У бюджеті закладаються окремі прогнозні фінансово-економічні показники на наступний рік.

Таблиця 11.1

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ НОРВЕГІЇ НА 2007 РІК⁶³

Стаття	Сума, млн крон
Видатки, у т.ч.:	1 202 683
Операційні (військові, соціальні, комерційні тощо)	109 355
Трансферти (пенсійний фонд, інші бюджети, муніципалітети тощо)	927 708
Виплата відсотків за боргом	125 286
Інвестиційні	40 344
Надходження, у т.ч.:	1 137 079
Операційні доходи	132 970
Інвестиційні доходи	16 179
Податкові надходження	928 248
«Окупність»	59 682

Проект бюджету розробляє Міністерство фінансів і передає його на розгляд уряду протягом першого тижня жовтня. Після цього поданий проект розглядається спеціальним Постійним комітетом з питань складання бюджету. Якщо більшість членів уряду погоджуються з проектом бюджету на наступний рік, то текст бюджету залишається без змін; якщо виникають певні суперечки з деяких питань, тоді ці питання виносяться для обговорення членами уряду та законодавчого органу країни. Проект бюджету на наступний рік приймається парламентом після врегулювання всіх суперечностей. Відповідальність за ревізію рахунків бюджету покладено на Генерального аудитора Норвегії⁶⁴.

На 31 грудня 2006 року прямиий борг центрального уряду становив 269,3 млрд крон. Загальна сума фінансових активів уряду країни дорівнювала 2,614 трлн крон, у той час як чисті фінансові активи становили 2,235 трлн. крон. Основна частина активів була інвестована в Державний пенсійний фонд і нафтовий сектор⁶⁵.

Частина надходжень, які пов'язані з високими цінами на нафту в 2007 і 2008 роках, а саме 4 % з 2008 року спрямовуються до пенсійного фонду. **Основні характеристики бюджету на 2008 рік:** 1) рекордний профіцит у 84 млрд дол. в основному завдяки високим цінам на нафту й збільшенню податкових надходжень; 2) відсутність зростання процентних ставок; 3) зменшення витрат на нафту й газ до 14 млрд дол.; 4) зростання витрат на пенсії й охорону здоров'я на 1,2 млрд дол.; 5) збільшення витрат на оборону на 156 млн дол. на 2008 рік і на 6,2 млрд дол. протягом 4 наступних років.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 283,7 млрд дол., видатки — 197 млрд дол. Внутрішній борг становить 52 % ВВП.

11.3. Податкова система Норвегії

Податок з доходів фізичних осіб сплачується на національному й місцевому рівнях. Щорічно ставки переглядаються урядом. Податковим резидентом Норвегії вважається фізична

⁶³ Офіційний сайт Міністерства фінансів Норвегії // <<http://www.regjeringen.no>>

⁶⁴ Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посібник. — К.: «Знання-Прес», 2006. - С. 479.

⁶⁵ Офіційний сайт державних бюджетів Норвегії // <<http://www.statsbudsjetten.dep.no>>

особа, яка присутня або має намір бути присутньою на території Норвегії протягом шести місяців з дня прибуття в країну. Особи, які мають статус резидента, повинні сплачувати податки з усіх доходів, одержаних як на території Норвегії, так і за кордоном. Нерезиденти сплачують податки лише з доходів, одержаних із джерел, розташованих на території Норвегії. Звільняються від оподаткування лише особи, які є резидентами іншої держави, що має угоду з Норвегії, за умови фактичної присутності в податковому році на території Норвегії менше 183 днів. Дивіденди, одержанні від іноземної компанії, обкладаються податком на загальних підставах.

До доходу, що підлягає оподаткуванню, зараховують заробітну плату, додаткові пільги, інші виплати роботодавця, суми відшкодування з фондів соціального страхування, пенсії, аліменти, дохід від підприємницької діяльності та проценти на капітал. Подружжя сплачують цей податок роздільно один від одного. Визначають дві групи платників: одинокі громадяни й ті, які утримують одну чи більше осіб.

Загальнонаціональний податок сплачується за двома ставками (платники, які мають визначені законодавством розміри доходів, сплачують його за ставкою 9,5 та 13,7 %; друга група платників оподатковується за тією ж ставкою, але збільшуються суми доходів, для яких податок застосовується). Ставка муніципального доходу має фіксований розмір і встановлюється залежно від групи платників та одержаної суми доходу (на рівні 21 % та додатково 7 % податку у фонд вирівнювання, що сплачується з суми чистого доходу). Особистий дохід, що визначається як валовий дохід від трудової діяльності (у тому числі пенсії) і є об'єктом оподаткування. Загальна ставка становить 28 % чистого доходу.

Крім того, кожен робітник сплачує зі своєї заробітної плати внески до соціальних фондів у розмірі 7,8 %. Для вільних і приватних підприємців ставка податку до соціальних фондів дорівнює 10,7 % від доходу, що перевищує визначену законодавством суму. Особливістю сплати цього податку є те, що він стягується з пенсій у розмірі 3 %. Ця ж ставка застосовується й для осіб віком до 17 та після 69 років. Іноземні особи також сплачують цей податок, якщо вони не звільняються від оподаткування за умови дії угоди з державою, громадянством якої є платник. Ті з іноземних громадян, хто працює на континентальному шельфі, повністю звільняються від страхових внесків. Сума одержаного доходу може бути зменшена на фактично підтверджені витрати, але не більш, ніж на 20 % від загального доходу. При розрахунку цього податку з одержаного доходу вираховується також мінімум заробітної плати, що не підлягає оподаткуванню. Прибуток з акцій, облігацій, інших цінних паперів, дохід від інвестицій оподатковується за ставкою 28 %.

Кожний платник зобов'язаний подати наприкінці року податкову декларацію. Індивідуальні підприємці та роботодавці повинні отримати також картку податкових відрахувань, де вказано суму податків, утриманих із заробітної плати. Цю картку роботодавець заповнює та подає до податкових органів кожні два місяці. Кінцеві розрахунки податків відбуваються на початку наступного податкового року.

Фізичні особи сплачують **податок на спадщину і дарування**, ставка якого знаходиться в межах від 18 до 30 % і визначається залежно від ступеня спорідненості та вартості майна. При цьому законодавчо встановлюється вартість майна, що звільняється від сплати податку. Якщо той, хто дарує майно, є постійним податковим резидентом Норвегії, то оподатковується все майно, у тому числі і те, що знаходиться за межами Норвегії. Якщо платник є нерезидентом, то він сплачує податок лише на активи, що знаходяться на території Норвегії (якщо не існує відповідних угод між державами).

Прибутковий податок з юридичних осіб стягується за ставкою 28 %. Оподатковуваний прибуток складається з балансового прибутку, зменшеного на суму витрат, пов'язаних з виробництвом та реалізацією товарів, а також на суму сплачених податків на території Норвегії. Деякі витрати не підлягають вирахуванню з оподаткованого прибутку (наприклад, розважальні заходи). З балансового прибутку вираховуються також амортизаційні відрахування, але лише на ті виробничі активи, вартість яких перевищує встановлену суму, а строк викори-

стання яких більш ніж три роки. Найбільші ставки амортизаційних відрахувань застосовуються для офісного обладнання, придбання цінностей (30 %), вантажних транспортних засобів, автобусів (25 %), легкових автомобілів, обладнання, інструментів, морських та річкових суден (20 %), повітряних суден (12 %). На приміщення, споруди, готелі, ресторани вона становить 5, для офісних споруд — 2 %.

Податкову декларацію з податку на прибуток корпорації разом з документами, що підтверджують її, подають до 28 лютого звітного року. Податок сплачується поквартально авансовим методом; розраховується, виходячи з суми доходів, одержаних у попередньому податковому році, і перераховується рівними частинами 15 лютого та 15 квітня. Останні дві сплати (25 вересня та 15 листопада) розраховуються, виходячи з доходу, одержаного за попередній квартал.

Податок з дивідендів. Дивіденди акціонерам ЄЕС не оподатковуються; інші акціонери сплачують 25 %, якщо не існує податкової угоди з даною країною.

Установлена гнучка **система відрахувань до соціальних фондів** при переміщенні підприємств з великих міст у північні регіони. У північних регіонах ставка відрахувань працевлаштування у соціальні фонди складає 0; у центральних районах — 14,1 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується практично зі всіх продуктів. Існує три основні ставки:

- *стандартна* (застосовується щодо більшості товарів і послуг) — 25 %;
- *продукти харчування* — 13 %;
- *пасажирські перевезення, готельні послуги, квитки в кіно* — 8 %.

«Зелені податки». Компанії сплачують податки на дизель, діоксид сірки, пестициди та інші речовини, які шкодять навколишньому середовищу.

Податок на майно сплачується юридичними та фізичними особам щорічно, виходячи з фактичної вартості капітальних активів. Акціонерні товариства від нього звільнюються. Фізичні особи - резиденти сплачують податок на майно як у Норвегії, так і за її межами, а нерезиденти - лише на те, що знаходяться в Норвегії; ставки оподаткування від 0 до 1,5 %. Якщо сума податку на майно більша за 65 % від суми загального доходу до оподаткування, то ставка податку може бути знижена, якщо сума чистих активів не перевищує встановлену межу. При перевищенні її ставка податку зменшується до 0,6 %.

Державне мито за ставкою 2,5 % сплачується при купівлі земельних ділянок.

Податок на товари розкоші (парфуми), спирт, бензин сплачується за ставкою до 70 %.

11.4. Банківська система Норвегії

Банківська система Норвегії складається із трьох основних ланок⁶⁶:

- *Банку Норвегії (Norges Bank);*
- *комерційних банків;*
- *ощадних банків.*

Банк Норвегії (Norges Bank) було засновано в 1816 році з метою забезпечення макроекономічної стабільності. Основні функції банку полягають у регулюванні фінансового ринку, забезпеченні ефективного функціонування платіжної системи й запровадження монетарної політики. Основна відповідальність банку полягає в забезпеченні цінової стабільності, фінансової стабільності та управління інвестуванням. Банк управляє золотовалютними резервами країни та пенсійним фондом.

Фондова біржа Осло — основний ринок цінних паперів. OBX Index включає 25 найбільш ліквідних компаній країни. На фондовій біржі Осло здійснюється торгівля всіма типами цінних паперів, включаючи опціони та ф'ючерси. Електронна торгівля на біржі запроваджена в 1988 році, а з 1999 року вся торгівля здійснюється в електронному режимі. Протягом 2000—

⁶⁶ Масляніков В.В. Зарубежные банковские системы: монография. — М.: Элит, 2001. — С. 305.

2006 років ринкова капіталізація фондової біржі зросла з 65 до 279 млрд дол. Капіталізація фондового ринку становить 142,5 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Страхування. У 2006 році загальна вартість страхового ринку оцінювалась в 16,2 млрд дол., протягом 2000—2006 років ввiдбувалось щорiчне зростання на 8,5 %. Сегмент страхування життя є бiльш прибутковим, на нього припадало 9,3 млрд дол., або 57,5 % загального обсягу бруто-внескiв. Інші види страхування нарахували 42,5 % від загального обсягу; даний сегмент за прогнозами буде зростати на 3,3 % щорiчно протягом 2006—2011 років. Загальний обсяг бруто-внескiв досягне позначки 19,2 млрд дол. у 2011 році.

На кiнець першого кварталу 2007 року норвезька банківська система (включаючи фiлiї иноземних банкiв) нараховувала 16 комерційних банкiв, 123 ощадних банкiв, а також невелику кiлькiсть банкiв, що перебувають у власності держави й забезпечують фiнансування специфiчних цiлей та напрямiв дiяльностi. Серед iнших основних фiнансових установ слiд назвати: кредитні, iнвестиційні та страхові компанії; специалiзовані фонди. Наглядовий орган Норвегiї (Kredittilsynet) контролює всі комерційні банки, ощадні банки й iнші фiнансові установи в Норвегiї. Кредити домогосподарствам і пiдприємствам становлять двi третини банківських активiв у Норвегiї.

У Норвегiї є специалiзовані державні банки як, наприклад, «Норгес Комуналбанк», що надає кредити для проектiв по лiнії мiсцевого (комунального) і обласного самоврядування. Серед найбільших банкiв цього типу в країні видiляють: «Денношкебанк» (активи оцiнюються в 313,4 млрд крон); «Кредиткассен» (210,8 млрд крон) і «Фокус Банк» (44,3 млрд крон).

Комерційні та ощадні банки є членами **Фонду гарантування вкладiв фiзичних осiб**. Фонд вiдповiдає за забезпечення виконання банками-учасниками своiх зобов'язань за депозитами до 2 млн крон. Членство у Фондi є обов'язковим для банкiв, головний офiс яких розташований у Норвегiї, і для фiлiї иноземних банкiв. Також слiд сказати, що усi норвезькi банки зобов'язані виконувати правила достатностi капiталу банкiв для мiжнародних розрахункiв (і бiльш детальні директиви ЄС у цiй царині), які включають мiнiмальне стандартне вiдношення капiталу до ризикових активiв (оптимальне значення — 8 %). Наприкінці першої чвертi 2006 таке вiдношення в усiх норвезьких банках становило, у середньому, 11,5 %.

На кiнець 2006 р. у Норвегiї налічувалося дев'ять кредитних компанiй. Їхні сукупні активи становили 147,7 млрд крон, загальна сума виданих ними кредитiв становила 116,8 млрд крон. У країні налічувалося 35 фiнансових компанiй із сукупними активами 65 млрд крон⁶⁷.

Особливе мiсце у фiнансовiй системi Норвегiї посiдає компанiя «Експортфiнанс», яка є специалiзованим банком для надання середньострокових і довгострокових кредитiв у зв'язку з норвезьким експортом капiталомiстких товарiв і послуг, а також для надання кредитiв норвезьким фiрмам. Серед специалiзованих фондiв, що мають найбільше значення у фiнансовiй системi Норвегiї, насамперед видiляють **Державний фонд рiгiонального економiчного розвитку**. Основне завдання Фонду — надання норвезьким фiрмам кредитiв на пiльгових умовах для створення рентабельної дiяльностi у вiддалених від центра рiгiонах країни.

Рейтингове агентство Standard & Poor's пiдвищило рейтингову оцiнку Норвегiї до AAA завдяки iнвестиційному клiмату, сильній економiцi, зростанню золотовалютних резервiв та покращенню регулювання фондового ринку.

11.5. Фiнанси суб'єктiв господарювання Норвегiї

Значну роль уряд Норвегiї вiдiграє в управлiнні державними фiнансовими iнститутами, яких на сьогодні налічується близько 3 тис. Держава бере на себе вiдповiдальностi за проведення економiчної полiтики в межах країни та розподiлу доходiв. У цiлковитій або частковiй державній власності знаходяться нафтовий, телекомунікаційний і банківський сектори.

⁶⁷ Офіційний сайт Міністерства фiнансiв Норвегiї // <<http://www.regjeringen.no>>

Серед основних державних корпорацій, що відіграють значну роль у розвитку економіки Королівства Норвегії слід назвати такі⁶⁸:

1. **«Інноваційна Норвегія» (Innovation Norway)** просуває загальнонаціональний індустріальний розвиток.

2. **«Рада досліджень Норвегії» (Research Council of Norway)**: ключовий радник уряду стосовно питань наукових досліджень.

3. **«Промислова корпорація розвитку Норвегії» (Industrial Development Corporation of Norway (SIVA))**: урядова корпорація й національний інструмент, заснований в 1968. Цілі SIVA - розвивати сильні регіональні й місцеві індустріальні кластери за допомогою інструментів власності.

4. **«Комуналбанк» (Kommunalbanken)**: забезпечує позики органам муніципальної влади, міжмуніципальним компаніям та іншим компаніям, які виконують послуги місцевих управлінь.

5. **«Трибунал суперечок орендних Плат» (Rent Disputes Tribunal in Oslo and Akershus)**: займається питаннями вирішення суперечок між землевласниками й орендарями житла.

6. **«Норвезький державний житловий банк» (Norwegian State Housing Bank)**: головна державна установа з упровадження та виконання житлової політики й використання фінансових заходів із метою досягнення цілей житлового будівництва.

7. **«Національний офіс технологій будівництва та адміністрації» (The National Office of Building Technology and Administration)**: головне агентство реалізації політики будівництва в Норвегії.

На особливу увагу заслуговує «Промислова корпорація розвитку Норвегії» (SIVA). Мета діяльності SIVA полягає в удосконаленні національної інфраструктури за допомогою інноваційної діяльності. SIVA сприяє досягненню цілей уряду Норвегії на віддалених територіях. «Промислова корпорація розвитку» у Норвегії створила потужну інформаційну мережу, яка включає⁶⁹:

- 25 наукових парків;
- 58 малих бізнес-центрів;
- 20 бізнес-інкубаторів;
- 16 індустріальних інкубаторів;
- 44 індустріальні парки;
- 9 центрів наукової експертизи;
- 12 венчурних фондів;
- 100 інноваційних центрів;
- 3 000 компаній (250 нових компаній створюється щороку);
- 35 000 зайнятих.

Дана корпорація в межах своєї діяльності сприяє створенню робочих місць, стимулює стабільний розвиток економіки, допомагає залученню іноземних інвестицій.

11.6. Фінанси домогосподарств Норвегії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 3,9 % доходу, на найбагатшій 10 % - 23,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 25. Робочий тиждень триває: 35,5 години за роботу в змінах, для інших робітників — 37,5 години. Понаднормова робота дозволена не більше 200 годин на рік, або 10 годин на тиждень. Інші пільги — обов'язкова відпустка тривалістю 4 тижні на додачу до національних свят, включаючи відпустки, на які припадає 12 % загального доходу. Мінімальне попередження перед звільненням 1 місяць.

Законодавство Норвегії передбачає деякі податкові пільги та знижки сім'ям із дітьми та тим, хто утримує одну чи більше особу. Подружжя з дитиною віком молодше 12 років має право на так звану «батьківську допомогу», яка передбачає зменшення загальної суми подат-

⁶⁸ Офіційний сайт Міністерства фінансів Норвегії // <<http://www.regjeringen.no>>

⁶⁹ Офіційний сайт «Міжнародної асоціації наукових парків» // <www.iaspsa2008.com>

ків на 25 000 крон за народження першої дитини, і по 5 000 крон за народження наступних нащадків.

Зазвичай члени подружжя (з дитиною чи особою на утриманні) оподатковуються окремо. У цьому випадку їм присвоюється 1 клас оподаткування з певними податковими пільгами. Але якщо дохід чоловіка та дружини є спільним, то їм присвоюють 2 клас оподаткування також зі зменшеними податковими ставками. Загалом у 2007 році персональна допомога сім'ям становила: 1 клас оподаткування — 370 000 крон; 2 клас оподаткування — 740 000 крон.

Особи, які доглядають маленьких дітей, отримують так звані «пункти турботи». Подружжя з дитиною віком до 7 років отримує 3 пункти до майбутньої суми пенсії протягом кожного року.

Матерям-одиначкам і батькам, що самі доглядають за дитиною, гарантована державна фінансова допомога, а також допомога з працевлаштуванням. Уряд надає таку допомогу протягом наступного періоду: за 2 місяці до народження й до досягнення дитиною 8-річного віку. Але по досягненню дитиною 3-річного віку батько чи матір повинні навчатися у вищому навчальному закладі або бути зареєстрованими в центрі зайнятості, як особи, які активно шукають роботу.

Охорона здоров'я. Медичні послуги надаються відповідно до законодавства. Всеохоплюючі нормативні акти регулюють медичні та соціальні послуги. Одним із таких є Акт «Про права пацієнтів». У 2002 році в Норвегії нараховувалось 74 лікарні на 14 710 койко-місць. На 1 000 осіб припадало 3,12 лікаря або 14 420 лікарів. У 2007 році витрати на охорону здоров'я склали 8 % ВВП.

Соціальний захист. Державний пенсійний фонд засновано в січні 2006 року, який складається з **Глобального державного пенсійного фонду**, який є розширенням Бензинового фонду, і Норвезького державного пенсійного фонду, який раніше носив назву Національного фонду страхових схем. **Глобальний державний пенсійний фонд** інтегровано в бюджет, і нафтовий бюджетний дефіцит покривається за рахунок фонду. Передбачено, що в подальшому використання пенсійного фонду буде прив'язано до доходів фонду з інвестицій, таким чином, бюджет та економіка захищаються від коливанням цін на нафту, кошти не виснажуються й залишаються для майбутніх поколінь. Інвестування коштів фонду здійснюються за стратегією максимальної прибутковості за помірною ризику. Міністерство фінансів сформулювало довгострокову стратегію диверсифікації. З метою збереження фонду для майбутніх поколінь, існує обмеження на 4 % використання доходів фонду.

Система освіти. Норвегія має інтегровану шкільну систему, яка має єдиний стандарт. Освіта включає 10 років обов'язкового навчання, складається з початкової й середньої освіти. Вища середня освіта є вибірковою. Державна середня освіта в Норвегії є безкоштовною. Існують незалежні приватні школи. Вища освіта складається з освітніх програм університетів і коледжів. Оплата за вищу освіту є мінімальною в державних закладах освіти. На систему коледжів припадає 47 % студентів, на 6 університетів приблизно 53 % студентів.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Норвегії.
2. Наведіть основні податки Норвегії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Норвегії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Норвегії.

Фінансова система Польщі

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Польщі*
- *Бюджетна система Польщі*
- *Податкова система Польщі*
- *Банківська система Польщі*
- *Фінанси домогосподарств Польщі*

12.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Польщі

Польща (Республіка Польща) (Rzeczpospolita Polska, Polska) — республіка, яка складається з 16 воєводств (województwo); 308 повітів (powiat), які розділені на 2489 гмін (gmina), включаючи 65 міст, що мають статус міських повітів.

Загальна площа 312 679 км² (суша — 304 459 км², водна поверхня 8 220 км²). Довжина кордонів складає 3 047 км: з Білоруссю - 605 км, Литвою - 91 км, Німеччиною - 456 км, Росією - 432 км, Словаччиною - 420 км, Україною - 428 км, Чехією - 615 км. Довжина узбережжя — 440 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 38,483 млн осіб. Середній вік населення становить 37,9 року (для чоловіків — 36,1; для жінок — 39,7). Приріст населення дорівнює -0,047 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,28 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 75,63 року (чоловіки — 71,65; жінки — 79,85). Писемність населення — 99,8 %; витрати на освіту становлять 5,5 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів налічується 16 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 684,5 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 567,4 млрд дол. Інвестиції становлять 22,7 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 17 800 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 4 %;
- промисловість — 31,3 %;
- послуги — 64,7 %.

Трудові ресурси налічують 16,95 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 9,7 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 17,4 %;
- промисловість — 29,2 %;
- послуги — 53,4 %.

У 2008 році експорт становив 190,5 млрд дол. FOB, а імпорт — 213,9 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 84,48 млрд дол. Зовнішній борг — 227,5 млрд дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 196,1 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 24,59 млрд дол.⁷⁰

12.2. Бюджетна система Польщі

У Польщі закон про бюджетну систему було прийнятий 1991 року. У країні зберігається єдина бюджетна система держави. Окремі ланки бюджетної системи наділені відносною самостійністю, але пов'язані між собою системою дотацій. Донором, як правило, виступає центральний бюджет, з якого виділяється субвенції для збалансування доходів та витрат місцевих бюджетів, відособлення фондів, а також цільової й спеціальної дотації для фінансування конкретних цілей і завдань.

⁷⁰ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

Сучасну **бюджетну систему** складають такі ланки:

- *державний бюджет;*
- *місцеві бюджети;*
- *спеціальні фонди.*

У новому законі про бюджетну систему загалом розмежовані між ланками дохідні джерела й витрати, віднесені до компетенції кожної ланки. Переважна частина державних доходів, як і раніше, надходить до центрального бюджету, в наслідок чого місцеві бюджети є глибоко дотаційними. Дотації із центрального бюджету виділяються також бюджетові соціального страхування та іншим соціальним позабюджетним фондам.

Якщо бюджет зведений з дефіцитом, то мають бути вказані способи покриття дефіциту державного бюджету. Вирішене питання про бюджетні резерви й визначені кількісні межі цих резервів. Кошти, мобілізовані до бюджету у результаті позикових операцій у центрального банку чи на вільному фінансовому ринку, не можуть включатися до складу нормальних доходів державного бюджету, оскільки це змінило б суму дефіциту державного бюджету або перевищення доходів над витратами. Позикові кошти можуть залучатися лише для покриття дефіциту державного бюджету.

У нових законах поряд із бюджетним роком (він збігається з календарним) введено поняття «додаткового періоду». Це час, протягом якого можна проводити певні операції й розрахунки по бюджету за минулий рік. Установлено мінімальний строк, що повинен проходити між опублікуванням і набуттям сили закону про нові податки та інші платіжні зобов'язання.

Першими кроками з реформування бюджетної системи стало виділення з державного бюджету **місцевих бюджетів** і надання їм автономного характеру, а також утворення **самостійного позабюджетного пенсійного фонду**. Колись ці структури входили до єдиного бюджету і становили з ним єдине ціле. Виділення з бюджету пенсійних справ у самостійний фонд забезпечує не тільки цільове використання коштів, що відраховуються на чітко визначені потреби, а також і на гарантування дотримання інтересів пенсіонерів.

Автономність місцевих бюджетів має два аспекти: політичний і економічний. Політичний аспект впливає з положення конституції, яке говорить, що кожен орган народного самоврядування повинен мати свій бюджет. Економічний аспект ґрунтується на вимозі самооплатності кожної бюджетної одиниці. У результаті податкової реформи докорінно змінилася структура доходів державного бюджету. У складних умовах перехідного періоду головне навантаження перекладене на непрямі податки при одночасному зниженні ставок з податку на прибуток підприємств.

Принцип автономності місцевих бюджетів, їхня відносна незалежність від центрального бюджету призвели до зміни структури бюджету, скоротився його загальний обсяг і величина стосовно ВВП. З бюджету зникла велика стаття доходів у вигляді внесків на соціальне страхування (до 30 % бюджету) і на стільки ж вагомі витрати на виплату пенсій, зменшилися доходи й витрати бюджету на обсяг місцевих бюджетів. Структура доходів радикально змінилася також у результаті повної перебудови платежів у бюджет.

У бюджеті держави майже 94 % надходжень — податкові платежі, більшу частину яких становлять непрямі податки (податок на додану вартість, акцизи тощо). Серед непрямих податків приблизно 39 % припадає на ПДВ, понад 20 % - на акцизи. Серед прямих слід відзначити прибутковий податок осіб (понад 12 % у дохідній частині країни), а також податок з доходів фізичних осіб (понад 18 %).

У Польщі **податок з доходів фізичних осіб** і **прибутковий податок** є спільними доходами центрального й місцевих бюджетів.

Помітні зміни відбулися й у структурі витрат державного бюджету: за час реформ помітно скоротилися дотації у виробничій сфері. На це вплинуло два фактори:

- зменшення числа державних підприємств у результаті приватизації;
- скорочення бюджетних дотацій на підприємницьку діяльність, підтримку регульованих цін та інші витрати господарських організацій, що було першою метою бюджетної ре-

форми й головною вимогою міжнародних фінансових організацій, які здійснювали фінансову підтримку Польщі на першому етапі переходу до ринку.

У результаті цих заходів державна допомога господарським структурам через бюджет різко скоротилася. Державні асигнування на капітальні вкладення призначені в основному на екологічні цілі та на часткову участь держави при здійсненні інвестицій державними підприємствами.

Витрати державного бюджету обмежуються традиційною бюджетною сферою:

- виплатою соціальної допомоги;
- фінансуванню оборони, безпеки;
- утриманням державної адміністрації;
- підтримкою освіти, охорони здоров'я, науки.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 117 млрд дол., видатки — 127,3 млрд дол. Внутрішній борг становить 41,6 % ВВП.

12.3. Податкова система Польщі

Податкова система Польщі нараховує 11 податків та обов'язкових платежів, які поділено на 2 групи:

1. Загальнодержавні:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на додану вартість (ПДВ);
- податок з ігор;
- акцизи.

2. Місцеві:

- сільськогосподарський податок;
- податок на лісове господарство;
- податок на нерухомість;
- транспортний податок;
- податок на спадщину та дарування;
- податок з власників собак.

Податок з доходів фізичних осіб з 2008 року сплачується за прогресивною шкалою, ставка оподаткування коливається в межах 19-40 %. Резидент сплачує податок з доходів незалежно від місця отримання, нерезидент — виключно з доходів, які були отримані в Польщі.

Прибутковий податок стягується з юридичних осіб. У 1998 році ставка податку на прибуток юридичних осіб становила 36, на 2000 рік — 30, на 2004 рік — 22; на сьогоднішній день — 19 %.

Податок на додану вартість стягується за такими ставками:

- стандартна — 22 %;
- 7 % - продукти харчування; товари для дітей; будівельні матеріали; роботи, які пов'язані зі спорудженням житла; медичні товари; послуги пасажирського транспорту; послуги туристичних організацій; послуги підприємств громадського харчування; окремі муніципальні послуги;

➤ 3 % - товари й послуги підприємств лісового, мисливського, рибного й сільського господарства;

➤ 0 % - експорт товарів і послуг; внутрішній продаж та імпорт обладнання для сільськогосподарського та лісового господарства; книги; преса; продаж квартир; добрива; засоби захисту рослин; корми для худоби; сільськогосподарські машини; трактори; інструменти.

Звільняються від оподаткування народні ремесла та живопис; фінансові послуги; послуги в сфері культури, мистецтва, науки, освіти, державної пошти. Звільняються від сплати деякі об'єкти оподаткування, а також організації без права відшкодування цього податку, платни-

ки, які сплачують прибутковий податок у формі «податкової картки», фірми та підприємства, у яких працюють інваліди.

Акцизи нараховується на продукцію спиртової промисловості, вино, пиво, тютюнові вироби, автомобілі та електронне обладнання вищої категорії якості. Ставка акцизу збору залежить від типу товарів і сфери використання, застосовується у вигляді: *процентів до ціни продажу (без нарахованого ПДВ); сума в національній валюті на одиницю продукції; як різниця цін; процент до роздрібною ціни; сума на одиницю товару.*

Базою для акцизу є оборот вітчизняної продукції, а з імпортованих товарів — митна вартість, збільшена на суму митних зборів. На тютюнову продукцію ставка становить 25 % роздрібною ціни.

Податок з ігор належить до непрямих податків. Організацією ігрової справи можуть займатися лише особи згідно з умовами, які зазначені в Акті «Про азартні ігри та взаємні парі». Каталог ігор і парі має бути зареєстрованим у статуті. До азартних належать ігри з метою випадкового виграшу грошей або призів (лото, лотерея — жеребкування, ігри в казино, цифрові ігри, карти). Взаємні парі — це парі на грошові виграші, що залежать від результатів: 1) спортивних змагань людей, тварин (люди роблять ставки, а сума виграшу визначається сумою зроблених ставок, як на тоталізаторі); 2) різноманітних парі, де суми ставок і виграшу залежать від співвідношення ставок та виграшів, що узгоджуються між одержувачем та платником ставки.

Повноваження з визначення гри, як азартної або як взаємного парі має Міністерство фінансів Польщі. Держава має монополію на проведення діяльності в сфері цифрових ігор та грошових лотерей.

Податок на нерухомість сплачують фізичні та юридичні особи, підприємства без створення юридичної особи. Об'єктом оподаткування є одиниця майна, приватна власність або безстроковий узуфрукт на нерухомість, майно чи приватна власність об'єктів будівництва, нероздільно не пов'язаних із землею. При оподаткуванні житлової одиниці об'єктом є корисна площа (метри квадратні), для будівлі — вартість, що становить базу розрахунку амортизації, для землі — її площа. Оцінка податку для фізичних осіб здійснюється відповідними податковими органами, для юридичних осіб — шляхом самооцінки.

Сільськогосподарський податок запроваджено з 1 січня 1985 року Актом «Про сільськогосподарського виробництва та оподаткований оборот». Суб'єктами оподаткування виступають юридичні та фізичні особи, підприємства без створення юридичної особи, але на 1 січня податкового року є власниками або користувачами об'єктів сільського господарства. Об'єктом оподаткування є сільськогосподарські угіддя, озера, площа під будівлями, що мають відношення до ведення господарства.

Сільськогосподарська площа визначається в перевідних гектарах (умовна одиниця). Перерахування фактичної площі сільського господарства в перевідні гектари здійснюється за допомогою «масштабу». Його розмір залежить від типу, класу та розміщення сільськогосподарської землі на території одного з чотирьох районів. Розмір ставки для кожного податкового року встановлюється відповідно до площі одного перевідного гектара у вигляді фінансового еквівалента 2,5 центнера жита за перші три квартали попереднього податкового року.

Податок на лісове господарство стягується на основа Акта «Про ліси». Суб'єктами оподаткування виступають фізичні та юридичні особи, організації без статусу юридичної особи, які є користувачами лісів, що належать Державній скарбниці або гміні. Базою оподаткування виступає площа лісу, визначена в перевідних гектарах. Ставка податку визначається як еквівалент 0,2 кубічного метра деревини хвойних порід, що залежить від площі, порід дерев, їхніх виду та класифікації.

Податок з власників собак стягується на основі Акта «Про місцеві податки і збори». Суб'єктами оподаткування виступають фізичні особи — власники собак.

Транспортний податок сплачують юридичні та фізичні особи, організації та підприємства без статусу юридичної особи, які є власниками транспортних засобів.

Податок на спадщину та дарування стягується з об'єктів, які розташовані на території Польщі та за кордоном, якщо на момент передачі спадщини чи укладання контракту особа, яка одержує спадщину, є громадянином Польщі чи постійно проживає в Польщі. Базою оподаткування є вартість одержаних речей або прав власності після отримання позик і зобов'язань (тобто чиста вартість, установлена на день отримання за ринковою ціною на день створення податкового зобов'язання). При встановленні конкретної ціни визначається податкова група, до якої належить особа-одержувач. Віднесення до певної групи залежить від особистих відносин, у яких перебуває особа-одержувач та особа, яка передає спадщину або права власності. При оподаткуванні може бути звільнена від сплати визначена сума, після чого застосовується особлива шкала, що діє на день створення податкового зобов'язання. Розмір суми, яка не підлягає оподаткуванню, вартість речей і прав власності постійно переоцінюється.

12.4. Банківська система Польщі

Народний банк Польщі (Narodowy Bank Polski (NBP)) — центральний банк Польщі, який контролює випуск польської валюти й забезпечує її стабільність. Банк здійснює операції з іноземною валютою. Діяльність Народного банку Польщі контролюється Конституцією Польщі й Актом «Про Народний банк Польщі».

У січні 2006 року в Польщі нараховувалось 647 банків:

- 584 кооперативні банки;
- 50 товариств з обмеженою відповідальністю;
- 12 філій кредитних установ;
- 1 державний банк.

Основні банки: PKO BP, Pekao, Bank Handlowy, Powszechny Bank Kredytowy, Bank Przemyslowo-Handlowy, Bank Slaski. Усього на території Польщі розташовано приблизно 1 843 банківських відділень (1 відділення на 21 700 осіб). У банківському секторі працює 240 тис осіб.

У банківському секторі домінують іноземні кредитні інститути, яким належить переважна частина банківських активів. Банківський сектор контролюється 11 великими банками, 2 з яких управляються Казначейством, 9 — іноземними комерційними інститутами. У червні 2007 року загальні активи банківського сектору оцінювались на рівні 270 млрд дол.

Іпотечний ринок досягне позначки 70 млрд євро в 2011 році. Ринок фінансових карток протягом 2000-2006 років зріс на 56,5 %. Кількість домогосподарств, які використовують картки, в 2007 році досягла 11,4 млн.

Польський фондовий ринок. Ключовими організаціями на польському ринку капіталів є Варшавська фондова біржа, яка управляє грошовим ринком і ринком похідних цінних паперів. Національний депозитарій займається платіжно-клірингові розрахунками на організованому ринку. Ринок капіталів регулюється Польською комісією з цінних паперів і фондового ринку. Варшавська фондова біржа була сформована в 1991 році, оперує з цінними паперами в бездокументарній формі, має 35 акціонерів, включаючи брокерські контори, банки, лістингову компанію й Державне казначейство. На Варшавській фондовій біржі здійснюється обіг акцій, боргових цінних паперів, пайових та інвестиційних сертифікатів, похідних цінних паперів (ф'ючерси, опціони, варанти). Протягом 2004 року було зареєстровано 35 нових компаній на Варшавській фондовій біржі. Серед компаній, які пройшли лістинг, — чотири іноземні: BorsodChem, IVAX, BWP і MOL. У 2007 році капіталізація Варшавської фондової біржі склала 211,6 млрд дол.

Страховий ринок значно виріс протягом останніх років. У 2006 році існувало 65 страхових компаній. Брутто-внески на страховому ринку становили 11,9 млрд дол. в 2006 році. Щорічне зростання протягом 2002—2006 років склало 12,8 %.

Страхування життя складало 48,2 % (5,7 млрд дол.) загального обсягу ринку; інші види страхування — 51,8 % (6,1 млрд дол.). Протягом 2006—2011 років прогнозується щорічне зростання ємності ринку на 16,7 %, що дозволить досягнути загального обсягу 25,7 млрд дол.

в 2011 році. Основними страховими компаніями в Польщі є PZU Zycie, Commercial Union Zycie, Amplico Life у сегменті страхування життя; інші види страхування - PZU, Warta, Ergo.

Управління активами. Взаємні фонди й ринок управління активами зростають швидкими темпами. Загальний обсяг активів під управлінням в 2007 році становив 146 млрд дол. (зростання на 32 % у порівнянні з 2006 роком) і очікується зростання до 178 млрд дол. у 2010 році.

У серпні 2008 року рейтингове агентство Standard & Poor's (S&P) надало Польщі довгостроковий і короткостроковий рейтинг А-1, охарактеризувавши економічну ситуацію як стабільну.

12.5. Фінанси домогосподарств Польщі

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 3,1 % доходу, на найбагатші 10 % - 27 %; коефіцієнт Джині дорівнює 34,9. Кодекс законів «Про працю» забороняє наймати дітей до 15 років. Існують жорсткі правила, які регламентують умови праці підлітків у віці 15-18 років. Випробувальний строк не може перевищувати 3 місяців. Заборонено звільняти: робітників у відпустці, декретній відпустці, на лікарняному. Робочий день не може тривати більше 8 годин, робочий тиждень більше 40 годин.

Охорона здоров'я. Міністерство охорони здоров'я контролює дану систему, яка базується на Народному фонді здоров'я (Narodowy Fundusz Zdrowia, NFZ)). Витрати на охорону здоров'я в Польщі становили 6,3 % ВВП у 2002 році, 6,1 % — у 2006 році.

Міністерство із соціальної політики контролює виплату пенсій за віком, інвалідністю, нещасними випадками на роботі, лікарняні та декретні виплати. У 1999 році була запроваджена нова пенсійна система, яка передбачила два джерела пенсії: інститути соціального страхування й відкриті пенсійні фонди.

Система освіта розбита на нижчу освіту та освіту університетського рівня. Учні починають навчання у віці 6 років у початковій школі, потім у 13 років ідуть у середню школу, де навчання триває 3 роки. У 1999 році була запроваджена реформа, яка передбачила наявність кількох типів шкіл:

- 6-річна початкова школа;
- 3-річна гімназія;
- 4-річна технічна середня школа;
- 2-3-річна професійна школа.

Реформи зменшили тривалість навчання в обов'язковій початковій школі з 8 до 6 років, у вищій школі - з 4 до 3 років.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Польщі.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Польщі.
3. Наведіть основні податки Польщі.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Польщі.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Польщі.

Фінансова система Португалії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Португалії*
- *Бюджетна система Португалії*
- *Податкова система Португалії*
- *Банківська система Португалії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Португалії*
- *Фінанси домогосподарств Португалії*

13.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Португалії

Португалія (Республіка Португалія) (Republica Portuguesa, Portugal) — парламентська республіка, яка складається з 18 областей (distritos, одна - distrito) і 2 автономних областей (regioes autonomas, одна - regioa autonoma).

Загальна площа 92 391 км² (суша — 91 951 км², водна поверхня 440 км²). Довжина кордонів складає 1 214 км: з Іспанією — 1 214 км. Довжина узбережжя — 1 793 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 10,708 млн осіб. Середній вік населення становить 39,4 року (для чоловіків — 37,3; для жінок — 41,6). Приріст населення дорівнює 0,275 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,49 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 78,21 року (чоловіки — 74,95; жінки — 81,69). Писемність населення — 93,3 %; витрати на освіту становлять 5,5 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет — користувачів налічується 3,549 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 245 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 255,5 млрд дол. Інвестиції становлять 21,9 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 22 000 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- *сільське господарство* — 3 %;
- *промисловість* — 25,6 %;
- *послуги* — 71,4 %.

Трудові ресурси налічують 5,64 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 7,6 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- *сільське господарство* — 10 %;
- *промисловість* — 30 %;
- *послуги* — 60 %.

У 2008 році експорт становив 57,8 млрд дол. FOB, а імпорт — 87,92 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 11,55 млрд дол. Зовнішній борг — 461,2 млрд дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 118,1 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 69,24 млрд. дол.⁷¹

У 2006 році витрати на НДДКР становили 1,62 млрд дол. У 2005 році кількість осіб, задіяних у НДДКР, зросла до 45 000.

На сектор послуг Португалії припадає 81,1 % ВВП; у 2007 році вартість сільськогосподарської продукції становила 3,9 млрд євро; випуск промислової продукції — 34,03 млрд євро; послуги були надані на суму 162,5 млрд євро. ЄС надав Португалії 22 млрд євро на 2007-2013 роки як частину фінансування найбільшій країні, які повинні бути використані на інфраструктурні та технологічні проекти. Нова кредитна лінія на 600 млн євро буде створена для надання коштів малому й середньому бізнесу.

⁷¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

13.2. Бюджетна система Португалії

Бюджетна система Португалії складається з таких ланок: державний бюджет; місцеві бюджети; спеціальні фонди.

Бюджетний рік у Португалії збігається з календарним. Серйозною проблемою для Португалії є бюджетний дефіцит. Європейський Пакт «Про стабільність» зобов'язав усі країни ЄС підтримувати дефіцит бюджету на рівні не більш 3 % від ВВП. Порушення пакту загрожує санкціями, у тому числі значними штрафами.

У 1996 році дефіцит державного бюджету Португалії становив 4 млрд дол. при доходах 48 млрд дол.; у 2004 році — 5,5 млрд дол. (доходи - 74,4 млрд дол.). Португалія була першою європейською країною, яка порушила пакт стабільності зони євро вже в 2001 році й перевищила рамки бюджетного дефіциту, встановлені на рівні 3 % ВВП (дефіцит склав 4,2 %). У 2002 і 2003 країні вдалося втриматися в дозволеніх межах лише завдяки крупним одноразовим доходам.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 108,6 млрд дол., видатки — 114,7 млрд дол. У 2008 році дефіцит португальського бюджету становив 2,2 % ВВП. Внутрішній борг становить 64,2 % ВВП. Уряд планував знизити дефіцит у 2009 році до 1,5 %, проте в зв'язку зі світовою фінансовою кризою від цих планів довелося відмовитися.

13.3. Податкова система Португалії

Прибутковий податок у 2007 році стягувався за ставкою 25 %. Муніципальний додаток становить 1,5 % від прибутків, таким чином, ефективна ставка прибуткового податку становить 26,5 %. Для малого й середнього бізнесу з доходами до 12 500 євро (близько 17 000 дол.) ставка податку становитиме 12,5 %.

Таблиця 13.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ З ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ПОРТУГАЛІЇ

Дохід, євро	Ставка податку, %
0—4 544	10,5
4 545—6 873	13
6 874—17 043	23,5
17 044—39 197	34
39 198—56 807	36,5
56 808—61 260	40
61 261 і вище	42

Податок з доходів фізичних осіб утримується роботодавцем. У 2007 році податок з доходів фізичних осіб знаходився в межах 10,5-42 % (табл. 13.1).

Відрахування до фондів соціального страхування складаються з двох частин: працівник сплачує 23,75 % від заробітної плати; працедавець — 11 % від фонду оплати праці.

Податок на приріст капіталу стягується за ставкою прибуткового податку. Від оподаткування звільняються 50 % приросту від продажу активів, які були у володінні протягом одного року.

Податок на дивіденди стягується за ставкою 20 % крім виплат батьківським компаніям у межах ЄС, які звільняються від оподаткування.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за такими ставками:

➤ стандартною (21 %): більшість товарів і послуг;

➤ *середньою* (12 %): окремі продукти харчування й ресторанный послуги;

➤ *зниженою* (5 %): продукти першої необхідності, готельні послуги.

Не обкладаються ПДВ страхові, банківські та медичні послуги.

На Мадейрі та Азорських островах ставки ПДВ становлять відповідно 15, 8 і 4 %.

13.4. Банківська система Португалії

Банк Португалії (*Banco de Portugal*) — центральний банк країни, має право випуску банкноти, здійснює нагляд і забезпечує функціонування платіжної системи, управління золотовалютними резервами. Банк виступає посередником у міжнародних валютних відносинах держави й консулює уряд в економічних і фінансових питаннях. Банк Португалії очолюється керуючим і радою директорів; є незалежним від політичної влади.

Банківська система країни включає 39 банків (п'ять іноземних), 3 296 банківських відділень. П'ять крупних банків контролюють 80 % фінансового сектору країни.

У зв'язку зі зростаючою інтеграцією й взаємозалежністю фінансових секторів португальський уряд запропонував посилити координацію державних контролюючих установ через **Національну раду фінансових контролерів (*Consejo Nacional de Supervisores Financeiros (CNSF)*)**. Постійними членами є керуючий Банку Португалії; члени ради директорів Банку Португалії, які відповідають за нагляд за кредитними інститутами й фінансовими компаніями; голова Комісії з фондових бірж; голова Португальського інституту страхування (*Instituto de Seguros de Portugal*). Головою є Керуючий Банку Португалії. Національна рада фінансових контролерів має такі функції:

1) стимулювати координацію діяльністю контролюючих органів;

2) сприяти обміну інформації між контролюючими органами;

3) стимулювати розвиток правил і механізмів для фінансових конгломератів;

4) розробляти пропозиції для регулювання питань, які підпадають під юрисдикцію кількох регулюючих органів;

5) висловлювати точку зору на запит Міністра фінансів або Керуючого Банку Португалії, або за власною ініціативою за будь-яким питанням, що підпадає під юрисдикцію Ради;

6) стимулювати визначення або прийняття скоординованих заходів щодо взаємодії з іноземними підприємствами та міжнародними організаціями;

7) здійснювати будь-яку діяльність, яка, на думку членів Ради, відповідає цілям організації.

Національна рада фінансових контролерів створила ефективні канали обміну інформацією й координації діяльності трьох регуляторів із метою уникнення колізій, регуляторних пробілів і перевитрати ресурсів.

Комісія з фондових бірж (*Comissao do Mercado de Valores Mobiliarios (CMVM)*) заборонила з 23 вересня 2008 року торги на Euronext Лісабонській фондовій біржі, дана заборона стосується акцій Millennium BCP, BPI, Banco Espirito Santo, Banco Popular, Banco Santander Central Hispano, Banif SGPS, Finibanco Holding і Espirito Santo Financial Group (ESFG) з метою запобігання подальшого падіння фондових ринків.

Португальський інститут страхування (*Instituto de Seguros de Portugal (ISP)*) — регуляторний і контролюючий орган страхового сектору. Основна сфера відповідальності - забезпечення захисту страхувальників, застрахованих осіб, учасників страхового процесу. Дана установа здійснює моніторинг діяльності страхових підприємств, посередників і управляючих пенсійними фондами, і забезпечує виконання ними законодавства.

Фондовий ринок. Лісабонська фондова біржа була заснована 1.01.1769; Фондова біржа Порту була створена століттям пізніше. Лісабонська фондова біржа пройшла через важкі випробування на початку 1970-х років. 28.02.1977 усі торговельні операції були відновлені. У 1981 році торговельні сесії розпочалися на Фондовій біржі Порту. Euronext Lisbon була створена в 2002 році, коли Euronext NV викупив усі акції Bolsa de Valores de Lisboa e Porto

(BVLP). У 2006 році ринкова капіталізація досягла 99 млрд дол. і збільшилась до 123 млрд дол. у 2007 році.

Страховання. Обсяг страхового ринку досяг 19 млрд дол. у 2007 році, зростання склало 4,8 % у порівнянні з 2006 роком. Брутто-внески на страхування життя становили 13 млрд дол., на інші види страхування припадало 6 млрд дол. Основними компаніями в сегменті страхування життя є Fidelidade-Munidal, Ocidental Vida, Santander Totta Seg, Bes Vida, BPI Vida. Основними компаніями в сегменті загального страхування є Fidelidade-Munidal, Imperio Bonanca, Axa Portugal Seguros, Tranquilidade, Zurich.

Управління активами. Загальний обсяг активів в управлінні на кінець 2007 року досяг 163,3 млрд дол. (зростання становило 3,7 % у порівнянні з 2006 роком). Інвестиційні фонди здійснювали управління активами на суму 10,3 млрд дол., зафіксувавши зростання на 7,1 % у порівнянні з попереднім роком.

Рейтингове агентство Standard & Poor's у травні 2008 року встановило довгостроковий кредитний рейтинг Португалії на рівні AA-, а короткостроковий — на A-1, очікуючи продовження реформ португальського уряду в державному секторі економіки.

13.5. Фінанси суб'єктів господарювання Португалії

У 1990 році в Португалії було ухвалено закон про приватизацію. Протягом 1993-1994 років у країні здійснено масштабну програму приватизації, яка принесла уряду в цілому близько 14 млрд дол. Протягом 1990-2000 років було приватизовано більше 100 підприємств у різних галузях, серед яких: **електроенергетичний гігант EDP, компанія з управління автошляхами BRISA, цементний концерн Cimpor.** У 1997 році уряд продав 29,7 % акцій компанії EDP шляхом прилюдної пропозиції акцій, виручивши від продажу 2,2 млрд дол.; частина акцій концерну була продана в 1998 році, виручка склала 2,8 млрд дол. У результаті в обігу на відкритому ринку знаходиться 59 % акцій компанії.

Телекомунікаційна компанія Portugal Telecom була приватизована й виведена на ринок в 1995 році, згодом уряд до 2000 пропонував на ринку частину акцій. Компанія пропонує послуги у всіх секторах зв'язку: мобільний і стаціонарний. Дана компанія активно представлена на ринках африканських країн (Марокко, Ангола, Кенія) і КНР. Державі належить лише 1,82 % акцій Portugal Telecom, найбільшим акціонером є іспанська Telefonica.

Цементний концерн Cimpor (Cimentos de Portugal) було засновано в 1976 році; у 1991 році компанія була перетворена на акціонерне товариство, у 1994 році почався процес приватизації - були продані перші 20 % акцій; у 1996—45 %, у 1998—25 %. Останню частку в компанії (10,05 %) держава продала в 2001 році. Cimpor займає 58 % цементного ринку в Португалії; у структуру компанії входять 3 цементні заводи; 66 бетонних заводів; 12 комерційних терміналів. Компанія представлена на ринках Іспанії, Бразилії й низки африканських країн, ринкова капіталізація в 2004 році досягла 2,8 млрд. євро.

Державі належать підприємства гірничо-видобувної й важкої індустрії; приватному капіталу — підприємства легкої промисловості, філіали транснаціональних корпорацій — підприємства з високим рівнем нових технологій: електроніка, автомобілебудування, фармацевтична промисловість.

13.6. Фінанси домогосподарств Португалії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 3,1 % доходу, на найбагатші 10 % — 28,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 38,5. Мінімальна зарплата — близько 750 євро. Мінімальна пенсія — близько 500 євро. Середня заробітна плата — близько 1 000 євро на місяць. Вище середнього заробітку у фінансовому секторі (близько 2 100 євро), на під-

приємствах паливно-енергетичного комплексу (1 950 євро), на транспорті й в оброблювальній промисловості (1 700 євро), у структурах державного апарату (1 150 євро); нижче середнього — у сфері освіти (900 євро), охорони здоров'я (750 євро) і в аграрному секторі (600-650 євро).

Робочий тиждень триває 40 годин. Понаднормова робота обмежена 2 годинами на день; 150 годинами на рік на середніх і великих підприємствах, 175 годинами на рік на мікро- та малих підприємствах.

Охорона здоров'я. У 2005 році на 1 000 осіб припадало 3,4 терапевти. Кількість медсестер дорівнює 4,6 на 1 000 осіб. Кількість койко-місць у лікарнях — 2,2 койко-місця на 1 000 осіб. У 2006 році витрати на охорону здоров'я становили 9,9 % ВВП, у 2007 році 9,7 % від ВВП, тобто 19,9 млрд. дол. На душу населення припадає 2 102 дол.

Соціальний захист. Португальська система соціального захисту включає пенсії, виплати на випадок безробіття й страхування піклувальників. При визначенні пенсії враховуються 10 років найвищих доходів з 15 останніх, це стосується робітників, які приєдналися до даної системи до 2001 року. Система соціального захисту передбачає виплати на випадок безробіття та нещасних випадків на виробництві.

Система освіти в Португалії регулюється Конституцією 1976 року. Конституція гарантує право створювати приватні школи й установлює пріоритети подолання неписьменності й забезпечення спеціальної освіти для дітей зі спеціальними потребами. Конституція гарантує автономію університетів, надає право викладачам і студентам брати участь в адмініструванні шкіл. Система освіти регулюється деякими декретами виконавчої влади, деякі з яких були прийняті ще в XVIII столітті.

Базова освіта в країні є обов'язковою до 14 років, після чого існує вибір середньої освіти (загальної або професійної) до 17 років. Базова освіта поділена на три стадії, які складаються з 4, 2 і 3 років навчання. Середня освіта є вибірковою й складається з 3-річного циклу після складання третього циклу базової освіти. Наявність Сертифікату про базову освіту є необхідною умовою для отримання середньої освіти. Існує два типи курсів: загальні курси й професійно-технічні курси, які забезпечують навчання в технічній, технологічній, професійній царинах та португальській мові й культурі. Вища освіта в Португалії поділена на дві підсистеми: університетська освіта й політехнічна освіта. У 2005 році витрати на освіту склали 11,96 млрд. дол.

У 2006 році майже 500 000 працюючої молоді (45 % від загальної кількості) віком 18-24 роки не завершили середню освіту; половина з них не завершила навіть початкову школу.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Португалії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Португалії.
3. Наведіть основні податки Португалії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Португалії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Португалії.

Фінансова система Росії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Росії*
- *Бюджетна система Росії*
- *Податкова система Росії*
- *Банківська система Росії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Росії*
- *Фінанси домогосподарств Росії*

14.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Росії

Росія (Російська Федерація) — федеративна республіка, яка складається з 46 областей, 21 республіки, чотирьох автономних округів, дев'яťох країв, двох міст федерального підпорядкування (Москва й Санкт-Петербург) і однієї автономної області (Єврейська автономна область).

Загальна площа 17 075 200 км² (суша — 16 995 800 км², водна поверхня — 79 400 км²). Довжина кордонів становить 20 241,5 км: Азербайджаном - 284 км, Білоруссю - 959 км, Грузією — 723 км, Естонією — 290 км, Казахстаном — 6 846 км, Китаєм — 3 645 км, Латвією — 292 км, Литвою - 227 км, Монголією — 3 441 км, Норвегією - 196 км, Північною Кореєю — 17,5 км, Польщею — 432 км, Україною — 1 576 км, Фінляндією — 1 313 км. Довжина узбережжя — 37 653 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 140 млн осіб. Середній вік населення становить 38,4 року (для чоловіків — 35,2; для жінок — 41,6). Приріст населення дорівнює — 0,467 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,41 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 66,03 року (чоловіки — 59,33; жінки — 73,14). Писемність населення — 99,4 %; витрати на освіту становлять 3,8 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет користувачів налічується 30 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 2 225 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 1 757 млрд дол. Інвестиції становлять 24,7 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 15 800 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 4,1 %;
- промисловість — 41,1 %;
- послуги — 54,8 %.

Трудові ресурси налічують 75,7 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 10,2 %;
- промисловість — 27,4 %;
- послуги — 62,4 %.

У 2008 році експорт становив 476 млрд дол. FOB, імпорт — 302 млрд дол. FOB. У січні 2008 року золотовалютні резерви оцінювались у 478 млрд дол.; на кінець 2008 року — 560 млрд; прогнозується подальше зростання до 600 млрд дол. на кінець 2009 року. Зовнішній борг — 527,1 млрд дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 491,2 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 370,2 млрд дол.⁷²

Інфляція є серйозною проблемою в економіці (перегрів економіки), у 2008 році приблизно 10 %, у 2009 році прогнозується 11 %, у 2012 році інфляція за прогнозами знизиться до 7,7 %. Серйозним викликом є загроза епідемії ВІЛ/СНІД, яка може зруйнувати соціально-

⁷² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

економічну систему Росії. Кількість людей, які працюють у секторі НДДКР, становила 947 700 осіб у 2007 році, що є меншим за показник 2000 року — 984 000 осіб.

14.2. Бюджетна система Росії

Відповідно до ст. 10 Бюджетного кодексу Російської Федерації (РФ), бюджетна система РФ складається з бюджетів трьох рівнів⁷³:

- федеральний бюджет і бюджети державних позабюджетних фондів;
- бюджети суб'єктів РФ і бюджети територіальних державних позабюджетних фондів;
- місцеві бюджети.

Принципи бюджетної системи РФ (ст. 28):

- 1) єдність бюджетної системи РФ;
- 2) розмежування доходів і витрат між рівнями бюджетної системи РФ;
- 3) самостійність бюджетів;
- 4) повнота відображення доходів і видатків бюджетів, бюджетів державних позабюджетних фондів;
- 5) збалансованість бюджету;
- 6) ефективність і економічність використання бюджетних коштів;
- 7) загальне (сукупне) покриття витрат бюджетів;
- 8) гласність;
- 9) достовірність бюджетів;
- 10) адресність і цільовий характер бюджетних коштів.

Державні позабюджетні фонди РФ (ст. 144):

- Пенсійний фонд РФ;
- Фонд соціального страхування РФ;
- Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування;
- Державний фонд зайнятості населення.

Річний бюджет складається на один фінансовий рік, який відповідає календарному року, починається 1 січня й закінчується 31 грудня (ст. 12). У 2007 році Росія перейшла на трирічне бюджетне планування, тому в державному бюджеті містяться окремі прогнозні фінансово-економічні показники (табл. 14.1).

Таблиця 14.1

ОКРЕМІ ІНДИКАТИВНІ ПОКАЗНИКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ РФ НА 2008 РІК⁷⁴

Роки	2008	2009	2010
ВВП, трлн рубл. (трлн дол.)	35 (1,5)	39,69 (1,7)	44,8 (1,9)
Інфляція, %	7	6,5	6
Доходи, трлн рубл. (трлн дол.), у т.ч.:	6,644 (0,3)	7,465 (0,31)	8,09 (0,34)
— нафтогазові, трлн рубл. (трлн дол.)	2,383 (0,1)	2,351 (0,1)	2,348 (0,1)
Витрати, трлн рубл. (трлн дол.)	6,57 (0,3)	7,451 (0,31)	8,09 (0,34)
Нафтогазові трансферти, трлн рубл. (трлн дол.)	2,135 (0,09)	2,103 (0,09)	2,016 (0,09)
Резервний фонд, трлн рубл. (трлн дол.)	3,5 (0,15)	3,969 (0,16)	4,48 (0,19)
Верхня межа державного внутрішнього боргу, трлн рубл. (трлн дол.)	1,824 (0,08)	2,276 (0,09)	2,857 (0,12)
Верхня межа державного зовнішнього боргу, млрд. дол. (млрд. євро)	43,8 (32,1)	43,9 (32,3)	45 (33)
Профіцит, млрд. рубл. (млрд. дол.)	74,149 (3,04)	14,3 (0,6)	0

⁷³ Бюджетний кодекс РФ // <<http://www.budgetrf.ru/Publications/Syslaws/Budgetcode>>

⁷⁴ Федеральний закон «Про федеральний бюджет на 2008 рік і на плановий період 2009 і 2010 років» // <<http://www1.minfin.ru/budjet/budjet.htm>>

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 383,5 млрд дол., видатки — 273,5 млрд дол. Внутрішній борг становить 6,8 % ВВП.

Стабілізаційний фонд Російської Федерації, який створено 1 січня 2004 року, є частиною федерального бюджету. Фонд покликаний забезпечувати збалансованість федерального бюджету у разі зниження ціни на нафту нижче базової. Фонд сприяє стабільності економічного розвитку країни, є одним з основних інструментів зв'язування зайвої ліквідності, зменшує інфляційний тиск, знижує залежність національної економіки від несприятливих коливань надходжень від експорту сировинних товарів. Основне призначення: виступає стратегічним фінансовим резервом держави.

Формування й використання коштів. Фонд акумулює надходження коштів вивізного мита на нафту й податку на видобуток корисних копалин (нафта), при ціні на нафту, що перевищує базову. Отримані ресурси можуть бути використані на покриття дефіциту федерального бюджету у разі зниження ціни на нафту нижче базової. Якщо накопичений обсяг коштів Фонду перевищує 500 млрд карб. (приблизно 25 млрд дол.), сума перевищення може бути використана на інші цілі. Обсяг використання коштів Фонду визначається федеральним законом про федеральний бюджет на відповідний фінансовий рік.

У 2005 році кошти Фонду перевищили встановлений рівень, тому частина їх була спрямована на виплату зовнішнього боргу Російської Федерації й покриття дефіциту Пенсійного фонду Російської Федерації в наступних обсягах⁷⁵:

- погашення боргу перед Міжнародним валютним фондом — 93,5 млрд рубл. (3,3 млрд дол.);
- погашення боргу перед країнами — членами Паризького клубу — 430,1 млрд рубл. (15 млрд дол.);
- погашення боргу перед Зовнекономбанком за кредитами, які були надані Міністерству фінансів РФ у 1998-1999 роках для погашення й обслуговування державного зовнішнього боргу РФ — 123,8 млрд рубл. (4,3 млрд дол.);
- покриття дефіциту Пенсійного фонду РФ — 30 млрд рубл. (1,04 млрд дол.).

Управління коштами Стабілізаційного фонду здійснюється Міністерством фінансів Російської Федерації, порядок управління визначається Урядом РФ. Окремі повноваження можуть здійснюватися Центральним банком РФ за договором з Урядом РФ.

Управління коштами здійснюється шляхом:

- придбання боргових зобов'язань іноземних держав;
- придбання іноземної валюти та її розміщення на рахунках з обліку коштів Стабілізаційного фонду в іноземній валюті в Банку Росії; за користування грошовими коштами на зазначених рахунках Банк Росії сплачує відсотки, порядок розрахунку й зарахування яких затверджується Міністерством фінансів РФ.

Правилами інвестування коштів Стабілізаційного фонду визначені основні об'єкти:

1) боргові зобов'язання у формі цінних паперів урядів Австрії, Бельгії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Великобританії, США, які розміщено в доларах США, євро й англійських фунтах стерлінгів;

2) боргові зобов'язання країн-емітентів, які мають рейтинг довгострокової кредитоспроможності не нижче «ААА» за класифікацією рейтингових агенцій «Fitch-Ratings» та «Standard & Poor's» або не нижче рівня «Ааа» за класифікацією «Moody's Investors Service»;

3) боргові зобов'язання, строк погашення яких є фіксованим, умови випуску та обігу не передбачають права емітента здійснити їх достроковий викуп (погашення) і права власника боргових зобов'язань достроково пред'явити їх до викупу (погашення) емітентом;

4) боргові зобов'язання, обсяг випуску яких знаходиться в обігу, становить не менше 1 млрд дол. США для боргових зобов'язань, які випущені в дол. США; не менше 1 млрд

⁷⁵ Стабілізаційний фонд Російської Федерації // <http://www1.minfin.ru/stabfond_rus/sobj_rus.htm>

євро — для боргових зобов'язань, які випущено в євро; і не менше 0,5 млрд фунтів стерлінгів — для боргових зобов'язань, які випущено у фунтах стерлінгів;

5) боргові зобов'язання, випуски яких не призначені для приватного (не публічного) розміщення.

Строк до погашення боргових зобов'язань іноземних держав на день їхнього придбання (день формування портфеля) перебуває в діапазоні від 3 місяців до 3 років.

Валютна структура коштів представлена наступним чином:

- долар США — 45 %;
- євро — 45 %;
- фунт стерлінгів — 10 %.

Сукупний обсяг коштів Стабілізаційного фонду Російської Федерації станом на 01.11.2007 становив 3,7 трлн рубл. (147,6 млрд дол.). Нафтовий стабілізаційний фонд досяг рівня 159 млрд. дол. на кінець грудня 2007 року. Російський уряд планує розбити Стабілізаційний фонд на дві частини: резервний фонд — 127 млрд дол., Національний фонд добробуту (фонд майбутніх поколінь) — 32 млрд дол.

У квітні 2008 року Національний фонд добробуту нараховував 33 млрд дол., активи фонди інвестовані в іноземні боргові цінні папери. Протягом січня-березня 2008 року 290 млн доходів фонду були витрачені на соціальний розвиток. Національний фонд добробуту являє собою довгострокове планування російського уряду з метою здійснення соціальних змін у державі.

У 2009-2011 бюджетний період планується досягти наступних цілей: знизити інфляцію, провести пенсійну реформу, розвинути соціальну інфраструктуру й покращити систему охорони здоров'я. У 2009 році прогнозується профіцит бюджету на рівні 82,4 млрд дол.

14.3. Податкова система Росії

Російська Федерація проводить жорстку податкову політику «мінімальних податків» (податкове навантаження в РФ становить 38-39 % ВВП), яка полягає в контролі та мотивації платників податків. До єдиної системи органів оперативного управління податками входять:

- *Міністерство фінансів РФ та його місцеві органи;*
- *Федеральна податкова служба РФ з податковими інспекціями;*
- *Департамент податкової поліції;*
- *Державний митний комітет РФ.*

У разі порушення податкового законодавства в Росії фізичними та юридичними особами використовуються жорсткі податкові санкції (мінімальна санкція — 10 тис. рубл.).

У РФ суб'єктами податкової політики є федерація, республіки, області, краї, автономні області, міста федерального значення — Москва й Санкт-Петербург, а також структури місцевого самоврядування - міста, райони, райони в містах. Кожен суб'єкт податкової політики володіє податковим суверенітетом у межах повноважень, які встановлені податковим законодавством.

Виділяють такі **федеральні суб'єкти** (регіональний рівень), які визначають регіональну податкову політику:

- *Центральний федеральний округ;*
- *Північно-Західний федеральний округ;*
- *Південний федеральний округ;*
- *Приволзький федеральний округ;*
- *Уральський федеральний округ;*
- *Сибірський федеральний округ;*
- *Далекосхідний федеральний округ.*

На базі оподаткування формуються **бюджети трьох рівнів:**

- **федеральний** — 60 % загальних податкових надходжень;
- **регіональний** — 30 %;
- **місцевий** — 10 %.

Податки, які належать до федеральних, регіональних чи місцевих, можуть розподілятися в різних пропорціях між трьома видами бюджетів. Цей розподіл визначається на регіональному й місцевому рівнях:

- **ПДВ** — 100 % федеральний бюджет;
- **Єдиний соціальний податок (ЄСП)** — 100 % федеральний бюджет (позабюджетні фонди);
- **податок на прибуток підприємств** — стягується за ставкою 24 %, яка розподіляється: федеральний бюджет - 6,5 %, регіональний бюджет — 17,5 %;
- **податок з доходів фізичних осіб**: федеральний бюджет — 38 %, регіональний бюджет — 62 % (Північно-Західний федеральний округ);
- **транспортний податок**: регіональний бюджет — 35 %, місцевий бюджет — 65 %.

ЄСП (єдиний соціальний податок) повністю переходить до позабюджетних фондів, де розподіляється за напрямками.

Податки сплачуються за декларацією або з джерела доходу; формами сплати виступають авансові платежі або виплата за фактичними даними за звітний період.

Класифікація податків у РФ здійснюється за кількома ознаками:

1. За органами вилучення:

- **федеральні**;
- **регіональні**;
- **місцеві**.

2. За використанням:

- **спільні** використовуються для фінансування поточних і капітальних витрат державного й місцевих бюджетів (ПДВ, прибутковий податок, акцизи, податки на майно);
- **спеціальні** мають цільове призначення (наприклад, на будівництво й утримання автомобільних доріг загального користування загальнодержавного й місцевого значення витрачаються кошти Федерального й територіальних дорожніх фондів, які фінансуються за рахунок податків і зборів: за реалізацію паливно-мастильних матеріалів, з користувачів автомобільних доріг, з власників транспортних засобів, акцизів на легкові автомобілі й на придбання автотранспортних засобів).

3. За предметом оподаткування:

- **з доходу**;
- **з власності суб'єктів**;
- **з передачі власності**;
- **з вартості основних видів товарів**;
- **з доданої вартості**.

4. За формою вилучення:

- **прямі (ЄСП, податок з доходів фізичних осіб)**;
- **непрямі (ПДВ, акцизи)**.

Податкові надходження поділяються на:

- **податки, регламентовані Податковим кодексом**;
- **збори за цільовим призначенням**;
- **податки й збори, які характерні лише для певних регіонів** (зазначені в регіональних законодавчих актах суб'єктів РФ);
- **спеціальні податкові режими**.

ФЕДЕРАЛЬНІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

До **федеральних податків і зборів** належать:

1. **податок на додану вартість (ПДВ)**;

2. акцизи;
3. податок з доходів фізичних осіб;
4. єдиний соціальний податок (ЄСП);
5. прибутковий податок;
6. податок на видобуток корисних копалин;
7. водний податок;
8. збори за користування об'єктами тваринного світу і за користування об'єктами водних біологічних ресурсів;
9. державне мито.

Податок на додану вартість (ПДВ). Платниками податку на додану вартість визнаються:

- організації;
- індивідуальні підприємці;
- міжнародні об'єднання та іноземні особи;
- особи, що визнаються платниками податків податку на додану вартість у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон Російської Федерації, відповідно до Митного кодексу Російської Федерації.

Об'єктом оподаткування визнаються такі операції:

- 1) реалізація товарів (робіт, послуг) на території Російської Федерації зокрема, реалізація предметів застави і передача товарів (результатів виконаних робіт, надання послуг);
- 2) передача на території Російської Федерації товарів (виконання робіт, надання послуг) для власних потреб, витрати на які не приймаються до вирахування при обчисленні податку на прибуток організацій;
- 3) виконання будівельно-монтажних робіт для власного споживання;
- 4) увезення товарів на митну територію Російської Федерації.

Податковий період - квартал.

За **ставкою 0 %** оподатковується реалізація:

- 1) товарів, вивезених у митному режимі експорту, а також товарів, поміщених під митний режим вільної митної зони, за умови надання в податкові органи документів;
- 2) робіт (послуг), безпосередньо пов'язаних з перевезенням або транспортуванням товарів, поміщених під митний режим міжнародного митного транзиту;
- 3) послуг з перевезення пасажирів і багажу за умови, що пункт відправлення або пункт призначення пасажирів і багажу розташовані за межами території Російської Федерації;
- 4) товарів (робіт, послуг) у царині космічної діяльності;
- 5) коштовних металів платниками податків, що здійснюють їх видобуток або виробництво з лому і відходів, що містять коштовні метали;
- 6) товарів (робіт, послуг) для офіційного користування іноземними дипломатичними і прирівняними до них представництвами;
- 7) запасів, вивезених з території Російської Федерації в митному режимі переміщення запасів;
- 8) виконуваних російськими перевізниками на залізничному транспорті робіт (послуг) з перевезення або транспортування товарів, що експортуються за межі території Російської Федерації;
- 9) побудованих судів, що підлягають реєстрації в Російському міжнародному реєстрі судів.

За **ставкою 10 %** оподатковується реалізація:

- 1) таких продовольчих товарів: худоби і птиці за живою вагою, м'яса, молока й молочкопродуктів, яєць і яйцепродуктів, олії тощо;
- 2) товарів для дітей;
- 3) періодичних друкарських видань, книжкової продукції, яка пов'язана з освітою, наукою і культурою;
- 4) медичних товарів вітчизняного і зарубіжного виробництва.

Усі інші товари і послуги оподатковуються за **ставкою 18 %**.

У разі реалізації товарів, у ціні яких включений ПДВ, застосовуються розрахункові ставки в розмірі відповідно 9,09 і 15,25 %. Указані податкові ставки визначаються як процентне відношення податкової ставки 10 або 18 % до податкової бази.

Також досі в Податковому кодексі існує стаття, яка дозволяє виконувати процедуру повернення ПДВ. Процедура повернення ПДВ є надзвичайно проблематичною та супроводжується значними порушенням законодавства, що спричиняє створення великої кількості фірм, які займаються фіктивною або тіньовою діяльністю.

ПДВ в обсязі 100 % належить до федерального бюджету.

Акцизи. На акцизи припадає 8,4 % загального обсягу податкових надходжень. *Платниками акцизу виступають:*

- організації;
- індивідуальні підприємці;
- особи, що визнаються платниками податків у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон Російської Федерації.

Таблиця 14.2

СТАВКИ АКЦИЗІВ З 01.01.2008 ПО 31.12.2008

Вид товарів	Податкова ставка
Спирт етиловий з усіх видів сировини	25 рубл. 15 коп. за літр
Алкогільна продукція	173 рубл. 50 коп. за літр 110 рубл. 00 коп. за літр 2 рубл. 35 коп. за літр (вина) 10 рубл. 50 коп. за літр (шампанського)
Пиво	00 рубл. 00 коп. за літр (безалкогольного) 2 рубл. 74 коп. за літр 8 рубл. 94 коп. за літр
Тютюнова продукція	300 рубл. 00 коп. за 1 кг (тютюн) 17 рубл. 75 коп. за 1 один. (сигари) 120 рубл. 00 коп. за 1 000 один. (цигарки)
Автомобілі легкові і мотоцикли	19 рубл. 26 коп. за 1 к.с. 194 рубл. 00 коп. за 1 к.с.
Дизельне паливо	1 080 рубл. 00 коп. за 1 тонну
Моторні масла	2 951 рубл. 00 коп. за 1 тонну
Прямогінний бензин	2 657 рубл. 00 коп. за 1 тонну
Автомобільний бензин	2 657 рубл. 00 коп. за 1 тонну 3 629 рубл. 00 коп. за 1 тонну

Підакцизні товари:

- 1) спирт етиловий з усіх видів сировини, за винятком спирту коньячного;
- 2) продукція, яка містить спирт (розчини, емульсії, суспензії та інші види продукції в рідкому вигляді) з об'ємною часткою етилового спирту більше 9 %;
- 3) алкогільна продукція (спирт питний, горілка, лікєро-горілочані вироби, коньяки, вино та інша харчова продукція з об'ємною часткою етилового спирту більше 1,5 %, за винятком виноматеріалів);
- 4) пиво;
- 5) тютюнова продукція;
- 6) автомобілі легкові і мотоцикли із потужністю понад 112,5 кВт (150 к.с.);
- 7) дизельне паливо;

- 8) моторні мастила для дизельних і карбюраторних двигунів;
- 9) прямогінний бензин;
- 10) автомобільний бензин.

Податковим періодом визнається календарний місяць.

Податок з доходів фізичних осіб. Платниками податку з доходів фізичних осіб визнаються фізичні особи, що є податковими резидентами Російської Федерації, а також фізичні особи, які одержують доходи з джерел у РФ, і не є податковими резидентами Російської Федерації. Незалежно від фактичного часу перебування в Російській Федерації податковими резидентами Російської Федерації визнаються російські військовослужбовці, що проходять службу за кордоном, а також співробітники органів державної влади й органів місцевого самоврядування, що відряджаються на роботу за межі Російської Федерації.

При визначенні податкової бази враховуються всі доходи платника податків, які отримані як у грошовій, так і в натуральній формах, або право на розпорядження ними, а також доходи у вигляді матеріальної вигоди.

Податок утримується щомісячно за сукупністю доходу з початку календарного року. Податковим періодом визнається календарний рік.

За **ставкою 35 %** оподатковуються такі доходи:

- вартість будь-яких виграшів і призів, які отримуються в конкурсах, що проводяться, іграх та інших заходах у цілях реклами товарів, робіт і послуг;
- процентні доходи за вкладками в банках;
- суми економії на відсотках при отриманні платниками податків позикових (кредитних) коштів.

За **ставкою 30 %** оподатковуються доходи фізичних осіб — нерезидентів РФ, за *винятком доходів, що отримуються у вигляді дивідендів від пайової участі в діяльності російських організацій*, відносно яких податкова ставка встановлюється в **розмірі 15 %**.

За **ставкою 9 %** оподатковуються:

- доходи від пайової участі в діяльності організацій, які отримуються у вигляді дивідендів фізичними особами, податковими резидентами Російської Федерації;
- доходи у вигляді відсотків за облігаціями з іпотечним покриттям, які емітовані до 1 січня 2007 року, а також за доходами засновників довірчого управління іпотечним покриттям, які отримані на підставі придбання іпотечних сертифікатів участі, які видані до 1 січня 2007 року.

У всіх інших випадках доходи оподатковуються за **ставкою 13 %**.

Надходження від цього податку становлять 11 % загального обсягу податкових надходжень у РФ.

Єдиний соціальний податок (ЄСП). Єдиний соціальний податок є серйозним новаторством, яке включене до другої частини Податкового кодексу. ЄСП введено в дію з 1 січня 2001 року на заміну відрахувань до трьох державних позабюджетних соціальних фондів. Єдиний соціальний податок розподіляється між трьома позабюджетними фондами:

- *Пенсійний фонд;*
- *Фонд соціального страхування;*
- *Фонд медичного страхування* (на федеральному та територіальному рівні).

Таблиця 14.3

**СТАВКИ ЄСП ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЙ, ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПІДПРИЄМЦІВ,
ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ НЕ Є ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ПІДПРИЄМЦЯМИ**

Податкова база з кожної фізичної особи зростаючим підсумком з початку року	Федеральний бюджет	Фонд соціального страхування РФ	Фонди обов'язкового медичного страхування		Усього:
			Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування	Територіальні фонди обов'язкового медичного страхування	
до 280 000 рубл.	20 %	3,2 %	0,8 %	2 %	26 %
280 001-600 000 рубл.	56 000 рубл. + 7,9 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	8 960 рубл. + 1,1 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	2 240 рубл. + 0,5 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	5 600 рубл. + 0,5 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	72 800 рубл. + 10 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.
більше 600 000 рубл.	81 280 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.	12 480 рубл.	3 840 рубл.	7 200 рубл.	104 800 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.

Таблиця 14.4

**СТАВКИ ЄСП ДЛЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Податкова база з кожної фізичної особи зростаючим підсумком з початку року	Федеральний бюджет	Фонд соціального страхування РФ	Фонди обов'язкового медичного страхування		Усього:
			Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування	Територіальні фонди обов'язкового медичного страхування	
до 280 000 рубл.	15,8 %	2,2 %	0,8 %	1,2 %	20 %
280 001 - 600 000 рубл.	44 240 рубл. + 7,9 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	6 160 рубл. + 1,1 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	2 240 рубл. + 0,4 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	3 360 рубл. + 0,6 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	56 000 рубл. + 10 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.
більше 600 000 рубл.	69 520 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.	9 680 рубл.	3 520 рубл.	5 280 рубл.	88 000 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.

Таблиця 14.5

**СТАВКИ ЄСП ДЛЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКУ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ АДВОКАТСЬКУ ТА НОТАРІАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Податкова база зростаючим підсумком	Федеральний бюджет	Фонди обов'язкового медичного страхування		Усього:
		Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування	Територіальні фонди обов'язкового медичного страхування	
до 280 000 рубл.	7,3 %	0,8 %	1,9 %	10 %
280 001-600 000 рубл.	20 440 рубл. + 2,7 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	2 240 рубл. + 0,5 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	5 320 рубл. + 0,4 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	28 000 рубл. + 3,6 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.
більше 600 000 рубл.	29 080 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.	3 840 рубл.	6 600 рубл.	39 520 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.

Платниками податку визнаються:

1) особи, які здійснюють виплати фізичним особам:

➤ організації;

➤ індивідуальні підприємці;

➤ фізичні особи, що не визнаються індивідуальними підприємцями;

2) індивідуальні підприємці, приватні адвокати й нотаріуси.

Таблиця 14.6

**СТАВКИ ЄСП ДЛЯ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКУ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИВАТНУ АДВОКАТСЬКУ ТА НОТАРІАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Податкова база зростаючим підсумком	Федеральний бюджет	Фонди обов'язкового медичного страхування		Усього:
		Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування	Територіальні фонди обов'язкового медичного страхування	
до 280 000 рубл.	5,3 %	0,8 %	1,9 %	8 %
280 001-600 000 рубл.	14 840 рубл. + 2,7 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	2 240 рубл. + 0,5 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	5 320 рубл. + 0,4 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.	22 400 рубл. + 3,6 % з суми, яка перевищує 280 000 рубл.
більше 600 000 рубл.	23 480 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.	3 840 рубл.	6 600 рубл.	33 920 рубл. + 2 % з суми, яка перевищує 600 000 рубл.

Об'єктом оподаткування для платників податків визнаються виплати та інші винагороди, що нараховуються платниками податків на користь фізичних осіб за трудовими й цивільно-правовими договорами, предметом яких є виконання робіт, надання послуг, а також за авторськими договорами (табл. 14.3, 14.4, 14.5, 14.6). При визначенні податкової бази враховуються будь-які виплати й винагороди, незалежно від форми, у якій здійснюються дані виплати. Податковим періодом визнається календарний рік.

Прибутковий податок. Платниками прибуткового податку визнаються:

➤ *російські організації;*
➤ *іноземні організації*, що здійснюють свою діяльність у Російській Федерації через постійні представництва і одержують доходи від джерел у Російській Федерації.

Об'єктом оподаткування є прибуток, який отримано платником податків. Податковою базою визнається грошове вираження прибутку, що підлягає оподаткуванню. Податковим періодом визнається календарний рік.

Податкові ставки на доходи іноземних організацій, які не пов'язані з діяльністю в Російській Федерації через постійне представництво, установлюються в таких розмірах:

1) **20 %** - з усіх доходів;

2) **10 %** - від використання або здачі в оренду (фрахт) судів, літаків або інших рухомих транспортних засобів або контейнерів у зв'язку зі здійсненням міжнародних перевезень.

Податкові ставки на доходи, які отримані у вигляді дивідендів:

1) **0 %** - з доходів, які отримані російськими організаціями у вигляді дивідендів за умови, що на день ухвалення рішення про виплату дивідендів організація-одержувач протягом не менше 365 днів безперервно володіє на праві власності не менше ніж 50 % статутного капіталу організації, що виплачує дивіденди;

2) **9 %** - з доходів, що отримані у вигляді дивідендів від російських і іноземних організацій російськими організаціями;

3) **15 %** - з доходів, що отримані у вигляді дивідендів від російських організацій іноземними організаціями.

Податкові ставки на доходи, які отримані за операціями з окремими видами боргових зобов'язань:

1) **15 %** - з доходів у вигляді відсотків за державними і муніципальними цінними паперами;

2) **9 %** - з доходів у вигляді відсотків за муніципальними цінними паперами зі строком обігу не менше 3 років до 1 січня 2007 року;

3) **0 %** - з доходів у вигляді відсотків за державними і муніципальними облігаціями, які емітовані до 20 січня 1997 року включно.

Прибуток, який отримано Центральним банком Російської Федерації від діяльності, яка пов'язана з виконанням функцій, що передбачені Федеральним законом «Про Центральний банк Російської Федерації», оподатковується за податковою ставкою **0 %**.

Податкова ставка встановлюється в **розмірі 24 %** у всіх інших випадках, при цьому:

➤ **6,5 %** зараховуються до федерального бюджету;

➤ **17,5 %** зараховуються до бюджетів суб'єктів Російської Федерації.

Податок на видобуток корисних копалин. Податок на видобуток корисних копалин запроваджено в російську податкову систему в 2001 році, стягується з 1 січня 2002 р. *Платниками податку на видобуток корисних копалин* визнаються організації та індивідуальні підприємці, які є користувачами надр. *Об'єктом оподаткування* податком на видобуток корисних копалин визнаються:

1) корисні копалини, які видобуті з надр на території Російської Федерації;

2) корисні копалини, які отримують з відходів (втрат) видобувного виробництва;

3) корисні копалини, видобуті з надр за межами території Російської Федерації, якщо цей видобуток здійснюється на територіях, що перебувають під юрисдикцією Російської Федерації.

Податкова база визначається як вартість видобутих корисних копалин (табл. 14.7). *Податковим періодом* визнається календарний місяць.

СТАВКИ ОПОДАТКУВАННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ КОРИСНИХ КОПАЛИН

Корисні копалини	Ставка
Калійні солі	3,8 %
Торф	4 %
Руди чорних металів	4,8 %
Апатит-нефелінові й фосфоритні руди	4 %
Гірничохімічна неметалічна сировина (за винятком калійних солей, апатит-нефелінових і фосфоритних руд)	5,5 %
Сіль природна і чистий хлористий натрій	5,5 %
Радіоактивні метали	5,5 %
Вугілля кам'яне, буре і горючі сланці	4 %
Теплоенергетичні промислові води	5,5 %
Неметалева сировина, яка використовується в будівельній індустрії	5,5 %
Гірничорудна неметалева сировина	6 %
Підземні мінеральні води	7,5 %
Інші корисні копалини, які не включені до інших груп	6 %
Рідкі метали	8 %
Бітумінозні породи	6 %
Коштовні метали	6,5 %
Золото	6 %
Природні алмази, інше дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння	8 %
Кольорові метали	8 %
Вуглеводна сировина	16,5 %
Багатокомпонентна комплексна руда, а також корисні компоненти комплексної руди, за виключенням дорогоцінних металів	8 %
Нафта	419 рубл./т
Природний газ	147 рубл./1 000 м ³

Сума податку за всіма видобутими корисними копалинами, за винятком вуглеводневої сировини і загальнопоширених корисних копалин, розподіляється в таких пропорціях:

- федеральний бюджет — 40 %;
- бюджет суб'єкта Федерації — 60 %.

Водний податок (плата за використання водних об'єктів). Платниками водного податку визнаються організації і фізичні особи, що здійснюють спеціальне й особливе водокористування. При заборі води *податкова база визначається* як об'єм води, яка вилучена з водного об'єкта за податковий період.

Об'єктами оподаткування водним податком визнаються такі види користування водними об'єктами:

- 1) забір води з водних об'єктів;
- 2) використання акваторії водних об'єктів, за винятком лісосплаву в плотах;
- 3) використання водних об'єктів без забору води для цілей гідроенергетики;
- 4) використання водних об'єктів для цілей сплаву деревини в плотах.

Податковим періодом визнається квартал. Податкові ставки встановлюються за басейнами рік, озер, морів і економічними районами у фіксованих розмірах залежно від джерел вод-

них об'єктів і місця розташування, а також від виду діяльності. Особливі ставки встановлюються при використанні водних об'єктів для цілей гідроенергетики.

Сума водного податку розподіляється в таких пропорціях:

- федеральний бюджет — 40 %;
- бюджет суб'єкта Федерації — 60 %.

Збори за користування об'єктами тваринного світу і за користування об'єктами водних біологічних ресурсів. Платниками збору за користування об'єктами тваринного світу визнаються організації і фізичні особи, зокрема індивідуальні підприємці, які одержують у встановленому порядку ліцензію (дозвіл) на користування об'єктами тваринного світу на території Російської Федерації.

Платниками збору за користування об'єктами водних біологічних ресурсів (різноманітні морепродукти) визнаються організації і фізичні особи, зокрема індивідуальні підприємці, які одержують у встановленому порядку дозвіл на вилов (вилов) водних біологічних ресурсів у внутрішніх водах, у територіальному морі, на континентальному шельфі Російської Федерації та у винятковій економічній зоні Російської Федерації, а також в Азовському, Каспійському, Баренцовому морях і в районі архіпелагу Шпіцберген.

Об'єктами обкладення визнаються:

1) об'єкти тваринного світу відповідно до переліку, вилучення яких із місця існування здійснюється на підставі ліцензії (дозволу) на користування об'єктами тваринного світу;

2) об'єкти водних біологічних ресурсів відповідно до переліку, вилучення яких із місця існування здійснюється на підставі дозволу на вилов (вилов) водних біологічних ресурсів.

Ставки збору за кожен об'єкт тваринного світу встановлюються окремо. Ставки збору за користування об'єктами водних біологічних ресурсів устанавлюються на кожен об'єкт окремо залежно від місця їх вилову.

Державне мито. Платниками державного мита визнаються організації та фізичні особи. Платники сплачують державне мито у випадках:

1) при зверненні до Конституційного Суду Російської Федерації, до судів загальної юрисдикції, арбітражні суди або до мирових суддів;

2) при зверненні за здійсненням нотаріальних дій;

3) при зверненні за видачею документів;

4) при зверненні за проставлянням апостиля;

5) при зверненні за здійсненням інших юридично значущих дій.

Державне мито сплачується за місцем здійснення юридично значущої дії в готівковій або безготівковій формі. Ставки державного мита є фіксованими та встановлюються в різних розмірах залежно від випадків звернення громадян.

РЕГІОНАЛЬНІ ПОДАТКИ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТОВАНІ ПОДАТКОВИМ КОДЕКСОМ

До *регіональних податків* і зборів належать:

1) податок на власність організацій;

2) податок на гральний бізнес;

3) транспортний податок.

Податок на власність організацій. Платниками податку є практично всі російські організації, включаючи ті, що фінансуються з бюджетів усіх рівнів. *Об'єктом оподаткування для російських організацій* визнається рухоме і нерухоме майно (включаючи майно, передане в тимчасове володіння, користування, розпорядження або довірче управління, внесене до спільної діяльності), що враховується на балансі організації як об'єкти основних засобів.

Об'єктом оподаткування для іноземних організацій, що здійснюють діяльність у Російській Федерації через постійні представництва, визнається рухоме і нерухоме майно, що належать до об'єктів основних засобів.

Податковим періодом є календарний рік.

Податкові ставки встановлюються законами суб'єктів Російської Федерації і **не можуть перевищувати 2,2 %**. Допускається встановлення диференційованих податкових ставок залежно від категорій платників податків і майна, що визнається об'єктом оподаткування.

Податок на гральний бізнес. Платниками податку на гральний бізнес визнаються організації або індивідуальні підприємці, що здійснюють підприємницьку діяльність у сфері грального бізнесу.

Об'єктами оподаткування визнаються:

- 1) ігровий стіл;
- 2) ігровий автомат;
- 3) каса тоталізатора;
- 4) каса букмекерської контори.

Податковим періодом є календарний місяць.

Податкові ставки встановлюються законами суб'єктів Російської Федерації в таких межах:

- 1) за один ігровий стіл — 25 000-125 000 рубл.;
- 2) за один ігровий автомат — 1 500-7 500 рубл.;
- 3) за одну касу тоталізатора або букмекерської контори — 25 000-125 000 рубл.

Якщо ставки податків не встановлені законами суб'єктів Російської Федерації, ставки податків встановлюються в таких розмірах:

- 4) за один ігровий стіл — 25 000 рубл.;
- 5) за один ігровий автомат — 1 500 рубл.;
- 6) за одну касу тоталізатора або букмекерської контори — 25 000 рубл.

Транспортний податок. Платниками податку визнаються особи, на яких відповідно до законодавства Російської Федерації зареєстровані транспортні засоби.

Об'єктом оподаткування визнаються автомобілі, мотоцикли, моторолери, автобуси та інші самохідні машини і механізми на пневматичному і гусеничному ході, літаки, вертольоти, теплоходи, яхти, парусні судна, катери, снігоходи, мотосани, моторні човни, гідроцикли, несамохідні (буксирувані судна) та інші водні і повітряні транспортні засоби, зареєстровані в установленому порядку відповідно до законодавства Російської Федерації.

Податкова база визначається:

- 1) відносно транспортних засобів, що мають двигуни, - як потужність двигуна транспортного засобу в кінських силах;
- 2) відносно водних несамохідних (буксируваних) транспортних засобів, для яких визначається валова місткість, — як валова місткість у реєстрових тоннах;
- 3) відносно водних і повітряних транспортних засобів — як одиниця транспортного засобу.

Податковим періодом визнається календарний рік.

Податкові ставки встановлюються законами суб'єктів Російської Федерації відповідно залежно від потужності двигуна, тяги реактивного двигуна або валової місткості транспортних засобів, категорії транспортних засобів з розрахунку на одну кінську силу потужності двигуна транспортного засобу, один кілограм сили тяги реактивного двигуна, одну реєстрову тонну транспортного засобу або одиницю транспортного засобу. Податкові ставки є фіксованими та нараховуються на розрахункову одиницю залежно від виду транспортного засобу та його характеристик.

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТОВАНІ ПОДАТКОВИМ КОДЕКСОМ

До місцевих податків і зборів належать:

- земельний податок;
- податок на майно фізичних осіб.

Земельний податок. Платниками податку на землю визнаються організації і фізичні особи, що володіють земельними ділянками на праві власності, праві постійного (безстрокового) користування або праві довічного успадкованого володіння.

Об'єктом оподаткування визнаються земельні ділянки, розташовані в межах муніципальних утворень (міст федерального значення Москви і Санкт-Петербурга), на території яких стягується податок.

Податковим періодом визнається календарний рік.

Податкові ставки земельного податку:

1) **0,3 %** відносно земельних ділянок:

➤ які віднесені до земель сільськогосподарського призначення або до земель у складі зон сільськогосподарського використання в поселеннях і використовуваних для сільськогосподарського виробництва;

➤ які зайняті житловим фондом і об'єктами інженерної інфраструктури житлово-комунального комплексу;

➤ які придбані для особистого підсобного господарства, садівництва, городництва або тваринництва, а також дачного господарства;

2) **1,5 %** відносно інших земельних ділянок.

Податок на майно фізичних осіб. Платниками податку на майно фізичних осіб відповідно до федерального законодавства є громадяни РФ, іноземні громадяни та особи без громадянства, тобто фізичні особи, що мають на території РФ у власності таке майно: житлові будинки, квартири, дачі, гаражі й інші будівлі, приміщення і споруди. *Об'єктом оподаткування* виступає перераховане вище майно, що перебуває у власності фізичних осіб.

Податок на майно сплачується щорічно за ставкою, що встановлюється органами місцевого самоврядування залежно від сумарної інвентаризаційної вартості, у межах, які встановлені федеральним законодавством.

Таблиця 14.8

СТАВКИ ПОДАТКУ НА БУДІВЛІ, ПРИМІЩЕННЯ І СПОРУДИ

Вартість майна, тис. рубл.	Ставка, %
до 300	до 0,1
300—500	0,1—0,3
більше 500	0,3—2

Податок на майно фізичних осіб, на відміну від більшості податків, що діють у Росії, обчислюється не самим платником податків, а податковим органом за місцем знаходження об'єктів оподаткування.

Податки і збори за цільовим призначенням, які регламентовані загальними законодавчими актами

У Росії існує також велика кількість податків та зборів, які закріплені іншими законодавчими актами, а саме кодексами та законами. Особливістю цих податків є те, що їхня дія закріплюється на рівні суб'єктів РФ чи на рівні місцевого самоврядування. Податки, регламентовані Податковим кодексом, є обов'язковими для всіх регіонів і суб'єктів.

Кожний суб'єкт РФ чи органи місцевого самоврядування самостійно вирішує, які податки та в якій кількості сплачувати та закріплює це в регіональних і місцевих законодавчих актах.

Федеральні податки та збори цілком належать до федерального бюджету. Регіональні податки та збори цілком належать до регіонального бюджету. Місцеві податки та збори цілком належать до місцевого бюджету.

Федеральні податки і збори

Мито регулюється й регламентується Митним кодексом. У даний час митний збір виконує функцію регулятора зовнішньоекономічної діяльності та відіграє важливу роль у формуванні прибуткової частини бюджету. У доходах федерального бюджету миту становить близько 24 % податкових доходів. Серед непрямих податків миту належить друге місце після ПДВ.

Платником мита є учасник зовнішньоекономічної діяльності. Об'єктом оподатковування митом є товари, які переміщуються через митний кордон Росії. Податковою базою є вартісні або натуральні показники. Ставки встановлюються по кожному виду товару окремо.

Інші федеральні податки і збори:

1. Податок на купівлю іноземних грошових знаків;
2. Плата за недобросовісне користування;
3. Плата за забруднення навколишнього природного середовища;
4. Збір за використання назв «Росія» і «Російська Федерація»;
5. Федеральні ліцензійні збори;
6. Плата в дорожні фонди;
7. Податок на окремі види транспортних засобів;
8. Збір за прикордонне оформлення;
9. Збір на страхування від нещасних випадків (розмір податку складає 0,2-8,5 % від заробітної плати та залежить від виду діяльності);
10. Податок на операції з цінними паперами.

Регіональні податки та збори

1. Плата за лісокористування;
2. Збір на потреби освітніх закладів;
3. Плата за викиди шкідливих речовин;
4. Плата за скиди шкідливих речовин;
5. Збір за використання регіональної символіки;
6. Ліцензійні збори.

Місцеві податки і збори

1. Податок на рекламу стягується з підприємств і громадян, які рекламують через засоби інформації продукцію власного виробництва, а також роботи і послуги. Об'єкт податку — вартість робіт і послуг з виготовлення та розповсюдження, ставка не має перевищувати 5 % та є різною в усіх регіонах та місцевостях.

2. Податок на спадщину і дарування.
3. збір на право торгівлі;
4. збір на утримання міліції;
5. збір на упорядкування територій;
6. збір на потреби освіти;
7. реєстраційний збір на проведення підприємницької діяльності;
8. курортний збір;
9. збір з власників собак;
10. податок на перепродаж автомобілів та комп'ютерної техніки;
11. ліцензійний збір за право торгівлі вино-горілчаними виробами;
12. ліцензійний збір за право проведення місцевих аукціонів та лотерей;
13. податок на утримання об'єктів соціально-культурної сфери;
14. податок на утримання житлового фонду;
15. збір за видачу ордера на квартиру;
16. збір за паркову автотранспорту;
17. збір за використання автодоріг;
18. збір на право використання місцевої символіки;
19. збір за участь у перегонах на іподромах;
20. збір за виграш на перегонах;
21. збір з осіб, які грають на тоталізаторі та іподромі;
22. збір з операцій, які проводяться на біржах;
23. збір на право проведення кіно- та телезйомок;
24. збір на прибирання територій та населених пунктів;
25. збір за відкриття грального бізнесу;
26. відрахування у фонди НДДКР.

СПЕЦІАЛЬНІ ПОДАТКОВІ РЕЖИМИ

Існує всього чотири спеціальних податкових режими, які регламентуються Податковим кодексом:

1) *єдиний сільськогосподарський податок*;

2) *спрощена система оподаткування*;

3) *система оподаткування у вигляді єдиного податку на поставлений дохід для окремих видів діяльності*;

4) *система оподаткування при виконанні угод про розподіл продукції*.

Єдиний сільськогосподарський податок. Організації та індивідуальні підприємці, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, мають право добровільно перейти на сплату єдиного сільськогосподарського податку.

Організації, що є платниками єдиного сільськогосподарського податку, звільняються від обов'язку щодо сплати податку на прибуток організацій, податку на майно організацій, єдиного соціального податку. Організації, що є платниками податків єдиного сільськогосподарського податку, не визнаються платниками ПДВ.

Платниками єдиного сільськогосподарського податку визнаються організації та індивідуальні підприємці, що є сільськогосподарськими товаровиробниками.

Об'єктом оподаткування визнаються доходи, зменшені на величину витрат. Податковим періодом визнається календарний рік. Податкова ставка встановлюється в розмірі 6 %.

Спрощена система оподаткування. Перехід до спрощеної системи оподаткування на відміну від єдиного податку на поставлений дохід є для організацій і індивідуальних підприємців справою добровільною. У разі переходу на цю систему організації замість податку на прибуток організацій, податку на майно і єдиного соціального податку сплачують єдиний податок.

Платниками податку є організації й індивідуальні підприємці, які застосовують спрощену систему оподаткування.

Податковим кодексом встановлено перелік організацій, які не мають права переходу на спрощену систему оподаткування. До них належать організації, які мають філії або представництва; банки, страховики; недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди, професійні учасники ринку цінних паперів, ломбарди.

Об'єкт оподаткування: дохід або дохід, який зменшено на величину витрат. Податковим періодом при спрощеній системі оподаткування є календарний рік.

У тому випадку, якщо *об'єктом оподаткування* є доходи, то податкова ставка становить **6 %**. Якщо об'єктом оподаткування є доходи, які зменшені на величину витрат, то податкова ставка дорівнює **15 %**.

Система оподаткування у вигляді єдиного податку на поставлений дохід для окремих видів діяльності. *Поставлений дохід* — потенційно можливий дохід платника податків єдиного податку, що розраховується з урахуванням сукупності умов, що безпосередньо впливають на отримання вказаного доходу, і використовується для розрахунку величини єдиного податку за встановленою ставкою.

Характерна риса єдиного податку на поставлений дохід для окремих видів діяльності полягає в тому, що з моменту його введення на відповідній території з платників даного податку перестають стягуватися найбільш важливі у фіскальному відношенні податки.

Платниками єдиного податку є юридичні особи (організації) і фізичні особи, що здійснюють підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи (індивідуальні підприємці) у таких сферах:

➤ надання побутових послуг, зокрема: ремонт взуття і виробів із хутра, металевих виробів, одягу, годинників і ювелірних виробів; ремонт і обслуговування побутової техніки, комп'ютерів і організаційної техніки; послуги пралень, хімчисток і фотоательє, з чищення взуття; послуги перукарень і деяких інших видів побутових послуг;

➤ надання ветеринарних послуг;

➤ надання послуг з ремонту, технічного обслуговування і миття автотранспортних засобів;

- роздрібна торгівля, яка здійснюється через магазини і павільйони з площею торгового залу за кожним об'єктом організації торгівлі не більше 150 м², намети, лотки й інші об'єкти організації торгівлі, зокрема ті, що не мають стаціонарної торгової площі;
- надання послуг громадського харчування при використанні залу площею не більше 150 м²;
- надання автотранспортних послуг з перевезення пасажирів і вантажів організаціями й індивідуальними підприємцями, що експлуатують у цих цілях не більше 20 транспортних засобів.

Податковим періодом по єдиному податку визнається квартал. Ставка єдиного податку встановлюється в розмірі 15 % розміру поставленого доходу.

Система оподаткування при виконанні угод про розподіл продукції. Згідно з російським законодавством, *угода про розподіл продукції* - це договір, відповідно до якого Російська Федерація надає суб'єктові підприємницької діяльності, тобто інвесторові, на відшкодувальній основі і на конкретний термін виняткові права на пошук, розвідку, видобуток мінеральної сировини на ділянці надр, яка вказана в угоді, і на проведення робіт, які з цим пов'язані.

Федеральний закон «Про угоди про розподіл продукції» від 1995 року є основою, на якій і базується дана система оподаткування. **Платниками податків** є організації, що виступають інвесторами. *Податковою базою* визнається грошове вираження прибутку, що підлягає оподаткуванню. *Податкова база* визначається за кожною угодою окремо. Податкова ставка встановлюється при підписанні угоди і повинна відповідати ставці оподаткування прибутку організацій, що діє на той момент.

При виконанні угоди, що передбачає умови розподілу виробленої продукції інвестор сплачує такі податки і збори:

- податок на додану вартість;
- податок на прибуток організацій;
- єдиний соціальний податок;
- податок на видобуток корисних копалин;
- платежі за користування природними ресурсами;
- плату за негативний вплив на навколишнє середовище;
- водний податок;
- державне мито;
- мито;
- земельний податок.

14.4. Банківська система Росії

Банківська система Росії являє собою дворівневу систему, що складається із Центрального Банку РФ, комерційних банків, включаючи їхні філії, а також інших кредитних установ. Комерційні банки поділяються на *універсальні* (виконують усі або переважну більшість банківських операцій) та спеціалізовані.

До *спеціалізованих банків* належать:

- інвестиційні;
- іпотечні;
- ощадні;
- банки споживчого кредиту;
- галузеві банки;
- внутрішньовиробничі банки.

До *небанківських фінансово-кредитних інститутів* належать:

- інвестиційні компанії;
- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- ломбарди;

- *трастові компанії;*
- *інші.*

Важливу роль у забезпеченні сприятливих умов для соціально-економічного та інноваційного вдосконалення сучасної національної моделі РФ відіграють провідні банківські установи.

Центральний банк РФ (Банк Росії)

Центральний банк РФ (Банк Росії), який діє відповідно до Федерального закону від 2 грудня 1990 р., виступає юридичною особою, яка одночасно здійснює функції органу державного управління, що має владні повноваження.

Банк Росії в межах власної компетенції має право видавати нормативні акти, які є обов'язковими для виконання федеральними органами державної влади, органами державної влади суб'єктів федерації РФ і органів місцевого самоврядування, юридичними й фізичними особами. Статутний капітал та інше майно Банку Росії є федеральною власністю. Банк Росії є підзвітним Державній Федеральній Думі Федеральних Зборів Російської Федерації.

*Основні цілі діяльності Банку Росії*⁷⁶:

• *захист і забезпечення стійкості рубля, у тому числі його купівельної спроможності й курсу по відношенню до іноземних валют;*

• *розвиток і зміцнення банківської системи Російської Федерації;*

• *забезпечення ефективного й безперебійного функціонування системи розрахунків.*

У 1995 році Банк Росії припинив використання прямих кредитів для фінансування дефіциту федерального бюджету, надання цільових централізованих кредитів галузям економіки. З метою подолання наслідків фінансової кризи 1998 року створено Агенцію з реструктуризації кредитних організацій (АРКО) та Міжвідомчий координаційний комітет сприяння розвитку банківської справи в Росії (МКК)⁷⁷.

У 2003 році Банк Росії розпочав реалізацію проекту щодо вдосконалення банківського нагляду через впровадження системи міжнародних стандартів (МСФО). У квітні 2005 року Урядом Російської Федерації й Центральним банком Російської Федерації була прийнята «Стратегія розвитку банківського сектору Російської Федерації на період до 2008 року», якою передбачалося виконання **основних завдань**:

• *посилення захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків;*

• *підвищення ефективності банківської діяльності щодо акумулювання коштів населення й організацій і їхньої трансформації в кредити й інвестиції;*

• *підвищення конкурентоспроможності російських кредитних організацій;*

• *запобігання використанню кредитних організацій для здійснення несумлінної комерційної діяльності й у протиправних цілях (насамперед таких, як фінансування тероризму й легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом);*

• *розвиток конкурентного середовища й забезпечення прозорості в діяльності кредитних організацій;*

• *зміцнення довіри до російського банківського сектору з боку інвесторів, кредиторів і вкладників.*

Поступове реформування банківського сектору мало сприяти реалізації програми соціально-економічного розвитку Російської Федерації на середньострокову перспективу (2005 - 2008 роки), яка передбачає подолання сировинної спрямованості російської економіки за рахунок її прискореної диверсифікованості й реалізації конкурентних переваг. На наступному етапі (2009—2015 роки) Урядом Російської Федерації й Банком Росії затверджено пріоритетним завданням ефективного позиціонування російського банківського сектору на міжнародних фінансових ринках.

⁷⁶ <<http://humanities.edu.ru/db/msg/1890>>

⁷⁷ Історія розвитку Центрального банку Росії // <http://www.cbr.ru/today/history/central_bank.asp>

Протягом 2000-2007рр. відбувалося зростання банківського сектору. У 2004 році активи банків зросли на 27,4, у 2005 році — на 36,6 і на 44,1 % — у 2006 році. Обсяг кредитів нефінансовим інститутам і домогосподарствам зросли на 44,8 % у 2004 році, на 40,3 — у 2005 році й на 47,3 % у 2006 році. Депозити домогосподарств зросли на 37,7 % у 2006 році, трохи зменшивши темп зростання у порівнянні з 2005 роком (39,3 %).

Банк розвитку

У 2007 році Радою Федерації прийнято закон «Про Банк розвитку», згідно з яким на базі Зовнекономбанку (ЗЕБ) створено державну корпорацію⁷⁸. Банк розвитку діє з метою забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки РФ шляхом здійснення інвестиційної, зовнішньоекономічної, консультаційної та іншої, яка передбачена законом, діяльності з реалізації проектів у Росії й за кордоном. Банк розвитку створено за рахунок майна РФ і контролюється державою.

Капітал банку формується в розмірі не менше 70 млрд рублів (приблизно 3,2 млрд дол.) і може бути збільшено за рішенням уряду РФ, яке приймається за пропозицією спостережної ради Банку розвитку за рахунок додаткового майнового внеску РФ або за рахунок прибутку Банку розвитку. Прибуток банку, який отримується за результатом його діяльності, спрямовується до фонду банку.

Вищим органом управління Банку розвитку є спостережна рада, яка складається з восьми членів і голови Банку розвитку. Члени спостережної ради призначаються урядом РФ строком на 5 років, і, за виключення голови Банку розвитку, не працюють у банку на постійній основі. Спостережна рада банку приймає рішення про схвалення угод або кількох взаємопов'язаних між собою угод щодо відчуження або придбання майна, балансова вартість якого становить 10 % і більше розмірів його власного капіталу.

Російська торговельна система (РТС) була створена в 1995 році як перший регульований фондовий ринок у Росії. Індекс РТС є індикатором ринку цінних паперів, формується на основі 50 найбільш ліквідних і капіталізованих акцій. На РТС відбувається обіг усіх фінансових інструментів від грошових цінних паперів до товарних ф'ючерсів. РТС має **чотири відділення**:

➤ *РТС класичний ринок* — єдиний фондовий ринок у Росії, де торгівля може бути здійснена в рублях або в іноземній валюті. Найбільш ліквідні цінні папери торгуються через замовлення й доступні для прямого ринкового доступу;

➤ *РТС T + 0 ринок* — сегмент, на якому торгівля здійснюється виключно професійними торговцями на основі попереднього депонування активів і грошових коштів;

➤ *РТС дошка* — ринок для цінних паперів, які не пройшли процедуру лістингу;

➤ *ФОРТС* — ринок опціонів і ф'ючерсів.

Капіталізація фондового ринку становить 450 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Страхування. Обсяг бруто-внесків досягнув рівня 21,8 млрд дол. у 2006 році; середньорічний темп зростання протягом 2002-2006 років становив 18,5 %. На страхування життя припадало 598,3 млрд дол. (лише 2,7 % від загального обсягу), на інші види страхування — 21,2 млрд дол. (97,3 % ринку). Протягом 2006-2011 років прогнозується зростання із середньорічними темпами 16,6 %, у 2011 році загальна вартість ринку очікується на рівні 47,1 млрд дол.

Рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило кредитний рейтинг Росії до ААА, ураховуючи оздоровлення економіки, зростаючі золотовалютні резерви, покращення ринкових механізмів.

14.5. Фінанси суб'єктів господарювання Росії

Основні тенденції й перспективи соціально-економічного розвитку РФ наведено в «Посланні Президента Російської Федерації Федеральним зборам»⁷⁹, характерною особливістю

⁷⁸ <<http://www.expert.ru/news/2007/05/04/brazvitia>>

⁷⁹ Послання президента Російської Федерації В. Путіна Федеральним Зборам // <http://www.kremlin.ru/appears/2007/04/26/1156_type63372type63374type82634_125339.shtml>

даного документа виступає підкріплення запропонованих стратегічних перетворень фінансово-економічними ресурсами. Основною тенденцією є зростання ролі держави в економіці, націоналізація основних конкурентних переваг. У відповідності до нової концепції побудови національної економічної моделі відбуваються трансформації фінансової системи, особливо на макроекономічному рівні.

1) **Формування і реалізація пріоритетних національних проектів.** Головна мета - інвестиції в людину, підвищення якості життя; фінансування передбачається на рівні 5-10 % бюджетних витрат на галузь. Особливостями виступають «ручне» управління та інноваційна спрямованість. У соціально-гуманітарній сфері такими проектами виступають:

- *президентська бібліотечна система* з об'єднаним програмним і методологічним забезпеченням;

- *комп'ютеризація і забезпечення Інтернетом шкільної системи;*

- *національна програма «Доступне комфортне житло — громадянам Росії»*, яка передбачає збільшення будівництва житла до 120-130 млн м² щорічно (у перспективі 142 млн м²);

- *реформування житлово-комунального господарства*: створення спеціального фонду в обсязі 250 млрд рубл. (10 млрд дол.) з метою переселення громадян з аварійного житла і здійснення ремонту;

2) **Зміна стратегії використання коштів Стабілізаційного фонду.** Нафтогазові доходи передбачено розподілити на три основні частини:

- резервний фонд для мінімізації ризиків економіки у випадку різкого падіння цін на енергоносії на світових ринках, підтримки макроекономічної стабільності;

- надходження до федерального бюджету на виконання масштабних соціальних програм;

- формування *Фонду майбутніх поколінь* (фонд національного добробуту).

3) **Децентралізація фінансової системи.** Протягом 2000-2007 років обсяг бюджетів суб'єктів РФ зріс у шість разів; з метою забезпечення делегованих повноважень у 2008 році передбачено 200 млрд рублів (8 млрд дол.).

4) **Розвиток інформаційно-інноваційної складової національної економіки.** Протягом 2004—2008 років зростання кількості засобів масової інформації становило 40 %, електронних — у 2,5 раза; кількість користувачів Інтернет перевищила 25 млн осіб.

5) **Капіталізація інститутів розвитку.** Створення *Інвестиційного фонду, Банку розвитку, Російської венчурної компанії* із загальною капіталізацією 300 млрд рублів (12 млрд дол.). Основними завданнями виступають:

- усунення *інфраструктурних обмежень зростання;*

- *підвищення ефективності використання природних ресурсів;*

- *модернізація і розвиток високотехнологічних промислових підприємств.*

6) **«Друга електрифікація країни».** Протягом 2008—2012 років передбачається збільшення виробництва електроенергії на 2/3 шляхом будівництва 26 енергоблоків (радянський період — 30); раціоналізації використання гідроресурсів (доведення 20 % рівня експлуатації до світових показників у 70—80 %) і модернізації вугільної промисловості. Створення Спеціальної корпорації, яка об'єднує підприємства атомної енергетики і промисловості. Загальні інвестиції передбачені на рівні 12 трлн рублів (480 млрд дол.).

7) **Удосконалення транспортної системи.** Програмою розвитку транспортної мережі до 2015 року передбачене будівництво другої черги Волго-Донського каналу.

8) **Форсоване створення Об'єднаної авіабудівельної корпорації та Об'єднаної суднобудівельної корпорації.**

9) **Стратегія розвитку наноіндустрії** на основі поєднання приватного і державного секторів. Передбачено формування *Спеціальних цільових програм*, які передбачають розміщення державного замовлення на прикладні наукові дослідження і розробки через відкриті конкурси проектів. Загальні інвестиції заплановано на рівні 180 млрд рублів (7,2 млрд дол.).

На період 2006-2015 роки Російське космічне агентство отримає фінансування в розмірі 11 млрд дол.

14.6. Фінанси домогосподарств Росії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 1,9 % доходу, на найбагатшій 10 %-30,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 41,5. Стандартний робочий тиждень триває 40 годин; для дітей молодших за 16 років - 24 години; для підлітків у віці 16-18 років у шкідливих умовах — 36 годин на тиждень. Студентам і школярам молодших за 18 років не дозволяється працювати більше 18 годин на тиждень протягом навчального року. Понаднормова робота не може перевищувати 120 годин на рік. Дві перші понаднормові години мають оплачуватися за тарифом 1,5; усі інші понаднормові години - 2.

Охорона здоров'я. У принципі медичні послуги безкоштовні, але адекватне лікування залежить від гаманця. На 1 000 осіб припадає 12 койко-місць у лікарнях і 4,5 лікаря. Система сильно децентралізована. 30 % населення отримують первинну медичну допомогу через клініки та лікарні, які пов'язані з роботою. Спеціалізовані клініки призначені для поліції, робітників залізниці, університетських співробітників, державних чиновників вищої ланки.

У 2006 році Російській федеральній СНІД-центр підтвердив 1,5 млн випадків захворювання на СНІД, 341 000 — офіційно зареєстровано. Уряд виділив 115 млн дол. на програми по боротьбі з ВІЛ/СНІД.

У 2005 році витрати на охорону здоров'я становили 20,5 млрд дол. і збільшились до 29 млрд дол. у 2007 році; прогнозується подальше зростання видатків до 43 млрд дол. у 2012 році.

Система соціального захисту. Під особливу увагою держави перебувають пенсіонери, люди похилого віку, новонароджені й діти, вагітні, сім'ї із двома й більше дітьми, люди зі спеціальними потребами. Міністерство соціального захисту відповідає за запровадження соціальних програм у Росії. Найбільша увага приділяється пенсіонерам та інвалідам. З метою подолання демографічної кризи уряд запровадив 55 дол. на місяць виплат на дитину й одноразову виплату в розмірі 9 200 на рік жінці, яка народила другу дитину.

Російська система освіти базується на дев'яти роках обов'язкової загальної освіти у віці 6-15 років. Перші три роки — початкова освіта, після — середня освіта. Після середньої школи школярі мають вибір пройти дворічні навчання в училищі.

Після отримання Сертифіката про середню освіту школярі можуть вступити до вищого навчального закладу, тривалість навчання становить 4-6 роки. Російська система освіти пропонує бакалаврські та магістерські курси. Програма в цілому стандартизована, лише 20 % програми структурується безпосередньо університетами. Кандидатський рівень триває 2-4 роки.

У Росії нараховується понад 70 000 початкових і середніх шкіл, понад 82 000 дитячих садків. У 2003 році близько 6 млн студентів навчались у вищих навчальних закладах: 5 млн у державних і 1 млн у недержавних закладах освіти.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Росії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Росії.
3. Наведіть основні податки Росії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Росії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Росії.

Фінансова система Туреччини

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Туреччини*
- *Бюджетна система Туреччини*
- *Податкова система Туреччини*
- *Банківська система Туреччини*
- *Фінанси домогосподарств Туреччини*

15.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Туреччини

Туреччина (Республіка Туреччина) (Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye) — парламентська республіка, яка складається з 81 провінції (illeg, однина - ili), що поділяються на 923 райони (ільче, ilçe), деякі з яких у свою чергу складаються з повітів (буджаки). Адміністративний центр мулу розташовується в центральному районі (merkez ilçe) провінції; управління мулу здійснюється губернатором (vali), якого призначає уряд. Резиденція губернатора називається вілайет (vilayet). Господарством завідує голова муніципалітету (büyükşehir belediyesi baskan), що обирається всенародним голосуванням. Райони утворюють муніципалітети (belediye) на чолі з мерами (belediyesi baskan).

Загальна площа 780 580 км² (суша — 770 760 км², водна поверхня — 9 820 км²). Довжина кордонів становить 2 648 км: з Азербайджаном - 9 км, Вірменією - 268 км, Болгарією — 240 км, Грецією — 206 км, Грузією — 252 км, Іраком — 352 км, Іраном — 499 км, Сирією — 822 км. Довжина узбережжя — 7 200 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 76,806 млн осіб. Середній вік населення становить 27,7 року (для чоловіків — 27,4; для жінок — 28,1). Приріст населення дорівнює 1,312 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,21 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 71,96 року (чоловіки — 70,12; жінки — 73,89). Писемність населення — 87,4 %; витрати на освіту становлять 4 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів нараховується 13,15 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 930,9 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, –798,9 млрд дол. Інвестиції становлять 21 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 12 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 8,5 %;
- промисловість — 28,6 %;
- послуги — 62,9 %.

Трудові ресурси налічують 23,21 млн осіб (1,2 млн осіб працюють за кордоном); рівень безробіття дорівнює 11,9 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 29,5 %;
- промисловість — 24,7 %;
- послуги — 45,8 %.

У 2008 році експорт становив 141,8 млрд дол. FOB, імпорт — 204,8 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 82,82 млрд дол. Зовнішній борг — 294,3 млрд дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 124,8 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 13,97 млрд дол.⁸⁰

Протягом 2005 року заклади вищої освіти здійснили 54,6 % загальних витрат на НДДКР; бізнес (включаючи державні підприємства, приватний сектор) надав 33,8 %; держава — 11,6 %. Загальний персонал, який здійснює НДДКР, нараховував 50 000 співробітників, з

⁸⁰ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

яких 51,6 % були зайняті у вищих навчальних закладах; 30,4 — у виробництві й 17,9 % — в уряді. У 2005 році персонал, який працював у НДДКР, становив 2,2 % загальної робочої сили. Витрати на НДДКР становили 0,6 % ВВП у 2006 році. Уряд має намір збільшити витрати на НДДКР до 2 % ВВП у 2013 році. Ринок інформаційних технологій досяг позначки 24 млрд дол. у 2007 році (21 млрд у 2006 році).

15.2. Бюджетна система Туреччини

Бюджетна система Туреччини складається з таких ланок:

- *бюджет центрального уряду;*
- *приєднаний бюджет;*
- *місцеві бюджети.*

Основа бюджетного процесу Туреччини регламентується Конституцією, у якій спеціальний розділ присвячено центральному бюджету, через який проходить понад 85 % суспільних фінансів. Норми, що містяться в діючій конституції 1982 року, установлюють основні принципи бюджетного права.

Особливістю сучасної бюджетної системи Туреччини є існування поряд із бюджетом центрального уряду «*приєднаних автономних бюджетів*», кількість яких постійно зростає: на кінець 1970-х років існувало 16 автономних бюджетів, на кінець 1980-х — 30, на сьогодні — понад 40. *Приєднані бюджети* є в ряді державних корпорацій і відомств - пошта, телефон, телеграф, корпорації залізниць й шосейних доріг, іригації й водопостачання, аеродромів, лісів, державних монополій, університетів. Формування приєднаних бюджетів може відрізнятися деякими особливостями, передбаченими Конституцією. Так, наприклад, бюджети університетів після їхнього вивчення й затвердження Радою з вищої освіти подаються в Міністерство національної освіти (ст. 130 Конституції).

Підготовка проекту державного бюджету покладена на Міністерство фінансів і митниці. Розроблення бюджетів ведеться з урахуванням кошторисів, складених міністерствами й відомствами. Після складання остаточного варіанта проектів центрального й приєданого бюджетів, Рада міністрів подає Парламенту бюджетні тексти не пізніше ніж за 75 днів до початку фінансового року.

Бюджетний рік у Туреччині з 1983 року збігається з календарним (до цього фінансовий рік починався з 1 березня). Законодавство Туреччини передбачає прийняття однорічного бюджету, проте законом можуть установлюватися спеціальні строки й методи для капіталовкладень, що стосуються планів економічного розвитку, робіт і служб тривалістю понад один рік.

Крім самих бюджетів, уряд направляє до парламенту доповідь про контрольні цифри за державним бюджетом, необхідні супровідні роз'яснення й розрахунки. *Великі національні збори* - парламент Туреччини — наділяються виключним правом затверджувати бюджет і контролювати його виконання.

Основний обсяг роботи на етапі обговорення урядового бюджетного законопроекту припадає на спеціальну парламентську Бюджетну комісію (ст. 162 Конституції). До складу бюджетної комісії входить 40 депутатів, при їхньому відборі враховуються наступні принципи. У комісії повинні бути представлені депутати з усіх партійних груп, при цьому як мінімум 25 місць резервується за членами правлячої партії або коаліції.

Проект бюджету розглядається в Бюджетній комісії протягом 55 днів. Звичайно, саме на рівні комісії складається загальне ставлення парламенту до запропонованого урядом бюджетного законопроекту. Члени комісії скрупульозно працюють з проектом: корегують окремі статті, виключають спірні й неприйнятні, з їхнього погляду положення.

У ході парламентських слухань бюджетного законопроекту депутати стежать за тим, щоб у тексті закону не з'явилися так звані *бюджетні «найзники»* — правові норми, що безпосередньо не стосуються до предмета бюджетно-правового регулювання, але можуть бути включеними до проекту бюджету. Такі статті «приєднують» до бюджету з різних міркувань

законотворчої тактики й партійно-політичної кон'юнктури. При цьому переслідується, як правило, одна мета — використати переваги спеціальної процедури прийняття бюджету, з метою втілення в законодавчу форму окремих правових форм нефінансового характеру. Тому Конституція Туреччини особливо встановлює, що «у закон про бюджет не можуть включатися постанови, що не стосуються бюджету» (ч. 4 ст. 161).

Пророблений на комісії проект бюджету являє собою результат своєрідного компромісу між виконавчою й законодавчою владами за основними фінансово-економічних питаннями на наступний рік. У ході обговорення на засіданнях комісії досягається узгодження партійних інтересів з питань бюджетної політики. Як правило, рішення Бюджетної комісії відображає ставлення всього парламенту до підготовленого урядом законопроекту й визначає результати голосування на пленарному засіданні.

Під час обговорення проекту бюджету на пленарному засіданні депутати можуть вносити свої пропозиції щодо перерозподілу державних доходів і витрат. Вони вправі пропонувати виправлення, які зачитуються й ставляться на голосування без проведення додаткового обговорення. Однак їм заборонено вносити до урядового законопроекту такі виправлення, які привели б до збільшення загального обсягу державних витрат і зниженню розмірів дохідних надходжень на наступний фінансовий рік.

Варто підкреслити, що в останні роки бюджет Туреччини затверджується парламентом з дефіцитом. зростання бюджетного дефіциту стало хронічним явищем, що провокує посилення інфляції. З метою прогнозу й обліку негативних наслідків бюджетного дефіциту в Туреччині проводяться проміжні підсумки (поквартально й по півріччях) виконання бюджетних директив.

Характеризуючи процедуру парламентського затвердження бюджету, слід зазначити, що прийняття в 1982 році Конституції Туреччини, що закріпила однопалатну структуру Великих національних зборів (до цього турецький парламент був двопалатним), значно спростило механізм парламентського затвердження й «прискорило» бюджетну процедуру.

Прийнятий парламентом Закон про бюджет на поточний рік підлягає затвердженню Президентом республіки. Право глави держави повертати закони на повторний розгляд і доробку не поширюється на закон про бюджет.

Після затвердження бюджету настає етап його виконання, що покладено на уряд, галузеві міністерства, а також інші компетентні органи публічної адміністрації. Важливим інструментом бюджетної політики виступає Центральний банк Туреччини, який забезпечує касове виконання бюджету.

Протягом фінансового року уряд може переглядати бюджетні асигнування. Зокрема, Конституція Туреччини чітко визначає межі компетенції виконавчої влади. Так, Раді міністрів забороняється вносити зміни до бюджету шляхом прийняття постанов, що мають чинність закону. У разі якщо уряд приймає рішення про збільшення асигнувань у бюджеті поточного року, то при цьому обов'язково мають бути вказані фінансові джерела, здатні покрити намічені витрати.

Слід зазначити, що найчастіше асигнування збільшуються за рахунок одержання коштів зі спеціальних фондів розвитку. Фінансування бюджету за рахунок фондів розвитку зовсім неоднозначно сприймається деякими керівниками в урядових колах. На їхню думку, подібні дії послабляють бюджетну дисципліну. Зауважимо також, що перегляд затвердженого бюджету — звичайна практика в Туреччині

Через сім місяців після закінчення фінансового року Уряд представляє звіт про виконання бюджету до Вищої фінансової Ради, що передає свій висновок до Бюджетної комісії парламенту. Комісія направляє його одночасно із проектом нового бюджету на розгляд і затвердження пленарного засідання Національних зборів.

Контроль над усіма доходами, витратами й майном установ, фінансованих за рахунок державного бюджету, здійснюється від імені Великих національних зборів Туреччини Вищою фінансовою радою. Вища фінансова рада виносить «остаточне судження про звіти й дії

відповідальних осіб, а також здійснює перевірку, контроль, винесення рішень» (ст. 160 Конституції).

Державна Рада Туреччини також розглядає всі бюджетні законопроекти, у тому числі й про виконання бюджету. У разі суперечливості рішень, прийнятих Державною радою Туреччини й Фінансовою радою Туреччини з фінансових питань, за основу приймаються рішення Державної ради, яка має більші повноваження, у тому числі щодо ревізорських перевірок рахунків державних організацій за поточний фінансовий рік.

Важливу роль відіграють *позабюджетні фонди* — Фонд суспільної участі, Житловий фонд, Фонд стабілізації цін, Фонд заохочення експорту. Метою створення даних фондів була необхідність пошуку нових методів і засобів фінансування розвитку, які компенсували б ослаблення соціально-економічних функцій бюджету і дозволили б до певної міри продовжити вирішення проблем і завдань, які стосуються інтересів широких верств населення Туреччини. Фонди визначають як фінансове джерело, що виділяється з метою виконання певної програми або реалізації якої-небудь мети. Основна причина виникнення фондів лежить у прагненні звільнитися від досить складної процедури проведення фінансування через бюджет, вийти за межі бюджетних коштів і, зберігаючи при цьому загальну контрольовану фінансову структуру, забезпечити швидке прийняття й реалізацію рішень про цільове виділення коштів.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 164,6 млрд дол., видатки — 176,3 млрд дол. Внутрішній борг становить 37,1 % ВВП.

15.3. Податкова система Туреччини

Податкова система Туреччини містить такі основні податки і збори:

1. *податок з доходів фізичних осіб;*
2. *прибутковий податок;*
3. *ПДВ;*
4. *спеціальний податок із продажу продуктів нафтопереробки й нафтохімії;*
5. *податок на майно;*
6. *гербовий збір та інші збори (усього 56);*
7. *податок на цінні папери;*
8. *податок на транспортні засоби;*
9. *земельний податок;*
10. *податок на нерухомість;*
11. *податок на вивезення сміття;*
12. *відрахування в різні фонди (житлового будівництва, цивільної оборони, підтримки джерел фінансування, наслідків землетрусу тощо);*
13. *мито.*

Надходження від податку з доходів фізичних осіб, прибуткового податку і ПДВ становлять 80 % всіх податкових надходжень країни.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за такими ставками:

- **18 %** — стандартна ставка (більшість товарів і послуг);
- **8 %** — стягується із продажу овочів, фруктів, цукру, молочних продуктів, текстилю, шкіряних виробів;
- **1 %** — м'ясо, бавовна, зернові, журнали, газети, фінансово-лізингові операції, старі автомобілі.

Податок з доходів. Дивіденди вітчизняних відкритих акціонерних товариств оподатковуються за ставкою 5 %, закритих — 15 %.

Відсотки за комерційними облігаціями оподатковуються за ставкою 12 %, за державними облігаціями — 4-19, за депозитами в національній валюті — 6-16 %. Роялті оподатковуються за ставкою 20 %.

Мінімальний неоподатковуваний мінімум у Туреччині становить 262,8 млн лір, який вираховується із загального доходу від найманої праці.

Податок на угоди стягується за ставкою 1-5 % з угод, які здійснюються банками й страховими компаніями.

Податок на нерухомість стягується за ставкою 0,3-0,6 % із землі та будівель. Податок у розмірі 4-8 % стягується при продажу нерухомості.

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою від 15 до 40 % (табл. 15.1). Особа, яка проживає в Туреччині більше шести місяців, повинна сплачувати податок з доходів фізичних осіб незалежно від місця формування доходів. Даний підхід не стосується людей у відрядженні, на навчанні.

Таблиця 15.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ТУРЕЧЧИНІ

Дохід, млн лір	Ставка, %
0—2 800	15
2 801—7 000	20
7 001—14 000	25
14 001—35 000	30
35 001—70 000	35
70 001 і більше	40

Соціальне страхування. Якщо працівник є громадянином Туреччини, страхові внески роботодавця становлять 22,5 % фонду оплати праці. Якщо працівник є іноземним громадянином, внески роботодавця становлять 8,5 % від фонду оплати праці, а внески самого працівника – 5 %.

Прибутковий податок стягується за стандартною ставкою 20 %.

Збори коливаються від 1,5 млн лір за нотаріальне посвідчення однієї сторінки документа до 2 927,7 млн лір за право проведення шоферів у містах з населенням понад 500 тис. осіб.

15.4. Банківська система Туреччини

Банківська система Туреччини складається з п'ятих основних ланок:

- *Центральний банк Республіки Туреччина;*
- *державні банки;*
- *приватні банки;*
- *іноземні банки;*
- *інвестиційні банки.*

Центральний банк Республіки Туреччини випускає банкноти, відповідає за впровадження монетарної політики з метою досягнення й підтримки цінової стабільності. У своїй діяльності Центральний банк спирається на Закон «Про Центральний банк Республіки Туреччина», який було прийнято 14.01.1970. Відповідно до закону, метою діяльності банку є стимулювання економічного розвитку країни шляхом регулювання грошових ринків, здійснення казначейських операцій і збереження вартості турецької валюти. Центральний банк визначає ставку обов'язкового резервування й показники ліквідності, управляє золотовалютними резервами, регулює обсяг випуску й обіг турецької ліри, забезпечує стабільність фінансової системи, здійснює моніторинг фінансових ринків.

Для відкриття банку необхідне рішення Кабінету міністрів Туреччини. Мінімальний статутний капітал банку дорівнює 1 трлн лір (2,8 млрд дол.). Станом на початок 2003 року в Туреччині налічувалось 55 банків (61 у 2001 році), у тому числі шість державних, 29 приватних

національних, сім за участю іноземного капіталу, 11 філій іноземних банків і два місцевих банки, переданих через фінансові проблеми у відання Державного фонду страхування внесків. Сумарні активи банків, що діють у країні, становили наприкінці 2007 р. 117,8 млрд дол. (65,4 % ВВП) проти 154,9 млрд дол. наприкінці 2003 року (77,4 % ВВП); обсяг депозитів становив 80,1 млрд дол. (87,7 в 2000 р.), у тому числі валютних 58, лірових — 42 %; обсяг кредитів — 24,6 млрд дол. (47,4 млрд в 2000 році), портфель цінних паперів — 46,7 млрд (27,5 млрд — в 2000 році).

У січні 2008 року в Туреччині нараховувалось 46 банків (33 депозитні), які проводили діяльність через 7 480 вітчизняних і 50 закордонних філій. До 1980 року в Туреччині існувало лише чотири іноземні банки; у січні 2008 року нараховувалось вже 50 іноземних банків.

Серед потужних комерційних банків виділяються: два державні - «Сільськогосподарський банк» (Зіраат банкасі), «Народний банк» (Халк банкасі), один змішаний — «Діловий банк» (Іш банкасі), три приватні — «Будівельний і кредитний банк» (Япі ве креді банкасі), «Гарантійний банк» (Гаранті банкасі), «Середземноморський банк» (Акбанк).

Рада з ринків капіталу Туреччини здійснює нагляд над ринками цінних паперів та інституційних інвесторів. Ринок переважно складається з організованих ринкових учасників та інститутів, таких як: емітенти; фондові ринки; фінансові посередники; взаємні, закриті та пенсійні фонди; Розрахунково-ощадний банк (Takasbank); Центральне реєстраційне агентство. Іншими учасниками виступають Асоціація інститутів посередництва на ринку капіталів Туреччини (TSPAKB).

Стамбульська фондова біржа є головною фондовою біржею Туреччини, яка сформована для забезпечення торгівлі акціями, борговими цінними паперами, цінними паперами іноземних емітентів, іпотечними сертифікатами. Стамбульська фондова біржа працює для гарантування прозорості та справедливості торговельного середовища в країні. Капіталізація фондового ринку становить 286,6 млрд дол. (станом на 31.12.2007).

Асоціація страховиків і перестраховиків Туреччини (AIRCT) регулює діяльність вітчизняних та іноземних страховиків і перестраховиків.

Управління активами. Брокерські фірми й компанії з управління активами надають послуги з управління активами. На компанії з управління активами припадає 90 % ринку, приблизно 95 % портфелів припадає на інституційних інвесторів. Загальний обсяг активів під управлінням зріс на 17 % протягом 2004—2007 років.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Туреччині довгостроковий рейтинг ВВ-, охарактеризувавши економічну ситуацію в країні як стабільну.

15.5. Фінанси домогосподарств Туреччини

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 2 % доходу, на найбагатші 10 %—34,1 %; коефіцієнт Джині дорівнює 43,6. Сім'я, яка складається з чотирьох осіб, сплачує 42,7 % від сімейних доходів державі у вигляді податків. У травні 2008 року пенсійний вік у Туреччині збільшено для чоловіків і жінок до 65 років (раніше пенсійний вік для жінок складав 58 років; для чоловіків — 60 років). Мінімальна кількість відпрацьованих робочих днів для отримання пенсії підвищена з 7 000 до 7 200.

Охорона здоров'я. Міністерство охорони здоров'я контролює 769 лікарень з 1 225 лікарень; 133 000 з 197 000 койко-місць. У 2006 році на 1 000 осіб припадало 1,6 терапевта, 2,1 медсестри й 2,5 лікарняного койко-місця. Міністерство охорони здоров'я ініціювало проект будівництва медичних центрів у трьох головних містах для забезпечення потреб 13 регіонів. Загальні витрати на охорону здоров'я становили 6,3 % ВВП; на приватний сектор Туреччини припадає 26 % загальних витрат.

Соціальне страхування. Уряд надає страхування на випадок безробіття, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві, страхування матерів (оплачувана декретна відпустка триває 16 тижнів і може бути продовжена до шести місяців на безоплат-

ній основі). Система соціального страхування фінансується переважно за рахунок внесків працевлагодівців, які здійснюють відрахування із заробітної плати робітників. Уряд забезпечує соціальний захист вразливих верств населення: людей з особливими потребами, сиротам; надаються державні субсидії для покриття медичних витрат окремих категорій працівників.

Турецька система освіти складається із двох категорій: формальної й неформальної освіти. Формальна освіта — стандартна шкільна програма для певної вікової категорії; яка розподілена на дошкільну, початкову освіту, середню школу й вищі навчальні заклади.

Дошкільна освіта є добровільною й призначена для дітей у віці від 36-72 місяців. Призначення дошкільної освіти забезпечити відповідний фізичний, ментальний і емоційний розвиток дітей, підготувати їх до початкової освіти. У 2004—2005 навчальному році в дошкільних закладах перебувало 434 771 дітей і 22 030 вихователів. Початкова освіта призначена для дітей у віці від 6—14 років, основною метою якої є надання основних знань, навичок та вмінь, які необхідні гарному громадянину.

Регіональні початкові школи будуються в селах із незначним і нещільним заселенням; початкові школи будуються в середніх за розміром сільських населених пунктах. У 2004-2005 навчальному році нараховувалось 299 регіональних початкових шкіл з 142 788 школярами й 280 початкових шкіл з 147 632 школярами.

Середня освіта надається в загальних, професійних і технічних середніх школах; тривалість навчання складає три роки. Протягом 2004—2005 навчального року в 6 861 середній школі навчалось 3 млн школярів, заняття проводили 168 000 вчителів.

Понад 80 % початкових і середніх шкіл не мають достатньої кількості вчителів; понад 87 % — мають проблеми з територією та інфраструктурою; приблизно 42 % — не мають бібліотеки; 71,5 % — бібліотечні умови не відповідають мінімальним освітнім стандартам.

До вищих навчальних закладів можна вступати після завершення середньої освіти. Неформальна освіта надається людям без освіти, або тим, хто мав тривалу перерву в навчанні.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Туреччини.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Туреччини.
3. Наведіть основні податки Туреччини.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Туреччини.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Туреччини.

Фінансова система Франції

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Франції*
- *Бюджетна система Франції*
- *Податкова система Франції*
- *Банківська система Франції*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Франції*
- *Фінанси домогосподарств Франції*

16.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Франції

Франція (Республіка Франція) (Republique française, France) — республіка, яка складається з 26 областей (région) (22 у метрополії й чотири заморські), що розподілені на 100 департаментів (département), які у свою чергу складаються з 342 округів (arrondissement) і комун (commune).

Загальна площа 643 427 км² (суша — 640 053 км², водна поверхня — 3 374 км²). Довжина кордонів становить 4 072 км: з Андоррою - 56,6 км, Бельгією — 620 км, Бразилією — 673 км, Іспанією — 623 км, Італією — 488 км, Люксембургом — 73 км, Монако — 4,4 км, Німеччиною — 451 км, Суринамом — 510 км, Швейцарією — 573 км. Довжина узбережжя — 4 668 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 64,058 млн осіб. Середній вік населення становить 39,4 року (для чоловіків — 38; для жінок — 40,9). Приріст населення дорівнює 0,549 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,98 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,98 року (чоловіки — 77,79; жінки — 84,33). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,7 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів нараховується 31,295 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 2 097 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, –2 978 млрд дол. Інвестиції становлять 21 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 32 700 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 2,2 %;
- промисловість — 20,3 %;
- послуги — 77,5 %.

Трудові ресурси налічують 28,5 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 7,4 %; французький уряд планує знизити безробіття до 5 % до 2012 року. За секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 3,8 %;
- промисловість — 24,4 %;
- послуги — 71,8 %.

У 2008 році експорт становив 761 млрд дол. FOB, імпорт — 833 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 204,4 млрд дол. Зовнішній борг — 5,37 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 1 234 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 1 889 млрд дол.⁸¹

⁸¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

16.2. Бюджетна система Франції

Бюджетна система Франції багатоланкова, але відрізняється високим ступенем централізації. У країні немає єдності бюджетної системи, бюджет кожної адміністративної одиниці затверджується органом виконавчої влади. Складна бюджетна система (рис. 16.1) включає:

- державний (центральный) бюджет;
- місцеві бюджети;
- спеціальні фонди;
- бюджети державних підприємств.

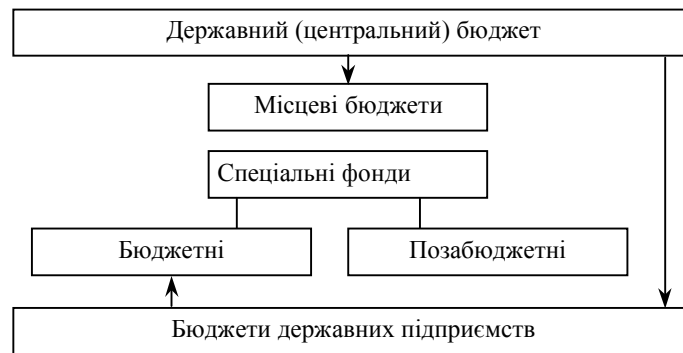

Рис. 16.1 Структура бюджетної системи Франції

Державний бюджет у Франції — найважливіший інструмент управління державними коштами. Держава через бюджетну систему формує й розподіляє більше 20 % ВВП і 50 % національного доходу. На частку державного бюджету доводиться приблизно 80 % всіх доходів і видатків французької фінансової системи.

Державний (центральный) бюджет має два розділи:

1) операції *остаточного характеру* (безповоротне фінансування) становлять 90 % і поділяються на такі видатки:

- поточні;
- цивільні;
- капітальні;
- військові.

2) операції *тимчасового характеру* (кредити), які складають 10 %.

Видатки центрального бюджету поділяються на дві частини:

• *поточні*, які у свою чергу підрозділяються на військові (утримання військовослужбовців, їхнє навчання й матеріально-технічне забезпечення), соціальні тощо;

• *капітальні*, що включають у себе військові (будівництво військових об'єктів, закупівля військової техніки), видатки на іноземні справи (створення посольств, консульств за кордоном, а також внески до міжнародних кредитно-фінансових установ).

Середньозважена структура основних статей видатків державного бюджету Франції на основі тенденцій 2000—2008 років може бути представлена таким чином: освіта — 27,8; оборона — 19,8; соціальні міністерства — 17,6; транспорт, житло — 10,4; фінансові служби — 3,9; наукові дослідження й технології — 3,3; сільське господарство й рибальство — 3; правосуддя — 2,1; іноземні справи й співробітництво — 1,7; промисловість — 1,4; культура і зв'язок — 1,3; інші міністерства — 1,4 %. Особливе місце в державному бюджеті відведене фінансуванню великих науково-дослідних і економічних програм: «ЕСП-РІТ» (ESPRIT), «РАСІ» (RASE), «БРІТЕ» (BRITE), «ЄВРОМАТ» (EVROMAT), «ЄВРІКА» (EVRIKA).

Таблиця 16.1

ОКРЕМІ ПАРАМЕТРИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ФРАНЦІЇ, МЛРД ЄВРО⁸²

Параметр	2007	2008
Витрати (1)	266,9	271,8
Субсидії місцевим органам влади (2)	49,4	51,2
Відрахування до ЄС (3)	16,8	18,4
Усього трансферти (4) = (2) + (3)	66,2	69,6
Усього витрати (А) = (1) + (4)	333,1	341,4
Податкові доходи (5)	267,9	272,1
Неподаткові доходи (6)	26,7	28,1
Усього доходи (В) = (5) + (6)	294,7	300,2
<i>Бюджетне сальдо (BG) = (В) – (А)</i>	<i>–38,4</i>	<i>–41,2</i>
<i>Сальдо спеціальних рахунків (CS)</i>	<i>0,1</i>	<i>–0,5</i>
Загальне сальдо (BG) + (ВА) + (CS)	–38,3	–41,7

У державному бюджеті Франції на 2008 рік (табл. 16.1) передбачаються наступні соціально-економічні та фінансові тенденції (на основі яких і складається центральний бюджет країни):

- зростання ВВП — 2—2,5 %;
- ціна нафти марки «Брент» — 73 дол./барель;
- валютний курс євро/дол. — 1,37.

Доходи державного бюджету формуються переважно за рахунок податків (до 90 %), виторгу від продажу зброї, коштів державних підприємств, позик і інших джерел (табл. 16.2).

Таблиця 16.2

ДОХІДНА ЧАСТИНА ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ФРАНЦІЇ НА 2008 РІК, МЛРД ЄВРО⁸³

Податки, у т.ч.:	272,08
Податок на додану вартість (ПДВ)	135
Особистий прибутковий податок	60,5
Податок на прибуток корпорацій	53,9
Акцизи на нафтопродукти	16,9
Неподаткові надходження	28,05
<i>Трансферти (місцевим органам влади і ЄС)</i>	<i>–69,58</i>
Усього (чисті доходи):	230,55

Участь держави в соціально-економічному житті Франції є традиційно значною. Якщо наприкінці XIX — початку XX століть частка державних видатків у ВВП становила 10-15 % (1870 рік — 12,6, 1913 рік — 17 %), то до 1960 року вона виросла до 34,6 %, а в 2006 році становила 53,4 %, за прогнозами, у 2008 році зменшиться на 0,8 % і становитиме 52,6 % від ВВП.

З 1975 року центральні бюджети Франції були незбалансованими й дотепер виконуються із хронічним дефіцитом. Якщо в 1991 році перевищення видатків над доходами становило 1,9 % ВВП, то в 1993 році. — уже 4,9 %. З 1997 року, відповідно до вимог Маастрихтського договору,

⁸² <http://www.senat.fr/rap/107-091-1/107-091-1_mono.html>

⁸³ <http://www.senat.fr/rap/107-091-1/107-091-1_mono.html>

Франція намагається підтримувати рівень бюджетного дефіциту менше 3 % ВВП за допомогою заходів щодо зміни структури доходів і видатків держави, місцевих органів влади й системи соціального забезпечення. Бюджетом на 2008 рік передбачено дефіцит у розмірі 41,7 млрд євро, що становить 2,3 % ВВП. Збалансування бюджету заплановано досягти на період 2010—2012 років⁸⁴, що пов'язано зі значними соціальними зобов'язаннями держави.

Соціальне навантаження на державу, наприклад, збільшено законом від 1 січня 2000 року, який передбачив скорочення тривалості робочого тижня з 39 до 35 годин (пересічний найманий працівник у Франції працює 1 459 годин на рік, американський — 1 724).; у межах цього закону підписано низку угод профспілок і підприємців на рівні підприємств. Перехід до 35-годинного робочого тижня часто веде до збільшення використання робочого часу протягом року, тому що збільшується тривалість експлуатації виробничого устаткування. Скорочення робочого часу підвищило витрати виробництва й вплинуло на конкурентоспроможність підприємств, які функціонували з обмеженою гнучкістю. На невеликих підприємствах також важко домогтися збільшення продуктивності, оскільки вони часто занадто малі, щоб уводити іншу організацію праці. Деяке погіршення становища на ринку праці відчули на собі працюючі за тимчасовими контрактами, однак воно було частково компенсоване триваючим попитом на інформаційні послуги й у будівельній промисловості. Автоматично відбулося підвищення погодинної оплати праці, що негативно позначилося на підприємствах, які зберегли колишню тривалість робочого тижня. Уведення 35-годинного робочого тижня додало 100 млрд євро до національного боргу⁸⁵ протягом 2002—2007 років.

Значні державні видатки збільшують обов'язкові відрахування — податки й соціальні внески, а також ведуть до збільшення державного боргу (на сьогоднішній день становить 64 %), на покриття процентів за яким щоденно уряд Франції сплачує приблизно 100 млн євро⁸⁶. У вересні 2007 року державний борг Франції перевищив 1,177 трлн євро⁸⁷.

Бюджетний процес у Франції регулюється низкою статей Конституції 1959 року, а також численними законами, декретами, інструкціями, що регламентують відбиття бюджетних операцій у національному рахунку, порядок подання державного бюджету, роль і функції центральних і регіональних органів влади, які причетні до бюджетного процесу й контролю. Період підготовки, прийняття, виконання й складання звіту про виконання бюджету у Франції займає більше трьох років і складається з чотирьох стадій:

- 1) складання проекту бюджету;
- 2) прийняття бюджету;
- 3) виконання бюджету;
- 4) складання Міністерством економіки й фінансів звіту про виконання бюджету.

Складання проекту бюджету контролюється головним фінансовим органом країни Міністерством економіки й фінансів. Підготовка бюджету у Франції йде з використанням програмно-цільового методу («раціоналізація вибору бюджетних рішень»). Протягом дев'яти місяців кожне міністерство й відомство, керуючись інструкціями й контрольними цифрами, складає свій кошторис. Потім, після зведення усіх кошторисів, складається проект бюджету, який після ухвалення урядом направляється до парламенту.

Прийняття бюджету триває близько трьох місяців. Проект бюджету розглядається у фінансовій комісії кожної палати парламенту. Спочатку проходить обговорення проекту в нижній палаті — Національних зборах. Потім проект передається до верхньої палати — Сенату. Якщо проект бюджету після двох спільних обговорень обома палатами парламенту не одержує схвалення, президент має право своїм указом оголосити бюджет законом.

Виконання бюджету здійснюється через систему казначейських кас, які мають рахунки в Банку Франції та провадять розрахунково-касові бюджетні операції. По всій території країни

⁸⁴ <<http://www.ft.com>>

⁸⁵ <<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article613684.ece>>

⁸⁶ <<http://politicos-french-election2007.blogspot.com>>

⁸⁷ <<http://cluaran.free.fr/dette.html>>

діє мережа спеціальних агентств казначейства (бухгалтерій), у тому числі центральні бухгалтерії, що узагальнюють щоденні дані обліку всіх суб'єктів. На їхній основі складаються щотижневі й щомісячні аналітичні матеріали. У щотижневих зведеннях представлені дані про операції щодо виконання бюджету за великими рубриками річного коригувального фінансового закону (що дає можливість контролювати видачу дозволів на виділення бюджетних коштів), а також про зміни обсягу державного боргу, залишках на кореспондентських рахунках казначейства тощо. Узагальнюючі дані про виконання бюджету за рік подаються до Рахункової палати для аналізу й складання декларації про відповідність даних центрального обліку в окремих організаціях.

Контроль за виконанням бюджету поділяється на три види:

- адміністративний,
- судовий;
- парламентський.

Адміністративний контроль ведеться за ієрархічною структурою системи обліку, коли бухгалтери більш високого рівня контролюють більш низький рівень, а самі підпорядковані головному скарбникові. У Франції діє Генеральна інспекція фінансів, що являє собою свого роду корпорацію фінансових інспекторів-контролерів, пов'язану з кабінетом міністра фінансів, але яка не входить до жодного з управлінь цього міністерства. Фінансові контролери мають право перевіряти стан обліку у всіх ланках державних фінансів, тобто будь-якої установи, а також приватних організацій і підприємств, діяльність яких зачіпає інтереси казначейства, наприклад, транспортних або будівельних компаній тощо.

Судовий контроль здійснюється Рахунковою палатою, яка перевіряє стан обліку й звітності в тій або іншій організації, що веде бюджетні рахунки (бухгалтерії). Юрисдикція Рахункової палати поширюється на головні бухгалтерії основних розпорядників кредитів. Відповідальність за неповноту або неправдивість відомостей несуть керівники виконавчих органів, що представили звітну документацію.

Парламентський контроль здійснюється в ході обговорення й прийняття закону про виконання бюджету на підставі зазначених вище документів, доповіді Рахункової палати й загальної декларації про центральні рахунки органів обліку й звітності окремих міністерств, що виконували бюджет.

Бюджетна система Франції заснована на чотирьох класичних принципах:

- складання бюджету на один рік;
- єдність;
- універсальність;
- спеціалізація.

Бюджетний (фінансовий) рік у Франції збігається з календарним, тобто триває з 1 січня по 31 грудня.

Принцип єдності бюджетної системи означає, що всі фінансові операції держави відображаються в єдиному законодавчому документі, який затверджується парламентом. Однак специфіка Франції полягає в тому, що деякі фінансові операції оформлюються або у вигляді додатку до загального бюджету (бюджети пошти, телеграфу), або враховуються окремо від державного бюджету (спеціальний фонд дорожніх інвестицій).

Універсальність передбачає окреме відображення доходів і витрат в абсолютній сумі, але з деяких статей державного бюджету відображається лише чисте сальдо.

Спеціалізація бюджетної системи полягає в цільовому використанні бюджетних кредитів без права переводу їх з однієї статті на іншу. На практиці протягом року здійснюється перерозподіл дотацій по об'єктах кредитування без будь-якого законодавчого оформлення.

Місцеві бюджети перебувають у віданні органів місцевого самоуправління, їхня діяльність регламентується Конституцією й поточним законодавством. Одним із найважливіших заходів, проведених у Франції ще на початку 1980-х років є реформа місцевого управління й самоврядування; вона носить довгостроковий характер. Основним нормативним актом, що

визначив головні напрями реформ, став закон «Про права і свободи комун, департаментів, регіонів» від 2 березня 1982 року.

Реформа місцевого управління і самоврядування завершила модернізацію адміністративно-територіальної організації країни. З одержанням статусу територіального колективу практично закінчилося оформлення регіону в адміністративно-територіальну одиницю. Таким чином, у Франції на сьогодні склалася система адміністративно-територіального розподілу із трьох ланок (регіон — департамент — комуна) з відповідною системою органів місцевого управління і самоврядування. Ради (регіональні, департаментів, округів) складають бюджети й розпоряджаються місцевими ресурсами, тобто кожна адміністративна одиниця має власний бюджет.

У кожному регіоні створюється контрольний орган — Розрахункова палата, що стежить за фінансовою діяльністю юридичних осіб і бере участь у формуванні місцевих бюджетів.

Бюджетна політика департаменту є компетенцією Генеральної ради, а в окремих випадках — комісара Республіки і Регіональної розрахункової палати. Безпосереднє бюджетне управління здійснює скарбник департаменту, який призначається міністром економіки і фінансів за рекомендацією представника Генеральної ради.

Витрати місцевих бюджетів складаються із двох основних частин:

1. Поточний (функціональний) бюджет:

- витрати місцевих органів влади на поліцію, цивільну оборону, пожежну охорону, управління (приблизно 1/3 обсягу коштів);

- витрати на освіту, культуру (приблизно 1/3 обсягу коштів);

- витрати на економічну інфраструктуру (приблизно 1/3 обсягу коштів).

2. Інвестиційний бюджет (нового будівництва) (на місцеві бюджети припадає понад 52 % усіх капітальних державних витрат).

Загальні витрати місцевих адміністративних органів перевищують 10 % ВВП, а загальна величина місцевих бюджетів сягає 60 % державного бюджету Франції.

Джерела доходів поділяються на:

- внутрішні — від муніципальної власності, місцевого господарства;

- податкові (забезпечують 50 % загальної суми надходжень);

- зовнішні — дотації та кредити (як державні, так і приватні).

У цілому надходження з непрямих податків до бюджетів регіонів зростають, хоча в загальній структурі податкових надходжень на прямі податки припадає близько 60 % загальної суми надходжень, на непрямі — близько 40 %.

Провідними податковими статтями виступають чотири прямих податків:

- податок на житло;

- промисловий податок;

- земельний податок;

- поземельних податок із будівель.

Крім цих податків, у різних адміністративно-територіальних одиницях використовують так звані додаткові прямі податки па користь місцевих органів влади, колективів і різних суспільних та державних організацій. База для обчислення місцевих прямих податків збігається з базою для стягування основних — загальнодержавних прямих податків, але з 1988 року використовується коефіцієнт-дефлятор, на який збільшується база обчислення перед визначенням суми податкових платежів. Регіони, департаменти, комуни, а також об'єднання комун самі встановлюють ставки обкладання.

У структурі непрямих податків, які стягуються до бюджету регіонів, основними виступають:

- платежі за реєстрацію технічного паспорту на автомобіль — 55 % надходжень;

- надбавки до ставок непрямих податків — 40 %;

- податок на видачу водійських посвідчень — 5 %.

Система фінансового вирівнювання у Франції виконує основне завдання: вирівнювати доходи окремих місцевих бюджетів, які вони мають від податків, і компенсувати витрати, обумовлені розширенням компетенції місцевих органів влади, а також «незаслужені витрати» місцевих органів влади (забезпечення житлом учителів, виплати житлових субсидій тощо).

Для вирівнювання доходів від різниці в отриманих податках використовується глобальна (єдина) дотація функціонування. Розширення компетенції компенсується: загальною дотацією з децентралізації, регіональною дотацією на шкільну освіту, дотацією департаментам на оснащення коледжів.

При розрахунку обсягів основних дотацій використовуються, як і в практиці інших країн, **два основних показники:**

1) *Податковий потенціал* місцевої територіальної одиниці, що характеризує масу доходів від місцевих прямих податків, які місцевий бюджет одержує із застосуванням середніх загальнонаціональних ставок. Це розрахункова величина, оскільки кожна територія застосовує індивідуальні ставки.

2) *Податкове навантаження*, що розраховується як співвідношення між сумою фактичних доходів від місцевих прямих податків і податковим потенціалом. Це співвідношення може бути більшою або меншою за одиницю.

Глобальна (єдина) дотація функціонування - спеціальний фонд трансфертів для органів місцевого самоврядування у Франції. Кошти із цього фонду надаються комунам і департаментам. Фонд формується за рахунок відрахувань від податку на додану вартість.

Глобальна (єдина) дотація функціонування комун складається з **трьох основних частин:**

- базова дотація;
- дотація вирівнювання;
- компенсаційна дотація.

Розмір базової дотації визначається в середньому на одного жителя і з урахуванням розмірів адміністративно-територіальної одиниці і витрат, що пропорційно залежать від чисельності жителів. Загальна сума базової дотації на одного жителя коригується на коефіцієнт залежно від чисельності населення кожної адміністративно-територіальної одиниці. Коефіцієнт 1 застосовується для комун із населенням до 499 осіб і збільшується до 2 для комун із населенням понад 200 тис. осіб.

Дотація вирівнювання розподіляється на основі формули вирівнювання, яка враховує податковий потенціал комун і використовується з метою зближення фінансових можливостей територіальних колективів.

Компенсаційна дотація враховує так звані особливі витрати комун, її розмір залежить від кількості дітей шкільного віку, які проживають у комуні, від загальної довжини доріг сполучення, що належать до так званих загальнонавчаних, і від кількості суспільного житлового фонду.

Єдина дотація функціонування департаменту включає:

- спеціальну допомогу;
- фіксовану дотацію;
- дотацію вирівнювання.

Спеціальна допомога (дотація мінімального функціонування) надається фінансово бідним департаментам. На цю допомогу можуть розраховувати департаменти, що мають податковий потенціал на душу населення на 40 % менший, ніж середній податковий потенціал по всіх департаментах. Допомогу також одержують департаменти, що мають на 60 % менший податковий потенціал із розрахунку на 1 км території, ніж у середньому по всіх департаментах.

Фіксована дотація встановлюється в розмірі 45 % сукупної єдиної дотації функціонування департаменту.

Дотація вирівнювання визначена в обсязі 55 % від сукупної дотації функціонування департаменту. Вона складається з таких частин:

- 40 % розподіляється залежно від податкового потенціалу департаментів;

• 60 % — залежно від обсягу податків, що збираються департаментами (без податку на професію) з домашніх господарств.

Компенсаційний фонд податку на додану вартість (ПДВ) - трансферний фонд фінансових ресурсів, кошти якого спрямовуються на інвестиції територіальних колективів у Франції. Його створено законом від 28 жовтня 1977 року. Кошти фонду слугують державною субсидією органам місцевого самоврядування на інвестиції. Фонд компенсує місцевим органам влади податок на додану вартість, який вони сплачують по своїх операціях у процесі здійснення витрат розвитку. З фонду компенсується сплачений місцевими органами влади ПДВ лише по інвестиційних операціях, спрямованих на власний розвиток. Не компенсується ПДВ по операціях на користь третіх осіб, а також пов'язаних з участю в капіталі підприємств, фондів допомоги, по земельних угодах. Виплати місцевим органам влади з Компенсаційного фонду ПДВ є грошовими ресурсами, що можуть використовуватися на розсуд територіальних колективів. Проте вони обов'язково мають відображатися в бюджеті розвитку як інвестиції. Через фонд надається 60 % усієї державної допомоги місцевим органам влади на інвестиції. Компенсаційний фонд ПДВ функціонує поза державним бюджетом Франції.

Спеціальні фонди являють собою сукупність грошових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави або місцевих органів влади і мають цільове призначення. До них належать численні спеціальні рахунки казначейства, приєднані бюджети, різні фонди фінансово-кредитних установ і соціальний бюджет. Організаційно вони відділені від бюджетів і відносно самостійні. Спеціальні фонди можна розподілити на дві основні групи:

• *фонди доходів і видатків*, які включаються до бюджету (фонд економічного й соціального розвитку країни);

• *позабюджетні фонди* (юридично незалежні).

Найбільші з них пов'язані з соціальною сферою. Сукупність таких фондів називають **соціальним бюджетом Франції**. Кошти соціальних спеціальних фондів отримуються з наступних джерел:

• *внески підприємців (60 %)*;

• *страхові внески (18 %)*;

• *державні надходження (20 %)*;

• *інші доходи (2 %)*.

До **соціальних фондів** належать:

• *пенсійний фонд*;

• *фонд страхування через хворобу, інвалідність, материнство*;

• *фонд допомоги родинам*;

• *національний фонд допомоги безробітним*.

Найбільш важливі спеціальні фонди перебувають у розпорядженні центрального уряду. Серед спеціальних фондів, які створюються місцевими органами влади, найбільше значення мають позикові фонди, кошти яких використовуються для інвестицій, а в окремих випадках — для покриття касових розривів у місцевих бюджетах. Це численні спеціальні рахунки казначейства, приєднані бюджети, фонди фінансово-кредитних установ і соціальний бюджет.

Рахунки казначейства відкриваються державним організаціям, що не мають права юридичної особи й фінансової автономії. Ці рахунки затверджуються парламентом. Кошти спеціальних рахунків проходять по двох розділах бюджету: у дохідній і видатковій частинах. Найбільшим є **Фонд соціального й економічного розвитку**, що видає кредити на строк від трьох до п'яти років державним і приватним підприємствам, і здійснює інвестиції відповідно до загальнодержавної програми розвитку. Значна частина рахунків казначейства призначена для фінансування військових цілей.

Приєднані бюджети введені для організацій, які не є юридичними особами, здійснюють торговельно-промислові операції і користуються фінансовою автономією. Вони включаються до державного бюджету, до них належать:

- 1) пошта, телефон, телеграф;
- 2) соціальна сільськогосподарська допомога;
- 3) монетний двір;
- 4) національна друкарня;
- 5) Орден почесного легіону;
- 6) Орден Звільнення;
- 7) Військовий (виробництво пального).

Видатки кожного приєднаного бюджету покриваються власними доходами організації. Провідне місце в приєднаних бюджетах (понад 2/3 витрат) належить бюджету пошти. Джерелом його ресурсів є випуск позичок. Друге місце посідає бюджет соціальної сільськогосподарської допомоги. Його доходи формуються за рахунок податків, соціальних внесків, субсидій. Обсяг інших бюджетів незначний. Приєднані бюджети відрізняються деякими особливостями від загального бюджету: вони включають доходи і витрати, пов'язані з поточною діяльністю, а також інвестиційні витрати і спеціальні ресурси.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 1,439 трлн дол., видатки — 1,525 трлн дол. У бюджеті на 2008 рік передбачено дефіцит у 2,3 % (2,4 % — у 2007 році). Внутрішній борг становить 67 % ВВП. Бездефіцитний бюджет відкладено до 2012 року.

16.3. Податкова система Франції

Податкова система Франції відрізняється своєю ідентичністю. Податки й збори тут зберігаються багато десятиліть, відображаючи історичні й культурні традиції країни. **Особливостями французької податкової системи** виступають:

1. *Стабільність переліку податків і зборів; правил їхнього стягнення.*
2. *Соціальна спрямованість:* високі соціальні податки — платежі та внески до фондів соціального призначення (більше 40 % загальної суми обов'язкових платежів і податків у порівнянні з близько 30 % в середньому по країнах Європейського Союзу)
3. *Переважає непрямі податки* (батьківщина податку на додану вартість (ПДВ).
4. *Принцип пріоритету ресурсів:* на відміну від багатьох інших країн парламент затверджує спочатку дохідну частину бюджету, а потім видаткову.
5. *Урахування територіальних аспектів:* уряд проводить політику децентралізації, що полягає в розширенні прав місцевих органів самоврядування й супроводжується відповідним перерозподілом податкових надходжень
6. *Широка система пільг і знижок.*
7. *Відкритість для міжнародних податкових угод.*

Питання оподаткування у Франції регулюються Генеральним податковим кодексом і Книгою фіскальних процедур, прийнятими, відповідно, декретами від 6 квітня 1950 року й 15 вересня 1981 року, а також постановою від 15 вересня 1981 року. Крім того, питання оподаткування регулюються численними нормативними актами, що не ввійшли до Генерального податкового кодексу.

Серед країн — членів ЄС Франція посідає друге після Великобританії місце за числом міжнародних податкових угод. Розглядаючи податкові угоди в територіальному аспекті, можна виділити *три регіони основних економіко-політичних інтересів* країни:

- *розвинені країни Європи;*
- *США;*
- *Японія.*

Усього Франція ратифікувала більше 900 податкових угод. Відносно цих угод діє принцип переваги норм європейського права над внутрішнім законодавством. Цей принцип (принцип *Nikolo*) встановлено 20 жовтня 1989 року. До Конституції Франції він застосовується в такий спосіб. Якщо Конституційна рада, до якої звернеться з конституційним запитом Президент республіки, Прем'єр-міністр або один із голів палат парламенту, заявить, що

яке-небудь міжнародне зобов'язання містить положення, що суперечить Конституції, то дозвіл на його ратифікацію або схвалення може бути наданий тільки після перегляду Конституції. У Конституції Франції також зберігається норма про те, що міжнародні договори або угоди, належним чином ратифіковані або схвалені, мають чинність, що переважає чинність законів, з моменту їхнього опублікування за умови застосування кожної угоди або договору іншою стороною.

У зв'язку зі створенням в 1992 році єдиного внутрішнього ринку ЄС у рамках програми модернізації французької економіки уряд здійснив реформу податкової системи країни, спрямовану на поліпшення фінансового становища промислових компаній і підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. Відповідно до вимог уніфікації податкових систем у рамках ЄС, протягом останнього десятиліття спостерігається зниження ставок оподаткування з одночасним розширенням податкової бази за рахунок скасування пільг.

Франція є унітарною державою, тому, відповідно, податки розподіляються за рівнем компетенції на два рівні (рис. 16.2):

- державні податки (податкові доходи центрального бюджету);
- місцеві податки і збори.

Державні податки у Франції розподілено на три групи:

1. податки на споживання (стягуються тоді, коли дохід витрачається);
2. прибуткові податки (стягуються в момент одержання доходу);
3. податки з капіталу (стягуються із власності, тобто з уречевленого доходу).

Рис. 16.2 Структура податкових платежів Франції

Державні податки на споживання представляють:

- податок на додану вартість (ПДВ);
- акцизи;
- мито.

Податок на додану вартість (ПДВ) являє собою головний елемент податкової системи Франції. Він був розроблений тут на початку 1950-х років і стягується з 1954 року. ПДВ стягується за такими ставками:

- **19,6 %** - стандартна ставка, яка застосовується щодо більшості товарів і послуг;
- **5,5 %** - харчові й сільськогосподарські товари; книги, журнали, готельні послуги, транспортні послуги, окремі види ліків;
- **2,1 %** - окремі види ліків.

Законами країни передбачено **шість видів пільг**, які звільняють від сплати ПДВ:

1. *Малі підприємства* — у тих випадках, якщо їхній обіг за фінансовий рік не перевищує 70 тис. євро.

2. *Усі операції, пов'язані з експортом*. Суб'єкти підприємництва, які здійснюють експортні угоди, користуються правом на відшкодування ПДВ за цінності, куплені в постачальників та використані при виробництві експортної продукції або робіт і послуг.

3. *Банківська і фінансова діяльність*.

4. *Послуги приватних лікарів і викладачів.*

5. *Сільське господарство і рибальство.*

6. *Державні установи, що здійснюють адміністративні, соціальні, культурні і спортивні функції.*

У Франції приблизно 3 млн. суб'єктів підприємницької діяльності сплачують ПДВ. Розрахунок податку ведуть самі підприємства, а при спрощеному обліку — податкова служба. Дрібні підприємства (із товарообігом менше 3 млн. євро і менше 0,9 млн. євро в сфері послуг) можуть заповнювати декларацію протягом року, але ПДВ вноситься до бюджету щомісяця на основі декларації. Ці підприємства надають у податкові центри декларацію й чек на сплату податку. Існують кварталні й річні строки сплати ПДВ залежно від обсягу товарообігу. Компенсація ПДВ у випадку експорту провадиться щомісяця, для інших видів діяльності — щокварталу.

Порядок стягнення цього податку досить гнучкий. Існує ціла система знижок і пільг. Якщо підприємство має товарообіг менше 300 тис. євро, до бюджету вноситься постійна сума. Якщо сума ПДВ менше 1 350 євро, то підприємство звільняється від його сплати. Знижка надається дрібним ремісникам, якщо ПДВ менше 20 тис. євро. Підприємства, які здійснюють інвестиції, мають пільги: із ПДВ віднімаються суми, що направляють на інвестиції.

Акцизи сплачуються на: нафтопродукти; електроенергію; спиртні напої та пиво; мінеральну воду; тютюнові вироби; цукор і кондитерські вироби; деякі продовольчі товари, вироблені з олійних і зернових культур; сірники; дорогоцінні метали та ювелірні вироби; витвори мистецтва й антикваріат; страхові та біржові операції; гральний бізнес; видовищні заходи; телевізійну рекламу.

Про висоту акцизів дають уявлення ставки на деякі товари. Франція належить до найкрупніших у світі виробників вина, виноробство — одна із провідних галузей національної економіки. Акциз на вино знаходиться в межах від 350 до 9 060 євро залежно від гатунку в перерахунку на галон чистого спирту, тобто кращі за якістю вина оподатковуються в десятки разів вищими ставками від ординарних вин. Ставка акцизу на бензин установлена на рівні 347,42 євро на галон; на цигарки ставка акцизу становить 77 % від ринкової вартості; на олію — 22,5 євро на тонну.

Мито виконує в основному не фіскальну функцію, а охорони ринку ЄС, відповідно внутрішнього ринку Франції, а також національної промисловості й сільського господарства. Мито як інструмент державної економічної політики повинно зрівнювати ціни на імпортовані товари й аналогічні товари внутрішнього ринку. Мито із промислових товарів стягується за ставкою 5—17 %; із сировини мито не стягується.

Державні податки на дохід представляють:

- *податок з доходів фізичних осіб;*
- *податок на прибуток корпорацій.*

Податок з доходів фізичних осіб використовується урядом для проведення соціальної політики як інструмент стимулювання родини, надання пільг незаможним. На прибутковий податок покладені функції стимулювання внесків населення в заощадження, нерухомість, купівлю акцій. Усе це створює складну систему розрахунку податку й численних пільг і відрахувань.

Податок стягується щорічно з доходу, який отримано у Франції, і декларується на початку року за підсумками попереднього фінансового року. Якщо іноземний громадянин проживає в країні більше шести місяців у році, він зобов'язаний подавати декларацію. Оподатковуванню підлягає фіскальна одиниця — домогосподарство, яке може складатися як з самотніх осіб, так із подружжя з особами, які перебувають у них на утриманні. Податок платять з 18-літнього віку. Під доходами розуміються всі грошові надходження протягом звітного року: зарплата, премії й винагороди, пенсія, довічна рента, доходи від рухомого майна, прибуток від операцій із цінними паперами.

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Дохід, євро	Ставка, %
менше 26 230	0
26 230—51 600	7,5
51 600—90 820	21
90 820—147 050	31
147 050—239 270	41
239 270—295 970	46,75
більше 295 970	50

Доходи платників податків діляться на сім категорій:

1. заробітна плата найманих працівників;
2. земельні доходи (від здачі в оренду землі й будинків);
3. доходи від оборотного капіталу (дивіденди й відсотки);
4. доходи від перепродажу (будинків, цінних паперів);
5. доходи від промислової й торговельної діяльності підприємств, що не є акціонерними товариствами;

товариствами;

6. некомерційні доходи (доходи осіб вільних професій);
7. сільськогосподарські доходи.

Для кожної категорії доходів розроблено свою методику розрахунку. Загальним правилом для визначення чистого доходу є вирахування всіх зроблених видатків, що забезпечили доходи. Віднімаються видатки на утримання старих батьків і на добродійність. Для розрахунку податку чистий дохід родини розподіляється на частини. Потім визначається сума податку по відповідних ставках на кожну частину. Загальний розмір податку складається як сума податків по кожній частині доходу. Така схема дозволяє пом'якшити податковий тягар і створити пільги багатодітним родинам. Після розрахунку податок може бути зменшений на 25 % суми видатків, пов'язаних з утриманням дітей у дошкільних установах, наданням допомоги старим, сплатою відсотків за кредит, страхуванням життя, покупкою акцій.

Податок з доходів фізичних осіб справляється з осіб, дохід яких перевищує неоподатковуваний мінімум (26 230 євро на рік), за 6-розрядною прогресивною шкалою (табл. 16.3). Податок з доходів фізичних осіб стягується за ставками 0–50 %, з проміжними значеннями 7,5, 21, 31, 41, і 46,75 %. Одна з особливостей французького прибуткового оподаткування полягає в системі так званих коефіцієнтів. Самотні платники без дітей мають коефіцієнт 1, подружжя без дітей — 2, подружжя з однією дитиною — 2,5, з двома дітьми — 3 тощо. Податок розраховується в такому порядку: загальну суму доходу ділять на відповідний коефіцієнт, вираховують податок за ставкою, передбаченою для даної рубрики доходів, а одержану суму множать на той самий коефіцієнт. Наприклад, якщо сім'я має коефіцієнт 3 і дохід 300 тис. євро, то визначають податок на 100 тис євро, і одержаний показник податку збільшують у три рази. Для деяких категорій платників (пенсіонерів, інвалідів, а також осіб, які одержують цільову допомогу на харчування) передбачені податкові пільги.

Для Франції властиві **особливі правила оподаткування доходів, які одержані від операцій з нерухомістю, цінними паперами та іншим рухомим майном**. Так, дохід, який одержано в результаті продажу нерухомого майна, вважається оподатковуваним доходом у рік продажу. При цьому нульова ставка діє щодо продажу будинку або квартири фактичного проживання, від першого продажу, а також від продажу нерухомості, що перебувала у власності не менше 32 років. Ставки залежать від терміну перебування будівель у власності продавця. За максимальною ставкою оподатковуються доходи від реалізації нерухомості, прода-

ної в перші два роки після її придбання. Вочевидь, що подібний порядок запроваджений із метою перешкоджання спекулятивним операціям із нерухомим майном.

Прибуток, одержаний від операцій із цінними паперами, оподатковуються за ставкою 16 % у випадку, якщо величина прибутку перевищує 307 600 євро.

Прибуток, який одержано від операцій з іншим рухомим майном (крім цінних паперів), оподатковується у випадку, коли сума угоди перевищує 20 000 євро. Для витворів мистецтва встановлені дві ставки: 4,5 і 7 %; для виробів із дорогоцінних металів — 7,5 %.

Прибутковий податок (податок на прибуток корпорацій (підприємств, акціонерних товариств)) (*impôt sur les sociétés*) сплачується з чистого прибутку, що визначається з обліком сальдо всіх операцій юридичної особи, діяльність якої приймає форму експлуатації різного роду ресурсів або має характер операцій, пов'язаних з отриманням прибутку. Платники податку: приватні акціонерні компанії та асоціації, державні підприємства, установи, комунальні організації, котрі користуються фінансовою автономією, виробляють товари і/або надають послуги на підприємницьких засадах. Податок поширюється на прибутки, одержані від діяльності на території Франції як резидентами, так і нерезидентами. База оподаткування — задекларований прибуток за звітний (минулий) рік, дані про який подаються податковому відомству не пізніше 1 квітня поточного року. До моменту остаточного розрахунку платник щоквартально вносить авансові платежі.

Базова ставка податку — 33,33 % чистого прибутку; для компаній, які реалізують нафту і газ, ставка підвищена до 50 %. За пониженою ставкою 20,9 % оподатковуються сільськогосподарські ферми, прибутки від землекористування та операцій із цінними паперами. Пільговий період для новостворених підприємств триває п'ять років: для підприємств віком два роки встановлені знижки 100; три — 75; чотири - 50; п'ять — 25 %.

Додатковий соціальний збір у 3,3 % стягується з компаній з прибутком більше 1 991 610 євро (3 087 000 дол.).Dodатковий збір стягується після зменшення оподаткованого прибутку на 663 870 євро (1 029 000 дол.).

Суму прибутку вираховують як різницю між валовим доходом (виручкою) і затратами, понесеними в зв'язку з одержанням прибутку (заробітна плата, найом і утримання виробничих приміщень, придбання сировини та матеріалів, оплата процентів за кредити тощо). У Франції до витрат, на суму яких скорочуються видатки, не відносяться так звані представницькі видатки, а також штрафи на керівників підприємства. Амортизаційні відрахування нараховують у Франції як прямолінійним, так і прискореним методом і, звісно, списуються на затрати підприємства. Прискорена амортизація поширюється, зокрема, на комп'ютерне програмне забезпечення (списується 100 % протягом року), а також на обладнання, призначене для поліпшування навколишнього середовища та економії енергії.

Не оподатковується прибуток, який спрямовано в резервні фонди для покриття виробничих витрат або можливих збитків у майбутньому, пов'язаних з зарубіжними інвестиціями, змінами кон'юнктури ринку, кредитними ризиками, списанням безнадійних боргів. Виручка від продажу активів оподатковується як звичайний дохід. Але, направлена до резервного фонду виручка від продажу активів, якими користувалися більше двох років, оподатковується за пониженою ставкою 19 %. Зрозуміло, такий порядок стимулює позбавлення від старого обладнання. Сплата податку на прибуток здійснюється в чотири терміни: до 20 числа лютого, травня, серпня, листопада.

Державні податки на капітал включають наступні основні складові:

- податки на власність і майно;
- соціальний податок на заробітну плату;
- податок на професійну освіту;
- реєстраційні та гербові збори;
- податок на автотранспортні засоби юридичних осіб;
- мита з витрат фінансових закладів.

ОПОДАТКУВАННЯ ВЛАСНОСТІ У ФРАНЦІЇ⁸⁸

Вартість майна, євро	Ставка, %
менше 4 260	0
4 260—6 920	0,5
6 920—13 740	0,7
13 740—21 320	0,9
21 320—41 280	1,2
більше 41 280	1,5

Податки на власність і майно стягуються з нерухомого майна (будівлі та споруди, обладнання промислових і сільськогосподарських підприємств), рухомого майна (акції та облигації, кошти на поточних рахунках), прав власності. Деякі види майна повністю або частково звільнені від податку (майно, яке використовується з метою професійної діяльності, предмети старовини тощо). Відповідно до установлених обмежень, загальна сума податку на власність і прибуткового податку не повинна перевищувати 85 % доходу платника. Прогресивна шкала ставок оподаткування власності становить від 0,5 до 1,5 % його вартості (табл. 16.4).

Податком на будівлі, що належать іноземним компаніям, за ставкою 3 % оподатковується нерухома власність діючих у Франції компаній, але головний офіс яких знаходиться за межами Франції.

Податок на оренду за ставкою 2,5 % справляється з орендодавця при здачі в оренду нерухомого майна, якщо річна орендна плата перевищує 12 тис. євро.

Податок на спадщину і дарування запроваджено в 1798 році як частину соціальних буржуазно-демократичних перетворень у часи Великої французької революції. Суб'єкти податку: резиденти (спадкоємці та реципієнти) в усіх випадках переходу права власності, а також нерезиденти при переході права власності на майно, що знаходиться на території Франції. Ставки для майна, що переходить у власність як у порядку спадщини, так і дарування, єдині. Майно оцінюється за ринковою вартістю.

Не оподатковується майно, що за заповітом переходить на користь держави, органів місцевого самоврядування, добродійних організацій у самій Франції або в інших країнах, де діє система оподаткування спадщини і дарувань, аналогічна французькій. Крім того, з вартості спадщини і дарування підлягають вирахуванню прийняті у Франції та в інших західних країнах так звані довічні сімейні ануїтети за принципом дожиття. Тобто, усю суму виплат одержує той (та) з подружжя, хто переживе другого. **Ануїтет** — різновид довічної державної позики, згідно з умов якої кредитори держави (в даному випадку сімейна пара) одержують ренту до смерті останнього з них. При цьому виплати одному з подружжя починаються лише після смерті другого і продовжуються до його кончини, іншими словами, — переходять йому (їй) у неоподатковувану спадщину. Аналогічним чином переходять у спадщину чоловікові (жінці) або родичу по прямій лінії виплати зі страхування життя.

Неоподатковуваний мінімум для подружжя, нащадків по прямій лінії та батьків становить 275 тис. євро (для непрацевдатних — 300 тис. євро), для братів і сестер — 100 тис. євро. Для решти категорій спадкоємців оподатковується спадщина вартістю вище 10 тис. євро. Ставки податку в діапазоні від 5 до 60 % диференційовані за двома ознаками: залежно від вартості майна та за трьома ступенями споріднення спадкоємців.

Оригінальною рисою оподаткування спадщини у Франції є несподівана для даного виду податку екологічна, природоохоронна спрямованість. Так, на 75 % знижується рівень опода-

⁸⁸ Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Комп'ютер прес, 2004. - 300 с. // <http://www.vuzlib.net/taz_zk/7.htm>

ткування, якщо в спадщину переходять ліси, лісопосадки, а також земельна власність, передана в довгострокову оренду.

Податок на заробітну плату стягується на основі річного фонду оплати праці (ФОП) певного працівника в грошовій і натуральній формах. Установлена прогресивна шкала оподаткування: при річному обсязі ФОП до 35 900 євро — 4,5 %; від 35 901 до 71 700 євро — 8,5 %; понад 71 700 євро — 13,5 %.

Податок на розвиток професійної освіти (учнівство) справляється на базі річного ФОП за ставкою 0,5 % і надбавкою 0,1 %.

Цільовий збір на професійну підготовку в розмірі 1,2 % річного ФОП кожного працівника встановлено з метою фінансування професійної (пере)підготовки на всіх приватних підприємствах, де кількість працюючих перевищує 10 осіб. При використанні тимчасової робочої сили ставка збільшується до 2 % ФОП. Крім того, справляється додатковий збір (0,3 % річного ФОП), який призначено для професійної підготовки молоді.

Збором на будівництво житла обкладається річний обсяг ФОП, ставка збору — 0,65 % ФОП кожного працюючого. Якщо працівників більше 10, роботодавець зобов'язаний брати участь у фінансуванні житлового будівництва у формі позик або прямих інвестицій.

Реєстраційні податки і гербові збори збирають при оформленні прав власності в момент переходу власності від одної особи до іншої. Податок (збір) справляється при добровільному або за рішенням суду продажу, перепродажу, переуступці майна. Ставки диференційовані залежно від характеру і вартості угоди: при передачі прав власності на майно — від 13,4 до 15,4 %; при передачі частки участі — 1—4,8 %; при реєстрації створеної компанії — 1 %. У деяких випадках реєстраційний податок справляється за фіксованою ставкою в євро.

Навіть такі скромні платежі як реєстраційний податок чи гербовий збір мають не тільки фіскальне значення, й можуть бути пристосованими для виконання регулюючої соціально-економічної ролі. Так, у Франції явно заохочувальний характер має зменшення ставки реєстраційного збору при продажу житлового будинку за умови, що він не буде перепроданий протягом трьох місяців. Понижені ставки поширюються також на угоди з купівлі лісних насаджень і власності, яка призначена для сільськогосподарського виробництва; на нерухомість, продану суспільним і релігійним організаціям, тощо. Повністю звільнені від сплати реєстраційного збору придбання, які зроблені центральними і місцевими органами державної влади, науковими установами та освітніми закладами, благодійними організаціями.

Податок на автотранспортні засоби, що знаходяться у власності юридичних осіб (за винятком автомобілів, які використовуються з виробничими цілями або старші 10 років). Рівень ставок залежить від потужності двигуна. Податок на автотранспортні засоби, вага яких перевищує 16 т, справляється за шкалою фіксованих ставок у межах від 50 до 3600 євро. Існує альтернативний режим сплати: щоквартально, щоденно в розмірі 1/25 щоквартальної ставки, у момент перетину митного кордону (для автомобілів, зареєстрованих за кордоном).

Місцеві податки і збори. Законом «Про права і свободи комун, департаментів, регіонів» від 2 березня 1982 р. урегульовано розмежування повноважень, розподіл фінансових ресурсів між органами державної та місцевої влади, адміністративну організацію регіонів, форми співробітництва між різними територіальними структурами. У результаті деякої децентралізації управління питома вага місцевих бюджетів досягла 60 % загального обсягу бюджетних коштів держави. При формуванні місцевих бюджетів відповідні органи влади самостійно визначають ставки податків, на які поширена їхня компетенція, але в межах встановленого актом Національних зборів (парламентом Франції) максимального рівня.

Система місцевих податків і зборів передбачає наявність 16 платежів:

- *земельний податок на забудовані ділянки;*
- *земельний податок на незабудовані ділянки;*
- *податок (збір) на прибирання територій;*
- *податок на житло;*
- *професійний податок;*

- збір на утримання сільськогосподарської палати;
- збір на утримання торгово-промислової палати;
- збір на утримання палати ремесел;
- місцевий збір на освоєння рудників;
- збір на установку електроосвітлення;
- збір за обладнання, яке використовується;
- податок на продаж будівель;
- збір з автотранспортних засобів;
- податок на перевищення допустимого ліміту щільності забудови;
- податок на перевищення ліміту зайнятості території;
- збір на озеленення.

Земельним податком на забудовані ділянки оподатковується 50 % кадастрової або орендної вартості нерухомості та земельних ділянок, призначених для промислового і комерційного використання. Звільнені від податку: державна власність; будівлі сільськогосподарського призначення; житлові будинки і квартири, що належать фізичним особам, старшим за 75 років, а також особам, які одержують допомоги з соціальних фондів або виплати по інвалідності.

Земельний податок на незабудовані ділянки справляється на підставі 80 % кадастрової або орендної вартості ділянки під забудову, а також полів, лісів і боліт, які знаходяться в приватній власності. Від даного податку повністю звільнені державні землі, тимчасово — площі зі штучними лісонасадженнями (вірогідно до моменту комерційної експлуатації лісу) та деякі інші.

Податок на житло сплачують власники і/або орендарі житлових приміщень (будинків і квартир). Малозабезпечені повністю або частково звільнюються від даного податку.

Ставки земельного податку і податку на житло визначаються кожним органом місцевого самоуправління зокрема, але не можуть перевищувати більше ніж у 2,5 рази середню ставку попереднього року на регіональному або загальнонаціональному рівні.

Професійний податок (промисловий податок) (taxe professionnelle) накладається на осіб, за роботу яких заробітна плата безпосередньо не виплачується. Найбільш численна категорія платників даного податку — так звані особи вільних професій (письменники, журналісти, художники, артисти тощо, крім медичних сестер і доглядальниць, а також власників автомобілів, зайнятих візникуванням). Ставка податку визначається кожною адміністративно-територіальною одиницею окремо в залежності від двох критеріїв: від оціночної вартості приміщення, котре платник використовує для своєї діяльності, та величини доходу платника. Ставка професійного податку не може перевищувати 3,5 % суми доданої вартості, створеної платником протягом року. Додана вартість визначається як різниця між сумою одержаного доходу і затратами в поточних цінах, пов'язаними з професійною діяльністю. Можливі різні знижки залежно від стану використовуваних приміщень, ступеня амортизації обладнання, динаміки цін. Платник податку подає декларацію з відповідною інформацією.

Залежно від економічної кон'юнктури держава може компенсувати платнику частину податку двома способами:

- скорочення податку;
- виплата компенсації.

З метою створення робочих місць адміністративно-територіальні одиниці можуть зменшити або зовсім скасувати цей податок.

16.4. Банківська система Франції

Банківська система Франції включає два рівні:

- центральний банк (Банк Франції);
- банки.

Банк Франції (Banque de France), що є одним із найстарших у Європі центральних банків, засновано в 1800 році Наполеоном Бонапартом як приватну акціонерну компанію. У 1803 році Банк Франції отримав монополістичне право на емісію банкнот у Парижі, а з 1848 р. — в усій Франції, дане право відновлялося до 1945 року чотири рази.

До 1936 року Банк Франції управлявся Радою, що складалася з 15 «регентів». У 1936 році вона була замінена на Генеральну раду, що включала вже 20 директорів. Відповідно до закону від 2 грудня 1945 року, Банк Франції націоналізовано — його акції викуплено в обмін на державні облигації, внаслідок чого дотепер за ним зберігається статус державної установи.

До 1992 року Банк Франції підпорядковувався міністерству фінансів та економіки (керуючого та двох заступників призначав Президент, а 12 з 15 членів Генеральної ради — міністерство). Після прийняття 4 серпня 1993 року Закону Франції «Про статут Банку Франції» центральна банківська установа країни одержала цілковиту незалежність (зокрема, у здійсненні монетарної політики для підтримання стабільності цін), яка забезпечується в тому числі корективами Статуту Банку Франції:

- *Банк Франції* відповідає за розроблення й реалізацію монетарної політики з метою забезпечення стабільності цін;

- *рішення приймаються колегіально* Радою з монетарної політики, що складається з 9 осіб, незалежність думок яких гарантується положеннями Статуту про їхнє призначення й строки повноважень;

- *членам Ради з монетарної політики* заборонено запитувати думку або додержуватися вказівок уряду в цій царині з метою забезпечення незалежного статусу.

Взаємовідносини Банку Франції з усіма гілками влади - Президентом, Парламентом та урядом - будуються на принципах співпраці та чіткого розмежування повноважень і відповідальності, що досягається таким шляхом:

- призначення голови банку на два терміни по чотири роки;
- призначення складу Ради банку;
- затвердження величини статутного капіталу;
- доповідь голови банку про діяльність банку;
- надання інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Незважаючи на відносну незалежність Банку Франції в розробці й реалізації монетарної політики, питаннями визначення режиму обмінного курсу й паритету франка (до введення в 2002 році євро) опікувався уряд. Банк Франції лише регулював співвідношення франка й іноземних валют від імені держави й у межах загальних напрямів монетарної політики. **Головною метою** монетарної політики Франції з 1994 року виступало підтримання показника рівня інфляції, що дозволяє віднести Францію до країн, що реалізують політику таргетування інфляції.

таргетування інфляції включає такі елементи:

- 1) *середньострокова декларація* досягнення конкретних показників інфляції;
- 2) *включення цільових параметрів* інфляції до довгострокової концепції розвитку країни;
- 3) *зниження ролі проміжних показників*, наприклад, зростання грошової маси, у загальній стратегії досягнення оптимального рівня інфляції;
- 4) *прозорість довгострокової монетарної політики*, гласність поточних завдань і планів;
- 5) *збільшення підзвітності Центрального банку* для досягнень цільових рівнів інфляції.

Основні інструменти Банку Франції:

- 1) *регулювання процентних ставок*, динаміка яких безпосередньо впливає на динаміку валютного курсу й кількість грошей в обігу. Механізм регулювання процентних ставок засновано на кредитних інтервенціях на міжбанківському ринку через кредитні аукціони або під заставу векселів на строк 5-10 днів;

- 2) *валютні інтервенції*. Органи монетарного регулювання можуть проводити інтервенції на валютному ринку з різними цілями, у тому числі для підтримки обмінного курсу й досягнення бажаного рівня міжнародних резервів;

- 3) *маневрування нормами обов'язкових резервів* (запроваджено у квітні 1971 року);

4) операції на відкритому ринку.

Структура Банку Франції містить дві ради:

- Рада з монетарної політики;
- Генеральна рада.

До компетенції *Ради з монетарної політики* входить розроблення монетарної тактики й стратегії держави, визначення основних грошових агрегатів та інших показників, що забезпечують досягнення кінцевих цілей монетарної політики. Рада з монетарної політики складається з восьми членів, яких призначає Рада міністрів, і голови, функції якого виконує керуючий Банком.

Оперативною діяльністю Банку Франції керує *Генеральна рада*, яка займається кадровими питаннями, визначенням прибутку Банку тощо. Організаційно до Генеральної ради входять Рада з монетарної політики, представники Ради міністрів, казначейства та інших структур.

Присутність Банку Франції в регіонах була обмежена до середини XIX ст. (15 відділень), на початок XX ст. нараховується 160 відділень, а у 1928 році — 258, ця кількість залишалася незмінною протягом більше 40 років. Мережі територіальних установ Банку Франції торкнулися дві хвили змін: на початку 1970-х років закрито 27 відділень і відкрито два; наприкінці 1980-х років ліквідовано 23 і створене одне відділення. Зміни спричинили такі *фактори*:

- посилення ролі Банку Франції як центрального банку й усунення функції операцій безпосереднього кредитування в результаті скасування прямого обліку векселів підприємств у 1970 році;
- подальше вдосконалювання техніки рефінансування кредитних установ і його централізації внаслідок поступового скасування переобліку векселів Банком Франції у період за 1970-1986 роки;
- зміни, що торкнулися каналів обігу наявних банкнот у зв'язку з централізацією транспортування грошей з метою підвищення їхньої безпеки й зниження витрат, а також розвитку безготівкових розрахунків в умовах комп'ютеризації сфери грошового обігу.

Усі територіальні установи Банку Франції мають однаковий юридичний статус. У результаті реструктуризації, яку проведено наприкінці 1980-х років, розбіжності між територіальними установами та їхніми конторами було усунено. Контори, які не було закрито, перетворено на територіальні установи. Директор територіальної установи призначається керуючим Банку й спирається на консультативну раду, що включає від 6 до 17 членів.

Штатний розклад територіальних установ Банку Франції є різноманітним: від 10 співробітників у невеликих до 256 службовців у найбільшій установі, яка розташована у Ліоні. З 211 територіальних установ Банку Франції у 68 працюють менше 20 співробітників, у 83 — від 20 до 40, в 45—40-80, в 15 — більше 80 чоловік.

Теоретично кожна територіальна установа повинна виконувати всі функції, властиві мережі філій, на практиці участь кожної територіальної установи в значній мірі залежить від місцевих умов.

Організаційно мережа територіальних установ Банку Франції побудована за географічним принципом. Кожна територіальна установа діє у своїй географічній зоні, що збігається з кордонами адміністративних одиниць (департаментів і округів). Ураховуються розміри території: у 66 департаментах функціонує кілька територіальних установ, а в 30 — по одній.

Функціональними принципами побудови мережі територіальних установ Банку Франції є їхня профільна спеціалізація й орієнтація на конкретні напрями діяльності:

- управління готівковим і безготівковим грошовим обігом і системами розрахунків;
- управління іноземними операціями (у тому числі, участь у роботі над платіжним балансом);
- нагляд за банківською системою й контроль за ризиками;
- збір, аналіз даних і підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів щодо компаній, які не належать до фінансового сектору економіки;
- підготовка й поширення статистичних матеріалів, економічних, фінансових і грошово-кредитних оглядів;

• обробка відомостей про заборгованість фізичних осіб, управління клієнтурою, забезпечення функціонування інформаційного вікна «Інфобанк» («Infobanque»).

З метою поліпшення функціонування банківської системи й зміцнення довіри між комерційними банками Банк Франції створив централізовані служби, які пропонують для колективного користування *інформаційні бази даних*, до найбільших із них належать такі:

- *банківська картотека підприємств*;
- *картотека банківських рахунків (FICOBA)*;
- *національна картотека чеків, що не відповідають законодавству*;
- *національна картотека неповернених кредитів, які надано приватним особам для непрофесійних цілей*.

Банківська картотека підприємств (телекомунікаційний доступ надано з 1982 року) обслуговує інформаційні потреби Банку Франції та фінансово-кредитних інститутів, що дає змогу самостійно систематизувати боргові вимоги до господарських суб'єктів (більше 2 млн підприємств і 1 млн керівників).

Картотека банківських рахунків (FICOBA) створена Головним податковим управлінням для виявлення рахунків, що належать особам, позбавленим права виставляти чеки (більше 1,2 млн таких осіб).

Національна картотека чеків, що не відповідають законодавству, концентрує декларації про вкрадені чи загублені чеки, про банківські реквізити закритих або арештованих рахунків (більше 3,5 млн декларацій про крадіжку або втрату чеків, 2,2 млн рахунків із заборорою виставляти чеки); щорічно отримується більше 15 млн запитів.

Національна картотека неповернених кредитів, які надано приватним особам для непрофесійних цілей, допомагає кредитним установам оцінити труднощі, з якими вони стикаються при поверненні кредиту. Реєструються лише неплатежі основного боржника, що відповідають високому ступеню заборгованості (більше 1,5 млн боржників).

Банки до 1945 року однаковою мірою могли здійснювати обліково-позикові та інвестиційні операції, проте на практиці відбувалась спеціалізація у тій або іншій мірі. Згідно із законом від 2 грудня 1945 року, комерційні банки поділялися на *депозитні, ділові* (за характером діяльності інвестиційні) та банки довгострокового кредиту.

Зазначеним законом, а також доповненням до нього від 17 травня 1946 року визначалися межі пасивних і активних операцій депозитних і ділових банків. *Депозитні банки* мали право приймати вклади до запитання від клієнтів без обмеження, а *строкові вклади* — строком не більш як на два роки. Для *ділових банків*, основною функцією яких була засновницько-емісійна діяльність, закон передбачав прийняття строкових вкладів строком на два роки й більше. Залучення безстрокових вкладів обмежувалося певним колом вкладників. Ділові банки мали право приймати вклади від підприємств, з якими вони були пов'язані по лінії засновницько-емісійної діяльності, а також від акціонерів цих підприємств і своїх службовців.

Обмеження активних операцій полягали в тому, що депозитні банки не мали права використовувати вклади для участі в капіталі торговельно-промислових підприємств і вкладати в нерухомість (крім випадків, якщо на це був дозвіл Національної кредитної ради). Депозитні банки могли брати участь у формуванні капіталу торговельно-промислових та інших підприємств тільки за рахунок власного капіталу. При цьому їхня частка в капіталі торговельно-промислових підприємств (крім банків і фінансових установ) не повинна була перевищувати 10 % суми власного капіталу таких підприємств, а обсяг використання банком власного капіталу в таких операціях не міг перевищувати 75 % його загальної суми.

Банківська реформа 1966—1967 років дещо послабила ці обмеження. Депозитним банкам було дозволено приймати строкові вклади строком більш як на два роки, для ділових банків було скасовано обмеження на прийняття безстрокових вкладів. Частку участі депозитних банків у формуванні власного капіталу торговельно-промислових підприємств було підвищено з 10 до 20 %. Для цих операцій вони могли тепер використовувати не 75 % власного капіталу, а всю його суму. Максимальний строк кредитів депозитних банків було підвищено до сіми років.

Оскільки реформа не усунула всіх обмежень у діяльності депозитних банків, вони продовжували стримувати активність і конкурентоспроможність банків як усередині країни, так і на міжнародних ринках позикових капіталів, де діяльність банків інших країн була ширшою. У 1981 році майже все банки Франції були націоналізовані, проте в 1984 році розподіл банків на депозитні, ділові й банки середньо- та довгострокового кредиту було скасовано й запроваджено статус універсалізації комерційних банків, розпочато процес приватизації.

У сучасній структурі банків можна виділити такі групи:

- *універсальні;*
- *інвестиційні;*
- *кооперативні;*
- *зовнішньоторговельні (зовнішньоекономічні).*

Універсальні банки, як правило, мають форму акціонерних підприємств; *основними операціями* виступають: залучення депозитів; здійснення 142 видів кредитних операцій; управління грошовими коштами (довірчі операції). Головними функціями універсальних банків є: *формування ресурсів; управління власними активами; управління платіжними коштами; виконання міжбанківських операцій; надання фінансових та інших послуг.*

Інвестиційні банки надають кредити підприємствам для фінансування їхніх вкладень і здійснюють довгострокові й середньострокові операції. До цієї категорії банків належать:

1) *банки, що спеціалізуються на фінансових консультаціях, управлінні активами, а також міжнародному переміщенні капіталів французьких підприємств;*

2) *промислові банки:*

- ділові банки, які беруть участь у діяльності підприємств;
- довгострокового й середньострокового кредиту, що видають позики й збирають внески для вкладення коштів у підприємства.

Кооперативні банки (банки взаємного кредиту) спеціалізуються на кредитуванні дрібних і середніх підприємств, які зазнають труднощів під час одержання кредитів.

Великими банками створено провінційні кредитні установи — **регіональні банки розвитку**. Вони користуються державними гарантіями, беруть участь у капіталах місцевих підприємств, надають їм кредити строком на 5-15 років, але їхня кількість неухильно скорочується. Призначення банків розвитку — об'єднання суспільних або приватних фондів для фінансування операцій, які не можуть бути рентабельними в короткий строк.

Для підвищення конкурентоспроможності банки проводять масовану інформатизацію своїх послуг і використовують кредитні картки замість більш дорогих в обслуговуванні чеків. Щоб підвищити стабільність, банки збільшують власні фонди. Деякі з них вступають у партнерські відносини зі страховими компаніями; з метою диверсифікації діяльності й розширення клієнтури багато банків створюють філії, що спеціалізуються на страхуванні життя.

У середині 1990-х років французькі банки активно пристосовувались до викликів, які спричинили перехід до єдиної європейської валюти й формування єврозони. У результаті хвилі злиттів у Франції виникли потужні універсальні банки світового рівня («велика п'ятірка»): «Credit Agricole SA», «BNP Paribas», «Credit Mutuel Centre Est Europe», «Societe Generale», «Groupe Banque Populaire», на які припадає 77 % активів національної банківської системи, більше 82 % депозитів і 74 % кредитів.

«Credit Agricole» після поглинання у 2003 році «Credit Lyonnais» вийшов на передові позиції: за величиною власного капіталу є першим у Франції, другим у Європі й п'ятим у світі. У Франції в нього налічується більше 9,1 тис. агентств, 21 млн клієнтів - фізичних і юридичних осіб; він контролює чверть національного банківського роздрібного ринку. Крім того, «Credit Agricole» лідирує у Франції у сфері управління активами, іпотечного кредитування, страхування життя.

Провідні французькі банки - члени світового клубу найбільших кредитних установ. Серед 25 перших банків світу два французьких. Але, по-перше, це небагато: британських банків — три, німецьких - чотири. По-друге, французькі банки поки відстають від конкурентів за

окремими показниками: нижчий рівень біржової капіталізації; переважаючи у роздрібних операцій, у той же час уступають (насамперед, основним американським банкам) за масштабами інвестиційного фінансування.

Усвідомлення недостатньої «критичної маси» змушує французькі банки діяти в напрямку інтернаціоналізації. Процес виносу діяльності за кордон розпочався у середині 1980-х років, коли банки намагалися у такий спосіб відновити спадаючу прибутковість, а також заявити про себе як про активні універсальні кредитні інститути на основних фінансових майданчиках світу. Особливо інтенсивна інтернаціоналізація банківської діяльності почалася у середині 1990-х років — у цей час французькі промислові компанії масово рушили за межі своєї країни, а банки пішли за клієнтами, забезпечуючи фінансовий супровід їхніх закордонних операцій (на початку XXI століття французький банківський сектор здійснював за кордоном майже 20 % операцій).

Французькі банки здійснюють зарубіжну діяльність у 85 країнах світу; основна частина припадає на територію «старого» ЄС, перш за все на Великобританію, Німеччину, Іспанію, Італію. Зараз французька закордонна банківська мережа посідає третє місце у світі за величиною, причому вона продовжує зростати. У 2000 році французькі кредитні установи розташовували за кордоном 227 філій і 316 дочірніх компаній. У 2005 році кількість філій трохи зменшилася (до 191), проте дочірніх компаній стало більше у 2,1 раза — 708. 80 % закордонних активів припадає на «велику п'ятірку». Зокрема, у 2005 році «Credit Agricole» одержав від закордонних операцій 35 % чистого прибутку, а протягом 2008 року планувалося підняти цей показник до 50 %.

Фінансова інфраструктура Франції представлена спеціальними фінансово-кредитними інститутами, до яких належать:

- *ощадні каси;*
- *Національна ощадна каса;*
- *Депозитно-ощадна каса;*
- *«Національний кредит» («Креді Національ»);*
- *Банк зовнішньої торгівлі;*
- *«Креді Фонсьє де Франс»;*
- *кооперативні кредитні установи;*
- *каси муніципального кредиту;*
- *фінансові та страхові компанії;*
- *пенсійні фонди.*

Ощадні каси, відповідно до закону від 1983 року, визначаються як кредитні установи, які не мають на меті отримання прибутку. З 1971 року ощадкаси вповноважені видавати позики приватним особам, а з 1978 року — чекові книжки. Існує 440 ординарних ощадкас, що здійснюють операції у своїх географічних секторах. У Франції діє мережа національних ощадкас під егідою державної поштової організації. Державні ощадкаси надають три види послуг: рахунку по ощадних книжках, термінові бони й поштові чеки.

Особливостями ощадної справи у Франції виступають:

- *поєднання приватних ощадкас і Державної національної ощадкаси*, які конкурують між собою, а також із банками, Управлінням поштових чеків, іншими кредитними установами;
- *ощадкаси зобов'язані передавати залучені внески* не центральному банку для покриття дефіциту державного бюджету, а Депозитно-ощадній касі.

Депозитно-ощадна каса створена в 1916 році для управління коштами державної Національної каси, яка об'єднує каси при поштових відділеннях, а також коштами приватних ощадних кас. Власні ресурси, якщо вони перевищують необхідний резерв, ощадні каси передають Депозитно-ощадній касі (що формує до 80 % капіталу), джерелом ресурсів якої є також кошти страхових компаній і пенсійних фондів. Ці кошти вона вкладає в облігації державних позик і казначейські векселі, а також використовує для надання позик місцевим органам вла-

ди, державним підприємствам і для переобліку середньострокових зобов'язань іншим кредитним установам, зокрема, «Креді Національ».

«Національний кредит» («Креді Національ») - акціонерний банк (державі належить частина акцій); акціонери - промислові компанії, банки й приватні особи, але діяльність банку контролює держава. Крім власного капіталу його пасиви складаються з позичкових коштів, залучених у результаті випуску облігацій, і позик казначейства. Основними активними операціями Національного кредиту є надання середньо- і довгострокових кредитів державним і приватним підприємствам, а також гарантій, завдяки яким зобов'язання боржників можуть бути враховані кредиторами прямо й опосередковано (через доручення інших кредитних органів) у Банку Франції. З 1950 року «Національний кредит» бере активну участь у кредитуванні експорту, надаючи середньо- і довгострокові кредити. Довгострокове кредитування він здійснює разом із Банком зовнішньої торгівлі.

Банк зовнішньої торгівлі - державний акціонерний банк, акціонерами якого є державні кредитні установи. Він виконує функції, пов'язані із кредитуванням експорту. Найважливішими з них є безпосереднє кредитування зовнішньої торгівлі та надання гарантій щодо експортних кредитів, що значно полегшує облік векселів у «Національному кредиті» і Банку Франції. Своїми операціями Банк зовнішньої торгівлі сприяє розширенню експорту.

«Креді Фонсьє де Франс», який засновано у 1852 році, спеціалізується на наданні іпотечних позик. За формою організації він є приватним акціонерним банком, але керуючий банком і його заступник призначаються державою. Капітал банку складається з акціонерного й позичкового, який мобілізується через випуск облігацій. Основне місце в активних операціях належить середньо- і довгостроковим позикам будівельним компаніям і землевласникам на промислове й житлове будівництво; позики місцевим органам влади. Через дочірній банк (Субконтору підприємств) він кредитує приватне будівництво.

Кооперативні кредитні установи налічують 192 установи й 11 214 відділень. За сумою активів перші два місяці посідають кредитні кооперативи, які об'єднані Національною касою сільськогосподарського кредиту й Центральною касою народних банків, які мають 135 банків і 7268 відділень, або відповідно 70 % усієї кількості кооперативних банків.

Основна частка кредитування сільського господарства припадає на спеціальні кредитні установи - кредитні кооперативи, або каси сільськогосподарського кредиту. Перші такі каси виникли у 1894 р. Організація сільськогосподарської кредитної кооперації має триступеневу систему; її основою є місцеві каси, які об'єднуються в регіональні. У 1986 р. налічувалося 95 регіональних і 5688 місцевих кас, а на сьогоднішній день — 100 регіональних і 300 місцевих кас (внаслідок концентрації). Вищою ланкою є *Національна каса сільськогосподарського кредиту*, яка контролює діяльність регіональних і місцевих кас і перебуває під контролем держави. Ресурси місцевих кредитних кооперативів складаються із вкладів членів і осіб, які не є членами кооперативів. Кредити надаються тільки членам кооперативів.

Національна каса сільськогосподарського кредиту є фінансово-адміністративною державною організацією; її кошти складаються з капіталу, який мобілізується через випуск облігацій, вільних коштів регіональних кас, кредитів держави й позик Банку Франції, одержаних за рахунок переобліку коротко- і середньострокових зобов'язань членів кредитних кооперативів. До активних операцій цієї каси належать операції з надання позик регіональним касам.

Кредитні кооперативи, що об'єднують дрібних промисловців і торговців, називають народними (популярними) банками. Перший такий банк засновано в 1878 році. У 1917 році прийнято закон, що встановлював єдиний порядок створення цих банків. Спочатку народні банки функціонували як ізольовані кредитні установи. В 1921 р. для централізації частки грошових резервів народних банків і координації їх діяльності створено *Центральну касу народних банків*. Державний контроль за діяльністю народних банків здійснювався такими самими методами, що й контроль за діяльністю приватних банків. Діяльність Центральної каси народних банків після Другої світової війни контролює також представник держави, якого призначає

міністерство фінансів країни. Центральна каса народних банків управляє вільними коштами народних банків, надає їм позики, є розрахунковим центром і виконує інші операції.

Після Другої світової війни набули розвитку фінансові компанії, які спеціалізуються на фінансуванні окремих галузей (електроенергетичної та інших енергетичних галузей, автошляхового будівництва тощо) і регіонів країни, лізингові компанії, а також компанії, які фінансують продаж споживчих товарів у кредит (більше 1000 фінансових компаній). *Каси муніципального кредиту (21 установа)* не мають істотного значення у банківській системі Франції; їхні активи становили в тому ж році 0,1 % активів усіх кредитно-фінансових установ.

Як впливає з характеристики наведених спеціальних фінансово-кредитних інститутів, провідна роль належить установам, що спеціалізуються на вкладанні коштів у цінні папери. У Франції ці установи поділяються на дві категорії — інвестиційні товариства зі змінним капіталом (СІКАВ) та інститути спільного інвестування, які поділяються на наступні категорії:

- *установи, діяльність яких спрямована на роботу з акціями;*
- *заклади, орієнтовані на роботу з облігаціями та подібними борговими зобов'язаннями;*
- *установи, що спеціалізуються на короткострокових вкладах;*
- *багатопрофільні установи;*
- *гарантовані (власники таких установ гарантують вкладникам обумовлений в угоді результат).*

Франція традиційно має потужну банківську систему — так склалося історично. Банківський капітал довгий час випереджав у розвитку промисловий, однак зараз співвідношення складається на користь другого; але кредитні установи, як і раніше, залишаються найважливішою складовою національної економіки. Хоча в даній сфері виробляється всього 5 % ВВП Франції, це один з основних елементів національного господарства. Саме діяльність банківських структур забезпечує нагромадження коштів і їхнє інвестування в ті галузі економіки, які відчувають потребу у фінансах.

На 1 січня 2006 року у Франції налічувалося 882 фінансово-кредитні установи, де було зайнято більше 300 тис. осіб. Фінансово-кредитні установи мають потужну мережу, яка складається з понад 27 тис. відділень усередині країни та за її межами; контролювали активи на суму, що перевищує 5,1 млрд євро⁸⁹. Банківський сектор Франції складається із приблизно 900 кредитних інститутів із чистим прибутком близько 100 млрд євро (155 млрд дол.) у 2006 році, показавши зростання на 7 % у порівнянні з попереднім роком. Загальні активи комерційних банків становили 267 млрд дол. у 2007 році. Світова фінансова криза боляче позначилась на фінансовій системі Франції. З метою стабілізації французький уряд планує вкласти 10,5 млрд євро у банківську систему країни.

Паризька фондова біржа була лідируючою фондовою біржею. У 2000 році відбулось злиття Паризької, Амстердамської, Лісабонської й Брюссельської фондової біржі, з'явився Euronext NV. У 2007 році NYSE Group і Euronext NV злились у NYSE Euronext. Капіталізація фондового ринку становить 2,771 трлн дол. (станом на 31.12.2007). **Агентство з фінансового ринку (Autorite des Marches Financiers (AMF))** — фінансовий регулятор французького фондового ринку, який було створено в 2003 році шляхом об'єднання Комісії з біржових операцій (Commission des Operations de Bourse (COB)), Ради з фінансових ринків (Conseil des Marches Financiers (CMF)) і Ради з упорядкування фінансового управління (CDGF). Агентство з фінансового ринку — незалежна державна установа, що користується фінансовою автономією, яка відповідає за правильне функціонування ринків і захисту заощаджень, які інвестовані у фінансові інструменти.

Страховання. У 2006 році бруто-внески становили 251 млрд дол. (зростання на 10,5 % у порівнянні з 2005 році). На страхування життя припадає 178 млрд дол. Страховий ринок контролюється банківсько-страховими об'єднаннями. **Комісія з контролю за страхування (Commission de Controle des Assurances (CCA))** — регуляторний орган, який наглядає за по-

⁸⁹

Островская Е.

На

банковских

аллеях

//

<http://www.expert.ru/printissues/countries/2006/06/na_bankovskih_alleyah>

ведінкою страхових компаній. Страхові компанії напряму не регулюються Комісією з контролю за страхуванням, яка не має права видавати ліцензії або здійснювати інше регулювання, що здійснюється Міністерством фінансів (Казначейством) після консультацій із даною Комісією, котра повинна доповідати Міністерству про дії, які шкодять конкуренції.

Управління активами здійснюють 500 компаній, п'ять французьких фірм входять до 25 найкращих компаній з управління активами, разом вони управляють активами на загальну 2,6 трлн євро, 40 % — через іноземні філії. У 2006 році французький ринок управління активами зріс на 14 % — до 2,45 трлн євро.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Франції рейтинг A-1 у короткостроковій перспективі, проте незадовільний стан державних фінансів може збільшити навантаження на національну економіку в середньостроковій перспективі.

16.5. Фінанси суб'єктів господарювання Франції

Державні підприємства відіграють важливу роль у функціонування національної економічної системи Франції. Незважаючи на наявність ефективного приватного сектору (який налічує близько 2,5 млн. компаній⁹⁰), значний обсяг господарської діяльності здійснюють державні підприємства. На державний сектор економіки припадає близько 10 % ВВП, більше 25 % інвестицій, у ньому працюють приблизно 15 % зайнятого населення. Державні підприємства зосереджені в енергетиці (вугільна, нафтова, газова й енергетична промисловість), сфері головних споживачів енергії (практично всі види транспорту), а також у найбільш динамічних і нових галузях (аеронавтика, електроніка, хімія). Вони розробляють автономні бюджети або фінансові кошториси. Контроль із боку парламенту за ними незначний. «Золота акція» дозволяє уряду брати активну участь в управлінні приватизованими підприємствами. Відповідно до Статуту, державні підприємства мають право укладати контракти, відповідати за своїми зобов'язаннями, розподіляти прибуток, ухвалювати рішення щодо інвестування.

На приватний сектор припадає 51 % витрат Франції на НДДКР. Щорічний бюджет на НДДКР державного сектору становить приблизно 12 млрд дол., 80 % якого розподіляється між державними дослідними закладами і квазі-незалежними дослідними інститутами. 5 % надається університетським дослідженням, 5 % розподіляється дослідницьким міністерством у відповідності до проведених конкурсів. 10 % розподіляється між дослідницькими програмами, які проводяться державними департаментами. У 2007 році кількість задіяного персоналу в НДДКР досягла 437 000 осіб.

Ресурси державного сектору формуються з різних джерел: 1) *довгострокових кредитів, внутрішніх і зовнішніх позик, отриманих на грошовому ринку* — 57 %; 2) *власних коштів* — 25 %; 3) *безповоротних дотацій і субсидій із державного бюджету* — 18 %.

Дефіцит державних підприємств покривається безповоротними субсидіями та дотаціями, а також кредитами з бюджету та спеціальних фондів.

16.6. Фінанси домогосподарств Франції

На найбідніші 10 % домогосподарств Франції припадає 3 % доходу, на найбагатші 10 %—24,8 %; коефіцієнт Джині дорівнює 32,7.

Система охорони здоров'я. Право на здоров'я гарантовано Конституцією Франції. Відповідальність за впровадження політики з охорони здоров'я покладено на центральний уряд. Система охорони здоров'я складається із приватних і державних лікарень. Державні заклади представлені місцевими, регіональними й дослідними лікарнями. Приватні лікарні включають комерційні й безкоштовні заклади. Система медичного страхування була запроваджена в 1945 році з метою гарантування всім громадянам вільного доступу до медичних послуг неза-

⁹⁰ <<http://en.wikipedia.org/wiki/France>>

лежно від рівня доходу. Система обов'язкового медичного страхування складається з різноманітних послуг. У 2005 році система медичного страхування покривала 77,3 % всіх видатків на охорону здоров'я. На додаткові страхові заклади (взаємні компанії з медичного страхування, страхові компанії й провідні заклади) припадало 12 % видатків, на домогосподарства — 8,7; центральний і місцевий уряд — 2 %.

У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 273 млрд дол. (11,7 % від ВВП); на душу населення припадало приблизно 2 507 дол. Система охорони здоров'я фінансується за рахунок працюючого населення. Працівники сплачують приблизно 20 % заробітку (самозайняте населення навіть більше).

Соціальне страхування. Французький уряд надає соціальну допомогу у вигляді пенсійного забезпечення, працевлаштування й медичного страхування. Загальна схема соціального страхування покриває більшість населення, включаючи найманих працівників приватного сектору й пенсіонерів. У 1999 році було запроваджене універсальне медичне страхування.

Французький уряд запроваджує різноманітні заходи з метою стимулювання працевлаштування. Робочий тиждень триває 35 годин на більшості підприємств. Перший робочий контракт (Contrat Premiere Embauche (CPE)) стосується підприємств із більше ніж 20 робітниками молодше 26 років. Відповідно до цієї системи працедавці можуть платити менші соціальні видатки протягом трьох років і мають право звільнити без пояснення робітників протягом перших двох років контракту. Наймані працівники у випадку звільненні мають право на отримання державної допомоги й фінансової компенсації від працедавця.

Малому бізнесу надаються стимули у вигляді податкових пільг. Новий трудовий контракт (Contrat Nouvelle Embauche (CNE)) надається мікропідприємствам із більше ніж 20 робітниками й передбачає зменшення відрахувань до закладів соціального страхування. Відповідно до цих контрактів звільнені працівники отримують державну допомогу.

Французька пенсійна система передбачає широке коло соціальних пільг. Загальна схема (regime general) покриває більшість працівників приватного сектору. Відрахування із заробітної плати на пенсійне забезпечення здійснюються спільно працівниками й працедавцями. Старіння нації призведе до збільшення витрат на пенсії до 4 % ВВП у 2050 році.

Система освіти. У Франції базова освіта є обов'язковою, вона складається з початкової, середньої й вищої освіти. Перші три роки навчання (CP: cours preparatoire і CE1/CE2: cours elementaire 1 і 2) надають базові навички. Інший рівень (CM1/CM2: cours moven 1 і 2) передбачено для навчання дітей до кінця початкової школи.

Середня освіта поділена на дві послідовні стадії (цикли). З 11 до 15 років майже всі діти навчаються в коледжі (клас 6 по клас 3). У французькій системі класи пронумеровані з 12 (перший рік навчання) до 1 (останній рік навчання), коледж починається з 6 класу. Після 3-го класу, останнього в коледжі, школярі переходять до загального, технічного або професійного ліцею, які готують школярів до складання бакалаврських іспитів у віці 18 років.

Вища освіта має дуалістичний характер: більшість студентів навчається у відкритих університетах; проте існують Grandes Ecoles (вищі школи) — спеціальні інститути, які фінансуються урядом із метою досягнення високої якості освіти.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Франції.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Франції.
3. Наведіть основні податки Франції.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Франції.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Франції.

Фінансова система Хорватії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Хорватії*
- *Податкова система Хорватії*
- *Банківська система Хорватії*
- *Фінанси домогосподарств Хорватії*

17.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Хорватії

Хорватія (Республіка Хорватія) (Republika Hrvatska, Hrvatska) — президентсько-парламентська республіка, яка складається з 20 графств (zupanija) і одного міста республіканського підпорядкування (grad, столиця — Загреб).

Загальна площа 56 542 км² (суша — 56 414 км², водна поверхня — 128 км²). Довжина кордонів становить 1 982 км: з Боснією і Герцеговиною — 932 км, Сербією — 241 км, Словенією — 455 км, Угорщиною — 329 км, Чорногорією — 25 км. Довжина узбережжя — 5 835 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 4,489 млн осіб. Середній вік населення становить 41 рік (для чоловіків — 39,1; для жінок — 42,8). Приріст населення дорівнює -0,052 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,42 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 75,35 року (чоловіки — 71,72; жінки — 79,18). Писемність населення — 98,1 %; витрати на освіту становлять 4,5 % ВВП (показник 2004 року). Інтернет – користувачів налічується 1,995 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 73,36 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 63,95 млрд дол. Інвестиції становлять 31,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 16 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 7 %;
- промисловість — 31,6 %;
- послуги — 61,4 %.

Трудові ресурси налічують 1,781 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 14,8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 5 %;
- промисловість — 31,3 %;
- послуги — 63,6 %.

У 2008 році експорт становив 12,36 млрд дол. FOB, імпорт — 25,84 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 141,4 млрд дол. Зовнішній борг — 53,3 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 19,5 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 2,1 млрд дол.⁹¹ Протягом 2000-2007 років хорватська економіка зростала на 4,3 % щорічно; у 2008 році темп зростання зафіксовано на рівні 4,5 %. На державу припадає 49 % видатків в економіці. Витрати на НДДКР становить 0,8 % ВВП; 55 % видатків фінансуються за рахунок державного сектору. Загальні витрати на НДДКР становлять 0,37 млрд дол. У НДДКР 85 % досліджень зосереджено в державному секторі; 15 % - у приватному секторі.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 23,71 млрд дол., видатки — 23,46 млрд дол. Внутрішній борг становить 48,9 % ВВП. Фінансова політика хорватського уряду сконцентрована на зменшенні бюджетного дефіциту: у 2007 році — 2,6 % ВВП, у 2008 році - 2,3, у 2009 році — прогнозується на рівні 1,4 %.

17.2. Податкова система Хорватії

Податкова система Хорватії містить такі основні податки:

⁹¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на додану вартість (ПДВ);
- податок з продажу нерухомості.

Податок з доходів фізичних осіб сплачується за прогресивною шкалою (табл. 17.1).

Таблиця. 17.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ХОРВАТІЇ

Річний дохід, кунів	Ставка оподаткування, %
До 38 400	15 %
38 400—96 000	25 %
96 000—268 800	35 %
більше 268 800	45 %

Прибутковий податок сплачується за ставкою 20 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) сплачується за ставками:

- **22 %** — стандартна ставка, яка стягується з більшості товарів і послуг;
- **0 %** — стягується з продажу таких товарів: хліб, молоко, ліки, продукти для імплантації, книги, наукові журнали, публічний показ фільмів.

Податок з продажу нерухомості сплачує покупець за ставкою 5 % від вартості продажу.

Мито знаходиться у межах 0-17,6 %; більшість товарів обкладаються митом у межах 0-10 %. Середня ставка для промислових товарів - 3; для сільськогосподарських товарів — 22-24 %.

17.3. Банківська система Хорватії

Хорватський центральний банк діє на основі Конституції 1990 року під контролем парламенту. Головна мета діяльності Хорватського центрального банку — підтримання цінової стабільності. Центральний банк підтримує економічну політику Республіки Хорватія на основі принципів відкритої ринкової економіки. Іншими функціями центрального банку виступають підтримка стабільності національної валюти (куни), випуск банкнот і монет, регулювання золотовалютних резервів країни; нагляд над банками й фінансовими закладами, які здійснюють операції в Хорватії.

Банківський сектор у 2006 році представлений 34 комерційними банками й п'ятьма ощадними банками, які мають 1 047 філій і відділень. Загальні активи комерційних банків становлять 14,1 млрд дол. Два лідируючих національних банки належать іноземцям і контролюють майже половину активів; іноземні банки володіють більше 90 % активів банківської системи.

Хорватське агентство нагляду над фінансовими послугами (HANFA) регулює небанківський сектор фінансових посередників, страхові компанії, лізингові компанії, компанії з управління пенсійними фондами, компанії з управління активами. Єдиний регулятор запроваджено в 2005 році. HANFA відповідає за регулювання та нагляд над бізнесовими операціями допоміжних фінансових закладів: брокерських компаній, інвестиційних і консалтингових компаній, регульованих фондових ринків, страховиків. Кооперативи, які мають справу із заощадженнями й кредитами (найбільша група небанківських фінансових посередників), у 2007 році були зобов'язані реорганізуватися в ощадні банки (відповідно до Акта «Про банки»), а кредитні союзи (відповідно до Акта «Про кредитні союзи»). Діяльність ощадних банків і кредитних союзів підпадає під регулювання Хорватського центрального банку.

Державне агентство зі страхування депозитів і санації банків (DAB) — регуляторне агентство, яка відповідає за нагляд за схемами гарантування депозитів. Агентство відповідає за надання законодавчих проектів у сфері фінансових послуг.

Крім зазначених вище регуляторів існують інші заклади: *Хорватський реєстр кредитних зобов'язань (HROK)*, *Центральний реєстр застрахованих осіб (Regos)* і *Фінансове агентство (Fina)*, які надають специфічні допоміжні послуги іншим учасникам вітчизняного фінансового ринку.

Загребська фондова біржа була створена в 1991 році як акціонерна компанія 25 комерційними банками й страховими компаніями. У березні 2007 року Загребська фондова біржа об'єдналась з Вараздинською фондовою біржею. На кінець 2007 року Загребська фондова біржа нараховувала 36 засновників і 45 учасників. Головними індексами є Хорватський індекс біржових (CROBEX) і Хорватський індекс боргових зобов'язань (CROBIS). У 2007 році ринкова капіталізація Загребської фондової біржі досягла 73,3 млрд дол.

Ринок страхування в 2007 році представляли 25 страхових компаній (вітчизняні - 15, іноземні — 10):

- *страхування життя й загальне страхування* - 10;
- *страхування життя* - 5;
- *загальне страхування* - 8;
- *перестраховання* - 2.

На кінець 2007 року загальний обсяг бруutto-внесків досяг 1,68 млрд дол. (20 % зростання в порівнянні з 2006 роком). На сегмент страхування життя припадає 460 млрд дол. (темп зростання 24,3 %) і на загальне страхування -

1,2 млрд. дол. (19 % зростання).

Державна страхова компанія Croatia Osiguranje у 2007 році володіла 34,2 % загального обсягу бруutto-внесків (зниження з 36 % у 2006 році). На п'ять найбільших компаній припало 70,4 % ринку (69,2 % у попередньому році).

Управління активами. На кінець 2007 року існувало 32 компанії з управління активами, які управляли 100 відкритими й 9 закритими інвестиційними фондами. У 2007 році кількість відкритих інвестиційних фондів подвоїлась, що обумовило зростання чистих активів на 87,4 % у порівнянні з попереднім роком. На п'ять найбільших компаній з управління активами припадає 81,4 % від загального обсягу активів під управлінням.

У липні 2008 року рейтингове агентство Standard & Poor's підтвердило кредитний рейтинг Хорватії на рівні ВВВ/А-3 (іноземна валюта) і ВВВ+/А-2 (місцева валюта) зі стабільним прогнозом, який обумовлено змінами в політиці з метою досягнення критеріїв ЄС і поступової фінансової консолідації.

17.4. Фінанси домогосподарств Хорватії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 3,4 % доходу, на найбагатші 10 %-24,5 %; коефіцієнт Джині дорівнює 29. Закони надають спеціальний захист робітникам зі шкідливими умовами праці; працівникам, які працюють у нічну зміну; підліткам, які працюють у віці 15-18 років. Робочий тиждень триває 40 годин. Оплачувана відпустка триває не менше 18 робочих днів; додаткові сім днів відпустки можуть надаватися за власний кошт.

Система охорони здоров'я перебуває під юрисдикцією єдиного державного фонду з медичного страхування Хорватського інституту медичного страхування (HZZO). Система охорони здоров'я фінансується за рахунок податків і обов'язкових соціальних внесків. У 1991 році проведено реформу системи охорони здоров'я. Заклади охорони здоров'я належать державі, графствам і містам. Лікарні й медичні центри залишились у державній власності. Загальні лікарні й спеціальні лікарні й місцеві заклади охорони здоров'я перейшли у власність графств. Більшість первинних закладів охорони здоров'я були приватизовані. У 2006 році на заходи з охорони здоров'я витрачалось 4,38 % ВВП.

Соціальне страхування базується на пенсійному забезпеченні та медичному страхуванні. Дані сектори концентрують 80 % (50 % на пенсії й 30 % на медичне страхування) соціальних

видатків; 20 % розподіляється між допомогою на дітей, виплатами на випадок безробіття та іншими соціальними виплатами.

Система освіти. Базова освіта в Хорватії гарантована Конституцією. Вісім років початкової освіти розподілено на дві стадії по чотири роки кожна. Середня школа складається із класичної середньої школи, професійної школи й школи мистецтв.

Класична середня школа поділяється на загальну, лінгвістичну, класичну й наукового спрямування. Гімназії (старші класи середньої школи), економічні та інженерні школи передбачають чотири роки навчання. Професійні школи пропонують курси тривалістю три-чотири роки з обов'язковою виробничою практикою.

Студенти складають іспити для вступу до університетів за різними професійними напрямками. Приватні інститути мають отримати акредитацію в Національній раді вищої освіти. Політехнічні інститути пропонують два або чотири роки навчання.

У Хорватії продовжується реформування системи освіти відповідно до «Плану розвитку системи освіти на 2005-2010 роки».

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Хорватії.
2. Наведіть основні податки Хорватії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Хорватії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Хорватії.

Фінансова система Чехії

- Загальна характеристика національної економічної моделі Чехії
- Бюджетна система Чехії
- Податкова система Чехії
- Банківська система Чехії
- Фінанси домогосподарств Чехії

18.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Чехії

Чехія (Республіка Чехія) (Ceska Republika, Cesko) — парламентська республіка, яка складається з 13 країв (kraj) і столичного міста (hlavni mesto) Праги.

Загальна площа 78 866 км² (суша — 77 276 км², водна поверхня — 1 590 км²). Довжина кордонів становить 1 989 км: з Австрією — 362 км, Німеччиною — 815 км, Польщею — 615 км, Словаччиною — 197 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 10,212 млн. осіб. Середній вік населення становить 40,1 року (для чоловіків — 38,6; для жінок — 41,9). Приріст населення дорівнює -0,094 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,24 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 76,81 року (чоловіки — 73,54; жінки — 80,28). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 4,4 % ВВП (показник 2004 року). Інтернет користувачів налічується 4,4 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 273,7 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 217,2 млрд дол. Інвестиції становлять 27,8 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 26 800 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 2,6 %;
- промисловість — 38,7 %;
- послуги — 58,7 %.

Трудові ресурси налічують 5,37 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 3,6 %;
- промисловість — 40,2 %;
- послуги — 56,2 %.

У 2008 році експорт становив 145,8 млрд дол. FOB, імпорт — 141,4 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 37 млрд дол. Зовнішній борг — 88,74 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 107,6 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 7,721 млрд дол.⁹² Промислове виробництво зросло з 1 023 млрд чеських крон у 2005 році до 1 104 млрд крон (48,8 млрд дол.) у 2006 році та 1 184 млрд крон (57,6 млрд дол.) — у 2007 році. Обсяг послуг зріс з 1 881,8 млрд чеських крон (83,3 млрд дол.) у 2006 році до 2 031,5 млрд чеських крон (98,9 млрд дол.) до 2007 році.

У процесі інтеграції значно збільшилися обсяги допомоги ЄС на реалізацію проектів у Чехії. У 2007 році Чехія отримала зі структурних фондів ЄС 49,1 млрд крон (2,3 млрд дол.), внески Чехії до бюджету ЄС становили 32,1 млрд крон (1,5 млрд дол.), тобто баланс допомоги досяг рівня 17 млрд крон (817 млн дол.), що майже в три рази перевищує показник 2006 року (303,9 млн дол.).

Чеський уряд сформував операційні програми на основі Національного плану розвитку на період 2004-2006 роки. Крім цього, встановлено нові цілі на новий фінансовий період 2007-2013 роки. Дві операційні програми присвячено інноваціям: «НДДКР для інновацій» і

⁹² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

«Підприємництво та інновація». Операційні програми розроблені з метою налагодження співробітництва між відповідними міністерствами й зацікавленими сторонами.

Витрати на НДДКР поступово зростають: у 2003 році — 1,14 млрд дол.; у 2005 році — 1,76 млрд дол.; у 2006 році - 2,21 млрд дол. У 2006 році загальні витрати на НДДКР становили 1,55 % ВВП (1,42 % ВВП у 2005 році). Протягом 2003-2006 років відбулося зростання персоналу, який здійснює НДДКР, з 55 699 до 69 162 осіб.

18.2. Бюджетна система Чехії

Бюджетна система Чехії включає такі ланки:

- *державний бюджет;*
- *місцеві бюджети;*
- *п'ять позабюджетних фондів.*

У 2007 році **державний бюджет** виконано з дефіцитом 66,4 млрд крон (3,2 млрд дол.). Прибуткова частина бюджету становила 892,4 млрд крон (42,9 млрд дол.), витратна — 958,8 млрд крон (46,1 млрд дол. США). Для покриття дефіциту державного бюджету в 2007 році Міністерство фінансів Чехії випустило внутрішні державні облігації на суму 60,5 млрд чеських крон (2,9 млрд дол.).

Відповідно до Закону «Про державний бюджет на 2008 рік», прибуткова **частина державного бюджету** в 2008 році має становити 1,037 трлн крон (49,8 млрд доларів), витратна — 1,107 трлн. крон (53,2 млрд. доларів) при дефіциті 70,8 млрд крон (3,4 млрд доларів). У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 94,96 млрд дол., видатки — 99,46 млрд дол. Внутрішній борг становить 29,4 % від ВВП.

Програма конвергенції ЄС передбачає зниження державного боргу Чехії до 2,8 % у 2009 році та 2,5 % — у 2010 році. Чеський уряд планує скоротити бюджетний дефіцит до 3 % у 2008 році, 2,6 - у 2009 році й 2,3 % — у 2010. З 2010 року встановлено обмеження в 50 % від загальних витрат спрямовувати на обов'язкові видатки (соціальний захист, субсидії, пенсії й охорону здоров'я).

18.3. Податкова система Чехії

Податкова система Чехії включає такі основні податки і збори:

- *податок на додану вартість (ПДВ);*
- *акцизи (паливо-мастильні матеріали, спирт, міцні алкогольні напої, пиво та тютюнові вироби);*
- *податок з доходів фізичних осіб;*
- *прибутковий податок;*
- *податок на нерухомість;*
- *податок з автомобілів;*
- *податок на спадщину і дарування;*
- *податок на передачу нерухомого майна;*
- *податок на охорону навколишнього середовища.*

Податок на додану вартість (ПДВ) запроваджено з 1.01.1999. ПДВ стягується за ставками:

- **22 %** - базова, яка застосовується щодо більшості товарів і послуг;
- **9 %** - застосовується щодо таких товарів: хліб, крупа, м'ясо, цукерки, товари для інвалідів, лікарські препарати.

ПДВ платиться щомісячно при річному обороті більше 10 000 000 крон і один раз у квартал при обороті менше 10 000 000 крон на рік.

Податок з доходів фізичних осіб з січня 2008 року стягується за єдиною ставкою в 15 %, яка замінила прогресивну шкалу (податкова ставка була в межах 12-32 %).

Прибутковий податок стягується за ставкою 21 %; планується його подальше зниження до 19 % у 2010 році.

Податок на дивіденди становить 15 % до сплати; з 2009 року передбачено зниження даного податку до 12,5 %.

Соціальні відрахування складають для працедавців 35 % від фонду оплати праці. Працівники відраховують у соціальні фонди 12,5 % від заробітної плати.

«Зелені податки» стягуються з вугілля і коксу за ставкою 10 %, електроенергії і газу — 1 %.

Гербовий збір стягується за такими ставками:

- акції – 1 % від їхньої номінальної вартості;
- облігації - 0,06-0,12 %;
- страхові премії - 2,5-5 %.

Податок з автомобіля сплачується юридичними особами за кожну одиницю зареєстрованого автотранспорту. Ставка податку залежить від марки автомобіля й об'єма двигуна і знаходиться в межах 1 200-4 200 крон.

Таблиця 18.1

КОЕФІЦІЄНТ КОРЕГУВАННЯ ПОДАТКУ НА НЕРУХОМІСТЬ

Населення, осіб	Коефіцієнт
до 300	0,3
300—600	0,6
600—1 000	1,0
1 000—6 000	1,4
6 000—10 000	1,6
10 000—25 000	2,0
25 000—50 000	2,5
понад 50 000 (у містах Франтішкови Лазне, Маріанське Лазне і Подебради)	3,5
м. Прага	4,5

Податок на нерухомість сплачується за 1 м² за ставками:

- *забудовані майданчики і подвір'я* - 0,1 крони;
- *будівельні ділянки* - 1 крона;
- *решта випадків* - 0,1 крони.

При визначенні величини податку основну ставку множать на коефіцієнт, який залежить від величини населеного пункту і чисельності населення (табл. 18.1).

Чеська Республіка уклала договори про уникнення подвійного оподаткування з Албанією, Австрією, Єгиптом, Естонією, Фінляндією, Угорщиною, Індонезією, Ірландією, Кореєю, Латвією, Литвою, Мальтою, Польщею, Португалією, Румунією, Російською Федерацією, Словацькою Республікою, Швейцарією, Таїландом, ОАЕ, США.

18.4. Банківська система Чехії

Чеський національний банк — центральний банк Чехії, основною метою діяльності якого є підтримка цінової стабільності на основі створення економічного середовища з низькою інфляцією. Чеський центральний банк упроваджує монетарну політику; здійснює емісію банкнот і монет; управляє обігом національної валюти й банківською платіжно-розрахунковою системою. Чеський національний банк здійснює нагляд над банківським сектором; ринком капіталів; страхуванням; пенсійними фондами; кредитними союзами; інститутами, які здійснюють електронні перекази; обміном валюти. Як центральний банк, Чеський національний банк надає банківські послуги державі та суспільному сектору економіки. У квітні 2008 Чеський центральний банк перетворився на єдиного фінансового регулятора. До-

свід Банку в нагляді та моніторингу банківського сектору став основною причиною надання повноважень щодо регулювання страхового ринку, пенсійних фондів і фондових бірж. Регуляторна інтеграція дозволить Чехії щорічно заощаджувати 4,2 млн дол.

У 2007 році в Чехії діяло 38 комерційних банків, у тому числі 30 із переважною участю іноземного капіталу (включаючи 14 філіалів закордонних банків). Держава як співвласник контролює два банки: *Чеський експортний банк* і *Чесько-моравський банк гарантування і розвитку*. Банківські активи зросли з 34 млрд дол. у 2006 році до 37 млрд дол. у 2007 році. У 2007 році в розпорядженні клієнтів банків знаходилося 2 950 банкоматів. Банківський сектор в 2007 році отримав прибуток від фінансової діяльності в розмірі 103,5 млрд крон (14,7 % зростання в порівнянні з 2006 роком). Основними банками в країні є: ABN AMRO Bank, Commerzbank AG, Ceskoslovenska obchodni banka, Bank Austria Creditanstalt, Ceska sporitelna і Konsolidacni banka Prague.

Празька фондова біржа — найбільша фондова біржа Чеської Республіки, акціонерне товариство, яке базується на принципі участі; тільки учасники фондової біржі мають право проводити торговельні операції. Празька фондова біржа стала повноправним членом Федерації європейських фондових бірж (Federation of European Securities Exchanges (FESE)) з моменту приєднання Чехії до ЄС у травні 2004 року. У травні 2004 року Комісія США з фондових бірж (U.S. Securities and Exchange Commission (SEC)) офіційно включила Празьку фондову біржу до переліку офшорів. У 2007 році ринкова капіталізація Празької фондової біржі становила 101,8 млрд дол. (76,3 млрд дол. у 2006 році).

Страховання. Загальний обсяг бруто-внесків у Чехії зріс з 1 млрд євро в 2001 році до 1,5 млрд євро в 2005 році. Щорічний темп зростання протягом 2001-2005 років становив 10,5 %. Обсяги страхування життя зросли з 0,8 млрд євро в 2001 році до 1,3 млрд євро в 2005 році.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Чехії стабільний рейтинг у національній валюті на рівні А(позитивний)А-1.

18.5. Фінанси домогосподарств Чехії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 4,3 % доходу, на найбагатшій 10 % — 22,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 26. Мінімальна місячна заробітна плата становить 8 000 чеських крон. Робочий тиждень триває 40 годин. Пенсійне страхування надається за віком, інвалідністю та у випадку втрати годувальника.

У 2012-2020рр. відбудеться серйозне збільшення навантаження на пенсійну систему. До 2050 року видатки на пенсійне забезпечення зростуть до 7 % ВВП. У червні 2008 року мінімальний пенсійний вік збільшено до 65 років; планується незначне подальше збільшення пенсійного віку до 2030 року.

Охорона здоров'я. Міністерство охорони здоров'я є головною установою. Медичне страхування є обов'язковим для резидентів Чехії. Громадяни самостійно обирають страхову організацію для медичного страхування. На практиці більшість громадян застраховані загальною компанією медичного страхування. Фінансування медичного страхування на 25 % забезпечується працівниками й 75 % працедавцями на основі відрахування із заробітної плати. Медичне страхування включає: виплати на випадок хвороби, фінансову допомогу для догляду за хворим членом родини, допомогу матерям, компенсаційні виплати на час вагітності та материнства.

У Чехії на 1 000 осіб припадає 3,6 терапевта, 8,1 медсестри, 5,4 койко-місця в 2006 році. У 2006 році видатки на охорону здоров'я становили 7,6 % ВВП; на душу населення припадало 1 490 дол.

Система освіти. Чеська система освіти веде свою історію з 1774 року, коли була встановлена обов'язкова освіта. Початкова освіта є обов'язковою й триває дев'ять років. Учні, які закінчують початкову освіту, можуть переходити до середньої школи.

Школярі завершують школу після двох - трьох років навчання й складання іспиту з отриманням професійного сертифіката; існує можливість після чотирьох років навчання вступати до університетів.

Вища освіта складається з вищої професійної й університетської освіти. Більшість університетів видають бакалаврські й магістерські дипломи.

Витрати на освіту становили 6 млрд дол. (4,8 % ВВП) у 2005 році та 7 млрд дол. (5 % ВВП) у 2006 році.

У 2007 році Чеське міністерство промисловості та торгівлі запровадило «зелену картку» для фахівців, у яких відчувається дефіцит. Зелені картки видають на два-три роки, після чого іноземець може подавати клопотання для отримання права на постійне проживання.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Чехії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Чехії.
3. Наведіть основні податки Чехії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Чехії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Чехії.

Фінансова система Швейцарії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Швейцарії*
- *Бюджетна система Швейцарії*
- *Податкова система Швейцарії*
- *Банківська система Швейцарії*
- *Фінанси домогосподарств Швейцарії*

19.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Швейцарії

Швейцарія (Швейцарська Конфедерація) (нім. - Schweizerische Eidgenossenschaft; франц. - Confederation Suisse; італ. - Confederazione Svizzera; лат. - Confederaziun Svizra; Schweiz (нім.), Suisse (франц.); Svizzera (італ.), Svizra (лат.)) — конфедерація, яка складається з 20 кантонів (франц. — canton; cantone — італ.; Kanton — нім.) і 6 напівкантонів.

Загальна площа 41 290 км² (суша — 39 770 км², водна поверхня — 1 520 км²). Довжина кордонів становить 1 852 км: з Австрією — 164 км, Італією — 740 км, Ліхтенштейном — 41 км, Німеччиною — 334 км, Францією — 573 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 7,605 млн осіб. Середній вік населення становить 41 роки (для чоловіків — 40; для жінок — 42). Приріст населення дорівнює 0,276 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,45 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,85 роки (чоловіки — 78,03; жінки — 83,83). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,8 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів налічується 4,61 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 309,9 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 492,6 млрд дол. Інвестиції становлять 21,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 40 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 1,5 %;
- промисловість — 34 %;
- послуги — 64,5 %.

Трудові ресурси налічують 4,04 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 3 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 3,9 %;
- промисловість — 22,8 %;
- послуги — 73,2 %.

У 2008 році експорт становив 172,7 млрд дол. FOB, імпорт — 212,8 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 75,37 млрд дол. Зовнішній борг — 1,34 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 333,8 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 621,7 млрд дол.⁹³

19.2. Бюджетна система Швейцарії

Бюджетну систему Швейцарії складають три основні ланки:

- *федеральний бюджет (бюджет центрального уряду);*
- *бюджети суб'єктів федерації (кантонів);*
- *місцеві бюджети.*

Бюджетний рік у Швейцарії дорівнює календарному року. Місцеві бюджети не входять до бюджетів членів федерації, а бюджети членів федерації не включаються до федерального бюджету, тобто всі бюджетні рівні існують самостійно.

⁹³ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

Завдяки зростанню податкових надходжень на федеральному рівні в 2007 році досягнуто профіцит бюджету в розмірі 3,72 млрд дол. (2,2 % ВВП). У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 173,6 млрд дол., видатки — 168,2 млрд дол. Внутрішній борг становить 44 % від ВВП.

У 2009 році доходи федерального бюджету очікуються в розмірі 60 млрд. франків, витрати - 58,5 млрд франків. У надходженнях найбільша частка припадає на податок на додану вартість (ПДВ) — 21,4 млрд, у витратах — соціальне страхування, на фінансування якого заплановано 18,3 млрд дол.

19.3. Податкова система Швейцарії

Швейцарська податкова система складається із трьох рівнів:

- *федерального;*
- *кантонального;*
- *комунального.*

Основний податковий тягар становлять федеральні та кантональні податки.

Федеральний прибутковий податок стягується за ставкою 8,5 %; прибутковий податок кантонів стягується за прогресивною шкалою залежно від прибутку за найвищою ставкою 25 %.

Податок з доходів фізичних осіб стягується на федеральному й кантональному рівнях за прогресивною шкалою. Вища ставка на федеральному рівні становить 11,5; на кантональному 30 %. Загальна ставка майже 42 %. З додатковими зборами ефективна ставка сягає 55–60 %.

Відрахування до пенсійного фонду працівників становлять 10,1 % від заробітної плати, працедавці здійснюють нарахування на фонд оплати праці за аналогічною ставкою.

Відрахування до соціальних фондів працівників становлять 2 % заробітної плати, працедавці здійснюють нарахування на фонд оплати праці за аналогічною ставкою.

Податок на капітал стягується з нерухомості компанії за ставкою від вартості оподаткованого майна на кінець року за ставкою 0,1-1 %.

Податок на дивіденди стягується за ставкою 35 %.

Гербовий збір стягується за ставками: акції – 1 % від номінальної вартості акцій; облігації 0,06-0,12 % від номінальної вартості щорічно протягом строку обігу; страхові премії - 2,5-5 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за ставками:

7,6 % - стандартна ставка, яка застосовується щодо більшості товарів і послуг;

3,6 % - спеціальна ставка, яка застосовується щодо надання в оренду приміщень;

2,4 % - знижена ставка, яка застосовується щодо: продуктів харчування, сільськогосподарських продуктів (м'ясні продукти, крупи, рослини, квіти), ліків, медичної продукції, газет, журналів, книг, інших друкованих матеріалів, послуг теле- і радіо компаній.

19.4. Банківська система Швейцарії

Швейцарія - країна банків. На 1,5 тис. жителів припадає один банк. **Швейцарські банки** традиційно розподіляються на три основні групи:

➤ *найбільші національні банки* - Union Bank of Switzerland, Swiss Bank Corporation і Swiss Credit Bank;

➤ *кантональні, місцеві й ощадні банки*, які надають банківські послуги в адміністративно-територіальних межах;

➤ *приватні банки*, які переважно займаються управлінням інвестиційними портфелями.

У 2006 році у Швейцарії нараховувалось 408 банків; 24 кантональні банки (частина статутного капіталу належить кантонам), на які припадає третина банківського бізнесу в Швейцарії; широка мережа кооперативних банків з 537 філіями переважно у маленьких містах і селах.

Ісламський приватний банк Faisal Bank відкрився в Женеві в 2006 році для переведення нафтодоларів із регіону Перської затоки. Більшість великих швейцарських банків мають фі-

лії у країнах Перської затоки, пропонуючи послуги, які відповідають мусульманській банківській системі.

У 2007 році спостерігалось зниження прибутків банківського сектору на 30 % через значні втрати UBS і Credit Suisse. Очікується, що уряд придбає неліквідні активи через спеціальний фонд із капіталізацією 60 млрд дол.

Швейцарський національний банк засновано в 1907 році як центральний банк Швейцарії, який здійснює монетарну політику. Головна мета банку — забезпечення цінової стабільності з урахуванням необхідності економічного розвитку. Банк здійснює нагляд над платіжно-розрахунковою системою й регулювання фінансового сектору. Швейцарський національний банк разом зі Швейцарською федеральною банківською комісією забезпечує фінансову стабільність на основі регулярного аналізу й моніторингу умов діяльності й розвитку фінансової системи.

Швейцарська федеральна банківська комісія — державний орган, який відповідає за нагляд над фінансовим сектором, банками, торгівцями цінними паперами, аудиторськими фірмами, фондовими біржами, інститутами спільного інвестування, іпотечним кредитуванням, компаніями з управління активами. Даний орган здійснює незалежну політику, хоча знаходиться в структурі Федерального департаменту фінансів.

Федеральний офіс приватного страхування — регуляторний і наглядовий орган над страховим сектором.

З 1.01.2009 року запроваджено єдиний регулятор фінансової системи страхування й банківського сектору — **Швейцарське агентство з нагляду над фінансовим ринком (FINMA)**. Відповідно до Швейцарського федерального акта «Про нагляд над фінансовим ринком», який було прийнято в лютому 2008 року, Федеральний офіс приватного страхування, Швейцарська федеральна банківська комісія, Агентство з контролю відмивання грошей об'єднались у FINMA.

Швейцарська фондова біржа (SWX) організовує, оперує й регулює ключові аспекти ринку капіталу Швейцарії. Ринкова капіталізація Швейцарської фондової біржі на кінець 2007 становила 1,055 трлн дол., знизившись з 1,115 трлн дол. у 2006 році.

Страхування. Швейцарія має добре розвинену страхову справу, там нараховується близько 260 страхових компаній. У Швейцарії працює 26 страховиків зі страхування життя (чотири належать іноземцям), 117 страховиків з інших видів страхування (39 належать іноземним компаніям). Загальний обсяг страхових бруто-внесків становив у 2007 році 43 млрд дол.; на страхування життя припадало 23 млрд дол., на інші види страхування — 20 млрд дол.

Управління активами. Загальна вартість активів під управлінням досягло 570 млрд дол. у 2007 році; серед інвестиційних фондів домінують іноземні інвестиційні фонди. На кінець 2007 року на даному сегменті були присутні 5 795 інвестиційних фондів (на 607 більше, ніж у 2006 році), серед яких 1 202 створено відповідно до швейцарського законодавства й 4 593 — відповідно до іноземного. На люксембурзькі фонди припадає 3 300, з 1 202 швейцарських 490 були створені виключно для інституційних інвесторів.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Швейцарії рейтинг AAA зі стабільним прогнозом.

19.5. Фінанси домогосподарств Швейцарії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,9 % доходу, на найбагатші 10 %-25,9 %; коефіцієнт Джині дорівнює 33,7. Старіння населення призведе до зростання середнього віку населення з 41 року в 2008 році до 48 років у 2030 році. У системі забезпеченні людей похилого віку виникне дефіцит у проміжку між 2007 і 2010 роками, який досягне 1,5 % ВВП у 2020 році та перевищить 3 % ВВП у 2040 році.

Охорона здоров'я. Обов'язкове медичне страхування надається всім резидентам Швейцарії відповідно до Акта «Про федеральне медичне страхування». Крім обов'язкового страху-

вання, громадяни мають право вибору приватних схем медичного страхування, яке додатково покриває медичні видатки, на які не поширюється державне страхування.

У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 47 млрд дол. (11,7 % ВВП); на душу населення припадало 6 202 дол.

Соціальне страхування включає пенсійне забезпечення за віком та інвалідністю, вічний ануїтет подружжя; медичне страхування й страхування від нещасних випадків на виробництві; сімейне страхування. На рівень конфедерації припадають сімейні виплати фермерам; усі інші виплати здійснюються під юрисдикцією окремих кантонів і напівкантонів.

Система освіти. Базова освіта є обов'язковою у Швейцарії. Система освіти є децентралізованою; фінансування й установа «правил гри» покладено на кантони й напівкантони. Кожний кантон має відповідний орган регулювання, які формують Швейцарську конференцію кантональних міністрів освіти (EDK). Незважаючи на незалежність управління регіональними системами освіти, тривалість навчального року й кількість років навчання є єдиними для всієї країни.

Швейцарія розподіляє систему освіти на початкову, середню й вищу. Початкова й середня освіта є обов'язковими й тривають дев'ять років. Після цього навчання може продовжитись у необов'язкових старших класах середньої школи. Понад 50 % молодих людей обирають професійне навчання, яке триває чотири роки.

Вища освіта включає університети й вищі професійні інститути. Існують університети, які надають загальну освіту, і університети прикладних наук. Університетська освіта базується на бакалаврсько-магістерських рівнях.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Швейцарії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Швейцарії.
3. Наведіть основні податки Швейцарії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Швейцарії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Швейцарії.

Фінансова система Швеції

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Швеції*
- *Бюджетна система Швеції*
- *Податкова система Швеції*
- *Банківська система Швеції*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Швеції*
- *Фінанси домогосподарств Швеції*

20.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Швеції

Швеція (Королівство Швеція) (Konungariket Sverige, Sverige) — конституційна монархія, яка складається з 21 графства (lan).

Загальна площа 449 964 км² (суша — 410 934 км², водна поверхня — 39 030 км²). Довжина кордонів становить 2 233 км: з Норвегією — 1 619 км, Фінляндією — 614 км. Довжина узбережжя — 3 218 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 9,06 млн. осіб. Середній вік населення становить 41,5 року (для чоловіків — 40,4; для жінок — 42,6). Приріст населення дорівнює 0,158 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,67 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,86 року (чоловіки — 78,59; жінки — 83,26). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 7,1 % ВВП (показник 2005 року). Інтернет – користувачів налічується 7 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 358,4 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 512,9 млрд дол. Інвестиції становлять 19,6 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 39 600 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 1,5 %;
- промисловість — 28,9 %;
- послуги — 69,6 %.

Трудові ресурси налічують 4,9 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,4 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 1,1 %;
- промисловість — 28,2 %;
- послуги — 70,7 %.

У 2008 році експорт становив 185,1 млрд дол. FOB, імпорт — 166,6 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 31,04 млрд дол. Зовнішній борг — 598,2 млрд дол. (станом на 30.06.2006). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 225,9 млрд дол., прямі зарубіжні інвестиції — 289,6 млрд дол.⁹⁴ Протягом 2000-2007 років шведська економіка зростала середньорічним темпом 2,8 %; у 2008 році — 2,1 %, у 2009 році прогнозується зростання на рівні 1,7 %.

20.2. Бюджетна система Швеції

Бюджетна система Швеції складається із трьох ланок:

- *державного бюджету;*
- *бюджетів 23 ленів (губерній);*
- *бюджетів 288 комун (низових адміністративно-територіальних одиниць).*

Законодавча влада належить однопалатному парламенту **Риксдагу**, який засідає з жовтня по травень. Проект бюджету на черговий фінансовий рік подається в січні, а у квітні має бу-

⁹⁴ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ти затверджений із доповненнями. Бюджетний рік починається 1 липня й триває до 30 червня наступного року.

Державну владу представляє в кожному лені губернатор і правління лену. Для виконання певних завдань у рамках лену обирається *ландстинг* — місцевий регіональний виборний орган, що розробляє проект і приймає бюджет лену. Ландстинги стягують податок з доходів фізичних осіб для покриття своїх витрат.

У кожній комуні також працює виборний орган місцевого самоврядування — *Рада комуни*.

Центральна влада відповідає за такі основні питання:

- 1) зовнішня політика й оборона;
- 2) порядок і безпека всередині країни;
- 3) правосуддя;
- 4) економіка країни в цілому;
- 5) вища освіта й науково-дослідна діяльність;
- 6) транспортні комунікації;
- 7) політика на ринку праці й забезпечення зайнятості населення;
- 8) житлова політика;
- 9) соціальне страхування й перерозподіл доходів (пенсії, субсидії для дітей, виплати у випадку хвороби, субсидії безробітним тощо).

Лени відіграють значну роль у соціально-економічному житті країни, виконуючи такі завдання:

- 1) організація охорони здоров'я;
- 2) медичне обслуговування;
- 3) підготовка медичного персоналу в медичних установах;
- 4) разом з комунами відповідають за культуру;
- 5) за дорученням центральної влади — державне планування;
- 6) разом з центральною владою використовують регіональні фонди розвитку (фінансова допомога малим і середнім підприємствам);
- 7) забезпечення нормального функціонування громадського транспорту.

Комуни виконують такі функції:

- 1) планування місцевого соціально-економічного розвитку;
- 2) охорона навколишнього середовища;
- 3) організація рятувальної служби;
- 4) цивільна оборона;
- 5) громадський транспорт;
- 6) водопостачання;
- 7) каналізація;
- 8) тепло- і енергозбереження;
- 9) дозвілля й культура;
- 10) соціальне забезпечення;
- 11) дитячі дошкільні установи;
- 12) середня освіта;
- 13) догляд за людьми похилого віку та інвалідами;
- 14) турбота про родину й особистість.

Дохідна частина державного бюджету Швеції формується переважно за рахунок податків. ПДВ і податки на споживання забезпечують до 2/3 податкових доходів бюджету, прямі податки — приблизно 20 %, внески соціального страхування — приблизно 3 %.

На рівні **центрального уряду** стягуються:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- ПДВ;
- акцизи.

У Швеції понад 50 % державних витрат становлять трансферні платежі, у тому числі пенсії, житлові субсидії, допомога на дітей, сільськогосподарські й промислові субсидії.

У 2007 році профіцит бюджету становив 2,8 % ВВП. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 270,5 млрд. дол., а видатки — 258,6 млрд дол. Внутрішній борг становить 36,5 % ВВП.

У бюджеті на 2008 році передбачено ініціативу «Кліматичний мільярд», яка передбачає до 2010 інвестування на заходи з охорони навколишнього середовища та удосконалення національної економічної системи на основі пакету кліматичних податків загальною вартістю 3 млрд шведських крон (близько 0,47 млрд. дол.).

20.3. Податкова система Швеції

Податок з доходів фізичних осіб. Усі фізичні особи розподіляються на резидентів та нерезидентів. Резиденти сплачують податки з усіх доходів, які одержані як на території Швеції, так і за її межами. До цієї категорії громадян належать ті, які перебували на території держави не менш як 183 доби на рік. Нерезиденти сплачують прибутковий податок тільки з доходів, одержаних на території Швеції. Резиденти, які виїжджають з країни не менш ніж на шість місяців, звільняються від цього податку, якщо вони сплачують його в країні призначення.

Податок з доходів фізичних осіб — резидентів стягується за прогресивною шкалою в межах 0-57%:

➤ **муніципальний податок** — стягується за ставками 29-35 % з доходу, який не перевищує 327 600 шведських крон;

➤ **національний податок** стягується за ставкою 20-25 % з доходів, які перевищують 327 600 шведських крон.

Максимальна ставка сукупного податку з доходів фізичних осіб становить **57 %**.

Для нерезидентів існує єдина ставка оподаткування — **25 %**, яка утримується безпосередньо роботодавцем при розрахунку заробітної плати, за виконані роботи або відпрацьований час.

Кожний працівник, який є старшим за 65 років, повинен сплачувати внески:

➤ *медичне страхування* — 3,95 %;

➤ *пенсійне забезпечення* — 1 %.

Прибутковий податок сплачується за ставкою 28 %. Резервування податкових виплат зменшує ефективну ставку. Максимально щорічно можна резервувати 25 % оподаткованого доходу підприємства.

Податок на приріст капітал (різниця між ціною придбання активу та ціною реалізації) стягується за ставкою 30 %.

Податок на дивіденди (дохід від інвестицій) стягується за ставкою 30 %. Виплата дивідендів іноземним акціонерам оподатковується за ставкою 30 %; якщо не існує податкової угоди з країною одержувача дивідендів.

Відрахування до пенсійного фонду і соціальних фондів становлять 32,42 % від фонду оплати праці (2007 рік); належать до витрат працедавців (зменшують оподатковуваний дохід).

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за такими ставками:

➤ **25 %** - стандартна ставка, яка застосовується щодо більшості товарів і послуг;

➤ **12 %** - застосовується щодо харчових продуктів і готельних послуг;

➤ **6 %** - застосовується щодо транспортних послуг, газет, книг, журналів, квитків на спортивні заходи, послуг лижних підйомників, культурних заходів.

Мито стягується за ставками в межах 0-20 % залежно від виду товару.

Податок на спадщину встановлюється за прогресивною шкалою в межах 10-30 %. Найменша ставка застосовується, якщо спадщину одержує дружина (або чоловік) і діти.

Податок на дарування стягується за ставкою в межах 10-30 % залежно від вартості подарунка⁹⁵.

⁹⁵ <<http://www.weforum.org/pdf/GCR08/GCR08.pdf>>

Податок на собак стягується за прогресивною шкалою, ставка оподаткування залежить від зросту собаки⁹⁶.

20.4. Банківська система Швеції

Банківська система Швеції складається із двох рівнів: 1) *Центральний банк Швеції*; 2) *банки*.

Центральний банк Швеції (Riksbank) засновано в 1668 році; вважається найстарішим центральним банком у світі. Відповідно до закону від 1.01.1999 року Riksbank отримав незалежність. Центральний банк Швеції несе відповідальність за запровадження монетарної політики з головною метою підтримки цінової стабільності. На банк покладається завдання гарантування безпеки та ефективності платіжної системи.

На фінансовий сектор Швеції припадає 4 % ВВП; працевлаштовано більше 100 000 осіб (2 % загальної робочої сили). На банки припадає 40 % капіталу на фінансовому ринку. На кінець 2006 року в Швеції було 126 банків: 27 шведських комерційних (акціонерних) банків, 29 іноземних банків; 68 ощадних банків; два кооперативні банки.

У 1986 році перший іноземний банк було засновано в Швеції; у 1990 була відкрита перша філія. Більшість іноземних банків концентрують діяльність на корпоративних послугах і ринку цінних паперів. Найбільшим іноземним банком (поза Nordea Group) є Danske Bank, п'ятий за розмірами банк. У банківському секторі домінують чотири банки - Nordea, Svenska Handelsbanken, SEB і Swedbank — на які припадає 75 % банківських активів. Swedbank, хоча об'єднує ощадні банки, функціонує як комерційний банк.

У Швеції існує проблема надлишку банківського потенціалу (в країні на 3 800 осіб припадає одна філія кредитної установи). 11 % клієнтів банків здійснюють банківські операції по телефону. Електронні банки обслуговують 3 % ринку. Найбільший електронний банк Швеції Скандія, маючи штат 210 осіб, обслуговує 30 тис. клієнтів, 70 % операцій проводяться за принципом самообслуговування.

З 1996 року Швеція ввела систему гарантування депозитів. Законом гарантовані депозити вкладника в кожному банку чи в біржового брокера в розмірі 250 тис. шведських крон (37 тис. дол.), в тому числі нараховані відсотки. Гарантії не поширюються на депозити, які банки тримають у інших банках. Гарантія поширюється на депозити в шведських банках у Швеції та в їхніх відділеннях у інших країнах ЄС. Гарантії щорічно обходяться банкам орієнтовно в 0,25 % суми розміщених депозитів.

Фінансова інспекція (Finansinspektionen) — єдиний орган, який здійснює нагляд і моніторинг усіх компаній, які працюють на фінансову ринку Швеції. Фінансова інспекція здійснює нагляд над 3 700 компаніями, які працюють на банківському, страховому сегментах, компаній з управління активами, фондовому ринку. Finansinspektionen у регуляторному кодексі (FFFS) оприлюднює правила у формі регулювання, які є загальними й обов'язковими для виконання.

OMX Nordic Exchange. У 1998 році **Стокгольмська фондова біржа** була куплена OM AB, а в 2003 році злилась з Гельсінською фондовою біржею, у 2004 році нове утворення отримало назву OMX. OMX Nordic exchange включає фондові біржі Ісландії й Данії. Усі шведські компанії пройшли лістинг OMX Nordic Stock Exchange. У 2007 році ринкова капіталізація OMX Nordic Exchange становила 1,24 трлн дол. OMX Stockholm 30 — фондовий індекс, який базується на 30 найбільш активними цінними паперами. У 2007 році відбулось об'єднання OMX і Національної асоціації дилерів цінними паперами з автоматичною системою встановлення квотування (National Association of Securities Dealers Automated Quotation System (NASDAQ)), утворивши найбільший у світі оператор цінними паперами.

Страхування. У 2007 році загальний обсяг страхових бруто-внесків становив 33,6 млрд дол. (17 % зростання в порівнянні з 2006 роком). На страхування життя припадало 70 % отриманих внесків; на інші види страхування — 30 % (із темпом зростання 5 %).

⁹⁶ <<http://www.sweden.se>>

Управління активами. Приблизно 94 % заощаджень шведів здійснюється у формі фондів. Значна частина фондів знаходиться під управлінням банків - Forenings sparbanken, Nordea, SEB і Handelsbanken - на ці банки припадає 73 % ринку. На 31.03.2008 у Швеції було засновано 1 332 інвестиційних фондів із чистою вартістю активів 235 млрд дол.

Рейтингове агентство Standard & Poog's надало Швеції рейтинг AAA зі стабільним прогнозом.

20.5. Фінанси суб'єктів господарювання Швеції

Сутність шведської економічної моделі полягає в збереженні різноманітних та рівноправних форм власності — приватної, державної, комунальної та кооперативної — за умови домінування приватної власності.

Основу шведської економіки становить приватне підприємництво: частка приватного сектора становить 85 %, державного — менше ніж 15 %, проте питома вага державного споживання становить 28 %. Приблизно кожен третій швед належить до державних робітників і службовців (32 % від загальної робочої сили).

У 2006 році видатки на НДДКР становили 3,89 % ВВП. На приватний сектор припадає 70 % витрат на НДДКР. Шведське державне агентство інноваційних систем (VINNOVA). Шведський уряд планує до 2020 досягнути економіки, вільної від нафти, задіявши відновлювальні ресурси. Шведський уряд започаткував реформи з метою посилення економічної системи країни. Крім реформи оподаткування, відбувається приватизація державних підприємств. Відбувся продаж Absolut Vodka (лідера горілчаної промисловості). Урядом запроваджується приватизаційна програма із продажу державної частки в шести компаніях із метою отримання доходів у розмірі 25 млрд дол.

Пріоритетними функціями держави в економіці Швеції виступають: 1) *розробка стратегії довготривалого розвитку* (встановлення пріоритетів розвитку, інвестиційна політика); 2) *розробка зовнішньоекономічної стратегії*; 3) *законодавче регулювання підприємництва*.

Провідними галузями економіки Швеції є телекомунікаційна, фармацевтична, електротехнічна та автомобілебудівна галузі, сектор послуг. Телекомунікаційна галузь разом зі сферою інформаційних технологій є однією з найбільш потужних, забезпечуючи щорічно 6 % ВВП та 95 000 робочих місць у країні. Щорічний обсяг продукції цієї галузі становить 150 млрд крон (21 млрд дол.). Лідуючою компанією є «Ericsson».

Фармацевтична галузь є другою за темпами зростання; 90 % продукції галузі йде на експорт. Провідними компаніями в цій галузі є «AstraZeneca» та «Pharmacia», що є шведським підрозділом міжнародного концерну «Pfizer».

Автомобілебудування відіграє важливу роль в економіці Швеції, забезпечуючи роботою приблизно 140 тис. осіб. Обсяг експортних поставок даної галузі становить 125 млрд крон (17,8 млрд дол.) щорічно. Такі шведські виробники автомобільної техніки як «Volvo Group» (вантажівки та автобуси), «Volvo Car Corporation» (пасажирські автомобілі), «Saab» (пасажирські автомобілі), «Scania» (вантажівки та автобуси) є широковідомими у світі. Крім того, цей сектор шведської промисловості включає орієнтовно 1 200 компаній, які постачають комплектуючі та запасні частини⁹⁷.

У Швеції активно працюють підрозділи таких міжнародних компаній як «ABB» (енергетичне машинобудування та приладобудування), «Atlas Copco» (обладнання для видобувної промисловості та будівельної галузі), «Electrolux» (побутове обладнання), а також «Tetra Laval» (обладнання для пакування, переробки та зберігання продуктів харчування). У Швеції функціонують 435 компаній, власниками яких є іноземні фізичні чи юридичні особи. Дані компанії забезпечують роботою майже 25 % місцевої робочої сили, або 560 тис. осіб.

Провідною компанією в галузі металургії є «Svensk Stal AB» (SSAB), яка забезпечує 60 % національного виробництва сталі (80 % - експорт). Дана галузь забезпечує роботою орієнтовно 85 000 осіб. Крім того, Швеція за рахунок власних ресурсів забезпечує потреби національної промисловості у свинцю та золоті, а також частково в цинку, міді та сріблі. Державна

⁹⁷ <<http://www.scb.se>>

компанія «LKAB» спеціалізується на видобуванні залізної руди, у той час як близько 100 приватних компаній розроблюють запаси кольорових металів.

Лісопереробна промисловість Швеції, яка забезпечує роботою понад 80 000 тис. осіб, залишається важливою галуззю національної економіки з огляду на надзвичайно великі запаси ресурсів, а також розвинуту інфраструктуру, особливо в північних регіонах країни. Провідними компаніями в цій галузі є державна компанія «Sveaskog», приватні компанії «SCA» та «Holmen», а також місцевий підрозділ фінської компанії «StoraEnso».

Будівельна промисловість забезпечує роботою 240 000 осіб. Найбільша будівельна корпорація Швеції «Skanska» має загальні обсяги продажів на рівні 19 млрд дол. (4 млрд дол. на внутрішньому ринку). Біоенергетична галузь Швеції, яка забезпечує роботою понад 30 000 осіб, покриває приблизно 20 % всього енергетичного балансу країни. Основними джерелами для цієї галузі стали перероблені відходи деревообробної та паперової промисловості, а також перероблені промислові, комунальні й «офісні» відходи.

20.6. Фінанси домогосподарств Швеції

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 3,6 % доходу, на найбагатшій 10 %-22,2 %; коефіцієнт Джині дорівнює 23. Близько 80 % працівників належать до профспілок. Приблизно 36 % робочої сили Швеції піде на пенсію до 2015 року, що становитиме майже 1,5 млн осіб. Базові пенсії надаються всім, додаткові пенсійні виплати залежать від заробленого доходу. Більшість населення йде на пенсію у віці 65 років. Існує пенсія за інвалідністю.

Шведська модель соціального страхування проявляє турботу про громадян «від колиски до могили»: діють різноманітні програми для новонароджених, людей похилого віку та людей з особливими потребами. Система медичного страхування й соціального страхування є основними стовпами системи соціального добробуту.

З метою збільшення доступності медичних послуг шведський уряд дозволив органам місцевого самоврядування замовляти медичні послуги в приватних клініках. Усі лікарні швидкої допомоги належать органам місцевого самоврядування; існує можливість закуповувати послуги в сторонніх осіб. Усі резиденти покриті національним медичним страхуванням. У 2007 році національні видатки на охорону здоров'я становили 41 млрд дол. (10,2 % ВВП), на душу населення припадає 3 202 дол.

Система освіти. Більше 50 % дітей у віці до шести років відвідують різноманітні дитячі садки. Базова освіта є обов'язковою для дітей у віці 7-16 років. Система освіти Швеції складається з дев'ятирічної обов'язкової початкової школи (Grundskola); трирічної вибіркової середньої школи (Gymnasieskola). На цьому рівні учні обирають між професійною освітою або підготовкою до вищої. Це дозволяє спеціалізуватися в природничих або гуманітарних науках. Більшість учнів обирають старші класи середньої освіти, яка надає професійний диплом або сертифікат, який дає можливість вступати до вищих навчальних закладів за обраним напрямком.

Шведський уряд запровадив ваучерну систему, яка надає право батькам обирати між державними й незалежними школами. Нова система стимулює підприємництво та розробку ефективних альтернативних освітніх підходів. За даною системою органи місцевого самоврядування надають школам фінансування на основі стандартів витрат на одного учня. У 1990-1991 роках лише 1 % шведських учнів навчались в незалежних школах; у 2008 році цей показник становив 10 %. У старших класах середньої школи спостерігається підвищення кількості учнів з 1,5 % до 15 %, які навчаються в незалежних школах.

Університетська освіта надає професійну освіту, технічні, інженерні, медичні, юридичні дипломи. Вища освіта фінансується шведським урядом. Передбачається реформування системи освіти з метою уніфікації стандартів. Вища освіта буде розподілена на три рівні: базовий, покращений і випускний.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Швеції.
2. Наведіть основні податки Швеції.
3. Охарактеризуйте функції держави в економіці Швеції.

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН АЗІЇ

РОЗДІЛ 21

Фінансова система В'єтнаму

- *Загальна характеристика національної економічної моделі В'єтнаму*
- *Бюджетна система В'єтнаму*
- *Податкова система В'єтнаму*
- *Банківська система В'єтнаму*
- *Фінанси домогосподарств В'єтнаму*

21.1. Загальна характеристика національної економічної моделі В'єтнаму

В'єтнам (Соціалістична Республіка В'єтнам) (Cong Hoa Ha Noi Chu Nghia Viet Nam, Viet Nam) — комуністична держава, яка складається з 59 провінцій (tinh) і п'яти муніципалітетів (thanh pho).

Загальна площа 329 560 км² (суша — 325 360 км², водна поверхня — 4 200 км²). У 2005 році ліси В'єтнаму нараховували 9,5 млн га, насажені ліси перевищили 2,9 млн га. разом покривають 38 % території. У 2007 році уряд запланував висаджувати по 200 000 га щорічно. Довжина кордонів складає 4 639 км: з Камбоджею — 1 228 км, з КНР — 1 281 км, Лаосом — 2 130 км. Довжина узбережжя — 3 444 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 86,968 млн осіб. Середній вік населення становить 27,4 року (для чоловіків — 26,4; для жінок — 28,5). Приріст населення дорівнює 0,977 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,83 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 71,58 роки (чоловіки — 68,78; жінки — 74,57). Писемність населення — 90,3 %; витрати на освіту становлять 1,8 % ВВП (показник 1991 року). Інтернет — користувачів налічується 17,87 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 246,6 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 90,88 млрд дол. Інвестиції становлять 44,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 2 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 19 %;
- промисловість — 42,7 %;
- послуги — 38,3 %.

Трудові ресурси налічують 47,41 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4,9 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 55,6; промисловість — 18,9; послуги — 25,5 %.

У 2008 році експорт становив 63,73 млрд дол. FOB, імпорт — 79,37 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 22,78 млрд дол. Зовнішній борг — 23,72 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 43,06 млрд дол.⁹⁸ Темп економічного зростання становив у 2005 році 8,3, у 2006 році — 7,9; у 2007 році — 8,3 %. 10 з'їзд Комуністичної партії В'єтнаму в квітні 2006 року затвердив п'ятирічний План соціально-економічного розвитку на 2006-2010 роки, основною метою якого є досягнення В'єтнамом середнього рівня розвитку до 2010 року.

21.2. Бюджетна система В'єтнаму

Бюджетна система В'єтнаму включає:

⁹⁸ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

1) центральний бюджет;

2) місцеві бюджети:

- *бюджети провінцій;*
- *бюджети округів;*
- *бюджети комун.*

Бюджетний рік збігається з календарним. Важлива особливість бюджетної системи В'єтнаму - вертикальна структура: місцеві посадові особи несуть відповідальність за виконання бюджету перед вищим рівнем державного управління та Народними радами. Наглядова функція щодо управління бюджетом покладена на **Національну Асамблею (Національні збори)**. Закон «Про Державний бюджет на 2002 рік» посилив автономію та відповідальність урядів провінцій у сфері управління місцевими бюджетами. Даним Законом передбачаються повноваження Національної Асамблеї стосовно бюджетних звітів, внесення бюджетних асигнувань та прийняття заключного проекту бюджету.

Постійний комітет Національної Асамблеї має повноваження щодо визначення доходів, які розподіляються між центральним і місцевими бюджетами, контролю за використанням доходів, що перевищують цільовий план.

Починаючи з 2002 року передбачено право місцевих **Народних комітетів** самостійно приймати рішення стосовно відповідних місцевих бюджетів, зокрема, при прийнятті бюджетних асигнувань у рамках своїх регіонів, при прийнятті бюджетів місцевих відомств і установ та у визначенні частки доходів, які розподілятимуться між бюджетами провінцій, округів і комун. У свою чергу, **Народні ради** відповідають за затвердження бюджетів поселень.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 22,39 млрд дол., видатки — 24,19 млрд дол. Внутрішній борг становить 38,6 % ВВП. В'єтнам зменшує видатки з метою контролювання інфляції й обмеження бюджетного дефіциту в 2009 році. Дефіцит державного бюджету в 2008 році становив 4,95 ВВП; у 2009 році заплановано досягти дефіцит у 4,82 % ВВП.

Державним бюджетом на 2009 рік передбачені основні такі пріоритети розвитку:

- *здійснення монетарної, фінансовою й торговельної політики з метою стимулювання виробництва й підтримки експорту;*
- *посилення корпоративного фінансового механізму;*
- *концентрація на розвитку сільського господарства та інфраструктури в сільській місцевості;*
- *прискорення адміністративної реформи.*

21.3. Податкова система В'єтнаму

Податкова система В'єтнаму включає податки, які стягуються на різних рівнях державного управління:

1. Національні податки:

- *податок на експорт;*
- *мито;*
- *акцизи;*
- *податок на додану вартість (ПДВ);*
- *прибутковий податок;*
- *податок з доходів фізичних осіб;*
- *податок на видобуток нафти;*

2. Місцеві податки:

- *земельний податок;*
- *податок на житло;*
- *податок на природні ресурси (за винятком податку на видобуток нафти);*
- *ліцензійні збори;*
- *податок за користування сільськогосподарськими угіддями;*

- податок на землеробство;
- податок на оренду землі.

Податок на додану вартість (ПДВ) є спільним податком, що стягується на центральному та місцевому рівнях. Податкові ставки є однаковими для кожної провінції, проте можуть відрізнятися від ставок на рівні округів та комун. Дані ставки є елементом бюджетного процесу, розраховуються та встановлюються на три роки.

Таблиця. 21.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ІНОЗЕМЦІВ

Дохід, млн донгів	Ставка, %
0—8	0
8—20	10
20—50	20
50—80	30
80 і вище	40

Якщо фактичні податкові надходження перевищують заплановані, уряд виділяє до 30 % від отриманих надходжень до бюджетів провінцій на розвиток інфраструктури та інші видатки (проте дана сума не повинна перевищувати суми попередніх років).

Таблиця 21.2

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ - ГРОМАДЯН

Дохід, млн донгів	Ставка, %
0—5	0
5—15	10
15—25	20
25—40	30
40 і вище	40

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою в межах 0-40 %. Доходи резидентів і нерезидентів оподатковуються за різними шкалами (табл. 21.1, табл. 21.2)

Прибутковий податок стягується за ставкою 28 %, крім видобутку нафти й газу та інших експлуатаційних проектів (ставка стягується в межах 28-50 %).

Податок на приріст капіталу стягується за ставкою 28 %.

Податок на дивіденди не стягується. Податок за ставкою 10 % стягується на виплату процентів за офшорними кредитами, якщо не існує податкової угоди.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за такими ставками:

- **10 %** - застосовується щодо продуктів і послуг видобувної промисловості, енергетики, електроніки, харчової промисловості, хімічної промисловості, будівництва, транспорту;
- **5 %** - основні товари й послуги сільського господарства, харчової й лісової промисловості, освітні та медичні послуги;
- **0 %** - експорт товарів і послуг.

Податкове стимулювання (преференційні податкові ставки) надається інвестиційним проектам, які відповідають таким критеріям: 1) *географічне положення* (непридатні умови);

2) промислові зони; експортні зони; 3) технологічні зони; 4) зони, що мають особливе соціально-економічне значення.

21.4. Банківська система В'єтнаму

Президент Хо Ши Мін дав згоду на створення **В'єтнамського національного банку** на основах нової економічної й фінансової політики, яка була встановлена на другому конгресі В'єтнамської робітничої партії в лютому 1951. Банк повинен був запроваджувати директиви й політику В'єтнамської комуністичної партії в період модернізації та індустріалізації. Протягом 1975-1985 років **Національний банк Республіки В'єтнам** (на півдні) було націоналізовано й об'єднано із системою **Державного банку В'єтнаму (Державного банку)**; запроваджено нові банкноти Соціалістичної Республіки В'єтнам, які замінили старі банкноти на півдні та півночі в 1978 році. **Державний банк В'єтнаму** прийняв орієнтовану на ринок політику лише в 1980-х. Державний банк В'єтнаму здійснює моніторинг і нагляд над банківською діяльністю, контролює кредитну діяльність. Банк формулює національні монетарні плани для уряду і передає їх до Національної асамблеї для затвердження.

Центральний банк не є незалежним і перебуває під твердим контролем уряду й Комуністичної партії В'єтнаму. Нараховується 37 акціонерних комерційних банків; п'ять державних комерційних банків; чотири банки, які створено у вигляді спільних підприємств; 35 іноземних банківських філій та 43 представництва. чотири основні державні банки контролювали 70 % кредитів у 2007 році. Іноземні банки мають право відкривати 100 % філій або представництв й надавати всі банківські послуги на рівних із в'єтнамськими банками.

В'єтнамські банки можна розділити на **чотири групи**:

1) **Державні банки** (зосереджені на наданні фінансових послуг державним підприємствам, проте також здійснюють фінансування місцевого приватного сектору та іноземних компаній):

- Зовнішньоторговельний банк;
- Банк розвитку та інвестицій;
- Промисловий і комерційний банк В'єтнаму;
- Житловий банк Меконг;
- Сільськогосподарський банк;
- В'єтнамський банк розвитку.

2) **Акціонерні банки** (кредитування приватних компаній і домогосподарств):

- Комерційний банк Азії;
- «Бінх банк»;
- Комерційний банк Східної Азії;
- «Хабубанк»;
- Міжнародний банк В'єтнаму;
- Експортно-імпорتنний банк В'єтнаму;
- Банк «Сайгон».

3) **Філії іноземних банків**:

- Банківська група ANZ;
- Банк Китаю;
- Сіті банк;
- Банківська корпорація «Сумітомо Міцуй».

4) **Спільні венчурні банки**:

- В'єтнамсько-російський банк;
- «Indovina» банк;
- «Shinhanvina» банк.

Державна комісія з цінних паперів заснована в 1996 році з наступними функціями:

- розвиток ринку капіталів у В'єтнамі;
- ліцензування професійних учасників фондового ринку;

➤ розробка та запровадження правил і положень.

Фондова біржа Хо Ши Міну. Хо Ши Міньський центр з торгівлі цінними паперами (HoSTC), який раніше був відомий під назвою Центр з торгівлі цінними паперами В'єтнаму, засновано в 2000 році та перейменовано 8 серпня 2007 року. У 2006 році існувало 13 ліцензованих професійних торговця; дев'ять з яких були ліцензовані здійснювати всі операції з цінними паперами, включаючи андеррайтинг, брокерські послуги, дослідження ринку, управління активами. Ринкова капіталізація зросла з 13,8 млрд дол. у 2006 році до 30,7 млрд дол. у 2007 році.

Рейтингове агентство Standard and Poor's у грудні 2008 року надало В'єтнаму кредитний рейтинг ВВ/В.

21.5. Фінанси домогосподарств В'єтнаму

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,9 % доходу, на найбагатші 10 %-28,9 %; коефіцієнт Джині дорівнює 37. Кількість людей, які живуть за межею бідності зменшилась протягом 1993–2006 років завдяки «дої тої», що передбачали земельну реформу, цінову лібералізацію, сільськогосподарську деколективізацію. Кількість людей, які живуть у бідності (менше ніж на 1 дол. на день), зменшилась з 58 % у 1993 році до 15 % у 2007 році.

Соціальне страхування передбачає пенсію за віком, інвалідністю, сімейну вічну ренту, медичне страхування й страхування від нещасного випадку на виробництві. *Міністерство праці, військових інвалідів та соціальних справ* адмініструє соціальне страхування у В'єтнамі. Спеціальні програми існують для державних службовців і військових. Соціальне покриття є обов'язковим для державного сектору й для робітників компаній із чисельністю працівників більше 10 осіб.

Пенсії фінансуються за рахунок 5 % зарплати працівників, 15 % сплати працедавців від фонду оплати праці й державних субсидій. Соціальна допомога матерям становить повну заробітну плату за 120 днів.

Охорона здоров'я. В'єтнам витрачає приблизно 5,1 % ВВП (державні та приватні витрати) (дані 2001 року). У В'єтнамі лише чверть видатків на охорону здоров'я припадає на державний сектор, решта надходить із приватних джерел.

Система освіти. Хоча п'ять років початкової школи вважаються обов'язковими й 92 % дітей були задіяні в системі початкової освіти, лише дві третини закінчили п'ятий клас у 2000 році. Вартість навчання, книг і форми та необхідність допомагати сім'ї є двома головними причинами незавершеного навчання.

Серйозна відмінність у відвідуванні початкової школи спостерігається в містах і сільській місцевості. У деяких сільських місцевостях лише 10-15 % дітей продовжують навчання після третього класу, у той час як майже 96 % учнів у Хо Ши Міні завершують п'ятий клас.

У 2008 році бюджет Міністерства освіти і професійної підготовки становив 76,2 трлн донгів (4,762 млрд дол.) (зростання на 14,1 % у порівнянні з фактичними витратами в 2007 році).

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку В'єтнаму.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему В'єтнаму.
3. Наведіть основні податки В'єтнаму.
4. Охарактеризуйте банківський сектор В'єтнаму.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств В'єтнаму.

Фінансова система Ізраїлю

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Ізраїлю*
- *Податкова система Ізраїлю*
- *Банківська система Ізраїлю*
- *Фінанси домогосподарств Ізраїлю*

22.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Ізраїлю

Ізраїль (Держава Ізраїль) (Medinat Yisra'el, Yisra'el; לארשי, לארשי תיידם) — парламентська демократія, яка складається з шести округів (mehozot, однина — mehoz).

Загальна площа 20 770 км² (суша — 20 330 км², водна поверхня — 440 км²). Довжина кордонів становить 1 017 км: з Єгипетом — 266 км, із Західним Берегом — 307 км, з Йорданією — 238 км, Ливаном — 79 км, Сектором Газа - 51 км, Сирією — 76 км. Довжина узбережжя — 273 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 7,234 млн. осіб. Середній вік населення складає 29,1 року (для чоловіків — 28,4; для жінок — 29,8). Приріст населення дорівнює 1,671 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,75 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 80,73 року (чоловіки — 78,62; жінки — 82,95). Писемність населення — 97,1 %; витрати на освіту становлять 6,9 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 2 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 205,7 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 188,7 млрд дол. Інвестиції становлять 18 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 28 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 2,7 %;
- промисловість — 31,7 %;
- послуги — 65,6 %.

Трудові ресурси налічують 2,95 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,1 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 2 %;
- промисловість — 16 %;
- послуги — 82 %.

У 2008 році експорт становив 54,16 млрд дол. FOB, імпорт — 62,52 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінують у 38,66 млрд дол. Зовнішній борг — 91,25 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 68,06 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 51,94 млрд дол.⁹⁹

У 2007 році на НДДКР було витрачено приблизно 4,7 % ВВП. У 2007 році досягнуто збалансований бюджет. Державний бюджет має тенденцію до поступового збалансування: у 2003 році — 5,4 % ВВП, у 2004 році — 3,6, у 2005 році — 1,9, у 2006 році — 1 %. У 2007 році досягнуто збалансований бюджет, проте в 2008 році доходи консолідованого бюджету в 68,44 млрд дол. були менші за видатки — 70,06 млрд дол. Внутрішній борг становить 75,7 % ВВП.

22.2. Податкова система Ізраїлю

Податок з доходів фізичних осіб сплачується за прогресивною шкалою (табл. 22.1). У рамках податкових реформ уряд планує поступово на 1-2 % щорічно знизити ставки оподаткування, найвища ставка становитиме 44 % у 2010 році.

⁹⁹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІЗРАЇЛІ

Дохід, шекелів	Ставка, %
1—52 680	10
52 681—93 720	16
93 721—140 640	26
140 641—202 080	33
202 081—435 120	35
435 121 і більше	47

Прибутковий податок стягується за ставкою 27 %. У 2010 році прибутковий податок буде знижено до 25 %.

Податок на дивіденди стягується за ставкою 20 % з акціонерів, які мають менше 10 % акцій і 25 % з акціонерів, які мають 10 % і більше акцій. Дивіденди, які сплачуються ізраїльським компаніям, звільнені від оподаткування.

Податок на приріст капіталу стягується з реального приросту (з урахуванням інфляції) з фізичних осіб за ставкою 20-49 %, з юридичних осіб — за ставкою 25-31 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за ставкою 15,5 %. Від ПДВ звільнені експорт і продаж свіжих фруктів і овочів.

Працедавці відповідають за утримання **соціальних внесків** працівників та їх перерахування разом з власними нарахуваннями до Національного інституту страхування. Для працівників, які заробляють до 4 678 шекелів, відрахування становлять 0,4 % і нарахування працедавця 4,98 %. Для осіб, які заробляють більше встановленого ліміту, відрахування стягуються за ставкою 7 % і виплата працедавців 5,68 %. Крім цього працівники здійснюють відрахування на медичне страхування за ставками 3,1 і 5 % відповідно.

22.3. Банківська система Ізраїлю

Банк Ізраїлю — центральний банк Ізраїлю — заснований в 1954 році. Закон «Про Банк Ізраїлю» замінив Указ «Про банкноти» від 1948 року та інші нормативно-правові акти Тимчасової ради держави. Банк Ізраїлю несе відповідальність за випуск валюти та нагляд за банківською діяльністю. Контроль на валютними операціями передано Банку в 1978 році. Монетарна політика регулюється Банком Ізраїлю. З 1992 року уряд установив показники інфляції як частину економічної політики, метою монетарної політики є досягнення встановленого рівня.

Ізраїль має сильну банківську систему й перебуває в процесі запровадження рекомендацій Базель II в банківській системі та банківському нагляді до кінця 2009 року. Протягом останніх років у банківській системі Ізраїлю відбулась серія злиття й поглинання: малі банки були скуплені середніми та великими з метою використання ефекту масштабу та диверсифікації. На кінець 2007 року залишилось 26 банківських інститутів у порівнянні з 39 на кінець 2003 року. У 2007 році загальні активи комерційних банків досягли 32 млрд дол. (35 млрд дол. у 2006 році).

Банківські інститути включають комерційні банки, іпотечні банки, іноземні банки, фінансові інститути, компанії, які надають банківські послуги. На п'ять найбільших банківських груп припадало 94 % активів банківської системи.

Міністерство фінансів Ізраїлю відповідає за регулювання страхового сектору та ринку капіталів. Підрозділ страхування та заощаджень департаменту ринку капіталу відповідає за регулювання та нагляд за фінансовими послугами, зокрема, страхуванням, пенсіями, заощадженнями, інститутами спільного інвестування. Підрозділ гарантує оптимальний рівень фі-

нансової безпеки споживачам фінансових послуг в Ізраїлі. Підрозділ здійснює контроль через Контролера страхування й Комісара ринку капіталів.

Ізраїльське агентство з цінних паперів засновано відповідно до Закону «Про цінні папери» від 1968 року й регулює взаємні фонди компаній і захищає інтереси інвесторів; несе відповідальність за дотримання справедливого, регламентованого та ефективного поводження вторинних ринків, ліцензування та нагляд за управляючими активами, інвестиційними радниками й інвестиційно-маркетинговими агентами. Ізраїльське агентство з цінних паперів відповідає за дотриманням чинного законодавства, підготовку дисциплінарних стягнень з інвестиційних керуючих за рішенням дисциплінарного комітету. Надає дозвіл на публікування проспектів емісії цінних паперів; перевіряє поточні звіти, квартальні та щорічні фінансові звіти.

Тель-Авівська фондова біржа, єдина фондова біржа в Ізраїлі, заснована в 1953 році. З середини 1990-х років проводить зміни з метою дотримання міжнародних стандартів. Тель-Авівська фондова біржа створена у формі товариства з обмеженою відповідальністю, належить засновникам-учасникам (банкам і небанківським корпораціям), через які здійснюється лістинг цінних паперів на фондовій біржі. Фондова біржа регулюється Законом «Про цінні папери» від 1968 році й підпадає під нагляд Ізраїльського агентства з цінних паперів. Ринкова капіталізація фондової біржі в 2007 році склала 235 млрд. дол. Лістинг пройшли 646 компаній, 61 компанія пройшла лістинг за кордоном. Основний індекс ТА-25.

В Ізраїлі розвинута **страхова індустрія**: 24 страхові компанії, 13 з яких працюють у загальному страхуванні та страхуванні життя. три страхові компанії - урядові корпорації: Фонд страхування від стихійних лих у сільському господарстві; «Inbal», яка страхує урядову діяльність; «Ashra» (колишня «Ізраїльська компанія зі страхування іноземних торговельних ризиків»), яка займається страхування довгострокових (більше одного року) експортно-імпортних торговельних ризиків.

Останніми роками спостерігається тенденція злиття й поглинання страхових компаній, що призвело до зменшення їхньої кількості з 31 у 2000 році до 24 у 2006 році. Загальний обсяг страхових бруто-внесків у 2007 році становив 8,8 млрд дол. (14 % зростання в порівнянні з попереднім роком). На загальне страхування припадає 4,6 млрд дол., на страхування життя — 4,2 млрд дол. 81 % загального обсягу страхових бруто-внесків сконцентровано в п'яти найбільших страхових групах. Migdal Group, Cial Group, Harel Group — головні гравці на ринку страхових послуг Ізраїлю.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Ізраїлю кредитний рейтинг AA - /стабільний/A - 1 + у місцевій валюті; A/стабільний/A - — в іноземній валюті.

22.4. Фінанси домогосподарств Ізраїлю

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,6 % доходу, на найбагатші 10 %-24,2 %; коефіцієнт Джині дорівнює 38,6. Третина працівників у Ізраїлі є учасниками національної федерації праці Histadrut; колективні договори є важливою частиною ринку праці. Характерною особливістю законодавства про працю є суворе дотримання робочих годин. Держава регламентує слідування Шаббату (священного дня відпочинку) з півдня п'ятниці до півдня суботи: для праці в Шаббат необхідно отримати спеціальний дозвіл.

Система охорони здоров'я була створена в період до створення держави Ізраїль єврейською громадою й британськими органами влади, які управляли країною протягом 1918-1948 років. Значний приплив іммігрантів створив виклик, відповіддю на який була інтенсивна підготовка спеціальних послуг і довгострокового плану профілактичної медицини й медичної освіти. Населення країни користується мережею лікарень, клінік і центрів профілактичної медицини й реабілітації. В Ізраїлі нараховується 32 000 терапевтів, 9 000 стоматологів, 6 000 фармацевтів.

Міністерство охорони здоров'я готує нормативно-правові акти й здійснює нагляд за їх упровадженням. Закон «Про національне страхування» передбачає стандартизований набір

медичних послуг. Медичні послуги надаються за чотирма схемами загального медичного страхування незалежно від віку й стану здоров'я.

Головними джерелами фінансування системи охорони здоров'я є щомісячне відрахування за ставкою до 4,8 % від доходу фізичних осіб, відрахування працедавців.

У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 14 млрд дол. (9,5 % ВВП).

Система соціального страхування Ізраїлю передбачає:

- допомогу людям похилого віку;
- програми підтримки батькам-одиначкам, дітям і молоді;
- попередження й лікування зловживання алкоголем;
- допомогу новим іммігрантам, що передбачає пакет соціальних послуг;
- виправні заходи (умовне покарання, програми поновлення навчання в школі);
- резидентську та релігійну допомогу молоді, яка знаходиться в скрутному становищі;
- майстерні та консультації із працевлаштування - реабілітаційні центри для сліпих і людей з особливими потребами.

Система освіти. Існують обов'язкові дошкільні програм для дітей у віці трьох — чотирьох років. Шкільна освіта є обов'язковою у віці 5-16 років і є вибірковою до 18 років. Формальна освіта починається в початковій школі (класи 1-6) і продовжується в середній школі (класи 7-9) і старших класах (класи 10-12).

Школи поділені на **чотири групи**: 1) загальноосвітні школи; 2) державні релігійні школи, які зосереджені на вивченні єврейства, традицій, релігійних канонів іудаїзму; 3) арабські та друзькі школи, де навчання ведеться арабською мовою з концентрацією на арабській і друзькій історії, релігії та культурі; 4) приватні школи, які здійснюють навчання за міжнародного сприяння або релігійних громад.

Шкільна програма більшості середніх шкіл передбачає вивчення природничих і гуманітарних наук, про що надається сертифікат із правом вступу до вищих навчальних закладів.

Деякі середні школи мають спеціалізовані програми, які надають після закінчення сертифікати або професійний диплом. Існують технологічні школи, які готують техніків і інженерів-практиків.

Ізраїльський уряд основну увагу приділяє вищій освіті. Існує широкий вибір програм у природничих і гуманітарних науках від бакалаврського до кандидатського рівня, які представлені в восьми ізраїльських університетах. Коледжі пропонують курси в спеціалізованих сферах: підготовка вчителів початкової школи, музика, малювання, дизайн, фізичне виховання.

Адміністрування й фінансування системи освіти здійснюється спільно Міністерством освіти, культури і спорту; Міністерством науки і технології та муніципалітетами. Міністерства відповідають за програми, освітні стандарти, підготовку викладачів і нагляд за шкільним персоналом і будівництвом шкіл. Органи місцевого самоврядування займаються підтримкою шкіл і придбанням необхідного обладнання і матеріалів.

В Ізраїлі працює висококваліфікована робоча сила: 40 % працівників мають більше ніж 13 років навчання; 22 %-16 і більше років навчання. На 100 000 робітників припадає 135 учених. Більше 30 % університетських студентів спеціалізуються в сферах із високим промисловим НДДКР потенціалом. У 2007 році видатки на освіту склали 11,6 млрд дол. (7,9 % від ВВП).

Контрольні запитання

1. Наведіть основні податки Ізраїлю.
2. Охарактеризуйте банківський сектор Ізраїлю.
3. Надайте загальну характеристику фінансів домогосподарств Ізраїлю.

Фінансова система Індії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Індії*
- *Податкова система Індії*
- *Банківська система Індії*
- *Фінанси домогосподарств Індії*

23.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Індії

Індія (Республіка Індія) (Bharatiya Ganarajya, Bharat) — федеративна республіка, яка складається з 28 штатів і семи союзних територій.

Загальна площа 3 287 590 км² (суша — 2 973 190 км², водна поверхня — 314 400 км²). Довжина кордонів становить 14 103 км: з Бангладеш — 4 053 км, Бірмою — 1 463 км, Бутаном — 605 км, КНР — 3 380 км, Непалом — 1 690 км, Пакистаном — 2 912 км. Довжина узбережжя — 7 000 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 1,166 млрд. осіб. Середній вік населення становить 25,3 року (для чоловіків — 24,9; для жінок — 25,8). Приріст населення дорівнює 1,548 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,72 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 69,89 року (чоловіки — 67,46; жінки — 72,61). На Індію припадає 2,4 % світової суші і 16,7 % світового населення, що спричиняє надмірну щільність населення — 324 чел./км².

Писемність населення — 61 %; витрати на освіту становлять 3,2 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 80 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 3,319 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 1,237 трлн дол. Інвестиції становлять 39 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 2 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 17,2 %;
- промисловість — 29,1 %;
- послуги — 53,7 %.

Трудові ресурси налічують 523,5 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 60 %;
- промисловість — 12 %;
- послуги — 28 %.

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 3,6 % доходу, на найбагатші 10 % — 31,1 %; коефіцієнт Джині дорівнює 36,8.

У 2008 році експорт становив 175,7 млрд дол. FOB, імпорт — 287,5 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінують у 250 млрд дол. Зовнішній борг — 163,8 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 142,9 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 54,21 млрд дол.¹⁰⁰ Протягом 2002-2007 років середньорічний темп економічного зростання становив 7,6 %.

У 2004-2005 фінансовому році Фонд розвитку інфраструктури сільської місцевості (Rural Infrastructure Development Fund (RIDF)) збільшено до 18,1 млрд дол. Інвестиції в інфраструктуру мають досягти 350 млрд дол. протягом 2005-2008 років.

Автомобільна індустрія досягне загального обсягу випуску продукції в 40 млрд дол. у 2015 році. Протягом 2003-2004 років щорічний обіг біотехнологічної індустрії становив 705 млн дол., темп зростання становив 30 %, що дозволило збільшити обіг до 1,5 млрд дол. у 2006-2007 роках.

¹⁰⁰ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

У країні нараховується більше 3 млн осіб науково-технічного персоналу; більше 50 000 комп'ютерних фахівців і 360 000 інженерів випускаються щорічно. У 2006-2007 фінансовому році загальний дохід сектору інформаційних технологій досяг 47,8 млрд дол. (31,9 млрд дол. — внутрішній попит, 15,9 млрд дол. — експорт). У 2010 році даний сектор досягне річного обсягу доходів у 60 млрд дол. Vodafone придбав 52 % акцій Hutch India за 10,9 млрд дол.

Обсяг фармацевтичного ринку досяг в 2008 році 8 млрд. дол., очікується збільшення до 20 млрд. дол. до 2015 року. Індустрія розваг зростатиме на 18 % щорічно, загальний обсяг доходів досягне 21 млрд. дол. у 2011 році.

Бюджет Індії протягом багатьох років залишається дефіцитним. У 2006/2007 бюджетному році дефіцит державного бюджету становив 34,4 млрд дол. (3,7 % ВВП), у 2007-2008 - 3,1 % ВВП; у 2008-2009 бюджетному році дефіцит прогнозується на рівні 2,5 % ВВП. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 153,5 млрд дол., а видатки — 205,3 млрд дол. Внутрішній борг становить 78 % від ВВП.

23.2. Податкова система Індії

Індія має розвинуту податкову систему; право стягнення податків розподілено між трьома рівнями відповідно до Конституції Індії.

Основні податки **федерального рівня:**

1) *податок з доходів фізичних осіб* (окрім податку з сільськогосподарських доходів, який стягується на рівні штатів);

2) *мито*;

3) *акцизи*;

4) *податок на додану вартість* ;

5) *податок з послуг*.

Податки, які стягується на рівні штатів:

1) *податок з продажів (з торгівлі між штатами Індії)*;

2) *гербовий збір (на трансфер власності)*;

3) *акцизи (збір за виробництво алкогольних напоїв)*;

4) *земельний податок (податок на землю сільськогосподарського/несільськогосподарського призначення)*;

5) *збір за розваги*;

6) *збір за професію й професійну діяльність (tax on professions and callings)*.

Місцеві податки:

1) *податок з нерухомості*;

2) *мито на ввезення товарів у місто (octroi)*;

3) *ринковий збір*;

4) *збір за користування ресурсами (водою, дренажною системою)*.

Податок з доходів фізичних осіб стягується центральним урядом за прогресивною шкалою (табл. 23.1).

Таблиця 23.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІНДІЇ

Дохід, тис. рупій	Ставка, %
Менше 100	0
100—150	10
150—250	20
Більше 250	30

Додатковий збір у 10 % стягується з доходів, які перевищують 850 тис. рупій.

Прибутковий податок з вітчизняних компаній стягується за ставкою 35 % (іноземних — 40 %); прибуток додатково оподатковується збором у 2,5 % і освітнім збором у 2 %.

У випадку, якщо сума бухгалтерського прибутку є меншою за 7,5 % від валового доходу, то компанії сплачують мінімальний альтернативний податок, який стягується за ставкою 7,5 % від валового доходу.

Податок на приріст капіталу стягується за ставками:

- довгостроковий приріст капіталу — 20 %;
- цінні папери взаємних фондів у короткостроковому періоді — 10 %.

Акцизи з більшості товарів стягується за ставкою 16 %; деякі групи товарів — 24 %; додатково на окремі товари накладається освітній збір у 2 %.

Податок на дивіденди нерезидентам стягується за ставкою 20 %; дивіденди, які сплачуються вітчизняними компаніями, звільняється від оподаткування; роялті оподатковуються за ставкою 10 %; технічні послуги оподатковуються за ставкою 10 %; інші послуги: фізичні особи за ставкою 30 % і юридичні особи за ставкою 40 % від чистого прибутку.

Мито знижено з 15 % до 12,5 %, починаючи з 2006/2007 фінансового року.

Податок на додану вартість (ПДВ) запроваджено з 1.04.2005, стягується за такими ставками:

- 0 % - базові продукти (продукти першої необхідності);
- 1 % - зливки дорогоцінних металів і дорогоцінне каміння;
- 4 % - промислові товари й капітальні товари масового споживання;
- 12,5 % - усі інші товари.

Податок з продажу стягується за ставкою 4 % з торгівлі між штатами Індії (поступово цей податок буде усунено).

Муніципальне мито (octroi) стягується з товарів, які завозяться до муніципалітету.

До пенсійного фонду працівників працівники й працедавці відраховують 12 % від заробітної плати. Фіксована ставка в 8,5 % сплачуються щорічно на отриманні відрахування, що дозволяє сформувати фонд майбутніх пенсійних виплат працівників.

Фонд забезпечення працівників фінансується за рахунок відрахування працедавців у розмірі 8,33 % від фонду оплати праці.

23.3. Банківська система Індії

Резервний банк Індії (Reserve Bank of India (RBI)) засновано в 1935 році як центральний банк. Резервний банк Індії виступає регулятором фінансової і банківської систем, формулює монетарну політику, встановлює курси валют. Акт «Про регулювання банківської діяльності» від 1949 року та Акт «Про Резервний банк Індії» від 1934 року надали повноваження Резервному банку Індії регулювати банківський сектор.

В Індії існують комерційні банки, кооперативні банки і регіональні сільські банки. Сектор комерційних банків складається з державних, приватних та іноземних банків. Державний банківський сектор складається з Державного банку Індії і його семи асоційованих банків та 19 інших банків, які належать уряду, на які припадає три чверті банківського сектору. Індійському уряду належить більшість акцій цих державних банків.

Індія має дворівневу структуру фінансових інститутів, яка складається з 13 фінансових інститутів на національному рівні і 46 інститутів на рівні штатів. Усі індійські фінансові інститути розподіляються на кредитні установи, спеціалізовані та інвестиційні установи. На рівні штатів існують фінансові заклади і корпорації індустріального розвитку, які забезпечують фінансування проектів, лізинг обладнання, надають корпоративні позики, короткострокові позички, дисконтні послуги корпоративному сектору. Уряду належить значна частина в статутному капіталі даних установ.

В Індії працює 288 комерційних банків, що мають понад 69 тис. відділень по всій країні. На їхню частку припадає 75 % усіх депозитів, 70 % кредитів та 76 % всіх банківських акти-

вів. Сукупні депозити станом на 31.12.2007 становили 132,1 млрд дол. (річне зростання 22,5 %), у тому числі в іноземних банках — 32,5 млрд дол. Банківське кредитування комерційного сектору в 2006/2007 фінансовому році зросло на 15,8 % (у 2005/2006 фінансовому році - зростання 13,3 %) і становило 92,4 млрд дол. Невиробничі кредити зросли на 31,8 % (у 2005/2006 році — 17 %) до 6,6 млрд дол.; продовольчі — на 1,7 % (у 2005/2006 році — 17 %) до 4,4 млрд дол.

Індійська Рада з цінних паперів і фондових бірж (Securities and Exchange Board of India (SEBI)) була заснована відповідно до Акта «Про Індійську Раду з цінних паперів і фондових бірж» від 1992 році, і є регуляторним органом для ринків капіталів в Індії.

В Індії функціонує 23 фондових біржі, які оперують відповідно до урядових правил, положень і підзаконних нормативно-правових актів. **TOB Національна фондова біржа Індії (National Stock Exchange of India Limited (NSE))** і **TOB Бомбейська фондова біржа (Bombay Stock Exchange Limited (BSE))** — дві найбільші національні фондові біржі, решта 21 — фондові біржі регіонального рівня.

TOB Національна фондова біржа Індії — найбільша в Індії, третя у світі. Зростання індійської економіки дозволило збільшити капіталізацію фондової біржі з 774,1 млрд дол. на кінець 2006 року до 1,66 трлн дол. на кінець 2007 року. Індекс NSE - S&P CNX Nifty (Nifty) — диверсифікований індекс 50 цінних паперів, який представляє 22 сектори економіки і концентрує 60 % ринкової капіталізації.

Бомбейська фондова біржа — найстаріша фондова біржа Азії з ринковою капіталізацією близько 1,819 трлн дол. на кінець грудня 2007 року; десята за розміром фондова біржа у світі. Майже 4 800 індійських компаній пройшли лістинг. Sensex (BSE 30 index) — середньозважений індекс 30 цінних паперів великих, ліквідних і репрезентабельних компаній з різних секторів економіки. На Sensex припадає п'ята частина BSE.

Агентство з регулювання та розвитку страхування (Insurance Regulatory and Development Authority (IRDA)) — регуляторний орган страхового ринку, який діє відповідно до Акта «Про Агентство з регулювання та розвитку страхування» від 1999 року. На страховому ринку традиційно домінують державна Life Insurance Corporation і General Insurance Corporation та її чотири філії. 16 нових гравців вступили протягом 2000-2001 фінансового року. Уряд дозволив іноземним інвестиціям прийти до сектору з обмеженням у 26 % у 1999 році. Брутто-внески страхування життя складають 2,5 % ВВП та інших видів страхування 0,65 % від ВВП.

Управління активами знаходиться в зародковій стадії. Приватні гравці з'явилися лише з 1993 року. Деякі корпорації заснували власні фонди. Протягом останніх п'яти років відбулось прискорене зростання вартості активів в управлінні: з 794,64 млрд рупій (приблизно 18,3 млрд дол.) у березні 2003 року до 3,264 трлн індійських рупій (приблизно 75 млрд дол.) у березні 2007 року. Діяльність взаємних фондів в Індії регламентується Положенням SEBI «Про взаємні фонди» від 1996 року.

Рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило рейтинг Індії до інвестиційного рівня BBB-, враховуючи економічне зростання і макроекономічні показники.

23.4. Фінанси домогосподарств Індії

На найбільш бідні 10 % домогосподарств припадає 3,6 % доходу, на найбагатші 10 % — 31,1 %; коефіцієнт Джині дорівнює 36,8. У 2004-2005 фінансовому році 22,15 % населення жили за межею бідності. 75 % бідних живуть у сільській місцевості. 34,7 % бідного населення живе менше ніж на 1 дол. на день; 79,9 % живе на менше ніж на 2 дол./день.

Третина заміжніх індійських жінок мають хронічну енергетичну нестачу, більше половини з них - анемічні; 45 % дітей молодше рт'ох років хронічно не отримують належного харчування. Лише 42 % дітей у віці 12-24 місяці пройшли повну імунізацію. Майже 47 % індійських дітей мають ненормально малу вагу й 45 % — проблеми росту.

У 1951 році Індія стала першою країною у світі, що прийняла програму контролювання зростання населення, яка пройшла через низку реформ. Протягом 1951-1975 років політика щодо зростання населення здійснювалась на основі п'ятирічних планів. Перший план (1951–56) визнав необхідність такої політики. Наступні плани (до п'ятого плану 1974–79) аргументували необхідність стабілізації населення протягом середньострокового періоду. Надзвичайний період (1975–77) було насичено концертами й фільмами, які були спрямовані на пропаганду масової стерилізації населення. Після даного періоду уряд наголосив, що примус не буде застосовуватись, а програму стабілізації чисельності населення перейменовано на сімейну програму добробуту, яка розглядається як засіб покращення життя індійських людей.

Наступні плани визнали необхідність контрацепції й зниження показників смертності новонароджених і матерів, а також постійно підкреслювали необхідність зниження народжуваності. Головна увага 10-го плану переспрямована з населення на охорону здоров'я; на покращення доступу до медичних послуг. Відповідно до 11-го плану (2007–12) робоча група спрямована над стабілізацію чисельності населення й перегляд демографічних прогнозів поза періодом стабілізації.

Соціальне страхування. Індія має слабку систему соціального захисту. Не існує обов'язкового медичного страхування для всього населення. Ощадний фонд працівників (Employees Provident Fund (EPF)) і Пенсійна схема працівників (Employee Pension Scheme (EPS)) забезпечують пенсійне покриття для робітників організованого сектору, що становить лише 8 % робочої сили. У випадку EPF працівники й працедавці відраховують 12 % від заробітної плати. Фіксована ставка 8,5 % сплачується на основі щорічного балансу працівника. Пенсійний фонд накопичує 8,33 % внесків працедавців, які депонуються як пенсія.

У 2004 році уряд запровадив нову пенсійну систему, що покриває працівників центрального уряду, які приступили до роботи після 1.01.2004 і працівників урядів 19 штатів. Пенсійна схема є добровільною для самозайнятого населення. Усі урядові службовці відраховують 10 % заробітку, так само робить уряд. Фіксована процентна ставка в 8 % сплачується в кінці року на отриманні відрахування. Нова схема соціального страхування для працівників неорганізованого сектору знаходиться в розробці.

Видатки центрального уряду на соціальні послуги, включаючи розвиток сільської місцевості, зросли з 463 млн дол. у 1995-1996 році до 2,276 трлн дол. у 2006-2007 фінансовому році, хоча це ще не принесло бажаних результатів.

Міністерство праці і працевлаштування відповідає за захист інтересів працівників, які розподілені на неформальний (92 % робочої сили) і формальний (організований) (8 % робочої сили) сектори. Для неорганізованого сектору важливим інструментом є Акт «Про мінімальну заробітну плату» від 1948 року.

Робочий день триває 8 годин. Постійного робітника можна звільнити за доведений службовий злочин та систематичні прогули — за хворобою, алкоголізмом, або за пенсійним віком. Існує майже 10 головних профспілок робітників.

Пенсійна реформа. До отримання незалежності деякі фірми створювали Фонди для своїх працівників. До 1948 року ці фонди зросли до більш як 1 млрд рупій, майже 3 % активів фінансових інститутів. Коли був прийнятий Акт «Про фонд забезпечення працівників» з метою регулювання існуючих фондів і розширення покриття на нові галузі в 1952 році, приблизно 1,2 млн робітників були покриті. Фонди забезпечення досягли 2 % ВВП. Протягом 1952—1998 років кількість галузей зросло з шести до 177; кількість робітників з 1,2 до 21 млн осіб. У 1971 році було запроваджено Схему сімейного пенсійного забезпечення (Family Pension Scheme (FPS)). У 1976 році Програма пов'язаного страхового депозиту працівників (Employees' Deposit Linked Insurance (EDLI)) додала політику страхування життя. У 1995 році FPS була замінена Схемою пенсійного забезпечення працівників (Employee Pension Scheme (EPS)). EPS сплачує ануїтет тим, хто вийшов на пенсію, на додаток до виплат за програмою FPS.

Організація фондів забезпечення працівників (Employees Provident Fund Organization (EPFO)) була створена в 1952 році і її схеми призначені для робітників приватного сектору, які працюють

в організаціях із кількістю більш ніж 20 найманих працівників у 177 галузях економіки. ЕРФО підпадає під регулювання трьох нормативно-правових актів: Акта «Про податок на доходи фізичних осіб», Акта «Про фонди забезпечення» і Акта «Про індійські трасти».

Соціальне страхування забезпечується різноманітними соціальними схемами на федеральному і штатному рівні. Національна програма реабілітації осіб з особливими потребами (National Program for Rehabilitation of Persons with Disabilities (NPRPD)) є прикладом секторальної програми на рівні штатів; схема надає реабілітаційні послуги для людей з особливими потребами на всіх рівнях: від селища до району. Дана схема забезпечує існування реабілітаційних центрів на рівні штатів і областей. Протягом 2001-2002 фінансового року 1 млн дол. були надані штатам на фінансування даної програми. На додаток п'ять комплексних регіональних центрів і чотири регіональні реабілітаційні центри для людей із проблемами хребта були засновані за допомогою міністерства.

Бюро соціального захисту бере до уваги проблеми покинутих і незахищених верств суспільства, включаючи молодь, у якої конфлікт з законом; наркоманами; людей без визначеного місця проживання тощо. Програми і політика бюро спрямовані на надання необхідних навичок даній групі людей, щоб перетворити їх на корисних громадян.

Національна схема гарантування зайнятості в сільській місцевості заснована в лютому 2006 році. Дана програма спрямована на гарантування мінімум 100 днів оплачуваної роботи щорічно для кожного домогосподарства, якщо дорослі його члени погоджуються на некваліфіковану роботу.

Система охорони здоров'я. Департамент здоров'я і сімейного добробуту здійснює постійні й організовані зусилля з метою розробки і запровадження схем забезпечення адекватними медичними послугами у відповідності до національною політикою охорони здоров'я. Кілька національних програм з охорони здоров'я здійснюються за схемами, які централізовано фінансуються і спрямовані на зменшення смертності і захворюваності на основні хвороби. Головні схеми з охорони здоров'я включають національні програми знищення малярії, сліпоты, прокази, туберкульозу, СНІДу, включаючи заходи з контролю крові, виявлення раку тощо. Особлива увага приділена травмам і пошкодженням спини. Пілотні проекти запроваджені щодо серцево-судинних захворювань, діабету і реабілітації хворих.

Приватні заклади, які надають медичні послуги в Індії, - це Apollo, Escorts і Max India. Інші заклади являють собою регіональні/муніципальні мережі лікарень. В Індії розташована найбільша мережа приватних лікарень у світі. Конкурентні переваги у вигляді співвідношення ціни/якості медичних послуг обумовили бурхливий розвиток медичного туризму.

Видатки на охорону здоров'я впали з 1,3 % ВВП у 1990 році до 0,9 % ВВП у 1999. У 2006 році загальні видатки на охорону здоров'я становили 5,3 % ВВП. На душу населення припадає 5 дол. Загальні державні та приватні витрати на охорону здоров'я становлять 30-35 дол. на душу населення.

У 2006 році видатки на охорону здоров'я становили 5,3 % номінального ВВП (приблизно 45,7 млрд дол.). Протягом 2005-2009 років прогнозується щорічне зростання видатків на охорону здоров'я, так, що в 2009 році видатки на охорону здоров'я досягнуть 5,5 % ВВП (60,9 млрд дол.).

Централізовані ресурси становлять 15 % всіх видатків на охорону здоров'я.

Система освіти. Індія має 12-річну систему початкової і середньої освіти. Вищі навчальні заклади передбачають три - чотири роки навчання, потім вибірково два роки навчання.

Шкільна освіта має чотири стадії:

- *безпосередньо початкова;*
- *вища початкова;*
- *середня;*
- *старші класи середньої школи.*

Уряд забезпечує універсальну освіту (початкову і вищу початкову) для дітей у віці 6-14 років. Початкова школа для дітей у віці 6-11 років (класи 1-5). Вища початкова школа 11-15

років (класи 6-10). Старші класи середньої школи 16-17 років (11-12). У деяких місцях середня школа триває з 6 до 8 класу; старші класи з 9 по 12.

В Індії головні типи школи контролюються штатними урядовими радами, сертифікат про загальну середню освіту (SSLC (Secondary School Leaving Certificate) забезпечує нагляд над більшістю індійських школярів; Центральна рада середньої освіти (Central Board of Secondary Education (CBSE)); Рада з проведення іспитів на отримання сертифіката індійської школи (Council for the Indian School Certificate Examinations (CISCE) board); Національна відкрита школа (National Open School) і «міжнародні школи», які подібні до західних зразків і вважають більш дорогими, ніж звичайні школи. В Індії нараховується 1,12 млн шкіл.

Вища освіта надає можливість спеціалізуватися в технічних школах (Indian Institutes of Technology), коледжах і університетах. Вища освіта непрямо контролюється Міністерством з розвитку людських ресурсів і фінансується за рахунок влади штатів. Більшість університетів знаходяться під юрисдикцією штатів, але 18 важливих університетів (центральні університети) фінансуються союзним урядом.

Деякі вищі навчальні заклади серед найкращих світових. Це ІІТ (Indian Institute of Technology), ІІС (Indian Institute of Science), ІІМ (Indian Institute of Management), АІІМС (All India Institute of Medical Sciences), ІІІ (Indian Statistical Institute), ТІІР (Tata Institute of Fundamental Sciences) і ІІВ (Indian School of Business).

Загальні витрати на освіту центрального уряду та урядів штатів становили 3,49 % ВВП у 2004-2005 фінансовому році. Обсяг фінансування освіти зріс з 209 млн дол. у 2004-2005 році до 387 млн дол. у 2005-2006 році, враховуючи 311 млн дол. для початкової освіти, 7 млн дол. для навчання дорослих і 69 млн на середню та вищу освіту. У 2006-2007 році фінансування освіти зросло на 31,5 %, досягнувши приблизно 613 млн дол.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні податки Індії.
2. Охарактеризуйте банківський сектор Індії.
3. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Індії.

Фінансова система Індонезії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Індонезії*
- *Податкова система Індонезії*
- *Банківська система Індонезії*
- *Фінанси домогосподарств Індонезії*

24.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Індонезії

Індонезія (Республіка Індонезія) (Republik Indonesia, Indonesia) – республіка, яка складається з 30 провінцій (propinsi-propinsi, одна - propinsi), двох спеціальних регіонів (daerah-daerah istimewa, одна - daerah istimewa), і 1 спеціального столичного округу (daerah khusus ibukota), які поділяються на 465 регентств і муніципалітетів.

Загальна площа 1 919 440 км² (суша — 1 826 440 км², водна поверхня — 93 000 км²). Довжина кордонів становить 2 830 км: з Малайзією — 1 782 км, з Папуа Новою Гвінеєю - 820 км, Тимор-Лесте - 228 км. Довжина узбережжя — 54 716 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 240,271 млн осіб. Середній вік населення складає 27,6 року (для чоловіків — 27,1; для жінок — 28,1). Приріст населення дорівнює 1,136 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,31 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 70,76 року (чоловіки — 68,26; жінки — 73,38). Писемність населення — 90,4 %; витрати на освіту становлять 3,6 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 13 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 932,1 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 496,8 млрд дол. Інвестиції становлять 25,2 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 3 900 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 13,5 %;
- промисловість — 45,7 %;
- послуги — 40,8 %.

Трудові ресурси нараховують 112 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 8,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 42,1 %;
- промисловість — 18,6 %;
- послуги — 39,3 %.

Доходи державного бюджету в 2007 році становили 79 млрд дол. (зростання на 10 % у порівнянні з 2006 роком). Зростання податкових надходжень на 20 % до 55,6 млрд дол. (14 % ВВП у 2007 році). На податки припадає 70 % загальних доходів державного бюджету. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 90,17 млрд дол., а видатки — 96,87 млрд дол. Внутрішній борг становить 30,1 % ВВП.

У 2008 році експорт становив 141 млрд дол. FOB, імпорт — 114,3 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 51,74 млрд дол. Зовнішній борг — 143,5 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 63,46 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 4,277 млрд дол.¹⁰¹ Середньорічне зростання на період 2004-2009 років заплановано на рівні 6,5 %.

У 2006 році видатки на НДДКР становили 0,7 млрд дол., у 2007 році - 0,8 млрд дол. (0,21 % ВВП). Кількість науково-дослідного персоналу: у 2000 році — 30 000 осіб; у 2004 році — 27 000, у 2007 році — 29 000 осіб.

¹⁰¹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

Видатки на інформаційні технології досягли 2,4 млрд дол. у 2008 році (2 млрд дол. у 2007). Поширене піратство — 85 % від програмного забезпечення. Microsoft підписав з урядом угоду про придбання 35 496 ліцензійних копій операційної системи MS Windows і 177 480 копій MS Office, загальною вартістю 41,9 млн дол.

24.2. Податкова система Індонезії

Податок з доходів фізичних осіб стягується на національному рівні. Закон зобов'язує працедавців розраховувати, утримувати й сплачувати податки та соціальні збори із заробітної плати працівників.

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою (табл. 24.1).

Таблиця 24.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІНДОНЕЗІЇ

Дохід, млн. рупія	Ставка, %
До 25	5
25—50	10
50—100	15
100—200	25
Більше 200	35

Прибутковий податок стягується за ставкою 26,6 %.

Податок з роялті стягується за ставкою 15 % з вітчизняного роялті, 20 % з переказів з-за кордону. Індонезійські лісозаготівельні компанії зобов'язані сплачувати сировинне роялті в 10 %.

Податки з дивідендів стягується з резидентів за ставкою 15 %, з нерезидентів — 20 %.

Податки на проценти, сплачені банкам нерезидентам вітчизняними банками або фінансовими інститутами, оподатковуються за ставкою 20 %.

Податок на фінансові трансакції. Продаж акцій, які пройшли лістинг на Індонезійській фондовій біржі, оподатковуються за ставкою 0,1 % від трансакційної вартості. При первинному розміщенні акції оподатковуються за ставкою 0,5 % від вартості розміщення.

Податок на оренду стягується за ставкою 10 % валового доходу.

Податок на предмети розкоші стягуються за ставками 10-75 %.

Земельний податок і податок з нерухомості стягуються за ставками, що не перевищують 0,5 % вартості власності.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за стандартною ставкою 10 %. Експорт оподатковується за ставкою 0 %, відбувається відшкодування ПДВ державою.

24.3. Банківська система Індонезії

Банк Індонезії — центральний банк Індонезії, єдиною головною метою якого є підтримка стабільності рупії. Головна ціль має два аспекти: підтримка стабільності рупії стосовно товарів і послуг, що відбивається в ставці інфляції; стабільності обмінного курсу рупії стосовно іноземних валют. Принципи підзвітності та прозорості дотримуються шляхом регулярного та відкритого оприлюднення інформації. Банк Індонезії формулює монетарну політику й установлює монетарні цілі на найближчі роки.

Банківський сектор складається з 130 банків, 10 з яких є іноземними, 28 — спільними підприємствами. чотири державними банками: Bank Mandiri, Bank Negara Indonesia, Bank Rakyat Indonesia і Bank Tangbungan Negara, — належать 40 % банківських активів. У січні

2005 року Центральний банк оголосив плани стимулювання банківського сектору шляхом консолідації галузі. Банк Індонезії заохотив малі банки з капіталом менше 11 млн дол. збільшувати капітал або об'єднуватись з іншими банками до 2009 року.

Індонезійське агентство з нагляду над ринком капіталу розробляє правила та положення щодо функціонування ринку капіталу; встановлює принципи розкриття інформації емітентами; здійснює нагляд за ліцензіатами.

Індонезійська фондова біржа була заснована після урядової реструктуризації ринку капіталу в 1977 році. У 2006 році ринкова капіталізація досягнула 138,9 млрд дол. (26,8 млрд дол. у 2002 році). Капіталізація фондового ринку досягла 211,7 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Завданням Індонезійської фондової біржі є підтримка ліквідності та ринкової цілісності в економіці.

Страховання й перестраховання регулюється відповідно до закону від лютого 1992 року, який дозволяє іноземцям володіти страховими компаніями. Індустрія контролюється **Міністерством фінансів і Радою зі страхування Індонезії**. В Індонезії оперують AIG, ING; вітчизняні страхові компанії: PT BNI life, PT Asuransi Recapital і PT Asuransi Jiwa Bakrie, які об'єднались з міжнародними страховими компаніями. Зростання бруто-страхових внесків: вересень 2006 року — 2,08 млрд дол.; вересень 2007 року — 3,56 млрд дол.

Рейтингове агентство Standard & Poog's надало Індонезії рейтинг в іноземній валюті B+/B і в місцевій валюті BB/B.

24.4. Фінанси домогосподарств Індонезії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 3,6 % доходу, на найбагатші 10 % — 28,5 %; коефіцієнт Джині дорівнює 39,4. Існує 70 профспілок і багато інших неофіційних груп, які представляють інтереси працівників. З метою підвищення зарплати й протидії приватизації в Індонезії часто вдаються до страйків. Кількість страйків зросла з 19 у 1989 році до 273 — у 2000 році, проте знизилась до 112 — у 2004 році.

Система охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я і соціального добробуту запровадило нову стратегію «Здорова Індонезія 2010», відповідно до якої, міністерства, міжнародні недержавні організації та приватний сектор спільно мають покращити систему охорони здоров'я Індонезії.

Індонезія розподілена на кілька адміністративних провінцій, які у свою чергу складаються з областей і районів. Політика децентралізації в 1998 році сформулювала мету: у кожному районі повинен існувати заклад охорони здоров'я, який очолюється лікарем, у розпорядженні якого є медсестри, акушерки. На дані заклади також покладаються функції швидкої допомоги.

На рівні селищ передбачається надання профілактичних медичних послуг. Для покращення дитячого й материнського здоров'я уряд планує запровадити акушерок у кожне селище.

У 2004 році на частку держави припадало 34,2 % від загальних витрат на охорону здоров'я; приватний сектор - 65,8 % (на фізичних осіб припадало 74,7 % витрат приватного сектору).

Видатки на охорону здоров'я зросли з 9 млрд дол. у 2006 році до 11 млрд дол. у 2007 році (2,6 % ВВП).

Система освіти. Освіта є безкоштовною й обов'язковою для дітей до 9 років. 96 % дітей відвідують початкову школу.

Основні типи освіти: 1) *загальна освіта*, пріоритетами якої є поширення загальних знань і покращення навичок школярів; 2) *професійна освіта*, яка готує школярів за специфічними програмами, які необхідні для працевлаштування; 3) *освіта*, яка пов'язана зі сферою послуг; 4) *релігійна освіта*; 5) *академічна освіта*, яка фокусується на дослідженнях.

Система освіти поділена на різні рівні: початкова, середня, вища, професійно-технічна.

Основні рівні освіти: шість років початкової освіти; три роки середньої освіти; старші класи середньої школи; вища освіта, яка є продовження середньої освіти і складається з академічної і професійної освіти.

В Індонезії базова освіта включає дошкільну освіту, початкову освіту, загальну середню освіту. Метою базової освіти є розвиток школярів як етичних особистостей і членів суспільства. Протягом останніх 20 років система освіти досягла значних успіхів. Існує біля 40 715 дитячих садків; 174 419 початкових шкіл. 28 123 середніх шкіл; 15 174 шкіл для старших класів.

Вища освіта є продовженням середньої освіти, представлена академічною і професійною освітою. Академічна освіта спрямована на науку, технологію та дослідження, у той час як професійна освіта — на розвиток практичних навичок. Університети, вищі школи, спеціалізовані технологічні та медичні інститути є головними центрами вищої освіти. Навчання у вищих навчальних закладах триває три - чотири роки. Магістерські програми тривають два роки; аспірантура — три роки.

Кращими академічними університетами є University of Indonesia у Джакарті, University of Padjadjaran у Бандунзі. Інститути: National Institute of Technology, Bandung and the Inter University Centre for Microelectronics, Bandung. Більшість відомих інститутів розташовані в самому Бандунзі або навколо міста. Уряд планує зменшити оплату для студентів із сільської місцевості та запровадити навчальні центри в сільській місцевості.

На освіту заплановано витрати 20 % загальних видатків у 2009 році.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Індонезії.
2. Наведіть основні податки Індонезії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Індонезії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Індонезії.

Фінансова система КНР

- Загальна характеристика національної економічної моделі КНР
- Бюджетна система КНР
- Податкова система КНР
- Банківська система КНР
- Фінанси домогосподарств КНР

25.1. Загальна характеристика національної економічної моделі КНР

КНР (Китайська Народна Республіка) (Zhonghua Renmin Gongheguo, Zhongguo) — комуністична держава, яка складається з 23 провінцій (sheng) (у тому числі Тайвань), п'яти автономних областей (zizhiqu), чотирьох муніципалітетів (shi) і двох спеціальних адміністративних районів (Гонг – Конг і Макао (Аоминь)).

Загальна площа 9 596 960 км² (суша — 9 326 410 км², водна поверхня — 270 550 км²). Довжина кордонів становить 22 117 км: з Афганістаном - 76 км, Бірмою — 2 185 км, Бутаном - 470 км, В'єтнамом — 1 281 км, Індією — 3 380 км, Казахстаном — 1 533 км, Північною Кореєю — 1 416 км, Киргизстаном — 858 км, Лаосом — 423 км, Монголією — 4 677 км, Непалом — 1 236 км, Пакистаном — 523 км, Росією — 3 645 км, Таджикистаном — 414 км; *регіональні кордони*: Гонг – Конг — 30 км, Макао (Аоминь) — 0,34 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 1,339 млрд осіб. Середній вік населення становить 34,1 року (для чоловіків — 33,5; для жінок — 34,7). Приріст населення дорівнює 0,655 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,79 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 73,47 року (чоловіки — 71,61; жінки — 75,52). Писемність населення — 90,9 %; витрати на освіту становлять 1,9 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 253 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 7,8 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 4,222 трлн дол. Інвестиції становлять 40,2 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 6 100 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 10,6 %;
- промисловість — 49,2 %;
- послуги — 40,2 %.

Трудові ресурси налічують 807,7 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4—9 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 43 %;
- промисловість — 25 %;
- послуги — 32 %.

У 2008 році експорт становив 1,465 трлн дол. FOB, імпорт — 1,156 трлн дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються в 2,033 трлн дол. Зовнішній борг — 420,8 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 758,9 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 139,3 млрд дол.¹⁰²

Китайська економічна модель концентрується на підвищенні життєвого рівня окремого прошарку перед поступовим підвищенням життєвого рівня решти населення. Новий клас повинен стати містком між сільським і міським населення. 11-й п'ятирічний план, який було прийнято на 2006-2010 роки, наголошує на тому, що основні зусилля будуть спрямовані на вирішення проблем 150 млн людей, які живуть у бідності. 11-й п'ятирічний план спрямовано на розбудову гармонійного суспільства.

¹⁰² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ва з балансованим розподілом багатства, покращеними освітою й охороною здоров'я. На 2010 рік встановлено досягнення базового рівня освіти розвинутих країн світу.

Існує угода між КНР і ASEAN щодо сформування зони вільної торгівлі до 2010 року: 1,8 млрд споживачів, 2 трлн ВВП, 1,2 трлн обсяг торгівлі. Угода про зону вільної торгівлі з ASEAN повністю набере силу в 2015 році.

Протягом 2002-2007 років середньорічний темп зростання становив 10,3 %. Зростання реального ВВП у 2005 році 10,8, 2006 — 10,3; 2007 — 11,4 %, 2009 — прогнозується на рівні 9,7 %. У 2006 році приватний сектор створював 70 % ВВП КНР.

У 2006 році валові національні видатки на НДДКР становили 1,34 % ВВП, очікується зростання до 2,3 % до 2020 року. У КНР нараховується близько 5 500 державних науково-дослідних інститутів, 3 400 дослідних інститутів у структурі університетів, 13 750 інститутів у структурі середніх і великих промислових підприємств. КНР — третя країна у світі, яка запустила пілотований космічний корабель.

На кінець 2007 року в КНР було зосереджено 15 зон вільної торгівлі; 32 державні зони економічного і технологічного розвитку; 53 нові високотехнологічні промислові зони у великих і середніх містах.

25.2. Бюджетна система КНР

Бюджетна система КНР складається з п'яти рівнів:

- 1) *центральний уряд*;
- 2) *провінції, автономні райони та муніципалітети*, що знаходяться в прямому підпорядкуванні центральному уряду;
- 3) *міста*, які складаються з районів і автономних префектур;
- 4) *повіти, автономні повіти міст*, у яких відсутній розподіл на райони й муніципальні райони;
- 5) *селища*, національні селища та невеликі міста.

Селища, національні селища й невеликі міста, у яких умови не дозволяють встановлювати бюджет, можуть, за рішенням органів влади відповідних провінцій автономних областей або муніципалітетів, що знаходяться в прямому підпорядкуванні Центральному уряду, тимчасово не встановлювати бюджет.

Бюджети різних рівнів повинні підтримувати баланс між доходами й витратами.

Загальнокитайський З'їзд Народних Представників (ЗНП) перевіряє проекти центрального й місцевих бюджетів, звіти про виконання центральних і місцевих бюджетів, схвалює державний бюджет, доповідає про виконання центрального бюджету, змінює або скасовує неправомірні рішення Постійного Комітету (ЗНП) по бюджету й підсумковому звіту.

Постійний Комітет ЗНП контролює виконання центрального й місцевого бюджету, перевіряє й приймає план внесення поправок до державного бюджету, перевіряє й схвалює підсумковий звіт центрального уряду, скасовує адміністративні правила й інструкції рішення або накази Державної ради по бюджету й підсумковому звіту, якщо вони суперечать Конституції або закону, і анулює місцеві правила або рішення, прийняті місцевими з'їздами народних представників або постійними комітетами з'їздів народних представників провінцій, автономних районів і муніципалітетів, що знаходяться в прямому підпорядкуванні центральному уряду з питань, що стосуються бюджетів і підсумкових звітів, якщо вони суперечать Конституції, законам або адміністративним правилам і інструкціям.

Доходи бюджету включають:

- *податки*;
- *грошові надходження від державних активів*;
- *грошові надходження з певної статті*;
- *грошові надходження з інших джерел*.

Витрати бюджету включають:

- *витрати на розвиток економіки*;
- *витрати на розвиток проектів у галузях освіти, науки, культури, охорони здоров'я*;

- витрати на державне управління;
- витрати на національну оборону;
- субсидії;
- інші витрати.

Рішення про використання доходів державного бюджету ухвалюється після ретельного аналізу й складання чіткого плану. Створення спеціальних фондів має бути схвалено Державною радою.

Складання бюджету органами влади, відділами й підрозділами різних рівнів здійснюється в обумовлені Державною радою строки.

Державний бюджет і місцеві бюджети різних рівнів мають складатися з урахуванням реального виконання бюджету минулого року та оцінки доходів і витрат наступного року. Бюджет центрального уряду повинен бути бездефіцитним.

Місцеві бюджети різних рівнів повинні складатися за принципом не перевищення витрат над доходами, збереження балансу між доходами й витратами і бездефіцитності.

Складання бюджетних доходів різного рівня повинне відповідати темпам зростання валового національного продукту.

Виконання місцевих бюджетів різних рівнів має бути організоване місцевими органами влади відповідних рівнів. За конкретну роботу відповідають фінансові відділи місцевих органів влади.

Відповідно до затверджених Державною радою правил розподілу доходів **податкові надходження** в КНР поділяються на:

➤ **Центральні податки:**

- 1) податок на додану вартість з імпорту (ПДВ);
- 2) акцизи;
- 3) мито;

➤ **Місцеві податки:**

- 1) податок з доходів фізичних осіб;
- 2) податок за користування землями міст і міських районів;
- 3) податок з орендованих орних угідь;
- 4) податок з інвестицій у нерухомість;
- 5) податок на трансфер нерухомості;
- 6) податок із власників будинків;
- 7) податок на міську нерухомість;
- 8) податок на спадщину;
- 9) податок з автотранспорту й судів;
- 10) збір за використання реєстраційних номерів транспортних засобів і судів;
- 11) державне мито з продажу нерухомості;
- 12) податок на забій худоби;
- 13) податок з банкетів;
- 14) сільськогосподарський податок,
- 15) податок з власників тварин.

➤ **Загальні податки** (розподіляються між центральним урядом і органами місцевого управління).

- 1) податок на додану вартість (ПДВ);
- 2) підприємницький податок;
- 3) прибутковий податок;
- 4) збір за користування природними ресурсами;
- 5) податок на підтримку міського будівництва;
- 6) гербовий збір.

Податок на додану вартість (усередині країни): 75 % надходить до бюджету Центрального уряду, 25 % — органів місцевого управління.

Гербовий збір: 88 % гербового збору з операцій з цінними паперами надходить до бюджету Центрального уряду, частина, що залишилася, — до органів місцевого управління.

Китайський уряд зменшив фінансування інфраструктурних проектів на основі казначейських зобов'язань з 17 млрд дол. у 1998 році до приблизно 7,5 млрд дол. у 2006 році.

У межах п'ятирічного плану на 2006-2011 роки передбачене зростання субсидій сільськогосподарським виробникам. У КНР протягом 2006 року доходи бюджету зросли на 23,1 %, досягну-

вши 177 млрд дол.; витрати - 175 млрд дол. (зростання на 21,8 % у порівнянні з 2005 роком). Податкові надходження зросли з 240 млрд дол. у 2002 році до 480 млрд дол. у 2006 році.

У 2007 році китайський уряд установив бюджетні доходи в 1,9 трлн і видатки на рівні 2 трлн., дефіцит становив 31,6 млрд дол. З метою покращення рівня життя 750 млн фермерів у державному бюджеті збільшено видатки на 14,2 % на підтримку сільськогосподарської місцевості. У 2008 році доходи державного бюджету становили 868,6 млрд дол., видатки — 850,5 млрд дол. Внутрішній борг становить 15,7 % ВВП.

25.3. Податкова система КНР

Податкова система КНР передбачає стягнення 25 видів податків, які об'єднані у вісім груп:

- 1) податки з обороту;
- 2) податки на прибутки (доходи);
- 3) ресурсні платежі;
- 4) цільові податки й збори;
- 5) майнові податки;
- 6) податки з операцій;
- 7) сільськогосподарські податки;
- 8) мито.

Підприємства з іноземними інвестиціями сплачують 14 видів податків:

- 1) податок на додану вартість (ПДВ);
- 2) акцизи;
- 3) підприємницький податок;
- 4) прибутковий податок;
- 5) податок з доходів фізичних осіб;
- 6) податок за користування природними ресурсами;
- 7) податок на передачу нерухомості для оцінки;
- 8) податок на міську нерухомість;
- 9) податок за використання реєстраційних номерів транспортних засобів і суден;
- 10) гербовий збір;
- 11) збір з продажу житлової нерухомості;
- 12) податок на забій худоби;
- 13) сільськогосподарський податок;
- 14) мито.

Податок на додану вартість (ПДВ). Платниками податку на додану вартість (ПДВ) є підприємства, організації й особи, що здійснюють реалізацію товарів, імпортують товари, що надають послуги з виробництва, ремонту або технічної заміни на території КНР. ПДВ стягується за трьома основними ставками (табл. 25.1): 0; 13; 17 %.

Таблиця 25.1

ОБ'ЄКТИ ОПОДАТКОВУВАННЯ І СТАВКИ ПДВ

Об'єкт оподаткування	Ставка
експорт товарів (за винятком особливих статей)	0 %
продукція сільського, лісового, водного господарства, тваринництва; замінники рослинних масел і зернових; водо-, теплопостачання, охолодження, постачання гарячого повітря, гарячої води, вугільного газу, природного газу, метану, вугілля для побутових потреб; книги, газети, журнали (окрім поштового відомства); фураж, хімічні добрива, сільськогосподарські хімікати; сільгосптехніка і парникова поліетиленова плівка; продукція збагачення металевих і неметалевих руд, вугілля.	13 %
сира нафта; мінеральні солі; інші товари (які не ввійшли до інших податкових груп); послуги з виробництва, ремонту або технічної заміни	17 %

Звичайні платники ведуть роздільний облік вхідного і вихідного ПДВ за відповідний період. Сума, що підлягає до сплати, обчислюється за такою формулою:

Сума до сплати = сума вихідного ПДВ — сума вхідного ПДВ

Малі підприємства з щорічним обсягом продажів менше 128 092 дол. або гуртовим продажем менше 230 535 дол. оподатковуються за ставкою 4 % (торговельний сектор) або 6 % (інші галузі). Малий бізнес не має права на відшкодування ПДВ. Сума до сплати визначається за такою формулою:

Сума до сплати = Обсяги реалізації x Податкова ставка

Таблиця 25.2

АКЦИЗИ

Товари, що оподатковуються	Ставка (платіж)
1. Тютюнові товари	
(1) Сигарети класу А	50 %
(2) Сигарети класу В	40 %
(3) Сигарети класу С	25 %
(4) Сигарети	25 %
(5) Тютюн подрібнений	30 %
2. Алкогольні напої та спирт	
(1) Горілки зі злакового спирту	25 %
(2) Горілки з картопляного спирту	15 %
(3) «Жовті» (рисові) горілки (вина)	240 юанів/т
(4) Пиво	220 юанів/т
(5) Інші алкогольні напої	10 %
(6) Спирт	5 %
3. Косметична продукція	30 %
4. Продукція по догляду за шкірою та волоссям	8 %
5. Ювелірні вироби, вироби з перлів, дорогоцінного нефриту і коштовних каменів	
(1) Ювелірні вироби із золота та срібла	5 %
(2) Інші ювелірні вироби, вироби з перлів, дорогоцінного нефриту і коштовних каменів	10 %
6. Петарди та феєрверки	15 %
7. Бензин	
(1) Неетилований	0,2 юаня/л
(2) Етилований	0,28 юаня/л
8. Дизельне пальне	0,1 юаня/л
9. Автопокришки	10 %
10. Мотоцикли	10 %
11. Автомобілі	3 %, 5 %, 8 %

Звільнення від ПДВ:

➤ сільськогосподарська продукція власного виробництва, що реалізується сільськогосподарськими підприємствами і приватними особами;

- товари, увезені для переробки і реекспорту;
- не включене до статутного фонду устаткування, що імпортується підприємствами з іноземним капіталом для власних потреб або вітчизняними підприємствами, що підтримуються державою;
- протизаплідні лікарські засоби і медичне устаткування;
- старовинні книги, які викуплені в приватних осіб;
- інструменти й устаткування, що імпортуються для безпосереднього використання в науковій, експериментальній і освітній діяльності;
- імпортні матеріали й устаткування, безоплатно надані урядами іноземних держав або міжнародними організаціями;
- предмети, що безпосередньо імпортуються організаціями інвалідів з метою використання виключно інвалідами.

Акцизи. Платниками є підприємства, індивідуальні приватно-сімейні підприємства і приватні особи, які здійснюють виробництво або імпорт підакцизних товарів. Якщо підакцизні товари експортуються, то вони звільняються від обкладення споживчим податком. Акцизи стягуються за різноманітними ставками залежно від виду товару (табл. 25.2).

Таблиця 25.3

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОДАТОК

Об'єкт оподаткування	Податкова ставка
Послуги і транспорт	3 %
Будівництво	
Послуги пошти та зв'язку	
Послуги, що надаються закладами культури і спорту	
Послуги закладів дозвілля	5-20 %
Послуги підприємств сервісу	5 %
Обороти нематеріальних активів	
Реалізація нерухомого майна	8 %
Фінансові послуги, страхування	

Підприємницький податок. Платниками є підприємства й організації, сімейно-приватні підприємства і приватні особи, які надають послуги, що оподатковуються, що беруть участь в обігу оподаткування нематеріальних активів або в реалізації нерухомого майна на території КНР (табл. 25.3). Сума податку, що підлягає сплаті, розраховується за такою формулою:

Сума податку для сплати = Обороти х Податкова ставка

Звільнення від підприємницького податку:

- послуги з догляду, що надаються дитячими дошкільними установами, будинками для людей похилого віку, добродійними установами для непрацездатних;
- послуги з пошуку кандидатур для шлюбу;
- ритуальні послуги;
- послуги, що надаються споживачам інвалідами;
- медичні послуги, що надаються лікарнями, клініками й іншими медичними закладами;
- освітні послуги, що надаються школами й іншими освітніми установами;
- послуги, що надаються студентами в порядку підробітку;

➤ послуги з механізованого орання, іригації і меліорації, запобігання і ліквідації захворювань рослин, захисту рослин, страхування сільськогосподарської і тваринницької діяльності, а також супутні технічні і тренінгові послуги;

➤ селекційне птахівництво і тваринництво;

➤ запобігання і ліквідація захворювань свійської птиці, худоби і водних тварин;

➤ вартість вхідних квитків на заходи культурного характеру, що проводяться меморіальними об'єктами, музеями, культурними центрами, картинними галереями, виставковими центрами, академіями живопису і каліграфії, бібліотеками й об'єктами охорони культури;

➤ вартість вхідних квитків на заходи культурного і релігійного характеру, що проводяться на релігійних об'єктах.

Прибутковий податок з 1.01.2008 стягується за уніфікованою ставкою 25 % з іноземних і вітчизняних підприємств.

Звільнення від сплати податку і зменшення суми податку:

1. Підприємствам, які діють у районах національної автономії, що потребують підтримки і стимулювання, за рішенням народного уряду провінційного рівня можуть бути надані пільги у вигляді зменшення податкових платежів або звільнення від сплати податку.

2. Пільга у вигляді звільнення від сплати податку або зменшення податку може бути надана підприємствам:

➤ підприємства високих технологій;

➤ підприємства третьої індустрії;

➤ підприємства, що використовують відходи виробництва як основну сировину;

➤ новостворені підприємства в районах старих революційних баз, районах мешкання національних меншин, віддалених регіонах і затверджених державою бідних районах;

➤ підприємства, що постраждали в результаті стихійних лих;

➤ новостворені підприємства сфери обслуговування, що забезпечують можливості суспільного працевлаштування;

➤ виробничі і сільськогосподарські підприємства, створені школами, які знаходяться в структурі органів освіти, що належать установам цивільної адміністрації підприємства;

➤ підприємства, що виробляють продукцію добродійного призначення;

➤ волосні підприємства;

➤ державні сільгосппідприємства.

3. Податкова пільга у вигляді звільнення від сплати податку або зменшення суми податку може бути надана підприємству з іноземними інвестиціями:

➤ виробничого характеру;

➤ експортно-орієнтованому підприємству;

➤ передовому в технічному плані підприємству;

➤ зареєстрованому в спеціальних економічних зонах;

➤ зареєстрованому в зонах економічного і технологічного розвитку;

➤ зареєстрованому в прибережних відкритих економічних зонах;

➤ зареєстрованому в зонах розвитку промисловості високих технологій.

4. Від оподаткування може бути звільнена частина прибутку іноземного інвестора, яка реінвестована в статутний капітал даного або інших підприємств з іноземними інвестиціями.

5. Пільга у вигляді звільнення від сплати податку або зменшення його суми може, з урахуванням ситуації, надаватися народним урядом відповідних провінції, автономного району, міста центрального підпорядкування підприємствам з іноземними інвестиціями.

Податок з доходів фізичних осіб. З 2006 року, відповідно до рішення Державної податкової адміністрації, фізичні особи з річним доходом більше 15 371 дол. повинні сплачувати податок з доходів фізичних осіб і добровільно декларувати джерела доходів. Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою від 5 % до 45 %.

Податок на приріст капіталу стягується за ставкою 20 %.

Податок з патентних платежів стягується за ставкою 10 %.

25.4. Банківська система КНР

Банківська система КНР складається з таких ланок:

1. Центральний банк (Народний банк КНР).
2. Політичні банки:
 - *Державний банк розвитку;*
 - *Імпортно-експортний банк КНР;*
 - *Банк КНР з розвитку сільського господарства.*
3. Державні комерційні банки:
 - *Торговельно-промисловий банк КНР;*
 - *Банк Китаю;*
 - *Сільськогосподарський банк КНР;*
 - *Народний будівельний банк КНР.*
4. Акціонерні комерційні банки (понад 120 установ);
5. Міські банки (банки Шанхаю, Пекіна тощо).
6. Інші фінансові установи:
 - *Міські й сільські кредитні кооперативи;*
 - *Сільські комерційні банки;*
 - *Інвестиційні траст-компанії;*
 - *Іноземні банки.*

Народний банк КНР (державний емісійний, кредитний і розрахунковий центр Китайської Народної Республіки) засновано в 1948 році. У 1983 році китайський уряд поклав на Народний банк КНР функції центрального банку:

- *розробка й проведення грошової політики;*
- *здійснення емісії та регулювання обігу національної валюти;*
- *контроль і управління органами грошового обігу;*
- *контроль і регулювання ринку грошового обігу;*
- *видання наказів і положень, що стосуються контролю та управління сферою грошового обігу;*
- *проведення операцій із державним золотовалютним запасом;*
- *управління державним казначейством;*
- *забезпечення системи платежів і розрахунків;*
- *дослідження, аналіз і прогнозування в сфері грошового обігу;*
- *здійснення відповідної діяльності в сфері міжнародного грошового обігу;*
- *здійснення інших обов'язків, установлених Державною радою КНР.*

У 1998 році Народний банк КНР ґрунтовно реформував структуру. На зміну філіалам, відкритим за територіально-адміністративною ознакою, прийшли відділення, що переступили кордони між провінціями, автономними районами й містами центрального підкорення. У провінційних центрах, де подібні філіали так і не були створені, з'явилися контори фінансового контролю агентств, які відповідають за нагляд над банківськими та небанківськими установами підвідомчих районів. Центральні філіали НБК у головних містах провінцій не підпорядковуються місцевим властям, що допомагає НБК виключити адміністративне втручання й повністю виконувати свої контрольні функції. Народний банк Китаю при здійсненні грошової політики може застосовувати наступні інструменти:

- 1) *вимагати від фінансових організацій внесення коштів до резервного фонду відповідно до встановлених норм;*
- 2) *визначати норму резервного фонду центрального банку;*
- 3) *вести переоблік векселів для фінансових організацій, що відкрили рахунок у Народному банку Китаю;*
- 4) *надавати кредити комерційним банкам;*
- 5) *купувати й продавати на відкритих ринках державні облігації та інші урядові облига-*

ції, а також валюту;

б) використовувати інші інструменти грошової політики, затверджені Державною радою.

При використуванні вищенаведених інструментів Народний банк КНР може встановлювати вимоги й процедури.

Нагляд над фінансовими установами. Народний банк КНР повинен, відповідно до закону, здійснювати нагляд за фінансовими установами та їхніми діловими операціями, щоб підтримувати законне, стабільне й правильне функціонування фінансової сфери.

Народний банк КНР у будь-який час здійснює перевірку, аудит і спостереження за внесками, кредитами, розрахунками, непогашеними в строк позиками, іншими діловими операціями фінансових установ

Народний банк КНР має повноваження перевіряти й спостерігати за підвищенням або зниженням процентних ставок по рахунках або позиках, які фінансові установи проводять із порушенням чинного законодавства.

Народний банк КНР має право вимагати від фінансових установ надання балансового звіту, рахунка прибутків і збитків та інших фінансових і бухгалтерських звітів і матеріалів, згідно з діючими правилами.

Ділові операції. З метою проведення в життя монетарної політики Народний банк КНР може застосовувати такі методи й інструменти:

➤ вимагати від фінансової установи розміщення депозитної резервної фундації в необхідному співвідношенні;

➤ фіксувати основні процентні ставки;

➤ здійснювати переоблік векселів для фінансових установ, що мають поточні рахунки в народному банку КНР;

➤ надавати позики комерційним банкам;

➤ купувати й продавати державні облігації та інші випущені урядом облігації та іноземну валюту у відкритих ринкових операціях;

➤ використовувати інші інструменти, визначені Державною радою КНР.

Народний банк КНР повинен діяти як фінансовий агент держави відповідно до закону, адміністративних указів і правил.

Народний банк КНР від імені фінансового відділу Державної ради може організовувати випуск і переведення в готівку урядових облігацій та інших державних облігацій фінансовими установами.

Як емісійний інститут Народний банк Китаю несе повну відповідальність за друкування й випуск в обіг юанів. Центральний банк щорічно складає загальний кредитний план, який регулює надходження грошей у народне господарство. Державні комерційні банки виходять із загального плану при складанні власних кредитних планів, що містять контрольні цифри по кредитуванню, обсягу внесків і рефінансуванню центральним банком. Ставки за кредитами й вклади встановлюються Центральним банком. Комерційні банки проводять самостійну кредитну політику тільки в межах коштів, отриманих від надпланових внесків. Рефінансування банків здійснюється Народним банком КНР за ставками, які не відображають реальної вартості кредиту. У зв'язку із цим можливістю комерційних банків регулювати власну ліквідність за допомогою цього інструменту вельми обмежені.

Народний банк КНР жорстко підпорядковується Державній раді КНР; усі найважливіші рішення в сфері грошово-кредитної політики приймає лише зі схвалення Державною радою. Народний банк КНР формує грошову політику й подає на схвалення Державній раді пропозиції щодо регулювання грошової маси, валютного курсу й процентних ставок, які, як правило, приймаються. За заявою голови Народного банку Китаю, рішення по встановленню процентних ставок приймаються ним одноосібно. У цих рішеннях відбивається не тільки потреби фінансового ринку й становище в різних секторах економіки, перш за все в державному. Так, наприклад, у 1996 році Народний банк КНР двічі вдавався до зниження процентних ставок, полегшуючи становище державних підприємств та од-

ночасно зменшуючи прибутки державних банків. Теоретично держава встановлює значну маржу між ставками за кредитами й вкладками, що в принципі повинно забезпечити банкам солідний прибуток і запобігти виникненню процентних ризиків. Проте розмежування кредитів за метою й строком, а також відсутність у державних підприємств стимулів до отримання прибутку ведуть до погіршення якості кредитних портфелів банків і швидкого зростання дебіторської заборгованості. У результаті Центральний банк був навіть вимушений створити спеціальну компенсаційну фундацію для надання допомоги державним банкам, які надають державним підприємствам пільгові кредити. У майбутньому надання пільгових кредитів планується припинити.

Маючи таку неефективну, на перший погляд, фінансову систему, Центральний банк КНР досяг чудових успіхів у стримуванні інфляції в умовах бурхливого економічного зростання. ВВП у 1992-1997 роках зростав на 12 % у рік при середньорічній інфляції в 13 %. Теоретично наступним етапом реформи фінансової системи КНР повинно стати введення повної конвертації юаня, але цьому перешкодила світова фінансова криза.

Центральний банк не повністю наділено повноваженнями самостійної установи, а банківська система дуже слаба, щоб упоратися з потоком іноземних інвестицій, який повинен різко збільшитися в разі переходу до повної конвертації національної валюти. Крупні китайські банки все ще залишаються, в основному, каналами фінансування збиткового державного сектору, і Центральний банк не має в розпорядженні адекватної системи нагляду, яка могла б забезпечити контроль над капіталом.

Політичні банки — це спеціалізовані банки, які видають грошові кошти для підтримки державної економічної політики. Діючи за принципом планового управління, цільової акумуляції й використання коштів, самобалансування й беззбитковості, вони не ставлять на меті рентабельність. Політичні банки з'явилися як один із заходів з прискорення комерціалізації державних комерційних банків.

Державний банк розвитку кредитує переважно затвердені державою програми в сфері виробництва, крупного й середнього капітального будівництва, технічної реконструкції.

Банк КНР з розвитку сільського господарства в основному здійснює фінансові операції, пов'язані з державною сільськогосподарською політикою, розпоряджається бюджетними коштами, що йдуть на підтримку аграрного сектора.

Імпортно-експортний банк КНР кредитує експорт крупного устаткування, а також виробів машинобудування й електроніки.

У процесі діяльності політичні банки доручають виконання конкретних операцій комерційним банкам.

Комерційні банки — основа китайської фінансової системи. Вони діляться на **дві групи**:

1. **Державні комерційні банки** (*Торговельно-промисловий банк Китаю, Банк Китаю, Сільськогосподарський банк Китаю й Народний будівельний банк Китаю*). Вони покликані надавати фінансову підтримку процесу реформ у КНР. Особливо актуальним це завдання було на початковому етапі реформ.

2. **Акціонерні комерційні банки**: Транспортний банк (Bank Communication), Промисловий банк СІТІС, Банк Гуанда (China Everbright Bank), Китайська банківська корпорація Міньшен (China Minsheng Banking Corp., Ltd), Банк Хуася (Hua Xia Bank), Торговий Банк Китаю (China Merchants Bank), Шанхайській банк розвитку Пудуна (Shanghai Pudong Development Bank), Гуандунській банк розвитку (Guangdong Development Bank), Фуцзяньській промисловий банк (Fujian Industrial Bank), Шеньчженській банк розвитку (Shenzhen Development Bank Co., Ltd).

Комерційні банки здійснюють наступні операції:

- залучають внески (депозити) і надають кредити за узгодженням із позичальником;
- проводять розрахунки за дорученням клієнтів і банків-кореспондентів;
- здійснюють касове обслуговування клієнтів;
- відкривають і ведуть рахунки клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі іноземних;

- фінансують капітальні вкладення за дорученням вкладників або розпорядників коштів, що інвестуються, а також за рахунок власних коштів банку;
- випускають, купують, продають і зберігають платіжні документи й цінні папери (чеки, акредитиви, векселі тощо), здійснюють інші операції з ними;
- видають поручительства, гарантії, інші зобов'язання за третіх осіб, передбачаючи виконання в грошовій формі;
- купують у китайських та іноземних юридичних і фізичних осіб і продають їм готівкову іноземну валюту;
- купують і продають у країні й за її межами дорогоцінні метали, каміння, вироби з них;
- залучають і розміщують дорогоцінні метали у внески;
- залучають, розміщують кошти, управляють цінними паперами за дорученням клієнтів (трастові операції);
- надають брокерські й консультаційні послуги, здійснюють лізингові операції.

Міські банки видають кредити для підтримки й розвитку інфраструктури міста. Подібні банки існують лише в великих містах країни (Шанхай, Пекін, Чженчжоу).

Інші фінансові установи КНР включають міські й сільські кредитні кооперативи, сільські комерційні банки, інвестиційні траст-компанії, фінансово-кредитні компанії, іноземні банки тощо.

На частку чотирьох державних комерційних банків припадає 15,9 з 28,8 трлн юанів банківського капіталу. На кінець 2005 року сума кредитів, виданих цими банками, становила 8,72 трлн юанів (56,5 % від усіх кредитів банківських установ), внески населення — 11,96 трлн юанів (58,9 %).

На китайському фінансовому ринку існує безліч адміністративних бар'єрів для недержавних банків. Держава жорстко регулює відсотки по внесках, кредитах і допустимі коливання. А якщо вкладник одержує скрізь однаковий відсоток, то він вибирає більш безпечний, як правило, державний банк. При вступі до СОТ КНР прийнято зобов'язання відкрити свій фінансовий ринок. Сьогодні конкуренція між іноземними й китайськими банками є серйозною проблемою для розвитку китайських банків (рис. 25.1).

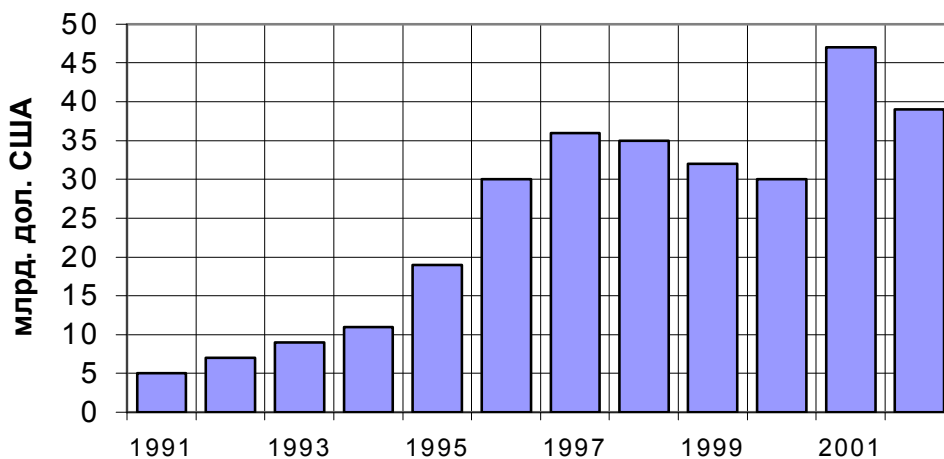

Рис. 25.1. Сумарний капітал іноземних банків у КНР¹⁰³

До регіонів із конкуренцією, що загострилася, у банківській сфері в першу чергу можна віднести економічно розвинуті області країни (наприклад, міста Пекін, Шанхай тощо). Найбільш ефективна діяльність банків у великих містах, тому саме тут конкуренція з боку іноземних банків серйозною загрозою. Китайські комерційні банки повинні

¹⁰³ Офіційний сайт Міністерства фінансів КНР // <<http://www.mof.gov.cn>>

активно підвищувати конкурентоспроможність шляхом реформування своєї системи управління.

У даний час найголовнішою проблемою є обов'язок банків неухильно забезпечувати кредитами державні підприємства та фінансувати збиткові державні проекти. Часто китайські банки, особливо найбільші з них, виділяють кредити не на основі комерційної вигоди, а за вказівкою державних органів. У результаті банки витрачають значну частину своїх ресурсів на фінансування збиткових державних підприємств, скорочуючи кредитування прибуткових комерційних проектів (табл. 25.4).

Таблиця 25.4

ЗАЛИШКИ БЕЗНАДІЙНИХ КРЕДИТІВ У 2004-2006 РОКАХ, МЛРД ЮАНІВ¹⁰⁴

Період	Залишок безнадійних кредитів (% від загальної суми)	У тому числі:		
		Державні комерційні банки	Акціонерні комерційні банки	Іноземні банки
2004 рік				
I квартал	2 077,6 (16,6 %)	1 889,8 (19,2 %)	187,8 (7,1 %)	-
II квартал	1 663,1 (13,3 %)	1 523,1 (15,6 %)	140,0 (5,2 %)	-
III квартал	1 699,8 (13,4 %)	1 559,6 (15,7 %)	140,2 (5,1 %)	-
IV квартал	1 717,6 (13,2 %)	1 575,1 (15,6 %)	142,5 (4,9 %)	-
2005 рік				
I квартал	1 827,5 (12,4 %)	1 567,1 (15,0 %)	145,8 (4,9 %)	3,6 (1,2 %)
II квартал	1 275,9 (8,7 %)	1 013,5 (10,2 %)	150,3 (4,7 %)	3,8 (1,1 %)
III квартал	1 280,8 (8,6 %)	1 017,5 (10,1 %)	153,2 (4,5 %)	3,2 (0,9 %)
IV квартал	1 313,4 (8,6 %)	1 072,5 (10,5 %)	147,2 (4,2 %)	7,2 (4,2 %)
2006 рік				
I квартал	1 312,5 (8,1 %)	1 058,8 (9,8 %)	148,1 (3,9)	3,7 (0,9 %)
II квартал	1 282,7 (7,5 %)	1 055,8 (9,5 %)	122,1 (3,1 %)	3,7 (0,9 %)
III квартал	1 273,6 (7,3 %)	1 055,8 (9,3 %)	116,8 (2,9 %)	5,8 (9,3 %)

Аудитори Народного банку КНР у 2006 році перевірили 277 кредитів, виданих 118 відділеннями чотирьох державних комерційних банків. Аналіз даних по безнадійних кредитах на суму 57,3 млрд юанів (6,9 млрд дол.) показав, що в більшості випадків відповідальність за ситуацію, що склалася, несуть співробітники банків. 2/3 кредитів віднесено до безнадійних у результаті поганого управління ними з боку менеджерів банків або неадекватної оцінки ризиків, пов'язаних із видачею боржникам. У випадках, що залишилися, на думку аудиторів, проблеми були обумовлені зміною законодавчих норм або несприятливими економічними тенденціями. Влада активно підтримує державні комерційні банки в питаннях, пов'язаних із поверненням безнадійних кредитів. У 1998 році уряд КНР випустив спеціальну позику в розмірі 270 млрд юанів для державних комерційних банків. Створено чотири спеціальні державні компанії з управління безнадійними кредитами (ДКУБК) на суму 1,4 трлн юанів (табл. 25.5.).

¹⁰⁴ Офіційний сайт Міністерства фінансів КНР // <<http://www.mof.gov.cn>>

ОБСЯГИ ОПЕРАЦІЙ ДЕРЖАВНИХ КОМПАНІЙ З УПРАВЛІННЯ БЕЗНАДІЙНИМИ КРЕДИТАМИ¹⁰⁵

Роки	2004 рік				2005 рік			
Квартал	1	2	3	4	1	2	3	4
HUA RONG								
Борги, млрд юанів	145,5	169,5	174,6	209,5	214,4	220,1	223,8	243,4
Повернення, млрд юанів	31,2	33,8	35,5	41,3	42,5	44,3	45,5	54,4
Повернення, %	21,4	19,9	20,3	19,7	19,8	20,1	20,3	22,4
CHANG CHENG								
Борги, млрд юанів	170,2	176,5	183,2	209,9	213,6	229,5	235,1	263,4
Повернення, млрд юанів	17,2	18,3	19,3	21,6	22,3	23,9	24,8	27,4
Повернення, %	10,1	10,4	10,6	10,3	10,4	10,4	10,5	10,3
DONG FANG								
Борги, млрд юанів	89,3	92,3	96,7	104,6	106,8	109,6	113,4	131,8
Повернення, млрд юанів	17,8	19,2	21,2	23,3	24,4	26,3	27,8	32,1
Повернення, %	19,9	20,8	21,9	22,3	22,6	23,9	24,8	24,3
XIN DA								
Борги, млрд юанів	123,7	128,9	133,2	151,1	153,7	158,2	164,4	201,3
Повернення, млрд юанів	39,3	41,5	44,2	50,8	51,7	54,1	56,7	62,8
Повернення, %	31,8	32,2	33,2	33,6	33,7	34,2	34,7	31,2

Одним з інструментів, що використовуються даними компаніями по поверненню кредитів, є випуск облігацій для реалізації серед успішно працюючих фірм. Грошові кошти, виручені від їх продажу, державні компанії з управління безнадійними боргами інвестують у підприємства-боржники з метою їх найшвидшого розвитку й подальшого повернення всієї суми кредиту.

Активи банківського сектору на кінець 2007 рок становили 7,3 трлн дол. Існує 136 комерційних банків; показник адекватності капіталу перевищує встановлений мінімум у 8 %. Відповідно до рішення Китайської комісії з регулювання банківської діяльності реформування Сільськогосподарського банку КНР і Китайського банку розвитку, деякі банки заохочуються інтернаціоналізувати свої операції в 2008 році. На державні банки припадає найбільша частка ринку; чотири великі державні комерційні банки: Сільськогосподарський банк КНР, Банк КНР, Китайський будівельний банк; Промислово-комерційний банк КНР.

Китайська комісія з регулювання цінних паперів — регуляторний орган з торгівлі цінними паперами. Основними функціями виступають: запровадження положень щодо лістингових цінних паперів, формулювання й запровадження заходів щодо стимулювання учасників фондового ринку; звітування фондових бірж; запровадження й нагляд над підвищення адміністрування цінними паперами й ф'ючерсами та розповсюдження інформації.

У 1990-1991 у КНР засновано фондові біржі в Шанхаї та Шенжені. Ринкова капіталізація Шанхайської фондової біржі зросла до 917,5 млрд дол. у 2006 році. Загальна капіталізація фондового ринку дорівнює 6,226 трлн дол. (станом на 31.12.2007).

Китайська комісія з регулювання страхової діяльності заснована 18.11.1998 року, отримала повноваження від Державної ради адмініструвати, здійснювати нагляд і регулюва-

¹⁰⁵ Офіційний сайт Міністерства фінансів КНР // <<http://www.mof.gov.cn>>

ти китайський страховий ринок і забезпечувати виконання законів. Китайська комісія з регулювання страхової діяльності формує політику щодо розвитку та посилення страхової індустрії; проектує відповідні закони й положення щодо нагляду за страховим ринком. Заснування страхових компаній, страхових груп і страхових холдингових компаній здійснює за згоди Китайської комісії з регулювання страхової діяльності.

Страховання. Головні реформи в страховому секторі відбулися в 1981 році, коли Народна страхова компанія КНР була трансформована з державного департаменту в спеціалізовану компанію з філіями в кожному куточку КНР. У 1996 році Народна страхова компанія КНР здійснила міжнародну трансформацію, установивши сучасну підприємницьку систему й інтегрувавшись у міжнародний ринок. У КНР 107 страхових компаній, половина з яких з іноземними інвестиціями. У 2007 році загальний обсяг страхових бруто-внесків досяг 96,6 млрд дол. (24 % зростання в порівнянні з 2006 роком).

Управління активами. У квітні 2006 року китайський уряд дозволив комерційним банкам провадити офшорну діяльність щодо надання послуг з управління багатством вітчизняних клієнтів. На квітень 2007 року 22 китайських та іноземних банки здійснювали управління активами. Обсяг ринку управління активами досяг 480 млн дол. Китайська комісія з регулювання цінних паперів дозволила резидентам інвестувати в іноземні фондові ринки не лише через комерційні банки, і з допомогою керуючих фондами й торговців цінними паперами.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало КНР довгостроковий рейтинг у BBB і короткостроковий рейтинг А-3.

25.5. Фінанси домогосподарств КНР

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 1,6 % доходу, на найбагатші 10 %—34,9 %; коефіцієнт Джині дорівнює 47. У 1978 році 64 % населення жило за межею бідності, у 2004 році — 10 %. Протягом 30 років майже 500 млн осіб вийшло з бідності. У 1979 році КНР прийняла політику: одна сім'я — одна дитина, дана політика запобігла додатковому збільшенню населення на 400 млн., що значно збільшило б навантаження на ресурси країни, проте ця політика має негативні наслідки. Старіння населення: частка людей, старших за 65 років, що становить 7 % населення на сьогоднішній день, до 2020 року зросте до 11,8 %.

Співвідношення чоловіків до жінок складає 128:100 (119:100 при народженні). Навіть грошова допомога сім'ям із дівчинкою не допомагає. У липні 2004 року введено заборону на вибірковий аборт жіночих зародків. Зростання в нерівності збільшиться до 20 % у 2025 році.

Система охорони здоров'я. Охорона здоров'я — основний пріоритет уряду. КНР розпочала національну реформу медичного страхування в 1998 році з метою зменшення навантаження на державу. Це призвело до формування страхової системи, де громадяни сплачували більші внески, ніж держава. 100 млн осіб з 300 міст, 2 000 районів стали учасниками даної системи.

КНР оголосила план розширення кооперативної медичної допомоги в сільській місцевості. З 2003 року дана схема була поширена на 20 провінцій, автономних областей і муніципалітетів. Приблизно 730 млн осіб забезпечено медичним покриттям. Міністерство охорони здоров'я КНР має намір забезпечити медичним покриттям усе населення до 2010 року.

Кількість міст і районів, які задіяні в новій кооперативній системі, зросла до 2 450 86 % населення країни до кінця 2007 року. Ресурси китайської системи охорони здоров'я концентруються у великих і середніх містах; 68 % державного фінансування спрямовано на лікарні. У 2006 році було запроваджено Нову кооперативну систему охорони здоров'я в сільській місцевості із загальним покриттям 50 юанів (7 дол.) на одну особу; 20 юанів сплачується центральним урядом; 20 юанів провінційною владою й 10 юанів сплачує пацієнт.

На міста КНР, де сконцентровано 35 % населення, припадає 80 % ресурсів системи охорони здоров'я. На 1 000 осіб припадає 1,6 лікаря і 2,4 лікарняного койко-місця. У системі охорони здоров'я домінують державні лікарні. У 2005 році було лише 10,8 % приватних лікарень з 8 700 головних лікарень. Уряд дозволив іноземцям створювати лікарні у формі спільних підприємств, де іноземному інвестору може належати до 70 % статутного капіталу. У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 4,7 % ВВП.

У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 150 млрд дол.; очікується, що видатки зростуть до 350 млрд дол. у 2012 році.

Соціальне страхування. Уряд активно стимулює розвиток системи соціального страхування, збираючи кошти з різних джерел із метою надання допомоги людям похилого віку, сиротам та людям з особливими потребами.

Нараховується 38 000 організацій соціального захисту людей похилого віку; на 1 000 осіб віком старше 60 років припадає 8,4 койко-місця. У 2001 році держава запровадила блискучий план — Національне товариство соціального захисту людей похилого віку. У червні 2004 році існувало 32 000 притулків для людей похилого віку, на які були витрачено 1,72 млрд дол. У КНР існує 192 спеціалізовані заклади для дітей і 600 соціальних закладів із відділеннями для дітей, які надають допомогу 54 000 дітям-сиротам і дітям-інвалідам.

Серед основних видів соціального страхування: страхування за віком, страхування на випадок безробіття, медичне страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві, виплати матерям. Існує 10 000 закладів на рівні громад для сиріт та інвалідів з основною увагою дітям із розумовими вадами.

Система освіти. У КНР освіта знаходиться під наглядом Міністерства освіти. Закон «Про освіту» було прийнято на 8-м Національному народному конгресі в 1995 році, хоча закон було написано в 1986 році. У КНР шкільна система освіти включає ясла, початкову школу, середню освіту й вищу освіту. Обов'язкова освіта триває дев'ять років; існує також професійна освіта.

Держава заохочує розвиток різних форм навчання дорослого населення й гарантує, що громадяни отримують відповідну освіту в політиці, економіці, культурі, науці та технології.

Освітня система в КНР складається з чотирьох основних стадій:

- 1) *початкова освіта* — обов'язкова у віці 6-12 років;
- 2) *середня школа* — обов'язкова у віці 12-15 років.
- 3) *старші класи середньої школи (професійне училище)* — у віці 15-18 років;
- 4) *університет або коледж* — у віці 18-22 років.

У 2002 році нараховувалось 111 800 дитячих садків, у яких навчалось 20 360 200 дітей; 456 900 початкових шкіл з 121 576 100 школярів (98,6 % загальної кількості дітей шкільного віку); 65 000 середніх шкіл з 68 847 300 школярами (90 % загальної кількості дітей відповідного віку). На кінець 2002 року дев'ятирічна обов'язкова система освіти була запроваджена на 90 % території КНР (найкращий показник серед дев'яти найбільших за чисельністю населення країн).

Урядом КНР запроваджено більше 30 освітніх проектів у провінціях, автономних областях і муніципалітетах. У КНР діє 657 шкіл за участю міжнародної спільноти.

У КНР вища освіта відіграє важливу роль у забезпеченні економічного, наукового й соціального розвитку. На кінець 2004 року в КНР нараховувалось 2 250 вищих навчальних закладів з 20 млн студентів. Приблизно 3 млн. осіб поступили до аспірантури та різноманітних дослідних інститутів.

Нещодавні реформи надали особливу увагу покращенню системи освіти. Багато спеціалізованих коледжів були засновані з метою задовольнити потреби промисловості та підсилити існуючу систему знань. З'явилися нові спеціальності: автоматизація, атомна енергія, енергетичні ресурси, океанографія, ядерна фізика, інформатика, полімерна хімія, полімерна фізика, радіохімія, фізична хімія, біофізика.

До кінця 2007 року було прийнято рішення зробити дев'ятирічне навчання в сільській місцевості повністю безкоштовним. Провідні університети КНР запровадили кредитно-модульну систему, яка зробила навчання більш гнучким.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку КНР.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему КНР.
3. Наведіть основні податки КНР.
4. Охарактеризуйте банківський сектор КНР.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств КНР.

Фінансова система Південної Кореї

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Південної Кореї*
- *Бюджетна система Південної Кореї*
- *Податкова система Південної Кореї*
- *Банківська система Південної Кореї*
- *Фінанси домогосподарств Південної Кореї*

26.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Південної Кореї

Корея (Республіка Корея, Південна Корея) (Taehan-min'guk; Han'guk) — республіка, яка складається з дев'яти провінцій (do) і сімох муніципалітетів (gwangyoaksi).

Загальна площа 98 480 км² (суша — 98 190 км², водна поверхня — 290 км²). Довжина кордонів становить 238 км: з Північною Кореєю — 238 км. Довжина узбережжя — 2 413 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 48,509 млн осіб. Середній вік населення становить 37,3 року (для чоловіків — 36; для жінок — 38,5). Приріст населення дорівнює 0,266 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,21 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 78,72 роки (чоловіки — 75,45; жінки — 82,22). Писемність населення — 97,9 %; витрати на освіту становлять 4,6 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 35,59 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 1,278 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 857,5 млрд дол. Інвестиції становлять 27,1 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 26 000 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 3 %;
- промисловість — 39,5 %;
- послуги — 57,5 %.

Трудові ресурси налічують 24,35 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 3,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 7,2 %;
- промисловість — 25,1 %;
- послуги — 67,7 %.

У 2008 році експорт становив 419 млрд дол. FOB, імпорт — 435 млрд дол. FOB. Золото-валютні резерви оцінюються у 201,2 млрд дол. Зовнішній борг — 380,5 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 103,7 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 74,6 млрд дол.¹⁰⁶

Протягом 1962–2005 років валовий національний дохід Південної Кореї зріс з 2,3 млрд дол. до 786,8 млрд дол., валовий національний дохід на душу населення — з 87 дол. до 16 291 дол.

У вересні 2005 року загальна кількість НДДКР — центрів з іноземними інвестиціями досягла 901, включаючи 137 корпоративних НДДКР — центрів, які повністю належали іноземним інвесторам (США - 52 НДДКР — центрів, Німеччині — 17). Протягом Азійської кризи (1997-1998) витрати уряду на НДДКР становили 2,69 % ВВП; у 2002 році витрати становили 2,92 % ВВП. У 2007 році видатки уряду на НДДКР досягли 9 млрд дол. Майже 90 % домогосподарств мали доступ до Інтернет у 2006 році.

26.2. Бюджетна система Південної Кореї

Бюджетна система Південної Кореї складається із двох рівнів:

- 1) бюджет центрального уряду;

¹⁰⁶ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

2) місцеві бюджети:

- шість бюджетів великих міст;
- дев'ять бюджетів провінцій;
- бюджети міст і територій, що перебувають під юрисдикцією місцевого самоврядування.

Процес розподілу бюджетних ресурсів і виконання видаткової частини бюджету Республіки Корея здійснюється на основі п'ятирічного плану з розбивкою на річний, квартальний і місячний періоди.

Бюджетні установи вправі розпоряджатися бюджетними коштами в межах лімітів бюджетних зобов'язань, але не наділені правом володіння цими коштами. Таким чином, право розпоряджатися бюджетними коштами відділено від права ними володіти. Усі кошти, які призначені для фінансування витрат бюджету, акумулюються на бюджетних рахунках. Кошти з бюджетних рахунків перераховуються безпосередньо кредиторам. Оплата зобов'язань здійснюється бюджетною установою шляхом видачі кредиторам чека, що повинен бути представлений кредитором у комерційний банк. Після здійснення документарної операції між комерційним банком і Центральним банком Республіки Корея кошти виділяються Центральним банком комерційному банку протягом операційного дня.

Міністерствами, агентствами й службами формулюються бюджетні пропозиції й надаються в Міністерство планування і бюджету, що, у свою чергу, після аналізу й узагальнення пропозицій, формує план розподілу бюджетних коштів у п'ятирічній перспективі. Міністерство планування і бюджету доводить до конкретних міністерств, служб й агентств план розподілу бюджетних ресурсів у річному й кварталному розрізі. Виконання бюджету, виходячи з доведених лімітів бюджетних зобов'язань, здійснюється кожним міністерством, агентством і службою самостійно.

Міністерством планування і бюджету на основі макроекономічних показників і статистичних даних розробляється п'ятирічний «фіскальний план», у якому відбивається загальне граничне значення запланованих витрат бюджету, план з розподілу ресурсів по секторах економіки й по відомствах, пріоритети фіскальної політики й середньостроковий огляд податкових надходжень.

Фіскальний план, представлений Міністерством планування і бюджету, обговорюється на засіданні кабінету міністрів, за результатами якого розробляються «верхні» показники витрат бюджету по секторах економіки й по окремих відомствах, формулюються бюджетні завдання для галузевих міністерств, з визначенням конкретних показників і нормативів. Галузеві міністерства, виходячи із заданих параметрів, формулюють «власні» бюджети на короткостроковий (один рік) і середньостроковий (п'ять років) періоди.

Бюджетний рік у Південній Кореї збігається з календарним. Витрати бюджету на 2008 рік становили 257,3 трлн вон (280 млрд дол.). Загальні доходи становили 251,8 трлн вон. Рівень державного боргу дорівнює 23,5 %.

Соціальні витрати збільшені на 10 % у порівнянні з 2007 роком і становили 67,5 трлн вон. 17 % бюджету соціального забезпечення (13,99 трлн вон) становлять витрати на суспільне житло.

Витрати на пенсійне забезпечення в 18,98 трлн вон акумулюють найбільшу частину соціальних витрат (30,7 % загального обсягу).

Витрати на наукові дослідження заплановано збільшити на 13,6 % і встановити на рівні 35,7 трлн вон.

Збільшено на 9 % витрати на оборону до 24,7 трлн вон на тлі підвищення на 9,7 % у попередньому бюджетному році. Загальні витрати на оборону становлять 15,2 % бюджетних витрат, основний акцент робиться на скороченні чисельності військовослужбовців і модернізації озброєння.

26.3. Податкова система Південної Кореї

Податкова система Південної Кореї складається з національних; провінційних і муніципальних податків. У 1990 році була запроваджена податкова реформа з метою посилення

рівномірності розподілу податкового тягаря й посилення конкурентоспроможності виробничого сектору.

Прибутковий податок стягується на національному рівні за ставкою 25 % (планується подальше зниження до 20 %); провінційний податок становить 2,5 %, таким чином, ефективна ставка оподаткування знаходиться на рівні 27,5 %.

Іноземна корпорація або окремих інвестор, який організовує компанію в Південній Кореї, підпадає під регулювання Акта «Про стимулювання іноземних інвестицій» і Корейського комерційного кодексу. Мінімальний обсяг інвестицій для отримання пільг становить 50 млн вон.

З метою стимулювання НДДКР збільшено розмір резервування коштів для розвитку технологій і персоналу з 1,5-2 % до 3-4 % від доходу (резервування звільняється від оподаткування). На операційні витрати на інкорпорований технічний коледж буде надаватися податковий кредит у 10 %.

Податок з доходів фізичних осіб. Резиденти оподатковуються на весь отриманий дохід; нерезиденти — лише на дохід, який отримано в Південній Кореї. Особа, яка знаходиться в Кореї рік і більше, вважається резидентом. Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою 0-38,5 %. Фізичні особи, які працюють за кордоном, мають право на звільнення від оподаткування 30 % доходів або обрати єдину ставку в 18,7 % від доходу.

Податок на дивіденди, проценти й роялті стягується за ставкою 27,5 %, якщо батьківська компанія розташовується в країні, яка не має з Південною Кореєю податкової угоди.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за стандартною ставкою 10 %.

Мито в середньому становить 7,9 % від вартості товарів.

Інші податки включають податок з нерухомості, збір за реєстрацію автомобіля, податок з власників автомобілів.

26.4. Банківська система Південної Кореї

Банк Кореї засновано 12.06.1950 відповідно до Акта «Про Банк Кореї»; основною функцією є підтримка цінової стабільності. Крім випуску валюти, виконання функції банку банків, Банк Кореї управляє золотовалютними резервами країни й міжнародними розрахунками. Банк Кореї розробляє монетарну й кредитну політику країни. Комітет з монетарної політики призначається президентом на чотири роки.

Банківський сектор Південної Кореї є одним з найкращих у світі. За обсягом продажу кредитних і дебетних карток Південна Корея посідає друге місце у світі після США. 19 банків отримали чистий прибуток у 9,5 млрд дол. у 2007 (8,4 млрд дол. у 2006 році) році. Націоналізація всіх банків після фінансової кризи 1990-х років дозволила швидко подолати її наслідки. Кредити банкам знизились з 23 % до 5 %. Середня частка сумнівних боргів у банківському секторі в 2006 році становила лише 1,6 % (12,9 % у 1999 році).

Корейський ринок цінних паперів складається з трьох частин. *Корейську фондову біржу* було відкрито в 1956 році з 12 компаніями, які пройшли лістинг. *Ринок KOSDAQ* — фондова біржа, яку було засновано в 1996 році. KOSDAQ стала першою фондовою біржею, яка придбала СММ Рівень 3 (комп'ютеризований сектор) і першою фінансовою установою, яка отримала сертифікат ISO 9001. *Корейський ф'ючерсний ринок* було відкрито в травні 1996 запровадженням KOSPI 200 ф'ючерсів. З того часу він розвинувся в міжнародну фондову біржу із заснуванням у 1997 році KOSPI 200 (опціонного ринку). Вартість контрактів перевищила 2,7 млн у 2005 році.

Корейська фондова біржа сформована в 2005 році на основі інтеграції Корейської фондової біржі, Корейської ф'ючерсної біржі й KOSDAQ відповідно до Акта «Про Корейську фондову і ф'ючерсну біржу». Капіталізація фондового ринку дорівнює 623 млрд дол. (станом на 31.12.2008).

Страхування. До фінансової реформи 1997 року *Агентство з нагляду за страхуванням* було регуляторним органом страхових компаній. У 1998 році чотири різні державні органи

регулювання — страхування, банків, страхування і управління активами об'єднались в *Агентство з фінансового нагляду*, яке регулює фінансові інститути. У Південній Кореї існує 23 страхові компанії; ключовими гравцями виступають AIG, Hyundai і Samsung, які спеціалізуються в наданні різних типів страхових продуктів.

Управління активами. Загальна вартість управління активами становить 260 млрд дол. На ринку присутня 61 компанія з управління активами. У зв'язку з прийняттям нового привабливого законодавства суттєво збільшились іноземні інвестиції в даний сегмент. Новими учасниками стали Goldman Sachs, придбавши Macquarie bank, і UBS, придбавши контрольний пакет Daehan Investment Trust. Іноземні компанії з управління активами контролюють 18 % ринку. Рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило рейтинг Південної Кореї до А- з ВВВ+, ураховуючи стабільне економічне зростання, підвищення резервів, ефективне регулювання фондового ринку.

26.5. Фінанси домогосподарств Південної Кореї

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 2,7 % доходу, на найбагатші 10 % — 24,2 %; коефіцієнт Джині дорівнює 31,3. Мінімальна оплата праці 3,84 дол./год; 30,74 дол./день, 868,27 дол./місяць. Зростання продуктивності праці протягом 1994-2005 років на 3,9 % на рік. Робочий день триває вісім годин, робочий тиждень не може перевищувати 44 години. У 2006 році інвестовано 10 млрд. дол. з метою покращення безпеки на робочому місці. За згодою сторін понаднормові години додатково оплачуються 50 % від звичайної оплати праці. У випадку звільнення працедавець попереджає за 30 днів. У Кореї існує система «золотої картки» для іноземних робітників, котрі працюють у секторі інформаційних технологій, яку запроваджено в листопаді 2000 року.

Система охорони здоров'я. Протягом 1977-1989 років Південна Корея пройшла шлях від добровільного приватного медичного страхування до державного універсального медичного покриття. Цей процес розпочався в 1977 році, коли уряд запровадив медичне страхування для працівників та членів їхньої родини у фірмах із чисельністю персоналу, яка перевищує 500 осіб. Такі законодавчі ініціативи продовжувались протягом декількох років і в 1999 році було прийнято Акт «Про уніфіковане медичне страхування». У 2005 році 96,4 % населення мало доступ до медичного страхування, 3,6 % могли отримати пряму медичну допомогу. У Південній Кореї приблизно 10 % лікарень є приватними, участь приватного сектору сконцентрована на розробці медичних інформаційних систем і автоматизації медичних систем.

У 2003 році 30,7 млн дорослого населення Кореї були задіяні в системі медичного страхування, 15,4 млн членів їхніх родин також користувались перевагами медичного страхування.

У лютому 2003 року Міністерство охорони здоров'я та добробуту розробили «другий 5-тирічний план розвитку добробуту людей з особливими потребами на 2003-2007 роки», який передбачає розширення програм надання субсидій; установа зручностей для людей з особливими потребами в громадських місцях, будівництво більше закладів; збільшення кількості освітніх інститутів, які готують до роботи; збільшення можливості для працевлаштування шляхом установа зручностей субсидій працедавцям, які здійснюють переобладнання робочих місць.

Уряд щорічно надає 110 000 пенсій з інвалідності та 119 000 осіб отримують медичну допомогу. Плани підтримки передбачають позички для самопідтримки, освітню допомогу й податкові пільги. У квітні 1997 року набув чинності Закон «Про встановлення зручностей для людей з особливими потребами», який передбачав установа зручностей безбар'єрного доступу на дорогах, у парках, громадських будинках і закладах. Закон зобов'язує компанії з кількістю працівників 300 і більше наймати мінімум 2 % від загальної кількості працівників людей з особливими потребами.

У 2006 році нараховувалось 425 державні заклади для людей з особливими потребами, які забезпечують реабілітацію, консультування, лікування, тренування. Загальні витрати на охорону здоров'я склали 6 % від ВВП.

Соціальне страхування. Сучасне соціальне страхування керується Національною системою медичного страхування, Національним пенсійним фондом і різноманітними урядовими інститутами: програми для людей похилого віку, з особливими потребами, жінок, дітей. Програми компенсації у випадку виробничої травми розпочалися на початку 1960-х і до 2000 року разом зі страхуванням на випадок безробіття були доступні всім робітникам.

З 1980 року уряд запровадив безкоштовні квитки в метро та на автобус, безкоштовне відвідування музеїв і парків для людей, старших 65 років. Заклади для людей похилого віку поділяються на притулки для людей похилого віку, лікарні та інші заклади. Деякі з них є безкоштовними, деякі діють за зниженими або стандартними цінами. Лише пенсіонери з низькими доходами отримують доступ до безкоштовних закладів і закладів із низькими цінами.

У 2006 році 9 % населення були особи від 65 років і старше. Лише 13,9 % населення віком 65 років і старше отримують державну пенсію.

Система освіти. Шкільна система Південної Кореї складається з одного - трьох років дошкільної освіти та дитячого садку, шість років обов'язкової початкової школи (практично 100 % відвідування), трьох років середньої школи, трьох років старших класів середньої школи, чотирьох років коледжу або університету, які пропонують подальше навчання в аспірантурі.

Основні типи вищих навчальних закладів: коледжі та університети з чотирма роками навчання (шість років для медичних і стоматологічних коледжів); університети для викладачів з чотирма роками навчання; дворічні училища; університет телерадіомовлення та пошти; відкриті коледжі та різноманітні школи зі статусом коледжу з двома - чотирма роками навчання. У 2005 році нараховувалось 419 закладів вищої освіти, 3,55 млн студентів і 66 862 професорсько-викладацького складу.

Уряд запропонував «300 проект», відповідно до якого будуть існувати 150 державних шкіл, 50 технічних шкіл і 100 приватних шкіл, до яких будуть приймати на основі іспитів.

У віці 25-34 років 97 % корейців мають середню освіту в 2006 році. Корейські домогосподарства витрачали 7 068 дол. на одного студента щорічно. У 2006 році витрати на освіту досягли 7,2 % ВВП (4,4 % від держави, 2,8 % від приватного сектора).

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Південної Кореї.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Південної Кореї.
3. Наведіть основні податки Південної Кореї.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Південної Кореї.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Південної Кореї.

Фінансова система Таїланду

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Таїланду*
- *Бюджетна система Таїланду*
- *Податкова система Таїланду*
- *Банківська система Таїланду*
- *Фінанси домогосподарств Таїланду*

27.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Таїланду

Таїланд (Королівство Таїланд) (Ratcha Anachak Thai, Prathet Thai) — конституційна монархія, яка складається з 76 провінцій (changwat).

Загальна площа 514 000 км² (суша — 511 770 км², водна поверхня — 2 230 км²). Довжина кордонів становить 4 863 км: з Бірмою — 1 800 км, Камбоджею — 803 км, Лаосом — 1 754 км, Малайзією — 506 км. Довжина узбережжя — 3 219 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 65,905 млн осіб. Середній вік населення становить 33,3 року (для чоловіків — 32,4; для жінок — 34,2). Приріст населення дорівнює 0,615 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,65 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 73,1 року (чоловіки — 70,77; жінки — 75,55). Писемність населення — 92,6 %; витрати на освіту становлять 4,2 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 13,416 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 570,1 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 272,1 млрд дол. Інвестиції становлять 22,2 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 8 700 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 11,4 %;
- промисловість — 44,5 %;
- послуги — 44,1 %.

Трудові ресурси налічують 37,78 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 1,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 42,6 %;
- промисловість — 20,2 %;
- послуги — 37,2 %.

У 2008 році експорт становив 178,4 млрд дол. FOB, імпорт — 179 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 106,3 млрд дол. Зовнішній борг — 64,8 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 80,83 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 7,013 млрд дол.¹⁰⁷ З 2006 року Рада інвестицій дала згоду на реалізацію 33 проектів загальною вартістю 133,9 млн дол.; 17 високотехнологічних проектів загальною вартістю 71 млн дол.

27.2. Бюджетна система Таїланду

Бюджетна система Таїланду складається з таких компонентів:

- *державний бюджет;*
- *бюджети місцевих органів влади;*
- *фінанси державних підприємств.*

Бюджетний рік у Таїланді починається 1 жовтня й закінчується 31 вересня. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою бюджетні ініціативи на 2008 рік включають дворічний мораторо-

¹⁰⁷ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

рій на виплату кредитів фермерами загальною вартістю 562 млн дол.; позичок та іпотеки вартістю 156 млн дол.; 10 млрд дол. — особами з низькими доходами, державними чиновниками на пенсії. Уряд планує надати кредити на 10 млрд дол. фермерам через Сільськогосподарський і кооперативний банк у 2008 році, і з Державного ощадного банку на «Фонд селищ і міських громад» для кредитування селищних і місцевих громад вартістю 869 млн дол.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 45,3 млрд дол., видатки — 55,76 млрд дол. Внутрішній борг становить 42 % ВВП.

27.3. Податкова система Таїланду

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою (табл. 27.1).

Таблиця 27.1

ПОДАТОК З ДОХОДІВ З ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ТАЇЛАНДІ

Дохід, батів	Ставка, %
менше 150 000	0
150 001—500 000	10
500 001—1 000 000	20
1 000 001—4 000 000	30
Більше 4 000 000	37

Прибутковий податок. Загальна ставка становить 30 %. Фірма, яка інвестує в Таїланд, буде звільнена від подвійного оподаткування лише у випадку, якщо в країні походження податки вищі за 15 %; в іншому випадку з фірми буде стягнута різниця між ставкою за кордоном і таїландською ставкою в 30 %.

Ставка зменшується для компаній:

- які зареєстровані на ринку альтернативних інвестицій — 20 %;
- зі сплаченим капіталом, що не перевищує 5 млн батів — за прогресивною шкалою 20-30 %;
- які зареєстровані на фондовій біржі Таїланду — на перші 300 млн батів щорічного прибутку — 25 %.

Податок на додану вартість. Особа, яка постачає товари в Таїланд на загальну суму більше 1,8 млн батів (приблизно 56 тис. дол.), підпадає під ПДВ.

Податок на додану вартість сплачується за ставками:

- **7 %** — стандартна ставка, яка стягується з більшості товарів і послуг;
- **0 %** — експорт; міжнародне перевезення повітряним або морським транспортом вітчизняними юридичними особами (іноземні юридичні особи можуть претендувати на нульову ставку, якщо їхня країна застосовує нульову ставку до юридичних осіб Таїланду, які здійснюють там свою діяльність); продаж товарів або послуг державній службі або державним підприємствам за іноземним кредитом або за схемою допомоги; продаж товарів або послуг ООН або його агентствам, іноземним посольствам та консульствам; продаж товарів або послуг між митними складами для зберігання нерозмитнених товарів, між суб'єктами в експортних зонах або між першими й останніми.

Якщо валові прибутки від реалізації товарів і послуг у межах країни знаходяться в межах 600 000-1 200 000 батів на рік, суб'єкти оподаткування можуть сплачувати валовий податок з обороту за ставкою 1,5 % або звичайний ПДВ.

Звільнення від ПДВ отримують:

- суб'єкти оподаткування, якщо валовий дохід не перевищує 600 000 батів на рік;
- продаж або імпорт сільськогосподарської продукції, худоби;
- продаж або імпорт друкованої продукції або книг;

- аудиторські, юридичні, медичні та інші професійні послуги;
- культурні та релігійні послуги;
- освітні послуги;
- послуги працівників за контрактом;
- продаж товарів за спеціальним Королівським декретом;
- транспорт у межах країни (крім авіакомпаній) та міжнародний транспорт (крім авіаційних та морських ліній).

Спеціальний податок на бізнес стягується замість ПДВ за ставкою 3 % з:

- комерційних банків;
- страхових компаній;
- продажу на фондових біржах;
- продажу нерухомого майна;
- ломбардів.

Податок на перерахування застосовується тільки до тих доходів, які були переведені, або які вважаються переведеними з філій у Таїланді до головних офісів за кордоном; стягується за ставкою 10 %.

Податок на доходи з нафтовидобутку стягується за ставкою 50-60 % залежно від виду операції.

Акцизи стягуються з нафтопродуктів, тютюну, алкогольних напоїв, цементу, електроустаткування, автомобілів.

Податок на майно стягується з власників землі та будинків на рівні органів місцевого самоврядування за ставками, які залежать від визначеної вартості оподатковуваного майна.

Мито стягується за ставкою 5—10 % за переважною більшістю імпортованих товарів. Експортне мито стягується з рису, шкіри, сталі, каучуку та деревини. Не обкладається митом імпортованих машин, устаткування та матеріали для використання при нафто- та газовидобутку, а також компанії, які є членами програми з розвитку інвестицій.

27.4. Банківська система Таїланду

Банківську систему Таїланду складають такі структури:

- Банк Таїланду;
- державні банки;
- комерційні банки

Банк Таїланду контролює золотовалютні резерви країни, випускає банкноти, відповідає за підтримку фінансової стабільності в Таїланді. Банк має право здійснювати обмін іноземної валюти й кредитувати іноземні компанії та банки.

У 2007 році в Таїланді нараховувалось 37 банків: 17 іноземних; 15 комерційних банків; п'ять державних банків. Основними гравцями на банківському ринку виступають Bangkok Bank, KASIKORNBANK і Siam Commercial Bank. Standard Chartered, HSBC і Citibank мають відділення в центральному бізнесовому окрузі. Загальні активи комерційних банків зросли з 59 млрд дол. у 2001 році до 115 млрд дол. — у 2006 році; проте в 2007 році відбулось падіння до 108 млрд дол. Банківські активи перевищують 200 % ВВП.

Фондовий ринок. Головними фондовими ринками виступають Бангкокська фондова біржа, яка є приватною установою, і Таїландська фондова біржа. Тайський фондовий ринок створено в 1962 році з виникненням приватного товариства з обмеженою відповідальністю Бангкокської фондової біржі. Таїландська фондова біржа була заснована в 1974 році, торгові операції розпочала в 1975 році, сучасна назва отримана в 1991 році.

У 2007 році на Тайській фондовій біржі пройшли лістинг 523 475 компаній й 48 компаній пройшли лістинг на Ринку альтернативних інвестицій (Market for Alternative Investment (MAI)), який розпочав діяльність у 1999 році. У 2007 загальна вартість активів на фондовому ринку Таїланду досягла 89,52 млрд батів (2,6 млрд дол.). Обсяг торгівлі досяг рівня 4,27

трлн тайських батів (майже 123,5 млрд дол.). Ринкова капіталізація Тайської фондової біржі зросла з 124,7 млрд дол. у 2006 році до 197,1 млрд дол. у 2007 році (зростання на 78,8 %).

Управління активами. У 2007 році чиста вартість активів під управлінням досягла 1,3 трлн тайських батів (приблизно 43,7 млрд дол.).

У червні 2008 року кредитне агентство Standard & Poor's надало Таїланду кредитний рейтинг BBB+/A-2 в іноземній валюті та A/A-1 у місцевій валюті.

27.5. Фінанси домогосподарств Таїланду

На найбільшій частині 10 % домогосподарств припадає 2,7 % доходу, на найбагатшій частині 10 % — 33,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 42. У 2006 році частка населення, яке живе за межею бідності, впала до 9,6 % з 21 % у 2000 році. До 2006 року кількість бідних людей у Таїланді впала до 6,1 млн осіб (18,4 млн осіб у 1990 році). У 2007 році 30 % населення отримувало доходи більше 10 000 дол., 29,6 % у межах 5 000 — 10 000 дол., 40,4 % — менше 5 000 дол.

Акт «Про захист праці» від 1988 року регулює основні питання, які пов'язані із працевлаштуванням. Лікарняні оплачуються до 30 днів на рік; декретна відпустка триває 90 днів, з яких 45 — оплачуються.

Відповідно до Акта «Про компенсацію робітникам» від 1994 року, закон зобов'язує працевлаштованих покривати медичні видатки, які пов'язані з нещасними випадками на виробництві та інвалідності, до 1 200 дол. Компенсація в розмірі 60 % від зарплати протягом 15 років надається у випадку інвалідності. У випадку смерті передбачена компенсація 60 % від зарплати протягом восьми років і покриття видатків на поховання до 500 дол.

Система охорони здоров'я. Протягом 1999—2003 років запроваджено план покращення медичного обслуговування людей у сільській місцевості. Уряд ініціював «9-й Національний план розвитку охорони здоров'я» (2002-2006), який фокусується на мобілізації ресурсів усього суспільства. У вересні 2008 року уряд оголосив план інвестування 3 млрд. дол. у заклади охорони здоров'я. Уряд має на меті покращити 1 000 громадських медичних центрів, 154 обласних лікарень, лікарні в провінції.

На сьогоднішній день на 1 000 осіб припадає 0,46 терапевта і 2,8 медсестри. Загальні витрати на охорону здоров'я в 2007 році становили 9,1 млрд дол. (4,2 % ВВП) (4,5 млрд дол., або 3,5 % ВВП — у 2002 році).

Система освіти регулюється урядом через Міністерство освіти. Мінімум дев'ять років навчання є обов'язковими (діти обов'язково навчаються до досягнення віку 16 років); базова освіта триває 12 років. Базова освіта включає шість років початкової й середньої школи; середня освіта розподілена на три роки молодших і середніх класів.

Існує понад 44 000 дошкільних закладів, близько 31 000 державних початкових і середніх шкіл, приблизно 2 500 шкіл, які надають середню освіту в старших класах.

Вища освіта представлена 400 державними професійними школами, 40 міжнародними школами та коледжами, 50 університетами.

У 2006 році охоплення початковою освітою становило 88 %, середньою 64 %, і вищою лише 22 % робочої сили.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Таїланду.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Таїланду.
3. Наведіть основні податки Таїланду.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Таїланду.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Таїланду.

Фінансова система Японії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Японії*
- *Бюджетна система Японії*
- *Податкова система Японії*
- *Банківська система Японії*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Японії*
- *Фінанси домогосподарств Японії*

28.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Японії

Японія (Nihon-koку/Nippon-koку; Nihon/Nippon) — конституційна монархія парламентського типу, яка складається з 47 префектур. Відповідно до Конституції, імператор виступає «символом держави і єдності народу».

Загальна площа 377 835 км² (суша — 374 744 км², водна поверхня — 3 091 км²). Довжина узбережжя — 29 751 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 127,1 млн осіб. Середній вік населення складає 44,2 року (для чоловіків — 42,4; для жінок — 46,1). Приріст населення дорівнює -0,191 % (депопуляція); коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,21 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 82,12 року (чоловіки — 78,8; жінки — 85,62). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 3,5 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 88,11 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 4,487 трлн. дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 4,844 трлн дол. Інвестиції становлять 22,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 35 300 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 1,4 %;
- промисловість — 26,4 %;
- послуги — 72,1 %.

Трудові ресурси налічують 66,15 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 4,4; промисловість — 27,9; послуги — 72,1 %.

У 2008 році експорт становив 776,8 млрд дол. FOB, імпорт — 696,2 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 954,1 млрд дол. Зовнішній борг — 1,492 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 139,7 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 597 млрд дол.¹⁰⁸

У 1990-х роках у зв'язку з рецесією в країні спостерігалася дефляція. У 2002 році дефляція становила 0,9 %. Протягом 2002-2005 років також спостерігалася дефляція. У 2006 році інфляція становила 0,3 %; у 2007 — 0,1 %. Протягом 2008-2012 років середня щорічна інфляція прогнозується на рівні 1,2 %. Японія має третій за обсягом бюджет НДДКР. З 2001 року Японія спрямовує на НДДКР більше 3 % ВВП: у 2007 році 158 млрд дол. (2001 — 125 млрд дол.). Кількість дослідників перевищує 677 000 осіб. У технологічних секторах у Японії найвищі зарплати у світі: річний дохід становить 86 000 дол. На Японію припадає більше половини виробничих робіт світу (402 200 з 742 500).

28.2. Бюджетна система Японії

Бюджетну систему Японії складають такі ланки:

- *державний бюджет;*

¹⁰⁸ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

- *бюджети місцевих органів влади;*
- *спеціальні фонди;*
- *фінанси державних підприємств.*

Бюджетний рік у Японії починається 1 квітня й закінчується 31 березня наступного року. Підготовка проекту бюджету здійснюється Міністерством фінансів і його департаментами. Інші міністерства й відомства готують пропозиції щодо обсягу й структури своїх бюджетів, а також із деяких інших фінансових питань і не пізніше 31 серпня направляють відповідні документи до бюджетного департаменту міністерства фінансів.

Бюджетний департамент Міністерства фінансів із вересня по грудень розглядає матеріали, що надійшли; порівнює запити з передбачуваними доходами й на їх основі розробляє проект бюджету. Проект направляється для узгодження до *Управління економічного планування*, а потім - на розгляд кабінету міністрів. Після схвалення кабінетом міністрів уряд вносить виправлення, у січні подає проект бюджету на затвердження в парламент і намагається забезпечити його прийняття до початку нового фінансового року. Після обговорення в бюджетній комісії парламент затверджує бюджет у вигляді закону. Відповідно до Конституції Японії парламенту належить виключне право розпоряджатися державними фінансами.

Виконання бюджету здійснюється міністерством фінансів та іншими міністерствами й відомствами. Касове обслуговування бюджету здійснює Японський банк і його відділення. Міністерства й відомства в межах установлених їм витрат подають у міністерство фінансів свої платіжні кошториси, які міністерством розглядаються й затверджуються. Далі копії кошторисів направляються в Японський банк і останній здійснює відповідні операції.

Контроль за витратою затверджених асигнувань проводиться щоквартально у формі звітів міністерств і відомств. Контролери міністерства фінансів вивчають отримані звіти, перевіряють дані й складають загальний звіт про виконання бюджету з доходів і витрат. Загальний звіт подається уряду, який, у свою чергу, відправляє його на розгляд ревізійного бюро. Після того як ревізійне бюро дає висновок, звіт затверджується урядом і передається на розгляд і затвердження в Парламент.

Державний бюджет формується на основі індикативних планів соціально-економічного розвитку. Доходи й витрати бюджету групуються по розділах, статтях і параграфах. Доходи підрозділяються на сім розділів, 11 статей і 43 параграфи, витрати - на 13 розділів, 41 статтю й 242 параграфи. Прибуткова частина державного бюджету Японії формується за рахунок податкових і неподаткових надходжень. У порівнянні з іншими країнами частка неподаткових надходжень у Японії достатньо висока. Сюди входять доходи від орендної платні, продажу земельних ділянок та іншої нерухомості, пені, штрафи, доходи від лотерей. У неподатковій статті доходу включається також залишок попереднього року.

В Японії на відміну від інших розвинених країн питома вага державних витрат у ВВП невелика. **Соціальне страхування** становить в середньому 36 % витратної частини бюджету. Тенденція до старіння населення спричиняє постійне зростання соціальних виплат. Чисельність людей похилого віку до 2025 досягне 5,2 млн осіб (для порівняння: у 1993 році — 2 млн осіб). Зростання тривалості життя й збільшення періоду трудової активності людей пенсійного віку, нестача молоді робочої сили перетворює літніх людей на важливий компонент ринку праці. Пенсійна система Японії достатньо складна. Державний бюджет забезпечує третину виплат базової пенсії, решта виплачується за рахунок різних пенсійних фондів.

Субсидії органам місцевого самоврядування (20 %) є фінансовою допомогою другій ланці бюджетної системи - бюджетам префектур.

Уряд за допомогою **програми суспільних робіт** стимулює соціально-економічний розвиток Японії. Програмою суспільних робіт передбачаються:

- *споруда нових ліній швидкісних залізниць;*
- *роботи з розвитку авіаційного транспорту;*
- *проекти, що належать до інформаційних технологій;*
- *заходи щодо поліпшення навколишнього середовища;*

• *будівництво доріг.*

Освіта і сприяння науці охоплює 8 % витратної частини бюджету. Реалізуючи програму науково-технічного прогресу, уряд Японії збільшує державні асигнування на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи. У витратах на науку 13 % припадає на соціальні науки, 87 % — на природні і технічні.

Оборона отримує фінансування 6 %, що дорівнює приблизно 1 % ВВП, при чому приблизно половина армійського бюджету витрачається на виплату зарплат. У порівнянні з іншими розвиненими країнами в Японії витрати на оборону вважаються незначними.

План відродження Японії намічає ряд пріоритетних сфер, основні з яких:

- *інформаційні технології, які розглядаються як базисні для соціально-економічного прориву;*
- *старіюче японське суспільство;*
- *поліпшення навколишнього середовища;*
- *модернізація японських міст.*

Інші витрати (17 %) охоплюють державні пенсії, фінансування місцевого самоврядування, економічне співробітництво, підтримку малого бізнесу, енергетику, контроль за продовольством, трансферт на промислові капіталовкладення, резерв на суспільні роботи тощо.

Таблиця 28.1

ОКРЕМІ ІНДИКАТИВНІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЯПОНІЇ¹⁰⁹

Роки	2007	2008	2009	2010	2011
Зростання ВВП, %	2,1	1,0	1,2	1,8	1,2
Інфляція, %	0,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Дефіцит бюджету, %	2,4	2,7	2,4	2,4	2,5

Державним бюджетом на 2007/2008 фінансовий рік передбачено загальні асигнування в розмірі 85 трлн ієн (820 млрд дол.). Проблема бюджетного дефіциту в Японії достатньо актуальна, як і в більшості країн світу. За прогнозами, в період до 2011 році дефіцит державного бюджету Японії не перевищить 3 % ВВП (табл. 28.1).

Програма державних позик та інвестицій являє собою державну систему фінансування соціально-економічних проектів із залученням позабюджетних, у традиційному розумінні, коштів. Вона ефективно доповнює традиційне фінансування країни через поточний бюджет, дохідна частина якого формується за рахунок податків. Програма державних позик та інвестицій використовується для розвитку пріоритетних, з погляду держави, виробництв та об'єктів. Таким чином, уряд Японії має реальний важіль проведення структурної і промислової політики.

Подібне розмежування в державному фінансуванні має в Японії давню історію. Воно виникло ще в період Мейдзі (1868-1912) і бере свій початок з рішення уряду в 1878 році використовувати поштові заощадження громадян з метою промислового розвитку. Програма державних позик та інвестицій крім джерел надходження відрізняється від загальнодержавного бюджетного фінансування тим, що ці кошти виділяються на умовах зворотності, терміновості і платності. Капіталовкладення і позики, отримані компаніями в межах цієї програми, підлягають повному поверненню з нарахуванням відсотків, які сьогодні встановлюються на рівні приватних кредитних установ.

Програма розробляється урядом одночасно з підготовкою проекту «звичайного» поточного бюджету, але окремо від нього. Японський інвестиційний бюджет також проходить щорічне затвердження в парламенті. *Фінансовими джерелами* Програми державних позик та інвестицій виступають:

- 1) *система поштових заощаджень громадян;*

¹⁰⁹ <<http://www.economist.com/countries/Japan>>

- 2) система поштового страхування життя;
- 3) пенсійні фонди;
- 4) спеціальний рахунок промислового інвестування;
- 5) гарантовані урядом зобов'язання і позики.

Програма державних позик та інвестицій оперує в даний час капіталами, які досягають 10 % вартості ВВП, що приблизно відповідає сумі, що становить 2/3 загальних витрат бюджету.

Бюджети місцевих органів влади, фінансове вирівнювання. В Японії нараховується 14 округів і 47 префектур, які об'єднують 3045 міст, селищ, районів із самостійним бюджетом. **Дохідна частина** місцевих бюджетів складається з податкових і неподаткових надходжень:

- відрахування від загальнодержавних податків* — 18 %;
- дотації держави на здійснення загальнонаціональних заходів* — 13 %;
- неподаткові надходження (у тому числі, позики)* — 27 %.

За рахунок коштів місцевих органів влади в Японії фінансуються розвиток виробничої інфраструктури, заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійних лих. Через місцеві бюджети здійснюються витрати на підготовку робочої сили, виплата різноманітної допомоги, пенсій. Значна частина бюджетних коштів витрачається на утримання місцевих органів влади, у тому числі поліції, органів суду і прокуратури.

Місцеві бюджети в Японії зводяться без дефіциту. Крім загального балансу року, враховується реальний баланс, що розраховується шляхом виключення із загального балансу залишку фінансових ресурсів попереднього року.

З метою перерозподілу фінансових ресурсів для вирівнювання фінансового потенціалу префектур у Японії створена спеціальна установа — **Фонд фінансового вирівнювання**. Формується він у складі бюджету центрального уряду. З метою визначення територій, які мають право на одержання коштів із Фонду вирівнювання, розраховуються бюджети так званих *стандартних територій*. Стандартною вважається префектура із чисельністю населення 1,7 млн осіб і площею 6 900 км² і муніципалітет із такими показниками: 100 тис. осіб і 160 км².

Бюджетна діяльність місцевих органів поділяється на **шість категорій**: *охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки*. Для кожної категорії визначається одиниця виміру витрат і загальні витрати. **Сума витрат за всіма категоріями** діяльності дає показник базових фінансових потреб стандартної території. Базові фінансові потреби стандартної території коригуються на **коефіцієнти модифікацій** для визначення базових фінансових потреб реальних територіальних органів влади. Використовується ціла **система коефіцієнтів модифікацій**:

1) **видові** - розраховуються на основі одиниці витрат на утримання кожної галузі, наприклад, на одного учня середньої і вищої школи, на одного учня академічного, технічного чи сільськогосподарського навчального закладу тощо;

2) **економії за масштабами** - застосовується, якщо розширення обсягів бюджетної діяльності веде до зниження окремих складених витрат;

3) **щільність населення** - враховує збільшення витрат залежно від щільності населення;

4) **спеціальні** - коригують соціально-економічні, інституційні та інші відмінності окремих територій;

5) **зонально-кліматичні** - коригують витрати територій із холодним кліматом;

6) **демографічні** - застосовуються для територій із високими темпами зростання чисельності населення;

7) **буферні** - передбачають різке зменшення обсягів фінансування у випадку падіння показника, що вимірюється, наприклад, чисельності населення;

8) **коефіцієнти бюджетної прибутковості територій**.

Після розрахунку витрат за окремими категоріями з урахуванням коефіцієнтів модифікацій визначаються **сумарні базові фінансові потреби** кожної території. Базові фінансові потреби, розраховані таким способом, є основою для наділення територій базовими доходами.

Префектурам за рахунок Фонду вирівнювання гарантується базовий дохід в обсязі 80 %, а муніципалітетам — в обсязі 75 % від їх базових фінансових потреб.

Фонд вирівнювання формується за рахунок таких відрахувань:

- 32 % надходжень особистого прибуткового податку,
- податок на прибуток корпорацій;
- акциз на алкогольні напої;
- 24 % надходжень податку на товари і послуги;
- 25 % надходжень від акцизу на тютюнові вироби.

Спеціальні фонди в Японії є складовою частиною спеціальних рахунків. Налічується 12 спеціальних фондів, до них належать страхові, пенсійні, ощадні тощо. З середини 80-х років у Японії здійснюється поступове реформування пенсійної системи. Завдання реформи — зробити так, щоб вона складалась з національної пенсійної системи (базова пенсія), яка охоплює все населення, і пенсій, що виплачуються найманим робітникам.

Базова пенсія виплачується по старості, інвалідності, а також усім, хто потребує її. 2/3 фінансування забезпечується коштами різних страхових пенсійних фондів. Існують, наприклад, **фонд базової пенсії по старості; фонд для тих, хто втратив годувальника**. На створення пенсійних фондів працює практично все населення Японії у віці від 20 до 65 років. Кожний працюючий японець вносить до того чи іншого фонду більше 100 доларів на місяць.

Пенсійний фонд найманих працівників приватного сектору складається з відрахувань підприємств, внесків самих працівників і доплат з боку держави. Пенсія становить приблизно 70 % місячної зарплати працівника. **Пенсійні фонди працівників державних і муніципальних підприємств і закладів** формуються з коштів товариств взаємодопомоги, які створюються за місцем роботи, виплат самих підприємств і державних дотацій.

Для отримання базової пенсії по старості необхідний 25-річний трудовий стаж і 65-річний вік. Розмір такої пенсії може бути зменшений до 58 % встановленого рівня в разі виходу на пенсію в 60 років і збільшений до 188 % при виході на пенсію в 70 і більше років.

Фінанси державних підприємств. Через ряд причин у Японії склалось чітке розмежування сфер вкладення капіталу: приватного — у виробничу сферу, державного — в інфраструктуру. Тому в Японії державний сектор не є серйозним конкурентом у жодній галузі виробництва, і його функціонування повністю підпорядковане інтересам приватних корпорацій.

Державний сектор економіки Японії на рівні центрального уряду налічує п'ять казенних і 94 акціонерних компаній і пайових товариств, у тому числі сім будівельних фірм, 13 банків та інших фінансових закладів і 68 організацій з участю державного капіталу. Серед акціонерних компаній і пайових товариств багато некомерційних закладів: інститути і лабораторії, зайняті фундаментальними дослідженнями і гуманітарними науками; японський фонд економічного співробітництва, фонд підтримки мистецтва, центр науково-технічної інформатії, японський фонд культурного обміну. У багатьох акціонерних компаніях і пайових товариствах держава (в особі глави відповідного міністерства) — єдиний чи головний акціонер, але в середньому частка участі уряду в їхньому капіталі становить 38,3 %.

У державному секторі економіки Японії на місцевому рівні діє приблизно 8 300 підприємств, з них 3 650 — казенні: водопровід; газопостачання; теплопостачання; каналізація; міський транспорт; лікарні. Інші — акціонерні і пайові, зайняті будівництвом і експлуатацією муніципального житла, платних автомобільних доріг, портових споруд, критих ринків.

У низці галузей існують державні підприємства, основний напрям їхнього функціонування — не виробнича діяльність, а проведення наукових досліджень і розробок, надання фінансової і технічної допомоги з метою раціоналізації і прискорення технічного прогресу, а також розробка різних організаційних питань.

Головна особливість регулювання державних підприємств у Японії полягає в тому, що за їх роботу відповідає не якась одна інстанція, а ціла ієрархія власників. У казенних підприємств є загальний верховний власник — парламент. Він приймає рішення по планах і виконанню спеціальних рахунків центрального бюджету, у яких оформлені баланси цих підпри-

емств. Парламент затверджує ціни, плани розвитку, об'єми і джерела фінансування та програми використання прибутку. Крім того, є безпосередні власники: у монетного двору, видавництва і спиртової монополії — міністерство фінансів; у пошти і поштових ощадкас — міністерство зв'язку тощо. Крім того, міністерство фінансів відповідає за видачу бюджетних кредитів. При зміні відпускних цін (тарифів) потрібна обов'язкова згода Управління економічного планування, яке відповідає за те, щоб ці тарифи не стали причиною загальної дестабілізації цін. Урядова фінансова інспекція перевіряє періодично стан справ на підприємствах.

Протягом 1980-1990 років майже 85 % державних видатків покривалось за рахунок податкових надходжень. У 2003 році податкові надходження покривали 50 % видатків. Зовнішній борг збільшився з 33 % ВВП у 2004 році до 35 % у 2006. Загальний зовнішній борг у 2006 році склав 1,547 трлн дол. У 2007 році податкове покриття зросло до 64 %.

Загальний борг з урахуванням державних боргових цінних паперів збільшився на 20,9 млрд дол. протягом січня-березня 2007 року. У березні 2007 року загальний борг центрального уряду досяг 6,7 трлн дол. У кінці 2007 року загальний борг Японії, враховуючи борги місцевого рівня, досяг 6,82 трлн дол. (150 % ВВП). Баланс непогашених державних боргових цінних паперів становив 6,66 трлн дол. у березні 2007 року. Довгострокові цінні папери зі строком погашення від 10 років і більше становить 3,41 млрд дол. Середньострокові цінні папери зі строком обігу два - шість років досягли 1,45 трлн дол. Інші державні запозичення досягли 592,2 млрд дол.

Покращення соціальних видатків — гарний знак, проте скорочення робочої сили є проблемою. Більша частина національного бюджету на 2008 року спрямована на соціальне страхування. Близько 192 млрд дол. має бути спрямоване на підтримку швидко старіючого населення (зростання на 3 % у порівнянні з 2007 роком). У 2008 році уряд збільшив бюджетні видатки на соціальні заходи; 192 млрд дол. виділено на фінансування потреб старіючого населення. Уряд збільшив кількість учителів і збільшив видатки на систему освіти.

Основні риси державного бюджету Японії на 2008 рік такі:

1) Відповідно до реформи спеціальних рахунків майже 95 млрд дол. з резервного фонду спеціального рахунка фінансових інвестицій і кредитів були спрямовані на погашення державних облігацій з метою зменшення кількості непогашених державних облігацій.

2) Посилення потенціалу зростання, поживлення регіонів, захист і безпека людей — пріоритети бюджету.

3) Гарантування запровадження реформи витрат, як зазначено в Базовій політиці 2006 року на другий рік. Витрати на соціальне страхування зменшити приблизно на 2,15 млрд дол. через систематичний перегляд. Витрати на суспільні роботи передбачено зменшувати щорічно на 3,1 %. Виділяти бюджетні кошти на необхідні витрати через імплементацію реформи витрат. Бюджетні асигнування на розвиток науки і технології призначено збільшувати щорічно на 1,1 %.

4) Заходи на розвиток малого та середнього бізнесу збільшувати щорічно на 2,2 %.

На 31.01.2008 Японія тримала 844,48 млрд дол. в іноземних цінних паперах, депозитах в іноземній валюті 124 млрд дол. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 1,672 трлн дол., а видатки — 1,823 трлн дол. Державний борг становив 170,4 % ВВП.

28.3. Податкова система Японії

Доленосною історичною подією, з якої розпочалося формування сучасного образу Японії, стали реформи, проведені, починаючи з 1868 р., мікадо (імператором) Мацухіто. Він взяв собі титул «Мейдзі», що в перекладі означає просвічене управління, тому період його майже піввікового управління (1867–1912) одержав назву «революції мейозі». За своїм змістом реформи мали антифеодальний буржуазно-демократичний характер, була введена конституція та проведені заходи по європеїзації країни. З метою «щастя та добробуту підданих» імператор проголосив: нові ідеї будуть запозичені з усього світу, і слава Японії від цього лише виграє, — принцип, що зберігає силу донині.

У другій половині XIX ст. була здійснена рішуча модернізація країни: проведено шкільну, адміністративну й бюджетну реформи, створено регулярну армію, засновано державний банк, введено єдину грошову одиницю (ієну), натуральні податки замінено на грошові, скасовано податковий імунітет і субсидію («рисовий пайок») самураям. Останні з неспокійної військової корпорації трансформувалися в дисциплінованих урядовців, енергійних провідників розвитку країни. Загалом перетворення такого масштабу дали потужний імпульс подальшому соціально-економічному прогресу Японії.

Після поразки в Другій світовій війні програму економічного відродження країни (1946–1952) розробила група американських спеціалістів, яку очолював відомий учений-фінансист, професор Колумбійського університету Карл Шоуп (1902–1991). Під егідою окупаційних властей за проектом «місії Шоупа» були здійснені бюджетна й податкова реформи. Основні особливості останньої:

- *очищення податкової системи від архаїчних елементів;*
- *створення комфортних умов для діяльності добросовісних платників;*
- *заохочення добровільної сплати податків.*

Із цією метою було внесено оригінальне нововведення — запроваджено так **звані блакитні декларації** для компаній, які вели належний бухгалтерський облік і звітність, повністю виконували податкові зобов'язання. Платники, подаючи такі декларації, звільнялися від обтяжливих перевірок, докучливого контролю. Блакитні декларації витримали випробування часом і збереглися донині. 80 % платників взагалі були звільнені від подачі декларацій, що засвідчує простоту адміністрування податків. Інші зміни податкового кодексу пов'язані з істотним підвищенням неоподаткованого мінімуму й суттєвого — з 85 до 55 % — зниження максимальної ставки прибуткового податку з фізичних осіб незалежно від джерела доходу. Норма оподаткування прибутку юридичних осіб була зменшена з 52,5 % до 35 %.

Завдяки діяльності «місії Шоупа» в Японії була створена чи не найдосконаліша у своїй простоті податкова система у світі. Її вважають найбільш удалим податковим проектом із будь-коли здійснених окремим економістом. Не дивно, що зусилля Карла Шоупа одержали визнання як офіційної, так і корпоративної Японії. Він був нагороджений одним із вищих японських орденів, а в 1991 р. фірма «Тойота» виділила Колумбійському університету 2 млн дол. для заснування кафедри імені Шоупа, — рідкісний випадок вшанування податківця з боку бізнесу. Податкова реформа стала однією з передумов японського «економічного чуда». Країна взяла курс на інноваційні технології та розвиток людського капіталу. До найбільш високооплачуваних категорій віднесли вчених, учителів, лікарів, працівників транспорту, — тобто, тих, хто забезпечує інтелектуальний рівень і фізичне здоров'я населення, несе відповідальність за безпеку людей. У 60–70 роки Японія за основними макроекономічними показниками вийшла на друге місце у світі.

Сучасна податкова система — результат податкової реформи 1988 року. Створена в перші післявоєнні роки під диктовку американських експертів система оподаткування проіснувала **40 років (!)**, виконавши роль максимальної мобілізації державних доходів, а також забезпечивши підтримку високої норми нагромадження, тобто тієї частини ВВП, яка не споживається в поточному році, а матеріалізується у вигляді будівель, споруд, обладнання, виробничих запасів. На кінець 80-х років у країні склалися сприятливі умови для реформування податків із метою стимулювання економічного зростання шляхом підвищення ділової активності та нарощування внутрішнього споживацького попиту. Реформа забезпечила загальне скорочення податкового навантаження на економіку при підвищенні непрямих податків на населення.

Система державних доходів Японії має свої особливості¹¹⁰:

1) *висока частка неподаткових доходів* — 15 % у державному (центральному) бюджеті, 25 % — у місцевих бюджетах. До цієї категорії належать доходи від продажу землі та іншої

¹¹⁰ Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Комп'ютер прес, 2004. - 300 с. // <http://www.vuzlib.net/taz_zk/10.htm>

державної чи муніципальної нерухомості, орендна плата, пеня й штрафи, доходи від лотерей і надходження від позик.

2) *висока централізація податкових надходжень*, дві третини яких мають статус державних податків, решта податків надходять до місцевих бюджетів, забезпечуючи 40 % їх доходів.

3) *співвідношення окремих видів оподаткування в державному й місцевих бюджетах збігається*: більше половини припадає на прибуткові податки, на другому місці знаходяться майнові податки, на третьому — податки на споживання.

Основні податки в сучасній податковій системі Японії:

1. *податок з доходів фізичних осіб*;
2. *прибутковий податок*;
3. *податок на майно фізичних та юридичних осіб*;
4. *податок на спадщину та дарування*;
5. *податок на додану вартість (ПДВ)*;
6. *акцизи*;
7. *мити*;
8. *податок на проживання (податок на жителів)*.

Податок з доходів фізичних осіб Японія запровадила однією з перших у 1887 році, що відповідає проголошеному національному девізу вчитися в усього світу. Податок з доходів фізичних осіб стягується на основі єдиної бази (сукупності доходів платника) на трьох рівнях: *національному, префектурному, муніципальному*. Після реформи 1988 р. дванадцятиступенева шкала ставок прибуткового податку з прогресією від 10,5 до 60 %, була зведена до трьох ставок: 10, 25, 50 %, за якими справляється національний прибутковий податок. Ставки префектурного податку диференційовані від 2 до 4 %, муніципального — від 3 до 12 %. Відповідно загальна норма оподаткування знаходиться в діапазоні від 15 до 66 %. Під обкладання даним податком підпадають заробітна плата, доходи фермерів і осіб вільних професій, дивіденди, проценти, бонуси, допомоги й пенсії, доходи від нерухомого майна, інші грошові заробітки.

Серед пільг по даному податку привертає увагу звільнення від сплати податків на строк до п'яти років для деяких категорій платників. У 2004 р. уряд прийняв рішення надати додаткові податкові пільги тим, хто інвестує гроші у фінансові ринки шляхом переведення коштів з ощадних депозитів на ринки капіталів. Важливою особливістю виступає запровадження неоподаткованого мінімуму для чотирьох базових типів домогосподарств (*неодружені; бездітні сім'ї; сім'я з однією дитиною; з двома й більше дітьми*). Неоподатковуваний мінімум для сімей з дітьми становить еквівалент 15,4 тис. доларів, а для неодружених — 7,7 тис. дол.

Прибутковий податок також має комбіновану систему розподілу доходів між бюджетами в такому порядку: національна ставка — 33,48 %; префектурна — 5 % від рівня національної ставки (або 1,67 % від величини прибутку); муніципальна ставка — 12,3 % від національної (або 4,12 % прибутку). Отже, загальна норма оподаткування прибутку юридичних осіб становить близько 40 % (33,48 + 1,67 + 4,12).

Закон «Про прибутковий податок» визначає основні податки, які компанії сплачують у Японії. Компанії з базою оподаткування більше 995 000 дол. повинні сплачувати національний прибутковий податок і місцевий підприємницький податок. У Токію вони разом свановлять 40,69 %.

Прибутковий податок стягується з річного доходу. Ефективна ставка 29 % стягується з підприємств з доходом менше 36 026 дол.; 31 % з доходом 36 026,4 — 72 052,8 дол.; і 41 % з доходом вище 72 052,8 дол.

Максимально можливий розмір усіх прямих податків, які сплачує юридична особа, не може перевищувати 58 % від суми річного прибутку.

Податок на майно фізичних і юридичних осіб справляється за єдиною ставкою 1,4 % від вартості оподаткованого майна, котре переоцінюють кожні три роки. Підлягають оподаткуванню нерухомість, цінні папери, депозити. Найдавніша, а у феодалну епоху майже єдина, форма майнового оподаткування в Японії — земельний податок. У середні віки вно-

сився натурою в розмірі десятої частини врожаю, сучасний податок справляється на основі кадастрової оцінки землі.

Податок на спадщину та дарування справляється у випадку передачі власності (оціненої в ринкових цінах або за ціною придбання), за заповітом і за актом дарування. Ставки податку диференційовані залежно від вартості спадкового (дарованого) майна та характеру родинних зв'язків. Так, для спадкоємців, які не належать до дітей, батьків, сестер і братів, ставка підвищується на 20 %, але в будь-якому разі в максимумі не може перевищувати 75 % вартості частки спадкоємця. До оподаткованої бази не входить вартість майна, одержаного від родичів для підтримки мінімуму існування та здобуття освіти, а також власність, заповідана державним, громадським, науковим, благодійним і релігійним організаціям.

Податок на дивіденди нерезидентам стягується за ставкою 20 %, якщо не існує податкової угоди з країною інвестора. Проценти за кредитами компанії-нерезиденту оподатковуються за ставкою 20; депозити й облигації — за ставкою 15; роялті — 20 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) справляється за ставкою 5 % (4 % - національний рівень; 1 % - місцевий рівень). У 1989 році був запроваджений 3 %-ний **податок на споживання** (податок з продажу), пізніше трансформований у податок на додану вартість європейського зразка.

Система акцизів включає податки на алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти, електроенергію, автомобілі, побутові послуги. Оригінальною рисою оподаткування послуг з соціальним контекстом є справляння податку при перевищенні певної суми, на яку надається послуга. Наприклад, обід у ресторані при вартості до 7,5 тис. ієн (72 дол.) не підлягає оподаткуванню, з дорожчого стягується трьох процентний акциз.

Податок на проживання (податок на жителів) сплачує кожний громадянин Японії, незалежно від розміру доходу; ставка становить 3200 ієн (31 дол.) на рік.

Місцеві податки нараховують 30 видів.

Підприємницький податок (податок з економічної діяльності) стягується щорічно з мозайнятого населення, яке здійснює підприємницьку діяльність. Податок розраховується на основі чистого прибутку та типу бізнесу; ставки знаходяться в межах 3-5 % від доходу.

Місцеві непрямі податки включають податок на тютюн; податок на бензин; податок на ресторани й бари; податок на споживання електроенергії та газу.

Соціальні відрахування складають для працедавців — 12,9 % від фонду оплати праці; для працівників — 12 % від доходу.

28.4. Банківська система Японії

Банківська система Японії складається із приватних, державних і кооперативних інститутів. За характером виконуваних функцій вони поділяються на:

- ✓ емісійний (Банк Японії);
- ✓ комерційні банки.

Банк Японії засновано в червні 1882 року відповідно до Акта «Про Банк Японії», розпочав діяльність центрального банку розпочалася з 10.10.1882 року. Банк було реформовано 1.05.1942 відповідно до Закону «Про Банк Японії»; у червні 1997 даний закон було повністю переглянуто; незалежність і прозорість стали двома основними принципами. Закон набрав чинності 1.04.1998 року. Банк Японії складається з Ради політики (орган прийняття рішень); Виконавчого комітету й департаментів, філій і закордонних представництв.

Банк Японії за законом 1888 р. одержав право здійснювати фідучіарну (незабезпечену) емісію банкнот, проте золотий стандарт запроваджено в Японії лише в 1897 році. Перші банки в Японії з'явилися ще до буржуазної революції 1868 р. Це були приватні контори обміну, які поєднували обмін із банківською справою. Але тільки після революції починає формуватися капіталістична кредитна система Японії. Банківська система створювалася на основі законів про національні банки 1872 і 1897 р., згідно з якими організовувалися комерційні бан-

ки за типом банків європейських країн. Разом із приватними банками було створено державний емісійний банк та інші державні й напівдержавні кредитні інститути.

Після Другої світової війни відбувається розширення кількості державних кредитних інститутів (крім державних кредитних інститутів, що існували раніше, - емісійного банку, ощадних кас, Бюро довірчих фондів міністерства фінансів, засновано два спеціальні банки - Японський банк розвитку та Експортно-імпорتنний банк, а також 10 фінансово-кредитних корпорацій), та державного регулювання діяльності приватних інститутів, надання їм державною різноманітних послуг.

Однією з таких послуг є державне страхування кредитів, що їх надавали експортерам японських товарів приватні японські банки, промислові й торгові компанії. В Японії страхування таких кредитів покладено на міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості. Безпосередньо функцію страхування виконують страхові компанії та комерційні банки за рахунок коштів держави, які надає їм назване міністерство. Японські експортери страхуються від усіх видів ризиків: політичних, комерційних, фінансових.

Широке використання комерційними банками кредитів **Банку Японії** дає йому змогу ефективніше застосовувати при регулюванні грошового обігу й кредиту *наступні методи*:

- ✓ *зміну ставки облікового відсотка;*
- ✓ *систему обов'язкових резервів, яку використовують з 1959 року;*
- ✓ *операції на відкритому ринку.*

Скасування в 1965 році заборони на використання державних позик для покриття дефіциту державного бюджету відкрило шлях для фінансування дефіциту за рахунок емісії облігацій державних позик і сприяло тому, що основним позичальником Банку Японії знову стала держава. У 1982 р. облігації державних позик у його активах становили 78 %.

Функції Банку Японії визначено спеціальним законом у 1942 р., який у 1979 та 1998 р. модернізовано. Згідно із законом основний капітал банку встановлено в розмірі 100 млрд ієн (965 млн дол.) (55 % капіталу належить державі, 45 % - приватним акціонерам: приватним особам, фінансовим інститутам, страховим компаніям та ін.). Акціонерам гарантовано дивіденди в розмірі 4 %. Решта прибутку надходить до державного бюджету.

Згідно із законом 1998 року, загальне та оперативне керівництво покладається на *правління банку* (за законом 1979 р. на чолі банку стояла політична рада), що складається з дев'ять осіб (до складу політичної ради входило сім членів), а політична рада скасовується. Голова та два заступники призначаються Кабінетом міністрів за згодою обох палат Парламенту. шість членів правління призначає Кабінет міністрів з осіб, що мають певний досвід і знання в сфері економіки та фінансів (за законом 1979 року - керуючий Банку Японії, уповноважені урядом міністр фінансів, представник планово-економічного управління та чотири представники найбільших монополій). Термін їхніх повноважень становить п'ять років (раніше було чотири). На засіданнях правління в разі необхідності можуть бути присутні представники уряду (вони мають право подавати на розгляд правління свої пропозиції).

Банк Японії, штаб-квартира якого розташована в Токіо, має 45 філій і відділень у Японії, а також представництва в Нью-Йорку, Лондоні, Парижі, Франкфурті-на-Майні та в Гонконгу. Банк має необмежену монополію на випуск банкнот.

Основні завдання Банку Японії:

1. *Підтримка цінової стабільності* з метою сприяння збалансованому розвитку національної економіки, що досягається завдяки розробці та проведенню відповідної грошово-кредитної політики, випуску готівки.

2. *Забезпечення ефективного функціонування системи розрахунків між кредитними організаціями (інститутами).*

Міністр фінансів затверджує бюджет банку. Двічі на рік банк через міністра фінансів звітує перед парламентом про грошово-кредитну політику, однак розробляє й проводить її як незалежна інституція, що передбачено законодавством.

Виокремлюють такі **основні напрями діяльності Банку Японії**:

- ✓ облік комерційних та інших векселів і боргових зобов'язань;
- ✓ надання позик під забезпечення векселів, боргових зобов'язань, державних облигацій та цінних паперів;
- ✓ купівля-продаж комерційних та інших векселів і боргових зобов'язань, державних облигацій та цінних паперів, а також інших облигацій;
- ✓ виписування векселів на отримання;
- ✓ приймання вкладів;
- ✓ операції в національній валюті;
- ✓ приймання на зберігання цінностей, купівля-продаж золота та срібла в зливках.

Банк Японії як фінансовий агент уряду управляє від його імені державними фондами, займається валютно-фінансовою діяльністю, спрямованою на стабілізацію валютного курсу ієни. Кредити урядові надаються через підписку та андеррайтинг випусків державних позик і короткострокових державних цінних паперів.

Банк за згодою міністра фінансів може здійснювати купівлю-продаж валюти, надавати кредити, або виконувати операції від імені іноземних центральних банків та інших організацій із метою розвитку співробітництва з ними, приймати від цих організацій вклади і здійснювати виправдані нові інвестиції. Банк Японії здійснює контроль за кредитною сферою і забезпечує стабільне функціонування системи платежів і розрахунків, надаючи кредитним організаціям кредити на обмежений строк.

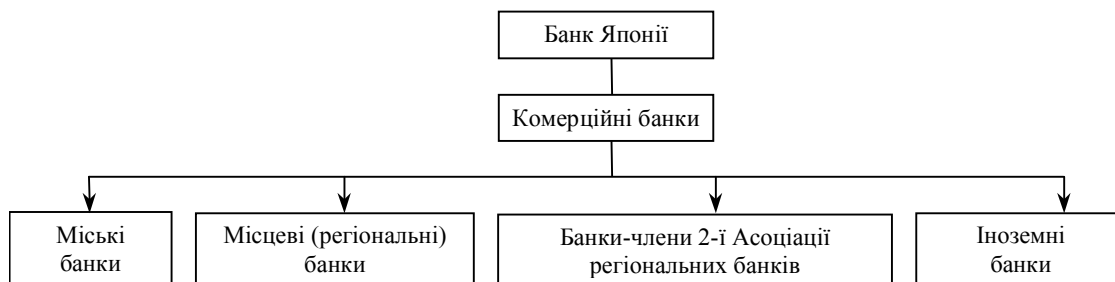

Рис. 28.1. Категорії банків Японії

Комерційні банки поділяються на міські та місцеві (регіональні) (рис. 28.1). Банк не має права розпочати свою діяльність без спеціальної ліцензії міністерства фінансів (умови реєстрації: відповідність капіталу, активів та пасивів, необхідний досвід роботи адміністрації, її певний соціальний статус). Банк повинен бути організований у формі акціонерного товариства й мати статутний капітал не менший 1 млрд ієн. (10 млн дол.). У його назві має бути слово «банк». Для відкриття відділень банку необхідний дозвіл міністерства фінансів.

Міські банки — це 10 найбільших банків Японії, які зосереджують понад 1/4 загального обсягу залучених депозитів, надають близько 30 % позик. Міські банки мають розгалужену мережу філій (175 установ) у Японії та за кордоном. Кожен із них тісно пов'язаний із промисловими й торговельними компаніями. Вони є основними учасниками валютного ринку, постачальниками коштів у галузі економіки, що розвиваються швидкими темпами; під їх контролем перебуває діяльність інших фінансово-кредитних інститутів.

Важливою ознакою японської економічної системи є наявність *кейрецу* (фінансово-промислової групи). Кожна кейрецу складається зі стрижневої групи фінансово-кредитних інститутів (основа — міські банки та інші фінансово-кредитні інститути), яка пов'язана із промисловими підприємствами, що мають тісні господарські зв'язки. Кожний учасник групи є власником звичайних акцій інших членів. Міські банки підтримують фірми кейрецу при наданні позик і володіють значною часткою боргових зобов'язань цих фірм. Для міських банків характерні високий рівень перекредитування і залежність від Банку Японії, який здійснює урядову грошово-кредитну політику.

Місцеві (регіональні) банки - це здебільшого малі та середні за масштабом операцій банки, які можуть відкривати відділення та філії тільки в тій префектурі, де розміщується їх головна контора.

Особливості комерційних банків Японії:

✓ *тісний зв'язок із промисловими і торговельними компаніями по лінії кредитування* (частка позичкових ресурсів у сукупному капіталі японських компаній становить понад 80 %, у яких переважають кредити комерційних банків);

✓ *високий ступінь концентрації капіталу і значні обсяги активів* (близько третини загальної суми депозитів 500 найбільших банків світу становить частка банків Японії).

Фінансова інфраструктура Японії представлена значною кількістю **спеціальних фінансово-кредитних інститутів (ФКІ)**, які налічують:

- ✓ 30 інвестиційних компаній (траст-банків);
- ✓ 3 банки довгострокового кредиту;
- ✓ 29 компаній зі страхування життя;
- ✓ 58 компаній зі страхування майна;
- ✓ 283 брокерські компанії, які здійснюють операції із цінними паперами;
- ✓ лізингові компанії.

Інвестиційні компанії (траст-банки) поряд з інвестиційними здійснюють довірчі операції, а також дедалі більше втручаються в сферу банківської діяльності. Вони контролюють виконання брокерськими компаніями операцій із цінними паперами. Більшість із них тісно пов'язані з великими комерційними банками країни внаслідок взаємного володіння акціями. Як і комерційні банки, інвестиційні компанії через філії, які створено за кордоном, разом із комерційними банками країни чи самостійно, поширюють свою діяльність в інших країнах. Характерно, що закордонні філії функціонують як банківські установи і виконують різноманітні операції, властиві банкам та інвестиційним компаніям, тоді як у самій Японії їх банківська діяльність обмежена.

Приватні банки довгострокового кредиту створені після Другої світової війни на основі реорганізації напівдержавних банків довгострокового кредиту. Основними джерелами кредитних ресурсів цих банків є облігаційні позики. Банки розміщують на ринку процентні папери (на термін п'ять років із виплатою процентів двічі на рік) і дисконтні папери (із річним строком; продаються за ціною, що зменшена на суму дисконту).

Страхові компанії за сумою активів посідають третє місце серед приватних фінансово-кредитних інститутів і перше — серед спеціальних. Основна частка активів страхових компаній належить компаніям зі страхування життя.

Брокерські фірми за розміром ресурсів займають скромне місце серед фінансово-кредитних установ. Однак їх місце в кредитній системі визначається не розміром ресурсів, а роллю, яку вони відіграють як учасники децентралізованого ринку цінних паперів, що активно розвивається поряд із фондовими біржами країни.

Лізингові компанії почали створюватися з 1963 року. Одні з них є універсальними, вони пропонують в оренду різні машини й обладнання, інші спеціалізуються на наданні в оренду певного виду машин і обладнання: автомобілів, будівельного обладнання, комп'ютерів тощо.

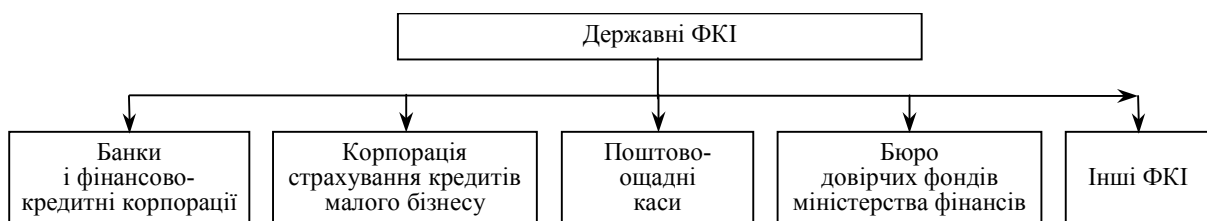

Рис. 28.2. Категорії державних спеціальних ФКІ Японії

Державні спеціальні фінансово-кредитні інститути займають важливе місце у фінансовій системі країни (рис. 28.2); до них належать:

- 1) ощадні каси;
- 2) Бюро довірчих фондів міністерства фінансів;
- 3) Японський банк розвитку;
- 4) Експортно-імпортний банк;
- 5) фінансово-кредитні корпорації:
 - ✓ Народна фінансова корпорація;
 - ✓ Фінансова корпорація малого бізнесу;
 - ✓ Фінансова корпорація санітарної екології;
 - ✓ Фінансова корпорація сільського, лісового та рибного господарства;
 - ✓ Корпорація житлових позик;
 - ✓ Фінансова корпорація державних підприємств;
 - ✓ Корпорація розвитку Хоккайдо і Тохоху;
 - ✓ Фінансова корпорація розвитку острова Окінава.

Державні ФКІ фінансують лише ті сфери економіки, де з певних причин не працюють комерційні банки. Кредит цих установ традиційно найбільш пільговий завдяки тому, що вони отримують кошти від Бюро довірчих фондів під офіційно встановлений низький процент і працюють як органи фінансування.

Ощадні каси функціонують при поштових відділеннях і тому називаються поштово-ощадними. Залучені кошти ощадні каси переказують у розпорядження Бюро довірчих фондів міністерства фінансів.

Бюро довірчих фондів міністерства фінансів — один із великих фінансово-кредитних інститутів країни. Його ресурси складаються із вкладів населення в державних поштово-ощадних касах і державних пенсійних фондах і використовуються як джерело кредитування державних підприємств і кредитних Інститутів.

Японський банк розвитку, який засновано у квітні 1951 року, здійснює довгострокове кредитування промисловості. Кредитні ресурси банку складаються з капіталу, наданого йому при організації; бюджетних асигнувань; позик Бюро довірчих фондів і ресурсів інших урядових установ. Банк кредитує здебільшого такі галузі, кредитування яких, на думку приватних банків, є ризикованим.

Експортно-імпортний банк створено у 1950 році. Капітал банку повністю належить державі. Власні ресурси банку складаються з його капіталу й асигнувань із державного бюджету. Залучені ресурси становлять позики в урядових установах та позики іноземних кредиторів. Обсяги і структура пасивних і активних операцій щорічно ухвалюються парламентом. Діяльністю банку керує міністерство фінансів. Строки надання кредитів становлять від шести місяців до п'яти років, в окремих випадках — 15-20 років.

Банк надає кредити на експорт промислового обладнання, чорних і кольорових металів та інших товарів. Зазвичай це непряме кредитування імпортерів, що здійснюється у вигляді обліку векселів, виданих іноземними імпортерами японських товарів. Крім того, банк безпосередньо надає кредити споживачам японських товарів, уряду та банкам інших країн, а також японським компаніям для здійснення ними іноземних інвестицій. Витрати на інвестиції у видобувну галузь країни, що розвивається, кредитуються на пільгових умовах. В активних операціях банку істотну частку становлять кредити японським імпортерам сировини та матеріалів, що мають важливе значення для економіки країни. Банк також надає кредити для фінансування імпорту готової продукції. Імпортерів японських товарів банк, як правило, кредитує разом із комерційними банками. Його частка в загальному обсязі кредиту перевищує 50 %. Така практика підвищує його роль як знаряддя зовнішньоекономічної експансії японського капіталу.

Фінансово-кредитні корпорації спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей господарства (сільського господарства, лісової промисловості та рибальства, житлового будівництва тощо), регіонів, що відстають в економічному розвитку, а також підприємств і місцевих органів влади. Їхні бюджетні та щорічні плани затверджуються парламентом, а діяльність перебуває під контролем відповідних міністерств. Кредити цих корпорацій порівняно із кредитами приватних

банків надаються на більш пільгових умовах і відіграють важливу роль у створенні умов для економічного зростання країни й послаблення соціальних суперечностей. Водночас на початку 1980-х років проведено адміністративно-фінансову реформу, яка передбачала обмеження участі держави у процесі суспільного відтворення, розширення сфери господарської діяльності приватного капіталу і поступову приватизацію цих корпорацій.

Кредитні кооперативи спеціалізуються на такій самій діяльності, що й фінансово-кредитні корпорації. За складом членів кредитні кооперативи поділяються на *сільськогосподарські та міські*.

Членами *сільськогосподарського кооперативу* є майже всі селяни. Місцеві кооперативи об'єднані у префектурні асоціації, якими керує **Центральний кооперативний банк сільського господарства**.

Аналогічну структуру організації має **міська кредитна кооперація**, членами якої є власники малих та середніх промислових і торговельних підприємств, об'єднані у кредитні асоціації. На чолі кредитних асоціацій стоїть **Центральний банк торговельних і промислових кооперативів**. Капітали зазначених центральних банків частково складаються з державних коштів. Контроль за цими банками і всією системою кооперативного кредиту здійснює держава.

До Азійської фінансової кризи 1997 року в Японії нараховувалось 10 великих банків, відбулась консолідація. Банківський сектор Японії постраждав від Азійської фінансової кризи 1997 року. Більшість банківських активів були інвестовані в облігації, що становили 25 % загальних активів. У зв'язку з падінням фондового ринку комерційні банки пройшли через важкі часи. У 2007 році Банк Японії продав акції комерційних банків із метою захисту їхніх прибутків.

У березні 2007 року Банку Японії належало акцій на 17 млрд дол. Комерційні банки Японії намагаються привабити вітчизняних позичальників низькими процентними ставками за іпотекою та кредитуванням корпорацій. Банки надають синдиковані позики. У 2007 році вітчизняний ринок синдикованих кредитів перевищив 260 млрд дол.

На сьогодні у Японії існує три великі банки: Mizuho Financial Group, Mitsubishi Financial Group і Sumitomo Mitsui Financial Group. З червня 2007 року відбувається посилення ієни. У лютому 2008 курс ієни укріпився на 30 % у порівнянні з попереднім роком. У березні 2008 року ієна досягла рекордного показника — 95,76 за дол. (у 2005-2006 роках 114 ієн/дол.).

Агентство з регулювання фінансових послуг — головний регуляторний орган торгівлі товарами і ф'ючерсами в Японії. Агентство діє відповідно до Закону «Про товарні цінності» від 1993 року. Агентство складається з сімох членів комісії, які призначаються прем'єр-міністром. **Основні цілі та функції:**

1) здійснювати всі розумні заходи з метою гарантування того, що товарний ринок є справедливим, ефективним, конкурентним та інформативним;

2) розвивати та запроваджувати справедливі, стислі та зрозумілі закони, правила, роз'яснення та процедури;

3) заохочувати відповідальне та ефективне саморегулювання фондових бірж;

4) гарантувати існування ефективних заходів управління ризиком, які створюються і реалізуються відповідності до міжнародних стандартів;

5) розробляти сценарії вирішення проблем, які пов'язані із провалами ринку.

Агентство з фінансових послуг здійснює нагляд над страховими компаніями. Агентство з фінансових послуг захищає стабільність вітчизняних фінансових інститутів та депозитаріїв, власників страхових полісів, інвесторів у цінні папери. Агентство з фінансових послуг використовує Закон «Про страхову справу» від 1995 року як основу для прийняття санкцій проти страхових компаній. Метою даного закону є захист інтересів власників страхових полісів шляхом забезпечення надійного управління страховою компанією та справедливості страхової діяльності.

Фондовий ринок. Перша японська фондова біржа була створена в 1878 році та пізніше злилась з 10 іншими маленькими фондовими біржами, утворивши єдину Японську фондову біржу. Закон «Про цінні папери і фондову біржу» запроваджено в березні 1947 року. 1.04.1949 було засновано три фондові біржі в Токіо, Осаці, Нагая. У липні того ж року було

засновано п'ять додаткових фондових бірж: Кіото (об'єдналась з Фондовою біржею Осаки у березні 2001 року), Кобе (розформовано у жовтні 1967 року), Хіросіма (об'єдналась з Токійською фондовою біржею у березні 2000 року), Фукуока та Нігата (об'єдналась з Токійською фондовою біржею в березні 2000 року).

Токійська фондова біржа. За обсягом ринкової вартості Токійська фондова біржа є другою у світі після Нью-Йоркської фондової біржі. На Токійській фондовій біржі пройшли лістинг 2 270 вітчизняних компаній і 30 іноземних. У 1949 Токійська фондова біржа відкрилась під своєю початковою назвою. Токійська фондова біржа була вперше заснована в 1878 році, вона об'єдналась з іншими фондовими біржами в 1943 році. У 1949 році Токійська фондова біржа відкрилась під своєю початковою назвою. Токійська фондова біржа отримувала найвищі прибутки протягом 1983-1990 років. Протягом цього періоду на Токійську фондову біржу припадало 60 % світової ринкової капіталізації. У 2001 відбулась реорганізація Токійської фондової біржі в акціонерне товариство з акціонерами — учасниками.

Токійська фондова біржа співпрацює з Лондонською фондовою біржею з метою розвитку спільних продуктів і технологій. Ринкова капіталізація знизилась до 3,137 трлн дол. 31.12.2008 з 4,31 трлн дол. 28.12.2007.

Страховання. Страховий ринок складається зі страхування життя та інших видів страхування. Вартість ринку становить 453,3 млрд дол. у 2006 році; на страхування життя припадає 356,2 млрд дол. (78,5 % всього обсягу); на інші види страхування припадало 97,3 млрд дол. (21,5 % всього обсягу). На Японію припадає 58,5 % Азійсько-Тихоокеанського страхового ринку.

Управління активами. Ринкова вартість активів під управлінням становила на кінець 2007 року 3,5 трлн дол. В Японії спостерігається тенденція переходу від банківських депозитів до високодохідних інвестицій. У 2007 році баланс активів компаній управління активами, торговців, які здійснюють управління цінними паперами, страховиками життя становили 3 трлн дол. (2 трлн дол. у 2003 році). Пенсійні фонди перейшли з державних цінних паперів до інвестиційних фондів.

У 2007 році рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило рейтинг Японії з AA- до AA.

28.5. Фінанси суб'єктів господарювання Японії

Японія належить до країн, у яких оптимально поєднуються регулююча й спрямовуюча роль держави з функціонуванням механізмів ринку. Особливість національної економічної моделі Японії полягає в єдності державного апарату й великого капіталу у вирішенні загальних проблем. *Роль держави в розвитку економіки настільки велика*, що широкого вжитку набуло поняття «*Japan Incorporated*», яке відображає погляд на японську економіку як на єдину виробничу корпорацію на чолі з державою, проте це не означає домінування. На макроекономічному рівні налагоджено ефективний механізм узгодження загальнонаціональних пріоритетів та інтересів приватного сектору: держава й приватний бізнес виступають партнерами, які послідовно виконуються свої функції.

Основні цілі й завдання загальнонаціональних планів економічного розвитку втілюються в змісті корпоративних планів. Корпоративні плани у свою чергу також ураховуються при розробці загальнодержавних програм через механізм консультацій із найбільшими об'єднаннями приватних компаній — «Міцубісі», «Кейданрен», «Дюкай», «Ніккейрен», а також асоціаціями й фінансово-промисловими групами. За рахунок цього утворюється складна, взаємозв'язана система індикативного планування.

Особливості державного регулювання економіки:

- відносна невелика частка державного сектору;
- розвинута система державного програмування економіки, яка охоплює довгострокове прогнозування, середньострокове індикативне планування (різні строки, у середньому п'ять років) соціально-економічного розвитку країни та складання щорічного бюджету;
- наявність різноманітних важелів фінансового й адміністративного впливу;

• розвинута структура впливових дорадчих органів із питань економіки, у яких співпрацюють представники державних структур, приватного бізнесу та науки.

Напрями державного регулювання:

- визначення пріоритетних галузей, надання пільг і прямої фінансової допомоги;
- створення сприятливих умов для розвитку національної економіки;
- розвиток і підтримка організаційних структур і відносин, які сприяють підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності японських товарів.

Національна система індикативного планування дозволяє пересічній японській фірмі ефективно адаптуватися до навколишнього середовища, враховуючи всі можливості для виживання в перспективі, переважно за рахунок запровадження передових техніки й технології. В основі японської моделі менеджменту — орієнтація на активізацію колективу, індивідуальний успіх, що спирається на колективні зусилля.

Особливе місце в японському менеджменті посідає *стратегічне управління*. Основним у системі стратегічного управління є визначення цілей, на підставі яких здійснюють довгострокове планування:

- ✓ базові цілі (обсяг продажів, прибуток і темпи їх зростання, частка на ринку, структура капіталу, дивіденди, ціна акцій, компенсація працівникам, рівень якості продукції);
- ✓ базова політика (зростання, стійкість, одержання прибутку, соціальна відповідальність);
- ✓ оперативні цілі (завдання з доданою вартості, продуктивність праці, інвестиції на одного працюючого, коефіцієнт оборотності капіталу, політика щодо зниження витрат).

Японська компанія формує власну систему стратегічного управління на основі *«триєдиного плану»*, який включає довгостроковий, середньостроковий і річні плани.

Довгостроковий план японської компанії (на період більше п'яти років) передбачає: цілі компанії загалом; прогнозування середовища й аналіз конкуренції; аналіз сильних і слабких позицій компанії; прогнозування майбутнього компанії; проблеми й можливості компанії; цілі та стратегію компанії загалом; вертикальну інтеграцію; розроблення нового продукту; проектування нового ринку; закордонну діяльність; посилення ринкової конкурентоспроможності; план зниження витрат; інформаційну систему; придбання; дослідження й розробки; план виробництва; капітальні вкладення; інвестиції в дочірні підприємства; план матеріально-технічного забезпечення; планування праці; навчання працівників і розвиток системи управління; соціальне забезпечення зайнятих; ставлення до галузі; планування або організацію; виявлення можливих втрат і вигод; оцінку фінансових потоків; оцінку платіжного балансу; ситуаційні плани для несприятливих ситуацій.

Середньостроковий план (три роки) містить такі показники: цілі торгівлі, прибутку й капіталу; найважливіші пункти діяльності; план якісних змін.

Річний план — це конкретизація дій фірми та її підрозділів на кожен рік у межах трирічного планового горизонту. Особливістю узгодження середньострокового й річних планів є щорічне ланцюгове пересування планового горизонту — уточнення показників наступного трирічного плану за результатами виконання річного плану в звітному періоді.

Японський симбіоз ініціативи виконавців і твердої лінії вищого керівництва фірми ґрунтується на груповому прийнятті рішень і передбачає:

- ✓ участь середнього рівня в розробленні рішень шляхом погодження й обговорення проектів із керівниками й з персоналом відповідних відділень;
- ✓ дотримання принципу однастайності в прийнятті рішень;
- ✓ відсутність чітких посадових інструкцій, які визначають обов'язки працівників, оскільки зміст діяльності може змінюватися й вони зобов'язані вміти виконувати будь-яку роботу в межах своєї компетенції.

Унікальність японської господарської системи визначається наявністю **фінансово-промислових груп (кейрецу)**, які є об'єднаннями великих компаній із дрібними та середніми, що базуються на зв'язках різних видів, головними з яких виступають виробничі, обумовлені головними фірмами. **Фінансово-промислова група (ФПГ)** — це довготривале договірне

об'єднання низки компаній, що діє як основа для технологічної або економічної інтеграції. **Фінансово-промислова група (ФПГ)** — диверсифікована багатофункціональна структура, що утворюються в результаті об'єднання капіталу, кредитно-фінансових і інвестиційних інститутів із метою збільшення конкурентоспроможності, зміцнення технологічних і коопераційних зв'язків і зростання ефективності¹¹¹. Особливістю й обов'язковою умовою для ФПГ є наявність у її складі фінансово-кредитної установи і компанії по виробництву продукції.

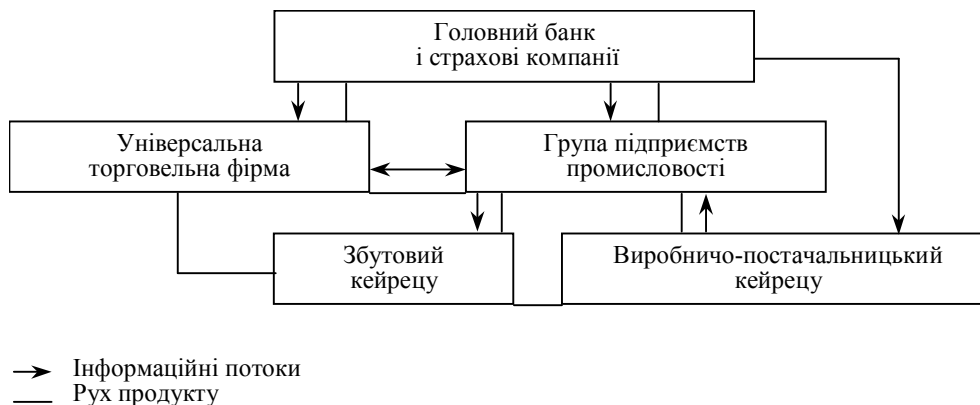

Рис. 28.3. Внутрішньогрупові потоки ФПГ

Центром ФПГ виступають банки або крупні фінансові компанії. Обслуговуючи групу підприємств, які входять до ФПГ, банк зацікавлений у їхній стабільній роботі, у періоди кризових ситуацій банк бере активну участь у їхній санації. При формуванні фінансово-промислових груп широко використовуються принципи горизонтальної і вертикальної інтеграції (рис. 28.3).

Кейрецу не є жорстко залежними організаціями, як, наприклад, вертикально інтегровані корпорації в США, а сукупністю жорстких і слабких взаємозв'язків, доцентрових і відцентрових тенденцій; це дозволяє їм легше пристосовуватися до вимог зовнішнього середовища. Ринок, що функціонує на такій основі, усередині групи є більш вигідним для всіх його учасників, аніж вільний ринок наявних товарів, через зниження витрат за угодами і зменшення ризику.

Структурними елементами ФПГ можуть виступати:

- банк;
- інвестиційна компанія;
- страхова компанія;
- пенсійний фонд;
- консалтингова фірма;
- брокерські контори;
- інформаційно-рекламні підрозділи;
- виробничі підприємства;
- зовнішньоторговельні компанії;
- товарно-сировинні біржі;
- транспортні фірми;
- сервісні фірми.

Класифікація японських ФПГ (кейрецу):

- виробничо-постачальницькі кейрецу (вертикальні кейрецу, виробничі кейрецу);
- збутові кейрецу (торгові кейрецу, розподільні кейрецу);
- промислові групи (сюдани) (промислові сюдани, банківські групи, фінансові групи, міжринкові групи, горизонтальні кейрецу).

¹¹¹ <<http://partnerstvo.ru/lib/to/node/76>>

Виробничо-постачальницькі кейрецу складаються з одного або кількох крупних промислових підприємств, їхніх філій, споріднених компаній, найважливіших замовників і компаній-субпідрядників. Дані вертикальні кейрецу концентруються в одній галузі або в обмеженій кількості галузей: «Тойота» і «Ніссан» — в автомобілебудуванні, «Японська сталеливарна компанія» («Ніппон Стіл») — у металургії, «Хитаті», «Госіба» і «Мацусіта» — в електроніці.

Збутові кейрецу характеризуються закритістю і відторгненням чужорідних елементів, що сприяє максимізації прибутку за допомогою зниження витрат. В основному даний тип кейрецу представлено в збуті побутової радіоелектронної апаратури, автомобілів і косметичних товарів.

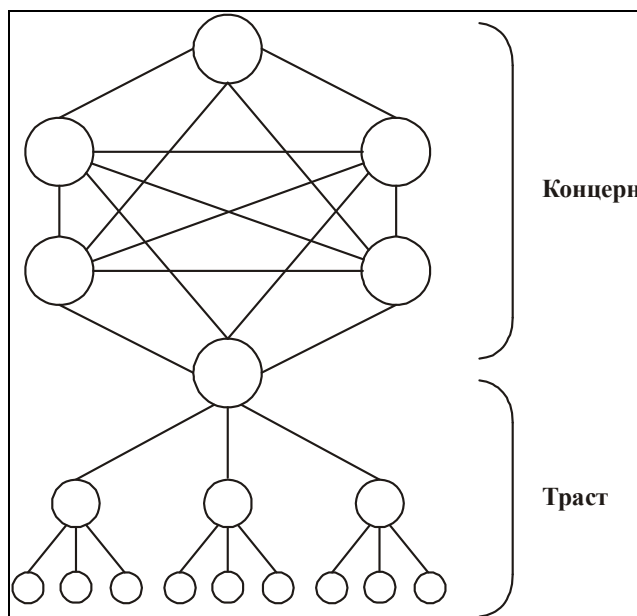

Рис. 28.4. Структура володіння акціями ФПП

Горизонтальні кейрецу (промислові групи) представлені «Міцубісі», «Міцуї», «Сумітомо», «Фуе», «Санва», «Дай іті Кангін». Такі групи складаються з декількох крупних промислових компаній, головного банку, траст-банку, страхових компаній і універсальної торговельної компанії. Між компаніями, що входять до складу горизонтального кейрецу, існують **чотири основних аспекти** відносин (рис. 28.4)¹¹²:

- головний банк є основним кредитором компаній, йому належить значна частина акцій компаній-членів;
- об'єднання провідних компаній через взаємну участь в акціонерному капіталі (перехресне володіння акціями);
- розвинена система внутрішньогрупових контрактних відносин і обмінів, що охоплює циркуляцію фінансових ресурсів, товарів, науково-технічної інформації, обмін фахівцями;
- реалізація загальногрупових проектів відбувається за допомогою створення клубу вищих менеджерів, який проводить регулярні наради.

Клуб вищих менеджерів групи «Міцуї» називається Німокукай, «Міцубісі» - Кін'екай, «Сумітомо» - Хакусуйкай, «Фуе» - Сансуйкай, «Дай іті Кангін» - Санкінкай. Кін'екай є головним серед клубів, заснованих групою «Міцубісі»:

- клуб колишніх президентів корпорацій, що входять до групи «Міцубісі»;
- клуб Гецуекай, членами якого є менеджери відділень «по загальних питаннях»;
- комітет «Міцубісі» зі зв'язків із громадськістю;
- клуб маркетингових досліджень «Міцубісі»;

¹¹²Кузнецова Н.В. Финансово-промышленные группы японского типа // <<http://www.mevriz.ru/articles/2004/1/1142.html>>

- комітет «Міцубісі» із проблем навколишнього середовища;
- Дослідницький інститут «Міцубісі».

Функції клубу вищих менеджерів:

1. *Визначення групової стратегії і планування групових дій по стосовно аутсайдерів.* Клуб вирішує такі питання як просування групи в нові індустрії (наприклад, розвиток ядерної енергетики, біотехнологія, вивчення космосу).

2. *Посередництво між компаніями, що входять до складу групи.*

3. *Винесення ухвал зі згоди вищих менеджерів компаній - членів груп.*

Сучасні тенденції розвитку кейрецу:

Японський уряд упроваджує чисті холдинги з метою надання горизонтальним кейрецу великої гнучкості в управлінні компаніями через уведення різних систем оплати праці і за рахунок позбавлення від збиткових дивізіонів. Лібералізація холдингів припускає, що холдингова компанія має право на існування до тих пір, поки вона не досягає розмірів надзвичайної концентрації і не робить значного впливу в галузі. «Японська комісія зі справедливих операцій» встановила обмеження, свого роду «стелі», на діяльність холдингових компаній, які зобов'язані подавати щорічний звіт до «Комісії зі справедливих операцій»:

- *холдингова компанія, яка контролює одночасно фінансовий інститут (загальні активи на суму, що не перевищує 15 трлн ієн (145 млрд дол.) і компанію, що не має відношення до фінансової сфери (загальні активи на суму не більше 300 млрд ієн (2,9 млрд дол.);*

- *холдингові компанії, які контролюють взаємозв'язані компанії (банки, страхові компанії, компанії по кредитних картах, компанію по страхуванню життя), які є одними з трьох найбільших компаній (за ринковою часткою) або мають 10 % ринку у своїй сфері діяльності;*

- *холдингові компанії та їхні дочірні фірми, чії загальні активи перевищують 300 млрд ієн (2,9 млрд дол.);*

Нові положення «Японської комісії зі справедливих операцій» дозволяють підвищити 5 % поріг. Фінансові компанії можуть тримати необмежений відсоток акцій інших фінансових компаній, відповідно до перелічених обмежень, проте 5 % поріг залишається у випадку з акціями нефінансових корпорацій у цілях запобігання встановленню контролю фінансових інститутів над нефінансовими галузями.

Банкам дозволено утворювати холдингові компанії, які могли б поглинати або утворювати дочірні компанії по операціях із цінними паперами. Утворення холдингів може бути привабливим, оскільки сприяє процесу злиття. Утворення холдингових компаній забезпечує підвищену мобільність серед існуючих фінансових інститутів, дозволяє формувати дочірні компанії по кожному напрямку діяльності в цілях збільшення гнучкості, а також полегшує доступ до різних фінансових ринків.

Великі компанії ведуть бізнес у всьому світі: Sony, Matsushita, Mitsubishi, Toshiba, Hitachi і Canon. Серед них Sony і Canon обсяг продажу за кордоном становить більше 70 %; решта компаній більше 50 %.

28.6. Фінанси домогосподарств Японії

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 4,8 % доходу, на найбагатші 10 % — 21,7 %; коефіцієнт Джині дорівнює 38,1. Японія — урбанізоване суспільство, лише 5 % робочої сили зайнято сільським господарством, навіть ці нечисленні фермери мають часткову зайнятість у найближчих містах та містечках. З 127 млн населення Японії 80 млн живе в містах. Токіо, столиця, — одне з найбільших міст у світі з населенням більше 12 млн осіб. Кількість мешканців японської столиці більше аніж населення трьох інших великих міст разом узятих: Йокогами, Осаки й Нагая. З населенням 3,2 млн осіб Йокогама на південь від Токіо — друге за чисельністю населення місто.

У 1989 році 10 % населення було 65 років і старше; у 2000 році — 17 %; 2007 — 20 %; 2025 — очікується більше 28 %. На сьогоднішній день нараховується 25 млн пенсіонерів. Кі-

лькість пенсіонерів досягне 35 млн осіб до 2040 року. Витрати на пенсію сягатимуть за різними оцінками 25—175 млрд дол. Протягом 2006—2016 років робоча сила Японії зменшиться на 4,4 млн осіб, якщо не вжити заходів щодо працевлаштування жінок і людей похилого віку. До 2030 року робоча сила зменшиться на 10,7 млн осіб. У 2006 році робоча сила — 66,57 млн осіб; 2017 — 62,17 млн осіб і 55,84 млн осіб у 2030 році. У 2006 році лише 48,5 % жінок були працевлаштовані. Вітчизняні заощадження скорочуються, зростає податкове навантаження.

З метою подолання депопуляції японський уряд запровадив декілька ініціатив: План Ангела, Закон «Про страхування медсестринської допомоги», Закон «Про допомогу на дітей», Закон «Про декретну відпустку», Закон «Про добробут дітей». Японський уряд планує будувати компактні міста, щоб зменшити відстань між офісами та домами, зменшити дорожнє навантаження у великих містах. У 2000 році виплати на дитину під час декретної відпустки підняли до 25—40 % від зарплати.

Соціальне страхування. Закон «Про стандарти праці» обмежує робочий день 8 годинами, робочий тиждень 40. Довша тривалість дозволяється в роздрібній торгівлі та сфері послуг (до 46 годин на тиждень). Японія має тарифну сітку мінімальної заробітної плати, яка залежить від регіону та промисловості. Щорічно урядом установлюється 47 базових рівнів мінімальної зарплати, 249 рівнів промислової мінімальної зарплати встановлюється органами місцевого самоврядування.

Страхування на випадок безробіття фінансується за рахунок внесків працівників і працедавців. Виплати на випадок безробіття надаються на 90-300 днів. Працедавці можуть віднімати резерви від прибутку до оподаткування, але даний статус надається лише на 4—10 років (для малого й середнього бізнесу).

Особі у віці 60 років у Японії компанії виплачують пенсійну допомогу, кожного разу при зміні роботи. В Японії існує національна пенсійна програма, відповідно до якої працедавець і працівник сплачують рівномірно щомісячно 13,58 % від річної зарплати. Планується збільшити відрахування до 18,3 % у 2017 році. Видатки уряду на соціальне страхування зростають; переважна частина спрямовується на пенсії, медичне страхування.

У 1989 році в Японії запроваджено 10-річний план підтримки людей похилого віку шляхом розбудови інфраструктури та зменшення витрат. «Золотий план» передбачав перехід від довгострокової інституційної допомоги в лікарнях і притулках для людей похилого віку до домашніх програм і реабілітаційних закладів у громадах. У 1997 році після успішного запровадження «Золотого плану» розроблено новий план, який передбачає універсальну доступність довгострокового медичного догляду людям похилого віку, який набрав чинність у 2000 році.

З метою зменшення потоку іммігрантів японський уряд прийняв поправки до Акта «Про імміграційний контроль» у 1990 році, щоб ускладнити процес імміграції з інших азійських країн шляхом заборони нелегальних робочих, штрафування наймачів, працедавців і брокерів, які наймають людей без робочої візи.

Система охорони здоров'я. Медичні картки будуть існувати в електронній формі з метою покращення якості медичних послуг. Японська асоціація лікарень оприлюднила результати досліджень: 1,1 % з 761 учасників (729 загальні лікарні) запровадили електронну систему; 3,3 % у процесі запровадження; 25,9 % розмірковували над можливістю запровадження даної системи.

Японський уряд підтримує обов'язкове універсальне медичне страхування, яке передбачає безкоштовне обстеження пренатальних та інфекційних хвороб. Система охорони здоров'я добре обладнана, сконцентрована в містах; здійснюються заходи щодо децентралізації.

Приватна система охорони здоров'я складається з державних і приватних медичних послуг; домінують приватні терапевти та лікарні. Приблизно 80 % закладів охорони здоров'я є приватними установами; 20 % — державні лікарні. У 2006 році нараховувалось 257 731 лікарів, або 2,04 лікарів на 1 000 осіб.

Медичне страхування є обов'язковим, страховики зобов'язані відповідно до законів надати базовий пакет медичних послуг кожному громадянину Японії. Існує три системи медичного

страхування й покриття залежно від працевлаштованості та соціального статусу. По-перше, усім працюючим пропонуються страхові схеми від працедавців, які називаються Медичним страхуванням працівників. Дана система фінансується працівником і працедавцем. Працедавець сплачує приблизно 50—80 % вартості, а решта відраховується з місячної зарплати працівника. По-друге, Національна програма медичного страхування призначена для безробітних, самозайнятих і пенсіонерів. Дана система фінансується урядом і працюючими учасниками системи. Самозайняті сплачують близько 37 % страхових внесків. Нарешті, довгострокове страхування для людей похилого віку, половина фінансується урядом і половина особами від 40 років і старше. Щоб взяти участь у даній програмі, пацієнти повинні бути визнані регіональною ревізійною радою такими, що потребують довгострокового лікування.

У 2006 році витрати уряду на сектор охорони здоров'я становили майже 6,5 % ВВП. Поточні витрати на душу населення не перевищують 5 дол. Державне й приватне фінансування видатків на охорону здоров'я знаходяться в межах 30—35 дол. на душу населення. У 2007 році на охорону здоров'я було витрачено майже 5 % ВВП (рівень 2006 року). Прогнозується зростання до 6,4 % ВВП у 2012 році.

Система освіти. Японія надає безкоштовну й обов'язкову освіту для всіх громадян. Дошкільне навчання починається в три роки. Початкова освіта триває у віці 6—15 років, середня освіта триває у віці 15-18 років. Після отримання середньої освіти студенти можуть обирати або піти працювати, або отримати вищу освіту. Вища освіта складається з чотирьох років навчання в університетів або двох років навчання в коледжі. Хоча середня освіта не є обов'язковою 94 % школярів отримують середню освіту; 40 % — вищу.

В Японії розташовано 500 університетів. 11 японських університетів знаходяться в 400 найкращих університетів світу. У 2007 році Університет Токіо отримав 17-ту позицію, Університет Кіото — 25-ту.

Протягом 2002—2007 років витрати на освіту щорічно перевищували 6 % від ВВП. У 2003 році уряд витратив на освіту 6,5 %, що становило 277 млрд дол. У 2006 році витрати становили 6,4 % ВВП, досягнувши позначки в 284 млрд дол. Протягом 2007—2012 років прогнозується фінансування приблизно на тому ж рівні. У 2012 році прогноуються видатки на рівні більше 300 млрд дол.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Японії.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Японії.
3. Наведіть основні податки Японії.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Японії.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Японії.

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

РОЗДІЛ 29

Фінансова система Канади

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Канади*
- *Бюджетна система Канади*
- *Податкова система Канади*
- *Банківська система Канади*
- *Фінанси домогосподарств Канади*

29.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Канади

Канада (Canada) — конституційна монархія парламентського типу, федерація, яка складається з 10 провінцій і трьох територій. Канадську федеральну систему, національний союз створено насильно в 1840 році. Відбуваються постійні конфлікти між франкомовним Квебеком і англомовною рештою країни. У 2007 році визначено, що «квебекці формують окрему націю в межах єдиної Канади».

Загальна площа 9 984 670 км² (суша — 9 093 507 км², водна поверхня — 891 163 км²). Довжина кордонів становить 8 893 км: зі США — 8 893 км. Довжина узбережжя — 202 080 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 33,487 млн осіб. Середній вік населення становить 40,4 року (для чоловіків — 39,3; для жінок — 41,5). Приріст населення дорівнює 0,817 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,58 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 81,23 року (чоловіки — 78,69; жінки — 83,91). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,2 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 28 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 1,336 трлн дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 1,564 трлн дол. Інвестиції становлять 22,6 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 40 200 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 2 %;
- промисловість — 28,4 %;
- послуги — 69,6 %.

Трудові ресурси налічують 18,18 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 6,1 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 2 %;
- промислове виробництво — 13 %;
- будівництво — 6 %;
- послуги — 76 %;
- інші — 3 %.

У 2008 році експорт становив 461,8 млрд дол. FOB, імпорт — 436,7 млрд дол. FOB. Майже 80 % канадських товарів експортуються до США, що створює надмірну залежність від ситуації в даній країні. Золотовалютні резерви оцінюються у 41,08 млрд дол. Зовнішній борг — 758,6 млрд дол. (станом на 30.06.2007)¹¹³.

Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 586,6 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції становлять 547,2 млрд дол. У 2006 році загальні видатки Канади на НДДКР досягли 1,9 % ВВП. У 2007 році зафіксовано зростання внутрішнього попиту на 3,4 %. У 2008 році темп зростання економіки становив 1,4 %. Прогнозується економічне зростання на рівні 2,4 % у 2010 році та 3,3 % — у 2010 році.

Існує обмеження в 20 % на володіння підприємствами в телекомунікації іноземцями. Обмеження існують у таких видах діяльності: фінансові послуги, нафтогазовий комплекс, сіль-

¹¹³ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ське господарство, друкування й продаж книг, рибальство, продаж алкоголю, шахти, колекторські агентства, інженерні послуги, фармакологія, торгівля цінними паперами.

29.2. Бюджетна система Канади

Бюджетна система Канади складається із трьох рівнів:

- *федеральний бюджет;*
- *бюджети провінцій (12 провінцій);*
- *бюджети місцевих органів влади.*

Консолідований **загальнодержавний бюджет** включає дохідні частини державних підприємств і державної системи соціального страхування.

З **федерального бюджету** здійснюється фінансування військових витрат, значної частини витрат із регулювання економіки, утримання урядової адміністрації, а також на охорону здоров'я й соціальне забезпечення.

Бюджети провінцій і місцевих органів влади є головними джерелом фінансування капітальних вкладень (в основному в інфраструктуру), а також використовуються на підтримку освіти й підготовки кадрів, медичну допомогу.

Прибуткова частина федерального бюджету більш ніж на 90 % забезпечується податковими надходженнями. При цьому частка прямих податків складає понад 2/3 доходів, непрямих, - понад 1/4. Провідне місце в доходах федерального бюджету належить податку з доходів фізичних осіб (близько половини надходжень). Помітну роль відіграють прибутковий, акцизи й соціальні внески.

Після хронічних дефіцитів федеральний уряд зафіксував профіцит бюджету протягом 1997-1998 років, а провінції досягли збалансування бюджету в 1999-2000 роках. Після цього тенденція збалансування простежувалась в п'яти з сімох наступних років. Канада належить до небагатьох країн, де спостерігається профіцит як на провінційному, так і на федеральному рівнях.

У Канаді федеральний і провінційний уряди мають доступ до всіх основних джерел податкових надходжень: податку з доходів фізичних осіб, прибуткового податку, податку з продажу, податку з фонду оплати праці. Провінції стягують податок з казино, податок з продажу горілчаних виробів, податок з нерухомості. Федеральний уряд має виключне право на стягнення імпортного мита, податків з нерезидентів.

У перший раз за 60 років провінційний і федеральний уряд отримали збалансований бюджет у 2007 році. Профіцит у 1 % від ВВП було отримано протягом 2006-2007 фінансового року (табл. 29.1). Федеральний бюджет у 2008 році був теж з профіцитом, проте бюджетний профіцит зменшився на 77 % у порівнянні з попереднім роком. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 608,3 млрд дол., видатки — 606 млрд дол.

Таблиця 29.1

ФЕДЕРАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ КАНАДИ, МЛРД ДОЛ.¹¹⁴

Бюджетний рік	Фактичні показники		Прогноз	
	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Доходи	236,0	244,5	241,9	252,0
Програмні витрати	188,3	201,2	208,1	218,3
Обслуговування боргу	33,9	33,1	31,5	32,4
Витрати	222,2	234,3	239,6	250,7
Виплата боргу	14,2	10,2	2,3	1,3

¹¹⁴ <<http://www.budget.gc.ca/2008/glance-apercu/brief-bref-eng.asp>>

Комбінований федерально-провінційний борг знизився. Федеральний борг становить 32,3 % ВВП, у 1993-1994 роках федеральні видатки становили 17,5 % ВВП, упали до 13 % у 2006 році. Провінційні видатки знизились з 20 % до 16 % ВВП. У 2006-2007 році федеральний борг становив 32,3 % ВВП (68,4 % у 1995-1996 роках). На 2008-2009 заплановано зниження до 28,7 % від ВВП, а на 2009-2010 рік — до 27,5 %. Урядова мета знизити федеральний борг до 25 % ВВП у 2012-2013 бюджетному році.

У бюджеті на 2008/2009 рік не передбачено нових знижень податків, проте уряд планує зменшити витрати, концентруючись на стратегічних видатках. Заплановано виділити 10,2 млрд кан. дол. (приблизно 9,5 млрд дол.) на виплати відсотків за державним боргом. У лютому 2008 року уряд схвалив виділення 1 млрд кан. дол. для Фонду розвитку громад, а також 250 млн кан. дол. на Фонд автомобільних інновацій.

29.3. Податкова система Канади

Податкова система Канади функціонує на трьох рівнях:

- *федеральному* — 48 % податкових надходжень;
- *провінційному* — 42 %;
- *місцевому* — 10 %.

Очікується зниження федерального податкового навантаження з 16,3 % ВВП у 2006-2007 фінансовому році до 15,3 % ВВП — у 2008-2009 фінансовому році.

Таблиця. 29.2

ФЕДЕРАЛЬНИЙ ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У КАНАДІ

Дохід, кан. дол.	Ставка, %
перші 37 178	15
наступні 37 179 (37 178-74 357)	22
наступні 46 530 (74 357-120 887)	26
більше 120 887	29

Податок з доходів фізичних осіб стягується на федеральному й провінційному рівнях. Федеральні ставки вищі за провінційні, стягуються за прогресивною шкалою (табл. 29.2).

Провінційний податок з доходів фізичних осіб стягується за ставкою 4-18 % залежно від рівня доходів.

Прибутковий податок. Федеральний прибутковий податок стягується за ставкою 19,5 % з 01.01.2008. Канадські приватні корпорації, які належать до малого бізнесу, оподатковуються за ставкою 12 %. Інші корпорації оподатковуються за ставкою 21 %.

Провінційний/територіальний прибутковий податок стягується за ставкою 4-16 %; ставки дуже різняться в різних провінціях.

У бюджеті на 2008 рік передбачено довгостроковий план зниження федерального прибуткового податку до 15 % до 2012 року. На 2012 рік заплановано досягти комбінованого федерального-провінційного оподаткування корпоративного прибутку за ставкою 25 %.

Податок з продажу (податок з товарів і послуг, гармонізований податок з продажу) (goods and service tax (GST)). Федеральний уряд стягує багатостадійний податок з продажу, який сягає 5 % (7 % до 1.07.2006). Податок з продажу є подібним до ПДВ. Усі провінції (крім Альберти) стягують провінційні податки з продажу.

Акцизи стягуються з нафтопродуктів; автомобілів; годинників; тютюнових виробів; коштовних виробів; вина; авіаперевезення. Акциз на бензин становить 0,095 кан. дол./л; акциз на вино міцністю понад 7 % міцності — 0,4472 кан. дол./л; сигари і коштовності — 40 % вартості; сірники, іграшки, авіаперевезення — 10 % вартості.

Акцизне мито застосовуються виключно до лікєро-горілкової та тютюнової продукції канадського виробництва, сплачується не в момент продажі товару споживачу, а на різних стадіях виробництва (з метою нагляду за виробничим процесом і якістю продукції) (табл. 29.3).

Таблиця 29.3

АКЦИЗНЕ МИТО

Товар	Ставка
Дистильований спирт	10,73 кан. дол./л
Пиво (міцністю не вище 2,5 %)	9,66 кан. дол./гкл
Звичайне пиво	19,32 кан. дол./гкл
Цигарки	27,47 кан. дол./1 000 один.
Сигари	9,19 кан. дол./1 000 один.
Оброблений тютюн	18,33 кан. дол./кг
Листовий тютюн	0,97 кан. дол./кг

У деяких провінціях *соціальні відрахування* включають виплати працедавців «медичний податок з працедавців» (Фонд медичних послуг). Працівники сплачують внески до Фонду зайнятості й Канадського пенсійного фонду. У Фонд зайнятості внески для працюючих становили 2,25 дол. з кожних 100 дол. тижневого заробітку, але не більше 635 дол.; внески роботодавців — 3,15 дол. з кожних 100 дол. фонду заробітної плати. Фінансування пенсійного фонду здійснюється за рахунок рівних відрахувань (по 2 %) від працюючих і роботодавців, для працюючих — не більше 574 дол. на рік. Самозайняті працівники (фермери, адвокати, лікарі, письменники, художники тощо) вносять 4,4 % заробітку, але не більше 1 148 кан. дол.

29.4. Банківська система Канади

На сектор фінансових послуг припадає 6 % від канадського ВВП. *Банківський сектор* у травні 2006 року представлено 19 вітчизняними банками, 23 відділеннями й 21 філіями іноземних банків. Канадські банки діють через обширну мережу, яка включає понад 8 000 відділень і близько 18 000 банкоматів. На найбільші шість канадських банків припадає більше 90 % загальних банківських активів. У 2006 році на вітчизняні банки припадало лише 51 % кредитних операцій корпоративного сегмента (53 % у 2004 році).

Канадські банки виступають головними гравцями на сегменті цінних паперів, які допомагають приватним компаніям, федеральному й провінційним урядам отримувати боргове фінансування. Банки задіяні у взаємних фондах, з 10 найбільших взаємних фондів три належать банкам. Банкам належать страхові компанії, проте канадським законом заборонено продавати страхові послуги через банківські відділення.

Фондовий ринок. TSX Group володіє й оперує двома найбільшими канадськими фондовими біржами: Фондовою біржею Торонто, на якій здійснюється торгівля привілейованими акціями (Toronto Stock Exchange) і TSX Venture Exchange, на якій здійснюється торгівля венчурним капіталом. TSX Group належить NGX, лідируюча північноамериканська біржа контрактів із постачання природного газу та електроенергії. Фондова біржа Торонто знаходиться на сьомому місці у світі за ринковою капіталізацією. На кінець 2006 року ринкова капіталізація досягла 1,7 трлн дол.

Капіталізація фондового ринку дорівнює 2,187 трлн дол. (станом на 31.12.2008).

Здійснюються спроби сформувати єдиний регулюючий орган. Основні канадські фондові біржі погодилися в 1999 році провести ринкову спеціалізацію. Фондова біржа Торонто стала єдиною біржею з торгівлі привілейованими акціями. Монреальська фондова біржа отримала право торгівлі похідними цінними паперами. Канадська венчурна фондова біржа, яка була

створена на основі злиття фондових бірж Ванкувера, Альберти та Вінніпегу, здійснює торгівлю акцій з обмеженими правами.

Ринок цінних паперів регулюється провінційними урядами і не існує федерального регулятора як такого. *Асоціація інвестиційних дилерів Канади* — національна саморегулювальна організація, яка регулює діяльність інвестиційних дилерів: адекватність капіталу й ведення бізнесу. Її цілями виступають підтримка справедливого ринку капіталу та захист інвесторів.

Страховання. Канадська система страхування нерухомості та від нещасників випадків (property and casualty (P&C) insurance industry) складається з 230 страховиків. P&C страхування покриває всі ризики крім страхування життя. Автомобільне страхування є найбільшим сегментом даного ринку. На іноземних учасників припадає 64 % зароблених страхових бруто-внесків.

У Канаді нараховується 106 страхових компаній, які спеціалізуються на медичному страхуванні та страхуванні життя, 83 % ринку припадає на вітчизняних страховиків. На п'ять найбільших страхових компаній припадає 54 % доходів, 57 % загальних активів. У Канаді існує обмеження на злиття банківського та страхового сегментів. Частка банків у страховій компанії обмежена 20 %.

Управління активами. Канада має розвинутий сегмент управління активами, за цим показником займає сьоме місце у світі. Взаємні фонди є швидкозростаючим сегментом. Обсяг активів під управлінням зріс з 25 млрд кан. дол. у грудні 1990 року до 426 млрд кан. дол. у грудні 2001 року (зростання становило 1 700 %). На кінець грудня 2007 року загальна вартість активів в управлінні становила 697,3 млрд кан. дол. Кількість взаємних фондів досягла позначки 2 038.

Головна інспекція фінансових інститутів (Office of the Superintendent of Financial Institutions (OSFI)) — головний федеральний регулятор фінансових інститутів і пенсійних фондів. Функціями виступають: забезпечення інтересів власників страхових полісів, власників депозитів і учасників пенсійних фондів; регулює й наглядає за банками, довірчими та кредитними компаніями, страховими компаніями, кредитними спілками, пенсійними фондами.

Рейтингові агентства Standard & Poor's і Moody's надали Канаді рейтинг ААА.

29.5. Фінанси домогосподарств Канади

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2,6 % доходу, на найбагатші 10 %—24,8 %; коефіцієнт Джині дорівнює 32,1. Кількість населення від 65 років і старше зросла на 11,5 % з 2001 року. Бюджетом на 2008 рік передбачені додаткові видатки на соціальну сферу загальним обсягом 39 млрд кан. дол. (36,5 млрд дол.) протягом семи років. Кошти спрямовані на інвестування в інфраструктуру, покращення охорони здоров'я та освіти. Знижено податки для працюючих батьків, запроваджено податковий кредит на дитину, який становить 2 000 кан. дол. (1 871 дол.). За даною програмою на дітей до шести років уряд надає батькам фінансову допомогу щорічно на 1 200 кан. дол. (1 123 дол.) (100 дол. щомісячно).

Уряд планує запровадити Програму інвестицій на дитячу допомогу на рівні громади, на яку передбачено 250 млн кан. дол. (234 млн дол.) щорічно. Податковий кредит на 10 000 кан. дол. (близько 9 357 дол.) буде надаватися роботодавцям і громадам на створення додаткових 25 000 місць у дитячих садках щорічно протягом п'яти років.

Система охорони здоров'я фінансується на 70 % за рахунок державного сектору. Переважна частина видатків держави здійснюється через Medicare, універсальну систему медичного страхування. Існують менші програми в провінціях. Дані програми оперують у відповідності до положень Акта «Про охорону здоров'я»: медичні витрати розподілені між федеральним і провінційним урядами. Переважна частка видатків приватного сектору припадає на фізичних осіб — 14 % загальних видатків; приватне медичне страхування — 12 %.

У 2004 році на 1 000 осіб припадало 2,1 практикуючого лікаря. На охорону здоров'я протягом 2000-2007 років витрачалось приблизно 10,5 % ВВП. Видатки на охорону здоров'я становили 66 млрд дол. у 2000 році та 133 млрд дол. у 2007 році. За останні 25 років спільні

державні та приватні видатки на охорону здоров'я зросли на 300 %. На душу населення в 2004 році припадало 3 165 дол. Фармакологічні витрати становлять 18,5 % від загальних видатків на охорону здоров'я (15,5 % у 1999 році).

Соціальне страхування. На федеральному й провінційному рівнях існує ціла мережа соціальних ініціатив. Департамент людських ресурсів і соціального розвитку (department of human resources and social development (DHRSD)) — федеральний департамент, який відповідає за провадження соціальної політики.

Департамент надає ефективну допомогу безробітним і людям із частковою зайнятістю. Більшість програм децентралізовані. *Програма страхування працівників (Employment Insurance (EI) program)* надає тимчасову допомогу безробітним. Існує Угода з розвитку ринку праці між федеральним урядом і урядами провінцій і територій.

Пенсійна політика здійснюється через Фонд страхування за віком та Канадський пенсійний фонд. Канадський пенсійний фонд (фінансується за рахунок внесків із доходів) являє собою соціальну страхову програму, яка спрямована на захист працюючих та його/її родини на випадок втрати доходів внаслідок настання пенсії, інвалідності або смерті. Закони про працю встановлюють обов'язкові мінімальні умови: години праці, оплата переробітку, мінімальну заробітну платню, відпустки тощо. Попередження про звільнення надається в межах 1-8 тижнів до звільнення. Якщо особа пропрацювала поспіль не менше 12 місяців, вона має право на вихідну допомогу.

Система освіти. Державна освіта є безкоштовною для всіх громадян Канади й постійних резидентів до кінця середньої освіти. У Канаді не існує об'єднаної системи освіти й не існує федерального департаменту освіти. Окремі департаменти освіти в провінціях відповідають за надання та підтримку початкової та середньої освіти в межах своїх кордонів.

Управління освітою на місцях делеговано шкільним радам, шкільним районам, шкільним підрозділам або районним радам освіти. Існує приблизно 15 500 шкільних у Канаді: 10 100 початкових, 3 400 середніх і 2 000 змішаних, які надають початкову та середню освіту. У середньому в школі навчається 351 школяр. Існують школи з англо- і франкомовним навчанням. Державне фінансування закладів освіти здійснюється за рахунок провінційного уряду або на основі поєднання провінційних субсидій та податків, які збираються органами місцевого самоврядування або шкільними радами.

Більшість провінцій і територій мають дитячі садки, які підпадають під юрисдикцію органів місцевого самоврядування. Дані заклади надають один рік необов'язкового дошкільного навчання. Вік для обов'язкового навчання відрізняється в різних провінціях, але більшість передбачають обов'язкове відвідування школи у віці 6-16 років.

У більшості провінцій початкова школа триває шість - вісім років. Майже 98 % учнів продовжують навчання в середній школі. В середній школі навчання триває чотири - шість років. У перший рік навчання учні вивчають виключно обов'язкові дисципліни, частка вибіркових дисциплін зростає з кожним наступним роком. Середню школу в 2003 році закінчили 75,6 % школярів: 81 % дівчат і 70 % хлопців.

Крім державних існують приватні школи; хоча вони отримують приватне фінансування, проте програма відповідає загальним стандартам Міністерства освіти. У даних школах передбачена плата за навчання й надається широкий вибір предметів. У багатьох випадках приватні школи отримують часткове фінансування від провінцій або територій. У 2006 році близько 70 млрд дол. було витрачено на освіту, що дає 2 150 дол. на душу населення.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Канади.
2. Наведіть основні податки Канади.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Канади.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Канади.

Фінансова система Мексики

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Мексики*
- *Бюджетна система Мексики*
- *Податкова система Мексики*
- *Банківська система Мексики*
- *Фінанси домогосподарств Мексики*

30.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Мексики

Мексика (Об'єднані Мексиканські Штати) (Estados Unidos Mexicanos, Mexico) — федеративна республіка, яка складається з 31 штату (estados, однина - estado) і одного федерального округу (distrito federal).

Загальна площа 1 972 550 км² (суша — 1 923 040 км², водна поверхня — 49 510 км²). Довжина кордонів становить 4 353 км: із Белізом - 250 км, Гватемалою - 962 км, США — 3 141 км. Довжина узбережжя — 9 330 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 111,212 млн осіб. Середній вік населення становить 26,3 року (для чоловіків — 25,3; для жінок — 27,3). Приріст населення дорівнює 1,13 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,34 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 76,06 року (чоловіки — 73,25; жінки — 79). Писемність населення — 91 %; витрати на освіту становлять 5,5 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 22,812 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 1,578 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 1,143 трлн дол. Інвестиції становлять 22,9 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 14 400 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 3,7 %;
- промисловість — 34,1 %;
- послуги — 62,2 %.

Трудові ресурси налічують 45,5 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4,1-25 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 15,1 %;
- промисловість — 25,7 %;
- послуги — 59,2 %.

У 2008 році експорт становив 294 млрд дол. FOB, імпорт — 305,9 млрд дол. FOB. 80 % мексиканського експорту орієнтовано на США, що створює серйозні проблеми диверсифікації.

Золотовалютні резерви оцінюються у 91,99 млрд дол. Зовнішній борг — 181,2 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 278,9 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 43,01 млрд дол.¹¹⁵

У 2006 році темп економічного зростання становив 4,5 %, упавши в 2007 році до 3,1 %. У 2007 році частка податків у ВВП становила 9,7 %, знизившись з 18,5 % у 2004 році. Програма фінансування розвитку на 2008-2012 роки передбачає досягнення 5 % економічного зростання в 2012 році.

Міністерство економіки оголосило про наміри започаткування 33 технологічних парків протягом 2007-2012 років. Уряд планує інвестувати в ці парки 240 млн песо (приблизно 24 млн дол.); приблизно 140 млн песо (14 млн дол.) буде спрямовано на розбудову інфраструктури.

Інвестиції в інфраструктуру становлять 3 % від ВВП, на початок 2012 прогнозується зростання до 5,5 % ВВП. У середині 2007 року уряд запровадив Національну програму розвитку

¹¹⁵ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

інфраструктури на 2007-2012 роки, яка передбачає прискорене зростання державних і приватних інвестицій у розвиток інфраструктури.

Амбіційними цілями передбачалось: модернізацію та конструювання 20 000 км високошвидкісних автомагістралей і сільських доріг; збільшення частки високоякісних доріг з 72 % до 90 %; розширення залізничних колій на 1 500 км; збільшення кількості користувачів Інтернетом з 20 до 72 млн осіб.

30.2. Бюджетна система Мексики

Бюджетна система Мексики складається із трьох рівнів:

- федерації;
- штатів;
- місцевих бюджетів.

Таблиця 30.1

ФЕДЕРАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ МЕКСИКИ, МЛРД. ДОЛ.¹¹⁶

Роки	2006	2007	2008
Доходи	160	196,5	209,2
Витрати	158	196,2	209,2

Бюджетний рік збігається з календарним. У 2005 році федеральні державні видатки становили 184 млрд дол. (26 % ВВП), перевищивши доходи, які становили 181 млрд дол.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 256,7 млрд дол., \видатки — 256,8 млрд дол. Внутрішній борг становить 20,3 % ВВП. У 2008 році мексиканський уряд представив збалансований бюджет. Протягом 2008-2009 фінансового року передбачається помірне економічне зростання. Бюджетом передбачено 214,8 млрд дол. на фінансування державних потреб (номінальне збільшення на 6,9 % у порівнянні з 2007 роком). Зростання ВВП передбачається на рівні 3,5 %. Податкові реформи дозволять зібрати додатково 10 млрд дол. у 2008 році, що дорівнює 1,1 % ВВП. Збільшення державних витрат може стимулювати зростання ВВП до 3,7 % (у порівнянні із прогнозними 3,5 %).

Програмні видатки федерального бюджету на 2008 рік мають таку структуру:

- охорона здоров'я та соціальне забезпечення — 24,5 %;
- освіта — 23,7 %;
- паливно-енергетичний комплекс — 22,6 %;
- сільське господарство — 6,3 %;
- розвиток регіонів і міст — 4,5 %;
- транспорт і зв'язок — 4 %;
- соціальна допомога — 2,6 %;
- навколишнє середовище — 1,7 %;
- охорона праці — 0,5 %
- управління, національна безпека, оборона, правоохоронна діяльність тощо — 9,6 %.

30.3. Податкова система Мексики

Основні джерела **федеральних податкових надходжень**:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на додану вартість (ПДВ);

¹¹⁶ <http://www.exxun.com/afd_hy/Mexico/ec_budget.html>

➤ акцизи;

➤ податки на видобувну промисловість (нафтогазовий комплекс).

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою за ставкою 0-28 % доходу. Резиденти оподатковуються на весь дохід, який отримано в будь-якій країні світу. Нерезиденти сплачують податок з доходів, які отримані виключно в Мексиці. Будь-який іноземець може отримати статус резидента після п'яти років офіційного перебування в країні.

Нерезиденти на тимчасових умовах звільняються від сплати податку з доходів фізичних осіб з доходу, який не перевищує 62 950 дол., 15 % стягується з доходів у межах 62 950-500 000 дол.

Прибутковий податок стягується за ставкою 28 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за ставкою 15 %. Експорт звільнено від ПДВ.

Податок з фонду оплати праці стягується за ставкою 2 %. Працедавці відраховують 2 % від заробітку працівника на індивідуальні пенсійні рахунки. Більшість працедавців зобов'язуються відраховувати 10 % прибутку до оподаткування для розподілу прибутків з працівниками. Працедавці зобов'язані сплачувати 10 % чистого прибутку на користь працівників у вигляді соціальних відрахувань.

Податок з автомобілів стягується за ставкою 2,7 % від вартості автомобіля.

Податок на проценти за кредитами іноземцям з країн, з якими підписано податкові угоди, стягується за ставкою 4,9 %. У випадку відсутності податкової угоди — за ставкою 10 %.

Фінансовий лізинг оподатковується за ставкою 21 %. Роялті, які сплачуються іноземцям, оподатковуються за ставкою 28 %; підприємства, які сплачують за оренду, повинні відраховувати 25 % з процентних платежів за лізингом.

Податок з готівкових депозитів, якщо вони перевищують 12 500 дол., стягується за ставкою 2 %

30.4. Банківська система Мексики

Банківська система Мексики складається з таких ланок:

- 1) центральний банк;
- 2) державні банки розвитку;
- 3) державні кредитні установи;
- 4) приватні комерційні банки;
- 5) приватні інвестиційні банки;
- 6) позичково-ощадні асоціації
- 7) іпотечні банки.

Банківські та фінансові послуги приваблюють близько 25 % іноземних інвестицій у країну. **Банк Мексики (Banco de Mexico)** — центральний банк, автономна установа в питаннях діяльності та управління. Основна функція — надавати національну валюту вітчизняній економіці. Основну увагу Банк приділяє захисту купівельної спроможності валюти та її стабільності. Інші ключові функції включають просування й розвиток фінансової системи та забезпечення оптимального функціонування платіжної системи.

Банк управляється Радою з шести членів, голови (керуючого) та п'яти директорів. Термін повноважень голови становить шість років, повноваження директорів тривають вісім років. Президент призначає всіх членів центрального банку, їхнє звільнення здійснюється відповідно до Закону «Про центральний банк».

Основні два види банків у Мексиці: *комерційні банки* та *банки розвитку*. *Банки розвитку* засновані державою для вирішення поставлених завдань. Наприклад, Nacional Financiera засновано державою для розвитку промисловості. Основна частка портфелів комерційних банків припадає на короткострокові позички. чотири найбільших банки країни: Banco Nacional de Mexico (Citibank), BBV-Bancomer, HSBC і Banco Santander Mexicano, - мають 7 900 відділень.

Дозвіл на заснування приватних брокерських контор із правом здійснення фінансових операцій на вітчизняному фондовому ринку призвів до формування першого фондового ринку в Мексиці, *Bolsa Mexicana de Valores (BMV)*. На початку 1990-х років даний фондовий ринок зростає великими темпами. У червні 2008 року ринкова капіталізація фондової біржі становила 450 млрд дол.

Мексика має другий за обсягом страховий ринок у Латинській Америці після Бразилії. Страховий ринок зростає швидше за ВВП протягом останніх семи років в основному за рахунок сегмента страхування життя. Крім страхування життя високі темпи зростання показували страхування автомобілів, медичне страхування та пенсійні плани. Основними страховими компаніями в Мексиці виступають ACE, AIG, Allianz, Chubb і Colonial.

Рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило довгостроковий рейтинг Мексики в іноземній валюті з BBB до BBB+ у жовтні 2007 року.

30.5. Фінанси домогосподарств Мексики

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 1,2 % доходу, на найбагатшій 10 %—37 %; коефіцієнт Джині дорівнює 47,9. Мексиканський закон «Про працю» прийнято в 1931 і переглянуто в 1970 році; він базується на ст. 123 Конституції Мексики. Стандартний робочий тиждень триває шість днів; мексиканці мають право створювати спілки, підписувати колективні договори й страйкувати. Понаднормова праця оплачується за подвійним тарифом; у випадку перевищення дев'яти годин на тиждень — за потрійним тарифом.

Мексиканська система охорони здоров'я складається з Мексиканського інституту соціального страхування та Інституту соціальних послуг і соціального страхування цивільних службовців. Мексиканський інститут соціального страхування покриває робітників приватного сектору та членів їхніх родин. Закон «Про загальну охорону здоров'я» є базовим у Мексиці. Мексиканський секретаріат з питань охорони здоров'я запровадив Національну програму з охорони здоров'я на 2001-2006 роки. Дана програма передбачала, що до 2005 року мексиканці отримують безкоштовний доступ до медичного страхування незалежно від можливості оплатити. Уряд планує забезпечити все населення медичним покриттям до 2011 року.

Відрахування до даної системи здійснюватимуть за принципом можливості, а розподіл — за потребами. Державне медичне страхування здійснюватиметься через два канали: відкриті системи й систему, яка базується на внесках. Відкрита система надає медичні послуги бідному населенню. Безробітні, самозайняті або зайняті в неформальному секторі не мають доступу до медичної системи, яка базується на внесках.

Загальна кількість користувачів відкритої системи налічує близько 33 млн осіб. Потреби даної групи забезпечують такі інститути:

1) *Міністерство охорони здоров'я* через систему 12 690 медичних закладів і 265 лікарень, 12 національних спеціалізованих центрів, які зосереджені в Мехіко.

2) *Мексиканський інститут соціального страхування Solidaridad* має в розпорядженні 3 609 медичних пунктів і 66 загальних лікарень у сільській місцевості та бідних міських кварталах.

3) *Уряд Мехіко*, який відповідає за добробут 18 млн мешканців, має в розпорядженні 27 медичних закладів першого рівня (вісім — загальних, один — спеціалізований) і 211 медичних пунктів.

4) *Деякі штати, муніципалітети, департаменти медичних вищих навчальних закладів* надають медичні послуги «відкритому населенню».

Медичне страхування базується на внесках працівників і працевлаштованих осіб у формальному секторі економіки й члени їхніх родин. Система надає медичні послуги приблизно 37 млн осіб через такі інститути:

1) *Мексиканський інститут соціального страхування*: покриває 1 077 медичних пунктів, 215 загальних і 41 спеціалізовану лікарню.

2) *Інститут соціального захисту і соціального страхування державних працівників* має 1 123 медичні пункти і 95 лікарень для діагностики та лікування працівників державного сектору.

3) *Близько 724 працедавців державного сектору* мають власні медичні заклади. Національна нафтова компанія має 229 медичних центрів, Міністерство оборони - 366 закладів, Морський флот — 132 заклади. Деякі штати мають власні системи медичного страхування.

Приватне медичне страхування спрямоване на заможних мексиканців. Приватні медичні послуги надають 3 044 зареєстровані лікарні та клініки (повністю укомплектовані лікарні (більше 50 койко-місць) — 2,5 %; малі лікарні на 10-50 койко-місць — 27,5 %; 1-9 койко-місць — 70 %).

У 2007 році загальні видатки на охорону здоров'я становили 6,8 % ВВП. На приватний сектор припадало 53,6 % видатків, з них 94,4 % - прямі виплати пацієнтів.

Соціальне страхування. Соціальне страхування забезпечується Мексиканським інститутом медичного страхування, фінансується за рахунок внесків працедавців і працівників, уряду.

Деякі державні установи (Mexican Petroleum, військова комісія, федеральна комісія з електроенергії) мають власні автономні програми соціального страхування. Майже 50 % робочої сили покрито соціальним страхуванням, хоча уряд не надає допомоги на випадок безробіття. Багато мексиканців обрали приватні плани пенсійного забезпечення через неефективність державної системи.

Система освіти. Практично всі діти відвідують початкову школу; три з чотирьох — середню. Більше половини мексиканців у віці 15 років не мають відповідних математичних і академічних знань. 40 % дітей кидають школу, тисячі дітей у сільській місцевості залишені навіть без примітивного навчання, послуговуючись виключно волонтерськими програмами вчителів.

Мексиканський національний автономний університет з 160 000 студентами і 21 000 аспірантами є найбільшим університетом у Латинській Америці; належить до 200 найкращих університетів у світі.

Державні видатки на освіту зросли з 3,7 % ВВП у 1990 році до 6,4 % ВВП у 2005 році.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Мексики.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Мексики.
3. Наведіть основні податки Мексики.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Мексики.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Мексики.

Фінансова система США

- *Загальна характеристика національної економічної моделі США*
- *Бюджетна система США*
- *Податкова система США*
- *Банківська система США*
- *Фінанси домогосподарств США*

31.1. Загальна характеристика національної економічної моделі США

США (Сполучені Штати Америки) (United States of America, United States) — федеративна республіка, яка складається з 50 штатів (states, одна — state) і одного округу (District of Columbia).

Загальна площа 9 826 630 км² (суша — 9 161 923 км², водна поверхня — 664 707 км²). Довжина кордонів становить 12 034 км: з Канадою — 8 893 км, Мексикою — 3 141 км. Довжина узбережжя — 19 924 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 307,212 млн осіб. Середній вік населення становить 36,7 року (для чоловіків — 35,4; для жінок — 38). Приріст населення дорівнює 0,975 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,05 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 78,11 року (чоловіки — 75,65; жінки — 80,69). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становлять 5,3 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 223 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 14,58 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 14,33 трлн дол. Інвестиції становлять 14,6 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 48 000 дол. На НДДКР витрачається 2,6 % від ВВП. 70 % витрат припадає на приватний сектор. З 500 найбільших у світі ТНК 170 мають штаб-квартиру в США.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 1,2; промисловість — 19,6; послуги — 79,2 %.

Трудові ресурси налічують 155,2 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 7,2 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: фермерство, лісництво й рибальство — 0,6; промислове виробництво, видобуток і ремесла — 22,6; управління, кваліфіковані фахівці та технічні співробітники — 35,5; торгівля та офісні працівники — 24,8; інші послуги — 16,5 %.

У 2008 році експорт становив 1,377 трлн дол. FOB, імпорт — 2,19 трлн дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 70,57 млрд дол. Зовнішній борг — 12,25 трлн дол. (станом на 30.06.2007). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 2,22 трлн дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 2,751 трлн дол.¹¹⁷

Протягом 2000-2006 років середньорічне зростання становило 2,6 %, у 2007 році 2,2 %, а в 2008 році зростання становило менше 1 %. Очікується, що протягом 2008-2009 фінансового року економіка зростатиме на 0,6-0,7 %. У січні 2008 року первинний ринок нерухомості впав на 34 %; вторинний — 23 %. Фінансовий пакет вартістю 146-157 млрд дол. стимулюватиме зростання доходів і споживання населення. Очікується поживлення економіки в 2010 році.

31.2. Бюджетна система США

Бюджетна система США складається з: 1) *федерального бюджету*; 2) *бюджетів 50 штатів*; 3) *бюджетів 3044 графств*, які складаються з 95 тис. місцевих адміністративних одиниць, що включають понад триох тис. округів, 19 тис. муніципалітетів, 17 тис. міст, понад

¹¹⁷ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

43 тис. навчальних, а також спеціальні округи: господарсько-підприємницькі, культурно-освітні, тауншипи, сільські; 4) *спеціальних фондів*.

Проявом *відсутності повноти фінансової системи США* є існування бюджетів законодавчих і судових органів, численних фондів, а також бюджетів підприємств, організацій та установ, кошториси яких не входять до згаданих ланок, що ускладнює їх управління й контроль.

Особливостями фінансової системи США виступають:

- *відсутність націоналізованого сектору економіки* (проте підприємства ключових галузей, що виробляють продукцію військового, енергетичного, металургійного та іншого призначення, створені та фінансуються державою або за її участю);

- *значна частка власності*, насамперед об'єкти інфраструктури (підприємства водо- та енергопостачання, місцевого транспорту, муніципальні лікарні, спортивні споруди, житлові будинки тощо), перебуває в *розпорядженні штатів і місцевих органів влади*;

- *федеральний уряд не несе відповідальності за цінні папери, які випущені органами влади нижчих ланок*; інвестори спираються на рейтинги приватних агентств, які визначають ціну запозичень бюджетів штатів та муніципалітетів на відкритому ринку.

Кожна ланка (федерація, штати, місцеві органи) самостійно формує й затверджує свій бюджет, розробляє й здійснює податкову політику, керує заборгованістю. Близько 65 % сукупних витрат консолідованого бюджету припадає на федеральний бюджет, решта 35 % розподіляється між штатами й місцевими органами влади в пропорції 2:1. Федеральна допомога штатам (23 %) і місцевій владі (6 %) має яскраво виражений програмно-цільовий характер (понад 500 цільових програм).

До компетенції федеральної законодавчої та виконавчої влади в США належать видатки загальнонаціонального значення (на національну оборону, фінансування окремих секторів і галузей економіки, надання допомоги іншим країнам, обслуговування федерального боргу, утримання федерального управлінського апарату, надання дотацій штатам і місцевим органам тощо), а до повноважень штатів і місцевих органів — фінансування освіти, охорони здоров'я, будівництва та обслуговування доріг, комунального господарства, адміністративно-управлінського апарату, поліції тощо.

Важливою складовою державних фінансів США є розвинуті загальнонаціональні системи соціального страхування та забезпечення — страхування за віком, на випадок втрати годувальника, страхування здоров'я, страхування на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, а також система державної допомоги людям похилого віку, інвалідам, малозабезпеченим сім'ям та іншим верствам населення.

Міжбюджетне вирівнювання в США представлене складною системою грантів, які виділяються бюджетам різних рівнів. Однією з форм фінансових зв'язків між центральним урядом і місцевими органами влади є блоки й програми розподілу доходів.

Блоки — це федеральні субсидії, надані штатам і місцевим органам влади із широким колом функцій для використання у визначеній законом галузі (охорона здоров'я, забезпечення зайнятості, житлове будівництво тощо). На відміну від субвенцій у межах однієї із зазначених сфер одержувачі блоків мають право витратити їх самостійно.

Таблиця 31.1

ОСНОВНІ ДОХОДИ І ВИДАТКИ ОБ'ЄДНАНИХ БЮДЖЕТІВ ШТАТІВ

Доходи	Видатки
Податок з обороту та акцизи (50 %)	Освіта (25 %)
Податок з доходів фізичних осіб (30 %)	Соціальні потреби (23 %)
Прибутковий податок (8 %)	Охорона здоров'я (12 %)
Податок на дарування, майновий податок	Будівництво автодоріг (12 %)
	Утримання органів охорони правопорядку (7 %)

Дохідний компонент фінансової системи США організовано таким чином, що в доходах федерального бюджету переважають прямі, у доходах штатів — непрямі (табл. 31.1), а в доходах місцевих органів — майнові податки (табл. 31.2).

Основні видатки штатів розподіляються наступним чином: освіта, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, дорожнє будівництво й утримання доріг, охорона навколишнього середовища, житлове будівництво і комунальне господарство. Законодавство штатів регламентує чисельність населення і розмір території адміністративно-територіальних одиниць - графств і округів. Органи влади графств і округів виступають як регіональні уряди для муніципалітетів, селищ, шкільних і спеціальних округів. Графства дотримуються економічної політики, що проводиться федерацією й урядами штатів.

Таблиця 31.2

**ОСНОВНІ ДОХОДИ І ВИДАТКИ ОБ'ЄДНАНИХ БЮДЖЕТІВ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОУПРАВЛІННЯ**

Доходи	Видатки
Майнові податки (75 %) (перш за все на нерухомість)	Освіта (43 %)
Податок з продажу та акцизи (6 %)	Охорона здоров'я, соціальний благоустрій (12 %)
	Житло (позики, дотації), охорона навколишнього середовища (11 %)
	Суспільна безпека (поліція) (10 %)
	Утримання транспорту (7 %)

Спеціальні округи створені для адміністративного нагляду в тих галузях, які є життєво важливими для населення: освітлення вулиць, водопостачання, каналізація, охорона природних ресурсів. У США налічується 22 типи спеціальних округів. Шкільні округи є різновидом спеціальних округів. Вони створюються для вирішення адміністративних питань і фінансових проблем установ середньої і початкової освіти.

З місцевих бюджетів традиційно фінансуються такі служби, як поліцейська (73 %), пожежна (на 100 %), санітарна (на 100 %), рекреаційна (на 75 %). Частка місцевих бюджетів у загальнодержавних витратах на інфраструктуру в середньому становить 40 %. Місцеві бюджети використовуються для фінансування державного споживання (до 50 %): закупівлі товарів і послуг, виплати заробітної платні робітникам і службовцям державних установ і підприємств; будівництва житла для малозабезпечених верств населення (до 50 %).

Спеціальні фонди функціонують як самостійні фінансові установи, дохідна частина яких формуються за рахунок податкових і неподаткових надходжень, ресурсів федерального бюджету. До спеціальних фондів належать:

- *фонди соціального страхування* (через старість, з нагоди втрати годувальника, здоров'я тощо);
- *економічні фонди* (інвестиційні, кон'юнктурні, фонди перебудови і розвитку тощо), спрямовані на фінансування приватних компаній і малорентабельних державних підприємств;
- *науково-дослідні фонди*, які використовуються для фінансової підтримки фундаментальних і прикладних наукових досліджень у державному і приватному секторах;
- *військово-політичні фонди* (знаходяться в розпорядженні президента), за рахунок яких фінансуються додаткові цільові заходи, що мають особливу важливість.

Бюджетний устрій американської федерації регламентується Конституцією США. У цьому документі, прийнятому в 1787 році, штати передавали федеральному союзу в числі інших повноважень право здійснювати (з обов'язкової санкції Конгресу як найвищого законодавчого органу федерації) державні витрати.

Федеральний бюджет у США є регулярно затверджуваним докладним кошторисом усіх урядових витрат і доходів, що розподіляються за джерелами надходжень, основними напря-

мами і програмами витрачання засобів. Бюджетні доходи складаються з податкових (які складають більшу частину) і неподаткових надходжень.

Бюджети штатів не входять до федерального бюджету, а місцеві бюджети - до бюджетів штатів. У зв'язку з цим у США немає загальнодержавного бюджету, який би охоплював бюджети усіх органів державного управління, а також відсутнє загальнодержавне бюджетне законодавство, наслідком чого є наявність суттєвих відмінностей в організації фінансів федерації, штатів і місцевих органів.

Бюджетний рік федерального уряду починається 1 жовтня і закінчується 30 вересня наступного року, містить фінансово-економічні прогнозні оцінки на *наступні чотири роки*. У більшості штатів - з 1 липня по 30 червня наступного року. Більш ніж половина штатів практикують складання бюджету на два роки. У більшості місцевих адміністративних одиниць бюджетний рік збігається з календарним. Бюджети штатів і місцевих органів у США достатньо самостійні. Їх складають, затверджують і виконують органи управління адміністративними одиницями. Федеральна влада не уповноважена прямо контролювати бюджети штатів. Влада штатів не звітує перед федерацією про стан фінансів і бюджету. У більшості штатів складання бюджету перебуває у віданні глави виконавчої влади і здійснюється підлеглим йому фінансовим органом. Кошторис витрат розробляють бюджетні і фінансові бюро, кошторис доходів - податкові та інші органи. Проект бюджету направляють до місцевих законодавчих органів.

Державний бюджет США виконує *три основні функції*:

- *утримання державної апарату;*
- *перерозподіл доходів між соціальними верствами населення і територіями;*
- *інструмент стимулювання економічного зростання, підтримки розвитку підприємництва.*

Бюджетний процес у США має *чотири основні етапи*:

- *формування бюджету президента;*
- *робота Конгресу над бюджетом;*
- *зміцнення бюджету;*
- *виконання бюджету.*

Формування бюджету президента. Бюджет складається з кількох томів, де викладено фінансові пропозиції президента і порядок розподілу коштів. Формування бюджету починається не пізніше весни кожного року, найменше за дев'ять місяців до його передачі в Конгрес і за 18 місяців до початку фінансового року. Президент устанавлює загальні напрями бюджетної і фінансової політики. Спираючись на ці вказівки, Адміністративно-бюджетне управління (АБУ) разом з Міністерством фінансів працює над визначеннями особливих політичних вказівок і рівня планування для відомств як на майбутній бюджетний рік, так і на *наступні чотири роки*, щоб керувати підготовкою їхніх бюджетних загалів.

Робота Конгресу над бюджетом. «Бюджет уряду США» додається до бюджетного послання президента Конгресу, надходячи туди в січні (найпізніше в лютому), за дев'ять місяців до початку нового фінансового року. Розгляд бюджету Конгресом починається відразу ж після його передачі президентом. Бюджетне рішення встановлюється постійними комітетами з бюджету Сенату і Палати представників. Уже 15 квітня вони повинні представити першу спільну бюджетну резолюцію, на прийняття якої Конгресу виділяється місяць. Бюджетна резолюція містить контрольні цифри доходів і витрат з розбиттям за функціональними категоріями. Спираючись на встановлені цією резолюцією бюджетні орієнтири, у численних комітетах Конгресу готуються конкретні законопроекти з податків та асигнувань. Після завершення цієї роботи, але не пізніше 15 вересня, Конгрес приймає другу спільну бюджетну резолюцію. На відміну від першої, вона носить остаточний і директивний характер.

Зміцнення бюджету. Закон «Про вирівнювання бюджету і контроль за дефіцитом» (Гремма-Рудмана-Холінгса) обмежує прийняття законів, які збільшують витрати і зменшують доходи, поділяючи витрати на два види: затверджені і сталі (обов'язкові).

Затверджуються витрати шляхом прийняття щорічних постанов про бюджетні призначення. Витрати на заробітну плату й інші поточні витрати урядових відомств затверджуються постановою про призначення. Статті витрат визначаються постійними законами. Витрати на лікарську допомогу ста-

рим та інвалідам, страхування від безробіття і на підтримку цін на сільськогосподарську продукцію є прикладом сталих витрат, оскільки вони дозволені постійними законами.

Дія законів, котрі збільшують сталі витрати або зменшують доходи, обмежується застосуванням правила «плати як можеш». Відповідно до цього правила, загальна дія законодавства щодо сталих витрат чи доходів не повинна збільшувати дефіцит. Дозволене підвищення соціальних виплат повинно бути покрите зменшенням інших сталих витрат чи збільшенням доходів.

Виконання бюджету. Міністерства і відомства федерального уряду виконують видаткову, а міністерство фінансів — дохідну частину. Контроль за виконанням бюджету покладений на Адміністративно-бюджетне управління і на Міністерство фінансів. Якщо перша організація формує і виконує бюджет, то друга — збирає федеральні податки, друкує національні гроші, здійснює митні функції тощо. Широкими правами в галузі поточного і подальшого контролю володіє Головне контрольне управління, безпосередньо підзвітне Конгресу США.

У межах законодавчого бюджетного процесу відбуваються *три паралельні та взаємозв'язані процеси:*

1) *визначення п'ятьох основних параметрів* проекту федерального бюджету на черговий фінансовий рік:

- загального рівня нових бюджетних повноважень;
- загальної величини витрат по федеральному бюджету в майбутньому фінансовому році;
- загальної суми доходів по федеральному бюджету в майбутньому фінансовому році;
- величини бюджетного профіциту (дефіциту);
- розміру боргу федерального уряду.

2) *санкціонування програми або виду діяльності*, визначення граничного обсягу засобів, які можуть бути на неї витрачені, і формулювання цілей програми;

3) *діяльність комітетів по асигнуваннях*, які мають компетенцію щодо дискреційних витрат (витрати на розсуд конгресу), які контролюються безпосередньо конгресом: оборона, міжнародна діяльність, внутрішні програми.

Таблиця 31.3

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ США НА 2007/2008 БЮДЖЕТНИЙ РІК, МЛРД ДОЛ.¹¹⁸

Витрати		Доходи	
Оборона і вітчизняна безпека (Defense and Homeland Security)	658	Податки на майно і подарунки (Estate and gift taxes)	25,7
Інші внутрішні програми (Other domestic programs)	456	Мито (Customs duties)	29,2
Соціальне страхування (Social security)	608	Інші (змішані) (Miscellaneous)	50,7
Медична допомога людям похилого віку (Medicare)	386	Акцизи (Excise taxes)	68,1
Медична допомога малозабезпеченим верствам населення (Medicaid)	209	Прибутковий податок (Corporate income taxes)	314,9
Чистий процент (Net interest)	261	Відрахування на соціальне страхування і пенсійне забезпечення (Social insurance and retirement receipts)	927,2
Додаткові обов'язкові витрати (Additional mandatory spending)	324	Податок з доходів фізичних осіб (Individual income taxes)	1 246,6
		Запозичення (дефіцит) (Borrowing(deficit))	239
Усього:		2 902	

¹¹⁸ Офіційний сайт казначейства США // <<http://www.ustreas.gov>>

На 2007/2008 фінансовий рік державним бюджетом США передбачено 2,9 трлн дол. (табл. 31.3), продовжуючи тенденцію дефіцитного бюджету (табл. 31.4), що спричиняє подальше загрозливе зростання державного боргу, який уже перевищив 9 трлн дол.¹¹⁹

Таблиця 31.4

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ США, % ВІД ВВП¹²⁰

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Дефіцит	3,6	2,6	1,9	1,8	1,6	1,2	0,6	0,3	-0,3

Навіть за найбільш сприятливим сценарієм збалансування бюджету планується досягти не раніше 2012 року. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 2,524 трлн дол., видатки — 2,979 трлн дол. Внутрішній борг становить 60,8 % ВВП.

31.3. Податкова система США

Відповідно до принципів фінансової автономії та бюджетного федералізму, які історично склалися в США, кожна з ланок бюджетної системи має власні, закріплені за нею податкові доходи. Між окремими бюджетами податки розмежовуються на підставі трьох підходів:

- *виключного права* (податок закріплений за одним із бюджетів: федеральним, штатним чи місцевим);
- *співпадаючого права* (на один і той же податок мають право різні рівні влади, податкові надходження розподіляються між бюджетами в дольовому порядку або мають форму надбавок; наприклад, у такому порядку справляється податок на майно, надходження від якого розподіляються між бюджетами штату та місцевими бюджетами міст, графств, округів);
- *делегованого права або «правила Ділона»* (з одного рівня влади на інший разом із певними повноваженнями передаються й адекватні податкові доходи, необхідні для їх фінансування).

Система федеральних податків:

- 1) податок з доходів фізичних осіб;
- 2) цільові соціальні податки;
- 3) прибутковий податок;
- 4) альтернативний мінімальний податок;
- 5) податок на спадщину і дарування;
- 6) акцизи;
- 7) мито;
- 8) інші.

Таблиця 31.5

ОПОДАТКУВАННЯ НЕОДРУЖЕНИХ

Оподатковуваний дохід, дол.	Податкове зобов'язання	З суми вищої від, дол.
0–6 000	10 %	0
6 000—27 950	\$600,00 + 15 %	6 000
27 950—67 700	\$3 892,50 + 27 %	27 950
67 700—141 250	\$14 625 + 30 %	67 700
141 250—307 050	\$36 690 + 35 %	141 250
307 050—...	\$94 720 + 38,6 %	307 050

¹¹⁹ Інформаційний портал <<http://newsinfo.ru/news/2007/08/>>

¹²⁰ Офіційний сайт казначейства США // <<http://www.ustreas.gov>>

У центрі системи федеральних податків знаходиться **податок з доходів фізичних осіб** (personal income tax), забезпечуючи близько 49 % податкових надходжень до федерального бюджету. Найперша проблема податку — визначення оподаткованого доходу як бази оподаткування. Важлива деталь: податковий кодекс США не дає визначення доходу.

Таблиця 31.6

ПОДРУЖЖЯ ЗІ СПІЛЬНОЮ ДЕКЛАРАЦІЄЮ (MARRIED FILING JOINTLY - SCHEDULE Y-1)

Оподатковуваний дохід, дол.	Податкове зобов'язання	З суми вищої від, дол.
0—12 000	10 %	0
12 000—46 700	\$1 200 + 15 %	6 000
46 700—112 850	\$6 405 + 27 %	27 950
112 850—171 950	\$24 265,50 + 30 %	67 700
171 950—307 050	\$41 995,50 + 35 %	141 250
307 050—...	\$89 280,50 + 38,6 %	307 050

Платники індивідуального податку діляться на чотири категорії (табл. 31.5, 31.6, 31.7, 31.8)¹²¹:

- *самітні фізичні особи;*
- *подружні пари, які сплачують податки спільно;*
- *члени сімей, які виплачують податок самостійно;*
- *голови домогосподарств.*

Поріг доходу для застосування максимальної ставки для всіх категорій платників єдиний, а для мінімальної ставки різний. У найбільш непривілейованому становищі знаходяться неодружені, що, можливо, є ознакою певної демографічної політики, здійснюваної через фіскальні заходи.

Таблиця 31.7

**ПОДРУЖЖЯ З ОКРЕМИМИ ДЕКЛАРАЦІЯМИ
(MARRIED FILING SEPARATELY – SCHEDULE Y-2)**

Оподатковуваний дохід, дол.	Податкове зобов'язання	З суми вищої від, дол.
0—6 000	10 %	0
6 000—23 350	\$600,00 + 15 %	6 000
23 350—56 425	\$3 202,50 + 27 %	23 350
56 425—85 075	\$12 132,75 + 30 %	56 425
85 975—153 525	\$20 997,75 + 35 %	85 975
153 525—...	\$44 640,25 + 38,6 %	153 525

Неоподатковуваний мінімум (personal and dependency exemption) становить 6 000 дол. на кожного члена сім'ї у рік (дані 2004 р.), стандартна знижка (basic standard deduction) за даними 2002 р. — 7 850 дол. на подружжя (при подачі спільної декларації). Крім того, щодо деяких категорій платників діє додаткова стандартна знижка (each additional standard deduction) у розмірі 900 дол. на сім'ю, 1 150 дол. — на самітних, а також на подружжя при подачі окремих декларацій. (Для довідки: межа бідності для сім'ї з чотирьох чоловік складає 14 335 дол.; середня величина сімейного доходу дорівнює близько 40 тис. дол.).

¹²¹ Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Комп'ютер прес, 2004. - 300 с. // <http://www.vuzlib.net/taz_zk/4.htm>

ГОЛОВА ДОМОГОСПОДАРСТВА (HEAD OF HOUSEHOLD — SCHEDULE Z)

Оподатковуваний дохід, дол.	Податкове зобов'язання	З суми вищої від, дол.
0—10 000	10 %	0
10 000—37 450	\$1 000 + 15 %	10 000
37 450—96 700	\$5 117,50 + 27 %	37 450
96 700—156 600	\$21 115 + 30 %	96 700
156 600—307 050	\$39 085 + 35 %	156 600
307 050—...	\$91 742,50 + 38,6 %	307 050

За мінімальної ставки 10 % і максимальної 38,6 % фактична (ефективна) норма оподаткування завдяки сумарній дії податкових знижок, за розрахунками американських спеціалістів, не перевищує 8 %.

На другому місці за питомою вагою в доходах федерального бюджету знаходяться **цільові соціальні податки**, або внески (обов'язкові платежі) до фондів соціального страхування: *податок для фінансування програм соціального страхування* (social security tax), *податок для медичного обслуговування* (medicare tax), *податок на фінансування допомоги з безробіття* (unemployment tax). Податок на соціальне страхування (пенсії по старості та інвалідності, допомоги по тимчасовій непрацездатності) справляються залежно від фонду заробітної плати за ставкою 12,4 %, яка розділяється порівну — по 6,2 % для роботодавців і працюючих. За таким же принципом розщеплюються порівну ставка податку (2,9 %) на медичне обслуговування та податок у Фонд допомоги з безробіття (14,5 % від фонду заробітної плати). Зокрема, за рахунок податку на медичне обслуговування фінансуються федеральні програми Medicare — безплатного лікування літніх людей (старших за 65 років) і Medicaid — безплатної або пільгової медичної допомоги тим, хто не може оплачувати лікування.

Прибутковий податок (corporate income tax) становить близько 10 % доходів федерального бюджету. Він справляється за восьмирозрядною шкалою оподаткування (табл. 31.9).

ПРИБУТКОВИЙ ПОДАТОК

Оподатковуваний прибуток, дол.	Ставка, %
менше 50 000	15
50 001—75 000	25
75 001—100 000	34
100 001—335 000	39
335 001—10 000 000	34
10 000 001—15 000 000	35
15 000 001—18 333 333	38
понад 18 333 333	35

Отже, особливість американського податку на прибуток корпорацій полягає в тому, що максимальна ставка в загалом прогресивній шкалі оподаткування знаходиться не в кінці шкали, а в її середині. Усі корпорації, незалежно від розміру, оподатковуються в однаковому порядку, у тому числі мають право на податкові кредити. Збори акціонерів вправі прийняти рішення, за яким податок сплачується не на корпоративному рівні, а самими акціонерами у

формі прибуткового податку з дивідендів. Саме в такий спосіб сплачує податок на прибуток більшість американських корпорацій.

Крім розглянутих індивідуального і корпоративного прибуткових податків, у США справляється так званий **альтернативний мінімальний податок (АМП)**, який був запроваджений у 1969 р. з метою запобігання зменшення платниками з високим рівнем доходів податкових зобов'язань шляхом зловживання пільгами, знижками і кредитами, передбаченими для податку на прибуток корпорацій (тобто легалізованого ухилення від податків). Для АМП кількість пільг значно скорочена. Отже, АМП — реакція на можливість такої комбінації пільг і знижок, що здатна звести податкові зобов'язання нанівець. Якщо АМП, нарахований однаково на дохід корпорації чи фізичної особи, перевищує суми звичайних зобов'язань по корпоративному й індивідуальному прибутковим податкам, то платник має сплатити саме альтернативний податок. Ставки АМП: 26 % для фізичних осіб, доходи яких не перевищують 175 тис. дол., 28 % на суму перевищення 175 тис.; для корпорацій — 20 %.

Податок на спадщину і дарування — податок на майно, яке переходить до спадкоємців (посмертний податок) і/або роздаровується при житті. Лише 2 % громадян США підпадають під дію даного податку, оскільки майно вартістю менше 675 тис. дол. не оподатковується. Дарування, вартість якого не перевищує 10 тис. дол. на рік, також звільнене від оподаткування. Тому не дивно, що надходження податку на спадщину і дарування становлять 1,5 % доходів федерального бюджету. Податок справляється за прогресивною шкалою при мінімальній ставці 18 і максимальній — 55 %.

Акцизи забезпечують близько 4 % доходів федерального бюджету (близько 70 млрд дол.). Акцизи встановлені на нафтопродукти, шини, знаряддя для мисливства та рибальства, транспортні та комунікаційні послуги. Звичайно, у такій моторизованій країні як США на першому місці за своїм фіскальним значенням знаходиться акциз на бензин. Частка федеральних і місцевих податків, у тому числі акцизу, у ціні дорівнює 31 % (для порівняння приведемо інші ціноутворюючі фактори: вартість нафти — 43, вартість нафтопереробки — 13, дистрибуція і маркетинг — 13 %). Акцизну природу мають також природоохоронні збори, які входять у вартість хімічної та іншої продукції, що шкодить природі, руйнує озоновий шар.

За рахунок **мита** формується приблизно 1 % доходної частини федерального бюджету.

Інші надходження становлять 2 % федеральних доходів. Помітна **особливість американської системи федеральних податків** — **відсутність податку на додану вартість**, що вочевидь суперечить загальносвітовій тенденції.

Система податків на рівні штатів:

- 1) податок з доходів фізичних осіб;
- 2) прибутковий податок;
- 3) податки з обороту (податки з продажу);
- 4) податок на ділову активність.

Основу дохідної бази бюджетів штатів становлять **податок з доходів фізичних осіб, прибутковий податок, податок з продажу**. Ставки податку з доходів фізичних осіб диференційовані залежно від штату в діапазоні від 2 до 15 %. Реальну автономію штатів відображає також порядок визначення оподаткованого доходу та справляння податку з доходів фізичних осіб, що кожен зі штатів робить по-своєму. Так, одні оподатковують лише доходи громадян свого штату, незалежно від місця походження доходів. Інші обмежуються доходами, одержаними в межах даного штату. Треті враховують усі доходи, незалежно від території їх походження. Подібний різнобій створює умови для так званої міграції податків зі штату в штат, і, звичайно, породжує серйозні труднощі в адмініструванні податків. Крім того, штати мають право встановлювати власний неоподатковуваний мінімум.

Податок з продажу (sales tax) — різновид податку з обороту — стягують у 44 штатах. Ставки знаходяться в межах від 3 до 8,25 %. Найбільш високі ставки в Каліфорнії (7,25 %) і Нью-Йорку (8,25 %), що можна пояснити виключно високим економічним потенціалом саме

цих штатів. Як виняток, у штаті Мічиган, одному на всю країну, з 1975 року запроваджений податок на додану вартість.

На рівні штатів справляється також **податок на ділову активність**, який складається з двох частин: податку з річного обороту (ставки 1–2,5 %) і податку на фонд заробітної плати (1,6 %).

Місцеві податки:

- 1) податок на нерухоме і рухоме майно;
- 2) податок на готельне обслуговування;
- 3) податок на комунальні послуги;
- 4) податок на транспортні засоби;
- 5) ліцензії.

Місцеві податки стягуються на локальному рівні під юрисдикцією органів влади місцевих адміністративно-територіальних одиниць. До останніх належать муніципалітети (міста), графства (райони), тауншипи (містечко), шкільні та спеціальні округи. Усього в США налічується близько 80 тис. місцевих органів влади і, отже, відповідна кількість місцевих бюджетів.

Серед місцевих податків фіскальне значення має **податок на нерухоме і рухоме майно**. У загальній сумі місцевих податків частка майнового податку в окремі роки перевищує 80 %. До нерухомого майна відносять землю, будинки, будівлі та споруди різного призначення. Їх велика кількість природна для урбанізованої країни, де в одному Нью-Йорку налічується 1 мільйон будівель. Під рухомим майном розуміють власність «відчутну та невідчутну». До першої належать виробниче обладнання, товарні запаси, худоба, а також деякі предмети особистого користування та побутового призначення (витвори мистецтва, антикваріат, коштовності); до другої — цінні папери (акції, облігації), договори і патенти, що засвідчують право їх власника на певний дохід.

Ключова проблема оподаткування майна — **облік та оцінка об'єктів податку**. У більшості штатів вартість майна визначають спеціальні управління оцінки нерухомості один раз у два роки. Видатки на адміністрування майнових податків, затрати часу, зусиль, грошей на консультування й оскарження з боку платників (*compliance costs*) значно вищі, ніж в інших податків.

Ставка податку на нерухоме майно (землю і будівлі) сягає 6,75 % від 1/3 їх оціночної вартості, але в середньому по країні становить 1,4 %.

Податок на готельне обслуговування стягується за ставкою 5 % від вартості готельних послуг.

Податок на комунальні послуги — 3 % від їх вартості. Податок на угоди з продажу нерухомості справляється за фіксованою ставкою 2 дол. 50 центів із кожної 1 000 дол. продавної вартості майна.

Податок на транспортні засоби складається з декількох частин: збору за реєстрацію, ліцензії за право володіння, збору за паркування, збору за користування автомагістралями. Зрозуміло, у країні, де більше 100 мільйонів автомобілів, даний податок належить до основних місцевих податків. Ставки диференційовані залежно від місцевих умов та класу автомобіля.

Ліцензії поширюються на молоко і харчові продукти, спиртні напої, тютюнові вироби, на ресторанний бізнес, на право тримати домашніх тварин.

У бюджеті типового американського міста податкові доходи становлять приблизно половину доходів бюджету міста, а решта — неподаткові доходи. Серед останніх особливо виділяються доходи від операцій з цінними паперами, а також різні трансферти.

31.4. Банківська система США

Федеральна резервна система США (ФРС) (Federal Reserve System) — центральна установа в банківській системі, що відповідає за монетарну політику США («банк банків», агент уряду при обслуговуванні державного бюджету), створена в 1913 році.

Основними важелями в грошово-кредитній політиці ФРС є:

- 1) **регулювання облікової ставки** (ставки процентів, які сплачують комерційні банки за позичені в резервних банків гроші);

2) *установлення норми обов'язкового резервування;*

3) *операції на відкритому ринку (купівля - продаж державних цінних паперів).*

Формально ФРС складається з таких структурних одиниць:

- *рада керуючих;*
- *12 федеральних резервних банків;*
- *банки-члени (приблизно 40 % комерційних банків США й національні банки);*
- *Федеральний комітет відкритого ринку;*
- *Федеральна консультативна рада.*

Рада керуючих (Board of Governors of Federal Reserve System) складається із семи осіб (включаючи голову) і відіграє вагомий роль у прийнятті рішень ФРС. Кожний керуючий призначається президентом США й затверджується сенатом. Керуючі виконують свої обов'язки протягом лише одного 14-річного строку й делегуються від 12 федеральних резервних округів. Рада керуючих бере активну участь в ухваленні рішень щодо здійснення монетарної політики. Керуючі є членами FOMC (Рада підтверджує або не схвалює облікову ставку ФРБ).

Федеральні резервні банки (Federal Reserve Banks) — це 12 окружних банків, що утворюють ФРС; утворюються у вигляді акціонерних компаній.

Федеральні резервні банки виконують такі функції:

- *здійснюють кліринг чеків;*
- *емітують нові гроші;*
- *вилучають зношені гроші з обігу;*
- *оцінюють окремі заявки на злиття банків;*
- *керують і надають дисконтні позички банкам у своїх округах;*
- *досліджують стан банків-членів;*
- *залучаються до здійснення монетарної політики (встановлюють облікову ставку; вирішують, які банки можуть отримувати дисконтні позички від Федеральних резервних банків; обирають одного банкіра для служби у Федеральній консультативній раді; мають голос у Федеральному комітеті відкритого ринку).*

Банки-члени купують акції у свого окружного Федерального резервного банку (вимога до членства), дивіденди за якими обмежуються 6 % річних.

Федеральний комітет відкритого ринку (Federal Open Market Committee) ухвалює рішення стосовно здійснення операцій на відкритому ринку; складається з семи членів Ради керуючих, президента Федерального резервного банку Нью-Йорка та президентів чотирьох інших федеральних резервних банків; очолює комітет голова Ради керуючих ФРС. В обговоренні питань беруть участь інші сім президентів окружних банків. Федеральний комітет надсилає директиву до торгового бюро ФРБ Нью-Йорка, де керуючий внутрішніми операціями на відкритому ринку здійснює нагляд за купівлею-продажем державних цінних паперів.

Федеральна консультативна рада не впливає істотно на політику ФРС і виконує здебільшого церемоніальні функції.

Реформування фінансового сектору передбачає можливість передачі Федеральній резервній системі права нагляду за небанківськими фінансовими інститутами.

Федеральна корпорація страхування депозитів — незалежне агентство федерального уряду, яке захищає інтереси споживачів, страхуючи їхні депозити. Федеральна корпорація страхування депозитів була створена в 1933 році як відповідь на банкрутства багатьох банків, які відбулись в 1920-х і початку 1930-х років. Федеральна корпорація страхування депозитів безпосередньо перевіряє та здійснює нагляд за 5 250 банками й ощадними банками; більше ніж половиною закладів банківської системи. Федеральна корпорація страхування депозитів займається ліцензованими банками, які не приєдналися до ФРС.

На іноземні банки припадає 19 % загальних активів банків; загальні активи 1 675 банків становлять 11,7 трлн дол. (червень 2007 року); зростання на 2,7 % у порівнянні з 2006 роком.

Значення небанківських фінансових інститутів (фінансової інфраструктури) полягає в інтенсифікації процесів фінансових інновацій. Здійснюючи інновації, фінансово-кредитні ін-

ституту вступають у пряму конкуренцію з банками, бо надають клієнтам такі самі послуги, що й банки. **Основні небанківські фінансові інститути:**

- *страхові компанії;*
- *пенсійні фонди;*
- *фінансові компанії;*
- *федеральні кредитні установи.*

Страхові компанії спеціалізуються на продажу полісів, що забезпечують виплату страхових сум у разі смерті особи, втрати працездатності через хворобу або звільнення з роботи (компанії зі страхування життя) або в разі втрати майна внаслідок нещасних випадків (компанії зі страхування майна).

Страхові компанії, як і банки, функціонують у фінансовому посередницькому бізнесі, що перетворює для суспільства один вид активів на інший. Страхові компанії використовують страхові внески за поліси, щоб інвестувати в такі активи, як облігації, акції, заставні та надання позик. Доходи від цих активів використовують для виплати страхових відшкодувань за полісами. Якщо страхова компанія забезпечує своїх клієнтів недорогими страховими послугами й може заробити доходи на свої інвестиції, тоді вона отримує прибуток.

Страхові компанії існують у вигляді акціонерних або взаємних компаній. Власниками акціонерних компаній є акціонери, а взаємних — власники страхових полісів.

Пенсійні фонди виконують посередницькі функції з перетворення активів і гарантують суспільству ще один вид захисту - виплати доходу після виходу на пенсію. Системи пенсійного забезпечення можуть засновувати підприємці, трудові спілки, приватні особи. Пенсійна система забезпечується коштами за рахунок внесків і доходів від інвестування в довгострокові цінні папери (половину активів становлять облігації та акції).

Найважливішою системою пенсійного забезпечення є соціальне забезпечення держави — страховий фонд для людей похилого віку, що страхує практично всіх осіб, зайнятих у приватному секторі (з 1935 року). У 1974 році Конгрес прийняв закон про гарантію доходів працівників, які вийшли на пенсію. Згідно із цим законом створено також **Корпорацію з гарантування пенсійних виплат** («Penny Benny»). Корпорація «Penny Benny» страхує пенсійні виплати до 2 250 дол. на місяць кожній особі, якщо система пенсійного забезпечення компанії збанкрутує внаслідок нестачі коштів або коли вона буде неспроможна виконувати власні пенсійні зобов'язання.

Фінансові компанії мобілізують кошти за допомогою випуску комерційних паперів або акцій та облігацій і використовують кошти від їх продажу для надання позик споживачам та бізнесу (беруть у позику великі суми, а надають позики в малих сумах).

Розрізняють такі види **фінансових компаній**:

- кредитування малого бізнесу;
- споживчого кредитування;
- факторингові.

Федеральні кредитні установи в США діють у таких сферах:

1. *житлове будівництво*; засновано три урядові установи, які забезпечують коштами ринок заставних через продаж облігацій із використанням коштів на купівлю заставних: *Федеральна національна іпотечна асоціація* (Fannie Mac), *Урядова національна асоціація іпотечного кредиту* (Genie Mac), *Федеральна компанія іпотечного кредиту житлового будівництва* (Freddie Mac);

2. *кредитування сільського господарства*, що складається з банків для кооперативів, федеральних посередницьких кредитних банків і федеральних земельних банків, випускає цінні папери, а потім використовує кошти для надання фермерам позик (*Банк землеробського кредитування, Банк фермерського кредитування, Федеральна асоціація сільськогосподарського іпотечного кредитування*);

3. *Торговельна асоціація студентського кредитування (Sallie Mae)* забезпечує коштами для здобуття вищої освіти через студентські позики, які надаються приватними фінансовими інститутами під гарантовану програму студентських позик.

Фондовий ринок. У США нараховується 10 фондових бірж, які зареєстровані Комісією з цінних паперів і фондового ринку. Нью-Йоркська фондова біржа є однією з найкращих крім NASDAQ, яка є лідером у застосуванні нових технологій. Деякі фондові біржі зареєстровані для торгівлі ф'ючерсами. Капіталізація фондового ринку дорівнює 19,95 трлн дол. (станом на 31.12.2007).

Комісія з цінних паперів і фондового ринку — головний регулятор американського фондового ринку. Головна мета полягає в захисті інвесторів, підтримці справедливих, ефективних і упорядкованих банків. Комісія з цінних паперів і фондового ринку співпрацює з іншими установами, включаючи Конгрес, іншими федеральними департаментами й агентствами, саморегулювальними організаціями (фондовими біржами), державними регуляторами цінних паперів, різноманітними приватними організаціями.

Страховання підпадає під державне регулювання. **Національна асоціація страхових комісарів (National Association of Insurance Commissioners)** заснована в 1871 році, гарантує єдність регулювання й координує регулювання страховиків, які проводять діяльність у декількох штатах.

США має розвинений страховий ринок; на ньому працюють 2 648 компаній у сегменті страхування нерухомості та нещасних випадків і 1 257 компаній, які надають послуги зі страхування життя й медичного страхування. У 2006 році загальні активи страхування нерухомості та від нещасних випадків становили 1,483 трлн дол., а компаній, які здійснюють страхування життя та медичне страхування, - 4,723 трлн дол.

Управління активами. Нараховується 8 000 взаємних фондів, загальна вартість чистих активів у 2007 році становила 12,039 трлн дол.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало США кредитний рейтинг ААА.

31.5. Фінанси домогосподарств США

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2 % доходу, на найбагатші 10 %—30 %; коефіцієнт Джині дорівнює 45. У 2000 році середній вік населення становив 35,3 року; більшість населення належало до групи 35-44 років. Соціальні виплати становлять 90 % доходів третини американців, які старші 65 років. Палата представників зробила поправки до Акта «Про справедливі стандарти праці» (Fair Labor Standards Act (FLSA)), збільшивши федеральні мінімальні заробітні плати з 5,15 дол./год. до 7,25 дол./год.

У 2007 році безробіття становило 4,8 %, а в травні 2008 року зросло до 5,5 %. Загальна кількість безробітних обчислюється 8,5 млн осіб. У 30 штатах прийнято закони, які спрямовані проти нелегальних іммігрантів. У США нараховується близько 12 млн нелегальних іммігрантів.

Бюджет на 2009 рік передбачив фінансові виклики, які пов'язані із програмою соціального страхування. Нова політика передбачає добровільні персональні рахунки, які формуватимуться за рахунок податків із фонду оплати праці робітників. Ставка оподаткування становитиме 4 % до 1 400 дол. у 2013 році, зростаючи на 100 дол. щороку до 2018 року. Система соціального страхування має профіцит у 1,5 %, проте в 2017 році буде сформовано дефіцит. У 2042 програма соціального страхування надаватиме лише 73 % від соціальних виплат. Видатки на соціальне страхування кожні 10 років будуть зростати на 1,5 % до 2080 року. Протягом 75 років (2005-2080) соціальні видатки досягнуть 325 % ВВП.

Система охорони здоров'я. Щоб отримати медичні послуги, особа повинна мати медичне страхування або платити безпосередньо на місці. Федеральний закон вимагає від компаній, які мають 25 і більше працівників, забезпечувати працівників медичним страхуванням. Медичним страхуванням користуються 84 % громадян через працедавців або в індивідуальному порядку.

Об'єднана комісія акредитація закладів охорони здоров'я (Joint Commission on Accreditation of Health Care Organizations (JCAHO)) оцінює лікарні (заклади охорони здо-

ров'я) щодо відповідності стандартів надання медичних послуг. У 2004 році на 1 000 осіб припадало 2,4 терапевта й 7,9 медсестри.

У 2006 році загальні медичні видатки становили 16,1 % ВВП (2005 — 16 %). Витрати на охорону здоров'я на 45 % фінансуються державою й 37 % - приватним сектором. Приватні страхові компанії — важливі елементи даної системи.

Частка працедавців, які пропонували медичне страхування, становила 69 % у 2000 році, знизившись до 60 % на початку 2008 року. Частка малих фірм із чисельністю працівників троє — дев'ятеро протягом 2001-2007 років знизилась з 58 % до 45 %. У 2007 році витрати уряду на охорону здоров'я становили 2,2 трлн дол. (16 % ВВП).

Державні витрати на пенсії та медичні програми до 2050 року зростуть до 20 % ВВП.

Система освіти є децентралізованою з контролем і фінансуванням із боку федеральної влади, влади штатів і органів місцевого самоврядування. Уряд надає обов'язкову й універсальну початкову й середню освіту. Федеральний закон «Жодна дитина не залишиться поза» від 2002 року закликає штати встановити ясні стандарти освіти та оцінки її ефективності.

Школярі можуть обрати державні, приватні й домашні школи. Шкільне навчання від дитячого садку до 12-го класу розподілено на початкову школу, молодші класи середньої школи, старші класи середньої школи.

У 2006 році 86 % дорослого населення (25 і старші) закінчили середню школу; 29 % отримали диплом бакалавра.

У 2006 році працівники 18 і старше років, які мали ступень магістра, професійний сертифікат або ступінь кандидата наук заробляли в середньому 82 320 дол., без диплома про середню освіту — 20 873 дол.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку США.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему США.
3. Наведіть основні податки США.
4. Охарактеризуйте банківський сектор США.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств США.

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

РОЗДІЛ 32

Фінансова система Бразилії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Бразилії*
- *Бюджетна система Бразилії*
- *Податкова система Бразилії*
- *Банківська система Бразилії*
- *Фінанси домогосподарств Бразилії*

32.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Бразилії

Бразилія (Федеративна Республіка Бразилія) (Republica Federativa do Brasil, Brasil) — федеративна республіка, яка складається з 26 штатів (estados, одина - estado) і одного федерального округу (distrito federal).

Загальна площа 8 511 965 км² (суша — 8 456 510 км², водна поверхня — 55 455 км²). Довжина кордонів становить 16 885 км: з Аргентиною — 1 261 км, Болівією — 3 423 км, Венесуелою — 2 200 км, Гайаною — 1 606 км, Колумбією — 1 644 км, Парагваєм — 1 365 км, Перу — 2 995 км, Суринамом - 593 км, Уругваєм — 1 068 км, Францією (Французькою Гвіаною) — 730 км. Довжина узбережжя — 7 491 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 198,739 млн осіб. Середній вік населення становить 28,6 року (для чоловіків — 27,8; для жінок — 29,3). Приріст населення дорівнює 1,199 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,21 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 71,99 року (чоловіки — 68,43; жінки — 75,73). Писемність населення — 88,6 %; витрати на освіту становлять 4 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 50 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 2,03 трлн дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 1,665 трлн дол. Інвестиції становлять 18,6 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 10 300 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 5,5; промисловість — 28,5; послуги — 66 %.

Трудові ресурси налічують 100,9 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 20; промисловість — 14; послуги — 66 %.

Внутрішній борг становить 40,7 % ВВП. У 2008 році експорт становив 200 млрд дол. FOB, імпорт — 176 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 197,4 млрд дол. Зовнішній борг — 236,6 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 280,9 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 119,1 млрд дол.¹²²

Бразильський уряд передбачає інвестування 250 млрд дол. на розвиток інфраструктури протягом 2007-2010 років; дана програма охоплює будівництво аеропортів, реалізацію енергетичних проектів у північних регіонах; надання помешкань і забезпечення водою незахищених верств населення.

32.2. Бюджетна система Бразилії

Бюджетна система Бразилії складається із трьох рівнів:

- *федеральний бюджет Бразилії й бюджети державних позабюджетних фондів;*

¹²² Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

- *бюджети 27 суб'єктів Бразилії;*
- *місцеві бюджети.*

Принципи бюджетної системи Бразилії:

1) *Єдність бюджетної системи* — єдність правової бази, грошової системи, форм бюджетної документації, єдність принципів бюджетного процесу санкцій за порушення бюджетного законодавства, а також єдиний порядок фінансування витрат бюджету, єдиний порядок фінансування витрат бюджетів усіх рівнів бюджетної системи, ведення бухгалтерського обліку коштів федерального бюджету, бюджетів суб'єктів Бразилії, місцевих бюджетів.

2) *Розмежування доходів і витрат між рівнями бюджетної системи* — закріплення відповідних видів доходів (повністю або частково) і повноважень щодо здійснення витрат за органами державної влади Бразилії й органами місцевого самоврядування.

3) *Самостійність бюджетів* — право законодавчих органів державної влади й органів місцевого самоврядування на кожному рівні бюджетної системи самостійно здійснювати бюджетний процес; наявність власних джерел доходів бюджету кожного рівня; законодавче закріплення регулюючих доходів бюджетів повноважень з формування доходів відповідних бюджетів; право органів державної влади й органів місцевого самоврядування самостійно відповідно до законодавства визначати напрями витрачання засобів відповідних бюджетів і джерела фінансування дефіцитів відповідних бюджетів; неприпустимість вилучення доходів, додатково одержаних при виконанні законів (рішень) про бюджет, сум перевищення доходів над витратами бюджетів і сум економії по витратах бюджетів; неприпустимість компенсації за рахунок бюджетів інших рівнів витрат в доходах і додаткових витрат, що виникли в ході виконання законів (рішень) про бюджет, за винятком встановлених законом випадків.

4) *Повнота обліку бюджетних доходів і витрат бюджетів, бюджетні державних позабюджетних фондів* — усі доходи й витрати бюджетів позабюджетних фондів та інші визначені законом обов'язкові надходження підлягають віддзеркаленню в бюджетах, бюджетах позабюджетних фондів у обов'язковому порядку й у повному обсязі. Усі державні й муніципальні витрати підлягають фінансуванню за рахунок бюджетних засобів, засобів позабюджетних фондів, акумульованих у бюджетній системі Бразилії.

5) *Збалансованість бюджету* — обсяг передбачених бюджетом витрат повинен відповідати сумарному обсягу доходів бюджету й надходжень із джерел фінансування його дефіциту. При складанні, затвердженні й виконанні бюджету вповноважені органи повинні виходити з необхідності мінімізації розмірів дефіциту бюджету.

6) *Ефективність і економність використання бюджетних коштів* — при складанні й виконанні бюджетів уповноважені органи й одержувачі бюджетних коштів повинні виходити з необхідності досягнення заданих результатів із використанням найменшого об'єму засобів або досягнення якнайкращого результату з використанням визначеного бюджетом обсягу коштів.

7) *Загальне (сукупне) покриття витрат* — усі витрати бюджету повинні покриватися загальною сумою доходів бюджету й надходжень із джерел фінансування його дефіциту. Доходи й надходження не можуть ув'язуватися з певними витратами бюджету за винятком цільових бюджетних фондів, а також у разі централізації засобів із бюджетів іншого рівня.

8) *Гласність* — обов'язкова публікація у відкритій пресі затверджених бюджетів, звітів про їхнє виконання, повноту інформації про хід виконання бюджетів, доступність інших відомостей; обов'язкову відвертість для суспільства й засобів масової інформації процедур розгляду й ухвалення рішень за проектами бюджетів, зокрема, з питань, що викликають розбіжності всередині представницького органу або між певним і представницьким органами державної влади.

9) *Достовірність бюджету* — надійність показників прогнозу соціально-економічного розвитку відповідної території; реалістичність розрахунку доходів і витрат бюджету.

10) *Адресність і цільовий характер бюджетних коштів* — бюджетні кошти виділяються в розпорядження конкретних одержувачів на фінансування конкретних цілей.

Бразильський уряд збільшив соціальні видатки на 17 % у 2008 році, орієнтуючись на освіту, охорону здоров'я й спеціальні програми. Витрати на програму Bolsa Família (сімейна допомога) збільшено з 62,5 млрд реалів (близько 32,3 млрд дол.) у 2007 році до 72,9 млрд реалів (приблизно 37,6 млрд дол.) у 2008 році. Бразильська рахункова палата встановила, що махінації в секторі охорони здоров'я коштували платникам податків 613 млн реалів (317 млн дол.).

32.3. Податкова система Бразилії

Податкова система Бразилії передбачає стягнення податків на трьох рівнях влади (табл 32.1):

- *федеральний;*
- *суб'єктів федерації (штатів);*
- *місцевий.*

Таблиця 32.1

СТРУКТУРА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ БРАЗИЛІЇ (2007 РІК)

Федеральні податки		Податки штатів		Місцеві податки	
Податок	Частка, %	Податок	Частка, %	Податок	Частка, %
Податок з доходів фізичних осіб	16,91	Податок з обороту	23,17	Податок на послуги	1,67
Податок на промислову продукцію	4,75	Податок на авто-транспорт	1,55	Податок на споруди і використання міських територій	1,32
Податок на фінансові операції	0,87	Податок на спадок і дарування	0,08	Податок на дарування нерухомості	0,24
Податки на зовнішню торгівлю	2,24	Інші збори	0,41	Інші збори	0,84
Податок на землі сільськогосподарського призначення	0,05	Відрахування до пенсійних фондів	1,5	Відрахування до пенсійних фондів	0,31
Обов'язкові збори	0,08	Інші	0,09	Інші	0,11
Збір на соціальне страхування	15,01				
Збір на соціальне забезпечення	11,17				
Збір з фінансових операцій	4,22				
Збір з чистого прибутку юридичних осіб	2,21				
Збір на програми соціальної інтеграції	2,74				
Збір на страхування федеральних службовців	0,94				
Інші соціальні збори	0,51				
Збір до Фонду зайнятості населення	5,18				
Збір на допомогу для навчання»	0,77				
Збір (Sistema «S»)	0,8				
Усього:	68,72	Всього:	26,8	Всього:	4,48

Федеральний податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою від 0 до 27,5 % (табл. 32.2).

Таблиця 32.2

ФЕДЕРАЛЬНИЙ ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У БРАЗИЛІЇ

Дохід, реалів	Ставка, %
менше 15 764	0
15 764—31 501	15
більше 31 501	27,5

Бразилія була однією з перших країн у світі, яка запровадили **податок на додану вартість (ПДВ)**. **Федеральний ПДВ (IPI)** — єдиний федеральний податок, який стягується з виробництва та імпорту товарів. Експорт звільняється від сплати ПДВ; ставка залежить від групи товарів.

Податок на додану вартість (ПДВ) на рівні штатів (ICMS) — податок, який стягується відповідним штатом з міжштатівського обігу, міжмуніципального транспортування і комунальних послуг. ПДВ стягується за ставкою 17 % у всіх штатах, крім Сан Паулу і Мінас Герейс, де ставка оподаткування становить 18 %. Існують міжштатівські ставки в 7 і 12 % залежно від місцезнаходження одержувача.

Податок з дивідендів і роялті нерезидентам стягується за ставкою 15 %.

Соціальні відрахування становлять 8,5 % від зарплати для працедавців, 7,6-11 % від зарплати — для працівників.

Прибутковий податок стягується за ставкою 34 %, яка складається:

- базової ставки в 15 %;
- додаткової ставки в 10 % з щорічного доходу, який перевищує 240 тис. реалів (110 тис дол.);
- додаткового соціального збору з чистого прибутку в 9 %.

32.4. Банківська система Бразилії

Банківська система Бразилії представлена двома рівнями:

- *Центральний банк Бразилії;*
- *комерційні банки.*

Центральний банк Бразилії (Banco Central do Brasil (BCB)) засновано в грудні 1964 як автономний інститут національної фінансової системи. До запровадження центрального банку монетарний обіг країни підпадав під регулювання Управління валютного та кредитного контролю (SUMOC), Банку Бразилії та Національного казначейства.

SUMOC засновано в 1945 із метою контролю пропозиції грошей і створення центрального банку. SUMOC відповідало за встановлення ставок обов'язкового резервування для комерційних банків, дисконтних ставок, фінансової допомоги для ліквідності та процентних ставок до запитання; займалося питаннями встановлення норм для комерційних банків, регулювало діяльність комерційних банків у країні, контролювало золотовалютні резерви країни; представляло країну на самітах міжнародних фінансових організацій.

Банк Бразилії контролює міжнародні торгові операції, здійснює операції з обміну іноземної валюти від імені Національного казначейства та інших державних установ, запроваджує правила, встановлені Банком сільського господарства, промисловості та комерційного кредитування. Банк отримує добровільні депозити та обов'язкові резерви інших комерційних банків, які працюють у країні.

Національне казначейство здійснює випуск національної валюти Бразилії, проте через складність процесу друкування грошей дані повноваження здійснюють інші державні уста-

нови. Після запровадження Центральний банк Бразилії став єдиним агентством, яке здійснює випуск національної валюти й функціонує відповідно до правил, які встановлені Банком Бразилії. Центральний банк виступає банком комерційних банків і фінансистом держави.

У 1988 році бразильська фінансова система пройшла через структурні зміни. У грудні 2004 року кількість банків подвоїлась. Банк Бразилії CEF — державні федеральні банки. До провідних іноземних банків належать Bradesco і Barkley Real (попередня назва ABN AMRO).

Фондовий ринок. Сан-Паульська фондова біржа (BOVESPA) — єдина фондова біржа в Бразилії; найбільша в Латинській Америці, на неї припадає 70 % торговельного обсягу регіону. BOVESPA була заснована в серпні 1890 року. У 2000 році BOVESPA було перейменовано на Бразильську фондову біржу. У серпні 2007 року реорганізовано в BOVESPA Holding із двома відділеннями: Сан-Паульською фондовою біржею (BVSP), на яку припадає організована торгівля цінними паперами, і Бразильською кліринговою і депозитарною корпорацією (CBLC), яка має справу з розрахунково-кліринговими і депозитарними послугами. BOVESPA індекс (ibovespa) — найстаріший індикатор поведінки ринку. Бразильський індекс (IBrX) запроваджено в 1997 році як ціновий індекс, який вимірює поведінку портфеля, який складається зі 100 акцій, які мають найбільші обсяги торгівлі.

Бразильський індекс 50 (IBrX 50) запроваджено в січні 2003 року, він оцінює загальний прибуток гіпотетичного портфеля, який складається з 50 акцій, з якими відбуваються найбільш активні торговельні операції.

Valor BOVESPA індекс (IVBX 2) запроваджено в березні 2001 року спільно BOVESPA і щоденним бізнес – виданням Valor Economico із метою оцінювання прибутковості гіпотетичного портфеля, який складається із цінних паперів компаній, які мають найкращу репутацію з 1 по 11 місце; оцінка відбувається за ринковою вартістю та ліквідністю.

IGC Corporate Governance індекс запроваджено BOVESPA, оцінює прибутковість гіпотетичного портфеля, який складається із простих акцій компаній із гарним рівнем корпоративного управління.

Індекс телекомунікаційного сектору (ITEL) надає сегментну оцінку сектору телекомунікаційних послуг.

Індекс IEE-Electric Power Index запроваджено з метою оцінки сегмента енергетичних компаній.

Фондова біржа Ріо-де-Жанейро (BVRJ) — свого часу перша біржа в країні; крім акцій, торгуються державні облігації та валюти через електронну систему Sisbex.

Капіталізація фондового ринку дорівнює 1,37 трлн дол. (станом на 31.12.2007).

Страховання. Страхові компанії мають право надавати повний комплект послуг: медичне страхування, страхування життя, страхування від нещасних випадків, страхування нерухомості. На Бразилію припадає 50 % страхового ринку країн Латинської Америки. Близько 30 страхових компаній працюють на страховому ринку Бразилії. Провідні іноземні страхові компанії представлені в Бразилії, такі: Aetna, AIG, Signa, Hartford, HSBC і Prudential.

Управління активами. Іноземні інвестиції в сектор нерухомості досягли 1,3 млрд дол. у 2006 році.

Рейтингові агентства Standard and Poor's (S&P) і Fitch надали Бразилії рейтинг BB+ із загальним позитивним прогнозом.

32.5. Фінанси домогосподарств Бразилії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 0,9 % доходу, на найбагатші 10 %—44,8 %; коефіцієнт Джині дорівнює 56,7. У 2000 році кількість ВІЛ-позитивних передбачалась на рівні 1,2 млн осіб, радикальні заходи дозволили зменшити кількість. У 2003 році нараховувалось 200 000 осіб, які були інфіковані ВІЛ/СНІДом. Кожний інфікований має право на безкоштовну та противірусну медичну допомогу. У 2001 році уряд погрожував скасувати патент міжнародного виробника ліків Roche, якщо ціни на ліки не будуть знижені на 40 %.

Система охорони здоров'я. Конституція гарантує право бразильських громадян на безкоштовну медичну допомогу. У 2004 році загальні видатки на охорону здоров'я становили 8,8 % ВВП, на уряд припадало 54,1 % усіх видатків.

Приватна система охорони здоров'я покриває 20 % населення країни. 64 % приватних видатків здійснюються безпосередньо пацієнтом.

Соціальне страхування спрямоване на зменшення розриву між бідними та багатими. Усі робітники промислового сектору представлені в єдиній профспілці. Конституція 1988 року дозволяє робітникам державного й приватного секторів економіки формувати профспілки та страйкувати. На Бразильську федерацію припадає 60 % робітників, задіяних у профспілках. Загальна Конфедерація робітників, Центральний союз робітників, Союз сили домінують у Бразильській федерації.

Система освіти. Державна освіта є безкоштовною на всіх рівнях і є обов'язковою для дітей у віці 7-14 років. Базова освіта складається з восьми років початкової і трьох років середньої освіти. Усі державні школи підпадають під регулювання штатів і муніципалітетів. Приватні школи розповсюджені в розвинутих регіонах країни, проте ці школи спрямовані на потреби вищого і середнього класів суспільства, які можуть дозволити собі оплатити освітні послуги.

У багатих штатах 95 % школярів відвідують школи; у бідних штатах дана цифра знаходиться в межах 60-80 %. Лише 35 % дітей завершують 5 класів. Після школи на наступному рівні знаходиться коледж або університет, аспірантура. У кожному штаті є федеральний університет. Муніципалітети управляють коледжами, які сконцентровані у великих містах. Провідні федеральні університети: Університет Сан-Паулу, Федеральний університет Ріо-де-Жанейро, Державний університет Кампінас, Федеральний Університет Мінас Гейрас. Приватні університети стягують плату за якісні освітні послуги. Вступ до університету виключно через екзамен. У 2008 році 2 млн шкільних випускників претендували на 500 000 студентських місць.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте бюджетну систему Бразилії.
2. Наведіть основні податки Бразилії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Бразилії.

Фінансова система Венесуели

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Венесуели*
- *Бюджетна система Венесуели*
- *Податкова система Венесуели*
- *Банківська система Венесуели*
- *Фінанси суб'єктів господарювання Венесуели*
- *Фінанси домогосподарств Венесуели*

33.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Венесуели

Венесуела (Боліварська Республіка Венесуела) (Republica Bolivariana de Venezuela, Venezuela, «мала Венеція») — федеративна республіка, яка складається з 23 штатів (estados, однина - estado), одного федерального округу (distrito federal) і однієї федеральної залежної території (dependencia federal), що сформована 11 острівними групами (всього 72 острови, найбільший - Маргарита).

Загальна площа 912 050 км² (суша — 882 050 км², водна поверхня — 30 000 км²). Довжина кордонів становить 4 993 км: з Бразилією — 2 200 км, Гайаною - 743 км, Колумбією — 2 050 км. Довжина узбережжя — 2 800 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 26,815 млн. осіб. Середній вік населення становить 25,5 року (для чоловіків — 24,8; для жінок — 26,2). Приріст населення дорівнює 1,508 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,48 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 73,61 року (чоловіки — 70,54; жінки — 76,83). Писемність населення — 93 %; витрати на освіту становлять 3,7 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 5,72 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 368,6 млрд дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 331,8 млрд. дол. Інвестиції становлять 20,5 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 14 000 дол.

Формування ВВП за секторами економіки:

- сільське господарство — 3,6 %;
- промисловість — 35,3 %;
- послуги — 61,1 %.

Трудові ресурси налічують 12,49 млн. осіб; рівень безробіття дорівнює 8,5 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином:

- сільське господарство — 13 %;
- промисловість — 23 %;
- послуги — 64 %.

На найбільшій 10 % домогосподарств припадає 0,7 % доходу, на найбагатші 10 % — 35,2 %; коефіцієнт Джині дорівнює 48,2.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 106,2 млрд дол., видатки — 100,8 млрд дол. Внутрішній борг становить 17,4 % ВВП. Середня ставка кредитування населення комерційними банками дорівнює 17,11 % при інфляції 31 %. Капіталізація фондового ринку дорівнює 8,251 млрд дол. (станом на 31.12.2006).

У 2008 році експорт становив 103,5 млрд дол. FOB, імпорт — 53,44 млрд дол. FOB. На експорт нафти припадає 80 % експорту країни, половина доходів центрального уряду й третина ВВП.

Золотовалютні резерви оцінюються у 36,36 млрд дол. Зовнішній борг — 47,99 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 44,31 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 15,81 млрд дол.¹²³

Темп економічного зростання, в 2002 році становив 4,7; 1,6 — у 2006 і 2,7 % — у 2007 році. Темп економічного зростання до 2012 року стабілізується на рівні 2,3-2,7 %. Протягом 2000-2005 років середні витрати на НДДКР становили 0,34 % ВВП; у 2007 році — 0,27 % ВВП.

33.2. Бюджетна система Венесуели

Бюджетна система Венесуели включає чотири компоненти:

- 1) Державний бюджет;
- 2) Місцеві (обласні бюджети - 23 області);
- 3) Спеціальні фонди:

➤ *Національний фонд розвитку* сприяє розвитку національних підприємств в енергетичній галузі (резерв, який використовується при зміні цін на нафту, вугілля, газ для подолання тимчасових фінансових труднощів державними компаніями);

- *Пенсійний фонд*;
- *Національний фонд допомоги безробітним*;
- *Державний фонд страхування через хворобу, материнство, інвалідність*.

4) Бюджети державних підприємств формуються за рахунок власних коштів на 57 % (надходження від експорту й внутрішнього споживання), довгострокових кредитів — 22 і інвестицій — 21 %).

Бюджетний рік у Венесуелі збігається з календарним і триває з 1 січня по 31 грудня. Бюджетна система Венесуели характеризується єдністю й субсидіарністю, тобто частина повноважень Державного бюджету передається до місцевих бюджетів, які забезпечуються дохідною базою.

На бюджетну систему Венесуели припадає більше 20 % ВВП і 67 % Національного доходу. У 2003 році уряд розпочав конвертування нафтових доходів у фінансування соціальних програм, виділивши на соціальні цілі більше 1 млрд дол. Зовнішній борг має тенденцію до поступового зниження: у 2006 році зовнішній борг становив 35 % ВВП; у 2007 році — 19 % ВВП завдяки зростанню вартості нафти; у 2008 році — 15 % ВВП; у 2009 році прогнозується на рівні 12 % ВВП.

Обласні бюджети є нерівними за своєю дохідною частиною. В одних регіонах місцеві податки становлять 58 % надходжень, а в інших — 33 %. Основні витрати місцевих бюджетів Венесуели є такими: 1) фінансування розвитку виробничої інфраструктури; 2) виплата допомоги, пенсій; 3) утримання регіональної інфраструктури та органів поліції, прокуратури, суду тощо.

Таблиця 33.1

СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ВЕНЕСУЕЛИ НА 2008 РІК¹²⁴

Доходи		Витрати	
Стаття	Частка, %	Стаття	Частка, %
надходження від експорту нафти, нафтопродуктів та природного газу	56	прямі інвестиції в розвиток різних галузей промисловості	12
податкові надходження	19	відрахування за участь у міжнародних організаціях (ОПЕК, СОТ)	4
неподаткові надходження	4	освіта	4
довгострокові кредити та позички	16	медицина	5

¹²³ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

¹²⁴ <<http://www.venezuelanalysis.com>>

Доходи		Витрати	
Стаття	Частка, %	Стаття	Частка, %
інші доходи	5	Соціальна безпека	6
		наука та технології	26
		культурний та соціальний розвиток	2
		інші витрати	1
		субвенції та дотації	10
		обслуговування державного боргу	8
		капітальні інвестиції	14
		фінансування урядових програм	6
		інші витрати	2

Державні витрати потроїлись протягом 2005-2007 років. На зарплати й соціальні видатки припадало приблизно 50-60 % бюджету протягом 2007-2008 років. У 2008 році державні доходи становили 65,8 млрд дол., видатки — 58,9 млрд дол. (табл. 33.1). Уряд намагається поживити економіку шляхом стимулювання витрат. Венесуельська національна асамблея в грудні 2008 року ухвалила додаткові видатки в розмірі 52 млрд боліварів (24,4 млрд дол.), що на 38 % збільшить бюджет, який становить 137,5 млрд боліварів.

Бюджетом на 2009 рік передбачено три основні цілі «соціальної справедливості» уряду: *забезпечення соціальних пільг у повному обсязі; покращення розподілу доходу й багатства; посилення участі громадян у прийнятті рішень.*

У бюджеті на 2009 рік видатки встановлюються на рівні 78,6 млрд дол. (на 22,9 % більше, ніж у 2008 році). Уряд не буде запроваджувати нові податки або підвищувати існуючі, девальвувати національну валюту. Уряд спробує знизити імпорт до 35 млрд дол. у 2009 році. Бюджет робить наголос на зменшенні бідності, включаючи збільшення соціальних витрат майже до половини національного бюджету (25 % зростання в порівнянні з 2008 роком). На освіту бюджетом передбачено 18,2 % усіх видатків (більше ніж удвічі від показника 1998 року). У 2009 році обласні та місцеві влади, включаючи громадські ради, отримають 41,1 млрд боліварів (19 млрд дол.) (32 % номінального зростання в порівнянні з 2008 роком).

33.3. Податкова система Венесуели

Податкова система Венесуели передбачає стягнення податків залежно від рівня компетенції¹²⁵:

1) Державні податки:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на додану вартість (ПДВ);
- збір на соціальне забезпечення;
- податок на фінансову діяльність;
- збір у фонд страхування від безробіття;
- податок на пальне.

2) Місцеві податки та збори:

- муніципальний податок;
- науково-технологічний податок;

¹²⁵ <<http://www.venezuelanalysis.com>>

- *трейнінговий податок;*
- *податок на власність;*
- *гербовий збір;*
- *податок на дохід від здачі в оренду.*

Таблиця 33.2

ПОДАТОК З ДОХОДІВ З ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Дохід, «податкових одиниць»	Ставка, %
до 1 000	6
1 000—1 500	9
1 500—2 000	12
2 000—2 500	16
2 500—3 000	20
3 000—4 000	24
4 000—6 000	29
понад 6 000	34

Оподаткування базується на «податкових одиницях»: з лютого 2004 року «податкова одиниця» дорівнювала 27 400 боліварів, що змінюється відповідно до інфляції.

Податок з доходів фізичних осіб з резидентів стягується за прогресивною шкалою (табл. 33.2). Нерезиденти оподатковуються за ставками в межах 10,2-34 % залежно від виду діяльності:

- *зарплата, премії – 34 %;*
- *професійні послуги - 30,6 %;*
- *технічна допомога - 10,2 %;*
- *технологічні послуги – 17 %;*
- *інші джерела доходів – 34 %.*

Прибутковий податок стягується за прогресивною шкалою (табл. 33.3) у межах 15-34 %.

Таблиця 33.3

ПРИБУТКОВИЙ ПОДАТОК У ВЕНЕСУЕЛІ

Дохід, «податкових одиниць»	Ставка, %
до 2 000	15
2 001—3 000	22
понад 3 001	34

Нафтові компанії сплачують за податковою ставкою 50 % від чистого прибутку крім спеціальних проектів, які, як вважається урядом, представляють національний інтерес.

Компанії, які займаються видобутком, виробництвом, транспортуванням, дистрибуцією й експортом природного газу, сплачують податок за ставкою 34 % (як і компанії, які займають переробкою нафти).

Дивіденди звільнені від оподаткування. Проценти які сплачуються нерезидентами банкам або фінансовим інститутам, оподатковуються за ставкою 32,3 %.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за стандартною ставкою 9 %. Звільнення від ПДВ надається експортерам та імпортерам деяких видів продукції. Базові продукти хар-

чування, вуглеводне паливо, засоби пересування для громадського транспорту, ліки, медичні послуги, комунальні послуги не оподатковуються ПДВ.

Збір на соціальне забезпечення стягується за ставкою 10 % від валових витрат підприємства.

Податок на фінансову діяльність стягується за ставкою 1,5 %.

Збір у фонд страхування від безробіття стягується за ставкою 2 % від валових витрат підприємства.

Муніципальний податок стягується за ставкою 0,8 % від обороту підприємства, яке працює на території муніципалітету.

Науково-технологічний податок стягується за ставкою 0,5 % від територіального річного доходу компанії, яка працює у високих технологіях. Протягом перших трьох років діяльності компанія звільняється від сплати даного податку, в окремих випадках держава додатково надає 0,1 % від річного обороту компанії з метою стимулювання інноваційної діяльності.

Трейнінговий податок стягується за ставкою 2 % від валових прибутків компаній, які працюють на території Венесуели менше трьох років.

Податок на власність стягується за ставкою 0,054 % від вартості оподаткованого майна.

Гербовий збір стягується за ставкою 1-3 % залежно від регіону.

33.4. Банківська система Венесуели

Банківська система Венесуели включає три рівні:

1) *Центральний Банк Венесуели (Banco Central de Venezuela (BCV));*

2) *Центральний апарат з координації і планування (Oficina Central de Coordinacion y Planificacion - Cordiplan)* (створено з метою модернізувати, лібералізувати й консолідувати приватний фінансовий сектор);

3) *комерційні банки.*

Центральний банк Венесуели (Banco Central de Venezuela) — центральний орган фінансової системи країни — засновано в 1939 році на підставі Закону «Про Центральний банк». Центральний банк є офіційним органом, який користується повною автономією. Центральний банк має незалежність у визначенні та реалізації політики. Фундаментальними цілями Центрального банку виступають досягнення та підтримка цінової стабільності в країні; підтримка внутрішньої та зовнішньої вартості національної валюти з метою забезпечення здорового зростання економіки.

У 2003 році на фінансові послуги припадало 26 % від ВВП. вісім банків контролюють 73 % загальних банківських активів. 52 банки обслуговують внутрішній ринок. **Банківський сектор** складають: 22 *універсальні банки*; 14 *комерційних банків*; три *банки розвитку*; чотири *інвестиційні банки*; два *ощадні банки*; три *кредитно-ощадні асоціації*; чотири *спеціалізовані банки*; одна *лізингова компанія*.

Банківські активи зросли з 40,1 млрд дол. у 2005 році до 63,5 млрд дол. у 2006 році. Протягом 1998-2006 років на комерційні банки припадало 87 % фінансових активів. Іноземні банки не проводять активної діяльності в країні; важливим гравцем виступає Citibank; іншими гравцями є Provincial, Mercantil, Union, Corpbanca і Caribe.

Каракаська фондова біржа (BVC) — єдина фондова біржа у Венесуелі, вона заснована в 1947 році. Каракаська фондова біржа являє собою класичну фондову біржу, яка надає послуги щодо купівлі-продажу цінних паперів відповідно до Закону «Про ринок капіталів Венесуели». Каракаська фондова біржа є членом Виконавчого комітету Латиноамериканської федерації фондових ринків. На BVC для корпоративного бізнесу представлені різноманітні фінансові інструменти з фіксованим і змінним доходом (titulos de renta fija y de renta variable).

Венесуельський страховий ринок представляють медичне страхування й страхування автомобілів, на яке припадає 80 % страхових бруто-внесків. Інші страхові продукти включають страхування від нещасних випадків, страхування нерухомості для малого й середнього бізнесу.

Рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило в 2007 році кредитний рейтинг Венесуели з В до ВВ-.

33.5. Фінанси суб'єктів господарювання Венесуели

Державний сектор відіграє в економіці Венесуели провідну роль, на нього припадає 44 % ВВП, близько 70 % інвестицій і понад 40 % зайнятого населення. Державні підприємства зосереджені в енергетиці (видобуток нафти, природного газу, вугілля).

Майже 60 іноземних компаній із 14 країн беруть участь в одному чи одразу кількох проєктах нафтового сектору Венесуели. Запаси нафти оцінюються в 4,112 трлн м³. Лідером є венесуельська державна нафтогазова компанія PDVSA (Petroleos de Venezuela S.A.), яка видобуває 3,3 млн барелей нафти на день і є найбільшою в Латинській Америці.

У 2010 планується завершити будівництво китайсько-венесуельського підприємства з виробництва орімульсьйону - палива, яке за своїм складом подібне до мазуту. Угоду про його створення підписали ще в червні 2001 року PDVSA та China National Petroleum. 70 % акцій в ньому буде належати китайській, 30 % - венесуельській компанії.

Венесуела володіє одними з найбільших родовищ нафти та природного газу (за цим показником вона посідає дев'яте місце в світі). Запаси газу оцінюються на рівні 4,179 трлн м³. Найбільшою компанією є «Repsol-YPF».

Запаси вугілля оцінюються в 528 млн т, більша частина якого є бітумним. Головна вугільна компанія «Carbozulia» (колишня філія PDVSA) підпорядкована Державному агентству з питань розвитку Венесуели. Плани розвитку вугільної промисловості включають будівництво залізниці, яка б з'єднувала вугільні шахти з портами.

33.6. Фінанси домогосподарств Венесуели

На найбільшій частині 10 % домогосподарств припадає 0,7 % доходу, на найбагатші 10 %— 35,2 %; коефіцієнт Джині дорівнює 48,2. У країні відчувається суттєвий прогрес у соціальному захисті населення; частка домогосподарств, які живуть за межею бідності, знизився з 48,1 % у 1997 році до 30,6 % у 2006 табл. 33.4).

Таблиця 33.4

ДОМОГОСПОДАРСТВА ЗА МЕЖЕЮ БІДНОСТІ¹²⁶

Роки	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Частка, %	48,1	43,9	42	40,4	39	48,6	55,1	47	37,9	30,6

Стандартний робочий тиждень триває 44 годин при змінному режимі робіт і 35 годин для інших робітників. Мінімальні премії за переробіток становлять 50 % від нормальної оплати. Попередження про звільнення надається за 1 місяць.

Соціальне страхування представлено системою пенсійного забезпечення, допомогою на випадок безробіття. Пенсійні та ощадні фонди управляються найбільшими банками й важливими приватними компаніями. Venezuelan Petroleum та Збройні сили мають найбільші небанківські пенсійні фонди.

Соціальне страхування робітників фінансується за рахунок внесків працедавців і працівників. Компанія сплачує 9-11 % від мінімальної зарплати залежно від ступеня ризику. Компанії із чисельністю працівників від 1 000 і більше повинні надати умови для базового навчання дітей працівників. Вони також зобов'язані створити медичні заклади, включаючи хірургію, якщо робоче місце знаходиться більше ніж за 100 км від міста.

¹²⁶ The Venezuelan Economy in the Chávez Years // <<http://www.cepr.net>>

Система освіти. Обов'язкова освіта триває дев'ять років. Навчальний рік триває протягом лютого-листопада кожного року. Після дев'яти років початкової школи школярі вчаться два - три роки у середній школі. Середня школа поділяється на дві стадії: загальна освіта в прикладних і гуманітарних науках.

В університетах студентам пропонується спеціалізація у філософії, літературі, фізичних науках, математиці, біології. У Венесуелі налічується 90 закладів вищої освіти, провідними закладами є Університет Венесуели (засновано в 1725 році), Університет Лос Андес (засновано в 1785 році), Університет Сімона Болівара (засновано в 1970 році) і Відкритий університет (засновано в 1977 році). Найвідомішими приватними університетами є Католицький університет Андрес Бело (засновано в 1953), Університет Санта Марії (засновано в 1953 році) і Метрополітен Університет Каракасу (засновано в 1970 році).

Система охорони здоров'я. Медичні послуги надаються по всій країні. Існують державні та приватні медичні заклади, приватні є дуже дорогими й практично нерегульованими. Медичні послуги регулюються Венесуельським інститутом соціального страхування. У 2007 році на 1 000 осіб припадало 2,01 лікаря й 1,8 лікарняного койко-місця.

На душу населення протягом 2001-2007 років у середньому припадало 240 дол. У 2007 році витрати на охорону здоров'я досягли 6 млрд дол. (2,6 % від ВВП), очікується зростання до понад 11 млрд дол. у 2012 році.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Венесуели.
2. Охарактеризуйте бюджетну систему Венесуели.
3. Наведіть основні податки Венесуели.
4. Охарактеризуйте банківський сектор Венесуели.
5. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Венесуели.

Фінансова система Колумбії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Колумбії*
- *Податкова система Колумбії*
- *Банківська система Колумбії*
- *Фінанси домогосподарств Колумбії*

34.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Колумбії

Колумбія (Республіка Колумбія) (Republica de Colombia, Colombia) –республіка, яка складається з 32 департаментів (departamentos, однина - departamento) і одного столичного округу (distrito capital).

Загальна площа 1 138 910 км² (суша — 1 038 700 км², водна поверхня — 100 210 км²). Довжина кордонів становить 6 309 км: з Бразилією — 1 644 км, Венесуелою — 2 050 км, Еквадором — 590 км, Панамою — 225 км, Перу — 1 800 км. Довжина узбережжя — 3 208 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 45,644 млн осіб. Середній вік населення становить 27,1 року (для чоловіків — 26,1; для жінок — 28). Приріст населення дорівнює 1,377 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,46 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 72,81 року (чоловіки — 68,98; жінки — 76,76). Писемність населення — 92,8 %; витрати на освіту становлять 4,7 % ВВП. Інтернет користувачів нараховується 12,1 млн. осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 407,2 млрд. дол., що є вищим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 249,8 млрд. дол. Інвестиції становлять 23,1 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 9 000 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 9,4; промисловість — 36,6; послуги — 64 %. Трудові ресурси налічують 21,3 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 11,8 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 22,4; промисловість — 18,8; послуги — 58,8 %.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 76,42 млрд дол., а видатки — 78,49 млрд дол. У 2008 році економічне зростання відбувалось на рівні 3-4 %. Внутрішній борг становить 48 % ВВП.

У 2008 році експорт становив 41,08 млрд дол. FOB, імпорт — 38,88 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 23,66 млрд дол. Зовнішній борг — 41,68 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 65,69 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 10,88 млрд дол.¹²⁷

У 2007 році дефіцит поточного рахунка досяг 5,9 млрд дол. (3,8 % ВВП); дефіцит поточного рахунка буде зростати через подальше зростання імпорту та процентних виплат за кредитами. У 2007 році зовнішній борг зріс до 41,3 млрд дол. (40 млрд дол. у 2006 році) і очікується подальше зростання. У 2006 році зовнішній борг становив 27,9 % ВВП (44,2 % ВВП у 2001 році). Незважаючи на намагання уряду досягти дефіциту бюджету в 2009 році на рівні 1,4 % ВВП, розрахунки показують, що фактичний рівень буде наближатися до 2 %.

Колумбійський фармакологічний ринок оцінюється в 2,5 млрд дол., очікується зростання на рівні 10 % протягом 2008—2012 років. У 2004 році 62 % ресурсів національного бюджету (крім виплат за процентами) були спрямовані на соціальний сектор: соціальне страхування, медичні послуги, освіта. 47 містечок були відбудовані після терористичних атак.

Хоча система соціального страхування пройшла через реформи в 1993 році, які розширили базу споживачів, проте існує дефіцит, який покривається за рахунок трансфертів центрального

¹²⁷ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

уряду. Протягом 2002—2004 років середні відрахування становили 1,1 % ВВП, виплати зросли з 4,4 % ВВП у 2000 році до 5,7 % — у 2004. Дефіцит у 4 % буде залишатися до 2020 року.

34.2. Податкова система Колумбії

Колумбійська податкова система складається з таких основних податків:

1) Національні:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на надприбуток;
- податок на багатство (капітал);
- податок на додану вартість (ПДВ);
- податок з фінансових операцій;
- гербовий збір;
- мито.

2) Місцеві:

- промисловий податок;
- комерційний податок;
- податок з власності;
- реєстраційний збір.

Податок з доходів фізичних осіб стягується за ставкою 33 % з деякими винятками і відрахуваннями.

Податок на надприбуток стягується додатково до податку з доходів фізичних осіб з таких джерел: 1) *прибуток з продажу активів, якими володіли більше двох років*; 2) *прибуток від ліквідації підприємств, які існували більше двох років*; 3) *прибуток від спадкування й пожег*; 4) *прибуток від лотерей, парі*.

Ставка податку на надприбутки становить 33 %, крім виграшів у лотереях, парі та подібних іграх, де ставка становить 20 %.

Прибутковий податок стягується за ставкою 35 %.

Податок на репатріацію доходів стягується за ставкою 7 % у випадку надання технічної допомоги.

Податок з багатства (капіталу) стягується з чистої вартості власності платника податку на 1.01.2007 за ставкою 1,2 % за кожний рік протягом 2007-2010 років.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за ставкою 0-35 %, середня ставка становить 16 %.

Мито стягується за такими ставками: **0** - капітальні товари; **5** - товари виробничого призначення й сировина; **10** - промислові товари з деякими виключеннями; **20 %** - стратегічно важливі товари.

Заохочення інвестицій у НДДКР:

- зменшення податкових зобов'язань на 125 % від вартості наукового і/або технологічного проекту;
- звільнення від оподаткування імпорту окремих капітальних товарів для технологічних проектів неприбутковими організаціями й навчальними інститутами;
- звільнення від ПДВ імпорту машин, обладнання і сировини;
- звільнення від прибуткового податку на програмне забезпечення і природні ліки.

34.3. Банківська система Колумбії

Центральний банк Колумбії (Banco de la Republica Colombia) відповідає за монетарну політику з головною метою збереження цінової стабільності, випускає національну валюту (песо). Хоча банку не заборонено кредитувати уряд, проте існує складна процедура даного процесу. На практиці такі кредити обмежені випадками надзвичайних потреб і надаються

лише за одностайної згоди Ради директорів. Банку дозволяється купувати державні облігації на вторинному ринку. Центральний банк виступає банком банків і формулює курсову політику щодо іноземних валют.

Банківський сектор є відносно розвинений у порівнянні з іншими країнами регіону. На кінець 2007 року банківські гіганти Sarmiento Group (Grupo Aval) контролювали чверть і Sindicato Antioqueno Group (Bancolombia) п'яту частину банківських активів. Іноземні банки контролювали п'яту частину банківських активів. Частка інвестицій у загальних банківських активах упала з 24,2 % у грудні 2006 року до 18,9 % у грудні 2007 року. Частка позичок зросла з 64,5 до 69,8 % протягом даного періоду. Банківські депозити зросли на 15 % протягом 2007 року.

Фінансові закони й положення були консолідовані в 1993 році в **Органічному статуті фінансової системи (EOSF; Estatuto Organico del Sistema Financiero)**, який визначає фінансові інститути, котрі підпадають під нагляд **Банківського управління (Superintendencia de Bancos)**. Колумбія пройшла через жорстку банківську кризу протягом 1990-х років, у результаті якої банки втратили 40 % вартості. У страховому сегменті вплив був не таким жорстким, жодна страхова компанія не збанкрутіла

Уряд запровадив процес налагодження фінансового сектору й посилення регулювання фінансового сектору. У 2005 році Колумбія консолідувала нагляд за банківською діяльністю й цінними паперами під **Фінансовим управлінням (Superfinanciera)**. **Superfinanciera** виступає регулятором таких сегментів:

- кредитних інститутів;
- компаній, які надають фінансові послуги;
- ринку цінних паперів;
- страхових компаній, брокерів зі страхування й перестрахування.

Протягом років колумбійський ринок капіталів став свідком значного зростання. Закони, які були запроваджені в 2005 році, допомогли посилити ринки капіталів через покращення корпоративного управління, захист прав міноритарних акціонерів, прозорі інформаційні стандарти. Більше того, ринкова капіталізація головної фондової біржі Bolsa de Valores de Colombia (BVC) зросла з 10 млрд дол. до 100 млрд дол. протягом 2002-2007 років.

Фондова біржа Колумбії (Bolsa de Valores de Colombia (BVC)) — головна фондова біржа Колумбії, яка з'явилась в 2001 році після об'єднання трьох фондових бірж Колумбії: Bolsa de Bogota, Bolsa de Medellin і Bolsa de Occidente. Ринкова капіталізація фондової біржі зросла з 10 млрд дол. до 100 млрд дол. протягом 2002-2007 років. BVC регулюється Superfinanciera, яка здійснює нагляд за ринковими посередниками, винагородою брокерів і фінансовими звітами компаній, які пройшли лістинг. Капіталізація фондового ринку дорівнює 87 млрд дол. (станом на 31.12.2008).

Страхування. Загальний обсяг страхових бруто-внесків у 2007 році становив 4,13 млрд дол. На страхування життя припадало 1,1 млрд дол. (21 % зростання); на інші види страхування — 3,03 млрд дол. (31 % зростання). У 2006 році страхові внески становили 2,4 % ВВП; проте внески на душу населення становлять 69 дол. Більшість колумбійців із високими доходами страхуються за кордоном. Головними страховими компаніями виступають Suramericana, Liberty, Colseguros і Bolivar.

Управління активами. З червня 2007 року всі депозитні або грошові управлінські механізми називаються колективними портфелями, які регулюються новими положеннями. Усі категорії взаємних фондів (звичайні, спеціальні), інвестиційні фонди, фонди цінних паперів під управлінням компаній з управління активами підпадають під нове регулювання.

У березні 2008 року 11 приватних капітальних фондів провадили діяльність. Колективні портфелі зросли на 9,7 % у 2007 році. Більшість колективних портфелів належать до обов'язкових пенсійних фондів. У межах небанківських фінансових інститутів дані фонди пов'язані з депозитними сертифікатами.

Рейтингове агентство Standard & Poor's надало Колумбії кредитний рейтинг ААА/стабільний/А-1 у місцевої валюти.

34.4. Фінанси домогосподарств Колумбії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 7,9 % доходу, на найбагатші 10 %— 34,3 %; коефіцієнт Джині дорівнює 53,8.

Соціальне страхування. Інститут соціального страхування надає медичне страхування, пенсії та інші соціальні пільги колумбійським працівникам. Усі робітники зобов'язані залучитися до Інституту соціального страхування, приватного медичного страхування або пенсійного забезпечення. Особи з низькими доходами, які не здатні сплачувати відрахування, повинні брати участь у субсидійованому плані, у якому беруть участь уряд і Фонд солідарності (для робітників із низькими доходами).

Система охорони здоров'я. Колумбійська система охорони здоров'я складається з лікарень, які поділяються на місцеві, регіональні, спеціалізовані та університетські. Три основні компоненти інфраструктури системи охорони здоров'я: Інститут соціального страхування (ISS; Instituto de Seguros Sociales), парадержавні інститути соціального страхування й приватний сектор. У 1993 році колумбійська система охорони здоров'я пройшла через реформи; субсидії змістились із суб'єктів, які надають послуги, на користувачів. Після реформи працівники зобов'язані платити за медичне страхування, працедавці беруть активну участь у даному процесі.

Реформа 1993-го року передбачила створення та запровадження нової системи приватних суб'єктів, які надають медичні послуги, Entidad Promotora de Salud (EPS). Особи можуть за бажанням вийти із системи соціального страхування й приєднатися до EPS, які конкурують за учасників із системою соціального страхування й підпадають під однакові регулювання й обмеження. Існує декілька EPS, застрахована особа може змінювати їх кожні два роки.

Нова система охорони здоров'я збільшила охоплення населення з 21 % у 1993 році до 66 % у 2005 році; у 2005 році на душу населення припадало 150 дол. витрат на охорону здоров'я. У 2007 році витрати на охорону здоров'я становили 12,6 млрд. дол. (8,3 % ВВП).

Система освіти. Формальна освіта в Колумбії складається з дошкільної освіти, початкової школи, середньої школи, технічної освіти й коледжу. Навчання починається в дитячих садках, які відвідують діти до п'яти років. Дані освітні центри називаються Hogares Comunitarios і підтримуються Національним інститутом сімейного добробуту (ICBF). Початкова школа триває п'ять років для дітей у віці 6-12 років.

Середня школа триває п'ять років і поділена на дві стадії: базова середня (6-9 класи) і старші класи (10-11 класи).

Необхідно пройти pruebas de estado test, який розробляється Колумбійським інститутом розвитку вищої освіти (ICFES; Instituto Colombiano para el Fomento de la Educacion Superior), щоб вступити до коледжу або отримати технічну освіту.

Університетська освіта поділена на стандартні курси й аспірантуру. Навчання триває п'ять років; у технічних вищих навчальних закладах — три роки.

У 2004 році колумбійський уряд витратив близько 4,8 % від ВВП на освіту.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Колумбії.
2. Наведіть основні податки Колумбії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Колумбії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Колумбії.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА АВСТРАЛІЇ

РОЗДІЛ 35

Фінансова система Австралії

- *Загальна характеристика національної економічної моделі Австралії*
- *Податкова система Австралії*
- *Банківська система Австралії*
- *Фінанси домогосподарств Австралії*

35.1. Загальна характеристика національної економічної моделі Австралії

Австралія (Співдружність Австралія) (Commonwealth of Australia, Australia) — федеративна парламентська демократія, яка складається з шести штатів і двох територій.

Загальна площа 7 686 850 км² (суша — 7 617 930 км², водна поверхня — 68 920 км²). Довжина узбережжя — 25 760 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 21,263 млн осіб. Середній вік населення становить 37,3 року (для чоловіків — 36,6; для жінок — 38,1). Приріст населення дорівнює 1,195 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 1,78 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 81,63 року (чоловіки — 79,25; жінки — 84,14). Писемність населення — 99 %; витрати на освіту становить 4,5 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 11,24 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 824,9 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу, — 1,069 трлн дол. Інвестиції становлять 27,6 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 39 300 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 2,5; промисловість — 26,4; послуги — 71,1 %.

Трудові ресурси налічують 11,21 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 4,5 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 3,6; промисловість — 21,1; послуги — 75,3 %.

У 2006-2007 фінансовому році отримано профіцит у 1,3 % ВВП, який зменшився в 2007-2008 році до 0,5 % ВВП у зв'язку зі зменшенням податкових ставок. У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 343,6 млрд дол., видатки — 340,7 млрд дол. Внутрішній борг становить 15,4 % ВВП. Бюджетом на 2008-2009 фінансовий рік передбачене скорочення видатків до 1,1 % ВВП. Як частина політики уряд планує зібрати 29 млрд дол. У 2008 році було заплановано досягнути профіциту в розмірі 1,5 % ВВП.

Австралійський бюджет на 2008-2009 фінансовий рік було запроваджено в травні 2008 року. Казначейство повідомляє про скорочення видатків бюджету лише до 1,1 % ВВП із метою контролю над інфляцією; очікують податкові надходження на рівні 29 млрд дол.; розміщено у цільові фонди 2,08 млрд дол. державних заощаджень.

У 2008 році експорт становив 178,9 млрд дол. FOB, імпорт — 187,2 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюються у 25,75 млрд дол. Зовнішній борг — 1,032 трлн дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 333,1 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 301,1 млрд дол.¹²⁸ Протягом 2002-2007 років середньорічне економічне зростання становило 3,3 %. У 2007 році зростання ВВП становило 3,9 %; у період 2007-2012 років очікується середньорічне зростання в межах 2-2,7 %. Старіння населення й зменшення чисельності робочої сили призведе до зниження темпів економічного зростання

¹²⁸ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

до близько 1,5 %, починаючи з 2020-х років у разі зростання продуктивності праці середньорічними темпами 1,75 %.

Витрати на НДДКР у 2002 році становили 1,5 % ВВП і підвищились до 2 % у 2007 році. Прогнозується досягнення видатків на НДДКР на рівні 23 млрд дол. у 2012 році. Зарплата дослідника в Австралії складає 80 572 дол. на рік (КНР — 3 956 дол., Індія -11 526 дол.).

Урядова ініціатива «Підтримка конкурентоспроможності Австралії» («Backing Australia's Ability») передбачає додаткові інвестиції в технології та інновації на рівні 5,3 млрд дол. протягом семи років, починаючи з 2004-2005 фінансового року. Початкові інвестиції на рівні 3 млрд дол. протягом 2001-2006 періоду. Таким чином, загальні інвестиції протягом 2001/2002-2010/2011 періоду становитимуть 8,3 млрд дол.

Телекомунікаційний сектор характеризується швидкими темпами зростання. Протягом 2000-2006 років темп зростання був на рівні 6 %. Уряд продовжує традиційно підтримувати даний сектор. Урядом надано грант на 10,5 млн дол. двом найбільшим комунікаційним компаніям Australian Broadcasting Corporation (ABC) і Special Broadcasting Services (SBS) з метою покращення й розширення мережі на світовий рівень. У бюджеті також передбачено грант на 360 млн дол. Австралійському агентству комунікацій і засобів масової інформації (Australian Communications and Media Authority (ACMA)) на наступні чотири роки, який включає пакет на 13,6 млн з метою надання захисту австралійцям від витончених он-лайн атак.

В Австралії електронна комерція переживає справжній бум: більше 5 млн домогосподарств мають доступ до Інтернет. 60 % підприємств малого й середнього бізнесу використовують Інтернет для здійснення операцій і понад 50 % від даної кількості використовують Інтернет для продажу продуктів і послуг. У 2008-2009 фінансовому році очікується, що на рекламу в Інтернет буде витрачено 2 млрд дол. До 2015 року електронна комерція додатково принесе 20 млрд дол. національній економіці. У квітні 2008 року австралійський уряд прийняв рішення про формування національної мережі на основі оптичного волокна, виділивши на дану мету приблизно 4 млрд дол. Протягом наступних п'яти років 98 % австралійських будинків отримають доступ до високошвидкісного Інтернету (64 % — у 2007 році).

35.2. Податкова система Австралії

Податок з доходів фізичних осіб — основне джерело доходів австралійського уряду; стягується виключно федеральним урядом. Податок стягується за прогресивною шкалою, яка поділена на п'ять рівнів зі ставками від 0 до 45 %.

Прибутковий податок сплачується за ставкою 30 %.

Податок з товарів і послуг (ПДВ) стягується за ставкою 10 %. Базові продукти харчування, медичні та освітні послуги, експорт звільнені від даного податку. Надходження від цього податку розподіляються між штатами.

Податок на дивіденди стягується за ставкою 30 %. Австралійські податкові угоди передбачають зниження даної ставки до 15 %.

Податок на заробітну плату стягується на рівні штатів за ставкою 6,85 % з фонду оплати праці.

Відрахування на медичне страхування сплачуються фізичними особами-резидентами за ставкою 1,25 % від оподаткованого доходу.

35.3. Банківська система Австралії

У 1911 році урядом запроваджено **Банк Співдружності Австралії**, який підвищено в статусі до Резервного банку Австралії в 1959 році, який було наділено функціями центрального банку. Комерційні та ощадні функції були передані новому інституту під старою назвою Банк Співдружності Австралії. Акт «Про Резервний банк Австралії» було прийнято в 1959 році, він набув чинності з 14.01.1960. Значних змін у функціях Резервного банку не від-

булось, крім скасування функції контролю над курсом валюти в 1983 році, що означало перехід до плаваючого курсу.

Основними цілями *Резервного банку Австралії* виступають регулювання курсу валюти, підтримка повної зайнятості та підвищення економічного процвітання та добробуту громадян Австралії. У 1993 році запроваджено ще одну мету — підтримку цінової стабільності. чотири рази на рік Резервний банк Австралії розробляє повідомлення про монетарну політику, у якому містяться оцінки поточних економічних умов і перспективи інфляції та зростання випуску продукції.

У 2003 році на сектор фінансових послуг Австралії припадало 8 % ВВП, він забезпечував зайнятість 345 000 осіб. Загальні активи банків та інших фінансових інститутів досягли 1,8 трлн дол. (на банки припадало 50 %, інші фінансові інститути — зареєстровані фінансові компанії та компанії з управління активами). У березні 2007 року в Австралії нараховувалось 54 авторизованих банки, 40 з яких — іноземні. Найбільшими банківськими групами є Australia and New Zealand Banking Group, Commonwealth Bank of Australia, National Australia Bank і Westpac Banking Corporation. Існують регіональні банки та важливі європейські, американські та азійські інвестиційні банки.

Австралійська комісія з цінних паперів та інвестицій (Australia Securities and Investment Commission (ASIC)) заснована відповідно до Акта «Про Австралійську комісію з цінних паперів та інвестицій» від 2001 року. ASIC — незалежний урядовий орган, який діє відповідно до Акта «Про корпорації»; регулює австралійські компанії, фінансові ринки, організації, які надають фінансові послуги, професійних учасників, які здійснюють консультування, страхування, кредитування та ощадні функції. В якості регулятора ASIC робить висновки про ефективність виконання функцій авторизованими фінансовими ринками на основі справедливості, відповідно до порядку та прозорості. ASIC здійснює регулювання фінансових послуг, надає ліцензії, здійснює моніторинг організацій, які надають фінансові послуг, з метою гарантування того, що вони діють ефективно, чесно й справедливо.

В Австралії існують декілька інших регуляторних органів, які забезпечують плавне функціонування фінансової системи. Рада зі стандартизації аудиту та гарантування (Auditing and Assurance Standards Board (AUASB)) — незалежний статутний орган, який займається розробкою стандартів аудиту та гарантування. Іншими органами виступають Австралійська рада зі стандартизації бухгалтерського обліку (Australian Accounting Standards Board (AASB)), Австралійське агентство пруденційних нормативів (Australian Prudential Regulation Authority (APRA)) і Комісія з фінансової звітності (Financial Reporting Panel (FRP)).

Австралійська фондова біржа (Australian Securities Exchange (ASX)) за ринковою капіталізацією входить до 10 найбільших фондових бірж світу. ASX створено в грудні 2006 року на основі злиття Австралійської фондової біржі (Australian Stock Exchange) і Сіднейської ф'ючерсної біржі (Sydney Futures Exchange). ASX здійснює контроль над корпораціями й капіталом на первинних ринках, вторинних ринках, залучення капіталу на вторинних ринках, установлення ціни та перехід ризику. Функціонує як оператор ринку, наглядовий і центральний орган, який здійснює кліринг та розрахунки. Різноманітна клієнтська база ASX включає емітентів цінних паперів, інвестиційні та торговельні банки, керуючих фондами, хедж-фонди, консультантів з торгівлі товарами, професійних торговців цінними паперами.

Капіталізація фондового ринку дорівнює 1,298 трлн дол. (станом на 31.12.2007).

ASIC — регуляторний орган страхового ринку Австралії; адмініструє систему захисту клієнтів, загального страхування, страхування життя, пенсійні рахунки. *Австралійська рада зі страхування (Insurance Council of Australia)* — головний орган для компаній, які здійснюють загальне страхування й ліцензовані відповідно до Акта «Про страхування» від 1973 року; представляє своїх членів, вирішує питання, доводить точку зору про страхову індустрію до відома уряду та громадськості на промислових форумах, які обґрунтовуються дослідженнями й ресурсами. Insurance Australia Group (IAG) і QBE Insurance Group — основні гравці на Австралійському страховому ринку.

Рейтингове агентство Standard & Poof's надало Австралії довгостроковий кредитний рейтинг на рівні AAA і короткостроковий на рівні A-1.

35.4. Фінанси домогосподарств Австралії

На найбідніші 10 % домогосподарств припадає 2 % доходу, на найбагатші 10 %—25,4 %; коефіцієнт Джині дорівнює 30,5. Австралійське населення протягом 1990-2000 років зросло з 17 млн. осіб майже до 21 млн осіб; темп зростання населення з 2000 року становив приблизно 1 %; у 2006 році знизився до 0,8 %. Австралійський уряд прогнозує подвоєння населення віком 65 років і старше до 25 % протягом наступних 40 років. Уряд постановив за мету інвестувати більше 1 млрд дол. у розвиток електронної освіти та електронну інфраструктуру системи охорони здоров'я.

Австралійська комісія зі справедливої оплати (Australian Fair Pay Commission) установлює й переглядає федеральні мінімальні заробітні плати. Мінімальна оплата праці становить 13,47 австр. дол. за годину. Акт «Про виробничі відносини» (Workplace Relations Act) установлює мінімальний строк попередження про звільнення на рівні 1-5 тижнів. Робочий тиждень обмежено 40 годинами; передбачені компенсації за понаднормову працю: коефіцієнт 1,5 за перші дві - три години; 2 — більше двох - трьох годин.

Пенсійне забезпечення є обов'язковим відрахуванням (належить до витрат) працевлаштувачів на індивідуальний пенсійний фонд працівника. Це стосується людей у віці 18-70 років і становить більше 450 австр. дол. на місяць.

Соціальне страхування. У 2005 році запроваджено пакет реформ «Добробут через роботу» («Welfare to Work»), який було спрямовано на чотири пріоритетні цільові аудиторії: людей з особливими потребами; батьків, які планують кар'єру своїх дітей; дорослих людей і безробітних протягом тривалого часу. Новий підхід передбачає суворіші правила для отримання пенсій, мінімальний робочий час встановлено на рівні 15 годин на тиждень. Основною метою є реорганізація робочих місць з метою підвищення продуктивності праці. Разом з тим, зростають державні видатки на різні виплати в системі соціального страхування.

Система охорони здоров'я. Медичні послуги в Австралії управляються Департаментом здоров'я й захисту людей похилого віку. Департамент фокусується на пропаганді здорового образу життя, запобігання й лікування хронічних захворювань. Діяльність департаменту спрямована на покращення прозорості, доступності, якості державної й приватної медичної допомоги, а також на допомозі людям похилого віку через фінансування та угоди із представниками даного сегмента.

У 2004 році на 1 000 осіб населення припадало 2,7 практикуючого терапевта; 10,4 кваліфікованої медсестри; 3,6 лікарняного койко-місця. З 1990 року витрати на охорону здоров'я в середньому зростали на 25 % щорічно. У 2006 році зафіксовано зростання на 13 %. У 2008 році витрати на охорону здоров'я склали 5,5 %; прогнозується подальше зростання до більше 6 % у 2012 році (на державу припадає 60 % від витрат на охорону здоров'я). Прогнозується зростання витрат на охорону здоров'я та пенсійне забезпечення на 7 % щорічно протягом 2008-2012 років, що поступово доведе профіцит федерального бюджету до дефіциту в 5 % ВВП на початку 2040-х років.

Система освіти. Освіта є обов'язковою у віці 6-16 років для Південної Австралії й Тасманії й до 15 років для решти Австралії. Шкільна програма відрізняється в різних штатах, хоча вживаються заходи щодо стандартизації освітньої програми, дані зміни дозволяють школярам пройти 13 років навчання в школі.

Дошкільна освіта представлена різноманітними закладами. До 12 років школярі вважаються частиною початкової й середньої школи. У старших класах школярі вчаться до 17 років і після завершення отримують диплом про освіту. Можливими варіантами після завершення школи є професійно-технічне навчання, робота або професійні курси.

У 2003 році в Австралії нараховувалось 9 607 початкових і середніх шкіл (72 % - державні школи) з 3,3 млн школярів (2,3 млн школярів у державних школах) і приблизно 229 500 учителів.

Вища освіта надається державними й приватними навчальними закладами. Тривалість навчання в університетах є дуже короткою: мінімальна тривалість шість місяців, магістр — один рік, магістр вищого рівня — півтора року, аспірантура — два роки.

В Австралії нараховується 40 закладів вищої освіти. У 2003 році близько 929 900 студентів навчались у закладах вищої освіти, які наймали 35 800 осіб професорсько-викладацького складу й 48 568 неакадемічного допоміжного персоналу.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку Австралії.
2. Наведіть основні податки Австралії.
3. Охарактеризуйте банківський сектор Австралії.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств Австралії.

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН АФРИКИ

РОЗДІЛ 36

Фінансова система ПАР

- *Загальна характеристика національної економічної моделі ПАР*
- *Податкова система ПАР*
- *Банківська система ПАР*
- *Фінанси домогосподарств ПАР*

36.1. Загальна характеристика національної економічної моделі ПАР

ПАР (Південно-Африканська Республіка) (Republic of South Africa, South Africa) — республіка, яка складається з дев'яти провінцій.

Загальна площа 1 219 912 км² (суша — 1 219 912 км²). Довжина кордонів становить 4 862 км: з Ботсваною — 1 840 км, Зімбабве — 225 км, Лесото - 909 км, Мозамбіком - 491 км, Намібією - 967 км, Свазілендом - 430 км. Довжина узбережжя — 2 798 км.

Чисельність населення на 01.07.2009 оцінюється на рівні 49,052 млн осіб. Середній вік населення становить 24,4 року (для чоловіків — 24,1; для жінок — 24,8). Приріст населення дорівнює 0,281 %; коефіцієнт народжуваності дорівнює 2,38 дитина/жінка; очікувана тривалість життя — 48,98 року (чоловіки — 49,81; жінки — 48,13). Писемність населення — 86,4 %; витрати на освіту становлять 5,4 % ВВП. Інтернет – користувачів налічується 5,1 млн осіб.

ВВП за паритетом купівельної спроможності в 2008 році досяг рівня 506,1 млрд дол., що є нижчим за ВВП, який розраховується на основі офіційного обмінного курсу — 300,4 млрд дол. Інвестиції становлять 20,1 % ВВП. ВВП на душу населення дорівнює 10 400 дол.

Формування ВВП за секторами економіки: сільське господарство — 3,4; промисловість — 31,3; послуги — 65,3 %.

Трудові ресурси налічують 18,22 млн осіб; рівень безробіття дорівнює 21,7 %; за секторами економіки зайнятість розподіляється наступним чином: сільське господарство — 9; промисловість — 26; послуги — 65 %.

У 2008 році доходи консолідованого бюджету становили 83,85 млрд дол., а видатки — 83,3 млрд дол. Внутрішній борг становить 29,9 % від ВВП.

У 2008 році експорт становив 81,47 млрд дол. FOB, імпорт — 87,3 млрд дол. FOB. Золотовалютні резерви оцінюють у 33,59 млрд дол. Зовнішній борг — 39,69 млрд дол. (станом на 31.12.2008). Прямі іноземні інвестиції дорівнюють 99,61 млрд дол. Прямі зарубіжні інвестиції дорівнюють 57,08 млрд дол.¹²⁹

Економіка ПАР зростала з темпом 4,9 % у 2006 році й 4,8 % у 2007 році. Протягом 2008-2012 років очікується зростання на рівні 4-5 % щорічно. Витрати ПАР на НДДКР подвоїлись з 1997 по 2005 рік. НДДКР дозволять підвищити темп економічного зростання до 6 % у 2010 році. Витрати на НДДКР становлять 0,9 % ВВП.

Департамент науки і технології отримав на 2008-2009 рік 37,25 млрд дол. для фінансування широкого набору наукових проектів і програм. На додаток 1,9 млрд дол. надано для посилення наукової потужності закладів вищої освіти з метою подолання нестачі людських ресурсів у науці та технології.

¹²⁹ Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

36.2. Податкова система ПАР

Податок з доходів фізичних осіб стягується за прогресивною шкалою, існує шість податкових груп. Найвища ставка в 40 % стягується з доходів, які перевищують 490 тис. рандів; найнижча ставка в 18 % стягується з доходів, які не перевищують 122 тис. рандів.

Прибутковий податок стягується за базовою ставкою 28 %. Малий бізнес сплачує прибутковий податок за ставками 0-28 %.

Податок на спадщину (estate duty) сплачується за ставкою 20 %, якщо вартість майна, що спадкується, перевищує 35,2 млн дол. Податок на спадщину не сплачується, якщо спадок переходить у власність чоловіка (дружини) померлої особи.

Податок з пожертв стягується за ставкою 20 %; не оподатковуються перші 100,7 тис. дол.

Податок на дивіденди стягується за ставкою 10 %. **Податок на роялті** сплачується нерезидентами за ставкою 12 %, якщо не існує податкової угоди. З 2009 року запроваджено оподаткування вилучення дивідендів за ставкою 10 %. Усі нерезиденти сплачують 12 % з роялті, якщо не існує податкової угоди.

Податок на додану вартість (ПДВ) стягується за такими ставками:

- 14 % - стандартна ставка, яка застосовується щодо більшості товарів і послуг;
- 0 % - застосовується щодо міжнародного перевезення товарів і пасажирів; страхування послуг з міжнародного перевезення товарів і послуг; експорту товарів; різноманітних харчових продуктів; надання грошей у кредит; комунальних послуг; авіап перевезень; медичних послуг.

36.3. Банківська система ПАР

Банківську систему ПАР складають:

- 1) Резервний Банк Південно-Африканської Республіки (центральний банк);
- 2) комерційні банки;
- 3) Спеціалізовані державні фінансові інститути:
 - *Банк розвитку Півдня Африки* (фінансування інфраструктурних проектів Співтовариства розвитку півдня Африки);
 - *Корпорація промислового розвитку* (промислові проекти);
 - *Земельний і сільськогосподарський банк* (кредитування сільського господарства).

Резервний банк ПАР (South African Reserve Bank (SARB)) засновано в 1921 році на основі Акта «Про національну валюту і банк» (Currency and Bank Act) від серпня 1920 року як центральний банк ПАР, який займається досягненням і підтримкою цінової стабільності в ПАР. Резервний банк ПАР контролює кредит і регулює грошову пропозицію.

Керує банком рада директорів з 14 членів. Голова ради та три його заступника призначаються президентом країни на п'ятирічний строк. Інші сім директорів, один з яких за останні три роки відповідає за політику банку в сільському господарстві, два - за промисловість і чотири - за торгівлю й фінанси, обираються загальними зборами акціонерів строком на три роки.

Резервний банк знаходиться у власності 630 акціонерів. Згідно з положеннями закону про Резервний банк, в обіг випущено 2 млн акцій. Кожен акціонер має право тримати не більше 10 тис. акцій.

П'ять головних банківських груп ПАР: Absa Group, Standard Bank Group, First Rand Bank Group, Investec і Nedcor. Після відміни політики апартеїду в країні з'явилося багато малих і середніх банків, проте в 1999 році підвищення вимог щодо ліквідності змусило багатьох з них піти з ринку. У 2007 році на малі місцеві банки 3,1 % загальних банківських активів (21,7 % у 1994 році). У країні діють 44 комерційні банки, 9 філій і 60 представництв закордонних банків.

Рада з фінансових послуг (South African Financial Services Board (FSB)) — унікальний автономний інститут заснований на основі статуту з метою здійснення нагляду за небанківським сектором ПАР в інтересах країни. FSB спрямовано на підтримку стабільного фінансово-інвестиційного середовища в ПАР; дана установа регулює операції страховиків і перестраховиків, компаній з управління активами й керуючими пенсійними фондами.

Йоханесбурзька фондова біржа (Johannesburg Securities Exchange (JSE)) заснована в 1887 році; ліцензована як фондова біржа відповідно до Акта «Про послуги, які пов'язані з цінними паперами» від 2004 року (Securities Services Act). З плином часу JSE перетворилась з традиційної на сучасну комп'ютеризовану біржу з повним електронним забезпеченням торговельних операцій, клірингу і розрахунків. JSE — головне джерело інформації для потенційних інвесторів в економіку ПАР. Капіталізація фондового ринку дорівнює 842 млрд дол. (станом на 01.01.2008).

Страховання у ПАР націлено на споживачів з низькими доходами. Усі страховики підпадають під регулювання FSB; ПАР має гарно розвинену комерціалізовану страхову індустрію. Головні страхові компанії: Life Direct Insurance, ABSA Insurance Company і African General Insurance.

Рейтингові агентства Fitch і Standard and Poor's надали ПАР кредитний рейтинг BBB+.

36.4. Фінанси домогосподарств ПАР

На найбільшій частині 10 % домогосподарств припадає 1,4 % доходу, на найбагатшій 10 % — 44,7 %; коефіцієнт Джині дорівнює 65. Після завершення політики апартеїду менше 2 % з 122 млн га земель країни змінили власників. Визначено, що 19 млн мешканців сільської місцевості й 7 млн жителів міст потребують землю для виживання. Приблизно 800 000 білих (25 % від загальної кількості білого населення країни) емігрувало після 1994 року.

За скромними підрахунками безробіття становить 30-40 % від економічно активного населення; протягом останніх 15 років безробіття значно зросло через приватизацію багатьох фірм. Середнє домогосподарство ПАР втратило 19 % реального доходу в порівнянні з 1995 роком.

Пандемія ВІЛ/СНІД. Очікувана тривалість життя знизилась з 64 до 54 років протягом 1994-1999 років; у 2007 році очікувана тривалість життя — 42,5 років; до 2010 року знизиться до 38 років. Кількість людей, які померли від СНІДу продовжує зростати з року в рік, лише після 2015 року очікується стабілізація. У 2008 році близько 367 000 осіб померло від СНІДу; загальна кількість померлих від СНІДу досягла 2,53 млн осіб. До 2015 року кількість померлих від СНІДу може досягти 5,35 млн осіб.

У 2007 році на 1 000 осіб припадало 0,77 лікаря; 4,08 медсестри. Приблизно 23 тис. медичних працівників ПАР працювали в інших розвинених країнах. У 2007 році національні витрати на охорону здоров'я становили 13,4 млрд. дол. 40 % загальних витрат на охорону здоров'я припадає на державний сектор, який покриває 85 % населення. 60 % витрат припадає на 15 % населення, яке здатне оплатити приватні медичні послуги.

Соціальне страхування. Нова політика соціального добробуту була прийнята після закінчення доби апартеїду. У минулому люди похилого віку повинні були самостійно вирішувати свої проблеми.

Система освіти. Протягом періоду апартеїду для білих освіта була обов'язковою й безкоштовною у віці 7-16 років; для чорних не існувало обов'язковості. У 1994 році постапартеїдний уряд заснував Національне міністерство освіти, що дозволило створити освітню систему, яка складається з дев'яти провінційних підсистем.

Освіта в ПАР складається з семи років початкової й п'яти років середньої освіти. У середній школі: три роки — молодші класи й два роки — старші класи.

У ПАР існують 21 національний університет і 15 технічних інститутів, які надають професійну освіту. Університети передбачають бакалаврські, магістерські та докторські програми.

Університет Преторії, Університет ПАР і Університет Уїтвотерсранд — відомі університети, які надають формальну вищу освіту. Університет технологій Кейп Пенінсула, Центральний університет технологій та Дурбанський університет технологій спеціалізуються в наданні професійного навчання.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні показники соціально-економічного розвитку ПАР.
2. Наведіть основні податки ПАР.
3. Охарактеризуйте банківський сектор ПАР.
4. Надайте загальну характеристику фінансам домогосподарств ПАР.

СЛОВНИК

А

Ануїтет - різновид довічної державної позики, відповідно до умов якої, кредитори держави одержують ренту до смерті останнього з них.

Б

Блоки - це федеральні субсидії, надані штатам і місцевим органам влади з широким колом функцій для використання у визначеній законом галузі (охорона здоров'я, забезпечення зайнятості, житлове будівництво тощо).

Бюджет - сукупність грошових відносин між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, — з одного боку з приводу формування й використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.

Бюджетна система - це сукупність усіх бюджетів, які формуються в даній країні згідно з її бюджетним устроєм.

Бюджетний процес - це організація й порядок складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету.

Бюджетний рік - це період, протягом якого діє затверджений бюджет.

Бюджетний устрій - це організація вертикальної структурної побудови бюджету держави за рівнями адміністративно-територіального поділу країни.

Бюджетні позички - запозичення коштів у зв'язку з виникненням тимчасового касового розриву - незбігання в часі фінансування видатків і надходження доходів.

В

Вертикальний фіскальний дисбаланс — невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади (регіонального чи місцевого) і обсягами завдань та обов'язків, що на нього покладаються в процесі розподілу компетенції між центральною, регіональною й місцевою владою.

Взаємні розрахунки - передання коштів з одного бюджету до іншого в зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків після затвердження бюджету.

Виконання бюджету - мобілізація запланованих доходів і фінансування передбачених видатків.

Вилучення коштів - передання коштів із бюджетів нижчого рівня до бюджетів вищого рівня.

Витрати - використання грошових коштів, що є в розпорядженні того чи іншого суб'єкта на даний момент, з метою забезпечення певних потреб.

Г

Гнучкість окремих видів податків - залежність зростання/падіння надходжень від певного виду податку - від зростання/падіння номінального ВВП.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс — різні фінансові можливості органів влади одного територіального рівня.

Д

Державний бюджет (від англ. budget — валіза, мішок із грошима) — за матеріальним змістом — це форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави, а за соціально-економічною сутністю — основний інструмент перерозподілу національного доходу.

Державний бюджет - сукупність грошових відносин між державою, — з одного боку, і юридичними та фізичними особами, — з другого боку, із приводу формування й використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.

Державний кредит - заборгованість держави перед своїми громадянами й господарськими структурами, іноземними кредиторами.

Державні фінанси - грошові відносини із приводу розподілу вартості суспільного продукту й частини національного багатства, які пов'язані з формуванням фінансових ресурсів держави і його підприємств і використанням державних коштів на витрати по розширенню виробництва, задоволенню зростаючих соціально-культурних потреб членів суспільства, потреб оборони країни й управління.

Державні фінанси - сукупність фондів фінансових ресурсів загальнодержавного призначення.

Дефолт - нездатність здійснювати своєчасні основні та процентні виплати за борговими зобов'язаннями.

Джерело сплати податків та зборів - дохід суб'єкта (заробітна плата, прибуток, відсоток, рента), з якого виплачуються обов'язкові платежі чи право користування, володіння землею без одержання доходу.

Доходи — 1) у широкому розумінні - це всі надходження, які забезпечують фінансування видатків (витрат); 2) у вузькому розумінні - це надходження, що відображають приріст вартості.

Е

Економіко-організаційний механізм формування та управління збалансованістю фінансової системи території - це раціональне поєднання методів, форм, важелів та інструментів, а також відповідних правового, нормативного й інформаційного забезпечення, що сприяють підтримці величини збалансованості фінансової системи території на оптимальному рівні.

З

Збалансованість фінансової системи держави - оптимальне поєднання регульовальних важелів впливу держави на забезпечення виконання програмних фінансових заходів із пошуком раціональних шляхів реалізації планів економічного розвитку на всіх рівнях.

Збалансованість фінансової системи регіону - цілеспрямоване формування та реалізація заходів фінансової регіональної політики щодо забезпечення відповідності між реальними потребами й наявними можливостями економічного розвитку регіону.

Збалансованість фінансової системи території - досягнення такого стану території, за якого можна вести мову про її повне самозабезпечення й самовідтворення, а також наявність перспектив незалежного розвитку.

Зведений (консолідований) бюджет - сукупність усіх бюджетів держави, що входять до бюджетної системи.

К

Касове виконання бюджету - організація збору бюджетних коштів на території країни, їхнє збереження й видача, а також ведення обліку та звітності.

Концерн - об'єднання юридично незалежних підприємств різних галузей промисловості через систему контрольних пакетів акцій.

Л

Ліквідність - простота перетворення активу в гроші для купівлі інших активів чи товарів і послуг.

М

Міжнародні фінансові ресурси - це кошти й цінні папери, що використовуються в міжнародній фінансовій діяльності.

Місцеві фінанси - сукупність грошових коштів, які формуються й використовуються для вирішення питань місцевого значення.

Н

Національна фінансова система - це фінансова система держави, обмежена національними рамками фінансових відносин.

Неоподатковуваний мінімум - найменша частина об'єкта, цілком звільнена від податку.

Нова вартість — національний дохід, який створюється в сфері матеріального виробництва, що включає вартість необхідного продукту (ціну робочої сили чи заробітну плату) та вартість додаткового продукту (прибуток, ренту, відсотки).

О

Об'єкт оподаткування — предмет, який підлягає обкладанню: доходи (прибуток), додана вартість продукції (робіт, послуг), спеціальне використання природних ресурсів, майно юридичних і фізичних осіб тощо.

Одиниця оподаткування - грошова чи фізична одиниця вимірювання об'єкта оподаткування.

П

Первинний розподіл - це розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП.

Перерозподіл - створення й використання централізованих загальнодержавних, відомчих і корпоративних фондів.

Податки - індивідуальні безповоротні цільові платежі юридичних і фізичних осіб у бюджет певного рівня в розмірах і терміни, установлені законом.

Податкова квота - частина доходу платника, виражена відсотках.

Податкова система - це сукупність установлених у країні податків, зборів і платежів; принципів та методів їх установлення; зміни чи скасування дій, що забезпечують їх сплату, контроль та відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податкова ставка - це законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування.

Податковий оклад - сума податку, що сплачується платником податків з об'єкта обкладання.

Податкові пільги - повне чи часткове звільнення від податків суб'єктів відповідно до чинного законодавства (знижки, відрахування тощо).

Р

Рента - будь-який регулярно одержуваний дохід із капіталу, цінних паперів, майна, землі та надр, що не потребує від їхнього власника підприємницької діяльності.

Ринок грошей (валютний ринок) - це створення фондів фінансових ресурсів для здійснення зовнішньоторговельних операцій.

Ринок кредитних ресурсів - форма залучення тимчасово вільних коштів на інвестиційні та інші потреби.

Ринок цінних паперів - це мобілізація коштів на потреби господарської діяльності шляхом випуску й реалізації цінних паперів, які є гарантом повернення вкладених коштів і одержання доходу.

Роялті (royalty) - податок, який сплачують підприємства, що здійснюють видобуток мінеральних ресурсів.

С

Секвестр - право уряду пропорційно зменшувати статті видатків прийнятого бюджету протягом часу, що залишився до кінця поточного року.

Система (від грецьк. - ціле, яке складене із частин; сполучення) - це множина елементів, які знаходяться у відношеннях і взаємозв'язках один з одним і створюють певну цілісність, єдність.

Суб'єкт податку — платник податків (юридична або фізична особа) або носій податку чи кінцевий платник податків, який формально не несе юридичної відповідальності, але є фактичним платником через законодавчо встановлену систему перекладання податку.

Субсидювання - це виділення коштів із бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня.

Т

Трансферт — фінансові ресурси, що передаються з бюджету центрального уряду в бюджети місцевого самоврядування, з бюджетів територіальних одиниць вищого адміністративного рівня в бюджети одиниць нижчого адміністративного рівня, а також у зворотному напрямку.

Траст - акціонерне товариство, члени якого втрачають як виробничу, так і комерційну незалежність. Управління ведеться радою директорів. Може охоплювати підприємства різних галузей промисловості.

Ф

Фінанси домогосподарств - засіб створення й використання фондів фінансових ресурсів для задоволення особистих потреб громадян.

Фінанси — це економічні відносини, які пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення.

Фінанси - соціально-економічні відносини, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов простого й розширеного відтворення.

Фінанси - це сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією й розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства.

Фінанси підприємств - грошові відносини, пов'язані з формуванням і розподілом грошових доходів і нагромаджень у суб'єктів господарювання і їхнім використанням на виконання зобов'язань перед фінансово-банківською системою й фінансування витрат по розширеному виробництву, соціальному обслуговуванню й матеріальному стимулюванню працюючих.

Фінансова система - система форм і методів утворення, розподілу й використання фондів коштів держави й підприємств.

Фінансова система — сукупність відносно відособлених взаємозв'язаних сфер і ланок, які відображають специфічні форми та методи фінансових відносин.

Фінансова система — сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами й ризиками.

Фінансова система - сукупність різноманітних сфер фінансових відносин, у процесі яких утворюються й використовуються фонди коштів.

Фінансова система - сукупність різноманітних фондів фінансових ресурсів, які створюються й використовуються в місцях їх акумулювання з певними намірами економічного й соціального розвитку.

Фінансова система — сукупність установ, інструментів і механізмів, за допомогою яких саме ці фінансові можливості державного сектору та фінансових установ здатні задовольнити фінансові потреби підприємств і населення.

Фінансова система — сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками.

Фінансовий інститут - група однорідних економічних відносин, які взаємопов'язані за формами й методами акумуляції або розподілу грошових коштів.

Фінансовий ринок - ланка фінансової системи, яка створює й використовує фонди фінансових ресурсів у тих випадках, коли інші ланки фінансової системи не можуть діяти ефективно.

Фінансові ресурси - це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємств, на основі яких формуються продуктивні доходи.

Фінансово-промислова група (ФПГ) - диверсифікована багатofункціональна структура, що утворюється в результаті об'єднання капіталу, кредитно-фінансових і інвестиційних інститутів із метою збільшення конкурентоспроможності, зміцнення технологічних і коопераційних зв'язків і зростання ефективності.

Фінансово-промислова група (ФПГ) - це довготривале договірне об'єднання ряду компаній, що діє як основа для технологічної або економічної інтеграції.

Формула вирівнювання - це математична модель, яка визначає розміри доплати відповідній території або її внесків на основі об'єктивних факторів та критеріїв.

Ч

Чистий процент - ураховує процент, який сплачується за цінними паперами Казначейства та інші проценти, які сплачуються урядом (наприклад, за прострочений борг) за вирахування процентів, які отримуються урядом із різних джерел (наприклад, з комерційних банків за податковими й борговими рахунками).

Ш

Шедулярна система оподаткування - групування оподатковуваних доходів за певною ознакою.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрущенко В. Л., Данілов О. Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Комп'ютер прес, 2004. - 300 с. // <<http://www.vuzlib.net>>.
2. Бланк И. А. Концептуальные основы финансового менеджмента. — К., 2003. — 448 с.
3. Бюджетный кодекс РФ // <<http://www.budgetrf.ru/Publications/Syslaws/Budgetcode>>.
4. Водный кодекс РФ от 03.06.2006 N 74-ФЗ.
5. Габбард, Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка. Підручник / Пер. з англ.; Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.
6. Закон «О налоге на операции с ценными бумагами» от 12.12.1991 № 2023-1.
7. Закон «О налоговых органах РФ» от 16.09.1993 № 2654-1.
8. Закон «О рекламе» от 18.07.1995 № 108-ФЗ.
9. Звіт про витрати домогосподарств в Іспанії // <<http://www.ine.es/prensa/np474.pdf>>.
10. Земельный кодекс РФ от 25.10.2001 № 136-ФЗ.
11. Інформаційний портал <<http://newsinfo.ru/news/2007/08/>>
12. Історія розвитку Центрального банку Росії // <http://www.cbr.ru/today/history/central_bank.asp>.
13. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): Навчальний посібник. — Тернопіль: Астон, 2002. — 212 с.
14. Кірейцев Г. Г., Александрова М. М., Маслова С. О. Гроші. Фінанси. Кредит // <<http://www.vuzlib.net>>.
15. Кравчук Н. С. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурювання // Світ фінансів. — 2006. - № 3 (8). — С. 80-94.
16. Кузнецова Н. В. Финансово-промышленные группы японского типа // <<http://www.mevriz.ru/articles/2004/1/1142.html>>.
17. Масляников В.В. Зарубежные банковские системы: монография. — М.: Элит, 2001. — 392 с.
18. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. — К. Центр. навч. літератури, 2008. -320 с.
19. Міжнародні фінанси: Навч. посібн. / О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Мозгового. — К.: КНЕУ, 2005. — 504 с.
20. Налоговый кодекс РФ. Часть 1. от 31.07.1998 № 146-ФЗ.
21. Налоговый кодекс РФ. Часть 2. от 05.08.2000 № 117-ФЗ.
22. Новый иллюстрированный энциклопедический словарь / Ред. кол.: В. И. Бородулин, А. П. Горкин, А. А. Гусев, Н. М. Ланда и др. — М.: Большая Российская энцикл., 1998. — 912 с.
23. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vuzlib.net>>.
24. Офіційний сайт державних бюджетів Норвегії // <<http://www.statsbudsjetten.dep.no>>.
25. Офіційний сайт іспанської податкової служби // <<http://www.agenciatributaria.es>>.
26. Офіційний сайт казначейства США // <<http://www.ustreas.gov>>
27. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі і розвитку // <<http://www.unctad.org>>.
28. Офіційний сайт «Міжнародної асоціації наукових парків» // <www.iaspsa2008.com>.
29. Офіційний сайт Міністерства фінансів Австрії // <<http://www.bmf.gv.at>>.
30. Офіційний сайт Міністерства фінансів КНР // <<http://www.mof.gov.cn>>.
31. Офіційний сайт Міністерства фінансів Норвегії // <<http://www.regjeringen.no>>.
32. Офіційний сайт Національного інституту статистики Іспанії // <<http://www.ine.es>>.
33. Офіційний сайт Німецького федерального банку <www.bundesbank.de>.
34. Офіційний сайт Світового банку // <<http://www.worldbank.org>>.
35. Офіційний сайт Федерального міністерства фінансів Німеччини <<http://www.bundesfinanzministerium.de>>.
36. Офіційний сайт ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>.
37. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посібник. — К.: «Знання-Прес», 2006. - 525 с.

38. Послання президента Російської Федерації В. Путіна Федеральним Зборам // <http://www.kremlin.ru/appears/2007/04/26/1156_type63372type63374type82634_125339.shtml>.
39. *Савченко А. Г.* Макроекономіка: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 132 с.
40. Стабілізаційний фонд Російської Федерації // <http://www1.minfin.ru/stabfond_rus/sobj_rus.htm>.
41. Таможенный кодекс РФ от 28.05.2003 № 61-ФЗ.
42. Федеральный закон «Про федеральный бюджет на 2008 рік і на плановий період 2009 і 2010 років» // <<http://www1.minfin.ru/budjet/budjet.htm>>.
43. Федеральный закон «О налоге с имущества, переходящего в порядке наследования или дарения» от 01.07.2005 № 78-ФЗ.
44. Федеральный закон «О плате за пользование водными объектами» от 06.05.1998 № 71-ФЗ.
45. Федеральный закон «Об охране окружающей среды» от 10.01.2002 № 7-ФЗ.
46. *Ченінога В. Г.* Основи економічної теорії: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 456 с.
47. Austria Income Taxes and Tax Laws // <<http://www.worldwide-tax.com>>.
48. Financial System Stability Assessment. Belgium // <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006>>.
49. HM Treasury, 2007—2008 projections // <www.hm-treasury.gov.uk>.
50. Pre-Budget Report and Comprehensive Spending Review // <www.hm-treasury.gov.uk>.
51. The Venezuelan Economy in the Chávez Years // <<http://www.cepr.net>>.
52. <<http://cluaran.free.fr/dette.html>>.
53. <<http://en.wikipedia.org/wiki/France>>.
54. <<http://es.transnationale.org/paises/esps.php>>.
55. <<http://humanities.edu.ru/db/msg/1890>>.
56. <<http://kreml.org/opinions>>.
57. <<http://partnerstvo.ru/lib/to/node/76>>.
58. <<http://politicos-french-election2007.blogspot.com>>.
59. <<http://www.budget.gc.ca/2008/glance-apercu/brief-bref-eng.asp>>.
60. <<http://www.consultant.ru>>.
61. <<http://www.destatis.de>>.
62. <<http://www.deutsche-welle.com>>.
63. <<http://www.dw-world.de>>.
64. <<http://www.economist.com/countries/Japan>>.
65. <<http://www.eldiariomontanes.es/20071001/economia/empresas-estatales-costaran-euros-20071001.html>>.
66. <<http://www.expert.ru/news/2007/05/04/brazzavita>>.
67. <http://www.exxun.com/afd_hy/Mexico/ec_budget.html>.
68. <<http://www.finmarket.ra/z/nws>>.
69. <<http://www.ft.com>>.
70. <<http://www.fxcompas.com/forex>>.
71. <<http://www.golos.com.ua/article/1166532627.html>>.
72. <http://www.innovations-report.de/html/berichte/wirtschaft_finanzen/bericht-115213.html>.
73. <<http://www.inosmi.ru/translation/235415.html>>.
74. <<http://www.minfin.ru>>.
75. <<http://www.nalog.akcentplus.ru>>.
76. <<http://www.nalog.ru>>.
77. <<http://www.rosfmconsulting.ru/economicnews>>.
78. <<http://www.scb.se>>.
79. <http://www.senat.fr/rap/107-091-1/107-091-1_mono.html>.
80. <http://www.sgpg.pap.meh.es/SGPG/Cln_Principal/Presupuestos>.
81. <<http://www.sweden.se>>.
82. <<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article613684.ece>>.
83. <<http://www.venezuelanalysis.com>>.
84. <<http://www.weforum.org/pdf/GCR08/GCR08.pdf>>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ВВП (2007 РІК), ТРЛН. ДОЛ.¹³⁰

(паритет купівельної спроможності)			(валютний курс)		
<i>Місце</i>	<i>Країна</i>	<i>ВВП</i>	<i>Місце</i>	<i>Країна</i>	<i>ВВП</i>
<i>Світовий</i>		54,3	<i>Світовий</i>		54,3
1	США	13,8	1	США	13,8
2	КНР	7,1	2	Японія	4,4
3	Японія	4,3	3	Німеччина	3,3
4	Індія	3,1	4	КНР	3,3
5	Німеччина	2,7	5	Великобританія	2,7
6	Росія	2,1	6	Франція	2,6
7	Франція	2,1	7	Італія	2,1
8	Великобританія	2,1	8	Іспанія	1,4
9	Бразилія	1,8	9	Канада	1,3
10	Італія	1,8	10	Бразилія	1,3
11	Іспанія	1,4	11	Росія	1,3
12	Мексика	1,4	12	Індія	1,2
13	Південна Корея	1,2	13	Південна Корея	1,0
14	Канада	1,2	14	Мексика	0,9
15	Туреччина	0,9	15	Австралія	0,8
16	Індонезія	0,8	16	Голландія	0,8
17	Іран	0,8	17	Туреччина	0,7
18	Австралія	0,7	18	Бельгія	0,5
19	Голландія	0,6	19	Швеція	0,4
20	Польща	0,6	20	Індонезія	0,4

¹³⁰ Офіційний сайт Світового банку // <<http://www.worldbank.org>>

ТЕРИТОРІЯ ¹³¹

Місце	Країна	Площа, км ²
1	Росія	17 075 200
2	Канада	9 984 670
3	США	9 826 630
4	КНР	9 596 960
5	Бразилія	8 511 965
6	Австралія	7 686 850
7	Індія	3 287 590
8	Мексика	1 972 550
9	Індонезія	1 919 440
10	ПАР	1 219 912
11	Колумбія	1 138 910
12	Венесуела	912 050
13	Туреччина	780 580
14	Франція	643 427
15	Україна	603 700
16	Таїланд	514 000
17	Іспанія	504 782
18	Швеція	449 964
19	Японія	377 835
20	Німеччина	357 021
21	В'єтнам	329 560
22	Норвегія	323 802
23	Польща	312 679
24	Італія	301 230
25	Великобританія	244 820
26	Південна Корея	98 480
27	Португалія	92 391
28	Австрія	83 870
29	Чехія	78 866
30	Хорватія	56 542
31	Нідерланди	41 526
32	Швейцарія	41 290
33	Бельгія	30 528
34	Ізраїль	20 770

¹³¹ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

НАСЕЛЕННЯ¹³²

Місце	Країна	Населення, млн. осіб
1	КНР	1 339
2	Індія	1 166
3	США	307,2
4	Індонезія	240,3
5	Бразилія	198,7
6	Росія	140
7	Японія	127,1
8	Мексика	111,2
9	В'єтнам	87
10	Німеччина	82,3
11	Туреччина	76,8
12	Таїланд	65,9
13	Франція	64
14	Великобританія	61,1
15	Італія	58,1
16	ПАР	49
17	Південна Корея	48,5
18	Україна	45,7
19	Колумбія	45,6
20	Іспанія	40,5
21	Польща	38,5
22	Канада	33,5
23	Венесуела	26,8
24	Австралія	21,3
25	Нідерланди	16,7
26	Португалія	10,7
27	Бельгія	10,4
28	Чехія	10,2
29	Швеція	9
30	Австрія	8,2
31	Швейцарія	7,6
32	Ізраїль	7,2
33	Норвегія	4,7
34	Хорватія	4,5

¹³² Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ЗАГАЛЬНА ОЧІКУВАНА ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ¹³³

Місце	Країна	Вік, роки
1	Японія	82,12
2	Австралія	81,63
3	Канада	81,23
4	Франція	80,98
5	Швеція	80,86
6	Швейцарія	80,85
7	Ізраїль	80,73
8	Італія	80,2
9	Іспанія	80,05
10	Австрія	79,5
11	Нідерланди	79,4
12-13	Німеччина	79,26
	Норвегія	
14	Бельгія	79,22
15	Великобританія	79,01
16	Південна Корея	78,72
17	Португалія	78,21
18	США	78,11
19	Чехія	76,81
20	Мексика	76,06
21	Польща	75,63
22	Хорватія	75,35
23	Венесуела	73,61
24	КНР	73,47
25	Таїланд	73,1
26	Колумбія	72,81
27	Бразилія	71,99
28	Туреччина	71,96
29	В'єтнам	71,58
30	Індонезія	70,76
31	Індія	69,89
32	Україна	68,25
33	Росія	66,03
34	ПАР	48,98

¹³³ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ОЧІКУВАНА ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ЖІНОК¹³⁴

Місце	Країна	Вік, роки
1	Японія	85,62
2	Франція	84,33
3	Австралія	84,14
4	Канада	83,91
5	Швейцарія	83,83
6	Іспанія	83,57
7	Італія	83,33
8	Швеція	83,26
9	Ізраїль	82,95
10	Австрія	82,56
11	Бельгія	82,53
12	Німеччина	82,42
13	Норвегія	82,42
14	Південна Корея	82,22
15	Нідерланди	82,14
16	Португалія	81,69
17	Великобританія	81,63
18	США	80,69
19	Чехія	80,28
20	Польща	79,85
21	Хорватія	79,18
22	Мексика	79
23	Венесуела	76,83
24	Колумбія	76,76
25	Бразилія	75,73
26	Таїланд	75,55
27	КНР	75,52
28	В'єтнам	74,57
29	Україна	74,5
30	Туреччина	73,89
31	Індонезія	73,38
32	Росія	73,14
33	Індія	72,61
34	ПАР	48,13

¹³⁴ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ОЧІКУВАНА ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ЧОЛОВІКІВ ¹³⁵

Місце	Країна	Вік, роки
1	Австралія	79,25
2	Японія	78,8
3	Канада	78,69
4	Ізраїль	78,62
5	Швеція	78,59
6	Швейцарія	78,03
7	Франція	77,79
8	Італія	77,26
9	Нідерланди	76,8
10	Іспанія	76,74
11	Австрія	76,6
12	Великобританія	76,52
13-14	Німеччина	76,26
	Норвегія	
15	Бельгія	76,06
16	США	75,65
17	Південна Корея	75,45
18	Португалія	74,95
19	Чехія	73,54
20	Мексика	73,25
21	Хорватія	71,72
22	Польща	71,65
23	КНР	71,61
24	Таїланд	70,77
25	Венесуела	70,54
26	Туреччина	70,12
27	Колумбія	68,98
28	В'єтнам	68,78
29	Бразилія	68,43
30	Індонезія	68,26
31	Індія	67,46
32	Україна	62,37
33	Росія	59,33
34	ПАР	49,81

¹³⁵ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

ВВП ЗА ПАРИТЕТОМ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НА 2008 РІК ¹³⁶

Місце	Країна	ВВП, млрд. дол.
1	США	14 580
2	КНР	7 800
3	Японія	4 487
4	Індія	3 319
5	Німеччина	2 863
6	Великобританія	2 281
7	Росія	2 225
8	Франція	2 097
9	Бразилія	2 030
10	Італія	1 801
11	Мексика	1 578
12	Іспанія	1 378
13	Канада	1 336
14	Південна Корея	1 278
15	Індонезія	932,1
16	Туреччина	930,9
17	Австралія	824,9
18	Нідерланди	687,5
19	Польща	684,5
20	Таїланд	570,1
21	ПАР	506,1
22	Колумбія	407,2
23	Бельгія	398,7
24	Венесуела	368,6
25	Україна	359,9
26	Швеція	358,4
27	Австрія	325
28	Швейцарія	309,9
29	Чехія	273,7
30	Норвегія	267
31	В'єтнам	246,6
32	Португалія	245
33	Ізраїль	205,7
34	Хорватія	73,36

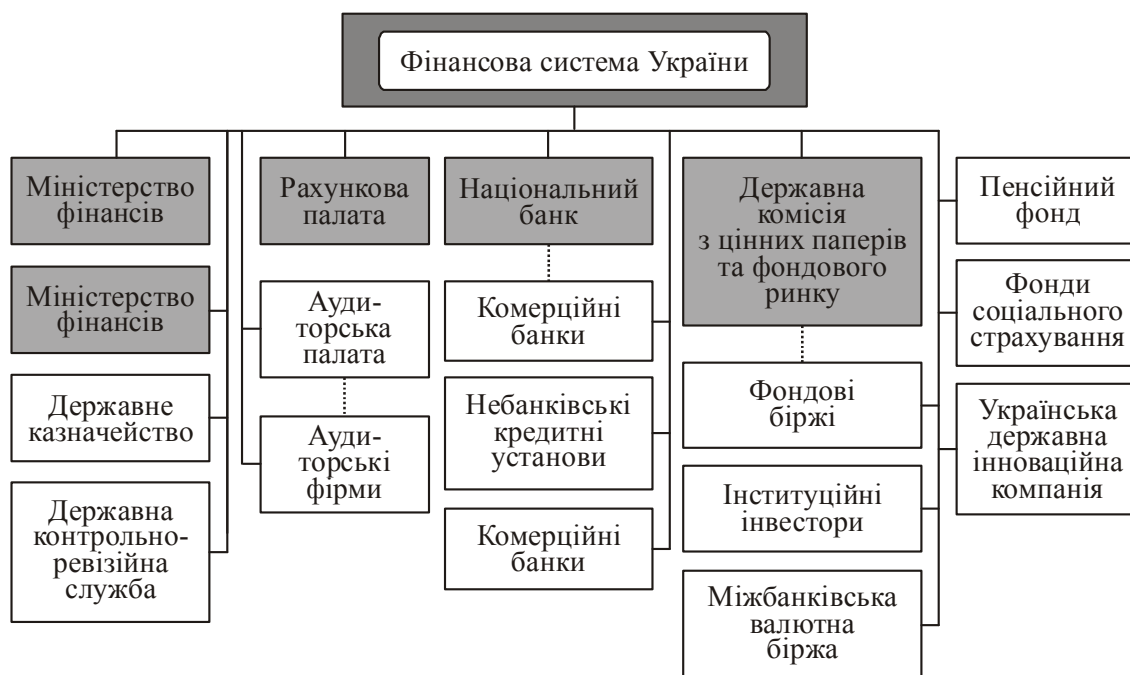
¹³⁶ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

**ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ ЗА ПАРИТЕТОМ
КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НА 2008 РІК ¹³⁷**

Місце	Країна	ВВП/душу населення, дол.
1	Норвегія	57 500
2	США	48 000
3	Нідерланди	41 300
4	Швейцарія	40 900
5	Канада	40 200
6	Швеція	39 600
7	Австралія	39 300
8	Австрія	39 200
9	Бельгія	38 300
10	Великобританія	37 400
11	Іспанія	36 500
12	Японія	35 300
13	Німеччина	34 800
14	Франція	32 700
15	Італія	31 000
16	Ізраїль	28 900
17	Чехія	26 800
18	Південна Корея	26 000
19	Португалія	22 000
20	Польща	17 800
21	Хорватія	16 900
22	Росія	15 800
23	Мексика	14 400
24	Венесуела	14 000
25	Туреччина	12 900
26	ПАР	10 400
27	Бразилія	10 300
28	Колумбія	9 000
29	Таїланд	8 700
30	Україна	6 900
31	КНР	6 100
32	Індонезія	3 900
33—34	В'єтнам	2 900
	Індія	

¹³⁷ Складено на основі даних офіційного сайту ЦРУ // <<https://www.cia.gov>>

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ¹³⁸

¹³⁸ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

КОМПЕТЕНЦІЯ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІВ ТА ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ¹³⁹

Фінансові органи та інституції	Ланки фінансової системи	Напрями діяльності
Міністерство фінансів	Бюджет держави	Складання і виконання
	Державний кредит	Випуск позик, використання залучених коштів, погашення боргів
	Міжнародні фінансові відносини	Взаємовідносини з урядами інших країн, міжнародними організаціями і міжнародними фінансовими інституціями
	Фінанси підприємств	Організаційне регулювання фінансової діяльності
	Страховання	Видача ліцензій на страхову діяльність; контроль за діяльністю страхових компаній
Державне казначейство	Бюджет держави	Виконання Державного бюджету
Державна контрольно-ревізійна служба	Бюджет держави	Ревізії складання і виконання бюджетів, контроль за використанням бюджетних асигнувань
	Фінанси державного сектора	Контроль за фінансовою діяльністю
Державна податкова адміністрація	Бюджет держави Загальнодержавні цільові фонди	Облік платників податків і обов'язкових платежів, контроль за дотриманням податкового законодавства
Рахункова палата	Державний бюджет	Контроль за складанням і виконанням бюджету
	Державний кредит	Контроль за залученням, використанням і погашенням державних позик
Страхові компанії	Страховання	Здійснення страхових операцій
Аудиторська палата	Фінанси підприємств	Видача ліцензій аудиторам і аудиторським фірмам, контроль за аудиторською діяльністю
Аудиторські фірми	Фінанси підприємств	Проведення незалежного фінансового контролю
Національний банк	Кредитна система	Реєстрація банків, видача ліцензій на окремі банківські операції, банківський нагляд
	Державний кредит	Агентські послуги уряду з розміщення державних цінних паперів
	Бюджет держави	Організація касового виконання
	Міжнародні фінансові відносини	Проведення міжнародних розрахунків держави
	Валютний ринок	Визначення валютних курсів
Комерційні банки	Банківська система	Здійснення банківських операцій
Міжбанківська валютна біржа	Валютний ринок	Організація торгівлі валютою
Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Ринок цінних паперів	Реєстрація випуску цінних паперів (крім державних); ліцензування діяльності фінансових посередників; регулювання операцій з цінними паперами; нагляд за діяльністю суб'єктів ринку
Фондова біржа	Ринок цінних паперів	Забезпечення функціонування первинного і вторинного ринків цінних паперів
Інституційні інвестори	Ринок цінних паперів	Мобілізація та інвестування фінансових ресурсів
Пенсійний фонд	Фонд цільового призначення на пенсійне забезпечення	Акумуляція коштів фонду, нарахування та виплата пенсій і допомог

¹³⁹ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с. // <<http://www.vulzib.net>>

Навчальне видання

**РУДЕНКО Юрій Миколайович
ТОКАР Володимир Володимирович**

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчальний посібник

Коректор *І. Судзіловська*
Верстка *А. Петрусенко*

Підп. до друку 21.12.09. Зам. 09-3709.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)
Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua